Kelimelerden Eski Dil

Derrick Jensen

DHARMA

(Sanskrit dilinden bir sözcük...)

- Gerçek özümüzü belirleyen şeyler;
- Doğruluk;
- İnsanlığın manevi niteliklerinin temeli;
- Evrensel düzeni oluşturan yasalar;
- Tüm öğretilerin temeli...

Sosyoloji / Anlatı

Kelimelerden Eski Dil / Derrick Jensen
A Language Older Than Words, 2000

1. Basım: Mart 2004, Dharma Yayınları

Yayıncı: Namık Kemal Atalay
Yayın Yönetmeni: Cem Çobanlı
Kapak Tasarımı: Bekir Akgün
Çeviri: Elâ Altuğ
Sayfa Düzeni: Asuman Akkaya
Dağıtım ve Pazarlama: Suat Özkan
İnternet Sorumlusu: Nusret Kurar

Kitap Matbaası'nda basılmıştır.

Türkçe yayın hakları Akcalı Ajans aracılığıyla
Dharma Yayınları'na aittir.
Yayıncının yazılı izni olmaksızın çoğaltılamaz.
Kaynak gösterilmek koşuluyla alıntı yapılabilir.

Dharma Yayınları:
Molla Fenari Sokak, 17/2, Cağaloğlu 34410, İstanbul
Tel: (212) 512 81 21 • Faks: (212) 512 50 21
dharma@dharma.com.tr
www.dharma.com.tr
İnternet satış adresi: www.dharma.com.tr/dukkan

Kütüphane Bilgi Kartı (CIP):
Jensen, Derrick
Kelimelerden Eski Dil
1. Sosyoloji 2. Felsefe 3. Yeni Çağ
İstanbul, Dharma Yayınları, 2004, 440 sayfa
ISBN: 975-8729-37-3

KELİMELERDEN ESKİ DİL

Derrick Jensen

Çeviri: Elâ Altuğ

DHARMA®

İÇİNDEKİLER

Önsöz 7

Susturma 11
Çakallar, Yavru Kediler ve Söyleşiler 29
Can Alma 45
Kültürel Gözlükler 53
Turnalar 77
Güven Veren Metafor 83
Doğruluk İddiaları 99
Üçüncü Bir Yolu Araştırma 123
Kaçış 155
Ekonomi 173
Hedef Doğal Süreçtir 185
Kahramanlar 193
Başkalaşım 209
Açgözlülük 215
Şiddet 233
Kutunun Öyküsü 251
Tekrar Eden Şiddet 261
Baskı 283
Balarıları 291

Devretme 299
Kendime Ait Bir Yaşam 313
Bağ 321
Bitkiler Karşılık Verir 337
Ölüm ve Uyandırma 355
Uyku Zamanı 369
Yas Süresinin Dışında, Oyun 393
Travma ve İyileşme 397
Bağlantı ve İşbirliği 417

Teşekkür 431

Önsöz

Bu kitabın ortaya çıkışı gerçek bir olaya dayanır. Eskiden, yemek için tavuklar ve ördekler yetiştirirdim. Birkaç yıl sonra bir çakal sürüsü, kolayca elde edebilecekleri bu yemeği keşfettiler ve ben *uçamayan* bu kuşlarımı kaybetmeye başladım. Evde olduğum zamanlarda çakalları korkutup kaçırıyordum, ama sürekli olarak gözcülük yapamayacağımı biliyordum. Bir gün, bir çakalın sezdirmeden tavuklara yaklaştığını gördüm ve ona, durmasını söyledim. Bunu inanarak söylemekten çok, emeklerimin boşa gittiği duygusuyla yapmıştım.

Tuhaf bir şey oldu, çakal *durdu* ve ne o, ne de sürüden başka çakal bir daha gelmedi. Bu olayın ne kadar önemli olduğu konusunda kuşkuluydum. Doğrusu, türler arası bağlantının olabileceğinden kuşkulanmaya başlamamdan önce uzun bir süre geçti ve çakallarla daha birçok etkileşim gerçekleşti. Bu yeni bir endişeyi doğurdu. Başımdan geçen şey bana okulda, televizyonda, kilisede, gazetelerde öğretilmiş olan her şeye ve özellikle bilimsel eğitimime ters düşüyordu.

Akıl durumumu sorgulamaya başladım, doğrusu merak içindeydim.

Deli ya da değil, çok geçmeden yalnız olmadığımı fark ettim. İnsanlara, onların da başlarından böyle olayların geçip geçmediğini sormaya başladım ve çok yoğun bir biçimde *evet* yanıtını aldım. Domuzlar, köpekler, çakallar, sincaplar hatta ırmaklar, ağaçlar ve kayalar... tüm bunlar, duyduğum öykülere göre "konuşuyorlar" ve yalnızca bizim de söyleşiye katılabilmemiz durumunda, *dinliyorlardı*. Ayrım yapmaksızın konuştuğum kişilerin hemen hemen tümü, diğer insanlar tarafından deli zannedilebilme korkusuyla bu öyküleri asla anlatmadıklarını söylediler.

Kitabın oluşması için izlemem gereken yol açık gibi görünüyordu: bu öyküleri belgeleyecektim, ki bu etkileşimlerin sayısı, çeşitliliği ve her gün karşımıza çıkabilmesiyle başkaları deneyimlerinin gerçek olabileceğine inanmaya başlasınlar. Sadece tekir kedileriyle konuştukları için veya cins köpekleri sözlerine ve niyetlerine karşılık verdiği için, her şeye karşın, deli olmadıklarını öğrenebileceklerini umdum. Ya da en azından eğer *deli iseler*, yalnız olmaktan çok ötede ve sayıca kuşkucu akıllılardan üstünler.

Bu araştırmanın ortaya çıkaracağı kesin olan şey, insana kendisini iyi hissettiren bir kitaptı. *New York Times* best-seller listelerine girecekmiş gibi görünüyordu.

O kitabı yazmayı denedim... Ama bunu yapamadım. Dürüst olmak istediğim için değil. Nedenlerden biri, çakallarla olan söyleşinin gerçekte bu türdeki ilk etkileşimim olmadığıdır. Bu sadece uzun bir zaman dilimi içinde başımdan en açık biçimde geçmiş olan deneyimdi. Çocukken, hemen hemen her gece, özellikle kendinden geçmiş bir durumda yıldızların bana söylediklerini dinlerken de bu türden bir söyleşinin içinde yer aldığımı anımsadım. Gerçekte, yıldızların yaşamımı kurtarmış olduklarını anımsıyordum.

Öyküyü tam olarak anlatmak adına, çocukluk öykümü, yıldızları dinlemeye nasıl başladığımı ve mesajlarının benim için niçin önemli olduğunu anlatmalıydım.

Bu noktada başka bir olaylar dizisi çıktı ortaya ve yapımın durumuna bakmaksızın, bir biyografi yazmak zorunda olduğumu anladım. Bana

öğretilmiş şeylerin tarafını tutan deneyimlerimden, daha sonraları nasıl kaçındığımı anlatmalıydım. Bu, büyürken nasıl ve niçin hepimizin başına gelir? Kitap aniden destansı boyutlar kazandı. Bu soru, yanıtlanması açısından her biri bir öncekinden daha güç ve endişe verici diğer soruları getirdi. Kendimizi deneyimlerimize karşı nasıl ve niçin hissizleştiririz? Kulaklarımızı başkalarının seslerine nasıl ve niçin tıkarız? Bu kimin yararınadır? Kim acı çeker? Bir örnek vermek gerekirse, kadınların susturulması ile doğal dünyanın susturulması arasında bir bağlantı var mıdır? Sonuçta, kişisel deneyimimin küçük dünyasının ötesine geçerek, içinde yaşadığımız evrene uzanan bir biyografi yazmak istiyordum.

Doğrusunu isterseniz bir ikinci nedenden ötürü de insana kendisini iyi hissettirecek olan önceki kitabı yazamadım. Deneyimli bir çevre eylemcisi olarak zararın neden olduğu manzarayı ayrıntılı bir biçimde yakından tanırım ve ümitsizliğin günlük sıkıntısını taşımaya alışkın olarak büyüdüm. Doğa ile ilişkimiz söz konusu olduğunda, bu konuda kendimizi iyi hissetmemizi sağlayacak az şey vardır. Bu ilişkinin başarılı addedilmesi yalnızca aldatıcı olmakla kalmaz, aynı zamanda yok etmekte olduğumuz büyük somon balığı sürüleri, yaşamlarını acınacak durumda sürmeye zorlanmış milyarlarca tavuk, çocuklarımızın asla gezemeyecekleri güzel ormanlar nedeniyle, hiç de uygun olmaz.

Hiç düşündünüz mü, eğer somon balıkları veya tavuklar ya da ormanlar bir kitap yazabilselerdi, bu kitap nasıl olurdu? Hatta, eğer onların zaten söylüyor olduklarını dinlemek için zaman ayırmış olsaydık, öykülerinin neşeli ve renkli olacağına mı inanıyorsunuz?

Gerçi herkesin istediği tam olarak budur. Yani, sayısını sayamayacağım kadar çok kez çevreyle ilgili parçalar yazmak üzere görevlendirildim ve editörlerin bana söylediği, "Yazdıkların olumlu olsun," idi. Hiçbir editör bir kez bile, "Yazarken açık kalpli ol!" demedi. Bu, günümüz ile ilgili gerçeği cesaretle karşılamaya isteksiz olma durumu, susturmanın bir başka şeklidir. Doğa ile olan rahatsız ilişkimizi düzene sokmadan önce bununla yüz yüze gelmeye kesinlikle hazır olmalıyız.

Bu kitabın farklı olması gerektiği açıklığa kavuşmuştu. Eğer açık kalpli olmuşsam, bu başlı başına zulmün sesi, bir feryat ve aynı zamanda, "olan ve eskiden olmuş şeyler" üzerine yazılmış bir aşk öyküsü olabilirdi. Ayrıca, hepimizin içinde taşıdığımız ama incelemeye korktuğumuz yaşam, sevgi ve mutluluk potansiyeli hakkında olmalıydı. Kitap, yeni ve zor anlaşılabilen bir çalışma olmalı, aynı zamanda "nasıl kurtulacağımız"a da yanıt vermeliydi.

Franz Kafka'nın öne sürdüğü gibi, daha iyi bir dünya sunmaya hazır olmadıkça, kimsenin dünyasını değiştirmemelisiniz. Ancak hiçbir kurtuluş, zor konulardan sakınmakla bulunamaz. Kurtuluş yalnızca, şimdiki durumumuzun dehşet verici özelliklerinin içinden geçerek, onun ötesindeki daha iyi dünyaya ulaştığımızda gelecektir. Cesur biçimde sorunla yüzleşip seçenekler sunarak, gerçekliği meçhul ümitlerimizi ve ilerlememize set çeken engelleri ortadan kaldırabilir ve yeni olanakları açığa çıkarabiliriz.

Susturma

"Davranışımız yaşantımızın bir fonksiyonudur. Olayları gördüğümüz şekle bağlı olarak değerlendiririz. Eğer yaşamımız yıkılmışsa, davranışımız da yıkıcı olacaktır. Eğer yaşamımız mahvolmuşsa, kendi benliğimizi kaybetmişizdir."

R.D. Laing

Bir dil var, sözcüklerden kat kat farklı ve derin. Bu dil, bedenlerin, birinin üzerindeki diğer bedenin, kar üzerindeki rüzgârın, ağaçlar üzerindeki yağmurun, taş üzerindeki dalganın dilidir. Bu, rüyanın, hareketin, sembolün, anının dilidir. Bunun var olduğunun farkına dahi varmayız.

Yaşam tarzımızı sürdürmek adına, çok geniş anlamıyla, birbirimize ve özellikle kendimize yalanlar söylemek zorundayız. Yalanların, ayrıntılı biçimde inanılır olmaları gerekmez. Yalanlar gerçeği engellerler. Gerçeğe karşı engeller konulmalıdır, çünkü onlar olmasaydı birçok acınacak davranış imkânsızlaşırdı. Gerçek ne pahasına olursa olsun sakınılması gereken bir şeydir. Açık bir biçimde ortada olan gerçeklerin, savunmamızdan süzülerek bilincimizin içine girmesine izin verdiğimizde, bunlar, dehşetli bir dans partisinde, pistin ortasında yuvarlanan el bombalarıymış gibi etki ederler. Onların patlayacağından, hayallerimizi paramparça edeceğinden ve bizi dünyaya ve kendimize yaptıklarımız karşısında korunmasız, içi boş insanlara dönüşmüş bir durumda ortada bırakacağından korkarak, kötülüğün yolunun üzerinde durmamaya çalışırız. Bu yüzden bu gerçeklerden, bu açık bir biçimde ortada olan gerçeklerden uzak dururuz ve dünyanın yıkımının dansını sürdürürüz.

Çoğu çocuğun başına geldiği gibi, küçükken dünyanın konuştuğunu duyardım. Yıldızlar şarkı söylerlerdi. Taşların tercih hakları vardı. Ağaçların kötü günleri olurdu. Kara kurbağalar iyi bir gün geçirdikleri için övünerek canlı tartışmalar yaparlardı...

Okula gitme ve sosyal yaşamın diğer gerekleri, aynı bir radyodaki parazit gibi, hayvanlar dünyasını algılama yeteneğimi engellemeye başladı ve ben birkaç yıl yalnızca insanların konuştuklarına inandım. Yaşadıklarım ve inandıklarım arasındaki ayrılık beni derin bir biçimde

yanılttı. Sonuç olarak, susturulmuş bir dünyada yaşamanın kişisel, politik, sosyal, çevrebilimsel ve ekonomik anlamını çözmeye başlamam zaman aldı.

Bu susturma, daha çok, kültürümüzün işleyen yanlarım merkez alır. Sömürdüklerimizin seslerini duymayı genellikle kabul etmememiz, onlara hükmetmemiz açısından çok önemlidir. Din, bilim, felsefe, politika, eğitim, psikoloji, tıp, edebiyat, dilbilim ve sanat hep kadınların, çocukların, diğer ırkların, diğer kültürlerin, doğal dünyanın ve üyelerinin, duygularımızın, vicdanlarımızın, deneyimlerimizin ve kültürel ve kişisel geçmişlerimizin susturulmalarına ve değerlerinin düşürülmelerine gerekçe bulmakla görevli araçlar olmaya zorlanmışlardır.

Bu türde susturulmayla tanışmam –ve bu birçok ailede çocukların büyük bir yüzdesi için aynı biçimde geçerlidir– annemi, erkek ve kız kardeşlerimi döven ve anneme, kız kardeşime ve bana tecavüz eden babamın elleri (ve cinsel organları) ile olmuştur.

Tahmin yürütebildiğim kadarıyla en küçükleri olduğum için babam, her nasılsa, beni dövmek yerine izlemeye ve dinlemeye zorlamanın en iyisi olduğunu düşünmüştü. Hayal meyâl, sanki bir rüyadan veya filmden fırlamışçasına, babamın kollarımın şiddetli biçimde gelişigüzel sallandığı, ağabeyim Rob'u evin çevresinde döne döne kovaladığı sahneler hatırlıyorum. Annemin, çocuklarına gelebilecek saldırıları önlemek için, babamı yatak odalarına çektiğini anımsarım. Çok ince olan duvarlardan süzülüp gelen bastırılmış iniltilerin zoraki dinleyicileri olarak, taş kesilmiş yüzlerle mutfakta otururduk.

Asıl önemli nokta, gelişimimde önemli etkisi olan bu anıların belirsizliğidir; babamın dövmek ve tecavüzün ötesinde, tüm bu yaptıklarını *sürekli yalanlaması*, olan biteni bilinçaltına itmişti. Parçalanan yalnızca bedenler değildi, aynı zamanda bellek ve yaşantı arasında, akıl ve gerçek arasında asıl bağlantı kopmuştu. Yalanlaması boşuna değildi, çünkü şiddeti kabul etmesi, sosyal açıdan saygı duyulan, zengin ve aşırı dindar bir savcının imajına zarar verebilirdi. Ancak daha da basit açıdan ele alırsak, çocuklarını döven bir adam hem bu konuda dürüstçe konuşup hem de bunu yapmayı sürdüremezdi.

Amnezikler* ailesi olmuştuk. Zihinde bu deneyimleri uygun bir biçimde içine alacak bir yer yoktur ve gerçek bir çıkış yolu olmadığından, kendi açımızdan kötülükleri bilinçle anımsamak işimize gelmezdi. Böylece gün geçtikçe algılama yeteneğimize güvenemeyeceğimizi ve duygularımıza kulak asmamanın daha iyi olacağını öğrendik. Her gün unuttuk ve bir anı su yüzüne çıkmayı denediğinde yeniden unuttuk. Bir dayak olayı olurdu, ardından kısa bir pişmanlık ve babam sorardı: "Niçin bana bunu yaptırdın?" Sonra? Hiçbir şey. Yakışık almayan bir kanıt varsa sakla! Kırık bir kapı, idrardan ıslanmış bir iç çamaşırı, ağabeyimin aceleyle köşeyi dönmeyi denerken yıktığı ahşap paravan. Bunlar bir kez tamir edildiğinde geride olayı anımsatacak hiçbir şey kalmamış olurdu. Böylece "unuturduk" ve olaylar devam ederdi.

Bu gönüllü unutma, susturulmanın özüdür. Bunu anladığım zaman "nasıl" ve "niçin" unuttuğumuza daha çok dikkat etmeye başladım ve böylece anımsamaya doğru gerisin geriye giden bir yolculuk başladı.

Başka neyi unuturuz? Nükleer yıkıma neden olabilen veya en küçük dozu bile öldürücü olan plütonyumun 250.000 yıldan beri süregelen varlığı üzerine düşünür müyüz? Rüyalarımıza küresel ısınma girer mi? En ciddi anlarımızda endüstriyel açıdan modernleşmiş toplumun dünya tarihindeki en büyük kütle imhasını başlattığını düşünür müyüz? Kültürümüzün karşılaştığı her yerli kültüre katliam yaptığını hangi sıklıkta düşünürüz? Herhangi biri, kültürümüz tarafından üretilmiş olan ürünleri tükettiğinde, onların üretimleri sırasındaki kötülükler için endişe duyar mı?

Kötülükleri durduramayız, çünkü onlar hakkında konuşmayız. Onlar hakkında konuşmayız, çünkü onları düşünmeyiz. Onları düşünmeyiz, çünkü tüm bunları kavramak fazlasıyla korkunçtur. Travma uzmanı Judith Herman şunları yazmıştır: "Kötülüklere verilen alışılmış tepki, onları bilinçten uzaklaştırmaktır. Sosyal öze yapılan belirli tecavüzler, yüksek sesle söylemek söz konusu olduğunda, fazlasıyla korkunçturlar: bu, *söylenemez* sözcüğünün anlamıdır."

* Amnezi: Hafıza kaybı, unutkanlık.

Doğal dünyanın çevrebilimsel dokusu çözülmeye başladı artık; belki de söylenemezi söylemeye ve duyulamaz zannettiğimizi dinlemeye başlamanın zamanı gelmiştir.

Bir el bombası yerde yuvarlanıyor. Bak! Kendiliğinden yok olmayacak.

İşte tipik mezbahanız hakkında bildiklerim:

Oda tıpatıp bir imalâthane gibi görünür. Boruların içindeki buharın çınlamasını ve salıverildiği anda çıkan ıslık sesini, zincirler sıkıca gerildiğinde çeliğin çeliğe çarpmasından çıkan madeni sesi, metal raylar üzerinde dönen tekerleklerin vızıltısını, hayvanları uyutan iğneyi fırlatan aletten yaklaşık her otuz saniyede bir çıkan patlama sesiyle, her şeyin noktalandığını duyarsınız.

Odalar daima rutubetlidir ve kan koktuğu kadar yağ da kokar. Duvarlar çoğu kez renksiz, zemin genellikle betondan yapılmıştır. Zihnimde sonsuza dek kazınmış olarak kalacak bir mezbaha resmi var. Başka bir yere bakmak için ne kadar çabalarsam çabalayayım, gözlerimi, yeni boyanmış oluktan alamam. Bunun nedeni yalnızca oluğun içindekiler değil, aynı zamanda odanın geri kalan kısmının kasvetiyle neredeyse can sıkacak biçimde zıtlık yaratan çelik mavisi rengidir.

Oluğun içinde, boş bir duvara bakan kesimlik bir öküz durur. Bir işçi buharla çalışan aleti alnına yerleştirdiği zaman, en son âna kadar durumu fark etmezmiş gibi görünür. O son anlarda öküzün ne hissettiğini veya ne düşündüğünü bilmiyorum. Dokunmanın oluşturduğu baskı, öküzün beynine doğru uyutan iğneyi fırlatır. Kesimlik öküz bazen sersemlemiş bir durumda, bazen ölmüş olarak, bazen bağırarak yere düşer ve başka bir işçi hayvanın arka ayağına bir zincir takmak için yere eğilir. Bu adam, görevi tamamlandığında başıyla işaret eder ve ilk uygulamayı yapan işçi siyah bir düğmeye basar. Bir yük asansörünün sesi duyulur ve kan kırmızı damlalar zeminde pıhtılaşan ırmağa karışırken, öküz geçici olarak raya asılır.

Tekerlekler rayda dönerken öküz ileri geri sallanır, boğazını kesen bir başka işçiye giden yolda damlayan kan, yerde yılan gibi kıvrılır. Oluğun kapısı açılmadan ve bir başka hayvan içeri itilmeden önce, bir öncekinin geçtiği yolu izlemek için zaman ancak yeter. Uyutan iğneyi fırlatan alet, yük asansörü, metal, buhar ve dişlilerin birbirine geçerken çıkardıkları gıcırtı yeniden duyulur. Bu, düzenli olarak, her yarım dakikada bir tekrar ve tekrar eder.

Sahte bir dünyada yaşıyoruz. Bunu küçük bir oyun olarak düşünün – tek sorun yanılsamaların gerçek olduğudur. Grav! Grav! Sen öldün! Ve diğeri ayağa kalkmaz. Babam davranışına gerekçe bulmak adına uydurma bir dünyada yaşamak zorundaydı. *Bizi* dayakların ve tecavüzlerin anlamı olduğuna, her şeyin olması gerektiği ve olmak zorunda olduğu gibi olduğuna inandırmak zorundaydı. Tabii, babamın samimi olmayan oyununun eğlenceden çok uzak, yıkıcı olduğu herkesçe açıktır. Babam normal seyrindeki hayat oyununu yeniden yazarken, ona yaptığı her şey doğru görünürdü – davranışını sürdürmek için *gereksindiği* gerçeği *yaratıyordu.*

Dünyayı uydurma terimlerle tanımlamaya yeltenirken, neyin gerçek olduğunu ve neyin olmadığını unuttuk. Dünya sessizmiş gibi davranırız, oysa gerçekte söyleşilerle doludur. Hayvan değilmişiz gibi davranırız, oysa gerçekte çevrebilim yasaları, "Tanrının Yarattıkları"nın geri kalanı için olduğu kadar, bizim için de geçerlidir. Evrim, her ne kadar, hiyerarşik bir düzende gerçekleşmese de, büyük bir varlıklar zincirinin en tepesindeymişiz gibi davranırız.

Ne düşündüğümü söyleyeyim: bu bir yalandır. Bu kocaman, uydurma bir oyundur. Hayvanların acı çekmediklerini ve etik açıdan onlara karşı bir sorumluluk taşımadığımızı iddia ederiz. Peki bunu nereden biliyoruz? Diğer insanların, örneğin tecavüze uğramış kadınların (bu kültür içinde yaşayan tüm kadınların yüzde 25'i tecavüze uğramıştır ve ek olarak yüzde 19'luk bir bölümü tecavüz yeltenmelerini savuşturmak zorunda kalmıştır) ya da futbol topları, tenis ayakkabıları, Barbie be-

bekleri ve benzeri şeyleri üretmek için tutsak edilmiş yüz elli milyon çocuğun tüm bunlarla mutlu yaşadıklarına ve etkilenmemiş olduklarına inanırız. Yaşamımızı sessiz bir yeis içinde harcarken her şey yolundaymış gibi yaparız.

Ölüm, yaşamın bir parçası olduğu halde, onu bir düşmana benzetiriz. Ölmek zorunda olmadığımızı, modern tıbbın bizi hasta eden her ne olursa olsun, her şeye çare bulabileceğini iddia ederiz. Peki modern tıp ölmekte olan bir ruhu tedavi edebilir mi?

Şiddet kaçınılmazmış gibi davranırız, ki bazı yönlerden öyledir. Ancak bu, bilimin geliştirilmesiyle azaltılamaz mı? Bu soruya yanıt vermektense, çoğu kez, utanarak, şiddet yokmuş gibi davranırız.

Bilim, politika, ekonomi ve günlük yaşam, ahlâk ilminden bağımsız olmaz. Ama biz, sanki olurmuş gibi yaparız.

Sorunu anlamak güç değildir: Anlamadığımız her şey için –ölçülemeyen, miktarı belirlenemeyen ve denetlenmeyen herhangi bir şey için– yokmuş gibi davranırız. Hayvanların, korunması veya tüketilmesi gereken kaynaklar olduğunu iddia ederiz; oysa gerçekte onların bizden tamamen bağımsız kararları vardır. Bağımsız varlıkları ve tercihleri olduğu halde, insanların etkili olarak kullanılmaları gereken "İnsan Kaynakları"ndan başka bir şey olmadıklarına inanmak yanlıştır. Ve hayvanların sezgili olmadıklarına, besleyip büyüten, seven, destek olan ve birbirleri için kederlenen üyelerin oluşturduğu sosyal topluluklar kurmadıklarına, ahlâkî davranışı açıkça göstermediklerine inanmak yanlıştır.

Bu gerekçeler mantıklıymış gibi davranırız, ancak hiçbiri ne içgüdüseldir, ne de mantıklı olarak, deneysel olarak veya ahlâkî olarak savunulabilir türdendir. Özetlersek, bu gerekçelere dayalı bir yaşam şekli bu gezegen üzerindeki yaşamı mahvetmektedir.

Eğer yalnızca nasıl dinleyeceğimizi anımsayabilirsek, bizimle konuşmaya hazır gerçek bir dünya, hâlâ bizi beklemektedir.

Küçük bir çocukken yıldızlar yaşamımı kurtardılar. Ölmedim... çünkü onlar benimle konuştular.

Yedi ilâ dokuz yaşlarım arasında geceleri sık sık dışarıya süzülür, çimenlerin üzerine yatar ve yıldızlarla konuşurdum. Onlara her gece, adıma saklanmak üzere anılar verirdim – tanıklık ettiğim dayakların, katlandığım tecavüzlerin anıları. Taşıyabileceğimden daha büyük ve acı veren duygularımı onlara aktardım. Karşılığında yıldızlar bana anlayış gösterdiler. Bana şunları söylediler: "Bu olanlar, olması düşünülen şeyler değil. Sen yaşamayı sürdüreceksin. *Biz* seni seviyoruz. Sen iyi bir insansın."

Bu mesajın önemini ne kadar vurgulasam azdır. Başka bir seçeneğin varlığını bilmiyor olsaydım, tanık olduğum ve katlandığım gaddarlığın doğal veya kaçınılmaz olduğuna inansaydım, ölebilirdim.

Ergenlik yıllarımın başında annemle babam boşandılar. Bu üzücü bir boşanmaydı, çünkü babam bir zamanlar yumruklarını, ayaklarını ve cinsel organlarını kullandığı aynı hiddet ve acımasızlıkla yargıçları, savcıları, psikologları ve her şeyden çok da parayı kullandı. Yıldızlar, onları her dinlemek istediğimde, sevecen bir biçimde konuşarak bana bakıcılık etmeyi sürdürdüler.

Zaman geçti. Ben büyüdüm. Üniversiteye gittim, fizik lisansı yaptım ve kendi kendime psikoloji üzerine epeyce büyük bir miktar kitap okudum. Dünya üzerindeki yerim konusunda yeni bir anlayışa sahip oldum. Artık beni kurtaran yıldızlar değil, kendi zihnimdi. Yıldızların benim için endişe ettikleri, benimle konuştukları, beni tuttukları üzerine olan daha önceki tezimin fiziksel olarak hiçbir anlamı yoktu. Yıldızlar cansızdır. Onlar herhangi bir şey *söylemezler*. Onlar endişe edemezler ve elbette benim için de endişe etmediler. Benimle ilgilenmek isteselerdi bile, uzaklık sorunu engel olurdu. Bin ışık yılı uzaklıktaki bir yıldız, duygusal gereksinimlerime uygun bir biçimde nasıl karşılık verebilirdi? Şu açığa çıkmıştı ki, kendi ruhumun bir parçası katlanmam için gereksinim duyduğum sözcükleri kesinlikle biliyordu ve bu sözcükleri yıldızlara yüklemişti. Bu, bilinçaltımm oynadığı oldukça hari-

ka bir oyundu ve projeksiyonun kullanım hakkına sahip yüce insanoğlu hariç tutulursa, çoğunlukla duygusuz olarak tanımak zorunda kaldığım bir dünyanın içinde yaşamımı sürdürmem için fevkalade bir uyarlayıcı mekanizma gibi görünüyordu.

Sık sık şu ünlü, "düşünüyorum, öyleyse varım," sözünü ortaya attığı sırada Descartes'la aynı odada olmayı arzuladım. Kolumu boynuna dolar ve nazikçe omzuna dokunurdum veya burnuna bir yumruk indirirdim ya da ellerini ellerimin içine alarak onu samimi bir biçimde öper ve "René, dostum, sen hiçbir şey *hissetmiyor musun*?" derdim.

Descartes'ın en ünlü ifadesinin rasgele seçilmiş olduğuna inanırdım. Niçin, "seviyorum, öyleyse varım," veya "soluk alıyorum, öyleyse akciğerlerim var," veya, "dışkı boşaltıyorum, öyleyse yemek yemiş olmalıyım," ya da, "tüy kalemin ağırlığını parmaklarımda hissediyorum ve canlı olmaktan memnunum, öyleyse var olmalıyım," dememişti? Sonra bu ifadelerin de lüzumsuz olduklarını görecek kadar büyüdüm; gerçek dünyada yaşayan herhangi birisi için yaşamın anlamı *şudur*: dünyanın varlığı kendi varlığının en harika kanıtıdır.

Artık Descartes'ın ifadesini rasgele seçilmiş olarak görmüyorum. Bu söz, kültürümüzün narsisizmini temsil eder. Bu narsisizm, doğrudan deneyim ve bedeni yadsıma konusunda rahatsız eden bir saygısızlığa yol açar.

Descartes evrende kesinlik belirten bir noktayı, güvenebileceği bilginin bazı parçalarını bulmayı denemişti. Şunları belirtmişti: "Bu durumda, zannederim, gördüğüm her şey sahte; kendimi hiçbir şeyin var olmadığına, belleğimin beni yanılttığına inandırıyorum. Hiçbir duyguya sahip olmadığımı düşünüyorum; bedenin, görünüşün, uzantının, hareketin ve yerin kendi aklımın uydurması olduğunu hayal ediyorum. O zaman, neyi doğru zannederiz? Tüm dünyada hiçbir şeyin olmadığına inandım." Tüm yaşama yabancılaşmış olan Descartes her şeyin bir rüya, kendisinin de rüyayı gören kişi olduğunu düşünüyordu.

Bu oyunu siz de oynamış olabilirsiniz. Onuncu sınıftayken şu sözlerimle bir arkadaşımı çileden çıkarırdım: "Jon, tüm dünya yaşamıyor.

Buna kendinin de dahil olduğunu bilmekten mutlu olmalısın. Hayal gücümün uydurmasından başka bir şey değilsin. Var olmadığın için yaptığın her şey benim bunu arzulamamın bir sonucudur." Jon iyi bir arkadaş olduğundan ve lisenin ikinci sınıfında olduğumuzdan yanıt olarak koluma oldukça "açık sözlü" bir yumruk atardı. O zaman gülümser ve şöyle derdim: "Bunu yapmanı amaçladım." Ek olarak birkaç yumruk daha atardı ve sonrasında spor salonunda basket oynamaya giderdik.

Sanırım Descartes'ın, Jon'un duyarlılığına sahip yakın bir arkadaşı yoktu. Bu yüzden, basket oynamaya gitmek yerine, kendisini narsisizm felsefesinin, her ne kadar boş olsa da, mantıklı sonucuna doğru yürürken buldu. Düşüncelerini düşündüğünden beri, evrenin varlığından kuşku duyuyordu ve kuşkulanmak için var olduğunu fark etti. "Düşünüyorum, öyleyse varım." Buraya kadar çok iyi. Ancak Descartes, sonuç çıkarma dizisini sürdürürken dünya onun için iki gruba ayrıldı: düşünen, ki bu Descartes'ın kendisiydi (veya daha kesin olarak bedenden ayrılmış düşünce işlemleriydi) ve düşündükleri (yani geri kalan her şey ve herkes.) Kendisi önemliydi ve diğerleri değildi.

Descartes burada durmuş olsaydı, diğer filozofların yanıtı büyük olasılıkla Jon'unkine benzer olurdu: kişisel varlığın filozofça konuşma veya düşünmenin dışında bırakılmasından doğan şiddetli bir tepki. Ama burada durmadı. O ve diğer birçok filozof sonunda, öznel kişiliğin, kesinlikle, herkese olduğu kadar, politik, ekonomik veya askerî gücü olan başkalarına da verilmesi gerektiğini kabul ederken, bunun konuşamayanlara veya en azından seslerini duymamayı tercih ettikleri varlıklara kesin bir biçimde verilmemesinde karar kıldılar.

Son söylenilen grup tabii ki kadınları içeriyordu: "Bırakın kadın sessizlik içinde boyun eğerek öğrensin. Fakat ben sessiz olmasının dışında bir kadının ne öğrenmesine, ne de erkek üzerindeki otoriteye el koymasına tahammül etmem." Buna aynı zamanda Afrikalılar da dahildi, çünkü onlar "birisi böylesi 'Hayvanlara' 'İnsan' diyebilse bile, aşırı derecede iğrenç ve tiksindirici" idiler ve "konuştuklarında dilleriyle ağızlarının içinde yelleniyorlardı". Ancak esas düşünce dizisi, bu düşünürlerin "böylesi yaratıkların böyle güzel bir ülkenin tadını çıkartıyor olmaları-

nın acınacak bi şey" olduğunu düşünmeleriydi. Öznel kişiler –gerçekten var olanlar– bu "yaratıkları" yok ederek ve onların topraklarını kendilerine mal ederek derhal bu durumu düzeltmeye başladılar. Aynı mantık, aynı biçimde, Avrupalıların istedikleri toprakları işgal eden yerli Amerikalıların icabına bakmak için de kullanıldı. Onların topraklarını çalmak ahlakîydi, çünkü onlar "sağduyu hissetmeyen, ancak tutkuları tarafından yönetilen hayvanlar"dı ve "doğmuş olmaları angarya"ydı. Bu, hıristiyan olmayanları içeriyordu, ki din seçimlerindeki zayıflık onların tamamen insan olmadığını gösteriyordu ve bu yüzden köle edilebilirlerdi. Bu, hıristiyan olmayanlardan doğan çocukları içeriyordu, ki anne babalarının seçimlerindeki zayıflık onların da tamamen insan olmadıklarını gösteriyordu ve bu yüzden onlar da köle edilebilirlerdi. Tamamen öznel ve akıllı varlıklar olmanın dışında bırakılanların tanımının içine, gücü elinde bulunduranların sömürmek istedikleri *herkes* giriyordu.

İnsan olmayanların (yani "hayvanların") dünyasına dikkatle baktığımızda çağdaş bir Descartes buluruz. Descartes'ın raporuna göre, "Bilim adamları köpeklerin dövülmesini tam bir aldırmazlık içinde seyrettiler ve sanki acı hissedebilirlermiş gibi, yaratıklara acıyanlarla alay ettiler. Hayvanların saat gibi olduklarını; darbe indiğinde duyulan çığlıkların yalnızca dokunulan küçük bir zembereğin sesi olduğunu, ancak tüm bedenin hiçbir şey hissetmediğini söylediler. Kan dolaşımlarını görmek için kesmek amacıyla zavallı hayvanları dört ayaklarından tahtalara çiviledikleri, ki bu büyük bir tartışma konusu olmuştu."

Kesinliği ararken René Descartes, modern bilim ve felsefenin babası oldu. Hatta, eğer felsefesi sömürme için böylesine kolay bir mazereti sunmasaydı, araştırması başlamadan öldürücü bir biçimde çatlardı. Yaşam belirsiz olduğu ve bizler öldüğümüz için, Descartes'ın aradığı kesinliği kazanabileceği tek yol soyutlanma dünyasının içinden geçiyordu. Bedenden ayrılmış düşünceyi deneyimin yerine koyarak (bedenden ayrılmış düşünce, doğal olarak bedeni olan herhangi birisi için olanaksızdır), matematiksel eşitlikleri yaşayan ilişkilerin yerine koyarak ve en önemlisi denetimi ya da denetleme girişimini, yaşamın vahşi ve kehanette bulunulamaz süreci içinde tam katılımın yerine koyarak,

Descartes, örnek modern adam olmuştu. Aynı zamanda Batı felsefesinin tek en önemli kuralını kabul ettirmişti: eğer bir şey modele uymuyorsa, varlığı da söz konusu değildir.

Endüstriyel açıdan modernleşmiş topluma hoş geldiniz!

* * *

Küçükken yaşadığım o şiddet dolu günler ve geceler süresince, babamın ne düşündüğünü veya ne hissettiğini bilmem. Kız kardeşime vurmak üzere yumruğunu kaldırdığında, ağabeyime masanın diğer tarafından ciğerlerini boşaltırcasına bağırdığında veya yatağımın yanında durduğunda ve pantolonunu indirdiğinde yüreğinde ya da aklında olanları bilmem. Çocukluğum boyunca açıkça ifade edilemeyen bir soru, hiçbir zaman, tarif edilmeden veya konuşulmadan havada asılı kaldı; sonra... çok uzun yıllar sonra, yolunu bulup yüzeye geri çıkana kadar içimin en derin yerine yerleşti: eğer uyguladığı şiddet onu mutlu etmiyorsa, bunu niçin yapıyor?

O anlarda babamın ne hissettiğini veya ne düşündüğünü asla bilemeyeceğim. Onun için bu anlar, en azından bilinçli olarak yaşanmadı. Bugüne kadar ve tüm kanıtlara karşın, şiddete dayalı davranışlarını yadsımayı sürdürür. Bu, çoğu kez dehşet verici bir gerçeğin yadsınamaz kanıtına verilen ilk tepkidir; kişi bunu yalnızca yadsır. Kanıt, ister bir babanın çocuklarına tecavüz etmesiyle, ister milyonlarca Musevinin öldürülmesi veya milyonlarca yerli insana hınç duyulmasıyla ya da dünya üzerindeki yaşamın yıkımıyla ilgili olsun, doğrudur.

Kanıtı yadsımanın çoğu kez bilinçsizce olduğunu hayal ederdim. Anımsamak söz konusu olduğunda, aile içinde o yıllarla ilgili olarak anlaşılmaz tek kişi babam değildir. Masanın üzerinden kardeşlerime doğru hamle yaptığında ne yapardım bilir misiniz? Yemek yemeğe devam ederdim, çünkü masada yaptığınız budur ve ben fark edilmek istemezdim. Yerdim, ama sandviçi ağzıma götürdüğümde veya bir kaşık dolusu türlüyü yuttuğumda ya da fasulye çorbasını içtiğimde ne hissetmiş veya düşünmüş olduğumu bilmem.

Bu noktaya nasıl geldiğimi bilmiyorum, ama bilinçaltımla bir anlaşma –kültürümüz içinde yaşayan neredeyse herkes tarafından şu veya bu biçimde yapılmış olan ve bu kitabın sonunda açığa çıkacağını umduğum bir anlaşma– yapmış olduğumu biliyorum. Dayaktan bağışlanmış olduğum için, eğer bilinçli olarak kötü muamelenin doğruluğunu kabul etmezsem, doğrudan kendi üstüme yönlendirilmeyecekmiş gibi yapardım, "*-miş gibi yapardım*" doğru söyleyiş olmayabilir, işlem, zaman içinde hemen hemen şeffaflaştığı için belki de "*inanırdım*" demek daha doğru olacaktır. Kanepenin üzerinde hareketsiz kalmaya devam ederek ya da fasulyeleri, bana daralmış hissini veren boğazımdan aşağıya gitmeleri için zorlayarak, dikkatimi o dakikalık kurtuluşa odaklarsam, zaten beter olan durumumun daha da kötüleşmeyeceğine inanırdım.

Babamın odama yaptığı ilk ziyaret, anlaşmayı iptal etmedi. Edemezdi, çünkü anlaşma olmadan bana uyguladığı şiddetten sağ kurtulamazdım, aynen *onu kendi* yaşantısından uzaklaştıran benzer bir anlaşma olmadan şiddet uygulayamayacağından emin olduğum gibi. Kötü muameleyi anlamazlıktan gelirsem, en azından bağışlanacağım hayalini sürdürmek, idare edilemez bir şeklide üzücü bir durum içinde denetim hayalini sürdürmek adına ya da yalnızca yaşamımı sürdürmek için sanki kendimi duygularımdan ve bedensel duyularımdan soyutlamak zorundaymışım gibi, yatak odamdaki olaylar ister istemez *yaşanmamıştı*. Benimkinin arkasındaki onun bedeni, bacaklarımın arasındaki onun cinsel organı, bu duygular ve görüntüler odama giriverdiği ve odamdan savuşuverdiği gibi kolay ve çabuk bir biçimde aklıma giriveriyor ve savuşuyorlardı.

Belki de en iyisi, söylediğim tek bir söze inanmamanızdır.

Babamın bizi dövmesi ve tecavüz etmesi hakkında yazdıklarım gerçekten doğru değil. Yalnızca günahını almakla kalmıyor, yalan da söylüyorum. Çocukluğum anlattığım biçimde geçmedi, çünkü geçmiş olsaydı, sağ kalamazdım. Hiç kimse bundan sağ salim çıkamazdı. Bu yüzden gerçek, sadece babamın Rob'u evin çevresinde asla kovalamadığı ve annemle kız kardeşlerimin onu durdurmak için asla tavalar ve

su dolu bardaklar fırlatmadıkları şeklindedir; özellikle de böyle *olmak zorundadır*. Yoksa tüm bunlar yalnızca inanılması çok güç şeyler olurdu. Ah, içimizden birini döverken biraz denetimini kaybetmiş olabilir, ama asla hiç kimseyi yerle bir edecek kadar dövmedi, sonra da tekrar ve tekrar vurmadı. Tecavüz mü? Lafı bile edilemez! Sürekli uykusuzluk, ardı arkası kesilmeyen kâbuslar, acı veren ve kaşınan anüs, tüm bunların başlangıcı babamın dışındaki kaynaklardandı. Aynı şey, her gece odamda saklanmış birilerini arama âdetim ve sonra kapımın önünü barikatla kesmem için de geçerli. Her çocuk uykusunda birisinin kendisini yakalayacağı korkusunu taşımaz mı?

Yazın ilk günlerinde bir akşam yemek için masada oturduğumuzu anımsamıyorum – *özellikle* anımsamayacağım. Babamın ağabeyime bir gece önce nerede olduğunu sorduğunu anımsamıyorum. Ağabeyimin lunaparka gittiğini söylediğini anımsamam. Ama eğer ağabeyim bunu söylemiş *olsaydı*, babam ona içeriye girmek için kaç para verildiğini asla sormazdı. Ve çok kesin bir biçimde, eğer ağabeyim bu asla sorulmamış olan soruya yanıt olarak bir miktar söylemiş *olsaydı*, ağabeyimin yanıtı doğru olmasa bile, ki bunun anlamı onun lunaparka gitmediği, belki de bir bara gittiğiydi, babam ona masanın diğer tarafından ciğerlerini boşaltırcasına bağırmazdı. Yiyecekler çevreye dökülüp saçılmazdı. Ağabeyim, buzdolabının yanındaki dar geçit yolunu kesene kadar, kaçmak için kapıya doğru atılmazdı. Babam ona asla ne en aşağılayıcı biçimde küfreder, ne de onu yumruklamaya başlardı. Kız kardeşlerim çığlık atmazlardı ve annem babamı sırtından sıkıca kavramazdı. Ağabeyim sonunda serbest kaldığında tökezleyip yere düşmezdi ve böbreklerinden tekmelenmezdi. Bunların hiçbiri olmadı. Hiçbiri olamazdı. Size yemin ederim. Ağabeyimin ayağa kalkabileceğine ve kapıyı açıp pembe Camaro marka otomobiline ulaşabileceğine *inanır mısınız*? Ağabeyim otomobilin kapılarını kilitlemezdi ve kilitlemiş olsaydı bile, babam otomobilini tekmelemezdi. Büyük bir şanssızlık eseri bunların tümü olmuş olsaydı bile, size kesinlikle söyleyebilirim ki, yedi yaşındaki bir çocuğun masada oturmayı sürdürerek ümitsiz bir biçimde fark edilmemeyi denediğini, yok olmayı istediğini anımsamıyorum.

Yine size kesin olarak söyleyebilirim ki, küçük bir çocukken bile, asla uykudan uyandırılmaz ve oturma odasına aileden birisinin dövülmesini izlemeye çağırılmazdım. Bu her gün, her hafta, hatta her ay yaşanmazdı. Dayaklar olmuş olsaydı bile –ki hem sizi hem de kendimi olmadıkları konusunda tekrar inandırmak isterim– bunlar asla böylesi dehşetli bir manzara içinde cereyan etmezdi. Böyle bir şeye kim dayanabilirdi? Ve bunu kim yapabilirdi? Anılarım arasında gözlerim tam karşıya dikilmiş olarak donmuş bir biçimde kanepenin üzerinde oturmam, yanımdaki kardeşlerimi –görmekten daha çok– hissetmem, hiçbirimizin kımıldamaması, hiçbirimizin tek bir ses çıkarmaması, her birimizin aynı zamanda yok ve olağandışı bir biçimde var olmamız, babamın hareketlerinin her birinin fazlasıyla farkında olmamız yer almaz. Ne babamın bacağının bir tekmenin tam ortasında donup kaldığını, ne de yüzünün öfke ile kaplandığını görebildiğimi anımsarım. Bunların hiçbirini anımsamam. Çünkü bunlar yaşanmadı. Ağabeyimin epilepsisi yok ve eğer olmuş olsaydı bile, bunun nedeni başına aldığı darbeler olamazdı. Kız kardeşim asla odasında, "yatağımda birisi var," diye çığlıklar atarak uykusundan uyanmazdı. Asla birisinin kendisine vurmak veya yatağa çekmek için bir kapının arkasından çıkacağından korkmazdı. Bir sevgilinin nefesinden aldığım alkol kokusu beni dehşete düşürmez, çünkü babam içki içmezdi. Ve eğer içmiş olsaydı bile, asla sarhoş olmazdı. Eğer sarhoş olmuş olsaydı bile, asla odama girmezdi.

Ve tüm bunların içinde en kötüsünü düşünürsek, odama girmiş olsaydı bile, ben asla tek bir şey anımsamazdım.

Bu kitapta babam, kültür, herhangi bir şey hakkında yazdıklarımın tek bir sözcüğüne inanmayın. Böylesi daha iyi!

Nazilerin yaptıkları Yahudi Katliamı'ndan sağ kurtulanlarla ilgili Allport, Bruner ve Jandorf adlı psikologlar tarafından yapılan bir araştırma, tatsız düşüncelere karşı etkin bir direnme modelini ve durumun ciddiyetiyle yüz yüze gelme konusunda şiddetli bir isteksizliği açığa çıkarmıştı. Geç de olsa, 1936'da Almanya'yı terk edecek kadar şanslı olan birçok

Musevi, mesleklerine geri dönmeye başladılar. Diğerleri yaşadıkları üzerine düşünmek zorunda kalmamak için hafta sonlarında kırsal bölgelere kaçtılar. Sağ kurtulanlardan biri anlatmıştı. Yan tarafta yakılan sinagogdan gelen dumanı fark etmemiş gibi yaparlarken, Mozart'tan bir parça çalan orkestrasının tek bir *nota* kaçırmadığını anımsıyordu.

İyi de, bunlar olurken seyirci kalan iyi Alman vatandaşlarını anlamak için ne yapacağız? Eylemlere katıldıkları veya (benzer biçimde) karşı koymadıkları için kendi deneyimlerini ve vicdanlarını hangi araçlarla bastırdılar? Kendilerini, yavaşça yerde yuvarlanan el bombasından nasıl başka tarafa çektiler?

Bir an için daha önceden verdiğim rakamı düşünün: bu kültürdeki tüm kadınların yüzde 25'i yaşamları boyunca en az bir kez tecavüze uğramıştır. Dört kadından biri... Sonra, bir an için dövülen çocukların sayısını veya köleleştirilmiş, tuğla taşıyan, dokuma tezgahlarına zincirlenmiş, yataklara zincirlenmiş yüz elli milyon çocuğu düşünün – yüz elli milyon. Eğer tecavüze uğramış kadınlardan biri değilseniz, eğer dövülen çocuklardan biri değilseniz, eğer köleleştirilmiş çocuklardan biri değilseniz, bu sayılar büyük bir olasılıkla sizin için pek bir anlam ifade etmezler. Bu anlaşılabilir bir şeydir. Kendi yaşamınızı ve kendi deneyiminizi yadsıdığınız yolları, günü geçirme adına kendi duygudaşlığınızı azaltmak zorunda kaldığınız yolları düşünün.

İşlerin olduğundan daha da kötü bir duruma gelmemesine minnettar olarak yaşamlarımızı sürdürürüz. Ancak bunun ötesinde, yaşama şeklimizin yıkıcılığını daha fazla görmezden gelemeyeceğimiz bir şuur eşiği olmalı. Nedir bu eşik? İki kadından birine tecavüz edilmesi mi? Her kadına tecavüz edilmesi mi? Beş yüz milyon çocuğun köleleştirilmesi mi? Yedi yüz elli milyon? Tüm çocukların mı? Bir zamanlar gökyüzünü günlerce kaplayacak kadar kalabalık bir güvercin kümesinin gözden kayboluşu mu? "Gümüş rengi bir sırta çarpmadan" küreği dibe daldırmanın olanaksız olduğu derecede yoğun somon balığı sürülerinin ölmesi mi? Solucan nüfusunun çökmesi mi?

Kendimizi şiddete uğramaya, tanık olmaya ve uygulamaya adapte ettiğimiz ve hem kendimiz hem de diğerleri üzerindeki etkilerini görmeyi reddettiğimiz bu anlaşma hazır ve nazırdır. Ve bu kötü bir anlaşmadır. R.D. Laing kültürümüz hakkında şunları yazmıştır: "Aklî dengesizlik, uykulu, bilinçsiz, aklı başında olmama durumu normal insanın durumudur. Toplum, normal insana oldukça yüksek derecede bir değer verir. Çocuklar kendilerini kaybetmek ve gülünç olmak ve böylece normal olmak üzere eğitilirler. Normal insanlar son elli yıl içinde belki de 100.000.000 normal hemcinsini öldürmüştür."

Soru hâlâ ağır bir biçimde havada asılı duruyor: "Eğer davranışımız bizi mutlu etmiyorsa niçin bu tarzda davranırız?"

Zoolog ve filozof Neil Evernden dünyayı nasıl sessizleştirdiğimiz konusunda benzer bir öykü anlatır: 19. yüzyıl boyunca birçok cerrah, bir hayvan üzerinde operasyon yapmadan önce alışılmış bir biçimde ses tellerini kestiler. Bunu, deney sırasında hayvanlar çığlık atmasın diye yaptılar. (Literatürde çıkan ses "yüksek perdeden seslendirme" olarak anılır.) Deneyi yapanlar ses tellerini keserek aynı zamanda gerçeği yadsıdılar –sessiz bir hayvanın acı hissetmediğini varsaydılar– ve bunu kendileri doğruluğunu kabul ettikleri bilgileriyle doğruladılar. Hayvanın çığlıkları onlara zaten bildikleri bir şeyi, karşılarındaki yaratığın bilinçli, hisseden (ve operasyon sırasında eziyet edilmiş) bir varlık olduğunu anlatacaktı.

Evernden, bunu şu biçimde yorumlar: "Bilimsele geçiş töreninde," (ben "modern" ifadesini de eklerdim) "bıçağı ses tellerine vurma yeteneği, yalnızca masadaki köpeğin değil, yaşamın kendisinin de merkezde olma yoludur. İçinden, o (modern insan) kendi bilincinin tellerini de koparabilmelidir. Dıştan görülen etki biyosferin gırtlağının yok edilmesi, yani dünyanın maddi bir nesneye dönüşümü için gerekli bir hareket olmalıdır." Bu, bizim hemcinslerimizle olan ilişkilerimiz için de doğrudur.

Eğer yaşamımızı sürdüreceksek, yaşamak için yeni bir yolu öğrenmek veya eski bir yolu yeniden öğrenmek zorundayız. Orada, üyeleri gezegenin ses tellerini kesmeyi ve –her gün yaşamın bir parçası olarak

kabul ettiğimiz– duygusuzlaştıran bir anlaşmanın içine girmeyi reddeden birçok kültür vardı ve hâlâ da var. Bu kültürlerin çoğunda Batı Uygarlığı ile temas etmeden önce ne tecavüzün ne de çocuklara kötü muamelenin olmaması belki de önemlidir (bir örnek vermek gerekirse, şimdi İngiliz Kolombiya'sı olan eski Okanaganların dilinde, bir çocuğa kötü muamele etme anlamına gelen ne bir sözcük ne de bir kavram vardı. Bir kadına tecavüz etmek, şiddet uygulamak anlamını taşıyan ise tek bir sözcük vardı; tam olarak tercüme edildiğinde "birisi bana hoşlanmadığım bir biçimde baktı," anlamına gelir. Bu kültürlerin, bizimle aynı biçimde, posta güvercini, somon balığı, orman bizonu, su vizonu, Labrador fundalık kuşu, Eskimo çulluğu, Taipei ağacı kurbağasının nesillerini tüketmeye yeltenmemeleri belki de önemlidir. Ya biz, aynısını söyleyebilecek miyiz? Bu kültürlerin üyelerinin sanki yaşamları buna bağlıymış gibi (bu tabii ki böyleydi) dikkatle bitkilerin, hayvanların, kayaların, ırmakların ve yıldızların söylediklerini dinlemeleri ve bizim yalnızca hayal edebileceğimiz bir şeyi yapmaları ve dünyanın geri kalanı ile dinamik bir denge içinde yaşayabilmiş olmaları belki de önemlidir.

Önümüzdeki görev, insan gereksinimlerini gezegenimiz üzerindeki yaşamı tehlikeye atmaksızın karşılama görevi, korku dolu hisler uyandırır.

Çakallar, Yavru Kediler ve Söyleşiler

"Biz toprağız... Bu Amerikalı Yerli yaşamının temel düşüncesidir: toprak ve insanlar aynıdır."

Paula Gunn Allen

"Doğa hiçbir şeyi amaçsız veya boş yere yapmadığından, hayvanların insanın iyiliği için var edilmiş oldukları yadsınamaz biçimde doğrudur."

Aristoteles

Çakallarla olan söyleşilerim, anımsayabildiğim kadarıyla, 1994 yılının soğuk bir gününde başladı. Geçmiş aylarda çakallar birçok kez evimin doğusunda bulunan küçük kayalık orman arazisinden çıkmış ve yemek amacıyla tavukları yakalayıp götürmüşlerdi. Ara sıra bir çakalın hızla koştuğunu görür veya acı bir viyaklama duyardım. O yana döndüğümde, iki köpeğimin, arkasından koşup yakalamayı denediklerinde çabucak ortadan yok olan bir grilik gözüme ilişirdi. Birkaç kez köpekler çakalları yakaladılar ve bir post ve toz bulutunun ardından köpeklerin sanki bunun için terbiye edilmişler gibi, eve dönüp bir iki gün sessizce ahırda oturduklarını gördüm. İki kez bir çakalın tavuklara doğru başarısız bir hamle yaptığına şahit oldum ve köpekler peşine düştüğünde diğer yönden gelen bir başka çakal, tamamen şaşırmış olduğumuz için ne ben, ne köpekler ya da diğer kümes hayvanları tepki veremeden önce, bir kuşu yakalamak için koştu. Fakat, durum farklıydı; günlerini büyük otlağın içinde veya evimin batısında yabani güllerin olduğu sık çalılığın altındaki labirenti andıran patikada yiyecek peşinde koşarak geçirdikten sonra kümese dönen ördeklerden, tavuklardan veya kazlardan bir tanesinin eksildiğini çoğu kez görürdüm. Sonrasında doğudaki ormana yürür ve bir yerlerde, çakalların kuşu yemek için durdukları bir yerde beyaz, siyah ya da çizgili, bazen kırmızı veya yanardöner yeşil tüylerin oluşturduğu yuvarlakça bir kümeyi keşfederdim.

Söyleşinin başladığı gün odun sobasının önünde ateş yakmak için diz çökmüştüm; aniden eğer dışarıya bakarsam bir çakal göreceğimi hissettim. Belki de bu hisse kapılmamın nedeni, son dört gün boyunca her gün bir tavuğun kaybolmuş olmasıydı. Çakallar daha önce varlıklarını hiç bu kadar hissettirmemişlerdi. Pencereye gittim ve dışarıya baktım; bir çakal kuşun birine sezdirmeden yaklaşıyordu. Ön kapıya çıkmamla çakalın ortadan yok olması bir oldu. Sonraki iki gün, bir veya iki çakal geldi ve ben dışarıdaydım. Bu kez içime doğmamıştı, sadece şans-

lıydım. Çakallar muntazam bir biçimde yedi gün boyunca gelmişlerdi. Sekizinci gün kanepede oturmuş pencereden dışarıya bakıyordum –şansım yaver gitmişti– ve bir çakalın yaklaştığını gördüm. Kuşları korumak için her gün orada olamayacağımı bildiğimden, sinirli bir biçimde ve başka ne yapmam gerektiğini bilmeden camı açtım ve bağırdım: "Lütfen tavukları yemeyin. Eğer yemezseniz, ben bir tanesini kestiğim zaman size kafasını, ayaklarını ve bağırsaklarını vereceğim. Ve *lütfen* benim vahşi doğayı savunduğumu unutmayın." Çakal döndü ve ince, uzun omzunun üzerinden arada sırada geriye bakarak koşup uzaklaştı.

Geceleri ulumanın dışında çakallar aylarca geri gelmediler ve en sonunda geldiklerinde yalnızca anlaşmanın payıma düşen kısmını bana anımsatmak için gelmiş gibi görünüyorlardı. O zamana dek hiçbir kümes hayvanını kesmemiştim ve bir gün dışarıya baktığımda kuzeyde yaklaşık 100 metre uzaktaki tepeceğin üzerinde bir çakalın oturduğunu gördüm. Oturmuş benden yana bakıyordu ve camı açıp dışarıya sarktığımda yerinden kıpırdamadı. En sonunda –gerçekten yavaş yavaş– "Tamam, size yiyecek bir şeyler getireceğim," dedim. Ben bunu söyler söylemez çakal ayağa kalktı ve sessizce yürüyerek gitti. Bir başka çakal ortaya çıktı ve ikisi burunlarını birbirlerine değdirdiler. Birincisi yoluna devam etti ve ardından ikincisi oturdu ve gözünü dikip baktı. Vaadimi tekrarladım ve bu çakal da diğerinin gittiği yönde gözden kayboldu.

Descartes'ın felsefesinin ve doğrusu modern bilimin çoğunun asıl amacının sömürme sistemini dayandıracak mantıklı bir çatı sağlamak olduğunu söylemek, çok ileri gitmek olmaz. Descartes, kendisi gözlem yaptığında bunu açık bir biçimde dile getirmiştir: "Yaşamda oldukça yararlı olan bilgiye ulaşmanın... ve böylece kendimizi doğanın efendisi kılmanın mümkün olduğunu sezdim."

Descartes, "doğanın efendisi" olmak isteyen yalnız bir deli olsaydı, hiçbirimiz onun adını duymazdık. Ama o beraberindekiler için tam bir kültüre sahipti. Ünü ve etkisi, güçlü kültürel bir arzuyu neyin devam ettireceğini ifade ettiğini açık bir biçimde göstermektedir.

Bir bilim insanının bir hipotez geliştirdiği, sonra bunu desteklemek veya hükümsüz kılmak adına veri topladığı araştırma sürecine biçim veren Francis Bacon, bilimsel metodun atalarından bir başkasıydı. Bacon'ın niyeti açıktı: "Dünyadaki tek arzum... insanın evren üzerindeki acınacak biçimde dar olan sınırlarını, vaat edilmiş hudutlarına dek çekip uzatmaktır." Egemenliğin dili yazılarında görülüyordu. Doğayı "işkence masasına yatırmaktan ve ona sırlarını söyletmekten" ve "kaleleri ile şatolarını fırtınaya tutmaktan" söz eder. Bacon, arzusunu hiçbir zaman saklamadı: "Sizleri, tüm ürünleriyle doğayı hizmetinize sunmaya ve köleniz yapmaya yönlendirmek için geldim... son yıllardaki mekanik icatlar yalnızca doğanın gidişi ile ilgili nazik bir rehber olarak kullanılmazlar; bunların, doğayı fethetmeye ve baskı altında tutmaya, onu temelden sarsmaya yetecek güçleri vardır."

Nesilden nesle aktarılarak büyüklerimiz tarafından bizlere ulaştırılmış olan üzücü sömürme geleneği için Descartes'ı, Bacon'ı ve ilk dönemlerdeki diğer bilim adamları ve filozofları suçlamak anlamsız olduğu kadar kolaya kaçmaktır. Bu insanlar yalnızca kültürümüzün içinde kumdaki izler gibi birlikte dokunmuş olan dürtüleri çok akıllıca ifade etmişlerdi. Bunlar bedeni yadsıma dürtüsü ve diğerlerinin bedenlerini idaresi altına alma isteği ve kişinin kendisini sessizleştirme dürtüsü ve diğerlerini susturma isteğidir. Ölümü yadsıma isteği ve diğerlerinin ölümüne neden olma – veya daha doğrusunu söylemek gerekirse, ileride göreceğimiz üzere, onların imhasına neden olma dürtüsüdür. Bu dürtüler Aristoteles'in felsefesinde net bir biçimde açıktır ve Kutsal Kitap'ta kan kırmızısı kadar canlıdır. Gılgamış'a ve kültürümüze biçim veren diğer destanlara kadar uzanırlar ve doğrulanamayan bir şey için mantıklı bir geçerli neden sağlamayı deneyerek Descartes ile Bacon'ın izinden gitmeyi sürdüren yeni mit yaratıcılarının yer aldıkları günümüz gazeteleri kadar yakındırlar.

Örnekler her yerdedir. Dün meşhur kuramsal fizikçi Gerard J. Milburn'da, Descartes'ın megalomanisinin çağdaş bir yansımasını gördüm: "Modern bilimin amacı, sadece estetik nedenler değil, insanlığın amacını düzenlemesi açısından da dünyanın bilgisine ulaşmaktır."

Önceki gün Tokyo Üniversitesi'nden bilim adamlarının Robo-roach, Robot hamamböceği adını verdikleri ve böceğin hareketlerini denetlemelerine izin vermesi için, içine cerrahi operasyonla çok küçük bir sırt çantası yerleştirilmiş olan bir robot geliştirdikleri ile ilgili bir rapor gördüm. Bilim adamları hamamböceklerinin kanatlarını ve antenlerini çıkartırlar ve buralara elektrotlar yerleştirirler. Sonrasında, sanki bir video oyunu oynarmışçasına, bilim adamları bir uzaktan kumanda düğmesine basarak hamamböceğini sol tarafa gitmeye zorlayabilirler. Bir başka düğme sağa gitmesine neden olur. Aynı biçimde ileri ve geri gitmesini sağlayan düğmeler de vardır. Bir kez "böcekler" yerinden oynadıktan sonra, bu yarı yaratık/yarı robotlar televizyon kameraları ile minyatür casuslar olarak kullanılırlar. Sürpriz olmayacak bir biçimde bilim adamları, yapma hamamböceklerini gerçeklerinden daha çok severler: "Bunlar çok güzel böcekler değiller. Biraz pis kokulular ve antenlerini hareket ettirme biçimlerinde bir antipati var. Ancak sırtlarına küçük bir devre koyduğunuzda ve kanatlarını çıkarttığınızda daha sevimli görünüyorlar."

Ben gelmemelerini söyledikten sonraki gün çakallar gelmeyince deli olduğumu düşünmedim. İlk başta fark etmedim bile; çakallar yalnızca ara sıra ortaya çıkarlardı. Bir hafta geçti, sonra ikincisi... ve böylece ben, rastlantıya şaşırmaya başladım. Bir ay geçtikten sonra ortaya çıkmamalarının her şeye karşın artık bir rastlantı olamayacağını düşünüyordum.

Aşağı yukarı aynı zamanda köpeklerim yumurtaları yemeye başladılar. Tavukları ağıla koymadığım için istedikleri yere yumurtluyorlar; bu da demektir ki yumurtaları çoğu kez eski bir varilin içinde, biriktirilmiş büyük arı kutuları yığının üstünde, raftaki bir buz kovası ve kumaş beysbol örtüsü arasında katlanmış duran tentenin üzerinde ve özellikle ahırın dışında bir köşede duran kalın güğümlerin altında ve arkasında bulurum. Yalnızca ara sıra –bunun kaza ile olduğunu bile düşünürüm– tavuklardan biri onlar için hazırladığım folluğa yumurtlar.

Bazen köpekler yumurtaları benden önce bulurlardı ve yumurta bulacağımı düşündüğüm yerin boş olduğunu görürdüm. Seyrek de olsa,

eğer yağmur veya kar yağıyorsa, kalın çalılıkların içine yönelmiş büyük bir hayvanın pençe izlerini fark ederdim. Köpeklerden daha büyük olanın, bel yüksekliğindeki raftan yumurtaları aldığından kuşkulandım –tentenin önüne yerleştirdiğim kitapların veya arılarla ilgili araç gerecin düzeni tuhaf bir biçimde bozuluyordu– ancak o köpeği asla herhangi bir şeyden sorumlu tutmadım.

Yine de, onu suçlu bulmaya yeterli gibi görünen veya en azından beni bunu onun yaptığına inandıran pati izleri vardı. İlkönce otoriter olmayı denedim: ne zaman köpekler yanımdayken bir yumurta bulsam, bunu başparmağım ve işaret parmağımın arasında, kol uzunluğu kadar bir mesafede tutar ve derinden gelen gür bir sesle, "Yumurta yok! Hayır!" derdim. Bu, çok kısa bir süre içinde, köpeklere elime yumurta aldığım zaman sırtüstü yerde yuvarlanmayı ve kuyruklarını sallamayı öğretti. Ben içeri girer girmez onlar istediklerini yapmayı sürdürdüler.

En sonunda aklıma gelen şu oldu: eğer yalnızca istemek çakallarda işe yaradıysa, belki de köpeklerde de işe yarayabilirdi. Onların yanına yere oturdum ve üzerime atladıklarında, "Size bir dolu ikramda bulunuyorum. Çöpten tavuklar için yiyecek topladığımda ilkönce size veriyorum. Bunun yeterli olduğunu düşünüyorum. Lütfen yumurtalar yemeyin!" dedim.

Ertesi gün köpekler yumurtaları yemeyi bıraktılar.

İşte o zaman deli olduğumu düşünmeye başladım.

Kedilere, beş dakika ara ile, her biri hayvanların doğal olmayan bir şiddetle sarsılmasına veya kasılmasına neden olan elektrik şoku veren bilim adamlarının raporlarını okudum. Yaşamını sürdüren kediler, kapatıldıkları yerden uzaklaştırılıp bir başka gün daha fazla şok verilmesi için geri getirilmişti. Bu, üç haftalık bir zaman dilimi içinde kedilere doksan beş elektroşok verilene veya onlar ölene kadar devam etmişti. Yedi günlük yavru kedilere elektrotlar takan ve onlara sonraki otuz beş gün boyunca, her emzirilme sırasında, günlük yedi yüz kereye varan elektroşok uygulayan bilim adamlarının raporlarını gördüm. Bilim adamları şunları

not etmişlerdi: "Anne kedinin davranışı dikkate değerdir. Eğer yavrusu yakınındayken veya emzirirken yavrularına elektroşok verilirse, anne kedi bunu fark ettiğinde deney yapan kişiye engel olmak için pençeleriyle her şeyi yapar, elektrik telini bile ısırır ve yapabileceği hiçbir şey olmadığını anladığında, çaresizlik içinde uzağa kaçardı. Elektrotlar denek kedilerin bacaklarından çıkarıldığı zaman, anne, deneye tabii tutulan yavrularına derin bir ana şefkati sunardı. Yavrusunun yanına koşar, onu beslemeyi dener veya rahatlatmak için elinden geleni yapardı." Otuz beş gün sonra yavru kedilerin dinlenmesine izin verilirdi ve sonra deney, aynı biçimde taciz edilen diğer kedigillerle tekrarlanırdı.

Köpekleri röntgen ışınlarına tutan bilim adamlarının raporlarını okudum. Yaşamını sürdürmeyi başaran köpeklere anormal derecede yüksek yağ ve kolesterol içeren bir beslenme uygulanmış ve sonrasında tiroit salgılamasını azaltacak ilaçlar verilmişti. Yaşamaya devam edenlere damarlardaki baskıyı yükseltecek pitressin iğnesi yapılmıştı. Bunlara elektroşoklar uygulanmıştı. Tüm bunlara karşın hayatta kalmayı başaranlar ise, cezalandırma tahtalarında başları dimdik yukarıda olacak biçimde tutularak bedenlerine ince kösele şeritler bağlanmak suretiyle kımıldanamaz duruma getirilmiş ve daha fazla elektroşok verilmişti. Çoğu bundan kurtulamamıştı. Bir tanesi, kendisini koşum takımının içinde boğarak öldürmeyi başarmıştı. Bir diğeri o kadar şanslı değildi. "Tahminen cezalandırma tahtasına karşı etkin bir mücadeleye girmesinin sonucu olarak, solunumla ilgili geçici bir sıkıntı yaşadığı" görüldükten sonra suni teneffüs uygulanmış ve böylece deneye devam edilebilmiştir. Köpeklere haftalarca üst üste şok uygulanmıştı. Yetmiş yedi hafta süren şoklardan sonra köpeklerden bir tanesinin yaşamını sürdürmesi, ona dakikada doksan kez şok uygulanmaya başlanması konusunda bilim adamlarını cesaretlendirmişti. Köpek bir saat on beş dakika sonra ölmüştü.

Peki, buna ne demeli? Bilim adamları köpekleri doğduktan sonra ilk sekiz ay boyunca mutlak bir yalıtım içinde yetiştirmişler, sonra köpeklerin neredeyse her şeyden ürktüğünü rapor etmişlerdir. Şaşırtıcı... ama daha fazlası var! Bilim adamları köpeklerin elektrikli ızgaralara yerleştirildikleri zaman donduklarını ve kaçmak için hiçbir girişimde bulunmadık-

larını bildirmişlerdir. Bilim adamları, köpeklerin burunlarına yanan kibritler tutmuşlar ve "onları tahlil iğneleri ile dürtmüşlerdir." Köpekler hâlâ donmuş vaziyettedir. Bilim adamları, köpeklerin peşine, değdiği anda 1500 volt akım verecek elektrik yüklü oyuncak otomobiller takmışlardır. Bilim adamlarının bildirdiğine göre yalıtım içinde yetiştirilen köpekler, acılarının nereden kaynaklandığını anlamazmış gibi görünmektedirler.

Bir insan bu tür bir bilgiyle ne yapar? Veri elde etmeye çalışarak –ve önünde sonunda kendimizi "doğanın efendileri" yapmaya yeltenerek– kültürümüz üyelerinin yavru kedilere elektrik şokları verecekleri ve köpeklere merhametsizce eziyet edecekleri bilgisiyle nasıl baş edersiniz? Uygun bir yanıt vermek olanaksız gibi görünüyor.

Altı gece önce rüyamda balık tuttum. Rüyamda büyük bir balığı oltanın makarasına sarmaya başladım. Çektim, çektim ve kıyıdan görülecek kadar yaklaştığı zaman balık bana doğru hızlandı ve kumsala atladı. Balığın hacmi beni ürküttü – iki kulaç uzunluğundaydı ve sırtındaki yüzgecinden beline kadar olan mesafe neredeyse bunun yarısıydı. Donuk gözleri her hareketimi izlermiş gibi görünüyordu. Ağzından soluk almaya çalışıyordu. Onu denize geri atmak istedim; onun yanımda durmasına dayanamazdım. Onu öldürme düşüncesini de kaldıramazdım. Kancayı yutmuştu. Başka şansım yoktu: bir ayağımla balığın başına bastırarak oltanın ipini çektim. En sonunda kanca bir kıkırdağın kırılırken çıkarttığı bildik çatırtı ile serbest kaldı. Hâlâ balığı denize geri atmak istiyordum. Şimdi ölürken daha da korkunç olmuştu. Sonunda denizin derinlerine ait bu yaratığı öldürmek için bir el baltası araştırırken, bir adam yaklaştı ve şu sözcükleri söyledi: "Bu bir morina balığıdır." Şaşırmış bir durumda uyandım ve sonrasında adamın balığı yememi, yutmamı kastettiğini anladım.

Hepimizin yapmak zorunda olduğu budur.

Arkadaşım Jeannette Armstrog'u aradım. Bir Okanagan Kızılderili'si olan arkadaşım aynı zamanda yazar, öğretmen ve filozoftur. Yerli

egemenlikler ve toprak hakları konuları üzerinde çalışır ve sıkça çıktığı seyahatlerinde baskın kültür tarafından zarara uğratılmış yerli insan topluluklarının yeniden kurulmasına yardım eder. Ona çakallarla olan etkileşimlerimi anlattım, "buna nasıl bir anlam vereceğimi bilmiyorum," dedim.

Güldü. Sonra, "Hayır, biliyorsun," dedi.

Birkaç hafta sonra yürüyüşe çıktık ve bir nehrin kenarına oturduk. Kırmızımsı çamura doğru eğildim ve topraktan bir ağacın köküne uzanmış sarmaşık filizleriyle oynadım. Önümüzde küçük daireler çizen tüm ıslanmış ağaçları taşıyıp götürecek büyüklükte bir anafor vardı. Her dönüşte, kütükler önce kenara doğru gidiyor, sonra yeniden akıntıya karışmak üzere birbirlerinden ayrılıyorlardı. Girdabın ardında, nehir yavaş ve sakin hareket ediyordu. Nehrin ardında kavak ağaçlarını, geniş çayırlarda noktalar gibi yayılmış büyük ot yığınlarını ve aralara serpilmiş, dikenli tellerle kuşatılmış yoncalıkları görebiliyorduk. Uzaktaki ovalar, yerlerini alçak ve mavi dağlara bırakıyordu.

Jeannette, "Türler arası iletişim karşısında takınılan tavırlar, batı ilâ yerel felsefeler arasındaki *başlıca* farktır. Hatta çoğu ilerici batı filozofları hâlâ toprağı dinlemenin bir metafor olduğuna inanırlar," dedi. Durdu, sonra empati dolu bir biçimde sözlerine devam etti. "Bu bir metafor değildir. Bu, dünyanın nasıl olduğu ile ilgilidir."

Nehre baktım. Girdabı gözlemlemek ve bundan öğrenebileceğim bir düzine ders çıkarmak çok kolay olurdu. Örneğin, daireler çizerek hızla giden kütükler, yaşamın serbest akışı içine geri dönmelerine izin vermeyen sınırlayıcı düşünce dizisi içine kıstırılmış insanlara benzetilebilirdi. Çevremizde bulunan şeylerden –insan ya da değil, genel olarak çevremizden edindiğimiz deneyimlerden– benzetme yapmanın yanlış bir yanı yoktur, fakat bu durumların her ikisinde de *diğerleri* üzerine öğrenmeye gereksinim duyduğumuz şeyleri yansıttığımız bir durum incelemesi olarak kalmayı sürdürür. Bu durum, söyleyeceklerini söylediğinde diğerini dinlemekten, amacını açığa çıkarmaktan, deneyimini vurgulamaktan ve tüm bunları *onun kendi terimleriyle* yapmaktan tamamen farklı bir durumdur.

"Dinlemenin" yalnızca bir metafor olduğunu düşünseler bile, eğer kültürümüz bir bütün olarak doğal dünyayı –hatta her şeyi– dinleme düşüncesini kabul edebilseydi, bu kesinlikle doğru yönde atılmış bir adım olurdu. Bir keresinde bir madencinin uranyumun insanlarda radyasyon zehirlenmesine neden olduğunu, çünkü bu maddenin yeryüzünün üzerinde olmaktan hoşlanmadığını söylediğini duydum. O, dünyanın yüzeyinin oldukça altında kalmak istiyormuş. İster bu ifadenin sözcüğü sözcüğüne doğru olduğunu, ister metafor olduğunu düşünelim, alınacak ders aynıdır: uranyumu kazıp çıkarmak sizi hasta eder.

Ancak, bunu metafor biçiminde düşünmek, insanı evrenin merkezi olarak kabul eden dünyayı anlamayı durdurmak olur. Bu olayda içinde metafor bulunan görüş, uranyum tarafından zehirlenmiş olan insanlar için duyulan endişeyi ifade eder. Öte yandan madencinin gözlemi, gidişatın düzenini korumanın önemi üzerine bir yorumdur.

Jeannette'e bunları anlattım, sonra, biri birkaç yıl önce ve biri de daha yakın zamanda katıldığım bir çift söyleşiyi düşünürken sessiz bir biçimde oturdum. Birinci söyleşide oturma odamda yerde oturmuş bilimsel metodun –ki burada, gözlemci bir hipotez geliştirir, sonra bunun uygulama olanağını titiz bir biçimde araştıran veriyi bir araya getirir– aslında öğrenmemiz için tek yol olduğunda ısrar eden bir bilim adamı arkadaşımla konuşuyordum. Kedilerimden bir tanesi odaya girdi ve arkadaşım, "Hipotez: Kedileri okşadığınızda mır-mır diye ses çıkarırlar," dedi. Parmaklarıyla halının üzerini tırmaladı ve kedi ona doğru koştu. Arkadaşım elini kedinin sırtında gezdirdi. Kedi mır-mır sesini çıkarttı. Arkadaşım, "Hipotez desteklendi," dedi. "Bir numaralı örnek. Diğer kedi nerede?"

Aynı düşüncede olmadığımı biliyordum ama nedenini ifade etmem biraz zamanımı aldı. Sonunda, ister bir kedi yavrusuna elektroşok verelim, ister bir kediyi okşayalım, eğer amaç bilimsel olarak veri toplamaksa yine de kediyi nesnelleştirdiğimizi anlattım. "Ya eğer," dedim, "bundan hoşlandığım için ve bunun onun hoşuna gideceğini bildiğim için kediyi okşuyorsam? Hâlâ dikkat edebilirim ve hâlâ bu ilişkiden bir şeyler *öğrenebilirim*. Başka arkadaşlarımla yaşadığım şey budur. Ke-

diyle de neden aynı şeyi yaşamayayım? Ancak *amaç* bir ilişkiyi aramaktır, bilgi toplamak değil."

Arkadaşım tereddüt etti, sık sık bir şeyler düşünüp taşındığı zamanlarda yaptığı gibi saçlarının tellerini işaret parmağına doladı ve sonra, "sanırım bu, bilginin ne olduğu ve onu nasıl elde ettiğimiz hakkındaki tüm düşünceyi değiştirecektir," dedi.

Başımla onayladım. Kedi ise arka ayaklarının üzerinde kalkarak başını arkadaşımın koluna dayadı. Arkadaşım dalgın bir biçimde kedinin sırtını okşadı.

Diğer söyleşi daha kısaydı – ayrıca ağaçlar da oldukça suskun olabilirler. Posta kutuma uzanan, taşla döşeli bir patikayla kesişen toprak yolda yürüyordum. Daha önceleri de birçok kez gözüme çarpan, tam köşedeki yaşlı çam ağacına dikkat ettim ve, "bu ağaç oldukça iyi gelişiyor," diye düşündüm.

Derhal bir yanıt duydum, ancak bunu kulağımla değil doğrudan beynimin sesleri algılayan kısmıyla duydum. Duyduğum, cümlemi tamamlayan ancak anlamını tamamen değiştiren bir şeydi: "Bir topluluk içinde olmamasına rağmen." Çevreme baktım ve yakınlarda başka ağaçlar olmasına karşın, bu tam bir ağaç topluluğu değildi. Ağacın en yakın komşuları posta kutuları ve rengi atmış bir telefon direğiydi. Topluluktan yoksun olma durumu üzerine düşünmeye başladım ve oradan yola çıkarak, taşınarak geçirdiğim tüm zamanları, Nebraska'dan Maine'e ve gerisin geri Nebraska'ya, sonra Montana'ya, üniversite için Colorado'ya, sonra Nevada'ya, Kaliforniya'ya taşınmamı, kamyonumda yaşayarak geçirdiğim ayları, Nevada'ya geri dönmemi, Idaho'ya, Washington'a gidişlerimi düşünmeye başladım. Ardımda bıraktığım insanları, büyükannemi, erkek kardeşlerimi, kız kardeşimi ve sonra diğerlerini, arkadaşlarımı düşündüm. Eski evimin arkasındaki sulama hendeğini, ön taraftaki pencerenin dışında duran toz ağaçlarını, Rus zeytinlerini, çayırda tümsek biçimindeki çok büyük karınca yuvalarını. Zihnimi dolduran, ağacın "söylediğini" duyduğum şey değil, tüm bunlardı. Bu çok önemli bir farktır. Ağaç yalnızca bir tamlamayı dile getir-

mişti. Diğer her şey ardından gelmişti. Siz de deneyin. Birisini dinleyin ve düşüncelerinizin sizi alıp götürdüğü yere dikkatinizi verin. Duymak, gerçekten de düşünmekten daha farklı şeyler *hissettiriyor.*

Jeannette'e bu iki söyleşiyi anlattım. Başka şeyler de konuştuk; nehir hakkında, benim ve onun etkinciliği hakkında, yaşamayı sürdürmenin insanlara neye mal olacağı hakkında konuştuk. Biz konuşurken bir sivrisinek yüzünün yakınlarında vızıldadı, sonra koluna konmak için durdu. O eliyle sineği kovaladı.

Ona köpeklerden söz ettim ve ben söyledikten sonra yumurtaları yemekten nasıl vazgeçtiklerini anlattım. "Bunun bu kadar kolay olduğuna inanamıyorum," dedim.

"Tabii. Bizim de size beş yüz yıldır anlatmayı denediğimiz şey işte bu."

1864 yılının 29 Kasım gününde Albay John Chivington komutasındaki yaklaşık olarak yedi yüz asker, Colorado'da Sand Creek yakınlarındaki bir Cheyenne Kızılderili kampına yaklaştılar. Sabahın erken saatlerindeki güneş ışınları aşağıda yayılmış yüze yakın çadırı askerlerin gözleri önüne seriyordu.

Chivington, eğer gövde gösterisinde bulunmayı denerlerse, onların tehlike yaratmayacağını biliyordu. Bu köydeki Kızılderililer, avcılıkla ilgili olanlar dışında, tüm silahlarını gönüllü olarak Federal Hükümete teslim etmişlerdi. Komutan, ordunun Kızılderilileri savaş tutsağı gözüyle gördüğünü biliyordu. Ayrıca neredeyse tüm Cheyenne erkeklerinin yaban sığırı avlamak için kamptan ayrılmış olduklarının da farkındaydı. Tüm bunlara yanıtı: "Kızılderililerin kanlarının üstünde yürümeyi arzuluyorum," idi.

Ondan yüzyıllar önce yaşamış olan Descartes gibi, Chivington yalnız bir deli değildi ve arkasında tüm bir insanlık kültürü vardı. Albay Chivington eski bir Metodist Bakan ve hâlâ kendi kilisesinde sözü geçen bir kişiydi. Son zamanlarda bu saygı duyulan adam, Kongre adayı olarak yaptığı konuşmasında, Kızılderililere karşı olan politikasının

"küçük ve büyük, onları öldürmek ve kafa derilerini yüzmek" olduğunu zaten belirtmişti. Böylesi öldürücü bir dürtünün insanı toplum dışına iteceğini düşünmek rahatlatıcı olabilirdi. Biz yanılırdık. Bölgenin sicilde kaydı olan gazetesi *The Rocky Mountain News* bir önceki yıl on kez "kızıl şeytanların imhası"nı kışkırtan, Kızılderililerin "ahlâksız, serseri, kaba ve nankör bir ırktan geldiğini ve yeryüzünden silinmeleri gerektiğini" bildiren başmakaleler basmıştı. Gazete tüm Kızılderililerin "peşine düşmenin, onları öldürmenin ve yok etmenin" vatandaşların ve bölge ordusunun hakkı ve yükümlülüğü olduğunu ilân eden vali ile aynı paralelde çalışıyordu. Chivington ve askerleri yalnız hareket etmiyordu.

Kampı ziyaret etmekte olan iki beyaz tenli adam askerleri fark ettiler ve bir kazığa tabaklanmış bir sığır derisi bağladılar, sonra buranın dost bir köy olduğunun bir işareti olarak, bunu başlarının üzerinde salladılar. Cheyenne'lerin görünürdeki liderleri Black Kettle ilk önce bir beyaz bayrağı, sonra da korkarak, kendine Abraham Lincoln tarafından verilmiş olan Birleşik Devletler bayrağını, Amerikan askerlerini saldırmamaya ikna etmek için ümitsiz bir denemeyle havalandırdı.

Sonrasında meydana gelen olaylar, kesinlikle dehşet vericidir: Askerler ateş açtılar. Kızılderililer kaçtılar. Chivington topçu sınıfına, panik içindeki kadın ve çocuk kümesine ateş etmelerini emretti. Kadınlar kendileri ve çocukları için korunaklar yapma amacıyla derenin kumlu bayırını eşeleyerek içini oymayı denediler. Bir asker daha sonra şunları anlatıyordu: "Korunmak için otuz veya kırk kadar Kızılderili kadın bir boşlukta toplanmışlardı; yaklaşık altı yaşındaki küçük bir kız çocuğunu, bir sopaya bağlanmış beyaz bir bayrakla dışarıya gönderdiler; kız birkaç adım ilerlemişti ki, vuruldu ve öldürüldü. Sonrasında boşlukta korunmaya çalışan tüm Kızılderili kadınlar ve dışarıdaki dört veya beş erkek Kızılderili öldürüldü. Kadınlar hiçbir direnç göstermediler. Gördüğüm her ölünün kafa derisi yüzülmüştü. Hamile bir Kızılderili kadının karnının kesilmiş olduğunu gördüm ve yanında yatanın doğmamış çocuğu olduğunu düşündüm."

Sahneyi hayal edin: Chivington, mutlu bir biçimde, pıhtılaşmış kanların içinde yürür. Sakat bırakılmış Kızılderililer soğuk Kasım sa-

bahında yerde yatıyorlar. Uzakta bir grup Cheyenne kadınıyla çocuklarının yürüyerek kaçmaya çalıştıklarını görebilirsiniz. Onlardan biraz uzakta bir grup asker at sırtında saldırıyor. Sol tarafınızda kalan kurumuş dere yatağındaki bir hareket gözünüze çarpar. Çok da uzakta olmayan bir çocuk görürsünüz. Bir asker şunları hatırladığını söylüyordu: "Orada bir çocuk vardı, büyük bir olasılıkla üç yaşlarındaydı, çünkü kumun içinde ancak yürüyebiliyordu. Kızılderililer ilerlemişlerdi ve bu küçük çocuk onları arkadan izliyordu. Çırılçıplaktı. Yaklaşık elli metre kadar uzakta bir adamın atından indiğini, silahını kaldırdığını ve ateş ettiğini gördüm – çocuğu ıskaladı. Bir başka adam geldi ve, 'Piç kurusunu bana bırak; onu vurabilirim,' dedi. Atından indi, diz çöktü ve küçük çocuğa ateş etti; ancak o da ıskaladı. Üçüncü bir adam geldi ve benzer bir sözle o da ateş etti ve küçük çocuk yere düştü."

Şimdi başka bir sahneyi, askerlerin galip gelmiş bir durumda at sırtında eve döndüklerini hayal edin. Bulabildikleri her bedenin kafa derisini yüzdüklerini, hatta yanlışlıkla kafa derisi yüzülmeden gömülmüşleri kazıp çıkardıklarını biliyorsunuz. O kadar çok kafa derisi görüyorsunuz ki, *The Rocky Mountain News* bir süre sonra şöyle yazacaktır: "Buradaki Cheyenne kafa derileri Mısır'daki kara kurbağalar kadar yoğun. Herkesin bir tane var ve doğuya hediye göndermek için bir başkasını edinmeye de istekliler." Aynı zamanda askerlerin, mücevherlerini almak amacıyla ölülerin parmaklarını ve kulaklarını kestiğini biliyorsunuz. Ama şimdi daha yakından bakın, daha da yakından. Askerlerin kadınların mahrem yerlerini kestiğini, onları eyerlerinin üzerine serdiğini ve atlarıyla geçit töreninde gibi geçerken bunları şapkalarının üzerinde taşıdıklarını görebilirsiniz.

Şimdi, eğer isterseniz, üçüncü ve son bir sahneyi hayal edin. Kongre, Chivington'ın, "şimdiye kadar gerçekleşmiş en kanlı Kızılderili savaşlarından biri" olarak adlandırdığı ve daha sonra Theodore Roosevelt'in "sınır bölgesinde vuku bulmuş doğru ve yararlı bir iş" olarak bahsettiği olay hakkında bir soruşturma açılmasını emreder. Araştırma komitesi Denver Opera Binası'nda yapılacak bir toplantıya Vali'yi ve Chivington'ı çağırır. Halka açık olan toplantıya katılım oldukça fazla-

dır. Siz gerilerde durursunuz. Ter, tütün ve içkiden geldiğini düşündüğünüz ama emin olmadığınız kokular duyarsınız. Toplantı sırasında birisi Kızılderili sorununa çözüm olarak, onları uygarlaştırmanın mı yoksa yok etmenin mi daha iyi olduğunu sorar. Kalabalık hareketlenir. Bir senatör daha sonra şunları yazar: "Aniden öyle bir haykırış yükseldi ki, böylesi bir sesi bazı savaş alanlarında bile duyamazsınız. Ses neredeyse opera binasının tavanını havalandırmaya yetecek güçteydi: 'ONLARI YOK EDİN! KÖKÜNÜ KAZIYIN!'"

Chivington, hiç de yalnız başına hareket etmedi.

Chivington ne azarlandı, ne de bir başka biçimde cezalandırıldı. Ününü kullanıp konuşmalar yaparak bir servet kazandı. İkinci kez göreve gelmesinden sonra Colorado Üniversitesi bir öğrenci yurduna onun adını verdi.

Bu Kızılderililerin öldürülmesi hiçbir biçimde şaşırtıcı değildi. Onların insan olduğu asla düşünülmemişti. Kadınlar "Kızılderili kadınları" ve erkekler de "Kızılderili erkekleri" olarak görülüyordu. Çocuklar mı? Onlar sayılmıyorlardı bile. Onlar öldürülmeliydiler; Chivington'ın söylemeye düşkün olduğu gibi: "Bit yumurtası bit yapar."

Babam dayağı hak etmeyen birisini asla dövmezdi. Erkek kardeşlerim sık sık dayak yerlerdi, çünkü atların su içtiği yalağın üçte ikisi dolu olurdu, tamamı değil. Ya da onlar düşük değerde notlar alırlardı, en yüksek not olan A'yı değil. Genç kız olduklarında kız kardeşlerim uykularından uyandırılıp dövülürlerdi, çünkü bulaşıklar yeterince temiz olmazdı. Köpeğin bir batında doğurduğu yavrular yüzme havuzuna düştükleri ve suda boğuldukları için kız kardeşimin dayak yediğini hatırlıyorum: onları sudan kendi çıkarmak yerine bunu yapması için erkek kardeşimi çağırmıştı; ki o da bunu kendi akıl edemediği ve aynı zamanda köpek yavruları para kazandırdığı için dövülmüştü.

Babamın mantıklı görünüşü altında saklanan muhteşem aptallığı, iş eyleme gelince hissedilmezdi. Birisini dövmek için bir dürtü hissettiğinde bunu yapmak için herhangi bir bahaneyi rahatlıkla bulurdu. Bir baş-

ka deyişle, bulduğu abuk-sabuk nedenler, belki fiziksel şiddetin kendisinden daha önemliydi. Şiddet uygulayabilmesi için geçerli nedenler bulduğunda kurbanları olan bizler dileklerini yerine getirerek ortamı kurtarıyorduk. Joe notlarını düzeltebilirdi; annem (ve tahminen kız kardeşim ve ben) daha iyi sevgililer olabilirdik; kız kardeşlerim bulaşıkların her zaman ayna gibi parlamasını sağlayabilirdi. Öte yandan, ortaya herhangi bir neden öne sürmese, durum bizim için daha kolay kabul edilebilir olurdu. Yine de hareketleri için saçma nedenler uydurarak, bunları kendi mantığına göre açıklayarak bizim kendi mağduriyetimiz içinde etkin bir rol oynamamızı sağlayabiliyordu. Her isteğini ardı ardına yerine getirirdik. İstekleri doymak bilmezdi ve her zaman değişirdi. Konu bir gün dersler olur, bir başka gün ölü yavrular, ertesi gün kirli bulaşıklar. O değişirdi, biz değişirdik. Bu kesinlikle çekilmez bir durumdu.

Can Alma

"Bugün küçük bir yılan öldürdüm. Yaşamını böylesine aniden, böylesine kesin bir biçimde sona erdirdiğim için ondan özür dilemek zorundaydım; yaptığım şeyi kendi yaşamımın da bir gün tamamıyla aynı tarzda, aniden ve kesin bir biçimde sona erdirileceğini bilerek yaptım."

Jack Forbes

Büyük olasılıkla artık aykırı bir öyküm olduğunu fark ettiniz. Çakallarla ve köpeklerle yapılmış anlaşmaları kabul edebileceğinize inanıyorum ve belki de çocukken yıldızların bana yardım ettiklerini bile kabullenebiliyorsunuz. Peki, çakallarla olan pazarlığımda yaşamlarından vazgeçilen tavuklar ve ördekler ne olacak? Çakallar tarafından çalınmak veya benim tarafımdan bir kütüğe götürülmek... bu onlar için fark eder mi? Her iki biçimde de aldatılıyorlarmış gibi görünüyor.

Ölüm konusunda neler hissettiklerini bilmiyorum. Ama kendi yaşadığım şeyi biliyorum. Bir kuşu öldürmenin derinden sarsıcı ve –benden daha çok onun açısından– pis olduğu zamanları yaşadım. Bazı kuşlar benimle mücadele ettiler ve bugüne kadar aklımdan çıkmayan bir şey varsa, o da başını kütüğe koyduğum âna kadar sessiz kalmış horozun çığlıklarıdır.

Ancak ölümün –öldürmenin– bu biçimde korkunç görünmediği zamanlar da vardı. Ölümün kavranış bakımından kısa anlarını ve öldürmenin her zaman korkulacak bir şey olmadığı zamanları yaşadım. Bu ancak hem saygıyla, hem de ölümle sona eren güzel bir dansın gerekli bir parçası gibi görülerek kaybın tam anlamıyla kavranmasıyla kabul edilebilir ve böylece kutlanabilir bile. Bir kuşun şu anda ölümünden sonra dansımın şimdilik sürmesine izin veren kendi ölümüm gelecek.

Bir ölümü özellikle anımsarım. Bu, çakallarla anlaşma yapmamdan sonraki ilk ölümdü. Bir düzine dişi ve çok fazla sayıda erkek ördeğim vardı. Bir erkeğe karşılık yarım düzine dişi olunca, dişiler sık sık erkek ördeklere yanaşırlar, sonra pat diye yere düşerler ve çiftleşmek için kuyruklarını kaldırırlar. Eğer oran bire bir ise, çiftleşme ne içtendir ne de nazik. Erkek ördekler birbirleriyle kavga ederler ama dişilerin durumu bundan daha kötüdür. Dişiler sık sık köşeye kıstırılana kadar erkek ördekler tarafından kovalanırlar, çiftleşirler ve sonra yeniden çiftleşirler. Erkek ördeklerin gagalarıyla sürekli yakalanmaları nedeniyle, çift-

leşmek için tercih edilen dişilerin boyunlarının arkasında tüy kalmaz. Bu nedenle hiç kimse mutlu görünmez.

Bu konuda bir şey yapmak zorundaydım. Aynı zamanda yiyeceğim de azalıyordu. Et yediğim için bunun gerektirdiği ölümün *gerçek ölüm* olduğunu kabul etmem gerektiğini hissederim. Bunun yanı sıra, fabrikamsı çiftçilik uygulamasını desteklemek istemiyorum. Bu yüzden kuşlar yetiştiririm, yerel bir çiftliğin sahibinden kesilmiş bir ineğin parçalarını satın alırım, balık tutarım ve her ne kadar "sahip olduğum" tek şey şimdi kaybolmuş olsa bile, bir zamanlar avlanmaya da giderdim.

Bir akşam üstü odun kesiyordum ve erkek ördeklerin kasıtlı bir saldırganlık içinde olduklarını fark ettim. Türler arası iletişimin daha önceki başarılı iki örneğinden güven kazanmış olarak yüksek sesle, "Eğer içinizden bir tanesi otuz saniye içinde bir dişiye yeniden kaba davranacak olursa, onu öldüreceğim ve yiyeceğim," dedim. Aslında kuşları *cezalandırmıyordum*. Yalnızca çok fazla erkek ördek vardı ve bir tanesi ölmeliydi. Bu sözcükleri yazarken olduğu gibi, o zaman da bir ördeği öldürme konusunda yapmış olduğum seçimin sorumluluğunu "bir sonraki suçluya" yüklediğimin tamamen farkındaydım.

Yaklaşık on beş saniye sonra bir erkek ördek bir dişiye saldırdı. Saldıran benim gözdelerimden bir tanesiydi. Normalde, özellikle bazılarından daha kaba olan başka ördekler vardı ve bir yanım ölecek olanın onlardan bir tanesi olmasını istedi. Tabii ki diğer yarım hiçbirinin saldırgan olmamasını istiyordu, ki bu sorumluluğu, bu kez hiçbirini öldürmeme sorumluluğunu yeniden başkasına yüklememe izin versin. Öldürme konusundaki bu gönülsüzlüğüm, çakallarla yapmış olduğum anlaşmaya şimdiye kadar uymamış olmamın nedeniydi.

Ördeğe döndüm ve, "Ölecek olan sensin," dedim. Sonra el baltasını alıp getirmek için büyük baltayı bıraktım. Normal olarak el baltasını aldığımda kuşlar bana doğru koşarlar, çünkü bunu onlara vereceğim fındık ve ceviz gibi sert kabuklu yemişleri parçalamak, çatlak kavunları bölmek ve makarna fabrikasından aldığım hamurun büyük topaklarını ezmek için kullanırım. Fakat bu kez güzel, büyük, beyaz bir Pekin

ördeği koşarak yanımdan geçti ve kümese girdi. O zamanlar kuşları gece kümese koyardım (bunu artık yapmıyorum) ve onlar genellikle gündüz kümese girmeyi hiç sevmezlerdi.

Onun dışarıya çıkmasını bekledim. Çıkmadı. Arkasından içeriye girmeyi düşündüm ama benim kendimi onu öldürmeye hazırlamış olmamın, onun kendisini ölmeye hazırlaması anlamına gelmediğini biliyordum.

Kütüphaneme geri dönerek tüm olanları düşündüm ve Barry Lopez'in *Of Wolves and Men* (Kurtlar ve Erkekler) kitabında okuduğum bir şeyi anımsadım: "Yırtıcı hayvanlar ve avları üzerine belli başlı sorulardan biri, niçin bir hayvanın öldürüldüğü ve bir başkasının öldürülmediğidir. Niçin biri seçilir de, görünüşte her yönden daha uygun olan bir başkası görmezden gelinir? Kimse bilmez."

Aynı kitap şöyle devam eder: "Avda en ayartıcı an, karşılaşmanın ilk ânıdır. Kurtlar ve av gözlerini dikip birbirlerine bakarak tamamen hareketsiz kalmayı sürdürebilirler. Hemen ardından iri geyik yalnızca döner ve yürüyüp gider... veya kurtlar döner ve koşarlar; ya da kurtlar saldırabilir ve hayvan bir dakikadan daha az bir zaman içinde öldürülebilir... Bu gözünü dikip bakma anlarında olan şeyin yırtıcı hayvan ve av arasında ya bir kovalamayı başlatan ya da tam orada avı zararsız duruma getiren bir bilgi alışverişi olduğunu düşünüyorum. Buna ölümün söyleşisi adını veriyorum..."

Dışarıya baktım, ördek hâlâ kümesteydi. Kitabıma, kurtların avlarına işaret verdiklerini ve avların işaretle karşılık verdiklerini anlatan satırlara geri döndüm: "İri geyik onlara doğru koşar ve kurtlar onu bırakıp giderler. Geyik, onu izlemeleri için bir işaret olarak beyaz kıçını yukarı doğru atar. Yaralı bir inek kendisini göstermek için ayağa kalkar. Av olan hayvan, tuhaf bir biçimde davranır. Karibu tipi ren geyiği, boynuzunun dallarını kurda karşı nadiren kullanır. Bildiğimiz kadarıyla yalnızca yerini koruyarak, geri çekilmeyerek kurtları kendi yollarına yollayabilecekken, rahatsız bir mus geyiği bir saldırıyı üzerine çekmesi en olası şeyi, en az yetenekli olduğu şeyi yapar: Kaçar."

Lopez bu söyleşiyi şöyle adlandırır: "Törensel bir değişim; av olanın bedeni ruhuna saygı amacıyla değişim içindedir. Bu yolla, yalnızca yırtıcı hayvan değil, her iki hayvan da karşılaşmanın ölümle bitip bitmeyeceğinin seçimini yapar. Burada, en azından, bunun içinde kutsal bir düzen vardır. Soyluluk vardır."

Ördek hâlâ kümesin içinde saklanıyordu. O hazır olana kadar bekleyecektim.

O akşamüstü asla dışarı çıkmadı ve ben de o gece onu veya diğerleri arasından başka herhangi bir tanesini vurmadım. Ertesi sabah geç kalktım. Ördek dışarıda ve yakındaydı. Beni gördüğünde paytak paytak yürüyerek kümese geri döndü. Ben de eve girmeye karar verdim.

Kahvaltımı ederken ölüm ve ölümün söyleşisi üzerine düşündüm. Bu, geniş anlamıyla şiddet üzerine bir başka bağlantılar dizisini ve özellikle popüler kültür içinde şiddeti ve cinselliği sık sık birleştirdiğimiz tarzı belirginleştirir. Örneğin, korku filmleri gereksiz birçok yumruğu ve kaba eti sıklıkla göstermelerinden ötürü şehvet düşkünü gibi görülebilirler, ama aslında verilen mesaj şiddettir. Bu beş para etmez filmlerde, eğer iki kişi sevişiyorsa, genellikle birinin (daha çok kadının) bunu çoğu kez erkeklik organına ait kuvvetli izlenimlerle dolu olan bir tarzın ardından hemen kabul etmesini bekleyebilirsiniz. Çünkü her ikisi de, seks de şiddet de, bu filmlerde fazlasıyla rasgele, keyifsiz ve katılanlar için olduğu kadar izleyenler için de benzer biçimde duygusallıktan yoksundur, davranışlar kutsallıktan uzaktır ve doğasında var olan anlamdan yoksun bırakılmıştır.

Bu formatı izleyenler yalnızca korku filmleri değildir.

Aniden sorunun bu filmlerde ve genellikle kültürde birleştirilen seks ve şiddette olmadığı kanısına vardım. Aslında onlar bir şeyi paylaşırlar: her ikisi de doğal olarak en azından bağlılığın bir derecesini yaratmaları veya övmeleri açısından derinden ilişkilidirler. Avcı-av ilişkisinin bir cinsel ilişkiden daha önemli ve bir anlamda daha mahrem olduğunu söyleyebilirim. Ancak şiddetin duygusal sonuçlarına kulaklarımızı tıkayarak cinsellik ile olan ilişkisi konusunda kafası karışmış bir

duruma geldik. Şiddetin saldırganlığa eş olduğuna inanmaya ve cinsiyet modelimizi şiddet modeline dayandırmaya başladık. Bu, korku filmlerinde, sanat filmlerinde ve benzer biçimde çok başarılı film veya kitaplarda kadının kendine saldıranı göğsünden ittiği, sahnenin sonunda ise kollarını boynuna dolayarak kendine doğru çektiği tecavüz sahnelerinin yaygınlığını açıklama konusunda çok iş görür. Bu geçişi canlandırmakla, film yapımcıları saldırgan bir davranışı bilinçli hareketlerin uyardığı içgüdüsel ve tepkisel hareketleri belirten cinsel bir davranışa dönüştürüyorlar. Gerçek yaşamda tecavüzün birçok yerde var olması, kültürümüzün birçok üyesinin aynı geçişe yeltenme arzusunu resmen ve açıkça söylemektedir.

Fakat şiddet saldırganlığa eşit değildir ve cinselliğimizin yanlış bir düşünceye dayanan şiddet modelini izlemesi gerekmez. Bununla beraber, şiddetin farklı türleri vardır. Yaşamını sürdürmek için gerekli olan şiddet modelinde kişinin, ister salata, soğan, ördek ya da geyik olsun, yiyecek için öldürmesi söz konusudur. Ayrıca, şiddetin kültürümüz tarafından çok sık olarak işlenen anlamsız biçimleri vardır: çocuğa kötü muamele, tecavüz, askerî veya ekonomik katliam, fabrikamsı çiftlikler, endüstriyel ormancılık, ticari balık avlama. Fakat şiddet *aynı zamanda cinsellik* gibi de olabilir: ayinsel, güzel ve bazen, hem iyi hem de kötü olan bir etkileşim.

Ölüm derin bir biçimde duygusaldır ve öyle de olmalıdır. Ölüme kasten neden olmak, üzerinde düşünmeye alışık olmadığımız bir mahremiyet şekline yol açar. Duygu ve saygı olmadan öldürmek ya da davranışın doğasında var olan mahremiyeti görmezden gelmek demek, onu değerinden yoksun bırakmak ve sona erdirdiğimiz yaşamı öneminden yoksun bırakmak demektir. Ölümü ve yaşamı öneminden yoksun bırakarak kendimizi Descartes'ın hayal ettiği makinelere indirgeriz. Ve kendi önemimizi yalanlarız.

Yeniden dışarıya çıktım. Tavuklar garaj ile cadde arasındaki özel yolda bulunan çakılların arasında hareketli bir biçimde gagalandıkları ve eşelendikleri halde, tüm ördekler ve kazlar kümese geri dönmüşlerdi ve sessizlerdi. Ördeğe doğru gittim ve onu kolayca yakaladım. Sakin bir bi-

çimde hareket ederek kolumla göğsümün arasında kalan yerde yattı. Kütüğe gidip el baltasını aldım. Onu yatırdım ve *o boynunu uzayabileceği kadar gerdi.* El baltasını salladım, ancak ne yazık ki yeterince kuvvetli değildi ve yeniden sallamak için uzandım. Ördek yaralanmıştı. Gözleri benimkileri yakaladı... o bakışı asla unutmayacağım. Sanki iki sevgiliymişiz gibi yumuşak bakıyordu ve, "Bu acı verir. Bunun üstesinden gelmenin bir yolunu bul," diyordu. Baltayı yeniden salladım ve o öldü.

Çoğu kez bir kuşu öldürdüğümüzde olduğu gibi sinir sistemi hareket geçti. Sanki şimdi ilk kez uçuyormuşçasına kanatları patlar gibi çırpındı.

Onu kazığa taşıdım ve ayaklarından astım, böylece ben suyu ısıtana dek kanı akıp gidecekti. Üzerine kaynar su dökerek onu temizledim ve tüylerini yoldum, sonra bağırsaklarını çıkardım. Söz verdiğim gibi kafasını, ayaklarını ve bağırsaklarını tüyleriyle birlikte doğudaki ormana taşıdım ve tümünü artık çakal ağacı olarak adlandırdığım uzun, biçimli çam ağacının dibine yerleştirdim.

Birkaç gün sonra ağacın yanına geri döndüm. Bana şiddet, cinsellik, mahremiyet ve ölümün kabul edilmesi üzerine bir şeyler öğretmiş olan ördekten arta kalanlar gitmişti. Çakallar bir kuşu yedikten sonra, her defasında ormanda gördüğüm tüy kümesinin yerinde bu kez çakal pisliği kümesi vardı.

Gülümsedim, çünkü çakalların anlaşmamızı "imzalamaları" için daha iyi bir yol düşünemezdim. Mühür basılmıştı, anlaşma tamamdı.

Artık, tabii ki, deli olduğuma adamakıllı inanmıştım.

Kültürel Gözlükler

"Bana, bütün o okul ve üniversite yıllarım boyunca, aslında en çok önemsediğim ve yaşamımın gidişine yön vermem açısından en fazla olası öneme sahip gibi görünen şeylerin birçoğunun izini hemen hemen hiç taşımayan yaşam haritaları ve bilgiler verildi. Uzun yıllar onulmaz bir kafa karışıklığıyla yaşadığını yorumlarıyla bana yardım edebilecek tek bir kişinin bile ortaya çıkmadığını anımsadım. Bu durum, kendi algılarının aklı başında olup olmadığı hususunda kuşku duymayı bırakıp da, bunun yerine sözkonusu haritaların doğruluğundan kuşkulanmaya başlayana değin hiç değişmedi."

E.F. Schumacher

Yalnızlığın canlının zihnine tuhaf etkileri vardır. Bu, insan veya değil, herhangi sosyal bir varlık için geçerli bir önermedir. Doğumda annelerinin yanından alınan, yalnız başlarına paslanmaz çelik bölmelere yerleştirilen ve (araştırmacılara göre "insan ve insandan aşağı olan varlık" olarak nitelendirilen) diğer hayvanlarla temastan yoksun bırakılan maymunlar iyileştirilemez zihin rahatsızlıklarına yakalanırlar. Bu alandaki uzmanlardan biri olan Harry Harlow şöyle belirtiyor: "Yeterli derecede ciddi ve devamlı sosyal yalnızlık, bu hayvanları başlıca duyarlılığı korku olan bir sosyal-duygusal düzeye indirir."

Harlow ve bir başka bilim adamı Stephen Suomi, bebek maymunları biyolojik annelerinden ayırarak ve onları birer canavar olabilecek kumaştan yapılma yedek annelerle birlikte kafeslere koyarak, primatlarda psikopatoloji sonucuna varılıp varılamayacağını merak ettiler. "Yüksek basınçlı sıkıştırılmış hava veren" ve "hayvanın derisini gerçekten bedeninden ayıran" kumaştan bir bedene sahip "bir canavar anne" yarattılar. Bir başkasını "bebeğin başını dişlerini takırdatacak kadar şiddetle sallayacak" biçimde yaptılar ve en sonunda emir verildiğinde "karnının her bir yerinden pirinçten yapılma keskin, büyük çiviler çıkaran" bir "oklukirpi anne" yarattılar. Önceki durumlarda bebek yalnızca daha sıkı tutunuyordu, çünkü bilim adamlarının bildirdiğine göre "korkmuş bir bebek her ne pahasına olursa olsun annesine daha sıkı yapışır" ve son durumda maymun çivilerin geri çekilmesini bekliyordu, sonra annesi olduğunu sandığı şeye yapışmak için geri dönüyordu.

Harlow ve Suomi sonuç olarak yalnızca kendi deneylerinin ürünü olarak tasarlayabilecekleri en iyi canavar anneleri keşfettiler: yalnızlık içinde yetiştirdikleri maymunlar. Morali bozuk, içinde geliştikleri sosyal çevreden zoraki olarak ayrılarak sürekli psikopatolojik bir duruma getirilmiş bu maymunlar, diğer maymunlarla normal olarak etkileşim içinde olma konusunda çok korkaktılar ve normal cinsel ilişkiler kur-

ma konusunda yeteneksizdiler. Bilim adamları "tecavüz aleti" adını verdikleri şeyi kullanarak onları gebe bıraktılar. Bebekler doğduğunda annelerin onlarla ne yapacakları konusunda hiçbir düşünceleri yoktu. Annelerin birçoğu bebekleri umursamazken, Harlow ve Suomi'nin ifadesine göre bazıları "merhametsiz veya öldürücüydü". En gözde oyunlarından bir tanesi bebeğin kafatasını dişleri arasında ezmekti. Fakat gerçekten hasta eden asıl davranış modeli ise bebeğin yüzünü yere çarpmak, sonra onu ileri geri sürtmekti.

Yaklaşık iki hafta önce elime Çocuğa Kötü Muamele ve İhmal Raporu (the Executive Summary of the Third National Incidence Study of Child Abuse and Neglect) geçti. Bu geniş rapor, 1993 yılında yaklaşık olarak 614.000 Amerikalı çocuğun fiziksel olarak kötü muamele gördüğünü, 300.000 çocuktan cinsel açıdan yararlanıldığını, 532.000 çocuğa duygusal olarak kötü davranışta bulunulduğunu, 507.000 çocuğun fiziksel olarak ve 585.000 çocuğun duygusal olarak ihmal edildiğini öngörüyordu. Bu çocukların 565.000'i öldürülmüş veya ciddi bir biçimde yaralanmıştı.

Bu sayılar ve kültürümüz nedeniyle doğal dünyadan, birbirimizden ve içinde geliştiğimiz sosyal çevreden izole edilmemiz arasındaki ilişki nedir?

Çocukken bazen yatağımda yatar ve tavana bakardım. Bakışımı yumuşatarak bakmam yukarıdaki alçının biçim almasına neden olurdu. Teneke kutular, cinler, kitaplar, bıçaklar, çiçekler, yüzler görürdüm. Sırlar oluştururdum. Sonra yukarıdan bir araya getirdiğim ipuçlarıyla bunları çözmeyi denerdim. Hiçbir yerde var olmayan modelleri bulmak mümkündü.

Descartes, "Şu halde gördüğüm her şeyin yanlış olduğunu varsayarım," derken bir şeyden haberdardı. Her gün birçok bilgi parçasıyla topa tutuluruz – yazımı yazarken ısıtıcının sesi, bilgisayar ekranındaki gri üzerine siyah renk, koruyucu kapağının plastiği, arkada duvarda

asılı olan dünya resimleri ve onların altında bir çift gazete kupürü ("Muhalif eylemci, gerillaları savunuyor," ve "Anne ayı trenlere saldırıyor"), dışarıda tavukların gıdaklaması ve kazların gevezeliği, tavandaki küçük örümceğin çabucak yaptığı hareket, giysilerimin ağırlığı, tam o sırada içeri giren kedinin üstündeki tozun kokusu... tüm bunlar ve daha binlercesi yalnızca şu an yaşadığım bir dakikanın içerisindedir. Verilmiş herhangi bir yorumun birliğimiz ve gerçek arasındaki çizginin "gerçek" kaynağını bilmek asla mümkün değildir. Hemen sorulacak soru "Gerçek nedir?" olmalıdır. Bilinçli veya bilinçsiz olarak istediğimiz hemen her şeyi "görebilmek" daima olasıdır. Tavana bakabilirim ve Aziz Meryem'in bir görüntüsünü görebilirim ya da tavana bakabilirim ve alçı ustasının iyi bir iş çıkardığını görebilirim.

Algılama tabii ki önyargı ile yakından bağlantılıdır. Hepimizin olduğu gibi benim de az veya çok neyin odakta olacağını, neyin flu bir görüntü vereceğini, neyin başımı ağrıtacağını ve neyi göremeyeceğimi belirleyecek olan kültürel gözlüklerim vardır. Bir Hıristiyan olarak yetiştirildim –söylenceler kemiklerime kadar işlemiştir– ve İsa'nın öyküsünü neredeyse kendimi bildiğim kadar iyi bilirim. Gençlik yıllarımın sonlarına kadar İsa adına yapılan kötü davranışların bazılarını görememiştim. Ne zaman, "Ben bir hıristiyan değilim," dersem, hâlâ bir azap ve çok ileri gitmiş olabilir miyim diye belli belirsiz bir endişe hissederim. Bazen yukarı baktığımda, aldığım terbiyenin küçük bir parçası bana hâlâ Tanrı veya kutsal şeyler hakkında kullandığım kötü veya saygısız dilin gökyüzünden yıldırımların düşmesine neden olacağını söyler.

Tanrı veya kutsal şeyler hakkında kötü veya saygısız bir dil kullanma durumu, Tanrıya basitçe sövüp saymadan daha karmaşıktır. Buna, kültürel gözlüklerimizi çıkarmak için yapılan bir deneme veya en azından odak noktamızı genişletme ve daha net olması için merceği keskinleştirme işlemi diyebiliriz. Onlar olmadan kültürümüz kopuklaşacağı için bu gözlükleri çıkarmaya karşı derin eleştiriler yapılır. Hıristiyanlığı sorgularsan, Tanrı'nın belası bir dinsiz olursun. Kapitalizmi sorgularsan, solcu liberal olursun. Demokrasiyi sorgularsan, nankör bir sefil yaratık olursun. Bilimi sorgularsan, su götürmez bir salak olursun. Bu

lâkapların –kafir, komünist, nankör, aptal– yüksek sesle söylenmeleri gerekmez. Bu yakarmalar gerçekten kulun eksik bir biçimde uygarlaştırıldığını sezdirir. Uygun uygarlaştırma gözlükleri, keşfi olanaksız kılar. İnsanlar dünyayı olduğu gibi, kültürün görüntüyü çarpıtan mercekleri olmaksızın gördüklerine inanırlar: Tanrı (büyük harf T ile yazılır) gökte bulunan bir tahtta *oturur*; cennet Oriyon Kemerini oluşturan yıldızların ardında *yer alır* (ve bana da söylendiği gibi, cennetin fevkalade parlaklığını *yalnızca* yeteri kadar yakından bakınca görebilirsiniz); her biri bencilce davranan bir yığın insan barış, adalet ve her şeye bolluk *getirecektir*; Birleşik Devletler dünyanın en büyük demokrasisine *sahiptir*; insan yaradılışın *zirvesindedir*.

Birkaç yıl önce Venezuela'da maden arayan kişiler, topraklarının çalınmasına karşı çıkan yaklaşık yetmiş Yanomame Kızılderili'sini vurdular. Cinayetlerle ilgili her bir gazete makalesi, Yanomamelerin ölü sayısını yalnızca yaklaşık olarak verebileceklerini, çünkü ikiden yukarı sayı saymayı bilmediklerini söylüyordu. İma edilen, yerlilerin sayı sayamadıklarından ötürü inanılmaz bir biçimde aptal olmaları gerektiğiydi – hatta belki de insanlık aşamasına ulaşamamışlardı. Bu imanın temelini oluşturan inanç, büyük bir olasılıkla, kitleleri katledenlerin er geç tutuklandıklarında yalnızca altı ay hapse mahkum edilmeleri gerçeğinin hesabını verir. Ancak gerçek –ki bu öyküyü kültürel zanların nasıl derine yerleştirilmiş ve tamamen apaçık olduklarını belirtmek için anlatıyorum– bir artı birin ikiye eşit olduğu gibi basit bir şeyin bile güçlü ve gizli varsayımları beraberinde getirdiğidir. Sol elimin ilk parmağını ve sağ elimin ilk parmağını yukarı kaldırıyorum. Onları yan yana koyuyorum. Şimdi iki parmağımı mı yukarıda tutuyorum? Hayır. Sol elimin ikinci ve üçüncü boğumları arasında bir parçası neredeyse görülmez küçük bir siğil olan ilk parmağımı yukarıda tutuyorum. Ve sağ elimin ele yakın yerinde küçük bir çili olan ilk parmağını yukarıda tutuyorum. Parmaklar birbirinden faklı. Aritmetik, sayılabilen adetlerin –sıfırdan dokuza kadar tam sayıların her birinin– özdeş olduğunu varsayar. Bunu kılı kırk yarmak olarak bir kenara bırakmadan önce Treblinka ve diğer Nazi ölüm kamplarının kotaları doldurmak zorunda olduğunu düşünün – her gün,

her vardiyada şu kadar insan öldürülecek. Muhafızlar, mahkumlar arasında kazananların yaşamayı sürdürdüğü yarışmalar yapıyorlardı ve kaybedenler arasından önceden belirlenmiş sayıda insan yaşamını yitiriyordu. Ama onlar yalnız bir dolu sayı, değil mi? Eğer kaybetmezseniz. Bir sayıyı öldürmek bir bireyi öldürmekten daha kolaydır, söz edilen ister tonlarca balık, kereste veya üstü kapalı yük vagonlarındaki *insanlıktan yoksun insanlar* olsun, bir şey fark etmez.

Bunların hiçbiri sayı saymaya karşı herhangi bir itirazım olduğundan değil; sadece ve sadece hareketlerimizden en basitinin bile –bir, iki, üç– kültürel zanlarla dolu olduğunu belirtmek içindir. Ne de –ki bu Descartes'ın ve tüm kültürümüzün yanlış düşündüğü bir şeydir– fiziksel gerçekliğin olmadığını veya fiziksel gerçekliğin nasılsa önyargılarımızdan daha az önemli olduğunu söylemek içindir. Descartes'ın görüşlerinin –sizinkiler gibi, benimkiler gibi– yansıtma ve yanlış kanı tarafından gölgelendikleri gerçeği hiçbir şeyin var olmadığı anlamına gelmez; Descartes bunu şöyle ifade ediyor: "Hiçbir şey asla tümüyle yanıltıcı belleğimin bana gösterdiği gibi var olmadı." Bu yalnızca açıkça görmediğimiz anlamına gelir.

Gerçek, fiziksel olanın fiziksel olmayandan ayrılamayacağıdır. Her ne kadar ölüm kamplarında görevli memurlar tarafından taşınan kültürel gözlüklerin onlara Yahudileri, Çingeneleri, Slavları, Rusları, homoseksüelleri, komünistleri, entelektüelleri ve diğerlerini öldürülebilir gibi gösterdiği kesinlikle doğru olsa da, sosyal zorunluluklarımız ne kadar kuvvetli olursa olsun, fiziksel gerçeğin yadsınamayacağı da doğrudur. Algılama, önyargı ile bağlantılıdır. Düşünme, algılama ile bağlantılıdır. Bu, Nazilerin gezici öldürme birimi üyeleri arasında alkolizmin yaygın olmasının ve ölüm kamplarındaki görevli memurların çoğunun seçmelerden önce sarhoş olmalarının bir nedenidir. Nazilik mercekleri bile gerçeği tümüyle yok etmek için yeterince çarpıtılmamıştı.

Ölüm emirlerini verenler için anestezi gerekli değildi; onlar öldürmelerden uzak durmak için teknokratik bürokrasinin yanıltıcı dilini kullanırlardı. Böylece "kitlesel cinayet", "nihai çözüm"e dönüşür; "dünyaya hükmetme", "özgür dünyayı savunma"ya dönüşür; Savaş Bakanlığı,

Savunma Bakanlığı olur ve "çevreyi katletme", "doğal kaynakları geliştirme" halini alır. Kimsenin bunların herhangi birini yapmak için sarhoş olması gerekmez. Tüm gereken iyi, güçlü bir ideoloji ve yüksek dozda mantıktır. Ancak, toplumun akışının dışına çıkmak, kendimiz için düşünmek, hareket etmek ve en önemlisi yaşamak ve *kendi* kararlarımızı vermek, basit bir isteksizlikten biraz daha fazlasını gerektirebilir.

Bunu bir başka yolla anlatmama izin verin: eğer Descartes bir fırtınanın içinde şiddetli bir biçimde savrulan bir geminin ambarında olsaydı ve her bir çalkantıyla midesindekiler boğazına doğru hareket etseydi, ünlü bilgece deyişi aynı biçimde söylenmiş olmayabilirdi. Aynı biçimde odasını bir soba ile değil de, bir sevgili ile paylaşmış olsaydı, o anda, ne düşüncelerinin yalnızca varlığını doğruladığına, ne de "bedenin, görünüşün, uzantının, hareketin ve yerin, kendi aklının uydurması olduğuna" inanmayabilirdi.

Önemli olan nokta fiziksel gerçekliğin varlığı ve bunun örneklerini ortaya çıkarmanın bize kalmış olduğudur. Algıladığımız örneklerin gerçekten orada olup olmadıklarını veya onların yansıma ve kaderin bir bileşiminin sonucu olup olmadıklarını belirlemek bizim işimizdir. Aynı zamanda kültürümüz tarafından bize verilen örneklerin dünya ile ilgili deneyimimize ne kadar yakından uyduğunu saptamak bize kalmıştır.

Çılgın bir tekdüzelik, kültürümüzün karşı karşıya geldiği her yerli kültürün kökünü kazımasını tanımlar ve daha da çılgın bir tekdüzelik bunu tanıma yeteneksizliğini saklar. Bir dünya haritasında parmağınızı rasgele bir yere koyun, göreceksiniz ki, bunun rastladığı bölge neresi olursa olsun kültürümüz tarafından işlenmiş bir acımasızlık ve soykırım öyküsü bulursunuz.

Parmağımı basıyorum, haritada aşağıda, sağda bir yere rastlıyor: Tazmanya. Küçük bir araştırma, kültürümüzün 1803'te geldiğini ve katliamların bundan hemen sonra başladığı açığa çıkıyor. 1804 yılının başlarında silahsız Tazmanyalılar, Oyster Körfezi'nde İngiliz askerlerinden oluşan bir alaya bir barış hareketi olarak yeşil ağaç dallarını sallayarak yaklaştılar. Yetkili subayın daha sonra belirttiği gibi Tazmanya-

lılar İngilizlerin işine yaramazdı. Askerler ateş açtılar; kadınlar ve çocuklar da dahil olmak üzere elli kişiyi öldürdüler. İngilizlerin adaya yaptıkları bu tecavüz on yıllarca sürerek 1824'te başlayıp 1831'de sona eren Kara Savaş (Black War) ile sonuçlandı. Bu vahşileri uygarlaştırmak için kullanılan birçok silahtan biri de erkeklik organıydı. Aborijin* kadınlara tecavüz etme, göçmenler ve askerler arasında yaygındı. Ama yerli bir erkek tarafından beyaz tenli bir kadına karşı işlenmiş tek bir tecavüz örneği bulamazdınız. Savaş, Tazmanyalıları ortadan kaldırmayınca başlarına bir ödül kondu. Bir göçmen şunları anlatıyordu: "Yerlileri avlamak gözde bir eğlenceydi; bir 'gün' seçilirdi ve civardaki göçmenler aileleriyle pikniğe çağırılırlardı... Akşam yemeğinden sonra şenlik ve cümbüş başlardı, iki veya üç hükümlü uşak kendilerine eşlik ederken partiye katılan erkekler silahlarını ve köpeklerini alırlar ve çalılık arazi boyunca zenci arayarak gezinirlerdi. Bazen eğlence bulamadan dönerlerdi; bazen ise bir kadın veya eğer şanslılarsa bir ya da iki erkeği öldürmeyi başarırlardı." Ödül ve eğlence hâlâ yerlilerin kökünü kazımaya yeterli olmayınca Vali George Arthur bulabildiği her göçmeni ve hükümlüyü seferber ederek adanın bir yanından diğerine uzanan "Kara Hat"tı ("The Blackline") oluşturdu. Göçmenler önlerindeki yerlileri bölgeden sürmeyi deneyerek sistemli bir biçimde yollarını bölgenin içinden geçirdiler. Her ne kadar son safkan Tazmanyalı erkek 1870 yılında ölmüş olsa da, ne Tazmanya ırkı ne de kültürü tümüyle yok edilebildi. Dokuz Tazmanyalı kadın ayıbalığı avcıları tarafından dağa kaldırıldı ve tecavüze uğradı; iki kadın ise gönüllü olarak gitti. Tüm Tazmanyalı yerliler onlarla akrabadır.

Parmağım biraz daha yukarıyı işaret etmiş olsaydı, Avustralya'da olurduk, ki burada Avrupalılar ilk geldiğinde 750.000 olan Aborijin nüfusu 1790 ve 1920 yılları arasındaki yüz otuz yıl içinde yaklaşık 70.000 kişiye düştü. Bilimsel yayınlarda bu düşüşün nedeni olarak şunları okurduk: "Uysal duyarlılık ve gelişmeyen düşkünlük içinde hoşnutluğa dayanan ırklar, insan türlerinin övgüye değer dağılımı ile birlikte

* Aborijin: Antik Roma'da yabancı köleler için kullanılan sıfat. Günümüzde genellikle Avustralya yerlileri için kullanılır.

varlık için sürdürülen büyük savaşta sürekli olarak mücadele etmeyi denemezler. En sağlıklı olanın yaşamını sürdürmesi, akıllıca kullanılan gücün doğru olduğu anlamına gelir. Ve böylece alt düzeydeki Avustralyalıları yok etmekle doğal seçilmenin değiştirilemeyen yasasından yardım diler ve acımasızca ona uyarız." Göçmenlerin, Aborijin bebekleri canlı olarak boyunlarına kadar toprağa gömdükleri, sonra anne-babaları izlemeye zorlayarak bebeklerin kafalarını tekmeleyerek en uzağa kimin atabileceği üzerine yarışmalar düzenlendiğini okurduk.

Ve sonra yaşantılarımıza, televizyonlarımızı seyretmeye, müziğimizi dinlemeye, bu kitaba geri dönerdik ve şöyle derdik: "Bunu ben yapmadım. Bu benim yaptığım bir şey değildi."

Parmağımı tekrar, tekrar, tekrar oynatıyorum. Her seferinde binlerce korkunç olay var. Her seferinde kölelik, tecavüz, cinayet, soykırım... Parmağım Afrika'ya rastlıyor. Burada otuz ile altmış milyon arasında insan köle ticareti için yakalandıktan sonra öldüler (yetkililere göre "insanlıktan uzak ve aşağılıklardı" ve "insan türünün bir yenilgisiydiler" ve hepsi aksi halde "hiçbir yararı dokunmayan bir yaşamı aylak bir biçimde yıllarca sürdüreceklerdi"). Bir başka on iki-on beş milyon arası kişi yaşamlarının geri kalanını Yeni Dünya'nın büyük çiftlikleri ve madenlerinde çalışarak geçirmek üzere hayatta kaldılar. Parmağım Yeni Zelanda'ya rastlıyor. Burada "her şey göz önüne alındığında, ırkın yok olması konusunda pişmanlık neredeyse konu dışıdır. Onlar çabuk ve kolay bir biçimde ölürler ve yerlerini üstün bir ırk alır." Parmağım Hawai'ye rastlıyor, ki burada bir misyonerin bildirdiğine göre nüfustaki yüzde 90'lık azalma, "bedenin hastalıklı bir parçasının bir kısmını veya tümünü kesip atmak" gibiydi.

Parmağım evimin olduğu yere rastlıyor. Spokane, Washington yakınlarında Hangman Vadisi'nden yaklaşık olarak 1,5 kilometre uzakta yaşıyorum ve şehrin ana caddelerinden biri olan Fort George Wright Drive'dan 4,5 kilometre kadar uzağım. Albay Wright'ın bu kentte göreve gelmesinden önce Hangman Vadisi ve içinden geçen dere "Latah" olarak biliniyordu, bunun yerli dilindeki anlamı *küçük balıkların yakalandığı akarsu*'dur. 1858 yılında beyaz tenliler bölgenin tüm Kızılderi-

lilerini dize getirememişti. O zaman Wright'ın aklına bir düşünce geldi. Bir ateşkes bayrağı altında Yakama savaşçısı Qualchan ve eşini bir barış anlaşması önereceğini söyleyerek konutuna çağırttı. Qualchan'ın babasını zaten zincire vurmuş olan Wright onu da tutukladı, doğrudan bir ağaca götürdü ve eşinin gözleri önünde Qualchan'ı astı. Wright'ın karargâha verdiği rapor şöyleydi: "Qual-chew bu sabah 09:00'da bana geldi ve kendisi 09:15'de asıldı." Bir sonraki gün Wright benzer biçimde altı Palouse Kızılderili'sini asmıştı. O bir kahramandı.

Dört yıl önce bir grup öğrenci Fort George Wright Drive'ın adını Qualchan olarak değiştirmeyi denedi. Spokane'ın her şeyi önemseyen hemşehrileri şiddetli biçimde incinmişlerdi ve politik ağırlıklı bir karikatürist –yan komşum– iki karelik bir karikatür çizdi. Sağdakinde sigaralar ve boncuklar arasında bir demet hippi çizilmişti, başlığı "Yanlış" ("Wrong") olarak atılmıştı. Soldakinde ise Albayın bir çizimi vardı, başlığı "Doğru" ("Wright") olarak atılmıştı. Otomobilimle sık sık geçtiğim yol onun adını taşımaya devam ediyor.

Okulda oldukça zor dönemlerim olmuştur. Notlarım kötü olduğu için değil. Aksine, derslerim iyiydi. Ben, önemsediğim sorular çoğu kez bana öğretilen şeylerle bağdaşmadığı için sıkıntı yaşıyordum. Öğretmenlerim bana *nasıl* olduğunu anlattıklarında ben *niçin* olduğunu bilmek istiyordum ve onlar bana soyut kavramlar verdiklerinde ben onların derslerde gerçeklerden söz etmesini bekliyordum. *Nasıl*'ın önemli olmadığından değil, ama çocukken bile –belirsiz, tümüyle açık seçik bir biçimde ifade edilemeyen bir tarzda– *niçin*'i sormaksızın *nasıl*'ı sormanın tehlikeli olabileceğini sezmiştim: yalnızca son zamanlarda daha önceki gelecek korkularımı veya güvensizlik duygularımı saptayacak ve böylesi bir dengesizliğin nükleer bombalara, sinir gazına, napalm ve hoş görülemeyecek kadar kötü teknolojinin diğer örneklerine neden olacağını bilecek kadar büyüdüm. Öğretmenler benim sorularımdan yoruldukları zaman, ki belli nedenlerden ötürü çoğu çocukçaydı, kitabımla birlikte başka bir odaya gönderilirdim. Bir sonraki yılın matematiğini öğrenmem beklenirdi. Ama ben, yönlendirilmemiş özgür

hayal gücümün yakaladığı her ne ise, ondan parçalar öğrendim – bu bir ay biraz Latince idi, diğerinde Mısır Hiyeroglifleri, ama çoğu kez benim uydurduğum en sevdiğim oyunu oynardım; nişan alarak silgileri odanın bir tarafından kitap raflarına veya çöp tenekelerine atardım (kenar atışları çift sayı kazandırırdı).

Lisenin üçüncü sınıfında felsefe ile ilgili gerekçelerden ötürü neredeyse cebirden sınıfta kalıyordum. Bana, örneğin, x eksi y'nin karesinin x'in karesi eksi 2xy artı y'nin karesine eşit olduğu öğretilmişti. Her iki taraf birbirine eşit olduğundan, zamanımı neden onlarla uğraşarak harcayayım diye düşünür ve sorardım. Düş kırıklığına uğramış bir durumda, öğretmen soruyu dikkate almazdı. Her gün aynı soruyu sordum ve her gün o bu soruyu duymazdan geldi. En sonunda verdiği yanıt bugün için okul yıllarımın ilk dönemlerini tanımlayacak biçimdeydi: "Çünkü eğer yapmazsan, zayıf not veririm," dedi. Denklemleri çözdüm.

Onları lisede, sürekli değişen miktarların hesaplanmasının öğretildiği matematik dersinden geçecek kadar iyi yaptım ve lisede bu dersi geçen çoğu kişinin yaptığı şeyi yaparak üniversitede fen bilimi okudum. Bu arada, en azından ara sıra, ağzımı kapalı tutmayı ve devamlı niçin diye soran iç sesimi susturmayı bile öğrenmiştim. Yine de, soru sormak için elimi her kaldırdığımda, fizik öğretmenlerim sinirlenmeden güler ve, "Bir tahmin yapayım: Derrick bunu niçin yaptığımızı bilmek istiyor. Bunun kendi yaşamına nasıl uygulanacağını soracak," derlerdi. Anlayacağınız gibi, bu konuda ünlenmiştim. Ben de gülümseyerek karşılık verirdim ve onlar bana anlatırlardı (tabii yapabildiklerinde).

Fakat ben yine de ortama uymuyordum. Her ne kadar yıldızlar uzun süre önce benimle konuşmayı bırakmış olsalar da –aynı biçimde ağaçlar, atlar, kuşlar, yılanlar...– ya da şöyle söyleyeyim, en azından ben uzun süre önce onları dinlemeyi bırakmış olsam da, eşitliklerin bu cesur, yeni dünyasına dalmayı denediğimde, bunu tamamıyla yapamıyordum. Eğer, "Bunu yap yoksa zayıf not veririm," cümlesi biçimlendirici okul yaşamımı tanımlarsa, ileri düzeydeki fizik dersi için verilmiş olan bir hafta sonu ödevi de daha sonraki yılları tanımlar.

Oldukça ilginç bulduğum o ödev şöyleydi: eğer bir bozuk parayı dik olarak düz bir düzeyde çevirirseniz, bu küçük ve büyük dairelerin halka oluşturduğu bir yolu izleyecektir. Başlangıçtaki koşullar ve basitleştirici varsayımlar ile ilgili bir sürü bilgi verilerek, bu izlenen yolu tanımlayacak olan bir denklem bulmamız istenmişti. Hafta sonumun çoğunu sayfalar dolusu sürekli değişen miktarları hesaplayarak, ayrımsal hesaplar ve bir dolu eski tarzda cebir hesabı yaparak geçirdim (Evet Bayan Glass, sonuçta cebir dersini öğrendim) ve en sonunda bir yanıta ulaştım. Bir sayfanın yarısından çoğunu dolduran bir dolu anlaşılmaz değişkeni, sabit sayıyı ve integral hesaplamasını içeren yanıt benim için şimdi olduğu kadar o zaman da anlamsızdı. O sembollerin içinde gümüşün izi ile bir bozuk paranın döndüğünde, sonra yavaşladığında, sonra da formika yüzeye metalik ağustos böceği sesi çıkararak düştüğünde duyulan ses arasında hiçbir bağlantı görmüyorum.

O zaman her ne kadar bana öğretilenlerin çoğunun soyut doğasına çoğunlukla deneyerek alışsam da, bu kez bir şey aniden koptu. Belki o hafta sonu güneş parıldıyordu ve ben çalıştığım masadan onu çok fazla seyretmiştim veya ödevi yaparken fazlasıyla uykusuz kalmıştım. Belki de bu problemi çözmek için harcadığım saatler kendi ölümlülüğümün hızla gelişen farkındalığı ve yaşamımın geri kalanında ne yaparsam yapayım, bu güneşin aynı ağaçların arasından asla tam olarak aynı biçimde geçip geçmeyeceğinin, bu havanın yirmi bir yaşındaki akciğerlerimden asla tam olarak aynı biçimde süzülmeyeceğinin bilgisiyle, fazlasıyla içe işleyici bir biçimde çelişiyordu. Eğer şimdi sahip olduğum güven ve bilgiye –kendi deneyimimin geçerliliğine olan inanca– o zaman sahip olsaydım, Pazartesi sabahı sınıfa geniş adımlarla girer, cebimden bir bozuk para çıkartır, onu öğretmenin masasının üzerinde çevirir ve "İşte yanıtınız," derdim.

Tabii ki, eğer şimdi sahip olduğum güven ve bilgiye o zaman sahip olsaydım, büyük olasılıkla sınıfta kalmış olurdum.

Tanıdığım hemen herkes Colorado Madencilik Okulu'nda okumaktan nefret ederdi. Neredeyse hepimiz bunu dört veya beş yıllık bir işkence, bir katırın kamçıya dayanması gibi, dayanılması gereken bir şey olarak görürdük. Bir arkadaşım derslere kayıt olmak için otomobille gelirken AC/DC'nin *Highway to Hell* (Cehennem Otoyolu) şarkısını ilk kez duyduğunu anımsamaktan hoşlanırdı. Üniversitenin zevk alınabilecek bir öğrenme süreci olabileceği düşüncesinin akranlarımdan çoğunun aklına gelmediğinden eminim: biz yalnızca bundan kurtulmaya bakardık. Bu tavır profesörlerin çoğu tarafından etkin bir biçimde yüreklendirilirdi. Herkesin ikinci sınıfta alması gereken bir ders hatırlıyorum, her sömestr 300 öğrencinin üçte ikisine yakın kısmı sınıfta kalırdı veya dersi bırakırdı. Bir başka ders vardı –kuantum mekaniği, seçmeli bir ileri düzeyde fizik dersiydi ve aklı olan hiçbir delikanlı (öğrencilerin çoğu erkekti) bu dersi almak istemezdi– bu dersten beş veya altı kişi sınıfta kalırken diğerleri ancak "D" alırdı.

Bu kadar çok kişinin böylesi berbat ve uzayıp giden bir sıkıntıya katlanmasının yalnızca tek bir ödülü vardı: Para – ya da daha doğrusu para vaadi. Öğrenciler ve fakülte bu konuda benzer açıklamalar yapardı. O zaman Colorado Madencilik Okulu mezunlarının ulusötesi petrol ya da madencilik şirketlerinde yüksek ücretlerle işe girmeleri neredeyse garantiydi. Bu anonim şirketler için beyin avcılığı yapan kişiler bu dört (ya da beş) yılı atlatan Madencilik Okulu öğrencilerinin ortak dünya içinde başarılı olmak için yerine getirilmesi gerekli her şeyi yapacaklarını biliyorlardı.

Öğrencilerin birçoğundan iki önemli yönden farklıydım. Birincisi, annemle babam boşanana kadar varlıklı bir ailedendim, bu nedenle paranın mutluluğa eşit olmadığını biliyordum ve böylece arkadaşım olan diğer öğrencilerde olduğu gibi aynı yakıcı dürtüye sahip değildim – "Buradan çıkınca yapacağım ilk şey kırmızı bir Porsche almak olacak. Ve sonra da siyah bir Mustang."

Diğer fark ise, birçok yönden benim para için donuklaşmış heyecanımın dezavantajını dengeleyen bir avantaj olan duygularımı yadsımanın uzun ve kişisel uygulamasıydı. Eğer iyi yapabildiğim bir şey varsa

–güvenimin alışılmışın ötesine geçtiği bir alan– o da dayanma yeteneğiydi. O zaman, bundan ötürü her ne kadar acı çeksem de, duygularımı göstermeme yeteneğimle gurur duyardım.

Beşinci sınıfa gittiğim yıl yaşadığım bir günü anımsıyorum. Montana'da parlak, mavi bir Haziran günüydü, güneş o kadar deliciydi ki, maymun kafeslerinin matlaştırılmış metal sürgülerindeki yansımasına bakarken bile gözlerinizi kısmak zorunda kalıyordunuz. Şimdi yirmi altı yıl ve bir ay sonra bile bilgisayarımın önünde otururken futbol sahasında esen soğuk rüzgârın önünde dalgalar halinde eğilip bükülen kısa çimenleri görebiliyorum ve o rüzgârı hâlâ ensemde hissedebiliyorum. Bu diğerlerinden farklı günde ve diğerlerinden farklı tatilde yalnız başıma duruyor, nadiren yaptığım bir şeyi yapıyor, ağlıyordum. Bu benim lisenin birinci sınıfındayken kollarımda bir köpek yavrusu ölene dek uzun yıllar boyunca yeniden yapmayacağım bir şeydi. O soğuk gündeki göz yaşlarım üzüntüden veya acının asla sona ermeyeceği korkusuyla hissetme yürekliliğini gösteremediğim bir şeyden değildi; tersine, göz yaşlarım aldığım karardan sonra akmıştı. Babamın öfkesinin yapabileceği hasarı görmüştüm – hissetmiştim. Anneme "Seni seviyorum," diyemediğimi anlatmıştım, çünkü bunlar –bir mantra gibi– birisini dövdükten sonra babamın sık sık tekrarladığı sözcüklerdi. Böylece beşinci sınıftaki o soğuk günde bir daha asla öfkelenmeme, hatta bir daha asla hiçbir şey hissetmeme kararı aldım.

Okul için oldukça iyi hazırlanmıştım.

Kültürümüzün soykırımla ilgili dürtüsünün tekdüzeliği yalnızca bölgesel değil, zamansaldır da; kültürümüzün Tanrısı her zaman kıskançtı ve ne adına olursa olsun, ister Tanrı adına ya da Yehova, İsa, Uygarlık, Kapitalizm, Bilim, Teknoloji, Kâr veya İlerleme adına, denetleyemediği her şeyi yok etme konusunda asla istekli olmaktan geri kalmamıştı.

Tevrat bazen bu soykırımı yüceltmekten biraz daha fazlasını yapar gibi görünür. Sayılar bölümünü açıyorum ve okuyorum, "Eğer sen bu insanları gerçekten benim elime teslim edersen, o zaman mutlak bir bi-

çimde kentlerini yok edeceğim." Birkaç sayfa çeviriyorum ve yeniden okuyorum, "Ve efendimiz Tanrı onu [Sihon] bizden önce teslim etti ve biz onu ve oğullarını ve tüm halkını cezalandırdık." Birkaç sayfa sonra: "Ve efendin Tanrı onları sana teslim ettiği zaman, onları cezalandırmalısın *ve* onları mutlak bir biçimde yok etmelisin; onlara ne bir taahhütte bulun, ne de merhamet göster..." Bu asla sona ermez.

Uygarlığın yükselişini izle ve ister istemez barbarların Yunanistan'ın kuzeyini yok etmelerinden ilk Romalıların komşuları Sabinlerin kadınlarına tecavüzlerine; Avrupa'nın yerli insanlarının kökünü kurutmaktan Afrikalıların köle edilmesine; Yeni Dünyanın fethinden Pasifik Adalarında frenginin kasıtlı olarak yayılmasına kadar ölümün genişleyen dairesinin doğru gibi görünüp gerçekte pek öyle olmayan yolunu izlersin. Öykü aynıdır. Erkeklerin, kadınların ve çocukların öldürülmeleri.

Bir an için Sand Creek baskınının sonraki döneminde vurulan küçük çocuğu düşünün... "Piç kurusunu bana bırak; onu vurabilirim." Bu çocuğu bir milyon kere çoğaltın ve Orta Doğu'nun bir zamanlar yemyeşil tepelerine, Kuzey Yunanistan'ın ormanlarına, kuzey Afrika'nın bir zamanlar ormanlarla kaplı tepelerine yerleştirin... veya dünya üzerinde herhangi bir yere koyun. Çoğalttığınız bu çocuğun her yerde Tanrımıza hizmet etmek adına öldürüldüğünü göreceksiniz: "Bazı hıristiyanlar, Kızılderili bir kadınla karşılaştılar, kadın kollarında meme emen çocuğunu taşıyordu ve onlar yanlarındaki köpek aç olduğundan ötürü çocuğu annesinin kollarından çekip aldılar ve canlı olarak köpeğin önüne attılar. Köpek annesinin gözleri önünde bebeği kıtlıktan çıkmış gibi yiyip bitirdi."

Milyonlarcası arasından bir örnek daha: "Öğle saatlerinde askerler küçük kilisenin içindeki kadınlara ateş etmeye başladılar. Büyük bir çoğunluğu orada ölmedi ama önce çocuklarından ayrıldılar, gruplar halinde evlerine götürüldüler ve çoğunluğu görünüşe göre palalarla öldürüldüler... Sonra askerler, anneleri olmaksızın kendi başlarına ağlar ve bağırırken bıraktıkları çocukları öldürmek için geri döndüler... Askerler bıçaklarla çocukların midelerini yardılar ve çocukları küçücük bacaklarından yakalayarak ağır sopalarla başlarını ezdiler." Bu son örnek

1980 yılında meydana geldi. Birleşik Devletler'in yardımıyla donatılmış ve eğitim görmüş bölükler Guetamala'da bir yıl içinde 10.000 kişinin öldürülmesine neden olan sistematik bir program içinde yer aldılar ve ülkedeki 4.000.000 Yerli arasından 1.000.000'dan fazlasının malları kasıtlı olarak ellerinden alındı.

Her sabah uyandığımda kendime, yazı mı yazmalıyım yoksa bir barajı havaya mı uçurmalıyım diye soruyorum. Her gün kendime yazı yazmaya devam etmem gerektiğini söylüyorum. Yine de her zaman doğru kararı verdiğime ikna olmuyorum. Ben kitap yazarım ve bir eylemciyim. Aynı zamanda ne sözcüklerin eksikliğinin ne de eylemlerin yokluğunun burada, Kuzeybatıda somon balıklarını öldürmediğini biliyorum. Bu ölümlerin asıl nedeni barajların varlığıdır.

Bu bölgede yaşayan ve somon balıkları hakkında herhangi bir şey bilen birisi, barajların yıkılmak zorunda olduklarını da bilir. Ve politika hakkında herhangi bir şey bilen birisi, barajların büyük olasılıkla yerlerinde kalacaklarını da bilir. Bilim adamları araştırır, politikacılar ve iş adamları yalan söyler ve erteler, bürokratlar düzmece halk oturumları düzenler, eylemciler mektuplar ve basın bildirileri yazarlar, ben kitaplar ve makaleler yazarım ve somon balıkları hâlâ ölürler. Bu, somon balıkları dışında hepimiz için rahat ve sıcacık bir ilişkidir.

Bundan hoşlanmıyorum. Kültürümüzün ayırıcı özelliği olan korkunç olayları yalnızca tanımlamak değil, onları durdurmak da istiyorum. Yazmak, sert bir sürücü üzerindeki mıknatıs yüklü parçacıkları ileri geri oynatmak gibi gün be gün yapılan alışılmış bir iş haline geldiğinde, bana berbat bir biçimde rahata düşkünlük gibi görünüyor. Bazen daha da kötüleşerek sanki sözcüklerin akışı yalnızca rahata düşkünlük değil, bir kaçınma hareketi gibi de görünüyor. Barajları havaya uçuruyor olabilirdim. Gezegenimizi ormandan yoksun bırakmak için kullanılan araç gereci yok ediyor olabilirdim. Kötü muamele edenleri fiziksel olarak durduruyor olabilirdim. Sık sık merak ederim, kaç tane sosyal eleştirmen, kaç tane yazar döngüyü durdurmayı, bu ölüm kültürünü alaşağı etmeyi gerçek-

ten ister? Kaç tanesi doğanın güzel tanımlamalarıyla ve arada sırada meydana gelen, yerinde öfke patlamalarıyla kendilerini rahatlatırken, konforlu bir yaşam standardı yakalamak için bir yol bulmuştur?

Dünya bir sözcükler denizinde boğuluyor ve ben tufana eklemeler yapıyorum; sonra da "üzerime düşeni yapmış olduğum" bilgisiyle güven içinde bu gece uyuyabileceğimi umuyorum. Bazen kendimize nasıl tahammül ettiğimizi bilmiyorum. Ölmüşe, yok edilmişe, dövülmüşe, tecavüz edilmişe, küçük çocuklara yeterli onuru verecek ne söyleyebilirim?... "Piç kurusunu bana bırak; onu vurabilirim?" Bilmiyorum.

Bu bölümün sonunu biçimlendirmeyi deneyerek bu bilgisayar ekranına baktığım on dakika içinde altmıştan fazla kadın, eşleri tarafından dövüldü, on iki çocuk öldürüldü ve anne babası ya da koruyucuları tarafından yaralandı. Bitki veya hayvan türleri arasından en azından bir tanesi kalıcı bir biçimde yeryüzünden sonsuza kadar silindi ve yaklaşık olarak gezegenin 1,5 metrekarelik bölümü ormandan yoksun bırakıldı.

Bu son cümleyi yazarken geçen süre içinde bir başka kadın sevgilisi tarafından dövüldü.

Annem sık sık, babamın ölmüş olmasını isterdi. Yalnızca kendine ve çocuklarına çektirdiği acı değil, aynı zamanda ardında bıraktığı, dalga dalga gelen acının kaynağı da ortadan kalkacağı için, bu bana haklı bir istek gibi görünür.

Benim kendi dileğim ise, babamın yol açtığı hasarı, kendisinin tamamen kavramış olarak yaşaması olurdu. Benimkinden daha üstün olan akıllar, bunun, Cehennemle ilgili hıristiyan inancının temelini oluşturan ruhsal bir değer olduğuna dikkat çekerler. Cehennemi gerçek yorumundan ayırın; çünkü bu, insanları denetlemek için bir araç daha yaratma adına derinden hissedilen ruhsallığı önemsizleştirir ("Toprağa dayalı dininizi bırakın ve İsa'yı kişisel kurtarıcınız olarak kabul edin, yoksa cehennemde yanarsınız") ve geriye kalan şey tam olarak babam gibilerin –yıkıp yok edenlerin– kendi hareketlerinin dürüst bir değerlendirmesini yapmaktan yoksun olmalarıydı. Bunu söylemenin bir baş-

ka yolu ise, yıkıcı olan kişi için de denetleyen kişi için de ve uygar kişi için de (ve daha genel anlamıyla *herkes* için de) Cehennem, her şeyin ve herkesin birbirine bağımlı olduğunun çok geç kalmış olan kavrayış şeklidir. Bu kavrayış, bizim tek kurtuluşumuzdur.

Bugün bir uçaktayım. Uçarken sık sık ölümü düşünürüm. Bu uzaklıktan alacalı ve hareketsiz görünen dalgaların, küçücük lekeler gibi, düzgün sıralar halinde dizili evlerin veya kentten kente, benzer olarak, düzenli yinelenen biçimde eğriler çizen demiryolu hatlarının üzerinden geçtiğimizde, bazen –uçak alçaldığında veya türbülans etkisiyle sektiğinde– uçağı parçalanırken, bir kanadı koparken ya da bir motoru yanarken gözümde canlandırırım. Sonra uçağı düşerken hayal ederim. O son dakikaları nasıl geçireceğimi merak ederim ve yere çarpmadan önce ne kadar zamanım olacağını bulmak için yeniden hesaplar yaparım. Diyelim ki 32.000 feet yükseklikte uçuyoruz. *Uzaklık, ivmenin yarısı ile zamanın karesi çarpılarak bulunur. İvme saniyede otuz iki feetin saniyeye bölümüne eşittir. Zamanın karesi ise iki bine eşittir. İki binin kare kökü yaklaşık olarak kırk beştir.* Yaşamak için kırk beş saniye.

Altımızda üzerleri beyaz yollarla dolu, kupkuru gri tepeler var.

Aniden büyükannem aklıma geliyor. Annemin ona söylediği son sözler, "Seni seviyorum," olmuştu. Eğer uçak düşerse, merak ediyorum, bunlar benim son sözlerim olacaklar mı? Son bir kez avuç içlerime bakacak ve, "Tanrım, yaşamak ne kadar güzel," diyecek miyim? Ya da tüm yaşadıklarımın şokuyla aklımdan binlerce yeminler akıp gidecek, belki soluksuz bir biçimde dudaklarımda asılı olarak onları düşünmeme yol açan şok ve korku nedeniyle söze dökülmeden kalacaklar mı?

Bu anlarda, kendi ölümümü düşündüğüm bu zamanlarda sık sık o güçlü beyaz Pekin ördeğini anımsarım ve zamanı geldiğinde ister bu cümleyi tamamlamadan yere çakılayım ya da ister bundan elli yıl sonra yavaşça uykuya dalayım, kendi ölümüme ilk kez bu ördekte gözlemlediğim aynı zariflik ve yücegönüllülük içinde yaklaşabilmek için dua ederim.

Ben bir Budist değilim. Yine de çok hoşuma giden bir Budist öyküsü vardır. Bir rahip ormanda yürürken bir kaplana rastlar. Kaplan onu kovalar ve rahip bir uçuruma gelene kadar kaçar. Hemen arkasında kaplan olduğu halde adam bir üzüm asmasını yakalar ve aşağıya doğru iner. Aşağıda bir başka kaplan belirir. Adam orada asılı dururken, farenin biri adamın asıldığı yerin hemen arkasındaki bir çatlaktan yavaşça ilerler ve asmayı kemirmeye başlar. Ölüm yukarıda, ölüm aşağıda ve ölüm ikisinin arasındadır. Adam ağzının yakınında büyük, olgunlaşmış bir çilek görür. Bu nefistir.

Şu anda Kaliforniya'nın San Joachin Vadisi'ndeki çilek alanlarının kilometrelerce üzerinde uçarken ben öykünün sonunu değiştirirdim diye düşünüyorum. Ölüme mahkum edilmiş adama çilek vermek yerine onu iki kaplan, fare ve incelen asma ile yalnız bıraksaydık ne olurdu? En sonunda kolları yavaş yavaş yorulmaya başladığında, kaslarında derin, bildik bir ağrı ve son kez soluk aldığında boğazında ve akciğerlerinde bir törpülenme hisseder. Bunu ve başka binlerce şeyi hisseder. Hepsi nefistir.

Uçak bir başka türbülansa girdiğinde, "Aman Tanrım," diye düşünüyorum, "hayatta olmak ne kadar güzel."

* * *

Yumurtaları yiyen köpek aniden öldü. Bir gün her iki köpek de çevremde daireler çiziyor ve koşuyordu; ben de bu yüzden bazen tökezliyor veya yavaşlıyordum. Yine de sürekli gülümsüyordum. Posta kutusuna bakmak için ilerledik. Eve döndüğümüzde Goldmund'un, yani büyük olanın yalpaladığını fark ettim. Yumurtaları toplamak için ahıra gittim. Dışarı çıktığımda köpek ayakta duramıyordu. Veterinere telefon etmek için içeriye koştum, sonra yardıma gelmesi için annemi aradım. Geri döndüğümde oturamıyordu. Çektiği sıkıntı derin bir acıdan çok, biraz önce capcanlı olan bedeninin aniden ihanet etmesiyle doğan düş kırıklığı ve şaşkınlıktı. İnlemeye başladığında ona sarıldım. Annem

geldi. Veterinere gittik. Goldmund yol boyunca inledi ve muayene masasının üzerinde onu uyuşturduklarında haykırdı. Kanını aldılar. O akşamüzeri, kanını pis bir tortuya çeviren, doğuştan gelen bir rahatsızlığın neden olduğu inmeden ötürü öldü.

Diğer köpek, Narcissus –nedense her iki cinsten de küçük kalmış olan siyah bir İspanyol Labrador kırması– onulmazcasına üzgündü. Birkaç yıl önce gazetede bedava yavrular verildiğine dair gördüğüm iki ilan üzerine, onları alarak bir araya getirdiğim andan itibaren, köpekler birbirlerinden ayrılmamışlardı. Narcissus yemek yemiyordu ve ahırdan zar zor çıkıyordu.

Hayvanları Koruma Derneğine gittim ve bir başka köpek yavrusu aldım. Narcissus'un başıboş hayvanları kovalarken veya çakallarla dalaşırken sık sık savaş çığlığı benzeri çığlıklar attığını duyduğumdan, köpeklerin çoğu kez kendi yerini, kendi bölgesini koruma eğilimi gösterdiğini biliyordum. Onun Tupac Amaru adını verdiğim yeni sınır çoban köpeğine ısınması bir dakikadan daha az bir sürede gerçekleşti.

Narcissus kadar Amaru da cesur ve kurnazdı. Ona telleri ısırmamasını ve yumurtaları yememesini yalnızca bir kez söyledim. Yumurtaları yememesini söyledikten sonra folluğun yakınında kar ya da çamurdaki ayak izlerini görmeye devam ettim, ama yumurtaları yemek yerine onları benim bulmam için getiriyordu. Her gün yumurtaları dikkatli bir biçimde çalıların önüne yerleştiriyordu, ben de oradan topluyordum. Ona komşuların çöp torbalarını avluma getirip ortalığa dağıtmayı bırakmasını söyledim. Bıraktı. Yalnızca daha sonra torbaları çekerek benim göremeyeceğim sık çalılığın içine götürdüğünü ve çöpü orada dağıttığını fark ettim. Böylece torbaları başka bir yere götürmeye başladı. Daha önce Narcissus ve Goldmund'la olduğu gibi, bu ikisi de benimle birlikte posta kutusundakileri almak için yürürler. Amaru hangi posta kutusunun benimki olduğunu bilir; arka ayaklarının üzerinde durarak ön patilerini kutuya dayar. Ama henüz Pazar günleri veya ulusal tatil günlerinde postanın dağıtılmadığını öğrenemedi.

Onu almamdan kısa bir süre sonra Amaru kuşları öldürmeye başladı. Her iki, üç ya da dört haftada bir avluda yenmemiş ve genelde yara bere izi olmaksızın boynunda bazı tüyleri eksik ama ölü bir tavuk bulurdum. Amaru'ya tekrar ve tekrar o çok güçlü ses tonuyla, "Hayır! Tavukları öldürme!" demeyi denedim. Her defasında yerde sırtüstü yatıp yuvarlanırdı ve ben her defasında sorunun çözüme ulaştırıldığım zannederdim. Sonra birkaç hafta geçince bir başka ölü tavuğu yara bere izi olmaksızın ve boynundaki tüyleri yolunmuş olarak bulurdum. Ona bunu yapmamasını söyledim ama bu kez işe yaramadı. Ölümler devam etti.

Birkaç kez onu tam bu işi yaparken yakaladım. Bu, ne benim hayal edebileceğim kadar çılgın, ne de benim bir kuşu öldürdüğüm zamanki kadar bastırılamaz bir heyecan duygusu ile doluydu. Amaru sakin bir biçimde evin garajını sokağa bağlayan yolda tavuğun boynu ağzında olduğu halde yatardı. Onu öylece tutardı, ne çiğnerdi ne de dişleri derisini delip geçecek kadar sert bir biçimde ısırırdı. Onu gördüğümde, "Bırak onu!" diye bağırırdım. Beklenmedik biçimde şaşırarak yüzünü bana dönerdi, sonra ayağa kalkar ve bana yan yan bakarak sessizce oradan ayrılırdı. Zarar görmemiş olan tavuk da beklenmedik biçimde şaşırarak ve biraz sersemlemiş olarak bakardı. Hayvan sonunda ayağa kalkar, gerinir ve sakin bir biçimde sanki hiçbir şey olmamış gibi yürüyüp giderdi.

Tekrar tekrar bu sahnelere tanık olur ve defalarca ona durması için bağırırdım. Aptal olduğumu düşünmüyorum ve her zaman öyle yavaş öğrenen birisi de olmamışımdır. Amaru'nun bana bir şeyler öğretmeyi deniyor olabileceği sonunda kafama dank etti.

O zamana kadar ölmeye istekli olan ördekle ilgili deneyimi tekrar yaşamamıştım ve her ne kadar bazı hayvanlar ölümlerine aşağı yukarı o düzeyde bir incelikle yaklaşır gibi görünseler de sık sık yaşamları için benimle kavga etmişlerdir. Dişilere ve diğer bazı erkeklere karşı özellikle kaba davranan ve kendisini kesim kütüğüne götürürken kanatlarıyla ses çıkaran büyük beyaz bir ördek vardı. Yavrularından bir tanesini öldürmeyi denediğimde bacağının arkasındaki sert ve sivri uzantıları koluma 1 santimden daha derine batırmasından sonra bileğimde üç tane halka biçiminde yara izi oldu.

Köpeğin bana hangi hayvanları öldürmenin doğru olduğunu gösteriyor olması mümkün müydü? Ya da belki de bunun benimle hiçbir ilgisi yoktu. Belki de hayvanlar kendilerinin yirmi katı büyüklükte olan bir yaratığın sanki her şeyi yutacakmış gibi açılan ağzı karşısında korkudan boyun eğiyorlardı. Bu mümkün olabilirdi, ama hâlâ ölmeye istekli ördeği ve aşağı yukarı onun gibi olan diğerlerini düşündüm. İnsanları beslemek adına kendilerini gönüllü olarak onlara teslim eden elk türü geyiklerin veya karacaların birçok güncel öykülerini okumuştum. Benim yalnızca nadiren işitebildiğim bir şeye Amaru'nun alışması olası mıydı?

Tam da bu günlerde çakallar geri döndüler ve bir tavuğu götürdüler. Bir yıldan daha uzun bir süreden beri ilk kez bunu yapıyorlardı ve kabul etmeliyim ki, onlar anlaşmaya benden daha iyi uymuşlardı, çünkü öldürmekten nefret ederim. Bir gün önce yazı yazarken bir gıdaklama duydum. Dışarıya baktım ve Amaru'yu genç, kırmızı bir horozu kovalarken gördüm. Ondan öğreneceğim herhangi bir şey olabileceği olasılığını unutarak durması için ona bağırdım, sonra çalışmaya devam ettim. Bir sonraki gün yeniden yazıyordum ve yeniden bir gıdaklama duydum. Dışarıya baktığımda çakalın biri hızlı bir biçimde yürüyerek gidiyordu. Tavukların arasında yaptığım hızlı bir sayımdan sonra çakalın bir gün önce Amaru'nun kovaladığı horozu alıp götürmüş olduğu ortaya çıktı.

Kültürel gözlüklerinizin mercekleri hangi noktada düşerler? Canlı varlıkların tüm davranışlarını bunlar sanki makineymiş gibi açıklama eğiliminde olan sözler hangi noktada yetersiz kalırlar? O zaman yirmi beş adet kümes hayvanım vardı. O gün çakalların gelmesinin bir rastlantı olduğunu kabul etsek bile, Amaru'nun kovaladığı horozu alıp götürmeleri olasılığı bire yirmi beştir. Yüzde 4. Horoz özellikle evden uzaklaşıp uzaklara gitmemişti, çakal penceremin dibine kadar gelmişti. Horoz güçsüz de değildi. Genç, dayanıklı ve sağlıklıydı.

Biraz daha ileri giderek, şuna ne diyeceğinizi merak ediyorum: sabahları uyandığımda eğer gece tavuklarla ilgili bir rüya görmüşsem, bir tanesinin öldüğünü veya kaybolduğunu bilirim. Olmamış bir şeyi mi rüyamda görüyordum? Bu rastlantı olabilirdi. Bu, evrendeki her şeyin fiziksel ve kimyasal işlemlerin bir sonucu olduğu teorisi ile ilgili de

olabilirdi. Uykumda onların mücadele ettiklerini –tabii eğer mücadele ettilerse– duymuş olup olmayacağımı ve bu bilginin rüyalarımın içine katılıp katılmadığını merak ettim. Ancak şu da olmuştu: rüyamda tavukları görmüştüm, sonra arada sırada olduğu gibi ördek havuzunda ölü bir tavuk bulmuştum, ki burası yatak odamın penceresinden oldukça uzaktadır. Bu acaba, tavukların çırpınmalarını bilincin farklı düzeylerinde algıladığım anlamına mı geliyor? Bir keresinde tavuklarla ilgili rüya gördüğümde evden sekiz yüz kilometre uzaktaydım. Ertesi gün benim yokluğumda hayvanlarla ilgilenen annemi aradım ve bir tavuğun kayıp bir diğerinin de ölmüş olduğunu öğrendim. Peki, bunun açıklaması nedir? Bir açıklaması yoktur. Yo, hayır! İşte yine başlıyoruz. Çılgın Derrick, dikkatimizi pek fazla vermediğimiz başka iletişim biçimleri olduğunda ısrar ediyor. Amaru'nun ve aynı biçimde çakalların bir şey *duyması* olası gibi görünüyor. Duydukları şey her ne ise onlara bir başkasının değil, o belirli kuşun ölmesinin kabul edilebilir, hatta uygun olduğunu söylüyor. Ben de aynı dili rüyamda duyuyorum.

Bir keresinde Jeannette'e rüyaların nereden geldiğini sormuştum, o da bana, "Oh, herkes onları bize hayvanların verdiğini bilir," demişti. Onunla aynı kanıda olup olmadığımı bilmiyorum ama açıklamaları bana fizik alanında çalışan bir arkadaşımın duygudaş bir tavırla rüyaların rasgele sinir hücrelerinin anlamsız ateşlemeleri oldukları biçimindeki açıklamasından daha anlamlı gelmişti.

Amaru en sonunda tavukları çiğnemekten vazgeçti. Bunu yaptığı son iki keresinde onları canlı olarak, yara bere izi olmaksızın, yine de biraz kötü bir durumda ön sundurmaya bıraktı. Her defasında onları dosdoğru kesim kütüğüne götürdüm ve öldürdüm. Bundan sonra bu işten niçin vazgeçtiğini bilmiyorum. Belki nasıl dinlemem gerektiğini bana öğretmeyi denemekten vazgeçti veya belki de kendi başıma öğrenmem için artık yeteri kadarını anladığıma karar verdi. Aynı zamanda onun sadece büyüyüp tavukları öldürme konusunda duyduğu çocukça coşkuyu ardında bırakmış olması da olasıdır.

Turnalar

"Tanrı bize umutsuzluğu bizi öldürme amacıyla vermez; bunu bizi yeni bir yaşama uyandırma amacıyla yapar."

Hermann Hesse

Colorado Madencilik Okulu'nda geçirdiğim yıllar sırasında başıma gelen en iyi şey, duygusal olarak parçalara ayrılmaya başlamamdı. Lisedeyken bir köpek yavrusunun ölümü üzerine dökmüş olduğum göz yaşlarım, duygularımla yeniden bağlantı içinde olduğum anlamına gelmez. Duygular asla öyle basit değillerdir, sonunda daha fazla yadsınamaz duruma gelene kadar, dalgalar gibi yalnızca giderler ve dönerler, sonra yine giderler ve yine dönerler. Çocukluğumda çok dikkatli bir biçimde inşa ettiğim duvarlar, üniversite ve sonrasında çatlamaya başladılar, en sonunda yıkıldılar ve ben altında kaldım.

Bu değişimin bir parçası, yüksek atlamayı içeriyordu. Çocukluğumdan beri daima bu sporu diğerlerinden daha fazla sevmiştim. Çocukken bir çukur kazmış ve iç lastiklerden destekler, eski bir şilte, ikiye dört boyutlarında battaniyeler, çiviler ve bir çiçekçiden yalvararak aldığım bambu direk yardımıyla kendi spor alanımı yapmıştım. Şilte yavaş yavaş çürüdüğünde atlamaktan vazgeçtim ama üniversiteye gidip sporu bir yana bırakmadan önce dokuzuncu sınıfta yeniden yüksek atladım.

Üniversitenin ikinci sınıfındayken bir hentbol sınıfına yazıldım, çünkü saatleri programıma uyuyordu. Katılanlar oldukça fazlaydı, bu yüzden aynı zamanda koşu takımının koçu olan öğretmen, diğerlerine her gün saha kenarında tur attırırdı. Yüksek atlama çukuruna yönelmem çok uzun sürmedi. Koç beni yakaladı. Talimatlarına uymadığım için bana bağıracağını düşündüm ama o benim takıma katılmamı istedi. Bu beni çok korkuttu ve bunu kabul etmedim. Bir sonraki sömestrde yeniden koşma görevi verilmişti ve böylece yeniden atladım. Öğretmen isteğini yineledi ve ben yeniden kabul etmedim. Bu küçük elde etmeye çalışma ve kaçma dansını en sonunda olumlu yanıt vermek için kendimde yeterli güveni bulana kadar tekrarladık.

Yüksek atlamada başta gelenlerden birisi güvendir. Eğer yapacağınıza inanırsanız, atlayış çok kolay olmadıkça bunu yapamazsınız. Bu-

nu yapacağınızı *bilmek* zorundasınızdır, tüm benlik duygusu bilinci ortadan yok olmalıdır.

Birkaç yıl atladıktan sonra, koçumun davranışında görünüşte bir çelişkiyi fark ettim. Uzun mesafe koşucularına düzenli olarak bağırırdı ve futbol koçluğu yaparken onun elindeki mandallı kağıt altlığını hızla yere çarptığını görmüştüm, ama bana karşı hep nazikti, sesini asla yükseltmezdi. Tersi olmasını istediğimden değil, ama bunu yalnızca merak ettiğimden, niçin bu biçimde davrandığını sordum.

"Herkes bilir ki, eğer yüksek atlama yapan birisine bağırırsan hemen ağlamaya başlayacaktır ve sonrasında hiçbir şey yapamayacaktır."

Haklıydı. Bana bağırmış olsaydı, çekingen olurdum.

Yüksek atlamada benlik duygusu ve diğerleri arasındaki sınırların bulanıklaşması büyük olasılıkla, benim daha önceki yıllarda bu spora olan sevgime dayanıyor ve kendimi babamın kötü muamelesinin ayaklandırdığı duygulardan korumak için yükselttiğim duvarlar ve yıllar sonra bu duvarların parçalara ayrılması arasında bir köprü oluşturmaktadır. Her iki durumda da –kötü muamele ve yüksek atlama– bu sınırlar yok olurdu. Çocukken bunlar ortadan kaybolurdu, çünkü fazlasıyla farkında olmaya, daima seslere, ani hareketlere, kaslarda bir saldırı olasılığını işaret edebilecek, fiziksel olarak kendimi ortadan yok ederek babamın uyguladığı şiddete kendimi hazırlamak için bana fazladan bir yarım saniye kazandıracak olan en küçük değişikliğe veya titreşime karşı uyanık olmak zorundaydım. Kendi yaşayacağım deneyime karşı hazır olmak yerine onun yaşadığı deneyimi sezmeye karşı tetikteydim. Kendi benliğim –*bu* her ne anlama geliyorsa– sessizdi ve tamamen gizlenmişti.

Atladığım zaman benlik duygusu ve diğerleri arasındaki bu sınırlar bir kez daha belirsiz olurlardı. Bu defa, yine de, bulanıklaştırma benlik duygusunun saklanmasıyla değil, genişletilmesiyle başarılırdı. İçgüdü ve mutluluk duygusunun beni zaman ve bilincin dışına taşımasıyla denetim duygusunun o pürüzlü kenarına yaklaştığım en iyi atlayışlarda, benlik duygusu benimle dünyanın geri kalanı arasında anlamlı herhangi bir ayrılma kalmayana dek büyür ve yok olup giderdi. Bariyerler,

destekler, çukur, Nisan ayında akşamüstleri geç saatlerde esen hafif rüzgâr, güneş, çimen, ben... hepimiz birlikte çalışırdık.

Tüm sporlar yaşamdan zoraki ayrıldıkları ve yüksek atlama özellikle kısıtlayıcı olduğu için –atlarsın, yarım saat otursun, sonra yeniden atlarsın– duygularımı bu alanda hissetmek benim için daha güvenli olmuştu. Onları hissetmekten daha çok, onların beni birdenbire etki altına almalarına izin verirdim; denetimi elden bırakır ve coşkunluğu, neşeyi ve öfkeyi artık *hissetmez*, bunun yerine o duyguların ta kendisi olurdum.

Hem fiziksel hem de duygusal olarak spor için yaratılmış mükemmel bir atlayıcıydım, ama önemli atlayışları kaçırdığım zaman öfke nöbetleri geçirmeyi alışkanlık edinmiştim. Lânet okurdum ve üstümdekileri fırlatıp atardım veya bazen ayakkabımı yarı yolda çıkartır ve onu tekmeleyebildiğim kadar uzağa atardım – en iyi derecemi her tekrarlayışımda, koçum beni kenara çeker ve kolunu omzuma atardı. Yumuşak bir biçimde, "Gerçek atletler bunu yapmazlar," derdi. Onun bilmediği ve benim açık seçik bir biçimde ifade edemediğim, ona ne kadar sporcuya yakışmaz gibi görünse de herhangi bir duyguyu şu veya bu biçimde göstermekten gizlice ve fazlasıyla hoşnut olmamdı.

Belki de yalnızca büyüyordum. Olay her ne olursa olsun, atladığım zaman yaşadığım engellenmemiş duygu deneyimi benim başka yerde hislerimi görmezden gelmemi zorlaştırıyor gibi görünüyordu.

Donmuş parmaklara sıcaklığın geri gelmesi nasıl sanki ateşte yanıyorlarmış hissini veriyorsa, dönüşünü derece derece yaşadığım bu dönem yaşamımdaki dönemler arasında birçok yönden en zor olanıydı, hatta çocukluğumdan bile daha zordu. Birçok şeyi yeniden hissetmeye başlıyordum. Çevremdekiler tarafından neşeyle kabul edildiğini gördüğüm mutsuzluğa yeni bakışım şok ediciydi. İlk önce derinden şaşırdım ve sonra farkındalık ve hissin kaçınılmaz biçimde azaltılmış mutluluğa götürdüğüne derinden inandım. Bilim adamı olarak şu sonuca vardım: *Mutluluk, birin ötesindeki bir miktar ile farkındalığın toplamına eşittir.* Bu eşitliği aynı sınıftaki arkadaşlarım üzerinde denediğimde onaylamanın dışında bir şey elde etmedim: *Tanrıya şükür ki mutlu bir deli-*

yim; sen çok.fazla düşünüyorsun; kimin umurunda? Ve her yerde hazır ve nazır olan, "Tabii ki burada olmaktan nefret ediyorum, ama buradan çıktığımda kırmızı bir Porsche alacağım," tarzı düşünceler...

Bir arkadaşım sordu: "Eğer arttırılmış farkındalık azaltılmış mutluluk anlamına geliyorsa, canımı niçin sıkayım?" Yanıt yok.

Üç veya dört gece sonra bir rüya gördüm. Otomobil kullanıyordum. Sağ tarafımda bacakları, gaga ve kanatları tümüyle mavi-yeşil renkli yavru turnalar açık bir arazide dolanıyorlardı. Havalanıyor ve yere çakılıyorlardı, havalanıyor ve yere çakılıyorlardı. Otomobili durdurdum ve dışarı çıktım. "Bu canınızı acıtıyormuş gibi görünüyor. Niçin bunu yapıyorsunuz?"

Turnalardan biri doğrudan gözlerimin için baktı. "Henüz çok iyi uçamıyor olabiliriz, ama en azından yürümüyoruz."

Uyandığımda mutluydum. O andan itibaren geriye dönüş yoktu.

Bu geçtiğimiz hafta sonu bir doğaçlama-yazma seminerine katıldım ve yöneticilik yaptım. Kitap anlaşmasının bir parçası olarak bu yazımın ilk yirmi sayfasını okudum. Bunları daha önce açık bir biçimde kimseyle paylaşmamış olduğum için heyecanlı ve fazlaca sinirliydim. Sonrasında birisi, "Sizin için gerçekten sağaltıcı bir enerji diliyorum," dedi.

Onun sözlerini takdir ettim ve bunu kendisine söyledim, ama aynı zamanda anlaşılmaz bir biçimde canım sıkılmıştı. Bu günden itibaren bir hafta veya on ya da yüz gün geçtikten sonra ondaki dürtü hâlâ benim için üzüntü hissetmek ve esas olarak bana sağaltım dilemek olacaktı. Sonuç olarak ya bir yazar olarak ben işimi yapmamıştım ya da o kötü bir dinleyiciydi. O ayrıldıktan hemen sonra gökyüzünü işaret etmiş ve ona şu Budist deyişi tekrarlamış olmayı çok istedim: "Parmağıma bakma, aya bak!"

Ailem, ülke kültürünün tüm özelliklerini, niteliklerini, davranışlarını üzerinde taşıyan, kendine yeterli küçük bir birimidir. Biyosferin yıkımında daha büyük ölçüde olan şey, ev halkının yıkımında daha kü-

çük ölçüdedir. Bu, yıkıcılığın kendi kendisini çoğalttığı bir yoldur – babaların (ve annelerin) günahları onların yedi nesil ya da yedi kez yedi nesil sonraki çocuklarının peşini bırakmaz. Çocukluğumun ölümü çarpıcı olabilir, ama her yıl 565.000 çocuğun anne-babası veya bakıcısı tarafından öldürüldüğü veya yaralandığı bir ulusta benim çocukluğum normal dışı dikkat çekecek bir nitelik kazanmaz. Bunu ifade etmenin bir başka yolu da şudur: somon balıklarını yok eden, soykırım yapan, ücret köleliği isteyen herhangi bir kültür içinde kendim de dahil olmak üzere birçok birey büyük bir olasılıkla bir derece çılgındır.

Çocukluğumun farklı geçmiş olmasını isterdim. Bununla birlikte olanlardan pişmanlık duymuyorum. Ama bu düşüncem tüm bunları yeniden seve seve yaşardım anlamına gelmez. Ancak söylenceler, dipsiz bucaksız kuyuya düşen ve hayatta kalanların önemli dersleri bize anlatabileceklerini anlatır. Yalnızca, olmayacak bir şeyi hayal etmeye gerek duymam. Ve uzun zaman olanları unutmayacağım. Hissetsem de hissetmesem de acının var olduğunu ve varlığını tanısak da tanımasak da çok büyük kötülüklerin sürüp gittiğini öğrendim. Konuşulamazın gölgesinde konuşabileceğimi ve konuşmak zorunda olduğumu, kültürümüzün karmakarışık yıkıcılık ağına karşı hareket edebileceğimi ve hareket etmek zorunda olduğumu, yıkımı kökten durdurabileceğimi ve durdurmak zorunda olduğumu anlayacak kadar büyüdüm.

Güven Veren Metafor

"Eski zaman sofistleri ve modern sofistler arasındaki en çarpıcı fark, eskilerin doğruluk adına ortaya konan kanıtın gelip geçici zaferiyle mutlu olmalarıydı; oysa modernler gerçek olan her şeyin yitip gitmesi uğruna daha uzun süreli bir zaferi istiyorlar."

Hannah Arendt

Uçaklarda ve otobüslerde, okulda, dükkanlarda, kütüphanelerde insanlara diğer canlılarla iletişim kurmanın olası olduğunu düşünüp düşünmediklerini sormaya başladım. "*Evet*" dediler ve "*evet*" dediler ve, "*arkadaşlarım çılgın olduğumu düşünüyor, ama...*" dediler ve, "*bu yaşamımı değiştirdi, bakın size bu konuyu anlatayım...*" dediler. Bir hayvan çiftliği sahibinin kızı anne babasının ölü doğmuş buzağıları sürünün geri kalanını rahat bırakmaları anlaşmasıyla çakallara verdiğini söyledi. Alaska'da boru hattında çalışmış olan bir adam, ıssız bölgede daima tüfek taşıdığını ve bir gün yerli bir arkadaşı ona, "Mike, onları vurman gerekmez, ayıyla karşılaştığın zaman evlerinde olduğun için onlardan özür dile ve yoluna git," diyene kadar birçok ayıyı öldürdüğünü anlattı. Bir sonraki kez ayı gördüğünde tüfeğini kaldırmış, sonra kendine hakim olmuş ve silahını indirmiş. "Özür dilerim," demiş ve selamlamak amacıyla elini kaldırmış. Şimdi, bu anlatımın eski balıkçı öyküleri ile bir yakınlığı olup olmadığını bilemem, ama adamın söylediğine göre ayı durmuş, gözlerini kısarak bakmış, yanıt olarak bir patisini kaldırmış, sonra gitmiş. Ne olursa olsun, adam bir daha hiçbir ayıyı vurmamış. Bir domuz yetiştiricisi, domuz yavrularını kucağına aldığında sakin bir biçimde kollarında durduklarını, iğdiş etmek amacıyla kucağına aldığında ise en baştakinden en sondakine kadar hepsinin daha elini bile sürmeden bağırdıklarını anlattı. Öykü arkasından öykü, düzinelerle söyleşi, ev hayvanlarıyla, ayılarla, çakallarla, ırmaklarla, ağaçlarla, baykuşlarla, atmacalarla, kirpilerle, farelerle, sözcüklerle veya sözsüz... söyleşiler birikiyor.

Bir arkadaşım, "Bunların hepsi çok hoş, ama herhangi bilimsel bir kanıtın var mı?" diye sordu.

Elimde yaşamsal deneyimlere, gözlemlere dayanan bir dolu veri var, ama bu, yalnızca doğrudan deneyime güvendiğim ve soyut teoriye güvenmediğim anlamına gelmez. Tam anlamıyla söylemek gerekirse,

bilimsel kanıt olanaksızdır, çünkü bilim nesnelerin araştırılması olarak tanımlanır ve bir söyleşi iki veya daha fazla denek arasındaki bir etkileşimdir. Bilimde bir deneyi denetim altındaki bir çevrede tekrarlarsınız ve herhangi orta karar bir insanın aynı şeyi ortaya çıkarabilmesi söz konusu olana dek değişkenleri ardı ardına elersiniz. Ancak söyleşi sadece bir kez gerçekleşir. Şunu bir deneyin: "Nasılsın?"

İyiyim.

Şimdi tekrar sorun: "Nasılsın?"

Yorgunum.

"Nasılsın?"

Sana ne!

Şimdi tekrar: "Nasılsın?"

Kitabın kabı gri renkte.

Anladınız mı? Bildiğini okuyan bir denek olduğumdan, yanıtım herhangi bir şey olacaktır.

Bir makineden tekrar edilebilirliği beklemek yerinde iken –bunu bir uçakta yazıyorum ve pilot uçağın kumandasını kullandığında dümenin ve kanatçıkların beklenen biçimde karşılık vermesini umuyorum– sağduyulu hiçbir insan günlük yaşam içinde kesin tekrar edilebilirliği istemeyecektir. Bunu istememesini en azından o kişinin arkadaşlarının iyiliği için umut ederim. Benzer biçimde, herhangi birisinin düşsel varlığının doğruluğunu dikkatli bir biçimde saptamak söz konusu olduğunda bunu deneğin kendi dışında başka birisinin yapması bilimsel olarak olanaksızdır: Kartezyen görüşün güzel taraflarından birisi, düşsel varlığın yalnızca seçilmiş olan kişi tarafından belirli bir durumda tutulacağı, tersini kanıtlamanın ise olanaksızlığıdır; isterseniz bana bir tokat yapıştırdığı halde bile var olduğunu kanıtlayamayan liseden arkadaşım Jon'a sorun.

Bu yüzden türler arası iletişimin bilimsel kanıtı söz konusu olmaz, yine de deneylerin sonuçları tabii ki hesaba katılabilir, diğer fıkra türündeki deliller gibi ağırlık kazandırılabilir, deneyler temelini oluşturan ve biçimlendirici kesin varsayımlarla birlikte yalnızca bir anekdot gö-

rünüşünde ortaya konabilir. Eğer beni laboratuarda bir kafesin içine koysanız, bana iğneler batırsanız veya bedenimden parçaları birer birer kesseniz, sonra da işiniz bittiğinde beni "feda etseniz", bu süre içinde yapacağımız söyleşiler zorunlu olarak başka koşullarda karşılaşıp yapacağımız söyleşilerden farklı olacaktır.

Aynı zamanda fiziksel gerçekliğin doğasının popüler oylama ile belirlenmediğini biliyorum. Söz konusu olan ister türler arası iletişim olsun ister modern bilim veya hıristiyanlık ya da kapitalizm, birçok kişinin aynı yanılgıyı paylaşması o yanılgıyı doğru kılmaz. Kaç kişinin Ronald Reagan, Bill Clinton veya Augusto Pinochet'ye oy verdiğini düşünün. Tahminen zeki olan bazıları da dahil olmak üzere kaç insanın nükleer silahların üretiminde çalışarak yaşamlarını sürdürdüğüne bakın. Kaç kişinin paranın varlık demek olduğunu düşündüğüne ve kaç kişinin toprağın alınıp satılabileceğine inandığına bakın. Doğru olmasa da önemli değil. Bunun hayal ürünü bir oyun *olduğunu* anımsayın. Bu çok iyi kurulmuş, oldukça iyi bir oyun; aslında bunun yalnızca bir oyun olduğunu unutmuş olmamız o derece iyidir.

Tüm bunlar şunu gösterir: türler arası iletişim hakkında duyduğum öyküler ilginç ve inandırıcı oldukları halde bilim onlara asla bir onay damgasını vermeyecektir. Bu, bilimin varsayımları ve sınırlamaları üzerine, gerçek üzerine olduğundan çok daha fazlasını söyler.

Buna karşın, sızıntıyla beslenen bir tür midye gibi, yoluma çıkan malzeme ne olursa olsun içime almayı veya bir tarafa atmayı sürdürebilirim ve sürdürmek zorundayım. Ve bu malzemeyi kültürüm tarafından bana verilmiş olan inanç yapısını her parçası birbirine bağlantılı olarak bir bütün oluşturacak biçimde düzenlemeyi denemek veya en azından yeniden gözden geçirmek için kullanabilirim.

Bir dergi bana Jim Nollman ile röportaj yapma fırsatını sunduğu zaman bunu hemen kabul ettim. Nollman, erişkin yaşamının büyük bir kısmını balinalar ve yunuslarla birlikte müzik yaparak ve onların, hem birbirleriyle hem de bizlerle olan etkileşiminin farklı tarzlarını araştıra-

rak geçirmişti. Türler arası iletişim konusunu işleyen üç kitap yazmıştı ve bu konuya adanmış kâr amacı gütmeyen bir organizasyon kurmuştu.

Kabul etmeliyim ki Nollman'ın zihinsel iyiliğim ile ilgili olarak kapıldığım sezgiye çok fazla katkıda bulunabileceğinden emin değildim (unutmayın, hâlâ hayvanlarla *konuşmaktan* bahsediyoruz). Çalışmalarını halka sunduğu ilk büyük gösteri bir Şükran Günü'nde radyo yayınında halk müziğine ait bir şarkıyı, "Froggy Went A Courtin" adlı şarkıyı yayınlamaktı, ki bu şarkı fabrikamsı bir çiftlikte, her nakarat sırasında binlerce hindi aynı zamanda gulu gulu yaparken canlı olarak kaydedilmişti. *The Washington Post* gazetesi onu "zararsız bir meraklı" olarak adlandırmıştı. Nollman, yaşamının dönüm noktasını güney Meksika'da bir hindi ile düet yaparken yaşadığını iddia eder. Şimdiden kendimi daha iyi hissetmeye başlamıştım. Belki de anlayış kazanmak yerine ikimizin aynı sığınağı paylaştığını keşfedecektim. Napoleon Bonaparte, Hz. İsa ve Marie Antoinette ile yapacağım röportajları sabırsızlıkla bekliyordum.

Nollman, Puget Sound'da bir adada yaşadığı için ilk önce arkadaşım George ile çalışmak üzere Seattle'a uçtum. George beni feribota götürürken türler arası iletişim üzerine konuştuk ve o bana vahşi kuzgunlarla onların dilinde söyleşiler yapabilen bir kadından söz etti.

"Bunu kendim gördüm," dedi, "Onunla İngilizce konuşurken, aniden yan tarafa dönüp bir kargaya gaklaması gerçekten cesaret kırıcı bir şeydi. Tuhaftı. Kuş başını hafifçe yana yatırdı, orada oturdu, sonra gaklayarak onu yanıtladı. Kadın tonlamasını değiştirdi. Sonra kuş, sonra kadın..."

"Ne üzerine konuştular?"

"Bilmiyorum. Hiç sormadım."

Aynı zamanda türler arası iletişim üzerine de konuştuk. "Bugünlerde çevrecilerle sanayicilerle konuşabildiğimden daha fazla konuşamıyorum. Her iki kesim de aynı oyunu oynuyor. Sanayiciler durumun ciddiyetini azaltarak tüm kanıtlara karşın ortada hiçbir sorun yokmuş gibi yapıyorlar. 'Ormanları kesmeye devam edebiliriz,' diye ısrar ediyorlar, 'Ben herhangi bir zarar görmüyorum.' Bu arada çevreciler de sorun çö-

zülebilirmiş gibi yaparak aynı biçimde ciddiyeti azaltıyorlar. 'Eğer gerçekten Boise Çağlayanı'nda veya Plum Deresi'nde yürürlükte olan yönetmeliği iptal ettirirsek, eski mahsulü kurtarabiliriz. Eğer gerçekten Ormancılık Hizmetleri'ni geliştirebilirsek, eğer gerçekten Weyerhaeuser'in yasadışı yollardan kazanmış olduğu toprakları geri alabilirsek, eski mahsul kurtulabilir.' İyi de, eski mahsul *yok artık*. Biz onu bir kıyıdan diğerine yok ettik, öldürdük. Başka türlüymüş gibi davranmak saçma."

Başımla onayladım ve sessizlik içinde otomobille yol almaya devam ettik. Sessizlik uzadı. George'un ne düşündüğünü bilmiyordum. Çoğunlukla bilmem. Dışarıya, eyaletler arasındaki yamaçtan ötede uzanan yeşilliğe baktım, sonra George'a döndüm. Ona bir zamanlar bir gazete haberinde insanların, Dünya gezegeninin tarihindeki en büyük kitle imhasına neden olduklarını okuduğumu anlattım, haber gazetenin ekinde, yirmi dördüncü sayfada iki sütunda verilmişti.

George, "Gazete hiç olmazsa yaşamdaki başkalıktan söz ettiği için mutlu olmalıyız," dedi, "Demek istediğim, gazete bir kuruluştur ve kuruluşların en iyisini yapmalarını beklemek aptallıktır. Kimse Union Carbide veya Westinghouse kuruluşlarının bunu yapmasını beklemez. *The New York Times* adıyla bilinen kuruluşun farklı olmasını beklemek biraz safça olmaz mı? 'Basılmaya Uygun Tüm Haberler' İster büyük miktardaki endüstriyel kimyasalları (bunların çoğu toksiktir) veya büyük miktardaki endüstriyel düşünceleri (bunların çoğu gerçekten toksik etkilidir) üretsin, bir kuruluşun amacı para kazanmaktır. Ve ahlak sistemi buna uymaz."

Bir görüşü vardı. Kendi çıkarlarına hizmet etmek için yalan söyleyen gazeteler, gazetelerin kendileri kadar eskiye dayanır. Yüzyılın yön değiştirmesi ile ilgili çalışmalar yapan tarihçi Henry Adams bunu olabildiğince açık bir biçimde şöyle ifade eder: "Basın, sistem tarafından kiralanmış bir ajandır ve çıkarların işin içine girdiği yerde yalan söylemek dışında başka bir amaca hizmet etmemek üzere kurulmuştur."

Gazeteler, kültürü bir bütün olarak ortaya koyarlar. Bir çocuğun iradesine baskı yapan herhangi bir babanın bu konuda dürüst bir biçimde

konuşamayacağı gibi, dünya üzerindeki yaşamı sona erdiren bir kültür de mutlaka yalan söyler ve kendisini doğrulardan korumak için gerçek amacını gizler. Çevreciler yalan söyler, sanayiciler yalan söyler, gazeteler yalan söyler. Anne babalar yalan söyler, çocuklar yalan söyler. Hepimiz yalan söylüyoruz ve hepimiz korkuyoruz. Neler olup bittiğini bilmemekten korkuyoruz ve daha çok bunu ortaya çıkarmaktan korkuyoruz. Bunun tersi de aynı biçimde doğrudur. Dürüst olarak konuşma ve yazma, yıkımı durdurmak için atılacak ilk ve en önemli adımdır.

George ile birlikte öğle yemeği yedik ve Bellingham'da bir konuşma yapmak üzere kuzeye doğru devam etmeden önce beni feribota bıraktı. "Konuşmayı Hıristiyanlıkla ilgili bir televizyon şovu için yapacağım," dedi, "ve bu ümit verici bir gelişme. On yıl önce olsaydı temel basın organlarının dikkatini çekmek için bir baykuş kıyafeti giymen gerekebilirdi. Şimdi, tüm yapmam gereken bir kitap yazmak oldu ve hıristiyanlarla aklı başında ciddi görüşmeler yapıyorum."

Friday Limanı'na yaptığım feribot gezintisinde hava oldukça soğuktu ve soğuk bir pruva rüzgârı yanaklarımın al al olmasına yol açtı. Adalar arasında sık sık bir o yana bir bu yana dönerek ilerlerken feribotun altında yuvarlanan dalgaları izledim, ısınmak için bir süreliğine içeriye girdim, sonra yine geminin kare biçimindeki pruvası üzerinde bulunan parmaklığa yaslandım.

Jim iskelenin yakınında bekliyordu ve beni eski sarı pikabına bindirerek eşi ve iki kızıyla birlikte yaşadıkları evine götürdü. Bana –aynı Sound'un adaların arasından geçtiği gibi– aralarından zikzak yaparak geçilen patika yollarda küçük taş ve kayalarla sınır oluşturan, şifalı otların, meyve ağaçlarının, böğürtlenlerin ve sebzelerin yer aldığı, harika bahçesini gösterdi. Beni, bahçede bulunan, tek odalık tahta kulübeye götürdü.

Bahçesinden, her gün patika yollarda bir saat kadar yürümesinden, çalıların önünde durmasından ve onlarla konuşmasından söz ettik. Ailesinin evde olmadığı zamanlarda çok iyi bakılmış olsalar bile, döndüklerinde bitkilerin cansız göründüklerini gözlemlemişti.

"Bitkiler burada olduğumuzu ya da olmadığımızı biliyorlar. Böyle bir şeyin doğruluğunu nasıl saptarsınız? Bunu denemek bile yararsız," dedi.

"Şapkamın kumaştan yapılmış olduğunu nasıl biliyorsam, bahçem hakkında da bunu biliyorum. Bahçenin ve benim birleşmiş olduğumuz bilgisine kendimi kaptırabilmem ruhumu besliyor. Daha fazla insanın bu bağlantıyı daha büyük çoğunlukla bilebilmesini isterdim ve makinelere, işlere ve zamana böylesine bağımlı olmamızdan önce insanların bunu bildiğine inanıyorum," diyerek sözlerini sürdürdü.

Sound'dan uzakta yavaş yavaş akşamüstü oldu ve geniş pencereleri güneş alan tahta kulübede ışık ve gölge arasındaki çizgi yerde yavaşça kayıp giderken içerisi daha da sıcak oldu. Jim, "İnsanlar yaşantımızın endüstriyel açıklamasına karşı gelen herhangi bir şeye, ruhsal olan herhangi bir şeye için için gülüyorlar. Ancak bu deneyimler ruhun kötülüklerden arınmasıdır. Diğer canlılarla etkileşim içinde olmanın bilgi toplamayla herhangi bir ilgisi yok; bu huzurlu olmakla ilgilidir. Ve huzurlu olmayı istemekle. Bu, iletişim ve toplumun kesişmesiyle ilgilidir," dedi.

Başımla onayladım ve sonra konuyu değiştirdim. "Siz hiç kendinize ait olan duygu ve düşünceleri başkalarına yansıttığınızı düşünür müsünüz?"

"Otuz beş veya kırk yaşlarındayken böyle bir süreci yaşamıştım. Katil balinalar üzerinde çalışıyordum ve bu yansıtma olayını hep merak ediyordum. Ama artık gerçekten önemsemiyorum. 'Bu şeyler', her ne iseler, olmalarının olası olduğu durumları ortaya çıkarmaktan memnunum. Toplantılar öylesine söz etmeye değer, ki ister 'türler arası iletişim' konusunu içersinler ister içermesinler, onlar kendi kendilerini haklı çıkarıyorlar."

İkimizin arasındaki masada duran ses kayıt aleti vızıldadı ve tıkladı. Jim konuşmasına devam etti: "Eğer sonuçlarını hesaba katmak zorunda olsaydım yaptığım şeyi yapamazdım, çünkü çok sıklıkla kültürümüzün veya dergilerin ya da editörlerin inanacakları türden sonuçlara ulaşamıyorum. 80'lerin sonunda her yaz bir film yapardım ve balina-

larla inanılmaz bir etkileşim içindeydik, ama film yapımcıları bunu asla anlamadılar. Sanki bu etkileşimler hiç yaşanmadı. En sonunda çekip gitmek zorunda kaldım."

Afallamış olarak ona baktım ve o, konuşmasını sürdürdü: "İşimi, sanatımı yapmam için yeni bir gerekçe bulmalıydım yoksa, diğer canlılarla iletişimi durdurmak zorunda kalacaktım. Sonra sanatın varolmak için herhangi bir nedene gerçekten gereksinim duymadığını fark ettim. Bu John Cage'in söylediğine benzer bir şey: 'Sanat başarılı olabileceğiniz herhangi bir şeydir.'"

Daha önce söyledikleri çok hoşuma gitmişti, ama kendimi etkili olması tasarlandığı halde boşa çıkıp da düş kırıklığı yaratan bir şeyin ilk bakışta iyi gibi görünen, fakat sonradan insanı felâkete götüren tehlikeli bayırında buldum. Ona ayrıntıları söylettirmeyi denedim. Bu deneyimlerin başındaki şapka kadar gerçek olduğunu düşünüp düşünmediğini bilmeliydim.

"Sanatçı olanlar için her şey yalnızca metaforlardan oluşur." Bir süre ara verdi. "Bu güvenlidir. Eğer ortaya çıksaydım ve bu şeylerin sadece enerji olduklarını söyleseydim, başım belaya girerdi. Onlardan metaforlar olarak bahsettiğiniz zaman bu olmuyor."

"Ama onlar doğru mu?"

"Bu önemli değil. Önemli olan ilgi çekici olup olmadıkları. Eğer yaşamayı sürdürüyorsan, bunların hiçbirini fazla ciddiye almayacaksın, kendisini, evreni, herhangi bir şeyi."

"Niçin ciddiye almayacaksın?"

"O zaman bir sesin olmaz. Ben bir şey yayınlayamazdım. Konuşamazdım. Bu yaz dünyaca ünlü bazı deniz biyologları ile çalışacağım; kambur balinalarla ilgileneceğiz. On yıl önce bu adamlar yanıma yanaşmazlardı ve şimdi yalnız benimle çalışacaklar. Niçin biliyor musun? Çünkü asla yüzeysel herhangi bir demeç vermedim. Balinaların zeki olduklarını asla söylemedim. Asla bir düşünce biçimine girmedim."

Tahmin ederim, diye düşündüm, Marie Antoinette'le yapacağım röportajı tamamen kendime saklayacağım. Bu adam benim gitmek istediğim hiçbir yere gitmiyor.

"Burada konuştuğumuz her şey," diye devam etti, "kültür, insanların evrenin işlemesi konusundaki temel düşünceleri açısından oldukça tehlike veya tehdit oluşturucu nitelikte olduğudur. Ustalık insanların etkinliklerini durdurmadan bu konuda konuşmaktır. Onların savunmalarını nasıl bozarsın? İnsanların seni dinlemelerini sağlayacak ve devam edebilmene yardım edecek olan şey ne? Kültürü değiştirmeyi deniyorum, insanların dünya üzerindeki yerlerini algılama biçimlerini değiştirmeyi deniyorum, ama aynı zamanda yaşamımı kazanmayı deniyorum. Sen bunu nasıl yapıyorsun? Yalnızca balinalarla müzik yapan birisi olarak bir kutunun içine tıkıştırılmam benim için çok kolay olurdu. Ve ben oraya tıkıştırılmak istemiyorum."

Nerelerden geçip bugünlere geldiğini anlıyordum, ancak aynı cümlecik kafamın içinde yankılanmayı sürdürüyordu: *Aldatıldık.*

Söyleşisel ateşten uzaklaştım ve yanıtını çok iyi bildiğim halde çakallarla, balinalarla, bitkilerle iletişim kurma düşüncesinin kültür için nasıl bir tehlike veya tehdit oluşturduğunu sordum.

"Eğer dünya ölü olursa, hiçbir acı hissetmez. Eğer dünyanın ölü olduğu düşünülmeseydi Empire State Binası'nı yapamazdık, çünkü yalnızca büyük bir bina yapmak için gezegenin bu kadar acı çekmesine neden olmayı kendimize yediremezdik. Tüm kültür, dünyanın cansız olduğu inancına dayandırılmıştır."

Biraz daha uzaklaştım ve yaşamında sonraki gelişmelere ufuklar açan deneyimi Meksika'da bir çiftliğin avlusunda bir hindi ile *yaşadığından*, doğal dünyayı en azından içinde metafor bulunan bir biçimde dinlemeyi sürdürmesine neden olan şeyin ne olduğunu sordum.

"Dinleme ve duyma arasındaki ayırımı yapabilmeliyiz. Birçok kişiden daha iyi dinlediğime inanırım ama hâlâ çok iyi duyamam. Dünyanın dört bir yanında doğal dünyayı gerçekten *duyabilen* birçok arkadaşım var. Yine de, duysak da duymasak da dinlemek önemlidir. Kendi-

miz için doğal dünyayı dinlemeye başlayana kadar –ve en sonunda duyacağımızı umarım– diğer canlılar 'nesneler' olarak düşünüleceklerdir. Sadece dinlemeyi deneme hareketi bile doğa üzerine algılamalarımızın birçoğunu ve bu da, yaşama biçimimizi değiştirebilir."

Tüm öğleden sonra konuştuk ve en sonunda ses kayıt aletini kapattım. Akşam yemeğinin ardından Jim ve eşiyle birlikte kasabadaki bir okuma toplantısına gittikten sonra geceyi geçirmek üzere kulübeme döndüm. Orada Jim'in bahçesindeki bitkilerin gövdelerinin hışırtısını dinleyerek uykuya daldım. Saat üç sıralarında bir horoz ötmeye başladı. Pencereyi kapattım ve gürültüyü bastırmak için başımı yastığın altına soktum, sonra yeniden uykuya daldım.

Ertesi gün feribotla geri dönerken pruvada durdum ve dalgaların arasından geçip giderken adaların üzerlerindeki evlerin kıyıya çekilmiş ahşap parçalara benzer görüntülerini izledim. Bu gezinin gerçekte ne kadar yardımcı olduğunu merak ettim. Metafor yoluyla doğal dünyayı dinlemenin etkisine inandırılmam gerekmiyordu. Evlerin, deniz uçakları ve teknelerin dağınıklığı –suyun üzerinde yüzüp giden polistiren ve ince yağ tabakasından hiç bahsetmiyorum– dünyayı dinlemediğimizin yeterli kanıtlarıydı. Fakat bu daha çok bizim verdiğimiz zararları dinlemekle ilgiliydi.

Bunların hiçbiri ne metafor olarak dinlemenin önemini azaltmak ne de kendi çöpümüzü dinlemenin önemini azaltmak içindir, ki bunun varlığımızı sürdürmemizde gerçekten sonucu belirleyecek önemde olduğu açıktır. Eğer biraz dikkat ediyor olsaydık, plütonyum, jet-skiler, vizon ceketler, protein içeren içecekler, göğüs silikonları, uydu gözetim sistemleri üretiyor olur muyduk?

Bunu metafor yoluyla anlamadaki sorun, metaforların barajları yıkamamasıdır. Metaforlar kaçınılmaz değillerdir. Politikacı kılıklı, fabrikamsı çiftlik sahibi, "bu güzel bir metafor," der, "ama yanılıyorsun."

Geri kalanlarımız, "bu güzel bir öykü," derler, "ama şimdi işe geri dönmenin zamanı."

Feribotun içine girdim ve oturdum. Zihin sağlığımla artık o kadar da ilgilenmiyordum. Gezegenin şu küçük köşesine bile yaptıklarımız ve yapmaya devam ettiklerimizle karşılaştırıldığında, çakallarla bir anlaşma yapma düşüncesi artık o kadar da çılgınca görünmüyordu. Kültürümüzün dile getirilmemiş tüm çılgınlıkları arasında kendi aklımı sorgulamak *şimdiye kadar* duyduğum en çılgın düşünce gibi görünüyordu.

Tabii ki aynı zamanda mantığımda haksız bir atlama yapmakta olduğumu da fark ettim: bazı insanların uydu gözetim sistemleri kurdukları gerçeği, çakalların hiçbir şey anlamadıkları anlamına gelmez. Anlayabilirler, ancak arada bir bağlantı yoktur.

Yeniden dışarıya çıktım ve Sound'un küçük dalgaları arasında kayıp giden katil balina yüzgeçleri buldum. İlkönce bu siyah üçgenleri çok az sayıda insan gördü, ancak giderek daha fazla kişi fark etti, öyle ki siyahı ve beyazı ve sonra bedenlerinin siyahını gördüğümüzde, herkes nefesi kesilmiş bir biçimde feribotun parmaklığına yaslandı, hepimiz suyun oldukça sık ziyaret edilen bu uzantısının kirliliği içinde kayıp giden doğanın küçük bir parçasını görmek için kendimizi zorladık.

Neredeyse tanıdığım herkes, biçimde endüstriyel açıdan modernleşmiş toplumun açık ve şu anda varolan çöküşünden söz ediyor. Bu yalnızca, yazar, eylemci ya da devrimci olan arkadaşlarım için değil, aynı zamanda otobüslerde ve uçaklarda, havaalanlarında ve benzeri yerlerde karşılaştığım insanlar için de doğrudur. Aynı zamanda, tanıdığım insanların neredeyse tümünün, samimi bir biçimde, durdurulmadıkça kültürümüzün gezegen üzerindeki her canlı varlığı yok edeceğinin kesinliği konusunda konuştukları da doğrudur. Bir kez daha belirtmeliyim ki, onlar bunu yalnızca gizli olarak söylüyorlar.

Bir keresinde uçağa binmek üzere sırada beklerken bir kadın ve küçük oğlunun arkasında duruyordum. Çocuk annesine baktı ve, "ya uçak düşerse?" diye sordu.

Annesi, "şışş," dedi, "bu konuda *konuşmayalım*."

Nollman'ın haklı olduğu bir düşünce vardır: Topluma açık konuşmalarda kabullenmenin bedeli, anlamsız uzunluklara zorlanmış iyimser bir yadsımadır. Buranın yaklaşık olarak altmış beş kilometre uzağındaki Coeur d'Alene Gölü'nden doğan Spokane Nehri'nden beş kilometreden daha az bir uzaklıkta yaşıyorum. Dünyanın en güzel göllerinden birisi olan Coeur d'Alene Gölü aynı zamanda ağır metallerle en fazla kirletilmiş olanlardandır. Öyle günler olur ki Coeur d'Alene Nehrinin South Fork kolundaki maden atıklarından gölün içine 500 ton kurşun akıp boşalır. Göç etmekte olan yüzlerce tundra kuğusu, bu pisletilmiş bataklıklardan beslenirken her yıl burada kurşun zehirlenmesinden ölmektedirler. İnsanlarda şimdiye kadar kaydedilmiş, kandaki en yüksek kurşun düzeylerinden biri bu bölgenin çocuklarına aittir. Yine de daha geçen yaz bölgenin gazetesi *Spokesman-Review* bu kirlenme ile ilgili olarak kaygı duymanın gereksiz olduğunu yazdı, çünkü, onların sözcükleriyle ifade edersem, "Spokane Nehri boyunca dizilmiş insan bedenleri yoktu."

Bu davranış ile –fiziksel gerçekliği kabul etme konusunda gösterilen değişmez ret– bir çocuk olarak kendi yadsımam arasındaki benzerlik ürkütücüdür. Kendimi mutfak masasında, Descartes'ın gurur duymasını sağlayacak mekanik bir dikkatle kaşığı ağzıma götürürken görüyorum. Babamı yatağımın yanında görüyorum, karanlığa yakın bir arka planın içindeki karanlık bir biçim... ve bu korkunç tanımlamanın zaman bakımından kısa anı içinde sanki uzak bir koridorda koşan ayak sesleri veya açık bir borudan damlayan son su damlası gibi, bilincimin çabucak kayıp gittiğini hissediyorum – *Bu olamaz. Bu benim başıma gelemez.* Bilincimin kaybolduğu gibi babam da puf diye ortadan yok oluyor. Puf, baba yok, tecavüz yok. Puf, ormanların yok edilip bina yapmak için açık alanların yaratılması yok, kurşun yok, gürültü patırtı yok. Akla yatkınlık iddialarımıza karşın her birimiz sanki bedenlerimizden olduğu kadar zihinlerimizden de aniden çıkıp gidiyoruz. Puf.

Daha bugün bir arkadaşım bana eskiden avlanmayı seven birisiyle buluştuğunu anlattı. Kız, adamın hayvanları öldürüyor olmasından nefret edermiş.

"Et yer misin?" diye sordum.

"Evet," diye yanıtladı, "ama onların öldüklerini görmem gerekmez." Bir an duraladı ve ekledi, "Bunu söylediğime inanamıyorum." Bir başka duraklama ve ikimiz de güldük.

Puf.

Birkaç hafta önce yaklaşık olarak yirmi beş kadar çevrecinin ve küçük çiftçinin bulunduğu bir konferansa katıldım. Üç gün boyunca her birimizin ortak ve zıt olan değerlerini dile getirmeyi denedik. Amaç, sürekli olarak canı sıkılan bu iki grup arasında bir diyalogu başlatmaktı ki, her iki taraf da aile çiftlikleri ve çiftçi topluluklarının tarım işiyle uğraşan ulusötesi şirketler tarafından yok edilmesini durdurmayı denediğinde, daha iyi çalışma ilişkilerine ulaşılabilirdi.

Alıştırmalarımızdan biri 2018 yılında olduğumuzu ve her nasılsa kültürümüzün şimdi tahammül edilebilir bir biçimde yaşadığımız değerlerde büyük bir toplumsal değişim geçirmiş olduğunu varsaymaktı. Güçlüğe katlanabilen toplulukların ve çiftliklerin nasıl görüneceği, neler hissedeceği ve nasıl kokacağı, hangi teknolojilerin kullanılacağı ve bunun gibi konulardaki düşüncelerimizi yazdık.

Bu alıştırmayı yapmak mı yoksa grup için sonuçlarını paylaşmak mı beni daha fazla üzdü bilmiyorum. Bu kısmen, ne alıştırmanın yapısında ne de yanıtlarda karşılaştığımız hemen hemen aşılamaz fiziksel güçlüklerin adının anılmamasına bağlıydı – örneğin, yönetimde olanlar, ateşli silahları, tankları, uçakları, biyolojik ve nükleer silahları olduğu kadar tüm büyük medya çıkışlarını denetliyorlar ve sezdikleri herhangi bir tehdidi ortadan kaldırmak için bu türlü türlü araçları kullanma konusunda istekliden daha da ötede olduklarını bize tekrar ve tekrar gösterdiler. Ayrıca hiç kimse tüm yıkımı yöneten büyük olasılıkla bilinçsiz ve kesinlikle akla yatkın olmayan emirden söz etmedi. Rahatsızlığım esas olarak teknolojiden konuştuğumuz zaman hiç kimsenin çöküşten söz etmemesinden ötürü arttı. Daha çok "uygun" veya "dostça" teknolojilerden konuştuk, ama ne birini tanımladık ne de insanların bu teknolojileri nasıl ve niçin uygulamaya koyacağından söz etmedik. Sonunda kendimi daha fazla tutamadım.

"Buradaki herkes endüstriyel açıdan modernleşmiş toplumun katlanılabilir olmadığını biliyor. Hepimiz dönüştürülemez şeylerin kullanımına bel bağlayan herhangi bir teknolojinin açıklıkla katlanılabilir olmadığını biliyoruz. Aynı zamanda, açıklıkla, başka herhangi bir topluluğa –insan veya değil– zarar veren herhangi bir teknoloji veya etkinliğin katlanılabilir olmadığını biliyoruz. En sonunda, buradaki herkes gelecek yirmi yıl içinde teknolojik olarak katlanılabilir bir kültüre geçiş yapmamızın hiçbir yolunun olmadığını biliyor. Ümit edebileceğimiz en iyi şey burun üstü çakılmaktansa yere yumuşak bir iniş yapabilmemiz için abartılı kültürümüzün hızını kesmeye başlamamızdır."

Herkes düşüncelerime katılır gibi görünüyordu ve açık bir biçimde anladım ki, bu düşünceler büyük bir olasılıkla odadaki neredeyse herkesin aklına geldiği halde, birisi bir başlangıç yapana kadar başka hiç kimse konuşmaya istekli değildi. Puf.

Kolombiya'da barajlar inşa edildiği zaman somon balıkları evlerine geri dönmeyi deneyerek kendilerini güm güm betona vurdular. Ben de insanoğlundan daha az bir cesaret beklemiyorum. Biz de kendimizi, bizi denetim altına alan ve baskı yapan, bizi en önemli şeyin ne olduğu konusunda konuşmaktan alıkoyan, kemiklerimizin yapabileceğimizi bildiği türde yaşamamızı önleyen, evimize gitmemizi engelleyen –gerçek ve metafor olan– betona savurmalıyız ve fırlayıp içinden geçmeliyiz. Bir barajı yıkmak için yalnızca bir kişi yeterlidir.

Yalanların bana ulaştığı, kendimi yadsıma, nefret, korkuyla karışık aptallık ve hırs engellerine vurmaktan yorulduğum, kıvrılmak ve sorunun içine düşmek, onun diğer birçok kişiyi açık bir biçimde süpürüp attığı gibi beni de alıp götürmesini beklediğim dönemler yaşadım. Birkaç yıl önceki bir ilkbahar gününü anımsarım, çoğunlukla bugünküne benzer bir ilkbahar günüydü, yalnızca biraz daha fazla güneşliydi ve sıcaktı. Şimdi oturduğum kanepenin üzerinde oturmuş ve aynı biçimde camdan dışarıya aynı çam ağacına bakmıştım.

Korkmuştum ve yalnızdım. Karanlık olan ve göçüp giden her bir türle birlikte daha da karanlıklaşan bir gelecekten korkmuştum ve yalnızdım, çünkü etkin olarak kereste endüstrisinin çalışmasını durdurmayı, kötü muameleyi sona erdirmeyi veya başka bir biçimde katlanılabilir ve akla uygun bir yaşam tarzı getirmeyi deniyordum. Böyle işlere giren her insanın güçlükler yaşadığı dönemler vardır ve dışarıdan kolaylıkla yardım alamaz. Ağlamaya başladım.

Göz yaşlarım yeterince kısa sürede dindi. Sayıca pek de üstün olmadığımızı fark ettim. Sayıca hiç de üstün değildik. Dikkatli bir biçimde baktım ve yabani çimenin uzun yassı yaprağını gördüm. Güneşin çam ağacının iğne yaprakları üzerinde parlak bir biçimde yansıdığını gördüm ve sineklerin vızıldamasını duydum. İncecik ufalanmış toprağın içinde tek sıra halinde yürüyen karıncaları ve tavanın bir köşesine doğru yavaş yavaş ilerleyen bir örümceği gördüm. O anda, her zaman kesinlikle bildiğim üzere, yalnız olmanın artık olası olmadığını, dünya üzerindeki her yaratığın –her çekirgenin, savaşım veren her somon balığının, kuluçkaya yatıp civciv çıkarmamış her tavuğun, her mavi balinanın her hücresinin– yaşamın yönünde kürek çektiğini ve bizi birbirimizden ayrı bırakan şeyin yalnızca kendi korkularımız olduğunu biliyordum. Tüm insanlar da mantıklı düşünceye dayanmak için, çevremizle uyum içinde yaşamak için savaşım veriyorlar, ancak her şeyi oluruna bırakmak gerçekten çok zor. Ve bu yüzden yalan söylüyoruz, yok ediyoruz, tecavüz ediyoruz, cinayet işliyoruz, deney yapıyoruz ve canlıların kökünü kazıyoruz; tüm bunları, vahşi bir biçimde denetim altına alınamayan senfoniyi denetlemek için yapıyoruz ve bunu başaramayınca da onu yok ediyoruz.

Doğruluk İddiaları

"Sömürü o kadar kötü bir şey olarak görülmemelidir. Yardımseverlik olarak görülmelidir. Zulmün, yeğlenebilir bir biçimde, paranoid bir hayal gücünün uydurması olarak çürütülmesi gerekmez; iyi yüreklilik olarak yaşanmalıdır... Açlıktan ölen insan türlerinin önlenemez büyüklüğü karşısında Tanrının bize bir armağan olarak verdiği şaşırtıcı düşlerimizi devam ettirmek adına, kendimiz ve çocuklarımız üzerine olan şiddetimizi içimize atmalıyız ve bu yöntemi tanımlamak için doğruluğun insanları etkileyecek biçimdeki konuşma sanatını kullanmalıyız."

R.D. Laing

Yıllardan beri İsa benzeri birisiyle ilgili aklımdan çıkmayan bir fantezim vardır. Bu kişi –kadın veya erkek olsun, fark etmez– bir topluluğun içine girer ve sevgi üzerine konuşur. İnsanlara birbirlerine karşı saygılı davranmaları ve bu saygının insanlara olduğu kadar diğer canlılara da gösterilmesi gerektiğini anlatır. Bu kişi, insanın başkalarına karşı herhangi bir davranışta bulunurken onların kendisine nasıl davranmalarını istiyorsa o biçimde davranması gerektiğini anlatırken çevresinde bir kalabalık toplanır. Sözler, sahip oldukları her şeyi birbirleriyle paylaşmaları gerekliliğine geldiğinde, topluluk sessizce mırıldanmaya başlar. Bu yabancı kendilerine birbirlerini sevmelerini, ülkelerini sevmelerini söylediğinde topluluğun içindeki çocukların rahatsızlığı özellikle dikkate değer bir durum alır. (Şahıs, düşmanı sevmekten hiç söz etmez.) Çocuklar kıkırdamalarını elleriyle saklamaya çalışırlarken, artık yetişkinler bile yanaklarının iç kısımlarını ısırarak gülmemek için kendilerini zor tutarlar. En sonunda, epey bir duraksadıktan sonra topluluğun üyelerinden bir tanesi yanıt verir, "Arkadaş, söylediklerine saygı duyuyoruz ve bunları bize söylediğin için sana teşekkür ediyoruz, ama bize bilmediğimiz bir şeyler anlatamaz mısın?" Yabancı daha dikkatli baktığında insanların yaşadığı apaçık iyiliği görür ve sözlerinin gereksiz olduğunu fark eder. Yabancı topluluğun içine katılıp onun bir parçası olur ve yaşamlarını birlikte sürdürürler.

Musevi ve hıristiyan kültürümüzün gerçekliği tabii ki oldukça farklıdır. Bu dinlerin başlıca amaçlarından bir tanesi bizleri İsa gibi birisinin öğretilerinin –birbirimizle nasıl geçineceğimiz konusunda basit ve gerekli öneriler olarak– yaşamın tüm yönlerinde açıkça gösterildiği bir topluluğa doğru yönlendirmek değil, tam tersine bir sömürme sistemi için din bilime ait bir düzen sağlamaktır. Bunu söylemek çok kolay olduğu halde, birçok insan bunu söylemez (en azından toplum içinde). Hem sömüren hem de sömürülen için asalak kökenli ilişkilerinin doğal,

Tanrı tarafından emredilmiş olduğunu varsaymak daha rahattır. Kişinin kendi hareketlerinin sorumluluğunu almasından ve eşitlikçilik için mücadele etmesindense gerçek günahtan totalitarizme doğrudan götüren bir mantığa inanması daha kolaydır – *İnsanlar bencil, zararlı yaratıklar oldukları için denetlenmelidirler; bu yüzden seçkin bir ruhban sınıfı tarafından yorumlanmış, her şeyi gören bir Tanrı tarafından yol gösterilmiş güç, doğru olanı yapar.* Kişinin kendi vicdanının, acının ve zulmün sesini dinlemesindense Tanrının sesini dinlemesi daha kolaydır. Kişinin ölümü doğal olarak kabul etmesindense, bir kere daha gerçek günahtan kıyamete kadar geçecek süre üzerine üretilmiş, basmakalıp olduğu halde kusurlu mantığı izlemesi kolaydan da kolaydır – *İnsanlar kötü oldukları ve günah işledikleri için ölmelidirler. Dünya üzerindeki tüm varlıklar ölürler. Bu yüzden dünya üzerindeki tüm varlıklar kötü ve günah işlemiş olmalıdırlar. Ölüm, günahın çiçeğidir. Ölümden kaçınmak kötünün yok edilmesini gerektirir. Bu yüzden dünya üzerindeki her şey tamamen ortadan silinmelidir.* Kendi seçimleriniz ve onların sonuçlarına karşı yüklenilmesi gereken sorumluluğu, gözle görülmeyen bir Tanrının tanrısal planlarına yüklemek tümden çok kolaydır ve yalancı sofuluktur.

Eğer bir kadına tecavüz etmek istiyorsanız, bunu hemen yapmayın; bazı koşullar altında böylesi bir davranışın yalnızca kabul edilebilir değil, aynı zamanda doğru olduğu, size Tanrı tarafından verilmiş bir hak olduğu konusunda Tanrınızın buyruğunu alın: "Ve tutsaklar arasında güzel bir kadın görürsen ve ona karşı cinsel istek duyarsan... o zaman onu kendi evine getirebilirsin... Eğer ondan zevk almazsan, o zaman onun yok olmasına izin verebilirsin ve o yok olacaktır; ama onu para için satmamalısın, ondan kazanç elde etmemelisin, çünkü onu karşında eğilmeye mecbur ettin."

Tecavüz tek başına, tecavüz edene yalnızca geçici olarak denetim sağlaması açısından sosyal egemen olma yöntemi olarak sorunlu bir haldir; bunu zamana yaymak, sürekli olarak "ondan kazanç elde etmek için" Tanrının sana kadınlara baskı yapman, onları kendine malın gibi bağlaman için bir dizi buyruğu resmen vermesi gerekmektedir. Tanrın –unutma, babam asla hak etmeyen birisini dövmezdi– şunları söylesin

(bu arada hiç kimsenin dudaklarının oynadığını görmemesini ümit et!): "Havva şeytanı dinlediği için her kadın kocasının sevecenliklerini hoş karşılamalıdır ve koca onun efendisi olacaktır." Tanrın cinsel ilişkiyi özgürce yaşayan her kadının ölüme mahkum edileceğini (bedeninin kendine ait olmadığını) söylesin. Her ne kadar evli olmayan bir kadınla ilişkiye giren erkek için hiçbir ceza verilmiyor olsa da (ama kadını her durumda ölüme mahkum edeceğiz) bir başka erkeğin karısıyla cinsel ilişki kuran her erkek ölmelidir, çünkü bir başka erkeğin malını hile yoluyla almıştır. Günümüzdeki Ortodoks dualarından birinin şu biçimde olmasında şaşılacak bir şey yoktur: "Sana teşekkür ederim Ulu Tanrım, beni bir kadın olarak yaratmadın."

* * *

Çakallarla yaptığım anlaşma bitti. Geri geldiler, tavukları yiyorlar ve daha dikkatliler. Eğer istedikleri savaşsa, pekala, savaşalım.

Anlaşma iki yıl sürdü ve onlar anlaşmaya benden çok daha iyi uydular. Tüm bu süre içinde büyük bir olasılıkla yalnızca altı veya yedi kümes hayvanı öldürdüm. Ama umurumda değil. Allah kahretsin! Öldürsem de öldürmesem de, onlar benim kuşlarım ve çakallar onları yiyorlar. Eskiden Alaska'da ayıları öldüren arkadaşımla konuştum.

"Yeni çakallar, yeni anlaşma."

Ertesi gün sabah, rüya görürken uyandım, soğuk bir Şubat gününde günün ilk ışıklarına bakmak için pencereye doğru yürüdüm. Bir çakalın oldukça hızlı ve eli boş olarak uzaklaştığını gördüm ve pencereyi açtım. İki yıl önce yaptığım gibi bağırdım: "Lütfen tavukları yemeyin! Eğer yemezseniz bir tanesini öldürdüğüm zaman size kafasını, ayaklarını ve bağırsaklarını vereceğim."

Bu işe yaramadı. Çakallar daha da sık geldiler. Haftalarca. Bir tavuk. Bir ördek. Ben rüyamda tavukları görüyordum ve bir başkası gitmiş oluyordu. Bu yeni çakalları, bu güçlü genç köpekler sürüsünü çevreyi mahvederken gözümde canlandırdım. Eğer insan olsalardı, binala-

ra yaslanırlar, sigara içerler ve yoldan gelip geçenlere saygısızlık ederlerdi. Ya da belki de bunlar anlaşma yaptığım çakalların yavrularıydılar, nankör alçaklar artık soframdan artanlarla tatmin olmuyorlardı ve kahretsin ki sahip olduğum her şeyi almaya kararlıydılar. Daha da kötüsü, bunlar benim vaatlerimden bıkmış olan asıl çakallar olabilirler – *Bir sonraki hafta. Bir tane öldüreceğim ve bağırsaklarını size vereceğim. Yemin ederim. Gerçekten.* Belki de onlar yalnızca hakları olduğunu düşündükleri şeyi almaya gelmişlerdi.

Bazen onları görürdüm ve elimde bir silah tutuyor olmayı isterdim. Onları durdukları yerde vurabilirdim. Ya da en azından kendime söylediğim buydu; silah güvenli bir biçimde gömme dolaba yerleştirilmiş olmasaydı da elimde olsaydı, bu kadar rahat konuşabilir miydim bilmiyorum.

Geçen yıllar içinde çakallarla ilgili hiçbir duraksama göstermeyen birçok insan tanımıştım; hayvan çiftliği sahipleri örneğin, ilkönce vururlar ve sonrasında seyrek olarak soru sorarlar. Ben bunu istemiyordum, ben yalnızca onların tavukları yemesini önlemek istiyordum.

En sonunda bir arkadaşımı aradım ve ondan bir çit dikmek için bana yardım etmesini istedim. Bu işi bitirmek iki haftamızı aldı ki bu arada çakallar bir çift tavuk daha götürdüler. Kuşları belli sınırlar içerisinde tutmak istemediğimden, çit tamamlanmış haliyle ormandan evin doğusuna doğru olan kolay girişi kesip ayırarak ve çakalları, eğer kolayca elde edebilecekleri bir yemek istiyorlarsa, açık arazide uzun bir düzlük kat etmeye zorlayarak bana ait arazinin yalnızca yarısını çeviriyordu. Haklı olarak köpeklerin açık alanda ileri geri dolanabileceklerini (ve bundan da mutlu olacaklarını) düşündüm. Kümesimdeki hayvanlar bazen sırf ormanda dolaşmak için çitin arasından zorla geçip dışarı çıkarlardı. Ben onların bunu istediğini düşündüm.

Çakalların dönüşü tüm yaşadıklarımı yeniden değerlendirmeme neden oldu. Duygu ve düşüncelerimi yeniden başkalarına yansıtıp yansıtmadığımı, baskınlardan sonra iki yıl geçmesinin iyi olup olmayacağını merak ettim. Bir söyleşiyi açıklayan şeyin ne olduğunu yeniden değerlendirmek gerekiyor gibi görünüyordu. En azından belli bir noktaya kadar –çakallarla olan ilk söyleşi, köpeklerle yaptığım birçok söyleşi

ve kuşlarla ölüm üzerine yaptığım söyleşiler– tek taraflıydı; yani ben basit bir biçimde isteklerde bulunmuştum ve onlar da kabul etmişlerdi. Çakallar tavukları yemekten vazgeçmişlerdi, köpekler yumurtaları yemeyi bırakmışlardı ve kuşlar bana yaşamlarını ve etlerini vermişlerdi. Karşılığında ben ne vermiştim? Daha önceki etkileşimlerin tek taraflılığını bildiğimden, çakallarla olan "anlaşmanın" bitiminin söyleşinin sonu olduğunu söyleyebilir miydim? Bu kesinlikle *söyleşinin* çarpık bir tanımlamasını sezdirir, sözcüğün anlamı indirgenerek *söylediğimi yapmak* haline gelirdi. Peki bu işin karşılıklı anlayışı, komşuluğun basit zevki nerede kalıyordu?

Amaru'nun bir gün önceden seçip ayırdığı horozu almak için çakallar geldikten sonra Jeannette ile yaptığım kısa konuşmayı anımsadım. Ona Amaru'nun bana hangi hayvanı öldüreceğimi söylemeyi deneyip denemediğini sordum. Uzun bir süre sessiz kaldı ve en sonunda, "Öğrenecek başka derslerin de olduğunu düşünüyorum," dedi.

Hepimiz on bin yıl önce büyük insan toplulukları olarak Yakındoğu ve Ortadoğu'da avcı-toplayıcı yaşam tarzından çiftçiliğe geçiş yaptıklarında gerçekleşen tarım devrimini okumuşuzdur. Birçok din bilginleri gibi birçok antropolog ve tarihçi bu geçişin *felix culpa** veya Yaratılış'ta, tanımlanan emek yaşamının meydana çıkardığı üzere, lütufta azalma olduğunu ortaya atarlar. Okumuş olduğum her şey avcı-toplayıcı kültürlerinin üyelerinin –çöller ve yoğun balta girmemiş ormanlar gibi gezegenin en az derecedeki konuksever bölgelerine sürülmüş olarak günümüzde yaşamlarını sürdürenlerin bile– kendilerine destek sağlamak için, diğer herhangi bir yaşam tarzını seçmiş olan insanlardan çok daha az çalıştıklarını öne sürer. Bir günde üç veya dört saat çalışırlar. Okuduklarıma göre bunlar aynı zamanda kendilerini dünyanın geri kalanına bizim kendimizi hissettiğimizden daha yakın hissederler; dünyayı genellikle ezeli ve ebedi olarak çatışan karşıt kimselerin olduğu tehlikeli bir yer olarak görmezler: senin karşında ben, kadının karşısında erkek, doğanın karşısında insan, hepimizin karşısında Tanrı...

* Felix culpa: Erdirici günah.

Tersine avcı-toplayıcılar dünyayı bir işbirliği otoyolu gibi görürler ve ben bütünüyle genellediğimin farkındayım: sen ve ben işbirliği yaparız ve bu işbirliği süreci topluluğumuzu tanımlamaya yardım eder; erkek ve kadın işbirliği yaparlar; insanlar ve diğer canlılar dünyanın yaşamını sürdürmesine izin vermek için işbirliği yaparlar; tanrılar hepimizle işbirliği yaparlar.

Bir bıldırcın düşünün. Neredeyse her gün bir sürü bıldırcın görüyorum. Eğer bir avcı-toplayıcı veya yalnızca aç bir insan olsaydım, büyük bir olasılıkla bazılarını yerdim. Ancak onlara sahip değilim ve eğer yemek için birini öldürmüş olsam bile, o benim olmazdı. Mülkiyet düşüncesi bende bulunmaz. Bıldırcınlar yalnızca benim komşularım ve ben onlara, aynen ara sıra gördüğüm bir geyiğe veya sık sık evin üstünde süzülen atmacaya, pencerelerin dışındaki ağaçlara ve ağaçların alt dallarına yıllarca büyük tümsekler biçiminde yuvalar yapan saksağanlara söylediğim gibi merhaba diyorum. Bu durumların her birinde, kısaca merhabalaştıktan sonra günümüze devam ederiz; bu aynen yolun karşısında yaşayan emekli doktora başımla selam verdiğim ve gülümsediğim biçimde olur (Sözünü ettiğim komşum Albay Wright'ın katliamı ile ilgili karikatürü çizen değil, bir başkasıdır). Eğer bir çakal bir bıldırcını –ki bunun çok sık olduğundan kuşkulanıyorum– veya kayalar arasında yaşayan dağ sıçanlarından bir tanesini yerse, aynı zamanda bir yaşam sona erdiği için üzülürüm ve çakal için sevinirim. Bu kişisel bir şey değildir. Aslında bu bir gün bana da olabilir ve olacaktır da. Bu yaşamdır.

Tavuklar söz konusu olduğunda durum farklıdır. Onlar benim. Ben onları yumurtaları toplayarak ve bir kuluçka makinesine koyarak yetiştiririm veya onları her biri için doksan yedi sent ödeyerek Aslin Finch Yiyecek Dükkanı'ndan satın alırım. Havalar yeterince ısınıp dışarı çıkmalarına izin verene dek onları banyo küvetimde beslerim. Onlara yiyecek bulmak için çöp tenekelerini karıştırırım. Yumurtalarını satarım. Etlerini yerim. Bu tavuklar bana aittir – onlar ne çakallara ne de kendilerine aitlerdir. Bir tavuğu öldüren bir çakal bana bir haftada düzinesi bir Amerikan doları ve elli sentten altı yumurtaya mal olur ve eğer öldürdüğü bir horoz ise benim bir yahninin içine koyabileceğim eti almış olur.

Özel sözcüğünün kökü Latince bir sözcük olan *privare*'den gelir ve anlamı yoksun bırakmaktır. Varlıklı Romalılar, diğer insanları bahçelerini kullanmaktan yoksun bırakmak amacıyla etrafını çitlerle çevirmişlerdi. Tavukları kendi özel malım olarak gördüğüm sürece, çakalların onları çalmasını önlemek amacıyla çevrelerini çitle çevirmemin bir anlamı vardır. Özel mülkiyetimi, ilk önce çitler, sonra bu görüşümü haklı çıkarmak amacıyla yaratılmış bir teoloji ve politika ve daha sonrasında da polis, cezaevleri ve ordudan oluşan tüm bir sistem yardımıyla korumaya çalışırım, çünkü başkaları mülkiyet hakkımı kabul etmeme aptallığında bulunduklarında, bu haklarımın korunması gerekir. Özel mülkiyet görüşümden doğan ve beni kaçınılmaz biçimde bunu algıladığım şekliyle korumaya götüren düşünceler zincirini artık anlayabiliyorum.

Bunun yanı sıra sahip olduklarımı yalnızca korumakla kalmayan, aynı zamanda başkalarının onları çalmasını sürekli olarak önleyen paralel ve bütünleyici bir düşünce çizgisi görüyorum. Bir çit kurmak yerine, daha önce de sözünü ettiğim gibi, niçin çakalları hemen öldürmüyorum? Bu daha kolay olurdu ve endişeyi ortadan kaldırırdı. Tavuk cennetine veya en azından tavuk sahipleri cennetine giderdim. Tabii ki çakallar sinsidir, bu yüzden onların hepsini öldürmedikçe sonunda onları öldürmek için daha iyi yollar bulmak zorunda kalabilirim. Başkaları da kuşları çalabilirler. Atmacalar, yılanlar, kokarcalar, rakunlar var ve herkesin dilindeki bir anne ayı ve yavruları da olabilir. Şimdi daha derinlemesine düşününce, her ne kadar emekli doktor komşum ve ailesi çok hoş insanlar olarak görünseler de, bazen büyük siyah tavuğa pis pis bakıyorlar. Onların hepsini durdurmalıyım. Bugün tavuklara sahibim, yarın çakalların kökünü kazırım ve bir sonraki gün emekli doktor ve ailesinin işini bitiririm. Ve tabii bu yalnız tavuklarla bitmez. Kamyonumun yürümesi için benzine gereksinim duyacağım –kamyon olmadan gidip çöp tenekelerini karıştıramam– ve benzinin bir yerlerden gelmesi gerek. Saddam Hüseyin'in Basra Körfezi'nde Birleşik Devletler'in petrolünün girişini kesmek istediğini duydum. Pis herif. Onu da durdurmamız lazım.

Kahretsin. Bir nükleer bomba yapmak için param yok ve buzdolabımda yeterince yer yok. Daha büyük bir buzdolabı almalıyım. Savaş

başlığı için para biriktirmeye başlamalıyım. Penceremin dışında duran ağaç müthiş bir biçimde büyük ve şimdi ona da sahip olduğumu fark ettim. Onu satacak olursam kaç para alacağımı merak ediyorum.

Bin yıl yaşamış büyük çamlar, köknarlar ve sedirler gibi yaşlı ağaçların kesildikleri zaman duyulabilir bir biçimde çığlık attıkları ilk kez söylenen bir şey değildir. Mesleği ağaç kesip devirmek olan kişilerden bu çığlıkların ilk başta rahatsız edici olduğunu ama sonra başka her şeye olduğu gibi buna da alıştıklarını duydum.

Çığlıklara alışmak için uzun bir zamanımız oldu. Uygarlığımızın yayılması kesin olarak genişleyen bir soykırım çemberi ile belirgin olduğundan, ormanlar ve tüm sakinleri bizden önceden gelirler. Çöller ayak izlerimizi yakından izlerler.

Ormansızlaştırma gereksinimi Ortadoğu'nun Bereketli Hilâl olarak adlandırılan Mezopotamya bölgesinde başladı. Toprak çok verimliydi; çoğunlukla toprağa biz el atmadan önce olduğu gibiydi. Sedir ağacı ormanları o kadar uzaklara gidiyordu ki tam olarak ne kadar büyük olduğunu kimse bilmezdi ve güneş ışığı hiçbir zaman ormanı delip uzun süreden beri kavrulmuş, çözülmüş ve rüzgârla uzaklara sürüklenmiş olan toprağa sızmamıştı. Dört bin yedi yüz yıl önce Fırat Nehri'nin yakınlarında bir kent olan Uruk'un yöneticisi Gılgamış kendi adını yaşatmak amacıyla çok büyük bir kent kurmaya karar verdi. Ellerinde, "çok büyük baltalar" vardı. Daha da önemlisi, Gılgamış ve dostları "adlarını bakî kılma beklentisi" içinde kesilen sedir ağaçlarının "hüzünlü şarkılarını" duymuyorlardı. Tepeden tırnağa silahlanmış olan Gılgamış ormana girdi, kısa sürede ormanın güzelliğine gölge düşürdü, koruyucularının hakkından geldi ve istediğini aldı.

Komşuluk buradan başlar. Babamın içimizden birine suçu yüklediği zamanlardan farklı değil – o haklıydı, konuşma bitmiştir. Bunun sonucunda da vahşi doğanın kullanılabilir kaynaklara dönüşümü vahşi doğayla söyleşimizin sonunu belirledi. Geri kalan, fazlasıyla bildik bir varış noktasına, boş bir yaşama giden düzenli bir yolculuktur.

Bu yolculuğun öyküsü kendi korkunç yolu açısından şaşırtıcı olmayan bir biçimde kültürümüzün soykırımsal uygulamalarının öyküsü kadar tekdüzedir; sonunda göreceğimiz gibi ikisi de benzer boş dürtülerden doğar. Gılgamış tarih olduktan (yani öldükten) hemen sonra yakınlardaki Lagaş şehrinin yöneticisi Gudea bu önemli işin sorumluluğunu kaldığı yerden sürdürdü ve tapınaklar yapmak için ağaçları keserek, bir kez daha bir adı kalıcı kılmak için kendi kentini inşa etti. Aşınıp giden yamaçlardan gelen sellerin izledikleri yollarda bıraktıkları alüvyonlar gibi, idarecilerin adları birbiri ardına kaydedildi ve uluslar, ormanların yıkılmasıyla yükseldiler ve ormanlar yok olduğunda onlar yıkıldılar. Truva, Antik Yunan, Lübnan, Roma, Sicilya... ağaçlar daha büyük yararlar için, gemiler için, ticaret için, şu veya bu neden için kesildiler. Hep aynı neden, hep ormanların yok edilişi. Fransa, Almanya, Britanya, Birleşik Devletler, oradan Güney Amerika'ya, Sibirya'ya, Güneydoğu Asya'ya uzanan ölü ve ölmekte olan ormanlar ve şimdi kendi evime geri dönersek, Amerika ormanlarının yok edilişi.

İlkönce kendimizi ve diğerlerini yaptığımız şeyin yararlı olduğuna inandırmadan ormanları yok etmek veya kitle cinayetleri, soykırım, kitle tecavüzleri, kadınlara ve çocuklara yaygın bir biçimde kötü muamele edilmesi, hayvanlara karşı gelenek haline getirilmiş kötü muamele, hapsetme, ücret köleliği, sistematik yoksullaştırma, çevreyi katletme gibi başka diğer kitlesel suçları işlememiz olanaksızdır. Dr. Robert Jay Lifton'un öne sürdüğü üzere bir "doğruluk iddianızın" olması zorunludur. Aynen Nazilerin Yahudilerin ortadan kaldırılmasının Arî "ırk"ın yayılmasına izin vereceğine inandıkları gibi; aynen Musevi ve hıristiyan dinlerinin kurucularının kadın düşmanı yasalarının kendi ortak bilinçsizliklerinden değil de, kendileri tarafından yaratılmış olduğunu kabul edemedikleri Tanrı tarafından, kuşaktan kuşağa devredildiğine inandıkları gibi; aynen babamın oğlunu dövdüğüne değil de ona çalışkanlığı, saygıyı hatta hecelemeyi öğrettiğine inandığı gibi; aynen günümüz politikacılarının, bilim adamlarının ve şirket yöneticilerinin dünya üzerindeki yaşamı yok etmediklerine ama "doğal kaynaklar geliştirdiklerine" inandıkları gibi, insanlık için bir hizmet yaptığınıza inanmış olmanız gerekir.

Ormanlar kesinlikle baltalara, hızarlara ve ağaç kesen ekiplere yenik düştükleri gibi bu doğruluk iddialarına da yenildiler. *Bu* kıtanın ormanlarının yok edilmesini mantıklı kılmak için kullanılan art arda gelen iddiaların üzerinde düşünerek belki de yalnızca bunların apaçık akılsızlıklarını değil, daha da ileri giderek yıkımın temelini oluşturan etkenleri görmeye başlayabiliriz.

Bu kıtanın muhteşem zenginliği ile ilgili olarak ilk gelen Avrupalıların anlatımları inanılmaza çok yakındır. Defalarca, Deere, Conies, Hares ve Fowle'u dolduran çok miktardaki ormanları, hatta Summer'ın ortasında inanılmaz bolluktaki ormanları; kuşların, çimenlerle kaplı bir düzlük gibi adaları tamamen kapladıkları, oralarda yuva yaptıkları; çıkardıkları büyük gürültü nedeniyle geceleri uyku uyumanın olanaksız olduğu somon balığı ile dolu nehirleri; çok bol oldukları için morina balığı yakalamak amacıyla yem olarak kullanılan ıstakozları okuruz. Avrupa'dan ilk gelenler kule gibi yükselen sedir ağacı ormanlarını, atlarının bacaklarının ve gövdelerinin üzümler ve böğürtlenler tarafından renginin değiştiğini tasvir ederler. Anlattıkları nehirlerde balıklar öylesine yoğunmuş ki, "avlamak için ağ yetmezmiş, suya sepetler daldırırlarmış ve yakaladıklarını taşla tartarlarmış." Tanımladıkları kuş sürüleri öylesine kalabalıkmış ki bir keresinde gökyüzünü günlerce kaplamışlar ve öylesine yoğunmuş ki "bu çulluk sürüsüne (kültürümüz tarafından soyu tükenmiş olan Eskimo çullukları) eski bir ağızdan dolma tüfekle ateş ettikleri tek atışta 28 kuşu yere indirmişler."

İlk gelen Avrupalılar bizim bugün karşı karşıya kaldığımız sorunun oldukça benzeriyle karşılaştılar: çok yüksek hedefleri, bu ormanların ve içindeki tüm yaşamın yok edilmesini gerektiriyordu ama bunu bazı geçerli nedenler olmaksızın yapamazlardı. Doğruluk iddialarından ilk ikisi, yerlileri hıristiyanlaştırma ve bir kazanç elde etmenin birbiri içine geçmiş hedefleriydi. Bunlar tuhaf ama etkili bir değişimi belirtiyordu. Kaptan John Chester bunu az ve öz bir biçimde şöyle ortaya koymuştur: Yerliler "inancımızın bilgisini" kazanırlarken Avrupalılar "ülkenin hak ettiği zenginliğe ulaştılar". Hem yerliler hem de "çok zengin" New England ormanları da dahil olmak üzere hızlı bir biçimde yerle bir edildiler.

Kısa sürede Hıristiyanlaştırma iddiasından vazgeçildi ve mantıklı biçimdeki açıklama "Yazgı Bildirgesi" oldu; Birleşik Devletler'in karasal büyümesi ile ilgili ilke yalnızca önlenemez değildi, aynı zamanda Tanrı tarafından da emredilmişti. Bu yüzden ülkenin asıl sakinlerinin uzaklaştırılmasını, yüzlerce insan kültürünün yok edilmesini ve on milyonlarca insanın öldürülmesi veya yoksun bırakılmasını, yaşamı daha güçlü yapmak için 60 milyon sığırın ve 20 milyon çatal boynuzlu antilobun kıyımını buyuran insan değil, Tanrıydı. Bu yüzden Orta-batının yerli ormanlarının baltayla yere serilmesini emreden de insan değil, Tanrıydı.

Bir doğruluk iddiası olarak Yazgı Bildirgesi çok geçmeden para kazanma ideali olarak gelişti. Egemen olma ve denetim tehlikesiz bir biçimde konuşulmamış olarak kalırken, bir girişim kârlı olduğu derecede doğru ve iyi olarak düşünüldü. Kuzey-batı ormanları ortak bir sözcü tarafından "insanın kendine mâl edeceği ve tadını çıkaracağı, büyük bir servete konmuş zengin bir kadın" gibi tanımlanmıştır. Dürüst olmak gerekirse bu iddia bile değerli herhangi bir anlam taşıması açısından yeni değildi; ancak dini babalarımızın sözlerinin yeniden ağızlarda dolaşmasıyla... "Ve tutsaklar arasında güzel bir kadın görürsen ve ona karşı cinsel istek duyarsan... o zaman onu kendi evine getirebilirsin..." Ağaçlar kadınların, tomruk testereleri penislerin ve ekonominin değişmez kuralları Tanrının değişmez kurallarının yerini almıştı.

Bu bizi günümüze getirir. Bu kıtadaki endüstriyel ormancılığın etkileri gittikçe artmaya başladıkça –doğal dalyanlar ortadan yok oluyor, biyolojik çeşitlilik tekdüze hale geliyor, topluluklar parçalanıyor ve zengin bitki örtüsü ağaç çiftlikleri haline geliyor– ortak kârlılık bir doğruluk iddiası olarak etkisini kaybediyor. Bir başka iddia işlerin yükseldiği ama bu da içinde otomasyon ve Asya kereste imalathanelerinin bulunduğu bir çağda doğruluk halkasına sahip olmamasıdır. Farklı bir mantıklı açıklama için araştırma yeniden başlıyor.

Bu ülkenin ormanlarının ekolojik bir çöküş durumu içinde olduğunu açıkça gören kereste endüstrisi, politikacılar ve bunlara hizmet eden devletle ilgili acenteler büyük bir miktarı aşırı ölçüde kesilmiş ormanların sağlığını geliştirmek için gerekli olan yolun, insanı şaşırtmayacak biçim-

de, bunları kesip yerle bir etmek olduğunu iddia etmeye kadar götürdüler. Bu endüstriyle ilgili senatörlerden birinin sözlerinde belirttiğine göre hükümet, "orman sağlığını korumak amacıyla gerek görülen ağaç kesme işi için çevre ile ilgili yasalardan muafiyet" sağlamıştı. Ormancılık Hizmetleri Bölümü ağaçların çok daha iyi olmaları için vatandaşların merkezi hükümete ait kereste satışlarından mal satın almalarını yasaklamıştı, çünkü sonuç olarak ağaçlar kesilip yerle bir edilemeyecekti. O zaman "böcek ve hastalık sayılarının şimdiki durumda bölgeye özgü düzeylerdeyken, ladin ağacı kabuğuna zarar veren kınkanatlılar takımından böceklerin sayısının epidemi hastalığının salgın boyutuna ulaşmasının söz konusu olduğu" resmen duyurularak ağaçların kesilerek yerlerine binalar yapılmasına mantıklı biçimde açıklama yapılmıştır. Başka biçimde ifade edersek, herkesin kabul ettiği gibi sağlıklı ağaçları kesmek zorundayız, çünkü ileride bir gün bunlar hastalanabilirler. Ulusötesi kereste şirketi Boise Cascade ağaçların kesilerek yerlerine binalar yapılmasını, çiçek hastalığı aşılamalarına benzeten reklamlarla anlattılar.

Bunların tümü anlamsızdır. Şunu görmek için insanın kavrama gücü yüksek bir deha olması gerekmez: eğer ağaç kesmek "orman sağlığını geliştirmek için gerekli" olsaydı, bunu çevreyle ilgili yasalardan ayrı tutmak gerekmezdi. Ormanların yok edildiği bin yıllık dönemden sonra en zor ve rahatsız edici görev yok edicilerin ve koruyucuların benzer biçimde her yeni, çok kısa ömürlü, açık bir biçimde sahte olan doğruluk iddiasını saygınlık değerinde nasıl ve niçin kabul ettiklerini anlamaktır. İlk neden, tabii ki, üzerinde düşünmek söz konusu olduğunda modelin kendisinin dehşet verici ve fazlasıyla korkunç olmasıdır. İkincisi ise, modelin farkında olduğumuz ve olası etkilerinin tamamen benliğin bilinçli veya bilinçdışı bir parçası durumuna gelmesine izin verdiğimiz taktirde, bunu değiştirmek zorunda olmamızdır. Ve böylece söylenceleri nesilden nesle geçiririz veya en azından buna fırsat tanırız. Buna sorumluluğu başka birisine devretmek denir.

Akla yakın tartışmalar mantıklı nedenlerin varlığını gerektirir, ama doğruluk iddiaları her zaman akla yakın olmayan dürtülerin üzerlerine akılcı maskeler yerleştirmek için yapılan denemelerdir. Bunun anlamı

şudur: temeli oluşturan dürtülerin göz önünde tutulmadığı genişletilmiş bir tartışma olmaksızın iddialara odaklanmak mantıksızdır ve eninde sonunda aynı yıkıcılık modelinin içine düşmek durumundadır. Bunu başka bir biçimde söylersek, iddialar kendi başlarına mantıklı oldukları halde süreç mantıklı değildir ve mantıklı tartışmalarla çözümlenemez. Bu, akla uygun gibi görünebilir ama aslında yalnızca keskin bir biçimde çarpıtılmış, mantıklı olmayan bir düzendir ve sonrasında düzenin kendisi sorgulanmadığı sürece sorun sürer gider.

Auschwitz'deki doktorları ele alın. Lifton tarafından açıklandığına göre, orada çalışan hekimler ilkönce dünyanın ve hatta bazı olaylarda Yahudilerin çıkarlarına uygun davrandıklarından kesin olarak emin olmadan Nazi makinesinin etkin çarklarından biri olmazlardı. Bazıları Yahudilerin iyilikleri açısından gerçekten endişelenmişler ama bu yalnızca Auschwitz gerçeğinin katı sınırları içinde olmuştur. Başka biçimde ifade edersek, çalışan mahkumların montaj hattında öldürülmeleri veya gazla zehirlenmelerinin haklılığı, akıllılığı ya da insanlığını ve mahkumların barındırıldıkları çok kötü koşulları sorgulamayı reddederek çoğunlukla acıyı dindirmek amacıyla geride kalan az şey için çabalamışlardır.

Bunu yaparken kullandıkları en yaygın yöntemlerden biri hastalara asit-fenik enjekte ederek tifüs, tüberküloz ve diğer bulaşıcı hastalıkların aniden ortaya çıkmalarını önlemekti. Çocuklar, tıbbi blokta uzun süre kalmış olan yetişkinler ve hasta olanlar ya da hasta olma konusunda gizli olasılıkları olanlar iğne yapılmak için toplanırlardı. Hekimler veya teknisyenler enjektörü asit-fenik şişesinden doldururlar ve enjektörün içeriğini boşaltmak üzere iğneyi hastanın kalbine batırırlardı. Çoğu hasta neredeyse hemen öldüğü halde bazıları saniyeler, hatta dakikalar boyunca yaşarlardı. Aynen Ormancılık Hizmetleri ve kereste şirketlerinin yaptıkları gibi, bu hekimler de hastalarını öldürerek salgın hastalıkların aniden ortaya çıkmasını önlüyorlardı. Bu, ölmüş ve yakılmış olan mahkumların artık hayatta olanlara hastalık bulaştırma riski taşımadıkları söylenerek mantıklı biçimde açıklanabilirdi. Gerekçeler bir yana bırakıldığında, bu cinayetti.

Çelişir biçimde aklın bu yıkıcı çerçevelerinden çıkış yolu bulmak –düşünce veya mazeret bulmak değil– yaşamak için tek panzehirdir. Irksal saflık kavramlarının arkasına saklanmak veya salgın hastalıkları önlermiş gibi yapmak yerine şimdi şuna dikkat edin: *Küçük erkek çocuğunun kolunu kaldırıyorum. Çocuk altı yaşında. Derisinin rengi solgun. Gözleri benimkilere kilitlenmiş: dehşet içinde bakıyor. İğneyi dördüncü ve beşinci kaburgalarının arasına sokuyorum. Kolaylıkla kayıyor. Çocuk ürküp geri çekiliyor ve hıçkırığını bastırıyor. Şırınganın hareketli parçasını bastırıyorum. Çocuk kaskatı kesiliyor ve tabureden düşmeden önce görevli memurum onu arka kapıya taşıyor. Memur geri dönüyor ve bir kadını ön kapıdan içeriye sokuyor. Kadın taburede yerini alıyor. Kadının sol kolunu kaldırıyorum. Onun gözleri de benimkilere kilitleniyor. O an, onun göreceği son şey olduğumu fark ediyorum.*

Deneyime güvenin. Neye inanılması gerektiği konusunda Descartes'ın ters çevrilme örneği ne ben ne de duygularım için bir anlam ifade ediyor. Düşünce ve deneyimin birbirinden ayrılması saçmalıktır. Kendi çocukluğumdan edindiğim tecrübeyle, bu ayrılmanın yaşamı sürdürme açısından gerekli olduğunu biliyorum, ama çelişir bir biçimde, suç işleyenler açısından bakıldığında bu berbat doğruluk iddialarının artmasına neden olan şey de aynen bu ayrılmadır.

Ben Auschwitz'de yoktum. Bina yapmak için yamaçlardaki ormanların kesildiği yerde ne ilk ne ikinci ne de bininci defasında bulundum. Ölüm kampları üzerine ve orman hakkında yazılmış şeyleri okuyabilirim, ancak eğer öykünün benim için anlamı varsa, eğer yaşantımı değiştirecekse, beni tutup kendi yaşantıma geri götürmelidir. Ve bu gerçekleşecek. Evimden uzak olmayan taşlı bir tepecikten, çakalların bana anlaşmamızı anımsatmak için geldikleri tepecikten karlı bir kış günü, yeşil üzerine beyaz zeminde ormanların kesilerek yerine evlerin yapılmış olacağını görebiliyorum. Bölgenin ormanlarına girdiğimde kesildikleri sırada çığlık atacak kadar yaşlı ağaçlar yerine, kesildikten sonra toprağın üzerinde kalmış daha çok sayıda ağaç gövdeleriyle, ormanda harap edilmiş alanlarla ve ölü yamaçlarla karşılaşıvereceğimden eminim. Spokane yakınlarında bir yer biliyorum –hiçbir anlamda eşsiz

değildir– ev yapmak için ormanların kesildiği alan önce bir dağın üzerini sarar, sonra bir vadiye uğrar, yakınlardaki bir sırta tırmanır ve iki nehir havzasını birbirinden ayıran bir sonraki yüksek arazinin büyük bir bölümünün yok olmasıyla yolculuğunu tamamlar. Yakın zamanlarda bu alanlarda yürüdüm, ağaçların on–on beş yıl önce kesilmiş olduğu harap bir yerden ve bu yıl kesilmiş yeşil büyük dalların yanından geçtim. Birbirini izleyen 15 kilometre boyunca bir kez olsun yaşayan bir ağacın yirmi metre ötesinden bile geçemedim.

Yine de, bir an için bana inanmayın. Gılgamış'ın doğruluk iddialarını uydurduğu kadar kolay bir biçimde bu toplu kesimleri uyduruyor olabilirim. Gidip kendiniz bakın. Rüzgârın kavrulmuş ve ufalanmış olan toprağı tutup kaldırmasını dinleyin. Uzaktaki ağaçların bir o yana bir bu yana sallanırken yaptıkları konuşmaları dinleyin ve en sonunda, eğer zincir testerelerin zırıltıları duymanızı engellemezse, kesilip devrildiklerinde çıkan çığlıklarını dinleyin.

Musevilik ve hıristiyanlık ile sömürü arasındaki ilişki, benim görünmesini sağladığım kadar dolaysız bir biçimde ve kolay anlaşılan bir ilişki değildir. Dinin kurucuları için yalnızca bir Tanrı uydurmuş olmak ve bir el kuklasında olduğu gibi Tanrının ağzından sözcükler çıkarmak yeterli olmazdı. Kişinin vicdanındaki yaygaraya ve kurbanların yalvarmalarına kulak asmaz duruma gelmesi, uydurmaktan daha fazlasını gerektirir: Bu, kan dökülmesiyle sarsılmayacak, deneyimden daha kuvvetli bir inancı gerektirir.

Bu, sömürenlerin bilinçli olarak uydurmadıkları veya yalan söylemedikleri anlamına gelmez, bunu açık bir biçimde yaparlar. Bir soğanın tabakaları gibi, ilk yalanın altında bir başkası vardır ve onun altında bir başkası... ve tümü sizi ağlatır.

1939 yılında Almanya Polonya'yı işgal etti. Hitler'in mazereti Polonya'ya bölüklerinin daha önce saldırmış olmalarıydı. Bu, basit ve bilinçli bir yalandı. Bu yalanın altında, yazgısını gerçekleştirmek adına Arî "ırk"ın genişlemek için daha fazla toprağa gereksinim duyduğu düşüncesi vardı. Hitler'in buna ne dereceye kadar inandığını bilemem;

daha şimdiden, bilinçli yalanın dünyasından kayıp konuşulmayan (ve çoğu kez korkunç olan) dürtülerin yarı bilinçli mazeret dünyasına gidiyoruz. Bunu izlediğimizde, Arî ırktan gelenlerin Polonyalılara ve diğer Doğu Avrupalılara göre daha üstün nitelikli oldukları ve bu yüzden daha fazla toprağı hak ettikleri inancını buluruz. Bunun yanında, kesinlikle eşit derecede saçma olan başka birçok inanç, öyle bir dolu Rus bebekleri gibi birbirleriyle iç içe geçmiş bir biçimde bulunurlar.

Bir başka örnek: Birleşik Devletler Ormancılık Hizmetleri düzenli olarak kök çürümesi hastalığını ağaçları kesmek için bir bahane olarak kullanırlar. Bu çoğunlukla söylenmiş bilinçli bir yalandır: bitki hastalık bilimcileri tarafından düzenli olarak yapılan incelemeler "*armilleria*" adlı bu hastalığın bölgeye özgü düzeylerde veya daha altında olduğunu açığa çıkarır. Ne olursa olsun bu hastalığa neden olan, ikincil bir mikrop veya virüstür, bunun anlamı şudur: ağaçları kesmek gibi karışıklıklar gerçekte bunun geride kalan köklerde yayılmasını çoğaltırlar. Böylece bilinçli yalan kendi kendine gerçekleşir ve çürüme yaygın hastalık durumuna gelir. Ve sonra bir başka yalan gelir, ormanın sağlığını geliştirmek için tek yol onu tamamen yok etmektir. Tüm bu yalanların altında kırsal manzarayı onu yok etmeden yapmayı başarabileceğimiz görüşü vardır. Ya bunun altında?... Tümü bu gezegenin normal vatandaşları olmadığımız, tersine en önemli, dünya üzerinde gerçekten önemi olan biricik yaratıklar olduğumuz görüşü tarafından güdülmüş ekonomik politika, evrimsel olarak emredilmiş görev, Tanrı tarafından verilmiş emir...

Musevilik ve hıristiyanlığa ve bu din ile sömürü arasındaki ilişkiye geri dönelim. Kutsal Kitabın taslağını hazırlayan ve daha sonra Hıristiyan dünya görüşünün biçimlenmesine yardım eden erkeklerin birçoğu, büyük olasılıkla ve samimi olarak, bir kadına tecavüz etmenin kendilerine Tanrı tarafından verilmiş hak ve tüm kadınları susturmanın kutsal görevleri olduğuna inanırlardı. Bu konuda benim sözlerime inanmayın. Bırakın rahipler kendileri anlatsınlar. Tertullian, kadınların "şeytanın bir şeyi elde etmedeki anahtarı" olduğunu belirtirdi ve tüm kötülüklerin kadınlardan ileri geldiğini düşünen Ambrose ile aynı kanıdaydı. Alexandrian kilisesinin rahibi Origen, bedensel isteklerden öylesine nefret edi-

yordu ki, St. Matthew'un ifadesiyle "cennetteki krallığın harem ağalarından" biri olmak için kendisini hadım etmiş ve "Yaradan'ın gözleriyle görülen ne varsa erkeğe aittir, kadına değil; Tanrı için kadına ait ve bedensel isteklerle ilgili olana bakmaya tenezzül etmeyin," demişti.

Hıristiyanlığın kadın düşmanlığı konusundaki örnekleri çok fazladır: Aziz Chrysostom, "Kadın, arkadaşlığın düşmanından, kaçılamaz bir cezadan, gerekli bir kötülükten, doğal bir günaha davetten, istenen bir felâketten, dahili bir tehlikeden, zararlı bir şeyden, doğanın kötülüğünden başka bir şey değildir," demişti. Aquino'lu Thomas şunları söylemişti: "Bir kadının sesi şehvete yapılmış bir çağrıdır ve bu yüzden kilisede duyulmaması gerekir." Aziz Augustine ise doğruca asıl konuya gelmişti: "Bir kadının okşaması dışında erkeğin aklını en yüksek dereceden aşağılara düşürecek nitelikte başka bir şey bilmiyorum."

Cinsellik ve kadınların –aslında dünya ve tüm doğrudan deneyimin– erkekleri en önemli şey olduğu düşünülen en üst dereceden –erkeğe yakışır niteliklere sahip erkeklerin varmayı başarabilecekleri pozisyonlardan– daha aşağılarda bir yerlere taşıdığı düşüncesi, kültürümüzün başlıca konularından bir tanesidir. Bedenin "bir heykel veya bir makineden başka bir şey olmadığı" ve gerçek işareti araştırdığımız sırada doğrudan deneyimin "sadece fıkra türünde bir kanıt" veya önemsenmemesi gereken rahatsız edici bir ses olduğu düşünülen bilimde bedenin yerilmesi gereklidir. Ve tabii ki bu Hıristiyanlık için vazgeçilmezdir. Yakın zamanlarda Porneia: *Antik Çağ'da Cinsel Arzu ve Beden Üzerine* adlı kitapta erken dönemlerde hıristiyanlar tarafından erotizmi denetim altına almayı denemek için kullanılan bazı yöntemleri ayrıntıları ile anlatan bir paragrafa rastladım. Şunlar yazıyordu: "[Cinsel arzu hissettiği] Her defasında Ammonius bedenini kızgın ütü ile yakardı. Pachon, teslim olmaktansa yakın zamanda ölmeyi umut ederek kendisini bir sırtlanın inine kapatırdı ve sonra bir engerek yılanını cinsel organlarına doğru tutardı. Evagrius birçok geceyi donmuş bir pınarda geçirirdi. Philoromus ağırlıklar taşırdı. Dünya işlerinden vazgeçip zamanını ibadetle geçiren bir kimse bir gece çölde kaybolmuş olan bir kadını içeriye almayı kabul etmişti. Tüm gece boyunca ışığını yanık bırak-

mış ve kendisine sonsuz cezayı anımsatması için parmaklarını bununla yakmıştı. Çok güzel bir kadının anısını hazine gibi saklayan bir keşiş, kadının öldüğünü duyduğunda, giysisini onun çürümüş bedenine sürmüş ve güzellik üzerine değişmez düşüncelerine karşı savaşabilmesine yardım etmesi için bu kokuyla yaşamıştı." Bu erkekler açık bir biçimde acı çekmişlerdi.

Her zaman olduğu gibi bunların birkaç üzgün adamın sözleri olduğuna inanmak rahatlatıcı olurdu. Her zaman olduğu gibi yanılırdık. Origen, Aziz Augustine, Aquino'lu Thomas sözü geçen erkeklerdi. Ve bunlar Descartes, Bacon ve Hitler'in yaptığı gibi derin kültürel dürtüleri belli bir biçimde birçok kişide yankı bulacak tarzda açık seçik ve etkili bir biçimde ifade etmişlerdi.

Martin Luther'i ele alın. O şunları yazmıştı: "Böylesi zehir saçan, frengili fahişeleri çarkın üzerinde parçalar ve kırbaçlardım, çünkü böylesi ahlâksızca şeyler sergileyen fahişelerin berbat bir biçimde canına okunmuş olurdu. Böylece tam erkekliğe erişmeden kanları kirletilmiş olan genç erkeklere vermiş oldukları zararı hiç kimse tahmin edemez." Eğer verdiği mesaj yankı bulmamış olsaydı, Luther bir kilisenin babası olarak bilinir miydi? Bu erkeklerden herhangi birine hürmet edilir, hatta aziz ilan edilir miydi? Hayır, harekete geçirileceği yerde sözlerine kulak asılmazdı.

16. yüzyılda Luther nefretini dışa vurduğu sırada kadınlar, 799 yılında Salzburg konseyi cadılara işkenceyi onayladığından beri, yaklaşık olarak yedi yüz yıldır yakılıyorlardı. Tabii ki kadınların yasallaştırılmış cinayetleri daha gerilere gider. Milyonlarca kadın –birçok toplulukta yüzde 20'ye varan bir oranda– cadı oldukları ve erkeklere karşı suç işledikleri aldatmacasıyla işkence gördüler ve öldürüldüler.

180 yılda dört dilde otuz beş baskı yapmış olan, son derece sözü geçen ve sevilen kitap *Malleus Maleficarum*, bu suçların birçoğunu ayrıntılı olarak anlatıyordu. Kadınlar, örneğin, "erkeklik organları ile ilgili olarak hayret verici şeyler" yaptıkları için öldürülmüşlerdi. Aynı kitapta kadınların "yirmi veya otuz kadarının bir araya gelerek büyük sayılar-

daki erkeklik organlarını topladıklarını, bunları bir kuşun yuvasına koyduklarını veya bir kutuya kilitlediklerini, yulaf yemeği ile mısır yediklerini, tüm bunların birçok kişi tarafından görüldüğünü ve bir ortak rapor konusu olduklarını" anlatarak devam eder. Kadınların cellatlarına göre, bu kadınlar kötü ruhlar ile cinsel ilişkide bulunmuşlar, bulutlarda gezmişler, süt çalmışlar, tekelerin veya süpürge sopalarının üzerine binmişler ve bu yüzden işkence görmüş ve öldürülmüşlerdir – babamın asla iyi bir neden olmaksızın hiç kimseyi dövmediğini unutmayın.

Hıristiyanların ellerinde acı çekenler yalnızca kadınlar değildi. Daha önce de söz edildiği üzere, yüz milyonlarca yerli insan her yerde İsa'nın zaferini daha ileri götürmek adına işkence görmüş, sakat bırakılmış ve öldürülmüştür. "Uzun ama ayak parmakları yere değecek ve boğulmayı önleyecek kadar kısa olan bir darağacı kurdular ve bir keresinde kurtarıcımız Hazretî İsa ve on iki Havari şerefine on üç yerliyi astılar... Sonra, yaralanmış bedenlerinin çevresi samanla örtüldü ve diri diri yakıldılar." Daha küçük sayılarda olmak kaydıyla aynı şey hıristiyanların Musevilere karşı olan davranışları için de geçerlidir. Engizisyon mahkemeleri, düzenli kıyımlar ve kitlesel öldürmeler mezhep kadar iyi ve derin bir biçimde övülen Hıristiyan gelenekleridir. Müslümanlar da –kadın düşmanı olmayanlar– kurtarıcımız Hazretî İsa'nın intikamını alan kılıcından geçmişlerdir. Kutsal toprakları değersizlerin elinden kurtarmak adına Haçlı Seferleri'ne katılanlar doğu Avrupa'dan Ortadoğu'nun içlerine kadar yollarına çıkan her şeyi talan etmişlerdir. Tam bir dönüş yapıp bu tartışmayı aynı noktaya getirmek için hıristiyanlığın kadın düşmanlığına geri dönmek gerekir, çünkü Haçlı Seferleri'nin yaşandığı yıllarda hıristiyan olmayan kadınlar özellikle değersiz görülürlerdi (onlarla cinsel ilişkiye girmek, "cennete çok pis bir kokunun yükselmesine" yol açardı) ve özellikle savaş alanlarındaki yenilgiler kaçınılmaz bir biçimde Haçlı Seferleri'ne katılanların cinsel bakımdan namusluluğunun eksikliğine bağlandığından, tecavüz, uygarlığın ileri doğru olan yürüyüşünde normalden daha az bir rol oynamıştır. Bunun yerine, Haçlı Seferleri'ne katılanlar, Antakya Savaşlarından sonra olduğu gibi, "[Hıristiyan olmayanların] Çadırlarında buldukları kadın-

ların karınlarını mızrakla deşmeyi bir yana bırakırsak, başka hiçbir zarar vermemişlerdir."

Erkeklerin kadınlara sahip olduğu inancı, kültürümüzün her yerine sinmeye devam ediyor. Hatta günümüz politikacıları ve birçok önemli insan, görüşlerini desteklemek adına sık sık Kutsal Kitabın adını anarlar. Yakın zamanlarda yerel bir gazete, genç bir kadının ana çizgileriyle yaşamı ve kişiliği üzerine birkaç sayfalık bir yazı yazdı. Kısa biyografinin ilk cümlesine göre, bu kişi "üstlendiği rol bakımından, davranışı tüm kent halkınca örnek alınacak bir kimse"ydi. Bir hıristiyan olarak, evlenene kadar cinsel ilişkiden kaçınmakla kalmamış, aynı zamanda bu gerçekleşene dek bir erkekle asla yalnız kalmamıştı. Sonunda Hıristiyan bir papazla evlenmişti. Evlenmeden önce flört etmek isteyen adamın bu arzusu müstakbel kayınpeder tarafından ilk başta reddedilmişti. Müstakbel koca, genç kızın babasının isteklerine ses çıkarmamasını olumlu bir işaret olarak görmüştü: "Babasına saygı duyduğu ve onurlandırdığı kadar, bana da saygı duyacağını ve onurlandıracağını biliyordum." Adam, altı ay sonra isteğini tekrarlamıştı ve baba, açık bir biçimde kafa dengi olan müstakbel damada kızını teslim etmeyi kabul etmişti. Makale yayınlandıktan sonra gazete, kadını ve ailesini öven birçok mektup almıştı. Kadının başarılı erkekler tarafından sahiplenilmesi konusunda yorum yapan tek bir mektup gelmemişti.

Yakın bir zamanda, bir partide sarhoş olan bir kadın, daha önceden planlamadığı halde striptiz yapmış ve iki erkek tarafından tecavüze uğramıştı. Gazete bu habere, "Tahrik edici bir biçimde davrandığınızda siz tahrik edilirsiniz" başlığını atmış ve, "Bazen kadınlar erkekleri günaha davet ederler" ikincil başlığını taşıyan bir başyazı ile haberi vermişti. Bu yazıyı yazan kişi, kendi tanımlamasına göre, dinde kuralları harfi harfine izleyip uygulayan bir hıristiyan idi. Yazının son satırı şöyleydi: "Eğer bir kadın önüne çıkanla sevişen, yargı gücünden yoksun birisi olmak istiyorsa... başı sıkıştığı zaman toplumun kendisini bir kurban olarak kucaklamasını beklememelidir." Gazete aynı zamanda, yayıncı kurulun yalnız yaşayan, muhalif bir üyesi tarafından gönderilen bir çürütme yazısını da yayınlamıştı. Bu yazı, her ne kadar suçu kadı-

na bağlamıyorsa da ("Bu kadının davranışının esas sorumluluğu, taciz ettiği erkekler tarafından tecavüze uğradığında ortaya çıkmaktadır," gibi iddialarla lâf dolandırılsa da) "iki erkeğin kendilerini denetleyememeleri sonucunda tecavüzün gerçekleştiğini" açıklayarak, tecavüzün bir şiddet ve boyun eğdirme değil de, bir cinsel düşkünlük suçu olduğunu dolaylı olarak belirtmektedir. Her ikisi de erkekler tarafından yazılmış bu yazılar birlikte ele alındıklarında, Kutsal Kitabın, bir kadının bedeninin kendisine ait olmadığı, onunla istediği her şeyi yapamayacağı ve erkekler için tecavüzün istek uyandıran, insanı baştan çıkaran bir şey olduğu konusundaki görüşünü desteklemektedir.

Böyle bir şey nasıl ortaya çıkar? İsa, kendi döneminin kadın haklarını savunucusuyken –fazlasıyla ataerkil bir kültür içinde olduğu halde kadınlara sözü edilmeye değer bir saygı çerçevesinde davranırken– adını taşıyan dinin böylesi bir saygıyı göstermemesi nasıl olur? Putperestlerin, Yahudilerin, Müslümanların, karşıt inanç besleyen Hıristiyanların, Kızılderililerin, Afrikalıların, Polonezyalıların, Asyalılarm, kadınların, erkeklerin, çocukların, somon balıklarının ve ormanların *milyonlarca* kişi tarafından, insanlara "komşularınızı ve düşmanlarınızı sevin" diyen bir adam adına katledilmiş olmaları nasıl bir şeydir?

Bu sorunun yanıtı, İsa'nın sözlerinin sonuçta Hıristiyanlığın tarihsel akışı ile ilgisi olmadığıdır. Bu akışı önemli ölçüde etkileyen şey derin bir biçimde gizlenmiş olan dürtülerdir. Bu dürtülerin peşinden gidenler, onay ve sorumluluk olmadan doyuma ulaşmaya izin veren anlatım ve bahaneleri aramışlardır.

Babamın, yüzme havuzunun içinde ölü köpek yavrularını bulduğundan ya da kendi hasta ruhundan ötürü değil de, başka bir nedenden kız kardeşimi dövdüğüne inanacak kadar düşünceden yoksun olan insan, çok azdır. Hepimizi, özellikle de kendisini yanıltmak ve kendi çocuğunu dövmenin tüyler ürpertici deneyimini bastırmak için, suçunu basit bir biçimde ölü köpek yavrularına yüklüyordu.

Hitler'in, Avrupa ve Afrika'da milyonlarca insanı öldürmek için ileri sürdüğü bahanelere inanacak kadar cahil olan çok az kişi vardır.

Aynı şekilde, cadı mahkemelerini tanımlayan, kavramlaştıran ve sonra "erkeklik organları ile ilgili olarak hayret verici şeyler yaptıkları"nı ileri sürerek, kadınların işkence görmeleri ve öldürülmeleri için uygun politik, sosyal, felsefi ve teolojik genel koşulları yaratan anlamsızlığı ve düşmanlığı dürüst bir biçimde değerlendirmek zor değildir.

Öyleyse, bugün bizi çevreleyen ve kültürümüzün merkezini oluşturan benzer dürtüleri nasıl böylesine görmezden geliyoruz? Günümüzde yok edilen somon balıklarının sayısının geçtiğimiz yüzyılda imha edilen posta güvercinlerininkinden daha az olduğunu mu düşünüyorsunuz? 150.000.000 çocuğun köleleştirilmesinin, yakın zamanda yaşanmış olan ırkçı kölelikle karşılaştırıldığında sayıca daha az olduğunu mu düşünüyorsunuz? Günümüzde süre giden soykırımların tarihte yer almış yerli soykırımlarından farklı olduğunu mu düşünüyorsunuz? Hitler'den söz etmek tehlikeli değil, çünkü o öldü ve bizim yaşananlarda payımız bulunmuyor. Babamı yaşantımın dışına çıkardım. Bu düşüncelerimin hiçbiri de dayakların ortasında ortaya çıkmadı.

Yaşamdaki korku ve nefret, onu olduğundan daha değişik biçimlendirir, anlayışımızın daima bir adım önünde yer alır ve yaşamı anlamaya yaklaştığımız her defasında denetimi sağlamak ve sonra nefret ettiğimiz şeyleri yok etmek için daha hızlı, daha verimli yollara kayar. En sonunda da bizi yok eder.

Ataerkil aile, baba varolmasa bile, babaya özgü denetimi sağlamak üzere benliğin bilinçli veya bilinçdışı bir parçası durumuna getirilebilecek baba figürüne dayanan bir Tanrı kavramını ortaya çıkarır. Tehditler zayıflamaya başladığında, pederşahi Tanrı, sevgisini kanıtlamak için bir erkek çocuk yollar. Babam, her zaman için sevgi gösterileriyle aklımızı karıştırmak ve kendisininkiyle karşılaştırıldığında çektiğimiz acının hiçbir şey olduğunu bizim de kabul etmemizi sağlamak amacıyla, yumuşamadan önce şiddeti nereye kadar zorlayacağını tam olarak bilirdi. Hıristiyanlıkta da bu böyledir. Peki, şimdi ne olacak? Artık, adını taşıdığı kurucusunun öğretilerinden tamamen ayrılmış olan Hıristiyanlık, yalnızca insanları değil, aynı zamanda tüm gezegeni de denetim

altına almak ve yok etmek için kaçınılmaz biçimde bilime, son derece güçlü bir araca yol veriyor.

Yok etmek isteyenler bunu yapacaklardır. Bu, bu kadar basittir. Sözcükleri çekip aldığınızda geride hareketler kalır. Dayaklar, tecavüzler, kölelik, kanıksanmış cinayetler ya da sanayinin neden olduğu ölümler, zincir testereler, balık ağları, vizon ceketler, zaman kartları, saatler, protein içeren içecekler, uydu gözetim sistemleri ve sessiz bir ümitsizlik içinde boşa giden yaşamlarda ruhların ölümü...

Başlangıç noktasında dürtü vardır. Bu, yok eden insanların içinde daima yer alır. Zehirlenmiş suda olduğu gibi, ağırdır; zehirlenmiş suda olduğu gibi, elle kavranamaz; zehirlenmiş suda olduğu gibi, sızmak, sömürmek, aşındırmak ve yolunu açmak için daima çatlaklar araştırır; zehirlenmiş suda olduğu gibi, bir araştırma sonucunda ortaya çıkar ve her zaman olduğu üzere, kap kırıldığı zaman zehirlenmiş suda olduğu gibi, ölüm mantrası ortalığı kasıp kavurur.

Üçüncü Bir Yolu Araştırma

"İçlerinde, hâlâ efsaneler ve bunların içerdiği inançları taşıyan insanların olduğu yerde, hem sosyal düzenle hem de evrenle uyum deneyimi vardır. Ancak, içlerinde artık bu işaretleri taşımayan veya taşısa bile, bir takım sapkınlıklar ortaya koyan kişilerde, bunu, yerel sosyal bağlardan kopuş izler ve yaşamın hem içten içe hem de dıştan araştırılması kaçınılmazdır. Beyin bunu, 'anlam'ı araştırma olarak ele alacaktır."

Joseph Campbell

Çocukken, yıldızlardan gelerek bana güç veren ve olduğu gibi kabul ettiğimiz zulmün doğal olmadığı mesajı, beni bugün de yüreklendirmektedir. Korkunun ve nefretin altında; denetim altına alma ve yok etme dürtüsünün altında; bizi koruyan ve kişiliğimizi gösteren yaralı dış kabukların altında, insanların iyi olduklarını biliyorum. Derinde yatan gereksinimlerimiz basittir: yiyecek, barınak ve giyecek ihtiyaçlarından ayrı olarak, sevme ve sevilme; aynı yerde veya aynı koşullar altında yaşayan insan topluluğu söz konusu olduğunda, tümü ile dünyaya ve her birimize açık olma; etkileme ve etkilenme; anlama ve anlaşılma; duyma ve duyulma; kabul etme ve kabul edilme gereksinimlerimiz vardır. Ancak korktuğumuz zaman bunlar karşılanamaz; onları yakalamaya çalışırız ve yakalama çabası içinde bu gereksinimleri yerine getirecek herhangi bir olanağı kaybederiz. Denetim altına alan sevgi, sevgi değildir; aynı biçimde, zorla kurulan cinsel ilişki tecavüzdür ve karşılığında beklenen körü körüne itaattir. Korktuğumuz zaman talep etmek zorunda kalırız; bu gereksinimlerin karşılanmayacağından duyulan korku, yaşamımız için duyacağımız korkuya eşse, sevgi ve onay yoksunluğumuzun yiyecek ve su yokluğu yerine geçtiğinden emin olabiliriz. Karşılanmayan bu derin gereksinmelerle birlikte tükeniriz, kuruyup gideriz ve –açlık ya da susuzluktan kavrulur gibi– ölürüz. Ölürüz ve yine de hayatta kalmayı sürdürürüz. Bu gereksinimlerle ilgili her zamanki arayış sürer, ancak artık olanları anlayamayız, hatta onları açıkça göremeyiz bile.

Böylece artık tehlikeleri daha önemsemez biçimde yaşarız, her şeyi daha güçlü biçimde talep ederiz ve artık susuzluğumuzu ya da açlığımızı asla gideremeyiz. Bir zamanlar sevmiş olduğumuz şeyin arta kalan özelliğinin her zerresinden nefret edene kadar, gerekli denetim çemberi daha da genişler. Kesin olana boyun eğmedeki isteksizlik ve bizi memnun edebilecek değişken isteklerimizin uzlaştırılmasındaki olanaksızlık bize huzur verir. Belki başkaları üzerindeki bu denetimin

etkisiz olduğunu sezeriz. Yine de, bu denetimi gerçekleştirmek ve korkularımızı susturmak amacıyla, karşı karşıya kaldığımız herkesi etkilememiz, inandığımız üstünlüğümüzü yansıtmadıkları taktirde onları susturmamız, düşsel varlıklarını yadsımamız ve en sonunda onları öldürmemiz konusunda, gerçek olduğu onaylanmamış inanca bağlı olarak hareket ederiz. Bu noktada, açlık ve susuzluk çeken için ölüm dışında hiçbir rahatlatıcı erteleme yoktur. Ölüm, denetlenenler için çok kısa bir sürede gelir ve denetleyenler için bu süre asla kısa değildir.

Ölümden, yaşamdan, sevgiden ve hepsinden daha çok denetimin kaybından korktuğumuz için korkularımızı yansıtan ve yıkıcı davranışlarımızı güçlendiren sosyal kuralları, gelenek ve görenekleri yaratırız. Kendimizi hayallerimizle çevrelediğimizde ve başka her şeyi susturduğumuzda, artık yarattığımız sahte dünyayı bize verilen dünyanın yerine geçirebiliriz. Dünyayı, köpeklerin köpekleri yediği; çocukların ve diğerlerinin boyun eğmeleri için dövüldükleri; içinde yalnızca en kuvvetlinin, en kabanın, en ahlâksız ve en iğrenç olanın hayatta kaldığı acımasız bir mücadelenin yer aldığı ve en sonunda yalnız ve korku içinde öldüğümüz çok tehlikeli bir yermiş gibi görebiliriz. Bu yanılsama ile ilgili herhangi bir tehdit, bize neler kaybettiğimizi, neleri yok ettiğimizi ve neler olabileceğini anımsatmadan önce tümü ile ortadan silinmelidir. Ve bu yüzden tüm tanıkları öldürürüz: çok kalabalık güvercin sürülerini, büyük balıkçıl kuşlarının yaşadığı adaları, büyük bizon sürülerini, uçsuz bucaksız ormanları, hiyerarşik düzen içinde yaşamayan barış dolu yerli kültürlerin her birini, vahşi, güzel, özgür ve yaratıcı olarak doğmuş her çocuğu, hatta kendi vicdanlarımızı ve dünyanın doğrudan yaşadığı deneyimleri...

Ne kadar çabalarsak çabalayalım, yaşam ve sevginin izlerini tümü ile ortadan kaldıramayız. Yeni doğmuş her bir çocuk –insan, bitki, hayvan, taş veya yıldız– az ya da çok da olsa, yeni bir olasılık ve her yeni karşılaşma, duygu ve düşünce alışverişi için bir fırsat sunar. Dün, çöp tenekelerine atılan kutuları toplamak için kamyonumla bakkal dükkanının olduğu yere gittim. İşimi yaparken, kaldırımın kenarında oturmuş beni izleyen bir adamı fark ettim. Giysileri eskiydi, üstüne zar zor olmuştu ve yırtılmıştı; ayakkabılarının tabanı ayrılmıştı. Yaşını tahmin edemedim;

kahverengi bir kesekağıdının içinde taşıdığı içki şişesi, onu belki on belki de yirmi beş yıl yaşlandırmış olabilirdi. Kutuları toplamayı bitirdim ve kamyona bindim. Göz göze geldik ve başlarımızla selamlaştık. Ayağa kalktı ve bana doğru yürüdü. "Oradan yiyecek mi topladın?"

Sokaklarda yaşayanlar bana hep bunu sorarlar. Eğer doğru dürüst bir şey bulmuş olsaydım, bunu ona verirdim.

"Bazen. Bugün yalnızca marul yaprakları topladım."

Bir an düşündü, bakışlarını uzaklaştırdı ve sonrasında bana yeniden baktı. Elini cebine soktu ve, "Sana yiyecek bir şeyler alabilmen için birkaç papel verebilir miyim?" diye sordu.

Duygu ve düşünce alışverişi. "Hayır, teşekkür ederim," dedim. "Marul yapraklarını tavuklarım için topladım." Gülümsedim ve o da gülümsedi. "Teşekkür ederim," dedim, "çok teşekkür ederim."

İşler şu anda olduğu gibi olmak zorunda değil.

Aradan iki gün geçmişti. Önceki gece iki piliç, büyük bir olasılıkla soğuk ve rutubetten hastalanarak öldüler. Şafak vaktine yakın, bu kez tavuklarla ilgili olarak gördüğüm bir rüyadan değil, köpeklerin havlamaları yüzünden uyanmıştım. Sendeleyerek pencereye doğru yürüdüm ve perdeleri açtığım sırada köpeklerin kaçmaya çalışan ince, uzun ve kırmızımsı-kahverengi bir şeyi çimenlerin arasından ormanın içine doğru kovaladıklarını gördüm. Yatağıma dönüp uyumaya devam ettim ve köpekler çok geçmeden beni yeniden uyandırdılar. Yeniden dışarıya baktım ve bu kez de onların koştuğunu değil, durdukları yerde havladıklarını gördüm. Onların baktığı yöne bakınca bir çakalın –az önceki çakal olduğunu düşündüm, çünkü aynı kırmızımsı-kahverengi kürke sahipti– 6 metre kadar uzakta hareket etmeden durduğunu gördüm. Bir dakika boyunca bakıştık ve yarı uykulu bir durumda aklıma daha esaslı bir şey söylemek gelmediği için, "Hey, niçin tavuklardan uzak durmuyorsun?" dedim. Çakal gözünü dikmiş bakarken artık köpekler de bana bakıyorlardı. Belki her üçü de sabah sabah yaptığım espriden etkilenmişlerdi. Başka şeyler de söylemeyi istedim, ama uyku sersemi

olduğumdan kafamı bir türlü toparlayamadım. En sonunda çakal döndü ve ağaçların arasından yürüyüp gitti. Köpekler de kendi işlerine döndüler. Yatağıma geri döndüm ve kıvrılıp yattım.

Uyanıp dışarı çıktığımda yağmurun yağdığını gördüm. Tavuklar barınağın altında toplanmışlardı ve birtakım sesler çıkarıyorlardı. Daha yakından yaptığım incelemenin sonucunda kümenin uzağında iki tavuğun ölmüş olduğunu gördüm. Onları çakal ağacına götürdüm ve masama döndüm. Biraz sonra Narcissus'un savaş çığlıkları attığını ve aynı perdeden bağırmayı öğrenen Amaru'nun da ona katıldığını duydum. Dışarıya koştuğumda yine aynı çakalı durmuş ve gözünü dikmiş bakarken buldum. Aynı aptalca soruyu tekrarladım, "Niçin tavuklardan uzak durmuyorsun?" Bu kez çakal döndü, çite doğru yürüdü, ayağını kaldırdı ve sonra koşarak çalıların içine doğru gitti.

Çakalın bu hareketiyle ne anlatmak istediği konusunda güçlü bir kuşkuya kapıldım, ancak yine de kesin olarak bilmiyordum. Başkalarından –yani kendim dışında dünya üzerindeki her bir canlıdan– dilimi öğrenmesini beklediğim ve ben onlarınkini öğrenmeye isteksiz kaldığım sürece, türler arası iletişim konusundaki çabalarımın kaçınılmaz bir sona mahkum edilmiş olduğunu biliyorum. Utanç verici, ama başka diller söz konusu olduğunda bilgisizdim. Her ne kadar bir televizyonum olmasa da, asla kullanmayacağım ürünler için yapılan reklamları şafak vaktinde ve akşam karanlığında kuşlardan duyduğum şarkılardan daha iyi biliyorum. Bana reklam müziklerinin üç notasını bile çalsanız size melodinin adını söyleyebilirim. Ancak, ne yazık ki, bana her gün duyduğum kuş şarkılarından oluşan bir senfoni çalsanız, kökeni veya anlamı konusunda hiçbir bilgim yoktur. Eğer kendimi en azından konuştukları veya şarkı söyledikleri dilleri öğrenmek için bile yormuyorsam, evim olarak *adlandırdığım* yerde ve aynı koşullar altında yaşayan toplulukla bir vatandaş olarak bütünleşmeyi nasıl bekleyebilirim? Ve eğer sabah, kuşlar şarkılarını söylemeye başladıklarında kendimi kimin konuştuğunu keşfetmek için bile yormuyorsam, el kol hareketlerinin dilini veya bunun arkasındaki niyeti anlamayı nasıl bekleyebilirim?

Ağaçlar, çimenler ya da taşlar tarafından söylenebilecek şeyleri kavramayı, kabul etmeyi veya değerini bilmeyi nasıl umut edebilirim?

Yakın zamanda balık tutmayla ilgili bir başka rüya gördüm. Bu kez, okyanusun üzerinde dalgalardan sallanan bir teknede balık tutuyordum. Bir kez daha devasa bir balık yakaladım ve o bana doğru bir hamle yaptı. Bu defa balık, çelik kablo kadar kuvvetli olan oltayı teknenin çevresine doladı ve sonrasında dibe daldı. Beni de dibe doğru çekmeye başladı. İnleyerek ve korkmuş bir durumda uyandım.

Belki de bu rüya, ne yapmak zorunda olduğumuzla ilgilidir. Yalnızca, rüya perisinin ve dünyanın bize sunduğu her türlü balığı yemekle kalmayıp aynı zamanda onun da bizi yemesine izin vermeliyiz. Dünyayı ağımıza düşürdüğümüz gibi onun da bizi ağına düşürmesine, bizimle oynamasına ve makaraya sarmasına izin vermeliyiz. Belki dünyayı içimize çekerken aynı zamanda dünyanın içine dalmalıyız, derinlerine dalarak bizi daha da derine çekmesine izin vermeliyiz. Ta ki en sonunda yalnızca tüketen değil, aynı zamanda tüketilen olana dek... Belki de artık yalnız ve yalnız insanın gözünü diktiği karanlık tepelerde durarak daha fazla ayrı kalmak yerine, basit bir biçimde dünyanın geri kalanı ile komün içinde yaşayana dek buna çalışmalıyız...

Ancak son zamanlarda –özellikle birkaç yıl bir üniversitede ders verdikten sonra– okuldaki eğitim sürecinin niçin bu kadar uzun sürdüğünü anlayabildim. Gençken, sınıflarda öğretilen birçok konu bana dört veya beş yıl içinde sunulabilir ve özümsenebilir gibi görünürdü. Birinci veya ikinci sınıfta kesirleri ve eksili sayıları öğrendikten sonra lisenin ilk yıllarında cebir öğrenene dek matematikte hangi yeni temel kurallar öğretiliyor? Aynı şey fen, sanat, tarih, okuma ve kesinlikle yazma için de geçerlidir. O yıllarda öğrendiğim her şey –aynı durum arkadaşlarım için de geçerlidir– kitaplar ve sınıf dışındaki söyleşiler yoluyla azar azar ve çoğu kez zorlukla toplanmıştı. Simon ve Garfunkel'in ifade ettiği gibi, lisede öğrendiğimiz çoğu "ıvır zıvır"ın her sınavdan önceki gece biriktirilip saklanmak, sonra da sınav bittiği anda unutul-

mak üzere adlar, tarihler ve basmakalıp sözlerden yapılmış, mideye dokunmayan bir türlü olduğu ile ilgili klişe doğrudur.

Lise yıllarım boyunca okulun başlıca amacının çocukları düş kurma alışkanlığından vazgeçirmek olduğuna inandım. Eğer onları yeterince uzun bir süre hareketsiz oturmaya zorlarsanız, sonunda teneffüslerden bile yorulurlar. On üç yılın büyük bir çoğunluğunda sınıfın arka sıralarında oturduktan sonra hareket etmeye hazırdım.

Böylece o zamandan şimdiye kadar okul yaşamının on üç yıl sürmesinin nedenini yavaş yavaş anladım. Bir çocuğun iradesini yeter derecede kırmak bu kadar uzun zaman alıyor. Çocukları arzularından vazgeçirmek ve katlanmak zorunda kalacakları, kendilerine sıkıntı verecek görevlerle dolu yaşamları için hazırlanırken onları dünyayla ilgili yaşadıkları deneyimlerden ayırmak o kadar da kolay değildir. Bunu daha az zamanda yapamazsınız ve aslında, özellikle üniversiteye gitmek için acele etmeyenlerde başarılı olamazsınız. Bu konuda son derece inatçı davranan çocuklar için de zaten lisansüstü okullar vardır.

Eğitime karşı değilim; yalnızca bu tür bir eğitim, okul sürecinin başlıca işlevi değildir. Eğitim sözcüğü Yunanca *educere* kökünden gelir, anlamı *ileriye yönlendirmek veya genel bir düşünce vermektir* ve asıl anlamı *bir doğumda hazır bulunmak* olan bir ebelik terimine dayanır. Tüm bunları ortaya koyarken birinci sınıf öğretmenim Bayan Calloway'in kendisine emanet edilmiş olan minik ruhları öldürmeyi denediğini kastetmediğim gibi, birey olarak bilim adamlarının gezegeni yok etme konusunda kararlı olduklarını ya da hıristiyanların kadınlardan ve kendi bedenlerinden kaçınılmaz biçimde nefret ettiklerini söylemeye çalışmıyorum. Sorun bundan çok daha ciddidir. Her ne kadar yaratmış olduğumuz toplumsal kurumlar kültürümüzün yıkıcılığını *yansıtıyor* olsa da, sorun ne yalnızca kişisel ne de kurumsaldır. Sorun, yöntemlerin içinde açıkça söylenmemiştir ve bu yüzden neredeyse şeffaf bir biçimdedir.

Okulda not verme düşüncesini ele alın. İnsanların daha sonra –bir kez "gerçek dünyanın" içine girdikten sonra– ücretler uğruna köle gibi çalışmalarına benzer biçimde, notların başlıca işlevi insanları, yapma-

mayı yeğleyecekleri görevleri yapmaya zorlamak için dışsal bir destek sağlamaktır. Balık tutmayı öğrendiğiniz zaman herhangi birisi size not verdi mi? Rol yaparken, lunaparkta halka atarken, langırt oynarken, iyi kitaplar okurken, öpüşürken ("Üzgünüm sevgilim, ama C eksi aldın"), ata binerken, okyanusta yüzerken, yakın arkadaşlarınızla ciddi söyleşiler yaparken hangi notları aldınız? Diğer yandan, kaç kez yalnızca adları ve tarihleri anımsamak için değil de, yalnızca zevk alarak göz gezdirmek amacıyla lisedeki tarih kitabınızı elinize aldınız ve kaç kez yanıtınızın yanlış olduğunu göstermek için öğretmenin yaptığı kırmızı renkteki işareti görmekten keyif duydunuz?

Okul yaşamının temelini oluşturan sınavlar yalnızca belirli soruların doğru yanıtlarının varolduğu değil, aynı zamanda uzman kişiler tarafından bilindikleri ve kitaplardan bulunabildikleri varsayımları üzerine kuruludur. Sınavlar genellikle toplumsal sorunların çözümünde cesaretimizi kırarlar. Eşit derecede önemli olan bir başka varsayım da okulun başlıca amaçlarından birinin öğrencilere bilgi vermek olduğudur. Bu bilginin bizi nasıl daha iyi insanlar yaptığı ya da nasıl daha iyi öpüşmeyi öğrettiği de ayrıca hiçbir zaman sorulmaz. Doğrudan kişisel deneyim sistematik bir biçimde –sürecin yapısında varolduğundan– dışsal otorite grubuna sokulmuş ve her dakika yaratıcılığın, eleştirel düşüncenin ve temel alınan kanıların sorgulanması (örneğin, okuldaki eğitimin kişinin toplumsallaştırılması üzerindeki rolünün araştırılması) engellenmiştir.

Eğer bana inanmıyorsanız, bir an için yeniden okula gittiğinizi düşünün. Almanız gereken son bir dersten, dönem sonu sınavının olduğunu varsayın. Eğer sınavdan kalırsanız, dersi de veremezsiniz. Okuldaki eğitim sürecinden, hatta bu dersten de zevk almış olabilirsiniz, ancak dersi tekrar almak hoşunuza gitmez. Sınavın bir deneme sorusundan oluştuğunu ve öğretim görevlisini de iyi tanıdığınızı varsayın. Eğer onun düşüncelerini aynen yansıtırsanız daha yüksek bir not alacağınızı biliyorsunuz. Öğretim görevlisiyle farklı düşüncelere sahipseniz –en sonunda böyle olduğunu düşünün– düşüncelerinizi daha yüksek düzeydeki bilgiler ve belgelerle desteklemeniz gerekecektir. Ne yaparsınız? Aklınızdakileri söyler misiniz? Kalbinizin sesini dinler misiniz? Yoksa risk mi alırsınız? Du-

rumu dikkatli bir biçimde inceler misiniz? Okulda şimdiye kadar görülmüş en iyi denemeyi yazar, sonra da ertesi yıl dersi yeniden mi alırsınız? Ya da, her gün bu ikilem ile karşı karşıya kalan ve sonuçta alacağı C'nin dersi geçmeye yeterli olduğunu bildiğinden uyanıklık ederek ite kaka ilerleyen binlerce –hatta milyonlarca– öğrenciye mi katılırsınız?

Notlar, okul eğitimi sürecinin bu sürece kendi iradeleriyle katılan insanları ilgi alanları ile ilgili olarak eksik bir biçimde ödüllendirdiğinin açıkça söylenmemiş bir onayıdır. Bu, daha sonraki yaşantıda ücretler için de geçerlidir. Balık tutmaya gittiğimde kurbağaları dinleyerek, su kamışlarının çürümesi sonucunda oluşan yoğun kokuyu koklayarak, birlikte balık tuttuğum arkadaşımla uzun söyleşiler yaparak, bir balığın dibe dalmasını ve kıpır kıpır kıpırdanan bir diğerini ağzında tutmuş dışarı çıkmasını izleyerek suyun üzerinde geçirdiğim zaman, gereksinimlerim açısından suya geri dönmeyi istememe neden olacak kadar doyurucu oluyor. Arabaların tamponlarına yapıştırılan çıkartmalarda yazdığı gibi, balık tutarken geçirilen kötü bir gün bile, genelde "iş yerindeki iyi bir günden daha iyi" olarak düşünülür. Akşam yemeği için ödülüm yine de elimdedir. Süreç ve sonucunda elde edilen ürün başlıca ödüllerdir. Balık tutmaya giderim; balık yakalarım; balık yerim. Balıkçılıkta daha iyi olmak bana zevk verir. Balık yemekten zevk alırım. Bu işi yapmaya ikna olmam için ne not ne de para gerekir. Sadece gerçek ödüller ortadan kalktığında notlar ve paraya duyulan gereksinim ortaya çıkar.

Okulun başlıca amaçlarından bir tanesi –ve bu kültürümüzün bilimi ve dini için de geçerlidir– bizi kendi deneyimlerimizden uzaklaştırmaktır. Eğitim süreci insanoğulları doğurmaz –eğitimin yapması gereken budur, ancak eğitim, kültürümüzün ortak bilincinden ortaya çıktığı sürece, bu gerçekleşmeyecektir– ama bize özerkliğimiz, merakımız, iç yaşantılarımız ve zamanımız pahasına soyut ödülleri değerlendirmeyi öğretir. Bu ders, bireysel ekonomik başarı açısından (öğrencilerim, "Sanatı seviyorum," diyeceklerdir, "ama yaşamımı kazanmak zorundayım,") ekonomik sistemimizi sürdürme açısından (yaptıkları işlerden nefret edenler buna son verip ayrılsalardı ne olurdu?) ve artık açıkça

görüldüğü üzere, çok büyük kitlesel kötülüklere neden olan tüm gerekçeler açısından çok önemlidir.

Eğitim süreci boyunca her bir çocuk değersizleştirilir, sesi azaltılır, biçimlendirilir ve alüminyum gibi değiştirilebilir, ancak yine de sağlam duruma getirilir. Böylece toplum içinde rekabet etmek ve en sonunda bu toplumu açık bir biçimde yönlenmiş olduğu yere doğru götürmek üzere hazırlanır. Önce din ve ondan sonra da bilimde olduğu gibi, bugünkü biçimiyle okul eğitimi, kültürümüzün devamı ve yeni bir insan türünün üremesi için gereklidir. Sözü edilen yeni insan türü otoriteye karşı her zamankinden daha uysal ve her zamankinden daha kolay kanan bir türdür. On üç yıl boyunca oturarak ve verileni alarak, geviş getirerek ve sonun gelmesi için bekleyerek hazırlanmış ve böylece yaşamının geri kalanında çok çalışmak, sayıca çoğalmak, asla dalgalanmalara neden olmamak ve her gün, asla özgün bir düşünce ya da umudun bir zerresi olmadan yaşamak üzere programlanmış olacaktır.

Michel Guillaume Jean de Crévecoeur tarafından yazılmış olan *Bir Amerikan Çiftçisinden Mektuplar (Letters From an American Farmer)* adlı kitapta, yazar şunları belirtmiştir: "Kızılderililerin sosyal ilişkilerinde özellikle cezbeden ve kendini beğenmenin ötesinde övünmelerini gerektirecek bir şey olmalı; binlerce Avrupalı Kızılderili kökenlidir, ancak Aborijinler arasında Avrupalı olmayı seçmiş tek bir örnek kişi yoktur."

Benjamin Franklin daha da uçta düşünürdü: "Vahşi yaşamı görüp geçirmiş olan hiçbir Avrupalı daha sonra topluluklarımızın içinde yaşamaya dayanamaz." Tutsak değişimleri sırasında Kızılderililer neşe içinde akrabalarına koşarken, beyaz tenli tutsakların koşarak kendilerini tutsak alanlara geri dönmemeleri için elleri ve ayaklarının çoğunlukla bağlanmış olduğu belirtilmiştir.

Öyleyse, başından beri, yerli bir kültürle karşılaştığımızda Tanrımızın bize –şimdi yerini ekonomik acil ihtiyaç almıştır– "Onları cezalandırmalısın ve onları tamamen yok etmelisin; onlarla ne anlaşma yapmalısın, ne de onlara merhamet göstermelisin," demesine şaşırmamak gerekir. İlk

başta saldırganlık gibi görünen şey, aslında kendini ölümden veya zararlardan uzak tutmak, aksi halde kaçışın başa çıkılamaz ve huzursuz eden akışı durumuna gelebilecek akıntıyı eylemsel olarak durdurmaktır.

Ben çocukken, aynı kendini koruma durumu babamın hareketlerini motive ederdi. Kendini değişimden korumak için cezalandırmak ve kendine bazı şeyleri anımsatan herkesi tümüyle yok etmek zorundaydı. Karşısındakine neler olabileceğini düşünmezdi. Belki net olarak hafızasında yer etmemişti, ama kendi anne babası da kendilerini korumak için onu yok etmişlerdi. Böylece yumrukla, ayakla, sesle ve penisle saldırırdı. Ve tümüyle bu nedenle o her şeyi unutabilirdi, böylece korku dışında başka seçeneklerin varolduğunu asla kendi başımıza öğrenemezdik. Eğer beni yok etmek adına yıldızları yok edebilseydi, bunu yapardı. Eğer aynı bizim şimdi denizleri, ormanları, otlakları ve çölleri yok ettiğimiz gibi yıldızları yok edebilseydi, eminim beni yok etmeyi de başarırdı.

18. yüzyılda de Crévecoeur, "Kendimizi toprağı işlemekle meşgul ettiğimiz sürece, hiçbirimizin vahşi olmak gibi bir korkusu olmaz," diye yazmıştı. Yine de dışarıdaki doğal ortam her gün aynı dokunulmamış kültürel seçenekler gibi küçülür, geride bu seçeneklerin korkusu kalır. Şimdi yaşadığımız tarzda yaşamımızı sürdürdüğümüz sürece ve görmezlikten gelmek zorunda olduğumuz seçenekler varolduğu zaman, korku kalacaktır. Yaşam devam ettiği sürece seçenekler kalacaktır. O zaman, kültürümüzün bir bütün olarak yaşamı yok etmek zorunda olmasına; bizlerin birey olarak yalnızca başkalarının değil, kendimizin de karşılaştığı dehşetle içiçe yaşamamıza; ekmeğimizi kazanarak yaşamımızı sürdürmememize ve bunun ötesinde proje üzerine proje üreterek kendimizi sürekli meşgul etmememize; daima bu tarzda yaşamak zorunda olmadığımız gerçeğine karşı bilinçsiz olmamıza ve daima seçeneklere karşı körleştirilmiş olmamıza şaşırmamalıyız. Eğer bakmış olsaydık görebilirdik, eğer görmüş olsaydık harekete geçebilirdik ve eğer harekete geçmiş olsaydık kendi yaşamlarımızın sorumluluğunu alabilirdik. Eğer bunu yapmış olsaydık, ne olurdu?

Nazilerin Yahudileri denetim altına almak için kullandıkları yöntemlerden bir tanesi de onlara anlamsız bir dizi seçenek sunmaktı. Bir gruba kırmızı kimlik belgeleri dağıtılırken, bir başka grup mavileri alırdı. Ailemin bir başka seçimden kurtulup hayatta kalmasına hangisi olanak verecek? Kimlik belgeleri fotoğraflı mı yoksa fotoğrafsız mı daha güvenli? Kendimi ayakkabı imalatçısı mı yoksa terzi diye mi bildirmeliydim? Sınır çizgisi çekildiğinde sola mı yoksa sağa mı gitmeliyim? Bu seçimleri yaparken kurbanlar, kaderleri üzerinde denetimleri olduğu yanılgısına düştüler ve çoğu kez tüm sistemi reddetmeyi başaramadılar. Sömürüye karşı direnç azaltılmıştı.

Yanlış seçimlerle karşı karşıya kalmış olanlar yalnızca Yahudiler değildi. Kız kardeşim: "Köpek yavrularını havuzdan kendim mi çıkarsam, yoksa ağabeyimi mi çağırsam?" Ağabeyim: "Otomobili eve mi, yoksa yola mı yakın park edeyim?" Kendim: "Yemek yemeğe devam edeyim mi yoksa olduğum yerde donup kalayım mı?" Annem: "Ona suyu mu fırlatayım, yoksa onu bir başka odaya mı çekeyim?"

Geçen sonbaharda bir tartışma programına katıldım. İki kişi Washington Eyaleti Doğal Kaynaklar Bölümü'ne yönetici olmak için yarışıyorlardı. Her ne kadar bir tanesi kadın diğeri erkek olsa da, gerçekte farklı oldukları anlaşılmıyordu. Bu, politik açıdan birbirlerine rakip olanlar için sıklıkla geçerlidir. İlki halk ormanlarından söz ederken somon balıklarından, karakulaklardan veya boz ayılardan değil de, "bir malvarlığı portföyünü idare etmekten" söz etti. İkincisi asla "orman" veya "vahşi yaşam" sözcüklerini kullanmadı ve aslında inekler dışında hiçbir yaratıktan söz etmedi. "Halka ait bu kaynakların idaresinde" çok büyük paraların varlığı söz konusu olduğundan, bu ormanların bir üst düzey yönetici tarafından yönetilecek büyük bir iş olarak düşünülmesi gerektiğini söyledi.

O akşam, yerel gazetelerden birinin yöneticisi uzlaştırıcı olarak bulunuyordu ve son sorusunu sordu: "Çevresel düzenlemeler işliyorlar mı yoksa işlemenin çok ötesindeler mi?" Treblinka'da Nazilerle savaşarak ölen Meir Berliner'in sözlerini düşündüm: "Zorbalar bana iki seçenek sunduklarında, ben daima üçüncüsünü ele alırım." Sözde hesap defter-

leri üzerinde yerleri değişen sayılarla ilgili anlamsız konuşma sürerken, aynı zamanda bu insanların kararlarının gerçek dünyaya etkilerini düşündüm. Eğer kurtlar, elk türü geyikler, baykuşlar veya semenderler şu anda insan biçimine girebilselerdi ve benim ya da buradaki başka herhangi birinin aracılığıyla konuşabilselerdi, neler söylerlerdi merak ettim. Eğer bizlerin hareketlerinin sonuçlarını miras olarak alacak olan çocuklar burada olsalardı, Kızılderililerin dediği gibi yedinci kuşağın çocukları –ya da ikinci ya da üçüncü ya da dördüncü kuşağın çocukları da olabilir– nasıl yanıt verirlerdi?

Halktan kişilerin soru sormasına izin verildiğinde elimi kaldırdım. "Bir yorum ve sonra bir soru," dedim. "Yorum şu: Eğer karakulaklar, kurtlar, ağaçlar ve somon balıkları seçebilselerdi, ikinizi de seçmezlerdi." Sanki bir silah çekmişim gibi herkesin ağzı açık kaldı. "Şimdi bir soru: Bizlerin, bu günden başlayarak iki nesil sonraki çocuklar olduğunu düşünün ve hareketlerinizin savunmasını yapın. Bizlere, dünyamızı yok ettiğiniz halde niçin sizden nefret etmememiz gerektiğini anlatın." Sanki kalplere ateş etmişim gibi nefesler kesildi. Yanımda oturan ve uzun süreden beri çevreci olan bir arkadaşım, altındaki metal sandalye ile yavaşça benden uzağa kaydı.

Her ne kadar her bir canlının –aramızda daha fazla yara almış olanlar dışında– yaşam yönünde hareket etmeyi denediğini bilsem de, politikacılar bir yorumda bulunmaz ve de bir soru sormazdan sonra yanıma yaklaşan beyaz saçlı ve yaşlılıktan derisi pörsümüş kadının bana teşekkür etmesine ve aynı şeyi kendisinin söylemiş olabilmeyi dilediğini belirtmesine bakmadan ve orada, ne yapılacak daha önemli bir yorum ne de sorulacak soru olmadığını bilmeme rağmen, kendimi çok yalnız hissettim. Kültürümüzün temel buyruğuna uymamıştım. *Her şey yolundaymış gibi yapmalısın.* Dans pistinin ortasına doğru bir el bombası yuvarlamıştım.

Ağlayarak, yalnız başıma eve döndüm. Oraya vardığımda, Ekim ayının çok soğuk o gecesinde yürümeye başladım ve ayaklarımın beni çakal ağacına götürdüğünü fark ettim. Kollarımı ağacın çevresine doladım ve parmaklarımla hissederek pürüzlü dış kabuğuna dayalı bir

halde içimi çeke çeke ağladım. Kısa bir süre sonra ben onu tutmuyordum, o beni tutuyordu. Eve doğru yürürken artık ağlamıyordum, yine de göğsüm hâlâ düzenli olarak inip kalkıyordu. Daha fazlasına gereksinim duyuyordum. Pencerenin dışında duran, her ilkbaharda saksağanların tepe taklak olmuş yuvalarını yeniden yaptıkları büyük çam ağacına doğru yürüdüm ve giysilerimi çıkarttım. Kendimi bu büyük ağacın, bu babacan ağacın kollarına bıraktım ve o beni asla sahip olmadığım kendi babam gibi tuttu. Ağacın kabuğuna dayalı bir halde yeniden ağladım ve soğuğu asla hissetmedim. Artık kendimi avutulmuş ve güvende hissederek giysilerimi giydim ve içeri gittim. Bu büyük ağaçların kalp atışları tarafından güçlendirilmiş ve yüreklendirilmiştim. Kavgayı sürdürmeye, bundan böyle hiçbir zaman için yalnızca önerilmiş olan iki seçeneği kabul etmemeye, ancak üçüncü bir yolu aramaya ve bunu sonuna kadar götürmeye hazırdım.

Yaşamın bir yerlerinde, okul eğitimim amaçlanan sonuca ulaşamadı. Canlı bir dünyayı algılamama kesinkes son vermeyi başaramadığı gibi, kazançlı bir uğraş edinerek yaşamımı kazanabilmem konusunda beni yetersiz bir biçimde hazırlanmış olarak bıraktı.

Üniversite yıllarım boyunca Okyanuslar ve Atmosferle İlgili Ulusal Yönetim Bölümü NOAA için fizik asistanı olarak çalıştım. Bilgisayarları programlamayı, deneylerde yardım etmeyi ve lazerleri düzenlemeyi öğrendim. Aynı zamanda, eğer Temmuz ayının sıcak bir akşamüstünde bir termostan sıvı nitrojeni dökerseniz, çıplak ayağınıza değmeden önce buharlaştığını ve hoşa giden bir serinlik hissedildiğini öğrendim. En önemlisi, bir daha asla zamanımı satmayacağımı öğrendim.

Verimsiz veya tembel federal işçilerle ilgili kalıplaşmış örneği hiçbir zaman anlamamışımdır. Birlikte çalıştığım bilim adamları zeki, becerikli ve kendisini işine adamış kişilerdi. Danışmanlardan bir tanesi hasta olduğunu bildirse bile, günün deneyini kaçırmak istemeyeceğinden genellikle onun o gün daha geç bir saatte işe geleceğini bilirdim.

İşlerine olan sevgileri beni etkilemişti, çünkü bazen güzel günlerde ben de hasta olduğumu bildirirdim ve kendi kendime çalışmak için yalanımı mantıklı biçimde açıklardım.

Kendimi bildim bileli, insanlara işlerini sevip sevmediklerini sormak gibi bir alışkanlığım vardı. Yıllar boyunca, NOAA'daki üstlerimden başka, bu soruyu yönelttiğim kişilerin yaklaşık yüzde 90'ı olumsuz yanıtlar verdiler. Bilgisayarımın başında sıkılarak oturduğum o günlerde bu oranın sosyal ve kişisel olarak ne anlama geldiğini merak etmeye başladım. Uyanık olarak geçirdiğimiz saatlerin büyük çoğunluğunu dışarıda veya yalnızca başka bir yerde olmayı isteyerek; okumayı, düşünmeyi, sevişmeyi, balık tutmayı, uyumayı veya yalnızca kim olduğumuzu ve ne yaptığımızı çözmek için zamanımızın olmasını arzulayarak ve yapmak istemeyeceğimiz şeyleri yaparak geçirmenin her birimize neye mâl olduğunu merak ederdim. *Arkadan gelip yetişmek* için asla yeterince zamanımız yok – bunun ne anlama geldiğini asla bilmezdim, ama hep sanki yokuş aşağıya koşuyormuşum ya da bedenim bacaklarımın beni taşıyabileceğinden daha hızlı gidiyormuş gibi bir hisse kapıldım. Her birimize bahşedilmiş oldukça az zaman içinde ne yapmak istediğimizi anlamaya çalışmak için zaman hiç yeterli değil.

İlgisiz bir görevli pozisyonundan, görevli olmamaya geçişimde iki olay göze çarpar. Birincisi üniversitenin birinci sınıfına gittiğim yıl yaşanmıştı. Derse girdiğim sınıflardan birinde yüzlerce işçinin hesap makineleri ve bilgisayarlar tasarladığı ve monte ettiği bir fabrikaya öğrenim gezisi yapmıştık. Fabrika insanların, genelde beyaz tenli olmayan kadınların, levhaların üzerindeki elektrik devrelerini lehimledikleri veya diğerlerinin yaptıkları işi denetlemek için büyük büyüteçleri kullandıkları; temiz, iyi aydınlatılmış, sendikalaştırılmış, yüksek ücretlerin ödendiği, oldukça sessiz, yine de korkunç bir biçimde yaşamın tekrarlarla sürdüğü bir cehennem görüntüsündeydi. Herhangi birisinin yaşamını bu biçimde sürdürmeyi seçeceğini düşünemiyordum. Dinginliği ve sıkıntının ortasında zihince sağlıklı olmayı sürdürmek adına nelere aldırmadıklarını merak ediyordum. Bu gezinin bir amacının, bizleri öğrenimlerimizi bitirmeye ikna etmek, böylece denetçi olmak dışında bu

cehennem döngüsüne asla girmememizi sağlamak olduğunu varsaydım. Benim açımdan bu pek bir işe yaramadı, çünkü izleyebileceğim bir başka davranış ya da seçenek bana biraz daha iyiymiş gibi göründü. Rehberimiz, elektrik devreleriyle ilgili levhaları kurmamış, ama tasarlamış bir mühendisti. Ve ben onun bize kendi bölmesini –topu topu iki buçuk metreye üç metrelik bir yerdi– gururla göstermesini ve, "Üç yıl sonra bana pencereli bir bölme verdiler," deyişini asla unutmayacağım. Pencere yüksekteydi, dardı ve açılmıyordu. Oysa dışarıda çimenler yeşil, gökyüzü soluk mavi, bulutlar beyaz ve gün sıcaktı.

Ertesi gün dersimiz saat sekizde başladı. Eğitmen göründüğü kadarı ile havadan sudan sorular sormayı ve sonra hızla dönerek habersiz yakaladığı bir öğrencinin bunu yanıtlamasını istemeyi alışkanlık haline getirmiş, yaşlı bir adamdı. O sabahki kurbanı bendim. "Pekâlâ," dedi ve sınıfın ön tarafında bir aşağı, bir yukarı gidip gelirken uzun bir ara verdi, "Dün neler öğrendiniz?" Sesi giderek azalıp kayboldu, sonra kendi cüssesindeki, yaşındaki ve sağlığındaki bir adamdan beklenmeyen bir hızla döndü. Beni işaret etti ve adımı söyledi.

Ders, kesinlikle almamız gereken bir ders olduğundan, notlarım geçmemi garanti edecek kadar yüksek olmadığından ve aynı düşüncede olmamanın onun tarafından kabul edilebilir bir şey olmadığını deneyimlerime dayanarak bildiğimden, normal koşullar altında dikkatini çekmemeye çalışırdım. Ancak, her zamanki gibi, o sabah da yavaştım ve savunmasız yakalanmıştım. Bu yüzden doğruyu söyledim: "Bu firma için çalışmak istemeyeceğimi öğrendim."

Sınıftakiler güldü. Dr. Kline ise gülmedi. Dalgın bir biçimde gülümsedi ve sanki beni duymamış gibi dersine başladı. Güvende olduğumu düşündüm. Sonra bir cümlenin ortasında durdu, döndü, yeniden beni işaret etti ve, "Sorun değil, Derrick. Onlar seni zaten işe almazlardı," dedi. O zaman hatamın farkına vardım ve bir sonraki sınav kağıdımı geri aldığımda hata yapmış olduğumu yeniden fark ettim.

Diğer olayı da aynı netlikle anımsarım. Büroda, makinedeki bozuklukları gidermek üzere bilgisayarın başında oturuyordum. Sıkılmıştım.

Akşamüstüydü. Yirmi iki yaşındaydım. Haziran ayıydı. Colorado'daki Rocky dağlarının ön sırası boyunca, Mayıs ve Temmuz ayının başlangıcı arasında, neredeyse her akşamüstü fırtına habercisi olan bulut yığınları hareket ederler. Ortaya çıkarlar, günü karartırlar, birkaç yağmur damlası atıştırırlar, şimşeklerle gökyüzünü aydınlatırlar ve sonra rüyaya benzer biçimde ortadan yok olurlar.

Bilgisayar ekranından başımı çevirdiğimde dar penceremden (en azından açılıyordu) yeşili, maviyi ve birdenbire oluşan parlak ışıkları gördüm. Saate, ekrana, sonra pencereye baktım. Bir saat geçti, sonra iki. Saate yeniden baktım ve yalnızca yirmi dakikanın geçmiş olduğunu anladım. Saniye, dakika, saat göstergelerinin daha hızlı hareket etmelerini ve beni hapis süremin bitimi olan saat beşe götürmelerini arzuladım. Sonra aniden, sahip olduğum biricik şeyin geçip gitmesini istemenin saçmalık olduğu aklıma geliverince birden durdum. Sekiz saat, sekiz yıl, hepsi aynıydı. Emeklilik günüme kadar, zamanım yeniden bana ait olana kadar yılların geçip gitmesini mi isteyecektim? İş yerindeyken saatlerin hızlı geçmesi için kendimi meşgul etmeye çalışıyordum. Televizyon seyrederken, sosyal etkinliklerde bulunurken, çılgın gibi hareket ederken de olay farklı değildi – zamanı öldürmek için birçok yol vardır. Bilgisayar ekranına –koyu renkli zemin üzerindeki parlak yeşil harflere– sonra saate ve en sonunda yüzümden otuz santim kadar uzakta tuttuğum, iyice açılmış parmaklarıma baktığımı hatırlıyorum. Sonra yaşamımdaki saatleri satmanın tek tek parmaklarımı satmaktan bir farkının olmadığı kafama dank etti. Yalnızca şu kadar saatimiz, şu kadar parmağımız var; gittikleri zaman bir daha geri gelmemek üzere giderler.

İki hafta sonra –bir başka seksen saatimi sattıktan sonra– işimden ayrıldım. Bir daha asla düzenli bir işte çalışamayacağımı artık biliyordum.

Birkaç yıl önce ahırı temizlemeye karar verdim. Pasaklı bir ev sahibiyimdir ve ahırım daha da dökük saçıktır. Özgür bir biçimde içeriye girip çıkan tüm hayvanlar bu ahırı, yığınla arıcılık araç gereçleri ve fazladan arı kovanları, yakacak odunlar, kitaplar, dergiler, aletler, tavukla-

rın görmezden geldikleri yumurtlama kutuları ve (kuşlar için) çöp tenekelerinden toplanmış yiyecek kutularıyla birlikte paylaşırlar.

Eğer fareler mitolojisinde Cennet Bahçesi olarak tanımlanmış bir yer varsa, burası orasıdır. Fareler özellikle arı kovanlarının içine yuva yapmayı severler. Bal peteklerinin içine delikler açarlar, ısı ve yiyecek sağlamak amacıyla içeriye sap, saman ve yığınla hamur işi getirirler, sonra kutuların pis pis kokmaları ve arıların daha sonra buraya girmemeleri için her yere işerler. Fareler bu kokudan rahatsız olmazmış gibi görünürler. Belki onlar da aynı şeyi evlerimiz için düşünürler.

Arı kovanlarını taşırken birçok yuvanın içinde pembe, tüysüz, kıpır kıpır kıpırdanan fare yavruları buldum. Her kutuyu kaldırdığımda, köpekler, kediler ve tavuklar çevresinde toplandılar, sonra biraz büyümüş olan fare yavrularını kaçarken yakaladılar ve çok küçük olanları da kolaylıkla yuttular.

Öldürme konusunda birbiriyle çatışan duygulara sahiptim. Özellikle doğrudan yiyecek ile bağlantılı değilse, öldürmekten hoşlanmam. Ancak kabul etmeliyim ki arılardan dolayı farelere karşı belli bir antipati edinmiştim. Fareler yalnızca depolanmış donanımı mahvetmekle kalmazlar; bazen, özellikle kışın, kullanılan arı kovanlarının içine girerler. Her ne kadar seyrek olsa da, tüm kolonileri öldürdükleri veya arıları kovanı terk etmeye zorladıkları bilinir.

Farelerden hoşlanmayışım kişisel değil, geneldir ve bu yüzden onları öldürmenin huzursuzluğu baş gösterdi. Yavruların köpekler tarafından bir defada ikişer veya üçerli kümeler halinde yutulmaları, sıraya dizilmiş gagalar tarafından toplanarak yenmeleri ve tavuklar tarafından yutulmaları bana, arılara veya bir başkasına asla zarar vermemişti. Daha önceleri arı kovanları içinde bulduğum fareleri öldürmek veya gitmeye zorlamak konusunda duraksamamıştım – veya en azından duraksamam uzun sürmemişti. Bu bana asla adaletsiz bir şeymiş gibi görünmemişti. Fakat temizlik yaparken, yanlış bir şey yaptığım hissini taşımaya devam ettim.

Ertesi sabah kalktığımda kuşkularım doğrulanmıştı. Banyomdaki tezgahın üstü fare dışkılarıyla doluydu, daha önceki birkaç yıl içinde böyle bir şeyin hiç olmadığı yerde belki de elliye yakın yumuşak topak vardı.

Mesaj yanılgıya yer vermeyecek biçimde görünüyordu, ama iki yıldan beri iletişimi daha ileriye götürememiştim. Hayvanların kızgınlıklarını bildirmek için dışkı bıraktıkları, çok uzun bir süre geziye gitmiş olanların evlerine döndüklerinde yatağın ortasında kediye ait bir dışkı kümesi buldukları veya verandalarında sincap besleyen insanların bu işten vazgeçmelerinden sonra sincapların önce yalvararak yiyecek istedikleri, sonra pencereleri tırmaladıkları ve en sonunda parmaklık boyunca daha önceleri yer fıstıklarının konulduğu yere düzenli bir sıra halinde yumuşak dışkı topaklarını bıraktıkları ile ilgili öyküler duymuştum.

Belki de iletişimi daha fazla ilerletmek o kadar önemli değildir. Bir fare ile kapsamlı bir söyleşiyi devam ettirmeyi gerçekten istiyor muyum? Farelerden hoşlanmam bile. Belki daha iyi bir ya da en azından hemen sorulması gerekli soru, komşu olarak durumumuzla ilgili olmalıdır. Farelerin depolanmış *tüm* kutuları mahvetmediklerini veya mahvettiklerinin sayısının o kadar da çok olmadığını kabul etmem gerekir. Belki çılgınlar gibi temizliğe başlamamdan önce basit bir biçimde barış içinde yaşıyorduk ve mahvolmuş kutular benim onlara ödediğim vergimdi. İşimi yapma süreci içinde bulduğum ve yok ettiğim tek tük yuva da onların geri ödedikleri vergileriydi. Eğer çakallarla bir anlaşma yaptıysam ve bu sayede karşılığında bir vergi ödemem koşuluyla onlar "benim" tavuklarımı alma konusunda yumuşama gösterdilerse, belki fareler de kendi kendilerine benimle bir uzlaşma içine girdiklerini düşünmüşlerdir.

Bunların tümü spekülasyondur. Ben yaşadığım şeyi bilirim: yaşadıkları yere, isterseniz evlerine diyelim, daha önce hiç olmamış bir saldırı yapmıştım. Aynı gece onlar da yaşadığım yere, evime, benzer bir biçimde daha önce hiç olmamış bir saldırı yapmışlardı. Bu bir kınama mıydı? Bir uyarı mıydı? Düş kırıklığı, üzüntü ve öfkenin basit bir bildirisi miydi? Ya da bu, canlı varlıkların tüm davranışlarını, bunlar san-

ki makineymiş gibi açıklama eğiliminde olan açıklamaların gerektireceği üzere, yalnızca rastlantı mıydı?

Özellikle canlı varlıklar ile ilgili olarak mülkiyet iddialarımın kaçınılmaz biçimde yanılgı üzerine dayalı olduğunu, sürekli olarak öğrenir ve sonra da unuturum. Ahıra ve bununla birlikte içindeki tüm yaşamı sona erdirme hakkına sahip miyim? Arı kutularına sahip miyim ve bu yüzden karşılaştığım her fare yavrusunu *benim* tavuklarıma, ördeklerime, köpeklerime, kedilerime yedirmem benim açımdan kabul edilebilir bir şey midir? Kültürümüz tarafından uygulandığı biçimiyle mülkiyetin, denetlemeye, hatta yok etmeye yönelik istek ve yeteneğin bir ifadesi olduğu aklıma geliverdi. Bu benim ahırım, bu yüzden istediğim haltı yapabilirim. Fareler benim ahırımda, bu yüzden onlar da benim. Eğer istersem kapana kıstırırım, zehirlerim, tavuklarıma yediririm veya sadece üzerlerine basar geçerim. Üzerinde yaşadığım toprak benim; bu yüzden onu bitkileri öldüren ilaçla, böcek zehriyle ve Kentucky kökenli mavi çayırotuyla zehirleyebilirim veya ağaçları kesebilirim, onları kereste yapıp satabilirim ve istersem oraya apartmanlar dikebilirim. Eğer bir karım olsaydı, o da kesinlikle bana ait olurdu, tabii aynı biçimde sahip olacağımız çocuklar da.

Eğer bu mülkiyet düşüncesini tersine çevirirsek ne olur? Ya ben ahıra sahip değilsem, onun yerine o bana sahipse veya daha doğrusu biz birbirimize sahipsek? Ya ben yalnızca bunu yapabildiğim için ve bir kağıt parçası bana onların evine sahip olduğumu söylüyor diye fareleri öldürme hakkını kendimde görmüyorsam? Ya evleri benimkine yakın olduğu için onların iyiliklerinden sorumluysam? Ya aynen pencerenin dışındaki büyük çam ağacının bana baktığı ve daha öncesinde yıldızların beni yatıştırdıkları gibi, ben onlara ve onların oluşturduğu topluluğa bakarsam? Bu karşılıklı önemseme ilişkisi, hiç kimsenin ölmeyeceği veya benim hiçbir şeyi öldürmek istemeyeceğim ya da en sonunda öldürülmeyeceğim anlamına gelmez. Bu yalnızca, birbirimize saygılı davranacağımız ve hiçbirimizin gereksiz olarak diğerinin yıkandığı yeri pisletmeyeceğimiz anlamına gelir. Arılar da ilgi alanının sınırları içindeler ve bu yüzden yapabildiğimin en iyisini yaparak onların topluluklarını sür-

dürebilmelerini sağlamak benim sorumluluğum altındadır. Aynı şey, burayı evleri olarak gören yaban gülleri, çimenler, ağaçlar, kurbağalar, sivrisinekler, karıncalar, sinekler, mavi kuşlar, yabanarıları ve saksağanlar için de söylenebilir. Hepimiz birbirimize karşı ve toprağa karşı sorumluluğu paylaşırız. Karşılığında o da hepimize karşı sorumluluk taşır. Ya yaşamın tümü, bize öğretildiği gibi, başkaları sahip olmadan veya öldürmeden önce kimin kime sahip olduğunu ve öldürdüğünü görmek için düzenlenmiş, "tek başına girilen, kötü, iğrenç, mantıksız ve kısa" bir yarış değilse? Ya tüm yaşamlarımızı yalnız geçirmemiz gerekmiyorsa? Ya yaşam, sınırsız derecede karışık ve saygı dolu ilişkilerden oluşan bir ağsa? Ya amaç –hatta evrimsel amaç– her birimiz için çevremizdeki her şeyin sorumluluğunu almak; onların en derin gereksinimlerine saygı duymak; sayıp takdir etmek ve onlar tarafından sayılıp takdir edilmek; beslemek ve onlardan beslenmek; onların varlıklarıyla yüreklendirilmek ve en sonunda kendi varlığımızla onları yüreklendirmek ise?

Yakın zamanda otomobilimle ülkeyi bir uçtan bir uca dolaştım ve kilometreleri geçip giderken zamanın çoğunu radyo dinleyerek geçirdim. Çocukların disipline sokulması üzerine bir söyleşi programına rastladım. Dinleyiciler telefonla arayarak, programın sunucusunun sözcükleriyle ifade edersek, "kemeri çıkartmanın" zorunluluğunu belirtiyorlardı. Tipik bir dinleyiciye göre, yedi yaşındaki kızının artık "kamçılanması" gerekmiyordu, çünkü belirttiği üzere baba ne zaman kemerden söz etse, kızı "yola girmeye başlamak" için koşullandırılmıştı. Bu dinleyici, yalnızca birkaç kez fena halde dövmek zorunda kaldığı, beş yaşındaki küçük kızıyla gurur duyuyordu. "O zekidir ve kendisine söylenenlere uymadığı zaman ablasına olanları görür," diyordu.

Programın sunucusu, üç yaşındaki oğlunu bıraktığı yuvadan almaya gittiğinde onu ağzı bantla kapatılmış bir durumda ağlarken bulan annenin duyduğu üzüntüyü konu eden bir gazete haberini okurken güldü. Bunu yapana ceza verilmeyeceğini söyleyen savcı ile aynı düşüncede olduğunu belirtti.

Yalnızca bir dinleyicinin şiddete karşı olduğunu çekinmeden söylediğini duydum. Bir hıristiyan olarak, herhangi birisinin birçok kişinin gözü önünde bir çocuğa vurduğunu gördüğünde, araya girmekten başka seçeneğinin olmadığını anlattı. "Çocuklara karşı şiddet uygulanması yanlıştır," dedi, "çünkü, bu öfkeden kaynaklanır ve öfke İsa'nın öğretilerine karşıdır."

Kendisini de bir hıristiyan olarak (program boyunca yalnızca bir kez) tanımlayan programın sunucusu aynı düşünceyi paylaşmadı, "Sizin üzerinize vazife mi?" diyerek arayana sert bir soru yöneltti.

Bunu duyduğumda, birkaç yıl önce bir kadın ve bir çocukla yaşadığım etkileşimi düşündüm. Sosyal Hizmetler bürosunda, tıbbî muayene kuponlarıyla ilgili bir sorunu çözmeye çalışan bir arkadaşımı bekliyordum. Büro kalabalık, bekleme süresi uzun, oda sıcak ve keyifler yerinde değildi. Kulak misafiri olduğum konuşmalar sert ve gergindi. Odanın bir köşesinde bas bas bağıran bir televizyon, bu ortama dayanma veya katlanma düşüncesini neredeyse olanaksız kılıyordu.

Sonunda arkadaşımın adı okundu. Odanın içinde amaçsızca gezinirken hızla yapılmış bir hareket gözüme çarptı. O yana döndüğümde dört yaşındaki bir kızın bir bebeğe vurduğunu gördüm.

Her iki anne de dört yaşındakinin üstüne atılarak ve, "Yaramaz kız! Sen çok kötü bir kızsın!" diye bağırarak derhal tepki verdiler.

Sanki birisi teybin duraklama düğmesine basmışçasına tüm konuşmalar durdu. Tekrar başladığında kadınları artık duyamıyordum, ancak yalnızca onların kızı sarstığını ve bağırdığını görüyordum. Elimde olmaksızın titremeye başladım.

Kadınlara doğru koşmak ve onlara durmalarını söylemek istedim. Neden yapmadığımı bilmiyorum. Çocuk donmuş kalmıştı. Belki buna alışıktı ve hissizleşmişti. Diğer çocuklardan bazıları dehşete düşmüş gibilerdi. Çoğu yetişkin, aldırış etmezmiş gibi görünüyordu.

Kadınlar bağırmayı ve kızı sarsmayı sürdürdüler. Dışarı çıktım ve kaldırımın kenarına oturdum.

Birkaç dakika sonra dört yaşındaki kızın annesi, içinde bir başka bebeğin oturduğu bir puseti iterek dışarıya çıktı. Küçük kız pusete sıkı sıkı yapışmıştı.

Arkadaşım onların ardından kapıdan çıktı. Bizim, kadın ve çocuklarla aynı yönde yürümemiz tamamen tesadüftü.

Anne çocuğu azarlamaya devam etti. Park yerindeki bir başka kadın gülerek kafasına güm güm vururken, "Gel de bunu ona anlat!" diye bağırdı.

Niçin hiç kimsenin bunu durdurmadığını merak ettim. Niçin ben durdurmuyordum?

Kadının ardından iki blok yürüdüm. Kadın çocuğa döne döne, "Sen kötü bir kızsın!" diyordu. Bir çocuğun, bunu yeterince sık duyduğu takdirde buna inanabileceğini biliyordum. Ellerim titriyordu. Kusacağımı düşündüm ve bir şey yapmak istedim. Ne yapmam gerektiğini bilmiyordum.

Aniden son derece sakinleştim. Neyin gerekli olduğunu biliyordum. Düşünmeksizin kadına doğru yürüdüm ve, "Neler olduğunu gördüm ve kızınızın yaptığı o kadar da kötü değildi," dedim.

"Bir bebeğe vurdu."

"Bunları söylerken, her defasında, kendinizin de ona aynısını yaptığınızı fark etmiyor musunuz?"

Kadının suratı asıldı. Bir an için sokağın ortasında savunmasız kalakaldı. Sonra savunma mekanizması yeniden çalıştı ve bana, "Bu sizin üzerinize vazife değil," diye bağırdı.

Tabii ki bunun benim üzerime vazife olduğunu düşündüm. Çocuk size ait değildir; o kendi kendine aittir. O, saygı, onur, sevgi ve duyarlılık dolu bir davranışı hak eder. Hepimiz bunu hak ederiz. Yine de bunların hiçbirini söyleyemedim, çünkü kadın çocuğu peşi sıra çekiştirerek sarsak bir biçimde uzaklaştı.

* * *

Doğal dünyayı korumak için çalışanların çoğu, açık bir biçimde, toplumumuzun kısa zamanda yön değiştireceğini umut eder. Davranış biçimimizde temel bir değişim olmadan çabalarımızın çoğu uzun dönemde hiçbir işe yaramazmış gibi görünecek, yalnızca en sonunda bizler soylarını tüketmeden önce vaşak, boz ayı ve benzerleri birkaç nesil daha sürekli rahatsız yaşamlarını sonuna kadar yaşama olanağını elde edeceklerdir. Tanıdığım insanların çoğu, içten bir kültürel değişikliğin sadece isteyerek gerçekleşmeyeceğine inanır. Bu, birçoğumuzun sadece sistem çökene dek biyolojik ve toplumsal bütünlükten arta kalmış birkaç kümeyi korumak amacıyla ne yapabiliyorlarsa onu yaptıkları anlamına gelir. Eğer bundan sonra, yaşamayı sürdüren insanlar iyi yüreklilerse ve doğal dünyayı dinlemeye isteklilerse, belki toprağın seve seve sunduklarıyla birlikte yaşamayı yeniden öğrenebilirler. Eğer bu olursa, o zaman gezegenimiz üzerindeki yaşamın devamlılığı için de umut olabilir.

Yaşamayı sürdürecek olanlarla ilgili en alt sınır şudur: eğer kültürümüz tarafından belirtildiği gibi, egemen olmak için duyulan dürtü içgüdüselse, insanlar ve başka yaşam biçimleri için çok fazla ümit yoktur. Sonradan gelen insanlar bizlerin izlemiş olduğu yolda, bizler için türümüzün yükselişinden çok önce, memeli hayvanların, sürüngenlerin, balıkların, küfün, bakterinin veya proteinlerin bile ortaya çıkmasından çok önce kararlaştırılmış olan bir yolda yürümeye devam edeceklerdir. Eğer yaptığımız doğal olsaydı, yaşam oyununu sürdürmek için kurallar verildiğinde, yolumuz biyolojik açıdan fazlasıyla kararlı bir yol olurdu. Egemen olmaya yatkın olanlar egemen olacaklar, olmayanlar ise eleneceklerdir. Bu bakış açısına bağlı olarak, yalnızca bir örnek vermek gerekirse, dodo kuşlarının yok edilmeleri üzücü olabilir. Ancak bu sonuçtan kaçınamazdık ve onlar ne olursa olsun hayatta kalmak için yetersizlerdi. Yerli insanlar açısından düşünürsek, onlar da "alt düzeyde" olan insanlar ve bizler "istediğimiz ve değiştirilemeyen doğal ayıklanma* yasasını acımasız bir biçimde yerine getirdiğimiz" zaman gitmek zorundalar. Üzgünüm, diyeceğiz, ancak dünyanın gittiği yol bu.

* Doğal ayıklanma, çevredeki koşullara en iyi uyum sağlayan bitki ve hayvanlar yaşamlarını sürdürürken bu koşullara uyamayanların yok olması kuramıdır.

Yazın dünyasının büyük bir bölümü de insanların doğuştan yok etme eğiliminde oldukları görüşünü ve doğada yaşamayı sürdürmek için acımasız bir yarışmanın varolduğu üzerine tamamlayıcı bir görüşü destekler. Kutsal Kitap ve Hıristiyanlığın temel düşünce biçiminin, insanlığı günah işlemiş gibi suçlu bulduğu ve ölümlü yaşam biçimini insanların acıklı günlük yaşamı olarak ele aldığı açıktır.

Size bir örnek vereyim: *Demonic Males* (Kötü Ruhlu Erkekler) adlı popüler bir kitabı henüz okudum. Yazarlar, orangutanlar arasında tecavüz olayının yer almasından dolayı insan soyundan gelen erkekler tarafından yapılan tecavüz ve uygulanan şiddetin, onların kullandığı sözcüğü kullanırsak, "doğal" olduğunu dile getiriyorlar. İnsana ait olan ve olmayan davranışlar arasındaki benzerliklerin "hiçbir şeyi haklı çıkarmadığını" belirtirken, aynı zamanda "tecavüzün bir türün davranışının *alışılmış* bir parçası olarak görülmesinin, bunun geliştirilmiş bir uyarlama olduğunu dolaylı olarak belirttiğini" söylüyorlar. Kültürümüz içinde tecavüzün her yerde meydana geldiğini kabul ederken (ancak doğru olmayan bir biçimde bunu kültürün her bir yanına yayarak) tecavüz için evrimsel olarak emredilmiş bahanelerini sunuyorlar: "En güçlü ahlâk kurallarımızın doğruluğunu tartışan bir mantık tarafından, kadına, tecavüz eden kişinin gücünü tanıması ve başlangıçta iğrenç olsa da kabullenmenin söz konusu olduğu bir ilişkiyi kurması söylenebilir." "Gücün sergilenmesi durumunu, kadına en güvenli biçimdeki geleceğinin şiddet yanlısı erkekle birleşmeyi dolaylı olarak belirttiğini" okuduğumuz zaman bunların "hiçbir şeyi haklı çıkarmamaya" çalıştıklarını kendi kendimize anımsatma gereksinimini duyarız. Yazarlar, yalnızca orangutanlarda tecavüz olarak algıladığımız şeyin "gerçek doğa" olduğunu varsaymakla kalmamışlar, aynı zamanda da orangutanların Descartes'ın adlandıracağı gibi –büyük ölçüde irade veya kültürel zorunluluk olmadan– içgüdüler tarafından yönlendirilmiş "hayvanca davranan makineler" olduklarını farz etmişlerdir, ki onlar tarafından yapılmış tüm hareketler tanımlamaya göre oldukça doğal veya daha doğrusu doğaya özgü olurlar. İçinde tecavüzün yer aldığı insan kültürlerinden (yerli veya değil) söz ederken, bu kültürlerin üyelerine uygarlaşmanın

ne anlama geldiği örnek olarak öğretilinceye kadar, tecavüzün gerçek olduğunun düşünülmediği birçok kültürü görmezden geliyorlar.

Yok etme savaşları da, her nasılsa, aynı biçimde doğaya özgü oluyor: yazarlar bu konuyu, "Ne tarihte ne de günümüzde dünya üzerinde gerçekten barışçı bir toplumun varolduğunun kanıtı yoktur," diyerek sonuçlandırıyorlar. Ancak bu ifadeyi verdiklerinde, yazarlar, savaşsız yaşayan birçok kültürü görmezden geliyorlar. Onlar, amacın aşağılama olduğu kalıplaşmış şiddet türleri olan kan davaları ve baskınlar ile soykırım arasındaki farkı görmezden geliyorlar. Bunlar can alıcı farklardır. Değeri olan başarılı bir hareket ile napalm benzeri bir şeyi sadece kullanmak değil, *icat etmiş* olmak arasındaki nitelik ve nicelik ile ilgili farkları görmezden gelmek, sağduyulu herhangi bir doğruluk, dürüstlük duygusunu dinlemeye tamamen isteksiz olmaktır.

Birçokları arasından bir örnek vermem gerekirse, Malaya yarımadasında yaşayan Semaileri ele alın: onlarla birlikte yaşamış olan bir antropolog, "Dış dünyaya açık oldukları zaman boyunca," diye yazmıştı, "sürekli olarak kavga etmekten veya kavga etme riskinden bile kaçmışlardır." Semailer çocuklarına veya birbirlerine asla vurmazlardı. Malaya dilinde konuştukları zaman *vurmak fiilini öldürmek* olarak çevirirler. Eğer iki kişi ağız kavgası ediyorlarsa, birbirlerine söyleyecekleri en kötü söz "hamam böceği" veya benzeri bir başka sözcük olacaktır. Atışma daha ileri gitmez, ancak çözüme kavuşturulması açısından üçüncü bir kişiye başvurulur. Semailer bir başka insanı mutsuz etmenin, diğerinin başına bir kaza gelmesi olasılığını arttırdığına inanırlar. Bu onların tüm koşullar altında, her zaman kaçındıkları bir şeydir. Bu özellikler birçok batılının Semaileri "ürkek" veya "zayıf" olarak nitelendirmelerine neden olmuştur. *Demonic Males* kitabının yazarları onları tümden görmezden gelmektedirler.

Durumu savunmak adına böylesi açık bir titizlik içinde yapılmış ciddi çalışma beni kültürümüzün yıkıcılığının, başka herhangi bir belirtisi kadar şaşırtır. *Spokesman* gazetesi editörlerinin "Spokane Nehri boyunca dizili insan bedenleri olmadığı" için kurşun kirlenmesi ile ilgili olarak herhangi bir endişeye gerek olmadığı konusunda dayatma-

larını veya *Demonic Males* kitabı yazarlarının, işbirliği ve barışseverliği temel almış yüzlerce insan kültürünü kolayca görmezden gelmelerini izlerken, kendi kendime sormayı sürdürdüğüm soru şudur: bu insanlar kötü insanlar mı yoksa bunlar aptal mı? Gerçeklerden kaçınarak, yerde yavaşça sağa sola yuvarlanan birçok el bombasını görmezden gelerek, kendi kendimizi hata yapmaya zorluyoruz. Öyle görünüyor ki sorunun yanıtı, kendi kendimizi körleştirmekle bizim de kötü *ve* aptal insanlar durumuna düştüğümüzdür. Görmemiz durumunda bunun ne anlama geleceğinden korkuyoruz.

Yazarlar, her ne kadar, ataerkilliğin dünyada ve tarihte yaygın olduğunu ve erkeklerin kadınları denetlemek için evrimsel olarak türettikleri çabalardan ortaya çıktığını yazsalar da, Hindistan'ın yerli orman avcıları olan *Paliyanlara* ait bir tanımlama bulmak yalnızca bir saatimi aldı. Onlar için, "otoritenin bağımsız olma özelliği, değerli tutulan bir haktır. Eşlerden hiçbiri diğerine emredemez ve cinsiyet veya yaş faktörü ortak çıkmazlarla ilgili konularda hiçbirine bir ayrıcalık hakkı vermez." *Buşmanların** yaşantılarında "evlilikte erkeğin ve kadının konumunun eşitlik koşulları içinde olduğunu, bu yolla kocanın veya karının diğerinin önderliğine uyacağı konusunda herhangi bir kanının engellendiğini" –daha doğrusu uygarlaşmadan önce buna alışkın olduklarını– bulmam bir başka on beş dakikamı aldı. Sonra 17. yüzyılda "ilkel kabilelerin, ne bir çocuğa dayak atabildiklerini, ne de birisinin dövülmesine seyirci kalabildiklerini" yazan Cizvit rahip Paul Le Jeune'un sözlerini okudum. Le Jeune, "Gençleri eğitme planlarımızı gerçekleştirirken, bu bize büyük sorunlar yaratacak," diye üzülüyordu. Le Jeune, karısını cinsel olarak özgür bıraktığı için Hintli bir adamı azarladığında (adam, kadının doğurduğu çocuğun babasının kendisi olduğundan emin değildi), Hintli, "Hiç aklın yok. Siz Fransızlar yalnızca kendi çocuklarınızı seversiniz, ama biz kabilemizin tüm çocuklarını severiz," diye yanıtladı.

Eğer sadece bakmasını bilirsek, örnekler oradadır.

* Güney Afrika'da yaşayan, yerli kabile.

Demonic Males kitabının yazarlarını birçokları arasından seçip ayırmak kesinlikle haksızlık olur, onlar önemli örneklerdir. Bu yazarlar *alışılmadık derecede* kötü bilginler değillerdir. Onlar, basit bir biçimde, insanların duymak istediklerini, belki de duymaya gereksinmeleri olan şeyleri söylediler. Kültürümüz asla savunuculardan yoksun olmadı ve Chivington, Descartes, Aziz Paul, Aziz Crysostom ve Martin Luther için doğru olduğu üzere, *Demonic Males* kitabının yazarları da yalnız değiller. Din ve felsefe için çoğunlukla doğru olduğu üzere antropolojinin başlıca amaçlarından biri, davranış modellerini yasalara uygun duruma getirmektir. Diğer birçoklarının arasından E.E. Evans Pritchard ("Erkekler daima üstündürler"), E.R. Leach ("İnsan ilişkilerinde erkek egemenliği her zaman ölçüdür"), Claude Lévi-Strauss ("Kadınlar ticari maldır") ve Steven Goldberg (The Inevitability of Patriarchy – Ataerkilliğin Engellenemezliği) adlı antropologlar erkek egemenliğini benimsetmek için çaba göstermişlerdir. *Demonic Males* kitabının yazarları gibi, Yahudi senfoni orkestrası üyelerinin sinagogun yandığını görmezden gelmeleri gibi, benim kendi deneyimlerimin anılarını aldırmazcasına kaybetmem gibi veya annemin günü kurtarmak adına cinsel açıdan gördüğü kötü muamelenin işaretlerini gizlemesi gibi, toplumumuz da evreni potansiyel olarak tehdit edebilecek herhangi bir kanıtı görmezden gelir. Bunun arkasına saklanmış olan gizli nedenler, daima kanıtın kendi gibi, dile getirilmemiş ve görmezden gelinmiştir. Sömürüyü mantıklı biçimde açıklamak için insanların dünyayı görmezden gelmeleri çok şaşırtıcı olmamalıdır. Sömürmek adına kendimizi, zarar verdiğimiz kişilerin seslerine karşı sağırlaştırmak zorundayız. Bu sömürünün doğrulanması kendi seçimimiz olan sağırlığı, körlüğü ve aptallığı sürdürmemizi gerektirecektir.

Ancak, belki ben de çalışmalarını yerdiğim yazarlar kadar titiz biçimde seçerek ilerliyorum. Belki ben de, iç yaşantımın gereksinimlerine uygun düşeni bulmak için evren üzerinde bir düzeni zorla kabul ettirmeye çalışıyorum. Yıldızlar konuşur mu? Beni özenle kucaklarlar mı? Çakallar anlaşmalara uyar ve ördekler yaşamlarını bana sunarlar mı? Fareler banyo tezgahımın üzerine misilleme yaparlar mı? Hepimiz

bir incelik ve armağanlar verme dansında yer alır mıyız? Bunda kan, diş ve pençe keskinliği yoktur. Belki evreni düzenleme konusundaki çabalarım eleştirdiğim kişilerinki kadar yararsızdır. Belki de, tüm bu yıllardan sonra, ben hâlâ şiddet dolu bir evin içinde –şiddet dolu bir evrenin içinde– ümitsizce varolmayan sevgiyi (veya en azından güveni) bulmayı deneyen ürkmüş, küçük bir erkek çocuğuyum ve bu yüzden kendime ait olan duygu ve düşüncelerimi başkalarına yansıtıyorum, kanıtı görmezden geliyorum ve başkalarını yapmakla suçladığım her şeyi yapıyorum. En temel gerçeklerden birinden –tamamıyla yalnız olduğum gerçeğinden– kaçınmak için her şeyi yapacağım.

Ne evrenin iç doğası, ne de evrim üzerine gerekli gerçeklik konularını bilmiyorum. Ama eğer, doğal ayıklanma üzerine bildiğim tek bir şey varsa, o da şudur: Uzun vadede yaşamayı sürdürmüş olan yaratıklar yaşamayı *uzun vadede* sürdürmüşlerdir. Çevrenizden, geri verdiğinizden daha fazlasını alarak uzun vadede yaşamayı sürdürmeniz olanaksızdır. Başka bir deyişle, kişi çevresine egemen olma yoluyla uzun vadede yaşamayı sürdüremez. Somon balıklarının geri döneceğinden ve çilek, böğürtlen benzeri küçük yumuşak meyvelerin olgunlaşacağından tamamen emin olması, bir ayının açık bir biçimde yararınadır. Ayılar bunları yiyebilirler, ancak bunları aşırı derecede sömürerek yaşamayı sürdürmeyi bekleyemezler. Rakiplerin içinde yaşadıkları doğal topluluğu elden geldiğince zenginleştirdikleri ve canlandırdıkları gibi, bunların da gelişip sağlıklı biçimde büyüdüklerini görmek ayının yararınadır. Aynı şey, kurtlar veya diğer yırtıcı hayvanlar olmadan yaşamayı sürdüremeyecek olan geyik ve geyik olmadan yaşamayı sürdüremeyecek olan kurtlar için de söylenebilir. Aynı şey, yani çevremizdekilerle işbirliği yapmadıkça uzun süre yaşamayı sürdüremeyeceğimiz –insan ve benzer biçimde diğer canlılar için– hepimiz için söylenebilir.

Günümüzde yaşayan hiç kimsenin bir başkasıyla tamamen doğal bir etkileşim deneyimini asla yaşayamayacağı olasıymış gibi görünmektedir. Kendiminki de dahil olmak üzere, tüm gözlemler bir camın arkasından ümitsizce yapılmıştır, çünkü artık sığınmacılardan oluşan bir dünyanın içinde yaşıyoruz.

Yanomame Kızılderilileri şiddet uygulayan ve kadın düşmanı olan bir grup insandır, ancak bu şiddetin ne kadarı yağmacılık yapan Avrupalılara karşı savunmaya yönelik olarak geliştirilmiştir? Ne daha önce nasıl insanlar olduklarını bilebileceğiz, ne de barışçıl gruplar hakkında bir şeyler öğrenebileceğiz. Kristof Kolomb Arawaklarla karşılaştığında şunları yazmıştı: "Boy bos açısından bakarsanız iyi gelişmiş insanlar olmalarına karşın demir, çelik veya silahları yok, bunları kullanma yeterlilikleri de yok çünkü olağandışı biçimde çekingenler... Sahip oldukları tüm şeylerle birlikte öylesine doğal ve özgürler ki, hiç kimse görmeden inanamaz. Ellerinde olan herhangi bir şeyi istediğiniz zaman asla hayır demiyorlar; aksine o kişiyi bunu paylaşmak için davet ediyorlar ve sanki yüreklerini verirmişçesine sevgi gösteriyorlar ve söz konusu nesne ister değerli olsun ister küçük bir şey, bu iyi yüreklilikten hemen mutlu oluyorlar." Arawaklar iyilikleri için yok edilmişlerdi.

Bunlar, düşünmemize değer nitelikte olan gözlemlerden bazılarıdır. Yanomame Kızılderilileri arasında, Avrupalıların etkilerinden daha iyi sakınmış olan grupların, yaşamları alt üst edilmiş akrabalarına oranla daha az kadın düşmanı olduklarını ve daha az şiddete başvurduklarını biliyoruz. Uyguladığımız şiddet işbirlikçi doğal ayıklanma kuralını tersine çevirdi: savaşanlar belki yaşamayı sürdürürler ve savaşmayanlar büyük olasılıkla ölürler. Bunun tersi de aynı biçimde doğrudur: yaşamayı sürdürenler savaşmayı öğrenirler veya daha doğru biçimde ifade edersek, yaşamayı sürdürenler, acı çekseler de sonunda kendi acılarına ve diğerlerinin acılarına karşı kendilerini sağırlaştırmayı öğrenirler. Sağırlık aşırı şiddetin uygulanmasını daha da kolaylaştırır, çünkü artık aşırı şiddet ve yaşam birleştirilmiştir. Şiddet yalnızca daha ileri derecedeki sağırlaşmaya götürür. Her biri diğerinden değersiz duygulardan oluşan bir sarmalın içinde ilerlerken sonunda, aynen dehşetli bir biçimde ürkmüş ve hiç de öyle mantıklı düşünmeyen "hayvanca davranan makinelere" benzeriz.

Babamın uyguladığı şiddete uğramamış olsalardı, erkek kardeşlerim ne olurlardı, bilmiyorum. Aynı şey, kız kardeşlerim veya annem için de geçerlidir. Aynı biçimde, kendi anne babasının uyguladığı şid-

det sonucunda tamamen değişmemiş olan bir babaya sahip olmanın nasıl bir şey olacağını bilmiyorum. Barışçıl bir aile veya barışçıl bir kültürün insana neler sunabileceği konusunda hiçbir düşünceye sahip olmaksızın, şimdi artık kendi çocukluğum nedeniyle bir sığınmacıyım. Dünya üzerindeki milyonlarca tecavüz kurbanı, kaçınılabilecekken seçilmiş olan bir dünya görüşü nedeniyle sığınmacılar. İnsan veya değil, hepimiz uygarlık denen savaş kuşağı nedeniyle sığınmacıyız.

İkinci Dünya Savaşında Nazilere ait panzerlerin ilerleyişiyle kaçıp giden Ruslar veya daha sonra *istihdam gruplarının* gözleri önünde çekilen acılar üzerine yapılmış çalışmaların olağan –baskı yapılmamış– insan davranışını yeterli derecede yansıtmasını bekleyemeyiz. O halde, antropoloji çalışmalarının –daha iyi tanımlarsak, egemen kültürün üyeleri tarafından veya en azından bazı yönden onlara benzer duruma getirilmiş kişiler tarafından yapılmış, egemen kültürün kurallarıyla yine aynı kültürün yararı ve devam ettirilmesi için tasarlanmış çalışmaların– insanların olağan –baskı yapılmamış– durumları üzerine daha fazla şeyi ortaya koymalarını niçin varsayarız? Aynı soru, diğer canlılarla ilgili çalışmalar için de sorulabilir. Sistemli bir biçimde evlerini yok ederken ve onları sömürürken, her zamanki gibi davranarak –belki korkusuzca, belki işbirliği içinde– çevremizde dolanacaklarını veya artık daha önceden olduğu gibi davranıp davranmayacaklarını nasıl düşünürüz?

Bu savaş kuşağı içinde kendilerini korumak için davranışlarında biraz olsun değişiklik yapmayacak kadar aptal –veya belki de ilke sahibi– olanlara neler oluyor? Dodo kuşları Avrupalılarla ilk karşılaştıklarında korkusuzlardı, çünkü tehlikesiz bir çevrede yaşıyorlardı. Arawakları, posta güvercinini ve Eskimo çulluğunu yok ettiğimiz gibi, onları ortadan kaldırarak korkusuzluklarını yok ettik.

Uygarlık tarafından uygulanan şiddet bize iki seçenek sunuyor. Kendimizi deneyim, sezgi ve duygu dünyasından uzaklaştırabiliriz veya ölebiliriz. Birincisini denedim ve ikincisi için henüz hazır değilim. Üçüncü bir seçeneğe gereksinim duyuyoruz.

Kaçış

"Toplama kamplarının dünyası... aralarında alışılmadık biçimde çok kötü bir topluluk yoktu. Orada görmüş olduğumuz şey, her gün içine gömüldüğümüz berbat toplumun görüntüsü ve bir anlamda en mükemmel örneğiydi."

Eugéne Ionesco

Öne sürdüğüm şey, ne dünyada bencillik olmadığı ne de eğer "böylesine bencilce hareket etmeyi durdurursak" dünyanın daha iyi bir yer olabileceğidir. Eğer kendi yararımıza hareket ediyor olsaydık daha iyi olurduk. Benim çocukluğumdan kimse yararlanmadı. Tecavüzden hiç kimse yararlanmaz. Hitler'in hiç kimseye, hatta kendine bile yararı dokunmadı. Plütonyum üretiminden kim yararlanır? Kitle imha silahlarının kime yararı dokunur? Böcek zehirlerinin kullanımından kim yararlanır? Yerli insanların yok edilmesinin kime yararı dokunur? Yanıt: tanıdığınız veya tanışmaktan hoşlanacağınız hiç kimsedir. Kendi kişisel çıkarımız için hareket ediyor olduğumuza inanmak, yaşam tarzımızın işimize oldukça yaradığı ve yıkımın yalnızca talihsiz bir yan ürün, dünyanın geri kalanı tarafından yapılan tuhaf bir değiş-tokuş olduğu varsayımını kabul etmek olurdu.

Bu denklemin son bölümünün doğru olduğuna dair bir anlayış vardır. Yaşam tarzımıza damgasını vuran aşırı tüketim, dünya çapında insan ve diğer canlı "kaynakların" sömürülmesine dayandırılır. Bu kaynaklar parasal olarak ucuz tüketilir şeyler yaratmayı kendi acılarıyla öderler – köle durumuna düşürülmüş 150.000.000 çocuğu veya her yıl metal kafeslerin içine tıka basa doldurulmuş milyarlarca tavuğu anımsayın. Ancak denklemin ikinci yarısı birinciye eşit değil: tüketici yaşam tarzı insanı iyi yaşamaya götürmüyor ve hiç kimsenin yararına değil. Bu tabii ki, tüm diğer şeylerin eşit olduğu ve kültürümüzün daralan çerçevesi içinde rahatça kaldığı anlamına gelmiyor. Zengin olmaktansa yoksul olmayı yeğlerim. Ama bu da, sorunun bir bölümünü oluşturur. Düzenli bir biçimde elimine edilen seçenekler yoluyla –nakit para ve bordroya dayalı ekonomiden çekilmeyi ve Birleşik Devletlerde bir avcı-toplayıcı olarak yaşamayı deneyerek– kendimizi bir tür cezaevinin içine hapsettik.

Aynen Auschwitz'de veya diğer travma durumlarında olduğu gibi, insanların öylesine bastırılmış olduğu ve tercihlerinin öylesine dar bir çerçeve içinde sınırlanmış olduğu koşullar yaratılabilir. Bunun sonucunda başkaları sömürülür, onların kendilerine daha kolay olan işi veya son parça patatesi almaları kaçınılmaz olur, o gün öldürülecek olan insanlardan uzak durmaları (veya bizim olayımızda pembe ince ve uzunca bir kağıt parçasını almaları) gerekir. Bir toplama kampında fiziksel yaşamın sürdürülmesi ile ilgili olarak öldürülen olmaktansa öldüren olmak, direnişçi olmaktansa işbirlikçi olmak, işbirlikçi olmaktansa nöbetçi olmak, nöbetçi olmaktansa denetçi olmak daha iyidir ve patron olmak her zaman için daha iyidir. Ruhsal yaşam tamamen farklı bir soru kapsamındadır. Ancak tabii ki, kampta olmamak hepsinden daha iyi olacaktır.

Yaşam tarzımızın önkoşulu başkalarını yapmalarını istediğimiz şeyi yapmaya zorlamanın yararımıza olacağıdır. Önceden yapılan bu varsayım, ekonomimizdeki bir tanımlama tarafından açıkça gösterilmiştir ve bu dünya ile ilgili bilimsel açıklamamızda kutsal olarak kabul edilmiştir. Bu tanımlama, kapitalizmin amacının başkalarının sizin için çalışmasını sağlamak niyetiyle yeterli derecede varlığı toplamak olduğu şeklindedir. Etkili bir sosyobiyolog olan Richard Dawkins bunu şu biçimde açıklar: "Doğal ayıklanma, hayatta kalma makinelerini denetleyen genlerin işlerini, çevrelerinden en fazla yararı elde etmelerini sağlayacak biçimde kolaylaştırır (hayatta kalma makineleri ve hantal robotlar Dawkins'in, ne yazık ki, insanlar ve diğer canlı varlıklar için kullandığı iki terimdir). Bu, hem aynı türden hem de farklı türlerden olmak üzere, diğer hayatta kalma makinelerinden de yararlanmayı içerir." Ancak önceden yapılan bu varsayım –başkalarını sömürmenin bizim yararımıza olduğu varsayımı– yalnızca ilişkiler kurmaya ve bunları sürdürmeye gücü yetemeyecek olan, sürekli travma tehdidi altında yaşayan insanlarm aşırı derecede sınırlayıcı ve belirli koşulları için geçerlidir. Arkadaşlarımızdan "yararlanır mıyız? Eğer öyleyse, bu arkadaşlıklarımız hakkında ne düşündürür? Bir keresinde, bir ekonomistin "insanların tarzları" üzerine konuştuğunu duymuştum. Arkadaşlarıyla sütlü içeceğini paylaştığı, bir bardağa iki pipet koydukları ve her biri-

nin bardaktaki içeceğin büyük çoğunluğunu içmeyi deneyerek tüm güçleri ile kamıştaki havayı içlerine çektikleri gençlik yılları aklına gelmişti. Kendi gençlik yılları deneyimim oldukça farklıydı; arkadaşlarım ve ben paylaştığımız her ne ise, en sona kalan kısmını diğerinin alması için ısrar ederdik. İlişki ve arkadaşlarımın duyguları her zaman için eldeki malzemeden çok daha önemliydi. Kendi payıma düşenden fazlasını almak bir arkadaşlığın sona ermesi anlamına gelebilirdi.

Başkalarını sömürerek kendi iyiliğimiz için hareket ettiğimize kendimizi inandırabilmemizin nedeni, kısmen benliğin ciddi bir biçimde daraltılmış tanımlamasını kabul etmiş olmamızdır. Babam gece geç saatte odama yaptığı ziyaretler sırasında kendinden geçmiş olabilir, ancak bu onun ruhuna ve bizim ilişkimize neler yaptı? Oğlunu tehditlerle korkutmak, büyüklüğe ve güce dayalı bir sıradüzen yoluyla denetim kurmak bir babanın yararına mıdır? "Tecavüz eden kişinin gücünü tanıması ve başlangıçta iğrenç olsa da kabullenmenin söz konusu olduğu bir ilişkiyi kurmasının kadına yararı olabileceği" ve "gücün sergilenmesi durumunu, kadına en güvenli biçimdeki geleceğinin şiddet yanlısı erkekle birleşmeyi dolaylı olarak belirttiği" kuramını oluşturmak *Demonic Males* kitabının yazarları için oldukça iyidir; ancak gerçek erkeklerin gerçek kadınlara tecavüz ettiği, gerçek babaların gerçek çocuklara tecavüz ettiği gerçek dünyanın içinde kültürümüzün gerçek etkinliklerinin gerçek dünyayı yok ediyor olmasından gerçekten yararlanan kişiler kimlerdir? Richard Dawkins, "Chicagolu başarılı gangsterler gibi," diye yazmıştı, "genlerimiz bazı durumlarda, rekabetin oldukça fazla olduğu bir dünyanın içinde, milyonlarca yıl yaşamayı sürdürmüşlerdir. Bu bize genlerimizde belirli niteliklerin olmasını bekleme hakkını verir. Başarılı bir genin içinde üstün bir niteliğin olduğunu beklemenin acımasız bir bencillik olduğunu kanıtlamaya çalışacağım. Bu gen bencilliği, genellikle bireysel davranışlardaki bencilliğe neden olacaktır." Hareketlerimizi mantıklı biçimde açıklamayı denerken en sonunda yıkıcı ve mantıksız davranışımızın bile, insanoğulları olarak bizlerin yararına olduğu iddialarından vazgeçmiş olmamız ve kendimizi genetik maddelerimizin "bencil" arzuları tarafından anlamsız hareket-

lere itilmiş "hayatta kalma makineleri", "hantal robotlar" olarak yeniden tanımlamanın dışında başka bir şey yapmayacak kadar küçülmüş olmamız ne kadar dokunaklıdır.

Gerçek dünyaya geri dönmenin zamanıdır. Eğer erkek kardeşlerim ölecek olsalardı, acıyı ve kaybı hissederdim: onlar, ellerim, parmaklarım veya yaşamımdaki saatlerin olduğu kadar, benden birer parçalar. Eğer annem veya kız kardeşlerim ölecek olsalardı, acı duyardım. Arkadaşlarımdan her biri benden bir parçadır. Her ne kadar gözle görülür olmasa da, güçlü bağlarla bana bağlılar.

Yaşadığım yerdeki toprağı, ağaçları –çakal ağacını, büyük çam ağacını ve diğerlerini– köpekleri, kedileri, kuşları, çakalları, örümcekleri, keneleri, hatta fareleri bile seviyorum. Kendimizi deriden bir çuvalın içine bağlanmış bir ego olarak veya daha da kötüsü, gangsterimsi genler tarafından zorunlu olarak kullanılan hantal otomatlar olarak nasıl tanımlayabiliriz? Bizler paylaştığımız ilişkileriz, bizler o bağ kurma süreciyiz, bizler, hoşumuza gitse de gitmese de, fiziksel, duygusal, ruhsal ve deneyimsel olarak çevremize geçirgeniz. Ben her bahar burada yuva yapan mavi kuşlar ve sıvacı kuşlarıyım. Onlar da ben. Metafor biçiminde değil, tüm fiziksel gerçeklik içinde. Ben yalnızca ilişkilerimin karakteri kadar güzelim, yalnızca çevremdekileri zenginleştirdiğim kadar zenginim ve yalnızca selamladıklarımı canlandırdığım kadar canlıyım.

Toplama kampının sınırları kara mayınlarıyla döşenmemiş veya elektrik verilmiş tellerle çevrilmemiş. Uzaklaşıp gittiğimizde bizi vurmak üzere nöbetçiler dikilmiyor. Ne kamçıyı nöbetçilerin ellerinden almamız gerekiyor, ne de onunla bizden aşağıda olanlara vurmamız. Yapacağımız şey bundan çok daha basit. Yalnızca yürüyüp gitmemiz ve bütünüyle birlik içinde olan dünyanın içine yeniden girmemiz gerekiyor.

Hiç kimse travmadan yara almadan kurtulamaz. Çok ciddi bir biçimde sarsıntıya uğramak, en azından bir ömür boyu travmayı tamamen normalleştirmek için –neden olduğu sapmayı tanımak için– çalışmayı gerektirir. Bedeninizi, duygularınızı ve aklınızı yeniden yaşama-

ya, ilişkileri yeniden yaşamaya ve size ihanet etmiş olarak algıladığınız bir dünyayı yeniden yaşamaya başlamanız gerekir.

Herkesin, gece gıcırdayarak açılan kapının sesini dinlemek için uykusundan uyanmadığını veya sabahın dördünde odanın kasıtlı olarak karartılmış hali içinde dikkatle siyah bir silueti aramadığını ancak son zamanlarda öğrendim. Yirmili yaşlarım boyunca her gece yatmadan önce odamı kontrol ettim ve yatağın altında ya da dolapta saklanan birisini bulmasam da çocukken öğrendiğim korkuyu duydum. Hatta şimdi bile, çoğu kez çamaşır sepetimi odanın kapısının önüne koyuyorum. Bunu yaparken sepetin içeriye girecek olan herhangi birisini durdurmasını beklemiyorum. Yalnızca çocukluğumun duasını bu hareketimle mekanik olarak açığa vuruyorum: *Uyurken onun benim için gelmesine izin verme. Beni hazırlıksız yakalamasına izin verme. Benim daima uyanık olmama izin ver ki, geldiği zaman kaçıp gidebileyim.* Birkaç gece önce, rüyamda babamın bana tecavüz ettiğini gördüm. Bitmez, tükenmez gibi görünen bir biçimde gelirken tekrar ve tekrar, "Seni kendim gibi yapacağım. Seni normal yapacağım," diyordu.

Ben kendi cezaevimde yaşıyorum; siz de kendinizinkinde. *Adını koyun. Buradan kurtulun.* Ancak bu, dehşet vericidir. Çevrede kara mayınları var. Onlarla birlikte büyüdüğüm için onları görebiliyorum. Çevrede dikenli teller var. Bu toplama kampını sevmiyorum, ama dünyanın da farklı olmadığına inanıyorum.

* * *

Travmayı atlattıktan sonra yaşamımızın sonuna kadar karşımıza çıkacak olan bir seçenek var: travmayı tamamen normalleştirmeyi denemek veya travmanın normalmiş gibi görünmesine çalışmak. Eğer engeller fazlasıyla ürkütücüyse, kara mayınları fazlasıyla gerçekse, mantıklı bir biçimde açıklamak ve bize olanları normalleştirmek için uğraşabiliriz. Bu aynı zamanda, başkalarına yaptıklarımıza da özür yaratmaya yardım eder. Bu normalleştirme süreci, doğruluk iddialarını uy-

durmaya temel oluşturur. Bu aynı zamanda, Batılı bilim ve din öğretilerinin kendilerini ortaya koydukları yolun temelini oluşturur.

Bu normalleştirme örnekleri günümüz gazetelerinde de karşımıza çıkar. Yörede yaşayan bir çift hayvanlara kötü muamele etmekten ötürü mahkemeye çıkarıldılar. Birkaç yıldan beri gelen şikayetleri dinledikten sonra polis şefleri çiftin yavru köpek yetiştirdikleri yere baskın yaptılar. Polis memurları, kırılmış olan çenesinin kaynadığı yerde çene kemikleri açıkta kalmış olan bir köpek ve bağırsakları dışarı fırlamış, boyunlarındaki tasmaların sıkmasından ötürü boyunlarında kesikler meydana gelmiş olan bir dolu köpeği bulmuşlardı. Bir anne köpek, neredeyse kırk yavruyu beslemeye çalışıyordu. Yetişkin köpeklerden otuz beş tanesi öldürülmüştü. Çiftin mahkemedeki savunmaları ne miydi? Onlar bu köpeklere sahip olmuşlardı. 8 numaralı İlahiden alıntı yapıyorlardı: "Sen onu [insanı] ellerinle yaptığın işler üzerinde egemenlik kurması için yarattın; sen her *şeyi* onun ayaklarının altına serdin: tüm koyun ve öküzler ve otlaktaki hayvanlar; havadaki kuşlar ve denizdeki balık ve denizlerin yollarından geçip giden *her ne ise*."

Yargıcın, açık bir biçimde, onlara bazı suçlamalardan ötürü ceza vermekten başka seçeneği yoktu. Yargıç daha sonra, gazetenin can yakıcı olarak adlandırdığı, aleyhte bir konuşma yaptı. Sanıkların değil, bunun yerine en başta adalet isteyen "aşırı gayretli hayvan hakları eylemcilerinin" aleyhinde konuştu.

Her gün travmaya neden olan davranışın normalleştirilmesine dayalı tüm bir kültüre karşı savaşım veriyorsanız ne yaparsınız, ne kadar yorulursunuz? Kaçacak hiçbir yer yok.

Geçen kış, yere değdiği an buz tutan yağmur damlalarıyla birlikte her taraf buzla kaplandı. Sonra gece olana dek daha fazla yağmur yağdı, daha fazla buz tuttu ve her bir çimenin uzun yassı yaprağı, her bir çam ağacı üzerindeki her bir iğne bulutların arasından ara sıra çıkan ay ışığı için bir prizma oluşturdu.

Karın üzerini bir buz tabakası kapladı ve ağaçlar, elektrik telleri ve kayalar iki buçuk santim kalınlığında bir buz kılıfıyla örtüldü. Dallar aşağı sallandı. Ölümü andırır biçimde sessiz olan gecenin içinde, koca koca ağaçlar ağırlığın altında kalmaya dayanamayarak silahın patlama sesine benzer, âni bir ses çıkararak kırıldılar. Otomobiller buzun üzerinde gidemedi. Tüm kent gücünü yitirdi. Bulutlar geri geldiğinde gece, kültürümüzün ortaya çıkışından önce olduğu gibi, olabildiğince karanlıktı. Sonra ay yeniden yüzünü gösterdi ve ışığı binlerce küçük yaprak filizlerinin arasından kırılıp geçti.

Hava soğuktu. Bir şey –birisi– beni dışarıya çağırana dek ateşin yanında oturdum. Dışarı baktığımda çakalın birinin gizlice sıvıştığını, ilk gördüğüm gün hissetmiş olduğum aceleciliğin aynısını hissettim. Bu çağrının çakallardan gelmediğini biliyordum, ancak beni kimin çağırdığını bilmiyordum.

Posta kutusuna doğru yürümeye başladım, ama ayaklarım beni ters yöne, ormanın içine taşıdılar. Çakal ağacına doğru yürüyordum. Daha hızlı yürüdüm. Attığım her adımla birlikte önce buzun kırılma, sonra da buz tabakasının altındaki karın sıkışmasından dolayı iki ayrı ses birden çıkıyordu. Üzerlerini kaplayan buzdan örtüyle kalınlaşmış olan çimenler, onlara sürtünüp geçtiğimde bir yana eğildiler ya da çatırdadılar. Ağaçlar gelişigüzel kırılıyorlardı. Koşmaya başladım.

Çakal ağacına geldim. Kırık yeni oluşmuş, henüz buz tutmamıştı. Yarayı öpüp okşadım, sonra yüzümü pütürsüz soğuk yüzeye bastırarak kollarımla ağacın gövdesini sardım. Onu öptüm. Başka ne yapmam gerektiğini bilmiyordum. Ağacın buzla kaplı kabuğunu okşayarak, "Her şey düzelecek. İyileşeceksin," dedim. Bunun doğru olup olmadığını bilmiyordum. Aynı zamanda, "Seni seviyorum," da dedim.

Bir arkadaşınız yaralandığında, yarayı iyileştirmek veya neden olduğu acıyı dindirmek gücünüzün ötesindeyse, karşılığında ne yaparsınız? O gece, o ağaca ve diğerlerine sarıldım ve yıllarca bana verdiklerine karşılık olarak en azından birazını geri vermeyi denedim.

Sand Creek'teki katliam sırasında ("Piç kurusunu bana bırak; onu vurabilirim.") iki kadın çocuklarıyla birlikte kaçmayı başarmışlardı, ama kısa zamanda yollarını kaybettiklerini fark ettiler. Bir mağaraya sığındılar, ancak soğuktan korunmaları zordu, çünkü mağara çok derin değildi. Gece geç saatte, büyük bir kurt mağaraya girdi ve onların yanına yattı. İlk başta ürkmüşlerdi, ama en azından ısınmışlardı. Ertesi gün kurt onlarla birlikte yürüdü, onlar dinlendiği zaman dinlendi. En sonunda kadınlardan birisi, "Ah Kurt, bizim için bir şeyler yapmaya çalış. Biz ve çocuklar neredeyse açlıktan öleceğiz," dedi. Kurt onları yeni öldürülmüş olan bir bizonun yanına götürdü. Karınlarını doyurdular. Kurt sonraki birkaç hafta boyunca onlarla birlikte yürüdü, acıktıklarında onlara yiyecek buldu ve onları hem insanlardan hem de diğer canlılardan korudu. En sonunda onları kendi insanlarının, Cheyenne Kızılderililerinin yanına götürdü ve biraz bir şeyler yiyip karnını doyurduktan sonra ortadan kayboldu.

İşler şu anda olduğu gibi olmak zorunda değil.

Aktarmış olduğum öykü, yalnızca bilimle uğraşmakla yetinmeyen bir kişi tarafından anlatılmış bir anekdottur. Olayın tanıkları kimlerdir? Onlar, bilimsel olmayan gözlemler yapan mantıksız insanlardır.

Eğer öykünün bir metafor olduğuna karar verirsek, onları yalancılıkla suçlamamız gerekmez, ancak bununla birlikte dünya görüşümüz üzerinde yeniden düşünmemiz gerekir. Kadınlar ve çocuklar kurtlarda gözlemledikleri *niteliklere sahip olmaya başladılar,* dar bir mağaranın içinde birbirlerine yumaklandılar, belki de kendilerini sıcak tutması için buldukları eski bir kurt postuna sarındılar. Bizonları sessizce izlediler ve yeni öldürülmüş bir tane buldular. Belki de kurtları kovaladılar. Kurtlardan olduğu gibi, beyaz tenli adamlardan da sakındılar, onlardan sakınmayı öğrendiler ve en sonunda evlerinin yolunu buldular. Fiziksel gerçeklik ile ilgili görüşümüz sağlam bilimsel kanıtlara dayandırılmak zorundadır, peri masallarına değil.

Bir keresinde bilimle uğraşan bir arkadaşıma, kendisini türler arası iletişimin gerçek olduğuna inandırmam için ne gerektiğini sormuştum. "Eğer bir hayvan sen istediğin için doğasına aykırı davranıyorsa, o zaman konuyu yeniden inceleyip gözden geçiririm," dedi.

Bir hayvanın doğasını neyin tanımladığı sorusunu bir yana bırakarak, "Bir çakal sürüsünün tavukları yememesi gibi mi?" diye sordum.

"Yeterli değil."

Sanırım bu, bana inanmadığını söylemenin nazik bir biçimiydi. Ona, Chipewyan Kızılderililerinin çocuklarının sık sık kurt yavrularıyla oynamak için onların inlerini nasıl bulduklarını ve bu konuda sadece Kızılderililerin sözlerine inanmak zorunda olmadığımızı anlattım. 18. yüzyılda yaşamış kaşif Samual Hearne, Kuzey Kanada'yı keşfeden ilk beyaz tenli adam olması özelliğiyle bunu şöyle anlatıyordu: "Kuzeyli bir Kızılderili'nin onlardan birine zarar verdiğini asla görmedim; tersine onları daima dikkatli bir biçimde inlerinin içine koyarlardı ve bazen onların yavru kurtların yüzlerini zincifre veya aşı boyasıyla boyadıklarını görürdüm."

Arkadaşım hiçbir şey söylemedi. Böylece ben de raftan bir kitap aldım ve ona New Jersey'deki bir doğal yaşam barınağında geçmiş olan bir olayı anlattım. Beyaz kuyruklu geyiklerin nüfusunda yaşanan patlama idarecileri orada avlanma izni vermeye zorluyordu. Birçok insan avlanmaya karşı çıktı, bu yüzden barınağın bazı bölgeleri av için yasak bölge olarak kaldı. Bir idareci, "Komik bir şey oldu," diye açıklamıştı, "ve ben bunun olduğunu gözlerimle görmemiş olsaydım asla inanmazdım. Ava izin verilmesinden birkaç gün önce çok sayıda geyiğin av bölgesini terk ettiklerini, Passaic Nehri'ni yüzerek geçip avlanmanın yasak olduğu bir bölgeye gittiklerini gördük. Sanki birisi onları uyarmıştı. Tabii av sezonu başlayamadı bile." Arkadaşıma tanıdığım her deneyimli avcının çoğu kez aynı şeye tanık olduğunu anlattım: erkek geyikler sezon açılmadan birkaç gün önce kırlarda saklısız gizlisiz karınlarını doyururlar, sonra avlanma yasağı kalkmadan önce ortadan kaybolurlar.

Arkadaşım yüzünde anlamsız bir ifadeyle bana bakmayı sürdürdü ve ben sabrının taşmak üzere olduğunu görebiliyordum. Biraz daha ileri gittim ve ona Gaddy Kaz Barınağı'nı anlattım. 1930'ların ortalarında Lockhart Gaddy adında Kuzey Carolina'lı bir çiftçi, çiftliğinde Kanada kazları beslemeye başladı. Kısa zamanda öylesine çoğaldılar ki yöreye gelen turistler çiftliği ziyaret etmeye başladılar. Kazlar kendilerini güvende hissediyorlardı. Komşu çiftliklerde hiç kimseyi yanlarına yaklaştırmazken, Gaddy'nin yerinde turistlerin kendilerine dokunmalarına izin veriyorlardı. Hem kuşların hem de ziyaretçilerin sayısı artmayı sürdürdü. Öyle ki yaklaşık olarak 30.000 tane Kanada kazı ve bir o kadar da ziyaretçileri olmuştu. 1953 yılında Gaddy, kazları beslerken geçirdiği bir kalp krizi sonucunda yaşamını yitirdi. Eşi Hazel 10.000 kadar kuşun bir anda sessizliğe büründüğünü anlatıyordu. Gaddy bir korunun içinde yer alan göletten on beş metre uzaktaki bir tepeciğe defnedildi. Cenazeye katılanlar o gün kazların hiç seslerini çıkarmadıklarına tanık oldular. Tören bittikten sonra kazlar mezarın orada tören düzeni içinde toplandılar ve çevresinde tekrar tekrar yürüdüler. 1970'lerin başında Bayan Gaddy ölene dek, barınağı ziyaret eden kazların sayısı artmayı sürdürdü. Gaddy'lerin bir akrabası sorumluluğu üstlendi, ancak kazlar görünüşe göre artık Gaddy'lerin orada olmadığını birbirlerine iletmişlerdi ve 1975 yılında kazlar gittiği için barınak kapatıldı. Her ne kadar büyük, V biçimindeki oluşumlar sonbahardaki göçleri sırasında havada uçmayı sürdürseler de, artık asla yere konmuyorlar.

Arkadaşım, "Güzel öykü," dedi. "Anlatmak istediğin nedir?"

Gözlerimi kapattım ve biraz düşündükten sonra ona Sand Creek katliamından sonra Kızılderililere bakan kurdun öyküsünü anlattım.

Öfkelenmiş bir durumda, "Bunlar birer kanıt değil. Bunlar yalnızca öyküler. Bunların hiçbir anlamı yok. Bana bilimden söz et. Bana yeniden sergilenebilir bir şeyler göster," dedi. Aramızda uzun bir sessizlik oldu. Kollarını önünde kavuşturdu ve yere baktı. Sağ eliyle çenesini ovuşturdu. En sonunda başını yeniden kaldırarak, "Biliyorsun, beni ikna etmek için söyleyebileceğin bir şey yok," dedi.

Benim de sabrım tükenmişti. Kuşkucuymuş gibi görünüp tartışma kabul etmeyen inancı, beni öfkelendirdi. Birçok şeyi söylemeyi düşündüm, ama onun yerine başka bazı kaynaklara el attım ve dedim ki: "Tamam, sana insan-kurt ilişkileri ile ilgili olarak kültürümüzün yaratabileceği en iyi örneği göstereceğim. 1630: '[Massachusetts Körfezindeki Koloni'de] Öldürülen her bir kurt için 10 şilin ödenmesi emredildi.' 1645: 'Bay Bartholomew, John Johnson, Bay Sprauge, Bay Winsley ve Bay Hubbard öylesine açgözlü, acımasız yaratıklar olan ve tüm koloni sakinlerine her gün sıkıntı veren kurtların yok edilmesi amacıyla en iyi yolları ve araçları düşünmek için kurulan bir komiteye seçildiler.' 1854: 'Herkes iki buçuk santimetrekare büyüklüğünde et parçaları hazırlıyor, ortasında ince bir yarık kesiyor ve içine bir miktar striknin koyarak çevresini kapatıyordu... Zehri koyduktan sonra bir sabah altmış dört tane kurt topladılar... Bu kışın avından elde edilen kazanç [aynen böyle yazılmıştı] dört bin Amerikan dolarının üzerindeydi.' 1872: 'Ölü kurtların derilerini yüzmeye başlamadan önce [Kansas'taki bir ekip tarafından kiralanmış olan] Meksikalılar bu yaşlı dostu ['son derece hasta olan' bir kurt] yakaladılar ve onu öfke ve korkudan sararmış gözlerle sağrısının üzerinde otururken, karabinaların kayışlarıyla yakındaki bizon leşinin boynuzlarına bağladılar... Doğuştan varolan tüm kızgınlıkları içinde, çevresi ıssız yerlerden gelen vahşi hayvanlar tarafından kuşatılana kadar insanoğlu, Tanrının kendisine verdiği diğer hayvanlar üzerindeki harika egemenliğin değerini asla bilmiyor.' 1871: 'Buradan [kurt ve bizon avcıları tarafından inşa edilmiş geçici sığınaktan] fazla uzakta olmayan bir yol, yaklaşık yetmiş beş metre genişliğindeki vadiden geçip gidiyordu ve burası gri kurtların leşleriyle kaplanmıştı.' 1900: 'Tanrının dağlara ve vadilere yakın, altın ve her türlü metal ve madenle dolu bu zengin, geniş, iyi sulanmış ve verimli toprakları ve dalgalanıp giden bol çayırları sonsuza kadar vahşi hayvanların ve yabani insanların tekelinde olsun diye yarattığına inanamıyorum. En uygun olanın yaşamayı sürdüreceğine inanıyorum ve bu yüzden tüm yaşamım boyunca 'sağlıklı olmak' zorundayım... Kurt, uygarlığın düşmanıdır ve ben onu yok etmek istiyorum.'"

Uzunca bir süre birbirimize baktık, sonra o bakışlarını kaçırdı. O noktada durmam gerekirdi, ama durmadım. Ona, hükümet yetkililerinin bir indeki yavruların hepsini, geriye bir tane kalana dek öldürdüklerini, sonra son kalanı bir ağaca zincirlediklerini ve sonra da korkmuş olan yavruyu kurtarmak isteyen tüm yetişkin kurtları vurduklarını anlattım. Tuzağa düşürüldükten sonra kurtlar deri bir kayışla yakalanmış, bir kazığa bağlanmış ve çeneleri telle bağlandıktan sonra da ya susuzluktan ölmeye terk edilmişler ya da avcıların köpekleri tarafından parçalanmışlardı. Kurtlar kementle yakalanmış ve ölene dek yerlerde sürüklenmişlerdi. Ona, bugün bile, kurtların uçaklardan açılan ateş sonucu vurulduklarını, striknin veya siyanürle zehirlendiklerini ve öldürüldüklerini anlattım.

Arkadaşıma, onların karanlıkta yanımıza gelmemelerinde, bizi beslememelerinde, bize bakmamalarında ve bizi eve götürmemelerinde şaşılacak ne gibi bir taraf olduğunu sordum. Bizden korkup kaçmaları şaşılacak şey midir?

Tüm bu yıllardan, tüm bu sömürülerden, kurtarılma ve topluluk için kaybedilmiş tüm bu fırsatlardan sonra, Latin köklerden Anglosakson köklere geçerken bir yerlerde bir şeyleri berbat etmiş olduğumuzun artık açıkça ortada olması gerektiğini söyledim. Hâlâ dünyanın tepesinde yalnız durduğumuza inanıyoruz. Ancak bu durdurulmalı. En sonunda, bir yerde durup çevremize bakmak ve bizi hâlâ eve götürmeye istekli herhangi birisinin olup olmadığını araştırmak zorunda kalacağız.

Sandalyesinde huzursuzca kıpırdandı. Çok fazla şey mi söyledim, diye merak ettim.

Üniversitede ana dal olarak ekonomiyi seçtim. Öğrendiğim başlıca ders, sürecin önceliği üzerineydi. Şöyle ki, dolaylı amaçlarla hareket ettiğim zaman yolda engeller yükselir, yoluma devam edebilmem için bu yolun kalbime olan uzaklığına doğru orantılı olarak, irade gücü gerekir.

Şunu anlatmak istiyorum: master eğitimime, özellikle ekonomiyi çok fazla önemsediğimden değil, yüksek atlamayı sürdürebilmek için gittim. Üniversiteden mezun olduktan sonra, sanki benden bir parça

çok kısa zamanda ölmüş gibi hissettim. Sadece iki buçuk yıl atlamıştım. Hep düşünürüm, atlamayı bir yıl daha sürdürebilseydim ulusal düzeydeki yarışmalara katılmaya yeterlik kazanabilir ve belki de yarışmayı birincilikle bitirebilirdim.

Ancak, bu olasılık bile, beni spor yapmanın verdiği neşeden daha fazla harekete geçirmezdi. Atlayışımı yapmak için ayağa kalktığımda çekingenliğimin tamamen kaybolmasını, giriş yolunun ayaklarımın altında akıp gitmesini, havalanmanın verdiği yumuşaklık hissini –daha çok yukarı doğru sıçrarken ve sonrasında hamle yaparken duyduğum önlenemezlik hissini– engele dokunmadan geçmiş olmanın verdiği ürkütücü ve erotik düzgünlüğü severdim. Spor benim için mükemmel bir duyguydu. Bu, atlamanın üzerinde çalışmadığım anlamını taşımaz, çalışırdım. Ancak, insan bir işi severek yaparsa motivasyon sağlanır.

Yüksek atlama deneyimimi özetleyen Çince bir kavram vardır: *wu-wei*, "yapmamak"* anlamındadır. *"Hiçbir şey yapmamak"* değil, ama *zorlamamak* anlamındadır. En iyi atlayışlarımı zorlanmadan yaptığım gibi, yüksek atlamanın akışı da –hentbol öğretmeninin tesadüfen yaptığı keşiften sabırla verdiği eğitime, kongremizin düzenlediği yarışmada şampiyonluğu kazanmama kadar– zorlamadan olmuştu ve üzücü bir biçimde büyük ölçüde zorlamayla olan eğitim sürecimle çelişirdi.

Romalı filozof Seneca, benzer bir destek sürecini veya direnişi yazmıştı: "Kader tanrıçaları istekli olanların gidişini yönlendirir; istekli olmayanları da sürükler." Eğer kader tanrıçaları daha önceden atlamaya gidişimi yönlendirdilerse, şimdi beni ondan uzağa sürüklemeye başlamışlardı. Derslere katılmak için kayıt yaptırdıktan hemen sonra, Madencilik Okulu'nun atletizm kurumlarını beklenmedik biçimde değiştirdiğini öğrendim. Yapılan değişikliklerle, master öğrencilerinin yarışmalara katılmasına izin verilmiyordu. Bunu duyduğumda okula devam

* Wu-wei; Çin.,lit."hiç bir şey yapmamak"; istemsiz (motivasyonsuz), kasıtsız hareket. Olayların doğal akışına müdahale etmemeyi ifade eden ve Tao-te ching'de geçen bir kavram; tamamıyla kasıttan ve niyetten yoksun olan ve bütünüyle belirli bir duruma uygun olan kendiliğinden doğan hareket. Wu-wei'nin Taocu azizin hareketi olduğu söylenir. (Dharma Ansiklopedi 2)

etmemeyi düşündüm. Ama yüksek atlamada zaten birçok bölgesel ve ulusal karşılaşmalara katılmama yetecek derecede yeterlik kazanmıştım ve bağımsız olarak atlarım düşüncesiyle okula gitmeyi sürdürdüm.

Kader tanrıçaları buna da izin vermedi. Birkaç hafta sonra atlama yaparken ayağımı incittim. Ne antrenörler ne de okul doktorları ters bir şey bulamadılar. İncinmeyle başa çıkabilmek için tüm acılarımı ele alırken yaptığım gibi, duvar oluşturma yolunu seçtim. Kendimi bedenimden gelen işaretlerden güçlü bir biçimde soyutladıkça, atlamada benliğin yok olması sonucunda ortaya çıkan olumlu yapı, bu sporun karanlık yüzü durumuna geldi. Atlayış çizgisine tek ayağımın üzerinde sıçrayarak gittim, acıyı hissetmedim, giriş yoluna koştum, atladım ve çukurun dışına sıçrarken acının geri gelmesine izin verdim. Eğer kendimi yalnızca acıya karşı yeterli bir biçimde sağırlaştırabilirsem, kendimi engelin üzerinden aşmaya yönlendirebilirim umudunu taşımayı sürdürdüm, ama bunun hiç bir işe yaramadığını gördüğümde şaşırdım. Atlamayı sürdürdüm ve daha sonra kendimi zorlayarak yaptığım her atlayışta ayağımı tekrar ve tekrar kırdığım ortaya çıktı – daha sonraki röntgen çekimleri ayağımın kırılmış olduğunu ortaya çıkardı.

Derslerde de başarılı olamadım. Ana dal olarak ekonomiyi seçmiştim, çünkü Madencilik Okulu'nda sunulan en kolay daldı ve ben aldığım derslerin yarısına yakınından zevk alıyordum. Derslerden zevk alabiliyordum, çünkü onları ciddiye almazdım. Aynen fizikte olduğu gibi, ekonomi de görünürde gerçek yaşam olaylarını tanımlamak için yaratılmış denklemlerden oluşsa da, bunu oldukça yetersiz bir biçimde yapar. Denklemleri üstesinden gelinebilir duruma getirmek adına (bu yüzden yaşamın da üstesinden gelinebilir olduğu iddiasında bulunarak) ekonomistler, sayıya dökme açısından zor veya olanaksız olabilen değişkenleri önemsememek veya uydurmak zorundalar. Bu yüzden, günümüzde ekonomi üzerine yazılmış bir ders kitabına baktığımda, Wh $\int$ B + M denklemini görebilirim. Bunun anlamı, tanıma göre varlığın senet, tahvil ve bono gibi değerli kağıtlar ile paranın toplamına denk olduğudur, çünkü yazarların açıkladığı üzere "senet, tahvil ve bono gibi değerli ka-

ğıtlar ve para, varlığın tek stoklarıdır." Bu örnek boş yere verilmiş bir örnek değildir. Anonim şirket muhasebecileri bilançolarında insanların mutluluğunu veya köle durumuna getirilmiş çocukların acılarını etken olarak almazlar. Vahşi kurdun ve kafese kapatılmış dişi kuşun sesleri bu denklemlerde yer almaz. Bilimin ve dinin yaptığına benzer biçimde, anonim şirket ekonomisi de bizleri bedensel yaşama karşı sağırlaştırır.

Daha gülünç olan ise, bu denklemlerin ekonomik sistemimizi tanımlamayı bile başaramamasıdır. Öğrendiğim denklemler neredeyse yalnızca ve yalnızca "serbest pazar" adı verilen bir modele dayandırılmıştı. Benim açımdan varolmayan bir şeye dayandırılmış denklemleri öğrenmek zaman kaybıydı. Tarım işleriyle uğraşan ulusötesi Archer Daniels Midland şirketinin üst düzeydeki eski yöneticisi Dwayne Andreas bile bu gerçeği açıklar: "Dünyada serbest pazarda satılan herhangi bir şeyin tek bir zerresi yoktur. Tek bir zerre. Serbest pazarı görebileceğiniz tek yer, politikacıların konuşmalarıdır." Aynı şeyi ekonomi derslerinde görürsünüz.

Ekonomi üzerine yazılmış ders kitaplarının eksiksiz olmaları için kanla basılmış olmaları gerekirdi: toprakları ellerinden alınabilsin, satın alınabilsin ve satılabilsin diye yok edilmiş olan yerli insanların kanları; para etmeye başladıkları için ticari mal durumuna getirilmiş ve öldürülmüş olan somon balıklarının, kunduz ve bizonların kanları; başkalarının ticari mal durumuna getirmesi sonucunda yaşam süreleri azaltılmış olan tüm insanların kanları; sahipleri, her canlı varlığın doğuştan kazandığı bir hak olan boş zamana sahip olabilsin diye yaşamlarını didinerek geçiren köleler ve bordro mahkumlarının kanları; ekonomik teori tarafından susturulmuş olan herkesin kanı... Bilimimiz ve dinimizle aynı ruhsal durum içinde olan ekonomimizin en açık işlevi, sömürme sistemine temel olabilecek sosyopolitik bir düzenin yapılandırılmasıdır.

Sonbahardaki yarıyıl boyunca dayandım ve ilkbaharın başlarında sorumlu oldum. Yüksek atlama tam bir yenilgiydi. Dersler anlamsızdı ve artık zevk vermiyorlardı. Machiavelli'nin *The Prince** kitabının ders ki-

* Prens veya Hükümdar adıyla bilinir.

tabı olarak okutulduğu bir yönetimsel ekonomi dersini anımsarım. Eğitmen bize, notlarımızın sunuşlara dayandırılacağını söylemiş ve iş dünyası "bir kıyasıya rekabet dünyası" olduğundan, öğrencileri diğer öğrencilerin çalışmalarını baltalama konusunda yüreklendirilmişti. Eğitmen şöyle bir örnek vermişti: Sunuş yapan kişi odadan çıktığı sırada bir başka öğrenci slayt makinesinin ampulünü çalmıştı. Sunuşu yapan öğrenci ise cebinde bir başka ampul taşımasının karşılığında sunuşunu yapmış ve A almıştı. Günün sonunun gelmesini bekleyemedim. Bu öyküyü duyduktan sonra eşyalarımı topladım, kapıdan dışarı süzülüverdim ve kayıtların tutulduğu büroya giderek bu dersten kaydımı sildirdim.

Ekonomi

"Milton Friedman'ın teorileri kendisine Nobel Ödülü'nü; General Pinochet'ye ise Şili'yi kazandırdı."

Eduardo Galeano

Ekonomi sözcüğü Yunanca *ta oikonomika* sözcüğünden gelir ve anlamı *ev halkı yönetimi bilimidir*. Bu sözcük bir insanın evine nasıl özen gösterdiği ile ilgilidir. Sözcük, paranın değerinin düşürülmesinden olumsuz etkilenmiştir ve artık paranın yönetimi anlamındadır.

Çevreyi katletme sözcüğü de aynı biçimde Yunanca *ev* anlamındaki *oikos ve katletmek veya yok etmek* anlamındaki *cidium* sözcüklerinden gelir. Çevreyi katletme, bir evin yok edilmesidir.

Tavuk yetiştirmek benim açımdan çok da kârlı bir iş değil. Albertson's adındaki dükkana gidebilecek ve yarım kilosu bir Amerikan dolarından daha az bir fiyata bir paket but satın alabilecekken, tavukları kuluçkaya yatırma, civcivleri banyo küvetimde tutma, onlara yiyecek bulmak için çöp tenekelerini karıştırma ve çakallarla söyleşme zahmetine niçin gireyim ki?

Kişisel yaşamımızda yaptığımız pek çok şeyin pek fazla bir ekonomik anlam taşımaması gibi, para kazanmak için yaptığımız pek çok şey de kişisel açıdan pek fazla bir anlam taşımaz. Bu kitabı yazmanın benim için ekonomik açıdan çok fazla bir anlamı yok: ücretim büyük olasılıkla bir saat çalışma karşılığında bir Amerikan doları civarında olacaktır (en azından yarım kilo tavuk almak için yeterli). Malî bir bakış açısından bakarsak, McDonald's için çalışsaydım, daha iyi kazanabilirdim. Yüksek atlamadan para kazanamazsın. Arkadaşlıktan da para kazanamazsın. Sevişmek de ekonomik açıdan hiçbir anlam taşımaz: zaman alır, kalori harcattırır ve eğer prezervatif veya ilaç kullanıyorsanız, paraya mâl olur.

Sanırım tanımlamayı biraz değişik bir biçimde yorumlarsak, sevişmek belli ekonomik kategorilere girebilir: arkadaşımın bana anlattığına göre, burada Spokane'deki East Sprague Caddesi üzerinde seks yapmanın fiyatı elli ile yüz Amerikan doları arasında değişiyor.

Sevişmekten söz ederken ani bir biçimde seksi satın alma konusuna geçerek, bulandırılmaması gereken suları bulandırdığım sanılabilir. Ancak ister East Sprague'daki bir kaçamaktan, ister Albertson's'daki yarım kilo tavuktan ya da ister Hastings veya Borders'daki bir kitaptan söz ediyor olalım, ekonomik alışverişin söz konusu olduğu herhangi bir süreçte olacak olan budur. Karmaşık ve çoğunlukla utanç verici süreçler –ilk sırada sevişme; ikinci sırada yiyecek toplama, yetiştirme veya kesme (aynı zamanda daha genel olarak diğer türlerle olan ilişkilerimiz) ve üçüncü sırada ise canlı ve insan olmanın ne anlama geldiğini inceleme ve açık seçik, etkili bir biçimde ifade etme süreci– sayıya dökülebilen ve taşınabilen ticarî malların içinde birbiri içine girmiştir. *Üç kitap, iki paket McNuggets tavuk ve bir kaçamak rica edeceğim.* Bu, ticarî bir mala indirgenmesi ve satılabilmesi olası bir şeyde olur. Olası olmayanda ise (tanımlamaya göre) değeri düşürülür görmezden gelinir veya basit bir biçimde yok edilir.

East Sprague'a ve ilişkinin özel durumdan çıkarılarak kazanç sağlayan bir duruma getirilmesinde zorunlu olarak nelerin kaybedildiğine geri dönelim. Sevgi kesinlikle kaybedilir, ancak kaybedilen başka neler vardır? Belki de hiçbir şey. Belki geçiş, yalnızca temelde gerçekten varolanı, tendeki sürtünmeyi, sinir uçlarının uyarılmasını, vajinanın ıslanmasını, meninin dışarı çıkmasını açığa çıkarmak için yansıtmanın örtüsünü kaldırarak gereksiz ve ağır olan gizemi, sır olmaktan çıkarır. Bu, başka bir şey değildir. Belki ekonomimiz, bunu kesin ve açık bir biçimde bilimin yaptığı gibi herhangi bir laboratuvarda üretilebilir ve ölçülebilir bir duruma, gerçek olana indirgemektedir: ereksiyon zamanı, meninin santimetre küp cinsinden ifadesi ve kimyasal içeriği, kadının ıslanmasının kimyasal içeriği (eğer elli Amerikan doları öderseniz) söz konusudur. Doğru bir donanımla, boşaldığı sırada erkeğin beynindeki kimyasalları ve başka bir şey düşündüğü sırada kadının beynindeki kimyasalları izleyebilirdik.

Sorun şuradadır: ekonomik kategorilerin oldukça büyük dünyası içinde sevgiye, neşeye, gizeme, ara sıra şaşıran ve şaşırtana, ara sıra açık olan ve açıklığa kavuşturana, ara sıra güzel olana, ara sıra bir beden üze-

rindeki bir başka bedenin, bir ten üzerindeki bir başka tenin, bir can üzerindeki bir başka canın birbiriyle gizemli bir çekicilik içinde buluşmasına yer yoktur. Sevgililerin birbirine dolandığı ve birlikte hareket ettiği süreç, East Sprague üzerindeki değiş tokuşlar içinde az bulunur.

Ancak, ekonomik kategorilere uydurmak için sanırım cinselliği bir ilişki bağlamı içinde bile çarpıtabilirdik: verdiğim zevke eşit miktarda zevk almak adına zevk veririm. Paranın el değiştirmesi gibi, bu da kesinlikle ekonomik bir değiş tokuştur; sadece geçerliliği olan artık okşama, kucaklama ve öpmedir. Fakat iki arkadaşın pipetle bir bardaktan süt içmeleri örneğinde olduğu gibi, ekonomik açıdan sergilenen bencilliğin bu türü de benim yaşadığım süreci tanımlamıyor. Benim deneyimim –ve bu da yalnızca cinsellik için geçerli değil– ekonomi felsefemizin ileri sürdüğüne tamamen zıttır. Amaç –ve bu da yaşamın tümü için geçerlidir– vermenin, paylaşmanın ve almanın çözülemez biçimde tek bir tel durumunda sarmalanmasıdır.

Bilimimiz için geçerli olduğu üzere, ekonomimiz de sürece karşı ürünün ve içeriğe karşı şeklin zaferini simgeler. Bu, vicdan ve ilişki karşısında seçici sağırlık ve körlüğün zaferidir. Ne tavukların yaşama koşullarının çok kötü olmasını ne de hormonların zehirli olmasını önemserim, bana yalnızca ucuz ve leziz butlar verin. Ne fahişenin, büyük bir olasılıkla, yoksul bir çocukken cinsel tacize uğramış olmasını, ne de karşılaşmanın duygusallıktan yoksun olacağını önemserim, sadece ayaklarımı yerden kessin. Ayakkabılarım Endonezya'da bir atölyede mi yapılmış? Bunların iki katı fiyatına, toplumu ve çevreyi destekleyerek üretilmiş ayakkabılar alacak param yok. Kullandığım tuvalet kağıdının üretiminin, dağların yamaçlarındaki ağaçların kesilmesi, derelerin tortulanması ve nehirlerin diyoksin ile zehirlenmesi pahasına gerçekleşmesi önemli değil; bir kez daha, rulosu elli sente satılan beyazlatılmamış ve yeniden dolanıma girmiş bir maddeyi satın almaya katlanamam.

Ekonomik sistemimizle ilgili sorunlardan bir tanesi, paranın her şeyin üzerinde bir değere sahip olmasıdır. Bu, geniş çaplı yoksulluğu, aşağılamayı ve en sonunda, çoğu şeyin olmasa bile, bu gezegen üzerindeki yaşamın yok edilmesini garanti etmeye yeterlidir. İnsanların, be-

davaya alabilecekleri şeyler için para ödemeyecekleri bellidir. Bununla anlatmak istediğim şudur: çoğu insana belirli ender durumlar dışında –yani profesyonel atletler, serbest meslek sahibi olanların çoğunluğu, sanatçılar gibi yaratıcı çalışmalar yapanlar, bilim adamları, yardım işleriyle uğraşanlar ve benzerleri dışında– her şartta yapacakları, yapmayı sevdikleri işler için ödeme yapılmaz. Eğer o işi her şartta yapacaksanız, niçin birisinin size para ödemesi gereksin ki? Bu, notlar söz konusu olduğunda da geçerlidir; eğer motivasyon tamsa, dışarıdan ödüller verilmesi için bir neden yoktur. Bunun tersi de aynı zamanda doğrudur. Şöyle ki, parasal ödüller çok kere tam motivasyonun yerini alır. Bunu şu anlama gelir: para değerli –ve aslında gerekli– olduğu sürece insanların büyük bir yüzdesi zamanlarının büyük çoğunluğunu yapmak istemedikleri şeyleri yaparak geçireceklerdir.

Kültürümüzle ilişki kurmadan önce, dünya üzerindeki yerli kültürlerin üyelerinin "sıkıntısız bir yaşam" sürmeleri yaygındı. Aslında Khoikhoi'ların* "doğuştan uyuşuk ruhsal durumlarını değiştirmeyi, ya zor kullanılması veya ödül verilmesi karşılığında güçlükle kabul ettikleri söylenir. Bu türden tüm güdülere verdikleri ortak yanıt, otlakların ve ormanların onları desteklemek için bir dolu olanak sağladığı ve doğanın yaşamları için gereğinden fazla şeyi sağlamış olduğudur. Ağaçlar bademlerle doludur... ve sağlığa yararlı sular akan saf derecikler susuzluklarını gidermek için bir aşağı bir yukarı akıp giderler. Bu yüzden çalışmaya gerek yoktur... ve böylece birçoğu hiçbir yararı dokunmayan bir yaşamı aylak bir biçimde yıllarca sürdürürler."

Nakit paraya dayalı ekonomimiz, atomlar gibi, başkalarına aldırmadan yalnızca kendi çıkarının gözettiği yönlere doğru çekiştiren bireylerden oluşan bir toplum düşüncesine dayandırılmış olduğundan, bencil davranışı ödüllendirmekten başka bir şey yapmaz. Toplumsal davranış bu sistem içinde ödüllendirilmez; bu da demektir ki nakit paraya dayalı ekonomi, toplulukları yok etmekten başka bir şey yapmaz. Bu, ilişkilere de zarar verir; bu, yalnızca ilişkiler süreçlerden oluştuğu için, herhangi bir ürün olmadıkları ve bu yüzden sistemde görünmez olduk-

* Güney Afrika'da yerli halk.

larından değil, aynı zamanda atomlar gibi, başkalarına aldırmadan yalnızca kendi çıkarının gözettiği yönlere doğru çekiştiren bireyler üzerine kurulmuş herhangi bir ilişkinin tam anlamıyla bir ilişki olamayacağı içindir. Nakit paraya dayalı ekonomimiz gezegen üzerindeki yaşamı yok etmekten başka bir şey yapmaz, çünkü yaşamın ne bir değeri ne de bir sesi vardır. Oysa kaynakların, örneğin 5–10 cm büyüklüğündeki kiriş tahtalarının sesleri olmadığı halde değerleri vardır. Sistemin ödülleri göz önüne alındığında, herhangi bir doğal topluluğun varlığını veya gelişimini sürdürmekte ısrar etmesi, yaşamın direşkenliği konusunda şaşırtıcı bir kanıttır. Bunu yapmayı daha ne kadar sürdürebilecekleri ise yanıtlanmamış bir sorudur.

Ekonomimiz bolluğun giderek arttığı bir yaşam sözü verir, ki bu bizi bir dolu tecavüzün, ormanların kesilip ortadan kaldırılmasının ve türlerin tümü ile yok edilmesinin öncesinde başladığımız yere geri götürür. Ekonomik sistemimiz kâr elde etmek için yeterince zengin olanlarımıza, sanki yaşam ve deneyim zihinsel veya bedensel bir güçlükmüş gibi, deneyimden yoksun bir yaşam sunar. Hızla tüketeceğim yiyeceği satın alabilirim. Hızla tüketeceğim cinselliği satın alabilirim. Hızla tüketeceğim düşünceleri satın alabilirim. Sanki amacımız günlerimizi embriyonik sıcak bir yayık içinde rahat bir biçimde geçirmekmiş gibi. Televizyon bize arkadaşlık etmesi için açıktır, böylece ilişki kurmak için başka herhangi bir canlı varlığa asla gereksinim duymayız. Göbek bağı bağlıdır, böylece ne çiğneme ne de yutma gereksinimi duyarız. Bu tür bir geri almanın, bencil insanlarla dolu tehlikeli bir dünyada yaşamak için zorlandıklarına inanan, sarsıntıya uğramış insanlar için bir anlamı vardır. Ancak, dünya onların inandığı gibi değilse, o zaman güçlüklerden kaçınmak için ilişkilerden sakınmamız çok üzücüdür.

Marketteki büzüşmüş kağıtlara sarılmış butları satın almaktan hoşnut olsaydım, ne çakallarla bir söyleşiye başlamış olabilirdim, ne de bana ölümü öğreten cesur Pekin ördeğiyle karşılaşma onuruna sahip olabilirdim. Veya ne kuşlara yiyecek bulmak için bir çöp tenekesini karıştırırdım, ne de o evsiz adamla yaptığım duygu alışverişinin cömertliğini hissederdim. Ya da ne farelerin kızgınlığına, ne de yalnız kırmızı

çakalın küçümsemesine dikkat edebilirdim. Bana getirdiği anlayışın zenginliğiyle bu araştırmaya asla başlamamış olabilirdim.

Şu da aynı biçimde doğrudur ki, Madencilik Okulu'na gitmemiş olsaydım, yüksek atlama yapamayacaktım ve babam bana kötü muamele etmemiş olsaydı, asla ne olduğunu görmek için kültürümüzden yeteri derecede uzaklaşamayacaktım. Olumsuz deneyimler insanı mutluluk ve anlayışa götürebilir. Yaşam düzensizdir. Bu dağınıklığı reddettiğimizde –ve böylelikle yaşamı reddettiğimizde– dünyayı ekonomimizin veya bilimimizin mercekleriyle algılama şansımızı tehlikeye atarız. Ancak, eğer yaşamı tüm çelişkileriyle översek, onu kucaklarsak, onu deneyimlersek ve en sonunda onunla yaşarsak, yalnızca acı ve düzensizlikle değil, ama aynı zamanda mutluluk ve yaratıcılık içinde geçecek ruhsal bir yaşam için de fırsat vardır.

Geçen yıl Aralık ayında, elektronik eşya satan bir dükkanın dışına asılmış bir ilan gördüm. İlanda çevresi bilgisayarlar, stereolar ve diğer aygıtlarla kuşatılmış, zevkten çılgına dönmüş küçük bir erkek çocuğu görülüyordu. Altındaki yazı şöyleydi: "Çocuğunuzun Noel'de ne istediğini biliyoruz." Resme baktım ve kimseyi hedef almadan, "Çocuğunuz Noel'de sizin sevginizi ister, ama bunu ona vermezseniz, bir sürü elektronik süprüntüye de razı olacaktır," dedim.

Parmağıma bakmayın. Aya bakın. Bu kitabın yazılma amacı kültürümüzü yerden yere vurmak değildir. Herhangi bir şeyin "sorun" olduğuna inanmak, eğer yalnızca ekonomik sistemimizi yeniden düzenlersek her şeyin yoluna gireceğine, eğer bilimi ya da dini düzene koyarsak veya eğer sadece babamın ölmesini beklersem, o zaman her şeyin aniden çok iyi olacağına inanmak olurdu.

Ancak hiçbir şey iyileşmeyecek. Daha derine inmemiz gerekir. Bizimkisi, geliştirilmesi gereken tek ekonomi değil ve Hıristiyanlık bedenden, kadından ve dünyadan nefret eden tek gelenek değil. Kadınlar Tanrı'ya hizmet etmek için de tecavüze uğramış, öldürülmüş ve sakat bırakılmışlardır. Hint öğretilerinden biri şöyle emreder: "Bir kadın boyun eğ-

mekten asla vazgeçemez," ve bizimki kadar şiddetli bir biçimde kadın düşmanı olan birçok yerli kültür de olmuştur. Diğer bilgi sistemleri de insanları en az batılı bilim kadar fiziksel gerçekliğe karşı körleştirmişler ve onları başkalarının çektiği acıya karşı sağırlaştırmışlardır. Her ne kadar hiçbiri bizim bu işe yaklaştığımız yoğunluk, kapsam, coşku veya kesinlik içinde olmasa da, başka kültürler de çevreyi berbat etmişlerdir.

Ama her kültür bunları yapmamıştır.

Parmağıma bakmayın. Aya bakın.

Bunun ötesine, haber veren dürtülere; ilk önce ekonomimizi, bilimimizi, dinimizi, kadın düşmanlığımızı ve çocuklara kötü muamele edilmesini kavramlaştırmaya ve daha sonra uygulamaya koymaya yönlendiren gizli yaralara ve varsayımlara bakmamız gerekir. Bizimki gibi bir ekonomi yalnızca bizimki gibi bir bilinçten ortaya çıkabilir ve yalnızca bizimki gibi bir bilinç bizimki gibi bir ekonominin ortaya çıkmasına izin verebilir. Ekonomimizi, bilimimizi, dinimizi veya insan ya da değil tüm canlılarla olan kişisel ilişkilerimizi değiştirmek için bilincimizi temelinden değiştirmek zorundayız ve bunu yaparken dünyayı algılama tarzımızı kökünden değiştirmeliyiz. Örnekleri görmeye çalışın. Bakın. Tekrar bakın ve bir üçüncü kez bakın. Dinleyin.

Ekonomik sistemimiz karşı karşıya geldiği her şeyi yok etmekten başka bir şey yapmaz; bu konuda bir hata yapmayın. Canlı varlıkları nakit paraya dönüştürdüğünüzde olan budur. Yaşayan ağaçların keresteye, morina balığı sürülerinin balık oltalarına ve bir hesap defterinde artan sayılara dönüştürülmeleri ekonomik sistemimizin ana sürecidir. Psikolojik olarak bu, kültürsüzleşmemizin de ana sürecidir; Gayri Safi Milli Hasılanın yükselmesine yardım edebileceğimiz bir davranış şekliyle doğrudan ilişkili olduğumuzda, oldukça cömert bir biçimde ödüllendiririliz.

Paraya canlı varlıklardan ve ilişkilerden daha fazla değer verdiğimiz sürece, canlı varlıkları kaynaklar olarak görmeyi ve onları nesnelleştirerek, öldürerek, köklerini kurutarak nakit paraya dönüştürmeyi sürdürmemiz kaçınılmazdır. Söz konusu olan, balık, post taşıyan me-

meliler, Kızılderililer, günlük işçiler ve benzerleri olabilir; bu hepsi için geçerlidir. Eğer herhangi bir şeye parasal bir değer iliştirilmişse, o şey, tükenene kadar sömürülecektir. Bu öykü sık sık tekrarlanır ve sık sık görmezden gelinir. Kendisini bütünü ile kaplayan iç yağının oluşturduğu yumuşak tulum ile ilgili olarak İspanyolca ile Portekizce'de *şişman olan* anlamında *pinguin* olarak adlandırılan pengueni ele alın. Güney Fransa'nın Akdeniz kıyılarına varana dek insanlarla yan yana yaşayan bu uçamayan kuş Avrupa'da baştanbaşa yaygındı. 900 yılında penguen artık bir komşu olarak algılanmıyordu; ticari bir mal durumuna gelmişti. Yağı ve yumuşak elastik tüyleri için kâr amaçlı olarak toptan öldürülmüşlerdi. 17. yüzyılın ortalarında aşırı sömürme sonucunda Avrupa'da penguenlerin yuva yaptıkları yerlerin tümü arasından yalnızca bir tanesi kalmıştı ve bu da 1800 yılından önce yok edilmişti.

Kuzey Amerika'da da insanlar binlerce yıl, belki de binlerce insan nesli boyunca penguenlerle birlikte yaşadılar. Fakat bu insanlar tüm diğer canlıların nesnelleştirilmesini gerektiren bir ekonomi geliştirmediler ve böylece ilişki devam etti. İnsanlar kış boyunca yemek için penguen etini tütsülediler; yumurtalarını yediler; onlardan yağ elde edip kuşların şişirilmiş gırtlaklarından yaptıkları çuvalların içinde depoladılar; yumurtaların içeriğini kuruttular, sonra bunu kış pudingi yaptıkları unun içine karıştırdılar. İnsanlar tüm bunları, kuşlara hissedilir bir zarar vermeden, nesiller boyunca yaptılar. Bu insanların, karşılığında penguenlere neler verdiklerini bilmiyorum, ama insanın güvene dayalı varlığının devam etmesi için taşıdığım en ufak bir ümit adına bahse girerim ki insanlar, dalma ve deniz dibindeki güçlü itici gücü için yaratılmış sağlam akciğerleri ve kanatları olan bu ciddi siyah kuşlara bir şeyleri geri vermişlerdir. Belki de onlara geri verdikleri tek şey kendileri olma hakkıydı.

Kuzey Amerika'da Avrupalıların ve penguenlerin karşılaşmaları, her zaman olduğu gibi, yerliler açısından trajediyle sonuçlanır: "İki barkamız sayıları inanılmaz derecede çok olan kuşlardan yakalamak için adaya yollanmıştı... Yarım saatten daha az bir zaman içinde iki barkamız da sanki taşla yüklenmişçesine bu kuşlarla yüklüydü." Ertesi yıl tarihsel kayıt yapan bir başkası şunları yazmıştı: "Bu ada o kadar çok kuşla do-

lu ki Fransa'nın tüm gemilerine bu kuşları yüklesen yine de hiç kimse herhangi bir tanesinin alınıp götürüldüğünü fark etmez." Kültürümüzün üyeleri tarafından fark edilmekle penguenlerin eceli damgalanmıştı.

Etleri satıldığı için acımasızca öldürülmüşlerdi. Yağları satıldığı için boğazlanmışlardı. Tüyleri satıldığı için katledilmişlerdi. Yumurtaları Boston ve New York'taki pazarlara götürülmüştü. Bir İngiliz şöyle yazmıştı: "Bu penguenler oldukça büyük... belirli adaki düzlüklerde sayıları son derece fazla. Öyle ki adamlar buradan bir defasında yüzlerce kuşu sandallarına götürebiliyorlar. Sanki Tanrı böylesi zavallı bir yaratığın masumiyetini insanın geçiminde bereketli bir araç olması için yaratmıştı."

En sonunda, 19. yüzyılın bitimine yakın, penguen nüfusunun geri kalan kısmının öldürülmesi ile ilgili yasaklar kondu. Günümüzde çevreyle ilgili kısıtlamaların sözde olmaları gibi, yasaklar da tabii ki görmezden gelinmişti ve penguenlerin toplu olarak yaşadıkları bilinen son yer 1802'de yok edilmişti. Geriye ancak, İzlanda yakınlarında yaşayan, belki 100 kadar bireyden oluşan ufak bir koloni kalmıştı. Bu koloni en sonunda Avrupa'da duyuldu ve koleksiyoncular hemen yerel bir tüccara yumurtalar için yüksek fiyatlar önerdiler. 1843 yılında kuşların çoğu gitmişti ve 3 Haziran 1844 günü üç balıkçı son kalan iki penguen öldürdüler ve son pengueni yumurtasını paramparça ettiler.

Bu yaratıkları yeryüzünden sildiklerinde genel olarak dünyaya ve özel olarak bana yapmış olduklarından ötürü, bu yerel tüccar ve kiraladığı üç adamdan nefret etmem kolay olurdu. Ancak Chivington, Hitler, Descartes, Bacon, Kutsal Kitabın yazarları, "serbest pazar" ekonomisti Milton Friedman ve *bıktırıcasına*, diğer benzerlerinde olduğu gibi, bu adamlar da yalnız değillerdi. Onların arkasında tüm bir kültür vardı ve olmaya da devam ediyor. Kanada Dalyanlar ve Okyanus Bölümü'nden bir bürokrat, konuyu mükemmel bir biçimde anlatmıştı. Dürüstlüğü ürkütücüydü: "Ne kadar çok oldukları önemli değil, penguenler gittiler. Ticari balık stoklarının bağlı olduğu deniz yaşamından binlerce ton tüketmişlerdir. Düzgün bir biçimde yönetilen herhangi bir

dalyanda onlara yer yoktur. Şahsen, bu sorunu bizim için ele alan eski zaman insanlarına teşekkür borçlu olduğumuzu düşünüyorum."

Ekonomik ilgiyi körükleyen herhangi bir varlık, acı bir sona mahkum edilmektedir. Eskimo çullukları, posta güvercinleri, Kuzey Atlantik kıyılarına özgü martılar, çamurcunlar, yağmur kuşları... tüm bunlar ve daha niceleri ekonomimizin hem mantıklı kıldığı hem de ödüllendirdiği doymak bilmez öldürme hırsından ötürü yok edilmişler veya sayıca azalmışlardır.

Kürkü için öldürülen su vizonu, büyük bir kısmı yok edilen kunduzlar, sansar, su samuru, sığır, orman bizonu, antiloplar... "Bir somon balığına çarpmadan suya bir top atılamazdı." "Kıyıda o kadar yoğun Morina balığı sürüleri olurdu ki kayıkla aralarından geçmekte zorlanırdık." "Bir ığrıbın tek bir sallanışında 600 fıçının Ringa balığıyla dolduğunu gördüm. Çoğu kez onları saklamak için yeterli tuz sağlanamazdı ve gübre olarak kullanılırlardı." "Dizlerimizin üzerine çökerdik, onları kepçe ile kovalara boşaltırdık ve yük arabaları öyle dolardı ki atlar güçlükle asılıp kıyıya çekerlerdi. Capelin balığı yumurtalarıyla kaplı zemin öylesine sünger gibiydi ki bileklerinize kadar kumun içine gömülürdünüz. Yem olarak ve bahçelerde gübre olarak kullanmak üzere ne kadar gerekiyorsa alırdık ve sanki hiç almamışız gibi dururlardı."

Siz veya ben, durmadan yiyebileceğimiz kadar balık yakalayabilirdik, durmadan kullanabileceğimiz kadar ağaç kesebilirdik, derilerinden giyecek yapabileceğimiz tüm hayvanları öldürebilirdik ve yine de gezegeni yok etmezdik. Ya da daha doğrusu, bize verilen her şeyi yalnızca geri verdiğimiz kadarıyla öldürmeye istekli olabilirdik. Tam da bu akşam, akşam yemeği için balık yakaladığım West Medical Gölü'nde gereksindiğimden fazla balık yakalamak ne işime yarayacaktı ki? Niçin her balığı yakalamaya çalışacaktım ki? Fazlası çürüyecekti. Ertesi hafta veya ertesi yıl geldiğimde veya hiç gelmesem de, yakalayabileceğim balıkların olduğunu bilmek daha anlamlıdır. Niçin onların kendi tarzlarında kendi yaşantılarını sürdürmelerini engelleyeyim ki?

Tam da şu anda, Bering Boğazı'nda kırk beş trol teknesi her biri bir futbol sahasından büyük olan binlerce metre uzunluğundaki ağlarını denize bırakıyorlar ve günde 80 ton kadar balık yakalıyorlar. Bu gemiler Büyük Okyanusa özgü iri ayıbalıklarını, fokları, balinaları, yani yollarına çıkan her şeyi yakalayarak denizde aylarca kalabilirler. Yakaladıklarının çoğunun parasal değeri olmadığından yalnızca parçalanıyorlar ve okyanusa gerisin geriye atılıyorlar. Eğer seksen ton balığın hepsi paraya çevrilemiyorsa, aklı başında olan hiçbir insan hiçbir zaman bu kadar çoğunu öldürmek istemez. Bu ise ekonomik sistemimizin bizi deli ettiği veya en azından daha önceki deliliğimizi ortaya koyduğu tezinin başlı başına güçlü bir kanıtıdır.

Ama para çürümez. Bir gün daha yaşamak için yüzüp gitmez. Sizinle savaşmaz. Okyanusun dibine dalıp gözden kaybolmaz. Bir başka balık tarafından yenilip yutulmaz.

Yeryüzünden uzakta olan hıristiyan cenneti gibi; kanatları çıkarılarak daha sevimli duruma getirilen ve denetlenmelerini kolaylaştırmak için içlerine elektrotlar yerleştirilen robot hamamböcekleri gibi, para da kültürümüzün arzularını mükemmel bir biçimde ortaya koymaktadır. O güvenlidir. O, ne yaşar, ne ölür, ne de çürür. O, deneyimden ayrı tutulmuştur. O, anlamsız ve soyuttur. Canlı varlıklar üzerindeki soyutlanmaya değer vermekle yalnızca kendi kaderimizi değil, aynı zamanda karşı karşıya kaldığımız her şeyin yazgısını da kesinleştiririz.

Hedef Doğal Süreçtir

"Önemli olan yaşamdır, yalnızca yaşam – keşfetme süreci; sonsuza dek süren ve kalıcı olan süreç önemlidir. Keşfin kendisi kesinlikle önemli değildir."

Fyodor Dostoyevsky

Amaç nedir? Mal varlığını arttırmak mıdır? Eğer 10.000 kişiye asıl hedeflerinin varlığı ve maddeye dayalı serveti arttırmak olup olmadığını soracak olsaydınız, ezici çoğunluk *hayır* derdi. Ama eğer, bu soruya verdikleri yanıt için sözleri değil de, çoğunlukla uyanık olarak geçirdikleri saatlerini nasıl harcadıkları temel alınsaydı, yanıt çok büyük bir oranda *evet* olurdu.

Ya yaşamın anlamının sürekli genişleyen bir denetim bölgesinin yaratılmasıyla hiçbir ilişkisi yoksa? Ya amaç, gereksiz yere korktuğumuz gibi tüm bu insanların, varlıkların, objelerin ve duyguların köşeye sıkıştırılmış durumda tutulması değilse? Ya amaç, tersine bu denetimden kurtulmak ise? Ya yaşamın amacı, varolmanın başlıca nedeni sevgilinizle birlikte bir korunun gölgeliğinde çıplak olarak yatmaksa? Ya amaç, birbirinizin terini tatmak ve göğsünüzün üzerindeki parmağın, uyluğunuz üzerindeki uyluğun, yanağınız üzerindeki dudağın narin baskısını hissetmekse? Ya amaç, daha sonra birlikte yaptığınız ağır hareketleri durdurmak ve kuşların şarkılarını dinlemek, yusufçukların havada dönüp durmalarını izlemek, sevgilinizin yüzüne ve sonra esintinin etkisiyle bir arada hareket eden yapraklara bakmaksa? Ya amaç, oradaki diğer varlıkları sizinle birlikte hareket etmeye davet etmek, ağaçları, rüzgârı, çimeni ve yusufçukları ailenize katmak ve de bunu yaparken onları denetlemek için herhangi bir girişimde bulunmamaksa? Ya amaç, daha başından beri dostça bir ilişki oluşturmak, bağ kurmak ve onların kendi koşulları içinde yaşadıkları şeylerin deneyimini yaşamaksa? Ya amaç, neşeli olduğunuzda neşeyi, sevecen olduğunuzda sevgiyi, öfkeli olduğunuzda öfkeyi ve düşünceyle dolu olduğunuzda düşünceyi hissetmekse? Ya amaç, başlangıçtan beri yalnızca varolmaksa?

Lisansüstü eğitimimi yapmak için fakülteye gittiğim ilk günlerde birçok akşamımı İngilizce bölümünden bir danışmanla konuşarak geçirirdim. Yaratıcı yazma ile ilgili bağımsız çalışmamda bana bir yıl da-

nışmanlık yaptı ve arkadaş olduk. Bürosunda oturup gün ağarana kadar konuşmak bizim için alışılmamış bir şey değildi. O bir hıristiyan idi ve bir gece inancından bahsetti: "Bağlılığın, gözlerin kapalı olarak yolda yürüyebileceğin kadar güçlü olmak zorundadır."

Düşünmeksizin yanıtladım: "Hayır. Ayağını nereye koyarsan yol oradadır. Sen yol olursun."

Afallamış bir durumda birbirimize baktık. O zamanlar, bu söylemiş olduğum şeyin anlamı konusunda herhangi bir ipucuna sahip değildim, ama bunun doğru olduğunu biliyordum.

Uzun yıllar sonra Doğu Washington Üniversitesi'nde ders verdim. Ders, bu kitaba benzer biçimde, çizgisel olmayan bir tarzda düzenlenmişti. Derste her şeyi konuşurduk: sevgi, seks, ölüm, kötü muamele, para, korku, uyuşturucu maddeler, oyunlar, arzular, tapınmak, Tanrı... Boş bir binanın içinde saklambaç oynardık. Bayrak yarışı yapardık. Dans etmesini öğrenirdik. Yazdıklarımızı ve yaşantılarımızı duyguyla doldurmaya yardım eden her şeyi yapardık.

Bir çeyrek yıl, iyi bir yazar ve düşünür olan bir öğrencim vardı. Sık sık, özellikle de yazma konusundan büyük ölçüde uzaklaştığımızda, "Amaç nedir?" diye sorardı. Genellikle verecek bir yanıtım olmazdı ve bu yüzden yalnızca gülümseyerek omuzlarımı silkerdim. Bazen, "Eğlence için," bazen de, "Bilmiyorum," derdim.

Son dersimizi yaptığımız gün, onlar birlikte geçirdiğimiz derslerdeki anılarımızı yüksek sesle tekrarlarken ben karatahtanın önünde duruyordum. Yazabildiğim kadar hızlı bir biçimde tahtayı doldurarak söylediklerini yazıyordum. En sonunda yavaşlamaya başladım ve aynı öğrencinin, "Amaç nedir?" diye sorduğunu duydum.

Arkamı döndüğümde sınıftakiler güldüler. Ben de güldüm, ama ben daha omuzlarımı silkemeden bir kadın eliyle sıranın üzerine hızla vurdu ve bağırdı: "Anladım! Amaç, onun bize amacın ne olduğunu söyleyemeyeceğidir. Amaç, bizim bunu kendimizin bulmasıdır."

Yanındaki boş sıraya doğru gittim, oraya oturdum, tebeşiri sırasına bıraktım ve, "Sana öğretebileceğim başka hiçbir şey yok. Teşekkür ederim. İyi eğlenceler dilerim," dedim.

Aşırı tutucu bir hıristiyan olarak yetiştirilmiştim. En iyi anılarımdan birçoğu Cumartesi günü günbatımından Pazar günü günbatımına kadar geçen zamanda, dinsel olmayan etkinliklerde yer alınmayacağı inancımız nedeniyle yaşanmıştı. Alışveriş yok, televizyon yok, sinema yok, spor yapmak yok (yine de ailemizde uydurulmuş oyunların oynanması kabul *edilebilirdi*). Kutsal Kitap veya doğa üzerine olmayan kitapların okunmasına izin verilmezdi.

Sebt günleri âdeti, kuşkusuz biraz fazlasıyla harfi harfine uyulan bir uygulamaydı. Çoğunlukla Pazar günleri günbatımına kadar dakikaları sayardık ki bir beysbol oyununun sonunu izleyebilelim veya bir roman okuyabilelim. Kardeşlerim çoğu kez, perdenin bir dağın gölgesinde olduğu ve bu yüzden oturdukları yere göre teknik olarak güneş batmadan filmin başlamadığı gerekçesiyle sinemaya gitmek için evden daha erken saatte ayrılırlardı.

Çok şükür ki ailem *dünyaya veya ruhsal ya da kutsal olmayan şeylere ait olan* anlamına gelen *dinsel olmayan* ifadesinin sözlükteki tanımlamasına yapışıp kalmamıştı. Bu, dehşet veren bir tanımlamadır. Ailem doğal dünyanın ortasında uzun, gelişigüzel yürüyüşler yapılacak kadar kutsal olduğunu düşünürdü ve ben bunun için minnettarım. Geçmişe bakıldığında, çocukluğumun Hafızamda Sebt günleri, düşünmek ve düşünmemekle, yürüyüşle ve oturmayla geçen bir zaman dilimi olarak kalmıştır. O günler Tanrıdan bir lütuf, bir mutluluk ve bir sığınak olmuşlardı.

Sebt günlerini çoğu kez, karıncalara ve çekirgelere bakarak veya sulama hendeği boyunca küçük şirin canlılar yakalamak için suyun içinde yürüyerek geçirirdim. Niyetimin daima iyi olduğunu söylemek isterdim, ama değildi. Çoğu zamanlar izlemekten mutlu olurdum, ama bazen kavga etmelerini seyretmek için farklı yuvalardan gelen karıncaları karıştırırdım veya karıncaların küme halinde toplanmalarını izle-

mek için aralarına tırtıllar atardım. Sık sık pencere boşluğumuzda yaşayan kurbağaları beslemek için çekirgeler yakalardım.

Her ilkbahar, dişlemek ve tadına bakmak için yeni bitki sürgünlerini, çimlerde dans eden yeni minik kara kurbağalarını, sulama hendeğinde insanın göğsüne kadar yükselen ve dağlardaki buzullardan geldiği için buz gibi soğuk suları, taze ilkbahar kanatlarıyla hareketleri acemice ve kaba yabanarılarını, yeniden uyanan karınca tümseklerini, geri dönen kızıl göğüslü ardıç ve tarla kuşlarını, eski arkadaşlarım olan ve pencere boşluğunda yaşayan yaşlı kurbağaların yeniden ortaya çıkışını beraberinde getirirdi.

Yaz... Rus zeytinleri gümüş rengini alırdı ve kavak ağaçları liflerinden oluşan kar yağdırırlardı. Çiçek... her biri bal arılarını, yabanarılarını ve kınkanatlılar takımından herhangi bir böceği bir veya iki hafta besleyen, sonra kuruyan, taç yapraklarını kaybeden, kendi üzerinde kapanan ve bir tohum kılıfında sertleşen bir başka çiçeği izlerdi. Söğüt, kara hindiba, mis gibi kokan yonca... Gün be gün yıldırımlar düşer, sonra nem tümden yok olur ve Ağustos sıcağında çimenler sararıp sapları kolay kırılır duruma gelirdi. Sulama hendeğinde su birikintileri, gölcükler, çamur ve balçık oluşurdu. Bazı canlılar bir sonraki yıla kadar ortadan yok olurdu – nereye gittiğini asla bilmezdim.

Sonbahar geldiğinde Pazar günleri, kabuğu soyulmuş çiğ patateslerden payıma düşeni ve annemin benim için kestiği elma parçalarını yanıma alarak uzun, yalnız yürüyüşlere çıkardım. Her zaman ufak böceklere, bu mevsimde aşırı heyecan içinde olan karınca tümseklerine, günlerin kısalmasıyla ve ölümlerinin yaklaştığını bilmekten doğan hisle azgınlaşan ve aksileşen yabanarılarına bakardım. İki, üç veya dört kat sert çamurla rastgele kaplanan yuvalara bakmayı severdim; içini görmek için bir tanesini bozmak aklıma gelmezdi, bunun yerine yalnızca parmaklarımı üzerlerinde gezdirirdim. Bataklığın gölgeleri içinde örümcek orduları, minyatür nane ormanlarında bitkiden bitkiye atlarlardı.

Ve kış... O zaman Pazar günlerini, çoğunlukla evin içinde kitap okuyarak veya su kaplumbağamla konuşarak geçirirdim. Bazen atlarla

ve ineklerle beraber olmak için dışarı çıkardım. Böcekler artık ortalıkta olmazlardı. Ağaçların üzerindeki yumrulu veya düz kabuklara daha yakından bakar ve ağaçların soğuktan sertleşmiş dallarını hissederdim. Sıcak kış günlerinde, geçen yılın –ve gelecek yılın– yaşayan çimenlerine bakmak için dizlerimin üzerine çökerdim. Keskinliği, tatlılığı ve gelecek yılın yaşamının armağanlarını tadarak, iri taneli toprağı dilim ve ön dişlerimin arasında hareket ettirirdim.

İlkbahar geldi. Bugün iki yavru kuşu çakal ağacına götürdüm. Her ikisi de ölmek için çok gençtiler, dört veya beş günlüklerdi. Bir tanesi yumurtadan, çapraz duran bir gaga ve yalnızca başının yarısı olduğu halde çıktı ve başından beri savaşım verdi. Nasıl yenileceğini, nasıl içileceğini ve sonra da nasıl ölüneceğini öğrendi. Diğeri, üç gün boyunca görünüşte her bakımdan normal olarak gelişip sağlıklı biçimde büyüdü, dördüncü gün bağırmaya başladı ve daha sonra o gece öldü.

İlkbaharın sıcak geçen bir akşamüstünde onları taşıdım. Kullanılmayan arı kutusu yığınlarına bitiştirdiğim, kuş evlerinin içine yerleşmeye başlayan sıvacı kuşlarının yanından geçtim – *Sanırım ben şunu seçeceğim. Hayır, bunu. Ama bu şu ince dallara öylesine yakın ki.* Doğudaki kayalık ormanın içlerine doğru yürüdüm; birkaç hafta önce ölmüş bir kaza ait olan ince beyaz tüylerin yanından ve volkanik kayalar, düğün çiçekleri ve meşe palamutlarıyla karmakarışık olmuş geniş bir otlağın içinden geçtim. Hayatta kalmak için savaşım veren, tepesi çentikli ve tabanındaki bataklığın içinde hâlâ yeşil duran çakal ağacına vardım. Gövdesine dokundum –*Nasılsın?*– ve ölü yavru kuşları daha önce bağışladıklarımın tüylerinin arasına bıraktım. Her bir yavru kuşa sessizce, *Artık doğaya karışmaya başlıyorsun. Git küçüğüm, git,* dedim. Ağaca bir kez daha dokundum ve kayalıklı otlağı gerisin geriye tırmandım.

Sarı ve mor renkli çiçeklere ek olarak, aynı zamanda kadastro memurunun kazıklarını ve üzerlerindeki sarı bayrakları gördüm. Burada inşaat yapmaya başlayacaklar. Yüzlerce ev ve binlerce apartman dairesi... Onlar... Sanırım onlara, ekonomik kaynak geliştiricileri demem ge-

rekir. Hayır, demeyeceğim. Onlara spekülatörler de demeyeceğim *(spekülasyon yapmak, kuramsal olarak düşünmek: uzun uzun, derin derin, ciddi ciddi, enine boyuna düşünüp tartmak; üzerinde iyice düşünmek; bir konuyu zihinde evirip çevirerek ve farklı yönleri ve ilişkileri göre-rek düşünüp taşınmak).* Katiller belki de onlara verilecek en iyi ad, çünkü yaptıkları şey bu. Geliştirenler... *Sözlüğümde geliştirmek; derece derece daha tam, daha büyük, daha iyi olmaya neden olmak* olarak tanımlanır. Bir çocuk gelişip bir yetişkin olur; bir tırtıl gelişip bir kelebek olur; küçük, tüysüz bir yavru sıvacı kuşu gelişip kışı, böcekleri ve yalnız bırakıldıkları taktirde gelişip yetişkin böcekler olabilecek böcek yumurtalarını yiyerek geçirebilen bir yetişkin olur. Daha da küçük ve aynı biçimde tüysüz bir yavru sinek kuşu, gelişip kış için daha sıcak bir yuvaya sahip olmak adına güneye uçabilen, böcek ilacı dolu tahıl alanlarını, kesilip yok edilmiş ormanları ve zehirlenmiş suları geçen ve sonra bir sonraki yıl, aynen sıvacı kuşunun dediği gibi, *Sanırım ben şunu seçeceğim,* diyerek minicik yuvasını aynı çam ağaçlarının aynı dallarına yapmak için geri dönüş yolunu bulan bir yetişkin olur. Ancak; çiçeklerle olgunlaşmış, hayatta kalmaya çalışan çakal ağacının savaşımıyla dolu, her gün minik sinekler, karınca yuvaları, çakallar, geyikler ve ufak çam ağaçlarıyla yaşayan, tavuk, ördek ve kazların çürümeye yüz tutmuş tüyleri ve son on yılın yangınında ölmüş yaşlı çam ağaçlarının düşen dallarıyla birlikte olan güzel bir kayalıklı otlak, tamdır. Tüm bu tamlık gelişip çimenlik alanlara sahip, mikroplardan arındırılmış evlere ve beyaz kutular biçimindeki apartmanlara dönüştürülemezler.

Bazen, çakal ağacının geçen kış mücadeleden vazgeçip geçmediğini, artık o kadar zengin geçmeyeceğini bildiği bir yaşamı arkasında bırakmak için buz fırtınasını bir bahane olarak kullanıp kullanmadığını merak ederim. Başına gelecekleri biliyor muydu? Somon balıkları da, kurbağalar ve semenderler de biliyorlar ve artık zevk almadıklarından, artık bizleri olduğumuz durumda görmeye katlanamadıklarından ötürü mü hayalet olmayı yeğliyorlar?

İki hafta önce yaşamımdaki en kötü rüyayı gördüm. Rüya perisinin titreşimli ve sevecen sesini duydum. "Daha iyi bir gelecek için öylesi-

ne çok çalışıyorsun ki... Seni neyin beklediğini bilmek ister misin?" diye sordu. Hafifçe başımı salladım. Sonra –bunu nasıl anlatayım ki– gördüğüm sadece ve sadece siyahtı. Dehşet ve umutsuzluk içinde çığlıklar attığımı duydum. Bu rüyadan sonra geleceğin hayal edebileceğimden çok daha uzak olacağını, hatta hayal edebileceğimden daha da kötü olmasının olası olduğunu biliyorum. Belki iri alabalıklar ve mavi balinalar da bu geleceği görmeyi en az benim kadar istemiyorlar.

Bu, makineyi uzun bir zaman için yavaşlatmayacaktır, ama eğer barajları uçurmuyorsam, bugün bile bu düşünceden bir hayli korkuyorsam,tek başıma yapacağım bir hareket fazlasıyla küçük çaplı olacaksa, yapabileceğim en küçük şey bile bu kazıkları yerinden sökmek olacaktır. Onların hepsini ve her birini kaldırdım ve çalılardaki, ölü ağaçlardaki ve çam ağaçlarının dallarındaki bayrakları çıkardım. Tüm bunları alıp götürdükten sonra eve; banyo küvetinden çıkmış yavru kuşların erken gelen baharın serin geceleri boyunca durdukları ve avlunun güneş ışığı aldığı zamanlarda neşe içinde dans ettikleri, havaya zıpladıkları ve ileri geri koştukları; canlı oldukları için mutlu oldukları ve ayaklarının altındaki incecik ufalanmış yumuşak toprağı gagalamaktan mutluluk duydukları yere geri döndüm.

Kahramanlar

"Eğer tüm baladları benim yazmama izin verselerdi, ulusun yasalarını kimin yaptığı konusunda tasalanmam gerekmezdi."

Andrew Fletcher

Öyküler bize sosyal rollerimizi öğretirler ve kahraman olarak saygı duyduğumuz insanlar da kim olduğumuzu, neler hissettiğimizi onaylamamıza ve kim olacağımızı belirlememize yardım ederler. Gençken *Arabistanlı Lawrence* filmini sayamayacağım kadar çok kez izledim. Filmin başlarında Lawrence bir kibritin yanık ucunu parmaklarıyla keser. Bir başka karakter bunu dener ve canı yandığı için cıyak cıyak bağırır. Sekiz yaşımdaydım, Lawrence'ın, "Tabii ki canın yanar. İşin püf noktası canının yanmasına aldırmamaktır," yanıtıyla özdeşleşmiş ve derinden yüreklendirilmiştim. Öykü kitaplarında karşılaştığım tüm karakterler arasında, bilinçsizce, gerçeklik algılamamı, yani hayatta kalmak adına kişinin acıya aldırmamak zorunda olduğunu destekleyen birisini arıyor ve her zaman buluyordum. Farklı gerçeklik algılamasına sahip olan başka insanlar farklı kahramanları seçeceklerdir. Seçilen kahramanlar hem kişisel hem de kültürel olarak kim olduğumuz konusunda çok şey anlatır.

Jeannette Armstrong ile birlikte Yeni Zelanda'ya gittim. Arkadaşım yerli insanlardan oluşan toplulukların neler hissettiği konusunda bir kitap üzerine çalışıyor. Diğerleri bunu beceremezken, bazı yerli toplulukların nasıl olup da baskın kültürün şiddetli saldırıları karşısında yaşamayı sürdürdüklerini anlamak istiyor. Maori kültürü bunu başardı. Sorular sormaktaki yeteneğimden ötürü ve toplumu için için anlamadığım ve asla anlamayacağım için Jeannette benim de kendisiyle birlikte gitmemi istedi. Su balık için nasıl apaçık olabiliyorsa ve hava normal olarak bizim için nasıl kolay anlaşılırsa, toplum da onun için öylesine açık. Benzer biçimde, onun kültürü uygarlık taratından her ne kadar içinde yaşanamaz bir duruma sokulmuşsa da, bu kültürün içine dalmam bana anlayış ve onun her zaman için yadsıdığı bakış açısını veriyor. Onun düşünemeyeceği sorular benim aklıma gelebiliyor.

Oradayken *marealarda*, yani Maori halk evlerinde kalıyor ve Maori eylemcileri ve sanatçıları ile konuşuyorduk. Uyuma düzenlemeleri konusunda endişeliydim, çünkü dünya üzerindeki çoğu yerli insanlarda olduğu gibi, Maoriler de çoğu kez büyük odalarda yere yayılmış şiltelerin üzerinde uyuyorlar. Uykum, can sıkacak biçimde, hafiftir. Aklımda bu düşünceyle, dikkatle her bir kişinin çok yüksek ses çıkararak horlama potansiyelini tarttım. İlk gece başımı iki yastık, eşya torbası ve sırt çantası ile örttüm ve yine de yanımda yatanın ritmik gürlemesi kulak tıkaçlarımdan geçerek bana ulaştı. Bunun dışında endişelenmem gerekmedi; rahat, iyi, derin ve güvenli bir biçimde uyudum. Topluca uyuma hareketi, toplumsal olarak içli dışlı bir durum ortaya çıkarıyor.

İlk akşam Maorili yazar Bruce Stewart tarafından inşa edilmiş olan bir mareada, *Tapu Te Ranga*'da yemek yedik. Büyük olasılıkla altmış kadar insan, yenilebilen deniz ürünleri ve yakınlardaki bir hendekten toplanmış yeşil bitkilerden hazırlanan yahniyi hazırlıyor veya yiyordu. Orada yerli olmayan birkaç kişiden biri de bendim.

Sırada dururken Jeannette beni bir başka Maorili yazar Witi Ihimaera ile tanıştırdı. Witi bana dikkatli bir biçimde baktıktan sonra, "Yerli değilsin. Beyaz mısın?" dedi.

"O, doğduğum kültür."

"Ne demek istiyorsun?"

"Demek istediğim, onun ne olduğunu görüyorum."

Witi, Jeannette'e baktı ve ben bakışını izledim. Arkadaşımın yüzünden bir şey anlamak zordu. Sonra bana döndü ve, "Sen nesin o zaman? Yerli mi olmak istiyorsun?" diye sordu.

Güldüm. "Hayır ve istesem de olamazdım. Beyaz olmayan bir beyaz tenli olduğumu varsayıyorum."

Başını salladı, sonra soru sormaktan daha çok yorum yaparak, "Ve bir yazarsın," dedi.

Karşılık olarak başımı salladım, sonra kâseme yahni doldurmak için uzandım.

O konuşmasını sürdürdü: "O zaman, sana bir soru soracağım. Eğer birisi, senin çoğu batılı tarafından olanaksız olduğu düşünülen, güçlü ve açıklanamayacak kadar tuhaf bir şeyi görmene ve yaşamana yardım edecek olsaydı, bu konu üzerine yazar mıydın?"

"Bu, bana yardım eden insanların izin verip vermediğine bağlıdır."

Biraz resmi bir biçimde gülümsedi. Sonra, "Ya bunu yapmak için yetkili kılınmamışlarsa? Ya deneyimi sana bir armağan olarak verdilerse, ama gelenekleri bir bütün olarak yabancılara açık değilse?" diye sordu.

Uzunca bir süre düşündüm. En sonunda sorusunu yanıtladım: "Bu dünyada hepimize ait olan birçok şey vardır. Bunun yanı sıra kendim için yaşayacağım ve öğreneceğim birçok şey var. Bu yüzden bir başkasının sır olarak düşündüğü bir şey üzerine niçin yazmam gerektiğini anlayamıyorum."

Biraz daha resmi bir biçimde yeniden gülümsedi ve dönüp gitmeden önce, "Ah, böylelikle beyaz olmayan bir beyaz tenlisiniz," dedi.

Bu söyleşiye ne anlam vereceğimi bilemedim. Bir yandan onun dürüstlüğüne hayran kalmıştım, ama aynı zamanda beni bir kategori içine sokmayı denediği ve bunu yapmayı başaramadığı için rahatsız olduğu görülüyordu. Daha sonraları onu izlediğimde iyi yerliler, yaralanmış yerliler ve beyaz tenliler olmak üzere insanları üçe ayırdığını fark ettim. Ne kötü yerlilere, ne de "Kızılderili olmak istediği" veya çok ulusların topraklarını yok ettiği gibi, yerli gelenekleri yok ettiği için kabullenilemeyen beyaz tenlilere orada yer yoktu.

Bu konuda açık olmam gerekir. Her ne kadar, birçok yerli kültür ile ilgili olarak hayran olduğum ve kendi geleneklerim ile ilgili olarak çok kızdığım bir dolu şey olsa da, egemen kültüre arkamı dönmek ve olmadığım bir şeyi olmayı denemek, ne benim ne de benim içinde yaşadığım dünyanın işine yarar. Ben Danimarkalı, Fransız, İrlandalı soyundan gelen bir beyazım. Ben uygarım. Yerli bir kültürden değilim ve asla olamayacağım. Bu, yerli inançlar ve uygulamalar üzerine değil de kendi temel deneyimlerime dayanarak, yaşadığım yerdeki toprakla bir ilişki kuramayacağım anlamına gelmez. Bu, kültürümüzün yayılan yıkıcılığını

durdurmaya yardım edemem demek de değildir. Tersine, geleneksel yerli insanların, kültürümüz tarafından uygulanan sosyal, çevre bilimsel, ekonomik, dinsel ve askerî baskılar altında, genellikle kültürlerini sürdürmekten başka işe vakitleri yokmuş gibi görünmeleri anlamına gelir. Bu kültürü içeriden yemek, onu parçalamak ve en sonunda, diğerlerini ve kendisini tüketme davranışı içinde gezegenin geri kalanını kendimizle birlikte yerle bir etmeden önce onu yok etmek, egemen kültür içinde doğmuş olan ve bunu çok ayrıntılı olarak bilen bizlere düşer. Bu karışıklığı bizim kültürümüz yarattı ve öyle görülüyor ki bunu düzeltmeyi denerken yalnızca içimize bakmaya başlamamız yerinde olur.

Witi uzaklaşıp gittiği sırada bunu düşünmüyordum. Onun yerine, bir Maori insanıyla olan ilk önemli etkileşimimde hem gözüm korkutulmuştu, hem de cesaretim kırılmıştı ve uzun, zorlayıcı bir haftayla karşı karşıya olduğumu düşünüyordum.

Ancak tüm Maoriler Witi gibi değillerdi ve bir kez sorguya çekildikten sonra Witi'nin dikkati üzerimden gitmiş gibi görünüyordu. Diğer Maoriler beni hoş karşıladılar. Rahatsızlığıma tanık olduklarından, birçoğu söyleşiler yapmak için geldiler ve daha sonra, bir okuma sırasında, yaşlıca bir şair aile, selam, topluluk ve sevgiden ne zaman söz etse gözlerini anlamlı bir biçimde gözlerimle buluşturdu.

Kendimi oldukça hoş karşılanmış hissetmeme neden olan insanlardan bir tanesi de Bruce Stewart idi. Toparlak bir göbeği ve geniş beyaz sakalı olan iri bir adamdır. Uzun saçlarını arkada bir düğümle bağlar. İnsanı hayrette bırakacak biçimde nazik ve yine hayrette bırakacak biçimde dürüsttür. Bildiğim kadarıyla, gaz çıkarma üzerine olan bir öyküyü edebi bir parça biçimine sokabilmiş tek yazardır. *Gök Gürültüsü Kutusu* adlı öyküsünde bir öğretmen, öğrencilerinden dürüstlük üzerine bir paragraf yazmalarını ister. Öğretmene, ödüllendireceği basma kalıp sözler ("Babam tanıdığım en dürüst insandır. Her Noel'de yoksullara para bağışlar. Ve Tanrı bilir ve onu yeterinden fazla korur ve o oldukça zengindir") yazmak yerine öykünün önde gelen karakteri katıksız bir biçimde dürüst davranır ("Yüksek sesle kuvvetli bir gaz çıkardığımda herkes bunun kime ait olduğunu bilir") ve bundan ötürü ba-

şı derde girer. Bruce'a ve hayali karakterlerine karşı belli bir yakınlık hissettim. Çoğu kez açık oturumlarda konuştuğum zaman yorumlarım –halka ait topraklarda komisyon üyeliğine aday iki kişinin katıldığı tartışma programında olduğu gibi– çok kibar bir ortamda verilen bir akşam yemeği davetinde çıkarılacak bir gazla aynı etkiyi yapar: Burunlar kıvrılır, insanlar bakar ve diğer yanlarına dönerler. Ve neredeyse herkes görgü kurallarının bozulmasına aldırmamayı dener.

Bruce sıcak bir kucaklamayla birlikte geleneksel bir Maori selamlaşması gereğince burnunu benimkine değdirerek, beni içtenlikle karşıladı. Neredeyse tamamı atık maddelerden yapılmış, güzel büyük bir ev olan *marae* üzerine, tehlikeye atılmış bitkiler için bir fidanlıkta yürüttüğü işi üzerine ve yaşamayı sürdürmenin bize nelere mal olacağı üzerine konuştuk. Ancak, o sıralar çok meşgul olduğundan bizimle uzun süre konuşamadı ve o, Jeannette ve ben daha sonra hafta içinde buluşmak üzere anlaştık.

Jeannette ve ben birkaç gece Wellington'daki bir başka *maraede* kaldık ve *Tapu Te Ranga*'ya geri döndüğümüzde burası neredeyse bomboştu. Bruce, eşi, çocukları, kız kardeşi ve belki bir düzine insandan başka kimse yoktu. Söyleşimiz sırasında çocuklarından bir tanesi, küçük bir erkek çocuğu devamlı içeri girip çıktı.

Bruce'a, "Yaşamayı sürdürmek bize nelere mal olacak?" diye sordum.

Kendisini izlememizi işaret etti ve bizi dışarıda güzel bir üzüm asmasının uzanıp, üstüne kalas döşenmiş yürüyüş yolunu gölgelediği yere götürdü. Büyük beyaz çiçekler, yaprakların iç taraflarına gizlenmişti. Bruce, "Bu üzüm asmasının artık bir adı yok. Maori adı unutuldu, bu yüzden başka bir ad bulmak zorundayız. Dünyada bu bitkiden yalnızca bir tane kaldı, o da keçilerin çok sayıda bulunduğu bir adada yaşıyor. Her an yok olabilir. Bu nedenle bir tohumunu aldım ve buraya ektim. Asma büyüdü ve her ne kadar çiçek açması için normal olarak yirmi yıl geçmesi gerekse de, bu asma yedi yılda çiçek açtı," dedi.

Sözlerini şöyle sürdürdü: "Eğer yaşamayı sürdüreceksek her birimiz *kaitiaki*, yani bir nevi koruyucu olmak zorundayız. Kendi Maori kültürüm içinde benim için en önemli kavramım budur: Arazi koruyucuları, bekçiler, emanetçiler ve bakıp büyütenler olmak zorundayız. Eski günlerde her bir aile, belirli bir arazi parçasına bakardı. Bir aile bir nehrin belirli bir kayadan bir sonraki kıvrımına kadar olan bölümünü gözetebilirdi. Ve onlar kuşların, balıkların ve bitkilerin kaitiakileriydiler. Onlar bunların ne zaman yenileceğini ve ne zaman yenilmeyeceğini bilirlerdi. Kuşların korunmaları gerektiği zaman insanlar bunların üzerlerine bir rahui koyarlardı. Bunun anlamı kuşların geçici olarak kutsal olduklarıydı. Ve bazı kuşlar sürekli olarak tapu idiler, yani tüm zamanlarda koruma altındaydılar. Bu koruma öylesine güçlüydü ki, buna uymadıkları durumlarda insanlar ölebilirlerdi. Bu, bu kadar basitti. Polis veya benzeri bir güç ile denetlenmesi gerekmezdi. Atalarımı ilkellikten kurtarma istekliliği içinde hıristiyan misyonerler, diğer birçoklarının yanı sıra *tapu* kavramını da yok ettiler."

Jeannette'e baktım. Yüzünden bir şey anlamak zordu. Bruce sözlerine devam etti: "Kaitiaki olmak varlığımız açısından çok önemlidir. Bu yüzden tüm gezegen için şiddetli acı içindeyken yapabileceğim şey tam burada kaitiaki olmaktır. İnsanlar bunu gördüklerinde ve, 'Eve geri döndüğümüzde biz de bunu yapabiliriz,' dediklerinde bu yayılabilir. Belki o zaman herkes, Maori kültürümüzde geçerli olduğu gibi, kendi evlerinin koruyucuları olabilir. Çocuklar anne babalarına veya başkalarına, 'Üzgünüm, ama bunu burada yapamazsınız,' diyeceklerdir.

"Ben daha çok eylemsel bir adamım. Bu yüzden kaitiaki olmak üzerine sayfalar dolusu yazı yazmaktansa, bunu yapıyorum. Sözcüklere güvenmiyorum. Bizi harekete geçmekten uzaklaştırabilen ve sorunlarla çözümleri bilmecelere veya fantezilere dönüştürebilen zihinsellikten korkuyorum. Maori olarak zaten sözcüklere ve kavramlara sahibiz. Ancak atalarımızın bize vermiş olduklarına çakılıp kalamayız. İşin yapılması gerekir."

Her gün kendi kendime sorduğum, acaba yazı mı yazmam yoksa bir barajı havaya mı uçurmam gerekir sorusunu düşündüm ve, "Yazarlar nereye uyarlar?" diye sordum.

"Bu çalışmanın bir bölümü sanatçılar, filozoflar, eğitmenler ve Maori yaşam tarzını açık seçik ve etkili bir biçimde ifade edebilen ve devam ettirebilen diğer insanlar tarafından, bize kendimizi pakehalardan, yani Avrupalılardan ayırmamız için yardım edebilecek kişiler tarafından yapılmak zorundadır. Ve sizin de bilginizden ve nerede yaşadığınızdan kaynaklanan, açık seçik ve etkili bir biçimde ifade edebileceğiniz birçok önemli şey vardır. Bizi harekete geçirecek herhangi bir sanat eserini düşünmeyi umarım. Dayanılabilirliğe inanmak istiyorum. Şimdi... Gelecekte değil. İleride bir gün değil. Şimdi... Witi Ihimaera gibi büyük sanatçılar bize bu yaşam tarzını tanımlıyorlar ve bunu yaşamamıza yardım ediyorlar."

Durdu, bana dikkatli bir biçimde baktı ve sonra, "Altmış yaşımdayım, bu yüzden geride kalan yalnızca on, bilemedin yirmi yılım var. Bir dolu sözcükle uğraşmak için zamanım yok; bu yılları hareket için kullanmak istiyorum," dedi.

Bakışlarını uzaklaştırdı, sonra sözlerine devam etti: "Ölmeden önce kivi kuşunu yeniden duyabilmeyi ümit ediyorum. Buraya binlerce insan geliyor ve onlara soruyorum: 'Vahşi doğada bir kivinin ötüşünü duymuş olanlar ellerini kaldırsın.' Yüzde birden daha az oranda insan ellerini kaldırıyorlar. Kiviler her zaman bu kadar ender bulunan kuşlar değillerdi. Yıllar önce yağmacıların ulaşmadıkları yörelerde, çevremde yüzlerce kivinin sesini duyardım. İnsanlar televizyondaki reklamlarda rurunun veya radyolarda kivinin sesini duyduklarından bu kuşların hâlâ yaygın olduklarını düşünüyorlar; durup dinleyene kadar uzun bir süreden beri yaşayan bir rurunun sesini duymadıklarını fark etmiyorlar. Dünyada, gelecekleri tehlikeye atılmış kuşların çoğunun Yeni Zelanda'da oldukları bir gerçektir. Kuşlar ve yağmacıların en kötüleri oldukları ileri sürülen sıçanlar, kedigillerle başa çıkamazlar. İnsanlar bunun sorumluluğunu çok çabuk bir biçimde hissetmeye başlamak zorundadırlar."

Durakladı ve sonra, ilk başta daha yavaş ve sonrasında daha büyük bir aceleyle yeniden konuşmaya başladı. "Farklı kahramanlara gereksinim duyarız. Fjordland'da bir gün doğal bitki örtüsünün arasında yürürken ayağım bir mezar taşına takıldı ve düşecek gibi oldum. Taşın üzerini kaplayan yosunu kazıdığımda 'William Doherty, 1840' yazısını okudum. Doherty kuşları kurtarmayı denerken öldü. Sıçanların Fjordland'a gelmeye başladıklarını gördüğünde kuşların bazılarını daha güvende olabilecekleri bir adaya taşımaya başladı ve kürek çekerek geri dönerken öldü. O, yaşadığı dönemin 150 yıl ilerisini görebilen bir insan olması nedeniyle bir kahraman olarak tanınmayı hak ediyor."

Bruce artık öylesine hızlı konuşuyordu ki onun Yeni Zelanda aksanıyla söylediği sözleri güçlükle anlayabiliyordum. "Gerçekte o, yaşadığı dönemin ilerisinde değildi. Bir şeyler yapılması gereken zaman o zamandı ve o bunu görebiliyordu. Onun adına olağanüstü bir eser yaratmak ve tehlikeye atılmış yerli bitkileri kullanarak onun onuruna bir bahçe düzenlemek istiyorum. Bizim, geride kalan bizlerin izleyeceği, yinelenen bir düşünceyi arkasında bırakan kahramanlara gereksinmemiz var."

Camdan dışarıya baktı ve konuşması yavaşladı. "Aynı zamanda yerli kuşlar ve hayvanlarla dolu doğal bitki örtüsünün yer aldığı bölümlere; insanın olduğunu iddia ettiği gibi önemli olmadığı, tersine kendisini büyük bir ailenin küçük bir parçası olarak gördüğü katedrallere gereksinim duyuyoruz. Gerçekten de herkesin bir kaitiaki olacağı biçimde, her eve yürüyüş mesafesi uzaklığında bulunabilen bu uyum alanlarını gerçekleştirebilecek olsaydık, dünyayı değiştirebilirdik. Üzerinde çalıştığım plan bu. Eğer herkes bir fide dikmiş ve bunu yetiştirmiş olsaydı, yeni kiliselerini geliştiriyor olacaklardı. Ve benim acelem var."

Dün Washington Elektrik İdaresi'nin göndermiş olduğu aylık elektrik faturam elime geçti. Zarfın içinde aynı zamanda *Yıldızlar: Kahramanlar İçin Bir Kutlama* olarak adlandırılan bir olay için bastırılmış bir el ilanı vardı. Bu kutlamayı kamu hizmetleri yerel yardım derneklerine hayır işlemek amacıyla düzenleyecekti. Akşam için atılmış olan başlık, General H. Norman Schwarzkopf idi.

El ilanında, 1992 yılında uluslararası bir savaş suçları kurulunun Schwarzkopf ve davalı arkadaşlarını yanlış bir biçimde Körfez Savaşı olarak bilinen, 148 Birleşik Devletler askerinin (çoğu destek ateşinden) öldüğü ve büyük bir çoğunluğu sivil halktan olmak üzere 250.000 ilâ 500.000 arasında Iraklının da yaşamlarını yitirdiği bir "savaşta" oynadıkları rol nedeniyle savaş suçları ve insanlığa karşı işlenmiş suçlarla ilgili olarak yapılmış toplam on dokuz suçlamadan ötürü suçlu bulduğu belirtilmemişti. Schwarzkopf Amerikan hücumunun yetkilisiydi. Bu savaşta Amerikan bölükleri Iraklı askerleri siperlerine canlı olarak gömmek için tankların üzerlerine oturtulmuş sabanları kullandılar. Bir dizi buldozer, savunanları aciz bıraktıktan sonra bir başkası siperleri kumla doldurdu. Doğruluğu kanıtlanmış en azından bir olayda, Amerikan askerleri teslim olmak amacıyla elleri havaya kaldırılmış bir biçimde Amerikan mevzilerine doğru yürüyen binlerce silahsız Iraklı askeri acımasızca öldürdüler. Amerikalılar sözde tutsakları havaya uçurmak için tanklara karşı kullandıkları füzeleri kullandılar. Ateşkesin açıklanmasından iki gün sonra Schwarzkopf ortak birliklerin cepheden geri çekildikleri sırada Irak Cumhuriyetçi Muhafızlar Birliği Hammurabi Tümenini acımasızca öldürmelerini onayladı (lazerle denetlediği Cehennem Ateşi füzesi bir Irak aracını tahrip ettiğinde, Amerikalının biri, "Allah'a merhaba de!" demişti). Uluslararası yasaları açık bir biçimde ihlal eden Amerikan kuvvetleri napalm, yakıt hava patlayıcıları (bunlar havayla karışan, yüksek derecede uçucu bir sis bulutu açığa çıkarır ve 2,5 santimetrekarelik bir alanda 500 kiloya kadar bir aşırı baskı yaratarak patlarlar – CIA'nin bir raporunda gücendirmeyen bir biçimde "Yanma noktasına yakın olanların tüm izleri ortadan kalkmıştı," diye not edilmişti) ve küme salkım bombaları kullandılar ("Sıçratan Bettyler" adını taşıyanlar yere vurduktan sonra geri sıçrayıp karın hizasında patlarlar ve diğer bazıları dönüm başına neredeyse 500.000 adete yakın yüksek hızlı parçaları, "hem insan hem de makinedeki zararı mümkün olan en büyük ölçüye çıkarmak üzere özellikle tasarlanmış metal şarapnelleri" fışkırtırlar, ki bunlar oldukça yoğun bir biçimde taksilere, otobüslere, kamyonlara ve Volkswagen Kaplumbağalara karşı kullanılmış-

tı. "Ölüm Otoyolu" olarak adlandırılan yolun bir bölümünde yok edilen araçların yüzde ondan daha az bir bölümü orduya aitti. Bir yetkilinin tanımladığına göre çoğu "mobilya, bavullar, halılar ve ev kedileri gibi şeylerle yüklenmiş küçük kamyonetlerdi). Birleşik Devletler Hava Kuvvetleri bir bebek maması fabrikasını, bir bitkisel yağ fabrikasını, bir şeker fabrikasını, (bir günde üç kez olmak üzere) ülkenin en büyük donmuş et deposu ve dağıtım merkezini, tüm ülkedeki tahıl ambarlarını, yirmi sekiz sivil hastaneyi, 52 akıl hastalıkları merkezini, deri altına şırınga üreten büyük bir fabrikayı, (sekiz tanesi üniversite olmak üzere) 676 okulu, birçok pazar yerini ve çok katlı binayı ve sivil araçların geçtiği otoyolları kasten bombalamıştı. (yüzbinlercesi arasından bir örnek vermek gerekirse Najib Toubasi, araca iki bomba isabet ettiğinde içinde 57 sivilin olduğu bir otobüsü kullanıyordu: "İnsanlar kaçışıyorlar, uçaklar onları izliyor ve onlara makineli tüfeklerle yaylım ateşi açarak saldırıyorlardı... Sağ bacağımdan vurulmuştum. Sağ elimle bir kadına ve sol elimle bir çocuğa tutunuyordum. Çöle doğru kaçıyorduk. Kadın vuruldu ve çocuk, 'Ölmek istemiyorum! Ölmek istemiyorum!' diye bağırıyordu.") Bu saldırıların birçoğu ateşkes ilan edildikten sonra gerçekleşti. Amerikalılar kasıtlı olarak iki kez Amariyah sivil bomba sığınağını bombaladılar. İlk bomba sığınağın çatısında bir delik açtı, ikinci bomba birincinin açtığı delikten içeri atıldığında, kolaylıkla sığınağın en alt katına kadar ulaşarak patladı ve orada saklanan, çoğunluğu kadın ve çocuk on yedi kişiyi öldürdü. "Hemen hemen tüm bedenler yanarak kömür haline gelmişlerdi; bazı durumlarda sıcaklık o kadar fazlaydı ki tüm kol ve bacaklar yanarak kül olmuştu."

"Aramızdaki Kahramanları Onurlandırmak Amacıyla Düzenlenen Bir Akşam" olarak ilan edilen olaya katılmayacağım.

Bruce Stewart, "Maorilerin yapmış olduğu her şey güzel değildi," dedi, "ve ben kendi insanlarıma duyduğum sevginin bu konuda gözlerimi kör etmesine izin veremem. Maoriler gelmeden önce burada *Maorioriler* ve *Patipiahitiler* olarak adlandırılan iki ayrı grup yaşardı. Bu gruplar aşırı derecede barışseverdi ve düşünce dünyaları oldukça geliş-

mişti. Bu insanlar arasında ne zaman herhangi bir kavga çıksa, kan dökmenin ilk işaretiyle birlikte tüm kavga dövüşün durdurulmak zorunda olduğu söylenir. Sonra Maoriler geldiler ve bu barışçı insanları katlettiler. Maori kültürümüz içinde yalnızca en iyi olanı unutmamak ve sürdürmekle kalmamalı, aynı zamanda hoş bulmadığımız yanlarıyla da karşı karşıya gelmeliyiz. Ve bir zamanlar burada olan kadar güzel ve gelişmiş bir kültürü yeniden geliştirmenin yollarını aramalıyız."

Jeannette ona dikkatli bir biçimde baktı. Yüz hatlarını inceler gibi görünüyordu. Uzun bir sessizlik oldu, sonra Jeannette, "Neyi kurtarmak isterdin?" diye sordu.

Bruce şöyle yanıtladı: "Maori olmanın, yüze boya sürme ve boy ölçüşme için hareketli şarkılar söyleme olayı durumuna gelmesi beni ürkütüyor. Şarkı söyleme yarışmalarını değerlendirmek için artık bilgisayarların kullanıldığını öğrenmek beni yaralıyor ve bir zamanlar daireler çizilerek edilen dansların şimdi insanlar tarafından sıraya girilerek, sanki kavgadaymışçasına birbirinin yüzüne bakarak yapılması beni rahatsız ediyor. Daireler çizerek dans etmenin ve davulun geri geldiğini görmek isterdim. İnsanların rekabettense yeniden ruhsal iyilikleri için dans etmelerini yeğlerdim.

"Kültürün tümüyle ortadan silinmesi zor olduğundan, hâlâ aile ve marae kavramları gibi bazı güzel şeyler kaldı. İnsanların yeniden ortakçı olmaya başlamaları beni özellikle mutlu ediyor."

Maorilerle konuştuğum zamanlarda çoğu kez olduğu gibi, kendimi sözcüklerin arasında kaybolmuş hissettim. Kaşlarımı kaldırdım.

Bruce bu hareketimi gördü, durdu ve sonra, "Bunun ingilizce'deki karşılığı *dünya* olurdu. Ancak yasal anlaşmalar ve para söz konusu olduğunda oldukça titiz olan ingilizce, dünya gibi şeyler söz konusu olduğunda gevşek davranıyor. İngilizce'de toprağı kastettiğin zaman da dünya sözcüğünü kullanabilirsin. Bu, 'Giysilerim topraklandı,' cümlesinde olduğu gibi temiz olmama çağrışımını yapar. Ve bundan da kirli, pis gibi yan anlamlar çıkabilir. Bu, Maori dilinde asla olmazdı.

"Whenua aynı zamanda plasenta anlamına da gelir ve dişil enerjiyle bağdaştırılır. Maoriler iki tür enerjiyi tanırlar; *tapu* yani eril enerji ve *noa* yani dişil enerji. Bu enerjileri karşıt olarak görürüz. Karşıtlar dengede olduklarında *waiora* adı verilen uyuma erişilir. Ama misyonerler tapunun iyi ve noanın kötü olduğunu söylediler.

"Benim düşünceme göre Maoriler hâlâ bu kavramlara sahipler; yapmamız gereken yalnızca onları geri istemek ve daha fazla yaşamaktır. Bu açıdan gençler bana büyük umutlar veriyorlar. Onlar gerçeği, doğruluğu araştırıyorlar ve bunu yaşamak istiyorlar. Anneler için, örneğin, çocuklarıyla birlikte bahçelere gitmek ve yiyeceklerini ekerken Maori dilinde konuşmak harikalar yaratır."

Geri dönüp içeri girdik ve Jeannette oturduğumuz odanın duvarlarına ve dokuma tavanı oluşturan güzel ahşaba baktı.

Bruce onun bakışını fark etti ve anlatmaya başladı: "Bu yer para veya yiyecek değil, dayanabilir olma gereksiniminden doğdu. Maraeler bizim sanat galerilerimiz, müzelerimiz, tarihî yerlerimiz, üniversitelerimiz ve ana okullarımızdır. Bizim gömüldüğümüz yerlerdir. Onlar tüm yaşamımız olurlar.

"İnsanlar onları yapacak paraya sahip olmadıklarını söylerler, ama sorunun bu olduğunu düşünmüyorum. Sorun, çoğu insanın bunu yapacak iradeye sahip olmamasıdır. Bu yer tamamıyla şehrin atıklarından bir araya getirilmiştir ve maddelerin kullanımı üzerine bir bildiridir. Eskiden insanlar eski binaları vinçlerle dümdüz ederlerdi. Oralara giderdim ve tüm bu güzel keresteleri toplardım. Ağaçlar artık yaşamadığından bunların bazılarını hiçbir yerde bulamazsınız. Ve bu yerin büyük çoğunluğu aslında yağmur ormanlarından gelen ve atılmak üzere bırakılmış ahşap araba kasalarından yapılmıştır. Bu araba kasalarını seviyorum; onlar öylesine güzeller ki üzerilerini kaplamadım. Mezarıma bir araba kasası üzerinde taşınmayı isterdim."

Bruce uzunca bir süre durakladı ve, "Ancak bu yer bir bildiriden daha fazlasıdır. Burası annemi simgeliyor. O *annemdir*. Küçük bir çocukken ırkçılık, sevilen, yüksek sesle ifade edilen ve göze batan bir ol-

guydu. Okula yeni başladığımda diğer çocukların beni işaret ederek, 'Maori, Maori, Maori' diye bağırmalarından ötürü derinden yaralanmıştım. Beklenmedik bir biçimde, pek iyi olmadığımı öğrenmiştim. Bunun ne anlama geldiğini bilmiyordum; yalnızca çocukların beni işaret ettiklerini biliyordum. Buna benzer birçok olay oldu. Ve şimdi bunu yaptıkları için memnunum, çünkü sonuç olarak yaşamımda birçok kez yaptığım gibi, bir pakeha olmayı denemek yerine kızmaya başladım. Bu kızgınlığı bu işi yapmak için kullandım.

"Sonra kızgınlık sevgiye dönüştü. Ve bu da annem sayesinde oldu. Kendisine güçlükler çıkarsam bile, beni sorgulamaksızın sevdi. Okulda bir dolu ödül kazandım ve annem benimle gurur duydu; o bana çok yardım etti. Ama altıncı sınıfta ödüllerin dağıtıldığı gece, ki o zaman on yedi yaşımdaydım, kendi kendimi hasta ettim, çünkü hiç kimsenin annemi görmesini istemiyordum. Uzunca bir süre onu bir sır olarak sakladım, çünkü koyu teninin onu çirkinleştirdiğini düşünüyordum. Bu ne tür bir sistemdi ki bir delikanlının annesinden utanmasına neden oluyordu.

"Annem asla tek bir laf etmedi. Yalnızca beni sevdi. Bu nedenle onun en büyük öğretmenim olduğunu söylerim. Onun pakehaları kötülediğini asla duymadım, ki bunu büyük olasılıkla yapabilirdi. Neler olduğunu fark etti; bu yüzden benim bir pakeha adım var. Bana, 'Eğer insanlar bir listeyi inceler ve bir Maori adını görürlerse, bu küçük ayrıcalığı bile hemen kaybedersin,' derdi. Bruce Stewart listede iyi dururdu.

"Aynı yıl, ben on yedi yaşındayken annem öldü. Onu bütün okul arkadaşlarımla birlikteyken görmüştüm ve o benden bir öpücük istemişti. 'Arkadaşlarımın önünde olmaz,' demiştim. Ve onu bir daha asla görmedim.

"Uzun bir süre yas tuttum ve sonra vahşi doğanın içine giderek, zevkini alarak ve anlamayı deneyerek orada uzun yıllar yalnız başıma yaşadım. Ortaya çıkan şeylerden bir tanesi de anne olarak tasarlanmış bu evdir. Annem ve büyükanne..." dedi.

Bu kez daha uzunca bir süre için sustu, ama dersimi almıştım ve yalnızca bekledim. Derin bir iç çekişten sonra Bruce sözlerini sürdürdü:

"Bu maraeyi inşa ettiğimiz zaman gerçekte kendimizi oluşturduğumuzu fark ettik. Burada bir dolu iş yapan insanların hepsi değiştiler. Güzel bir parça ahşabı eski bir binadan kurtarırız ve onu yenileştirip yerine yerleştirdiğimiz zaman da kendimizi kurtarır ve yeniden var ederiz."

Bir kez daha içini çekti. Onun anlatacaklarını bitirdiğini biliyordum. Sormak zorunda olduğum bir başka soru vardı: "Ağaçlar ve çimenler seninle konuşurlar mı?"

"Bu aşamada konuşmuyorlar," diye yanıtladı. "Bunu yapmalarını isterdim. Eski insanlarla konuşurlardı. Birçok şeyin eski insanlarla konuştuğunu düşünürüm. Bunu yalnızca zamanı içgüdü tarafından belirlenen bir aşama olarak algılarım.

"Benim için en önemli şey fidanlığa gitmek ve tüm o küçük ağaçların arasında yürümektir. Bazılarının tohum vermesi için beklemeniz gerekir ve doğru zamanda orada olmak zorundasınızdır; bazı tohumlar büyümeden önce iki veya üç yıl boyunca kışı uykuda geçiriler."

Bruce bir kez daha, coşku dolu bir biçimde anlatmaya başladı: "Bunun gibi küçük fidanlıklar her yerde ortaya çıkıyorlar. Ve bunlar hükümet tarafından değil, sıradan insanlar tarafından meydana getirilmiş fidanlıklar. İşe yaramaları bu yüzden. Ektiğimiz sırada insanlar küçük fidelerini almak için buraya gelirler. Ve çocukların geri geldiğini görürsünüz. Çocuklar anne babalarından daha çok farkındalar ve küçük çocuklar daha büyük olanlardan daha fazla şey biliyorlar.

"Bizi durduran en büyük şey kendimizdir. Eski zaman Maori savaşçıları yenildiklerinde, iki hafta sonra savaşa yeniden gitmeye hazır olurlardı, çünkü onlar savaşçıydı – savaşmak için yaratılmışlardı. Ve yol boyunca görünmeyen güçlerden yararlanırlardı. Bizler bunu hâlâ yapabiliriz. Hepimiz...

"Büyük bir hastalıktan ötürü sıkıntılıyız ve iyileşmenin yolu diğerleri için çalışmaktan geçer. Hepimiz iş yapmalıyız. Bu bizi iyileştirir. Ben kuşlar, ağaçlar, toprak ve su için çalışırım.

"Bunu herkes yapabilir. Herkes kendine göre yapabilir. Artık hareket zamanıdır."

Jeannette'e baktım. O da bana baktı. Gülümsedik. Ses kayıt aletini kapattım. Bir gün için bu kadarı yeterliydi.

Başkalaşım

"Yaşama ve rüya görme arasında üçüncü bir şey vardır. Onu tahmin edin."

Antonio Machado

Bu eve taşındığımda üç yanı çimenlik alanla kaplıydı. Şu son sekiz yıl içindeki en büyük zevklerimden bir tanesi, yabanî bitkiler büyümeye başladığında Kentucky kökenli mavi çayırotunun yerini onlara bırakmasını izlemek olmuştur. İlk yıl tümü yeşil, sivri uçlu ve mor çiçeklerle bezeli deve dikenlerinde ani bir çoğalma gördüm. Bunların her yeri kaplayacağından, dikenlerinin beni dışarı çıkmaktan alıkoyacağından korktum. Ancak, endişe verici bir durum çıkmadı ortaya, iki yıl sonra seyrelmişlerdi. Sonra burçak, Dalmaçya nevruzotu, İskoç katırtırnağı göründü. Bu zararlı yabani otların her biri toprağı bir sonra gelecek olan için hazırlayarak ve her biri bana zararlı yabani otların, en azından bazen, doğal ve olağan durumu değişmiş olan toprağın kendisini iyileştirmeyi denediğinin bir işareti olduğunu öğreterek, geldikleri gibi çabucak yok olup gittiler. Ben de, başka her şeyde olduğu gibi, çimenlik alanlarımızın kültürel arzumuzu ortaya koyduğunu fark ettim. Onlar durağanlar, yapaylar ve botanik harmanına girmemiş bir biçimde var oluyorlar. Şu anda kendi çimenliğim artık varolmasa bile, doğal görünüm her gün değişir; yeni çiçekler çiçek açar, eskileri tohum zarflarını oluşturur ve sonra ölürler. Bu her mevsim, her yıl değişir. Her ilkbahar ve yaz farklı çiçekler, otlar, çalılar, ağaçlar yetişir. Sığır kuyruğu ("doğanın tuvalet kağıdı"), Kraliçe Anne'in bağı, bir düzine farklı türde ve isimde yerli otlar, yabanî güller, çam ağaçları...

Bu yaz, dokuz yaşındaki bir erkek çocuğu beni –daha doğrusu kuşları, köpekleri ve kedileri– neredeyse her gün ziyaret etti. Ona bir gün, geçen birkaç yıl içinde, görünüşe bakılırsa hiç yoktan ortaya çıkan ve çakıl taşlarıyla döşeli araç yolumun büyük bir bölümünü gizleyen çok büyük bir çalılığın adını bilip bilmediğini sordum. "Mor renkli küçük yumuşak meyveleri var mı?" diye sordu.

Çocuğa baktım, sonra çalılığa ve sonra yine çocuğa baktım. "Bilmem. Hiç o kadar dikkatli bakmadım."

Çalılığa doğru yürüdük ve mor renkli küçük yumuşak meyvelerinin olduğunu gördük. Kocaman serpintiler biçimindeydiler. Onları daha önceden nasıl fark etmedim bilmiyorum. Çocuk, "Adını bilmiyorum –büyükannem bilirdi– ama bu meyvelerin harika boya topları olduklarını biliyorum. Birisinin üzerine onlardan attığın zaman, meyvenin suyu üzerinde korkunç bir leke bırakır," dedi.

Bunu aklıma yazdım. "Bu çalılığın tohumu, büyük olasılıkla, arkadaki diğer üç çalılıktan birinden gelmiştir," diye sözlerini sürdürdü.

Çocuk benim kuşkuyla baktığımı gördü –neredeyse on yıla yakın bir zamandır burada yaşıyordum, oldukça dikkatli bir insan olduğumu düşünürüm ve çalılıkları hiç fark etmemiştim– ve "Kazların, yabanî güllerin arasından nasıl geçip gittiklerini görmek istemiştim ve üç ayrı yerde birer çalılık gördüm," dedi. Her çalılığı parmağıyla gösterdi. Bunlar durduğumuz yerden açık bir biçimde görülebiliyorlardı.

Öğrenecek çok şey var.

Bu yaz, kapımın dışındaki bir akça ağacın üzerinde yaprak bitlerinin baş göstermesine tanıklık edecek kadar şanslıydım.

Spokane'de yazları sıcak, sonra kuru ve sonra daha da sıcak geçtiği için yıllar önce evin güneye bakan tarafına yarım düzine kadar ağaç dikmiştim. Onlar büyüdüler ve artık köpeklerle kuşlar için yeterince gölge yapacak boya geldiler. Belki birkaç yıl içinde evi de serin tutacaklar.

Altı hafta kadar önce, akçaağacın alt dallarındaki yapraklar üzerinde bazı yaprak bitleri gördüm. Ağacın sularını emmek için daha rahat pozisyonlara girermiş gibi görünürlerken, minik bedenlerini sallamalarını izledim. Birkaç gün sonra yaprak bitlerinin sayısında bir artış olduğunu fark ettim; böylece neredeyse her yaprakta küçük hayvancağızlardan bir veya birkaç tane olana kadar sayıları arttı. Yapraklar özsu –yani, yaprak bitleri tarafından dışarı salınan tatlı bir madde– ile kaplanmıştı ve bu özsu, ağacın sarkık halde durduğu verandaya damlalar halinde düşüyordu.

Ormancılık Hizmetleri görevlisi olsaydım, büyük olasılıkla orman sağlığı ile ilgili bir tehlikenin baş gösterdiğini duyurur ve bu fırsatı yalnızca bu ağacı değil, birkaç dönümlük bir alan içinde bulunan, ticarî değeri olan tüm ağaçları kesmek için de kullanırdım. Farklı bir biçimde, klâsik düşünen bir insan olsaydım, tüm bu süreçleri gözlemlemektense kimyasal denetim ile daha fazla ilgilenir ve ağaca böcek öldürücü ilaç sıkardım. Anneme ne yapmam gerektiğini sordum. O da ağaca su püskürtüp yıkamamı ve yaprak bitlerini temizlememi söyledi. Ona teşekkür ettim, sonra hiçbir şey yapmadım. Büyüklerimiz tarafından bize önerilen hatalı kararları kabullenmekle kendimizi ne kadar büyük bir zenginlikten yoksun bıraktığımızı da merak ettim. Annemin bitkilerinin benimkilerden daha sağlıklı oldukları söylenebilirdi.

Her gün daha dikkatli bir biçimde izleyip, yaprak biti nüfusunu azaltmaları için uğurböceklerinin gelip gelmediklerini araştırdım, ama gelmediler. Ağaç, yapraklarını dökmeye başladı. Annem yeniden soğuk suyla yıkamayı önerdi. Ben yeniden karşı çıktım.

Bir hafta geçti ve uğurböcekleri gelmediler, ama ağaçtan özsuyu yalayıp içmeye gelen eşekarılarının, sarıkanatların yabanarılarının ve sineklerin vızıltıları gelmeye başladı. Ağaç daha çok yaprak döktü.

Yaklaşık bir hafta sonra, ilkönce tek bir uğurböceğini ve sonra bir başkasını gördüm. Başka böcekler de ilk başta tek olarak, ama sonrasında sürüler halinde geldiler. Yarım santim uzunluğunda, turuncu ve siyah renkli, torpil biçimindeki böceklerin ne olduklarını anlamak için koşar adımlarla kütüphaneye gittim. Bunların da larva aşamasındaki uğurböcekleri olduklarını keşfettim.

Larvalar çeneleriyle ilkönce bir, sonra bir tane daha yaprak bitini ve daha sonra da üçüncü veya dördüncüsünü yapraktan çekip aldılar ve böylece ölümün söyleşisine birçok kez tanıklık ettim. Belki tanıklık ettiğim hiç de böylesi bir söyleşi değil, özellikle karşılıklı yapılmış seçimlerden bir tanesiydi, çünkü aynı zamanda, bedenleri kendilerini yakalayan ağızların içinde kaybolduğunda, yaprak bitlerinin ön ayaklarının heyecanlı bir biçimde hareket ettiğini gördüm.

İzlerken, uğurböceklerinin gelişini araştırmama izin veren aynı soyutlanma düzeyini sürdürmek benim açımdan zordu. Aynı zamanda şunun da farkındayım: uğurböceklerinin hiç gelmemeleri, ağacın sonunda ölmesi anlamına gelebilirdi. Yalnızca otobur bir hayvanın ağzındaki yemi ses çıkara çıkara çiğnemesi, bunun öldürücü olmadığını göstermez.

Bir arkadaşım, ölüme mahkum edilmiş yaprak bitlerinin savaşımını izledikten sonra, hâlâ dünyadaki her şeyin işbirliği içinde olduğunu düşünüp düşünmediğimi sordu ve ben bilmediğimi söyledim. Ancak, ufak böceklerin bolluğunu izlerken –özsuyu yemek için gelmeye devam eden arıları ve sinekleri, yaprakların etli kısımlarını oyup çıkarmak için gelen tırtılları, dokunaçlarıyla alabilecekleri her şeyi yemek üzere gelen bir düzine farklı türdeki örümceği izlerken– ona bildiklerimi anlattım. Ağaç bana açık bir biçimde göstermişti ki, çeşitliliğin bedeli ölümdü: yaprakların ölümü olmadan, yaprak bitleri olmazdı; yaprak bitleri olmasaydı ne arılar, ne karıncalar, ne örümcekler, ne uğurböcekleri, ne de onların doymak bilmez larvaları olurdu.

Anlamayı istediğim bir şey daha var. Uğurböceği larvası bir yaprak bitinden diğerine geçerken ne düşünür ve yaprak biti yaprağın üzerinde bir yandan diğerine giderken ne düşünür? İlk yapraklar dökülmeye başladığında bir akçaağaç ne düşünür ve ne hisseder? Acı mı hisseder, yoksa üzerinde birikmeye başlayan yeni topluluğa karşı bir küskünlük veya bir bekleyiş içinde midir? Sanki bir bağış yapıyormuş gibi mi hisseder? Belki bunların herhangi birini hissetmez. Belki de hiçbirini... Veya belki de tamamen farklı ve bir akçaağaç dışında kimsenin sırrına erişemeyeceği bir şeyi hisseder.

Larvalar şişmanladıklarında ve krizalit evresine girdiklerinde, asılı durabilecekleri ve tümüyle bir biçimden başka bir biçime dönüş yapabilecekleri yerler olarak yaprakların alt bölümlerini veya kutuları ya da odun parçalarını araştırırlar: fıçı biçiminde, sert ve cinsel olarak gelişmiş olurlar. Kozalar oluşturmazlar, fakat açıkta bırakılmış olarak asılı dururlar. Ben bir larvanın bir krizaliti dişlediğini gördüm. Aynı zamanda artık onların yavaş yavaş yetişkin olduklarına da şahit oldum.

Bu arazinin çevresine daha yakından bakacak olsam pervanelerin ve kelebeklerin krizalitlerini bulabilirim. Saçaklardan, dallardan ve arıcılık araç gereçlerini üst üste yığarken oluşmuş çıkmalardan sallanırlar. Başkalaşımlarının kendilerine neler hissettirdiğini merak ederim. Bir bebek olarak uykuya yatmak ve yeni kanatlar, farklı bir beden ve tümüyle farklı dizi güdülerle bir yetişkin olarak uyanmak nasıl bir şeydir?

Yetişme çağlarımdayken çektiğim büyüme acılarını, bir yıl içinde yirmi cm uzamanın neden olduğu kemik ağrılarını anımsarım ve bu böceklerin de olgunlaşma süreçlerinden kaynaklanan derin acıları hissedip hissetmediklerini merak ederim. Bildiğim kadarıyla, doğada krizalit evresine girme sürecinden daha hızlı ve daha radikal bir dönüşüm yoktur ve ben acı düzeyinin eşit olup olmadığını merak ederim.

Tanımlamaya göre geçişler acıyı, kaybı, kederi ve hatta ölümü içerirler. Ancak yakında bir uğurböceği olacak, bacaksız, başsız, gözsüz, siyah ve turuncu renkli tıknaz bir kabarcığa bakarken, biçimini değiştirme sırasında bu yaratıkların her şeyin farkında olup olmadıklarını düşünürüm. Belki uyuyorlar ve rüya görüyorlar. Rüyalarında uçmayı görüp görmediklerini merak ederim. Tırnalarla ilgili gördüğüm rüyayı hatırlıyorum ve birisinin de onlara, "Henüz çok iyi uçmayabiliriz, ama en azından yürümüyoruz," demek için rüyalarına girip girmediğini merak ederim.

Ağacın üzerine yeniden bakıyorum –yaprak bitleri gitmişler, ama örümcekler ve uğurböcekleri sanki partiden sonra ortalığı toplarmışçasına duruyorlar– ve ben yeniden uyku halindeki bu krizalitler bir şey hissediyorlar mı ve rüya görüyorlar mı ya da yaşamlarının bir bölümü bitip bir başkası onun yerini alırken rüya görmeden mi uyuyorlar diye merak ediyorum.

Açgözlülük

"Orada bulunan her şeye gereksinim duyarız. Yirmi beş, yirmi ya da on beş cm'lik bir zirve için yol kat etmeyiz. Biz sonsuzluğa yolculuk yaparız. Çünkü hepsine gereksinim duyarız. Bu bizimdir. Bu oradadır ve biz hepsine gereksinim duyarız. Şimdi..."

Harry Merlo
Louisiana Pacific
Üst Düzey Yöneticisi

Evime yaklaşmaya başladıklarından, artık her gün ağır makinelerin seslerini duyuyorum: lastik dişlerinin şakırdamaları, dizel motorlarının gürlemeleri ve volkanik kayalar üzerindeki çelik bıçakların sürtme sesleri... Buna daha ne kadar dayanırım bilmiyorum. Pek yakında kaçabilir, benden önce birçok kişinin izlemiş olduğu yoldan gidebilirim – Kızılderililer, yaban sığırı ve kunduzlar, hatta benim kendi atalarım, Avrupa'nın yerlileri, toplumdan dışlanmışlar ve sığınmacılar, her biri ve herkes... Malına mülküne el konulmuş olanlar...

Daha nereye kadar gidebiliriz bilmiyorum. Avrupa'nın yerlileri için her zaman kuzey ve güneyde, gezegeni ve üzerinde yaşayan her şeyi denetim altında tutmayı aklına koymuş bir insana rastlamadan önce, bir başka nesil boyunca yaşam tarzlarını sürdürmek için gidebilecekleri yönler vardı. Atalarımın kaçışının onları başkalarının evlerine gitmeye itmiş olması, kendi kaçınılmaz yok edilmelerinden sakınırken, topluluk ardına topluluğun dağılması ve sığınmacı olmaları önemli değildir. Karayibler'de Avrupalılarla bağlantı kurmak durumunda kalan ilk Amerikalılar için kaçabilecekleri başka adalar vardı ve daha sonra karşılaşanlar için daima batıya gitmek söz konusuydu. Bir karmaşanın bir diğerine sürüklemesi ve gittikçe yayılan bir sığınmacı dalgasının bu yüzden her zaman kültürümüzün ilerleyişinden önce orada olması önemli değildir. En azından o zamanlar gitmek için bazı yerler vardı.

Buradan nereye gidebiliriz? Saklanmak için hiçbir yer kalmadı. Ve nerede saklanırsak saklanalım bizi orada bulacaklar. Aynı zamanda özerklik ve bütünlükten de –çevrebilimsel veya farklı bakımlardan– geriye ne kalmışsa, ondan çalmayı sürdürmek için bahaneler bulmaya, geride hiçbir yerimiz ve hiçbir şeyimiz kalmayana dek çok sıkı çalışmaya devam edilecektir.

Eğer başka bir örnek vermemiz gerekirse, çok uzaklara bakmaksızın bir tane bulabiliriz: Güney Kutbu'nun şimdilerde erimeye başlayan

buz başlığı veya durmadan azalan çeşitli canlı nüfusu. Ya da diğer kutba doğru uzanırsak ulusötesi petrol şirketleri petrol çıkarmak ve para kazanmak adına tundraları eritirler ve karibu yavrulama alanlarını yok ederler. Camımı açabilirim veya camım kapalı olsa bile buldozerlerin ileri gittiklerini yalnızca dinleyerek duyabilirim. Kazanılan paranın sesi... Ya da birçokları arasından bir tane daha saçma ve boş yere zarar veren bir örnek seçmek için Arizona'daki Graham Dağı'na bakabilirim – dünya üzerindeki her yer, her kişi ve her yaratık için bir veya daha fazla örnek vardır.

San Carlos Apaçileri, en kutsal yerlerinden biri olan Graham Dağı'na büyük bir gökbilimsel gözlemevi kurmak için baskın kültürün üyeleri tarafından yapılan girişimleri yıllarca engellemişlerdir. Dağ, aynı zamanda, türü endişelendirici biçimde tehlikeye atılmış Graham Dağı kırmızı sincabının da yuvasıdır. Bu dağı savunmak için verilen savaşımı yürüten kuruluşun adı, yaptığı işe oldukça uygun olarak, "Apaçi Yaşamını Sürdürme Koalisyonu"dur. Gözlemevi kurmak için verilen savaşımı yürütenler ise Arizona Üniversitesi, Max Planck Enstitüsü ve Vatikan, yani eyaletin tüm gücüyle desteklenen akademi, bilim ve Hıristiyanlığın oluşturduğu üçlü birliktir.

Toprak aslında San Carlos Apaçilerine aitti veya daha doğrusunu söylemek gerekirse onlar o araziye aitlerdi. San Carlos Apaçileri ölülerini oraya gömdüler. Orada dua ettiler. Orada bu dağı evi olarak gören ruhlarla düşünce ve duygu alışverişinde bulundular. Dağ onların birbirinden ayrılamayan manevi ve fiziksel evrenlerinin merkezidir.

Toprak acele olarak ele geçirildiği için kaybedilmemişti: Kongre 1871 yılında Kuzey Amerika Kızılderililerinin yaşaması için ayrılmış olan arazi parçalarını düzenlerken Kızılderililer burayı ellerinde bulunduruyorlardı. Ancak iki yıl sonra, Başkan Grant araziyi Mormon göçmenlerine vererek anlaşmayı tek yanlı olarak yürürlükten kaldırdığında dağ kaybedilmişti. Apaçiler hâlâ orada dua ediyorlardı ve diğer sakinler hâlâ orada yaşamlarını sürdürüyorlardı: Graham Dağı kırmızı sincabı, Meksika benekli baykuşu, Apaçi alabalığı, çift benekli çıngıraklı yılan, beyaz göbekli tarla sıçanı ve şimdi hepsi yok olma tehlikesi içinde olan

benzerleri... Dağ, dünya üzerinde başka hiçbir yerde bulunmayan en azından on sekiz tür ve ikincil tür bitki ve hayvanın evidir.

Kamyonlar dolusu Mormon geldikten sonra, göçmenler tarafından alınmayan toprak, Ormancılık Hizmetleri'nin koruması altına bırakıldı. Sonunda beklendiği gibi önce yollar, sonra da ağaçlar kesilerek binalar yapıldı. Yine de doğal yaşamın bir bölümü varlığını sürdürdü ve yine de San Carlos Apaçileri dua ettiler.

Sonra tatil evleri ve bir Kutsal Kitap kampı ortaya çıktı. Hâlâ dağın çevrebilimsel, ruhsal ve kültürel geçmişleri ve bunları yaşayan insanlar dağdan koparılmamışlardı.

Dağa ve insanlarına verilecek daha ileri boyuttaki bir sıkıntıyı haklı çıkarmak için yeni bir mantıksız düşünce ortaya çıkmıştı: teleskop. 1984 yılında Arizona Üniversitesi, Ohio Üniversitesi (ki daha sonra öğrencilerin baskısı yüzünden projeden çekilmişti) ve Vatikan, Graham Dağı'na dünyaca ünlü bir gözlemevi kurmak için bir araya geldiler. Bu noktada son on üç yılı kapsayan ayrıntılara girmek oldukça gereksizmiş gibi görünüyor. Bu, birçok kez duyduğumuz bir öyküdür. Bu, yerli insanlara ve doğal yaşama verilen zararı göstermek için birbiri ardına yapılan çalışmaların ve bu çalışmaları sindirmenin öyküsüdür. Bu, parası olan kişilerin tam olarak duymak istedikleri sonuçları ortaya koyan –aldatıcı, bir o kadar da gerçeği engelleyici– çalışmaları yapmaları için bilim adamlarını zorlamalarının öyküsüdür. Bu, satın alacakları oyları, ellerini açarak bekleyen politikacıların öyküsüdür. Bu, ülkeyi yönetenlerin yaptıkları gönüllü, çok tehlikeli ve fazlasıyla bilinen çevrebilimsel bilgisizliğin öyküsüdür. İçişleri Sekreteri Manuel Lujan, Graham Dağı kırmızı sincabının korunması konusunda şunları söylemişti: "Hiç kimse bana kırmızı sincap ile siyah veya kahverengi sincap arasındaki farkı anlatmamıştı."

Bu, hükümet tarafından yapılan alışılmış dolandırıcılığın öyküsüdür. Proje çalışmaları yürütülürken Arizona Üniversitesi araştırmacıları daha önceden birçok teleskobu kurmuş oldukları yerin sabit olmadığını fark ettiklerinde (elli yedi yer arasından otuz sekizi araştırılmıştı)

hükümetten dağın başka yerlerine de teleskop yerleştirmek için izin istediler. İlkönce federal bürokratlar karşı çıktılar, ama baskı ve para onları izni imzalama konusunda ikna etti ve böylece 3 Aralık 1993 günü Ormancılık Hizmetleri normal posta yoluyla San Carlos Apaçilerinden birçok kişiye ek olarak verilmesi tasarlanan yer için yardımlarını isteyen bir mektup gönderdi. Gözlemevi kurulmasına karşı olanlar 6 Aralık tarihine kadar yanıt vermediklerinde ise (mektuplar henüz ellerine geçmemişti) Ormancılık Hizmetleri halktan yardım isteme koşulunun yerine getirildiğini ilan etti ve Arizona Üniversitesine sessiz bir biçimde yeni bir yer kurmaları için izin çıkardı. Ertesi sabah gün ağarmadan üniversite asırlık ağaçları kesmeye başladı. Ağaçlar kesilip devrildiklerinde çığlık atıp atmadıkları tutanaklarda kayıtlı değildir.

Bu, yerli seslerin susturulmasının öyküsüdür. San Carlos Apaçilerinin hekimi ve ruhsal lideri olan Franklin Stanley, Sr.'nin, "Bize Graham Dağı'nın kutsal olmadığını söylediniz. Ama bunu söyleyenler bilmiyorlar ve benim gibi ruhsal liderlerle konuşmadılar... Doğal yapısını bozmaya çalıştığınız dağa benzeyen bir başka dağ dünyanın başka hiçbir yerinde yoktur. Bu dağda yaşam veren büyük bir güç vardır. Yok etmek üzere olduğunuz yer hakkında hiçbir bilginiz yok," sözleri ile, Tucson'daki Arizona Eyalet Müzesi'nde görevli olup Graham Dağı'nın kutsallığını tartışmak üzere Vatikan tarafından önerilen müze müdürü Charles W.Polzer, S.J.'nin, "Graham Dağı Apaçi halkı için kutsal bir yer olmuş olsaydı, askerî kayıtlarda acımasız baskınların odaksal noktası olarak buradan açık bir biçimde söz edilirdi," sözlerini karşılaştırın.

Graham Dağı'nın öyküsü aynı zamanda alışılagelmiş soykırımın öyküsüdür. Vatikan Gözlemevi'nin müdürü ve Polzer'in eski ev arkadaşı Peder George V. Coyne, Apaçi evrenbiliminin "imzalayarak onaylayamayacağı ve bir araya getirebilecekleri tüm güçlerle bastırılmak zorunda olan bir sofuluk" olduğunu belirtti. Bu, tüm sağduyu, etik ve kanıttan çok daha önde gelen saçma doğruluk iddialarının öyküsüdür. Coyne, Vatikan'ın bu projeyle "cemaatin içine getirilebilecek ve vaftiz edilebilecek" dünya dışı varlıkları araştırmak adına ilgilendiğini söylemiş ve bağlantıda gerekli olan protokolü tanımlamıştır: "Her şeyden

önce, kişinin kendine 'Adem ve Havva'nın yaşadıklarına benzer şeyler yaşadın mı?' gibi bazı soruları, başka bir biçimde ifade edersek 'asıl günahı' işleyip işlemediğini sormalıdır. Ve sonra şunu sormanız gerekir: 'Siz insanlar aynı zamanda sizi günahtan kurtaran bir İsa olduğunu biliyor musunuz?'" Zannederim eğer bilmiyorlarsa, onlara da burada dünya üzerindeki sayısız yerli insana verilmiş olan seçenek verilecektir. Bu, karşı koyan tüm seslerin susturulduğu ve batılı olmayan her şeyin sürekli, ısrarlı ve hiç bitmeyen bir biçimde azar azar yıpratılmasının sıkça tekrarlanan öyküsüdür. Bu, çevrebilimsel veya ruhsal bütünlüğün her bir küçücük artığının yok olmasıdır.

Bu arada, gözlemevinin adı Kolomb Projesi'dir.

Bir akşamüstü, bazı Maori eylemcileri ile oturma odalarında iken, bana yerli insanların benden hoşlanmaları için mi bu konular üzerine çalıştığım soruldu. Ben soru üzerine düşünürken bir an için sessizlik oldu – bu hiç aklıma gelmemişti. Odada bulunan diğer üç kişi –iki kadın ve bir erkek– araya girerek bu sorunun adil olmadığını düşündüklerini söylediler. Bir başka sessizlik oldu ve Jeannette bunun önemli olduğunu düşündüğünü söyledi.

Soru, Witi'nin yaptığına benzer, sorgulayan bir tonda sorulmamıştı; soruyu soran Paulo gerçekten nedenlerim konusunda meraklıydı.

Herhangi bir kişi niçin bu konularda çalışır? Daha doğrusunu sormak gerekirse, birçok kişi niçin onlara aldırmaz? İkincisini yanıtlayamam, ama arkadaşlarımdan çoğunun birinci soruyu yanıtlarken, bu olmadan yaşamlarının nasıl olacağını hayal bile edemediklerini söyleyeceklerini bilirim. Yıkımı yavaşlatmaya veya makineyi etkili bir biçimde kapamaya çalışmak onlar için yemek yemek, soluk almak ve uyumak kadar doğal ve sorgulanamaz bir şeydir. Birçoğu yok edilmiş ormanların ve kökü kazınmış somon balıklarının acısını doğrudan kendi bedenlerinde algılarlar. Kişisel benzerliklerinin bir bölümü doğal ortamlarını –insan olan ve olmayan çevrelerini– içerir. Bu yüzden onlar *oradan* bir şeyi kurtarmak için çalışmazlar; ancak, kendi yaşamlarının savunması

içinde karşılık verirler. Bu bir kişinin ailesini korumasına benzer: bir anne boz ayı yavrularını korumak için niçin bir trene saldırır ve bir anne kendisininkileri savunmak için niçin kızgın bir biçimde kavga eder? Bazıları bu yere, kişisel olarak algılanmış yıkıcılığın tek bir parçasını kaynağına kadar izleyerek her şeyden önce akıl yoluyla geldiler. Diğerleri zorbalığı, üzüntüyü, utancı ve bir dehşet denizinde oturmanın acısını içlerinde hissederek her şeyden önce duyguları yoluyla buraya geldiler ve yalnızca daha sonra bunu akıllarına getirdiler. Her iki kategorideki insanlar birçok kişinin harekete geçmemesini anlaşılamaz bulurlar.

Her yıl Süper Kupa zamanı geldiğinde, niçin bu kadar çok kişinin bir oyun yüzünden bu denli heyecanlandığını merak ederim. Oysa, çok az insan somon balıklarının ölmesine kederlenir ve neredeyse hiç kimse onların yok oluşunu durdurmaya çalışmaz. Süper Kupadan önce çevre için bir dakika saygı duruşu yapıldığını hayal edebilir misiniz?

Eylemci bir arkadaşım bir defasında bana, yürekten dindar bir Katolik olan büyükannesiyle arasında geçen bir söyleşiyi anlatmıştı. İkisi birlikte cezaevleri hakkında bir televizyon programını seyrediyorlarmış. Arkadaşım cezaevindeki yemeklerin tadının berbat olduğu yorumunu yapmış. Büyükannesi şoke olmuş ve sevgili torununun bunu nereden bildiğini sormuş.

"Ben birçok kere tutuklandım, büyükanneciğim."

Sessizlik... Büyükannenin aklından geçen olasılıkları düşünebiliyorum. Sonra arkadaşım anlatmaya devam etmiş: "Eskiden kalma ormanların arasından yol geçirmek için ağaçları kesen buldozerlerin önüne oturduğum için tutuklandım."

"Niçin böyle bir şey yaptın ki?"

Arkadaşım bir an için düşünmüş ve sonra, "Eğer birisi, St. John Katedrali'nin üzerine bir buldozerle gidiyor olsaydı, sen ne yapardın?" diye sormuş.

Büyükannesi televizyona bakmış, pencereden dışarıya bakmış, sonra yine torununa bakmış. "Bir dahaki sefere yere oturarak bu buldozerlere karşı durma. Kendin için ayağa kalk," demiş.

Paulo'ya, tabii ki benden hoşlanmasını istediğimi, ama bunu yerli olduğu için değil, yalnızca ben de ondan hoşlandığım için istediğimi anlattım. Aynı zamanda benden hoşlanacaksa, bunun yaptığım iş nedeniyle değil, kişiliğim nedeniyle olmasını tercih edeceğimi söyledim. Ayrıca, ona rastlamadan çok önce de bu işi yaptığımı ve onaylasa da onaylamasa da bunu yapmaya kesinlikle devam edeceğimi belirttim. En sonunda ona kendinden veya uygarlığın dünyaya yaptıklarından nefret eden herhangi birinden tamamen bağımsız nedenlerim olduğunu anlattım.

Kısa bir süre önce, eylemciliğimin düşüncelerimi ve bilinçaltı korkularımı söz yerine hareket ve davranışlarla belirtmek olduğunu düşünen ve kültüre çok kızdığımı, çünkü bunu yapmanın babamdan nefret etmekten çok daha güvenli olduğunu söyleyen bir kadınla çıkıyordum. Söylediklerinde bir parça, yalnızca bir parça doğruluk payı olduğunu düşündüm ve hâlâ aynı biçimde düşünüyorum. Doğru olan, babamın bana kültürün akıl ermez hareketleri içine yol alan geniş bir anlayışı sağladığıydı. Ancak flört ettiğim kadın genelde yanılıyordu.

Babamdan kendi tiksindirici eylemleri yüzünden nefret ederim. Bu noktada oldukça açığımdır. Kimyanın özel dilini kullanacak olursam, onun eylemciliğim için bir katalizör olduğuna inanıyorum. Katalizör, bir reaksiyonu hızlandıran maddedir. Babam reaksiyonu başlattı, ancak kültürümüzün eylemleri, babamın "günahlarının" daha küçükmüş gibi görünmesine neden oluyor – aslında bunlar kültürümüzün büyük ölçekli eylemlerinin küçük ölçekli yorumu olarak anlaşılmıyor mu? Diğer birçok eylemci için de farklı katalizörler bulunabilir. Ormancılık Hizmetleri'nin, eylemci Barry Rosenburg'un evinin arkasındaki ağaçları kesmesi onun yaşamını ormanlara adama kararını keskinleştirdi. Plum Creek'te yapılan kesimlerde Sara Folger'in su sağladığı yerler yok edilince, o da aynı yöne itildi. Ancak kimyada olduğu gibi, katalizör yalnızca bir sürecin başlangıcıdır.

Eski kız arkadaşıma ayrılmadan önce sormam gereken soru şuydu: Niçin daha fazla insan her gün karşılaştıkları her yerde görülen katalizörler tarafından harekete geçirilmezler? Kimyaya geri dönersek, *aktivasyon enerjisi* denen bir şey vardır, ki bu belli bir reaksiyonun ilerle-

yebilmesi için önceden varolması gereken enerji miktarıdır. Şunu sormalıydım: Senin kendi aktivasyon enerjin nedir? Katalizörün nedir? Hareket etmeye başlaman için neyin ne kadar olması gerekir?

Ona bunları asla soramadım. Ben bu yanıtı ifade edemeden ayrıldık ve temasımızı kaybettik.

Tecavüzler yalnızca öfkenin parlaması, şiddetin kasılması ve şiddetli orgazmlar biçiminde ortaya çıkmazlar. Daha sıklıkla Graham Dağı'nda, her yerde olduğu gibi sürekli erozyonla, tecavüz eden kimsenin arayıp bulamayacağı ve denetim altına almayı denemeyeceği hiçbir şeyin, hiç kimsenin, hiçbir yerin, hiçbir düşüncenin ve hiçbir hareketin olmadığı konusunda devamlı kazanılan bilgiyle ortaya çıkarlar.

Tüm üniversite yıllarım boyunca babamla çok az da olsa temasım oldu. Niçin olduğunu bilmiyorum. Ben onu asla aramadım, ama o beni ayda bir –iki ayda bir aradı. Geçmişten söz etmeden onunla kibarca konuştum.

Bugünden de söz etmedim. Önemli olan tüm bu kaçınmalar ilişkimize zihnimi hâlâ tamamıyla örtemediğim konusunda gerçeküstü bir hâl ve bir temele dayandırılmamış duygusunu veriyordu. *Ne konuşurduk?* Bugünden söz edemezdim, çünkü o tam olarak değişmemişti –hâlâ beni denetim altına almayı deniyordu– ve geçmişten söz edemezdim, çünkü ben yeteri kadar değişmemiştim – onun yalanlamasını cesaretle karşılamak için yeterince güçlü değildim. Kötüye kullanmasının kokusu hâlâ derime ve giysilerime yapışmıştı. Çevremi saran havada öylece asılı duruyordu.

Tüm lise, üniversite ve daha sonraki yıllar boyunca babam beni gizlice araştırdı. Liseye giderken bir sabah neredeyse bir otomobil kazası geçiriyordum ve aynı akşam o beni arayıp iyi olup olmadığımı sordu. Lisedeki sınıf arkadaşlarım –tanıdık kişiler ve hatta benim tanımadıklarım– babama kötü davrandığım için bana çıkışırlardı. Üniversite boyunca eğitmenlerimin birçoğundan, yazılı iznim olmaksızın hiç kimseye hakkımda bilgi verilmemesini istemek zorunda kaldım. Daha sonra,

yasaya göre bunu zaten yapmak zorunda olduklarını öğrendim, ama yasa asla ne babamın aramasını önledi, ne de eğitmenlerin onunla konuşmasının önüne geçti.

Babamı en son üniversitenin son sınıfında şampiyonaya katıldığım gece gördüm. Yüksek atlama sporu yaptığımı öğrenmesini engellemeyi denedim, ama bunu başaramadım. Final yarışmasından dört hafta önce aradı ve izlemek için buraya gelmek istediğini söyledi. "Hayır," dedim. Yeniden sordu. "Hayır," dedim. Üçüncü kez sordu. Ona eğer gelirse, burayı terk edeceğimi söyledim.

Daha önce de belirttiğim gibi, üniversitede dayanmamı sağlayan tek şey yüksek atlamaydı. Bu sporu daha önce hiçbir şeyi sevmediğim kadar seviyordum. Son sınıfta uyanık ve hatta uykuda geçen her ânım bu finali kazanmaya odaklanmıştı. Yarışma günü gelip çatmıştı. Kazanma olasılığı olan iki kişiydik. Rakibim finallerin yapıldığı Pueblo'dan yarışmaya katılıyordu ve kendisini alkışlarıyla yüreklendirecek büyük bir destek kuvvete sahipti. Gösterişli bir yüksek atlamacıydı; tüm hareket, rotasyon ve patlayıcı enerjiye sahipti. Ancak ben daha hızlıydım ve hareketlerim daha akıcıydı. Isınmalar sırasında, rakibim her atladığında, belki de bin kişiye yakın olan kalabalıktan sesler yükseliyordu. Kalabalığı susturmak için o atlama çukurundan çıkmadan önce giriş yoluna koşuyordum.

Yarışmada birbirimize çok yakındık ama okul rekorunu kırarak ben kazandım. Kazanmamı sağlayan atlayışı yaptığım zaman nasıl keyiflendiğimi hâlâ anımsarım. Engelin bacaklarımın arkasına değdiğini hissetmemiştim, demek ki başarmıştım. İyi geçmiş bir sezonun ardından veda ediyorduk ve ben sakinleşmek için pistin çevresinde bir tur attım. Bir dolu insan beni kutlamak için sahanın içine akın etti ve ben hâlâ sersemlemiş bir biçimde insanların ellerini sıkmaya başladım. Birisinin adımı söylediğini duydum ve başımı kaldırdığımda babamı gördüm.

Yürüyüp gittim. Daha sonra öğrendiğime göre yarışmadan önce bana yaklaşmayı denemiş ve güvenlik tarafından engellenmişti. Eve dönerken ve daha sonraki günler ve haftalar boyunca bu olay üzerine düşündüm. Eğer yarışmaya gelmiş, arkalarda bir yerlerde oturmuş ve bit-

tikten sonra da sessiz bir biçimde ayrılmış olsaydı diye düşündüm, arzularımı ayaklar altına almış olmasının yaşattığı düş kırıklığı yanında belli bir saygı ve sessiz bir biçimde yaşamımın bir parçası olma arzusuna anlayış duyabilirdim. Ama böyle olmamıştı. Gelmesinin başlıca nedeninin, benim ondan aksini yapmasını istememden olduğunu anlıyor ve tüm kalbimle, benliğimle ve özellikle bedenimle bunu biliyordum. Yaşamımda yüksek atlama, okul, otomobil kazaları, bedenim, duygularım –ya da bilmiş olsaydı, yıldızlar da dahil olmak üzere– karışmadan duracağı hiçbir alan olamazdı.

Şiddet ve kötülük her zaman siyahlar giyinmiş olarak gelmez ve her zaman Charles Manson'a benzemez. Ya da her zaman kız kardeşimin kızlık zarının yırtılması, erkek kardeşimin gözünün kararması veya annemin sırtının renginin bozulması kadar açık ve başkalarına saygı göstermeyen bir biçimde gelmez. Çoğu kez sağduyulu olmamız için basit bir ricayla gelir. *Yarışmanı izlemeye gelmemi niçin istemiyorsun?*

Tam da bu hafta steelhead* balıkları bölgede nesli tehlikeye atılmış bir tür olarak listede yerini aldı. Bir zamanlar nehirlerde artık kökü kurumuş olan somon balıkları kadar yoğun bir biçimde küme halinde toplanırlardı. Şimdi kültürümüzden en son ve belki de tek kaçış yolu olan soylarının tükenme yolunda diğerlerini izliyorlar.

Spokesman-Review gazetesi beklendiği gibi, eğer söz dinlemez gruplar düşüncelerini değiştirmeyi reddederlerse hiç kimsenin kazanmayacağını vurgulayarak, buna sağduyulu bir biçimde yaklaşmamız gerektiğini bildiren bir başyazı yayınladı. Yazar özellikle Kızılderililerden söz etmiş ve steelhead balığını kurtarmak için yaptıkları planlarla onların yok olmasına neden olan ticarî etkinlikleri engelleyen çevrecilerin ve bilim adamlarının "çılgın düşüncelerini" sayfada yanlamasına yazarak belirtmişti.

Ya *Hayır* dersek? Ya sağduyulu davranmazsak? Ya yok edecek olanların bizim için neyin kabul edilebilir davranış sınırları içinde olduğuna ve neyin olmadığına karar vermesine izin vermezsek? Nazi Al-

* Somongillerden bir balık.

manya'sında akla uygun olan şey tabii ki devam etmekti. Hatta gettolar içinde de akla uygun olan hareket denileni yapmak, günlük yaşam biçimine tutunmaktı. Ancak biliyor musunuz? Varşova gettosunun ağaçlardan ve çalılardan temizlenmiş küçük açıklığından sağ salim çıkan insanların yüzdesi ele alındığında, direniş için silaha sarılanlarınki sağduyulu bir biçimde devam edenlerden daha yüksekti.

Yarışmanın yapıldığı geceden beri babamı görmedim ve ender bir durum dışında onunla o zamandan beri konuşmadım. Ancak hâlâ, bunca yıl sonra ve bunca uzaklığa rağmen arkadaşlarımın kim olduklarını, buluştuğum kişilerin adlarını ve çoğu kez ne yaptığımı bilir. Bir gün hastaneye yattım ve o, ilk gece beni telefonla aradı. Hastaneden çıktıktan sonra bir hemşire bana orada kaldığım sürede babamın düzenli olarak hem hemşirelerle hem de doktorlarla konuştuğunu anlattı.

Babamın kültür gibi olduğunu belirtmiyorum. Kesinlikle değil. O üzgün, aynı zamanda üzen, korku dolu, denetleyen, şiddet yanlısı bir kişi. O yalnızca seçtiğim eylemci yaşamım için kendi kişisel katalizörüm. Ancak yalnız değil.

Penceremi açıyorum ve buldozerlerin tiz sesleri içeriye doluyor. Çakal ağacını, ölmekte olan steelhead balığını, sağduyulu olmayı ve yaşamayı sürdürmek için ne yapmamız gerektiğini düşünüyorum. Ne bu sese daha ne kadar dayanabileceğimi, ne de özellikle bunun ne anlama geldiğini biliyorum. Ve nereye giderim onu da bilmiyorum.

Geçen ilkbaharda bu kitabın başlangıç sayfalarını ilk kez okuduğum ve bir bayanın daha sonra yanıma yaklaşıp bana sağaltım dilediği seminerde hepimiz, "Huzur Veren Gönüllü Sadelik" başlığı altında bir alıştırma yaptık. Ortasında mumlar yanan odada büyük bir daire içinde oturduk. "Konuşma çubuğu" –bir ucunda ince bir parça deri ile birlikte bir tüy asılı olan bir tahta parçası– elden ele geçirilirken herkes sırayla konuşuyordu. Çubuk el değiştirdikçe ne yapacağımı veya söyleyeceğimi düşündüm. İlk eğilimim çubuğa dokunmamaktı. Alıştırmanın yapılmasında görevli olan kişi geleneksel anlamda bir Kızılderili değildi ve bir gece önce yerli geleneklerini kendi çıkarına kullanma konu-

sunda istekli olduğunu göstermişti. İkinci eğilimim ise basit bir biçimde gerçeği, kendini belirgin bir biçimde yasak olarak ortaya koymuş bir geleneğe ait bir sembolü izin verilmeden kullanmamızdan ötürü rahatsız olduğumu söylemekti.

Çubuk yaklaştıkça, en azından kültürel ayrım konusunda söylenenlerden ötürü kışkırtıldığımı hissettim. Kişiler, ardı ardına sayıp sövme sınırına geliyor, sonra durup kültürümüz nedeniyle duydukları öfke ve utancı kendilerine çevirjyorlardı: "Bazen kendimi, ölümcül politikaları tasarlayan ve yürüten anonim şirket başkanlarına ve politikacılara kızarken buluyorum. Ama sonra, kendimin de sorunun bir parçası olduğunu anlıyorum, çünkü ben de bir otomobil kullanıyorum. Hepsinden çok politikacılara acımam gerektiğini fark ediyorum. Yalnızca oldukları kişi olmalarından ötürü acı çekmek zorundalar."

Ya öldürülenlere duyulan acıma? Çemberin çevresinden gelen yorumlar beni birkaç yıl öncesinde çevreyle ilgili bir hukuk konferansında dinlediğim bir panele geri götürdü. Panele katılanlar çoklukla aynı başlık altında konuşan ve hemen hemen aynı şeyi söyleyen Budistlerdi. İncinmiş kişilere karşı duyulan şefkat, yaşamın her gününden zevk alma ve basit bir biçimde yaşama üzerine konuşuluyordu ama hepimizi yaralayan yıkımın nasıl yavaşlatılacağından veya durdurulacağından kimse söz etmiyordu. Daha sonra dinleyiciler arasından bir kadın sorusunu sormak üzere ayağa kalktı: "Sözünü ettiklerinizin hepsi mükemmel şeyler, ancak makineli tüfeğiyle bir grup çocuğa nişan almış ya da elinde testeresi ile bir ağacın önünde duran birisinin karşısında ne yaparsınız?"

Bu noktada, çevre üzerine yaptığımız tüm felsefe neredeyse parçalara ayrılır. Bu, zamanımızın *temel* sorusudur: delicesine yıkıcı davranış karşısında akla uygun ve yerinde olan karşılıklar nelerdir? Birçok yönden bu, zamanımızın tek sorusudur. Gelecek nesiller bizleri yanıtlarımıza bağlı olarak yargılayacaklar. Çevreciler ve yıkımı yavaşlatmaya çalışan diğer kişiler çoğunlukla sorunları apaçık bir biçimde tanımlayabiliyorlar (kim tanımlayamazdı ki? Sorunlar ne gizlidir, ne de kavrama açısından uğraştırıcılar). Yine de bu açık bir biçimde çözülemez sorunlara bir yanıt verme işinin duygusal olarak insanın gözünü korku-

tan bölümüyle karşı karşıya kaldığımız zaman, genellikle sinirlerimiz ve düş gücümüz yetersiz kalır. Gandhi, Hitler'e bir mektup yazarak ondan yaptığı çok büyük kötülüklere bir son vermesini istemiş ve bu bir işe yaramayınca hayrete düşmüştü. Editöre, yazılan yalanları gösteren mektuplar yazmaya devam ediyorum ve gazetenin bir sonraki saçmalığının yayınlandığı her defasında şaşırmayı sürdürüyorum. En azından politikacılara yazmaktan vazgeçtim.

Kendi kendimizi düzeltmek için her birimizin içimize dönmemiz gerektiği son derece doğrudur. Şair bir arkadaşım, "Kadim kişiler derler ki, konuk kabul etmeden önce evini düzene sokmalısın" diye yazmıştı. Ancak hepimiz bu gezegende oturduğumuz ve ona bağlı ve bize hayat verdiği için yaşamlarımızı bu gezegene borçlu olduğumuzdan, ayrıca birileri içimizde gizli bir sevgi pınarının yattığını umut ettiğinden, bu kendi kendimizi düzeltme ve bu içe dönme, eğer herhangi bir anlamı olacaksa, bizi etkinliğe taşıyacak bir zorunluluğa sevgiden doğan hareketlere ve komşularımıza karşı hissettiğimiz sorumluluğa götürecektir.

Budizm üzerine olan bu panele katılanlar bunu yüzlerine gözlerine bulaştırdılar. Her biri sırayla en önemli şeyin katile karşı sevecenlik duymak ve her birimizin içindeki Buda doğasını görmek olduğunu anlattılar. Bunun oldukça açıklık getirilmiş bir durum olduğunu düşündüm, ancak yine de ne çocuklara, ne ağaçlara, ne de katillere yardımı dokunurdu. Aslında seyircilere de yardımcı olduğu söylenemezdi. Açıklık getirme olarak, tepkisizliği mantıklı biçimde açıklama... Barışseverlik olarak patoloji... Shakespeare bunu oldukça doğru bir biçimde ortaya koymuştu, "Vicdan hepimizi korkak yapıyor."

Ergenlik yıllarının başından beri Budist olan George'a bundan söz ettim. George'un yanıtı benimkine göre daha doğrudandı. "Bu saçmalık," dedi. "Buda'nın daha sonra kitleleri öldürecek olan birini öldürdüğü ile ilgili bir öykü vardır. Bunu, öldürme eyleminin neden olacağı kötü karmayı katil yerine kendi üzerine alabilmek için yapmıştı. Ve aynı zamanda, zannederim masum yaşamları kurtarmak içindi. Uygun olan karşılık, olabildiğince düşünceli ve sevecen davranarak mümkün olan herhangi bir yolla katili durdurmaktır. Eğer güç kullanmak zorundaysan

kullan ve eğer öldürmek zorundaysan bunu da yapabilirsin, yeter ki tüm bu süre içinde yaptığın şeyin olası etkilerinin tamamıyla farkında ol."

George'a ustası öldürülen ve bu yüzden katilin izini sürmekle yükümlü olan bir samurayın öyküsünü anlattım. Yıllarca katili izlemiş ve en sonunda adamı bir odada kıstırmış olan samuray, kılıcını kaldırmış ve diğer adam dehşet içinde samurayın yüzüne tükürmüş. Samuray kılıcını havada tutarken öfkeden tir tir titriyormuş. Sonunda kılıcını kınına koymuş, yüzünü silmiş ve yürüyüp gitmiş. O an adamı öldüremediği, çünkü bunu yapsaymış yanlış bir nedenden ötürü olacakmış.

Çubuk artık daha yakında, yalnızca iki kişi uzağımdaydı. Ne yapmam gerektiğini bilmiyordum. Jeannette ve Maorilerden biriyle yapmış olduğum bir söyleşiyi düşündüm. Ne zaman otomobil kullansam kendimi kötü hissettiğimi, çünkü küresel ısınmayı arttırdığımı söylemiştim. Maori başıyla onaylamış, Jeannette de aynı şeyi yapmış ve sonra hararetle eklemişti, "Ancak sistemi sen kurmadın. Yapabildiğin her şeyi yap, ama kendini sorunla bir tutma. Eğer senin olmayan bir şeyi benliğinin bilinçli veya bilinçdışı bir parçası durumuna getirirsen, yalnızca onlara değil, aynı zamanda kendine karşı da savaşırsın. Yalnızca sorumlu olduğun şeyin – kendi düşüncelerinin ve hareketlerinin sorumluluğunu al. Otomobil kültürünü sen yapmadın, fabrikamsı çiftlikleri sen kurmadın. Bunları sona erdirmek için yapabildiklerini yap."

Çubuk bana geldi. Daha önceki endişelerime karşın onu aldım ve aniden sakinleşerek şunları söyledim: "Çoktan savaş ilan etmiş olan birisiyle birlikte yaşadığınızda, gerçek barışa sahip olamazsınız; meydana gelecek olan, barış yerine boyun eğmedir. Ve bu bile, çevremizde gördüğümüz üzere, daha fazla barış yerine daha fazla nesil bozma ve yok etmeyi getirir. Yalnızca yaptığımız şeylerden değil, aynı zamanda gücümüzle durdurabileceğimiz şeylerden de sorumluyuz. Barıştan söz etmeden önce, dürüst bir biçimde şu anda sürüp gitmekte olan savaştan söz etmeli ve dürüst bir biçimde dünya ve bizler üzerinde savaş ilan etmiş olanları durdurmak için olası olan her yöntemi konuşmalıyız. Yok edenler durmayacaklar, çünkü bizler barışçıl bir yaşam sürüyoruz ve onlar durmayacaklar, çünkü bizler bunu nazik bir biçimde istiyoruz. Onlar

yalnızca ve yalnızca bir tek dilden anlarlar ve buradaki herkes bunun ne olduğunu biliyor. Yine de bunu açık bir biçimde konuşmuyoruz."

Bir soluk aldım ve sözlerimi sürdürdüm: "Burada dürüst olmak zorundayım. Geçen akşamki okuma sırasında sizlere çocukluğumu anlattım, ama size şunu söylemedim: eğer yeniden çocuk olsaydım ve bana yalnızca çocukken verilmiş olan seçenekler verilseydi –başka bir deyişle kendi başımın çaresine bakmak için evden kaçma seçeneğim olmasaydı– ama aynı zamanda şimdi bildiğim şeyi, yani babamı şiddet uygulamaktan vazgeçirmek için konuşmanın yararsızlığını bilmiş olsaydım, biliyorum ki onu öldürürdüm. Masum, küçük bir erkek çocuğu olan "ben"i başka türlü nasıl korurdum? Ne kadar barışçıl olursam olayım –asla ne bir kavgaya karışmış ne de öfkeyle bağırmışımdır– yine de onu öldürürdüm. Ve bunun yanlış olacağını düşünmüyorum."

Odayı çevreleyen yüzlere baktım. Bazı insanlar afallamıştı, bazıları bakışlarını kaçırıyorlardı, çok azı bir kayıtsızlık maskesi ardında kaybolmuştu, birçoğunun merakı uyanmıştı ve az bir bölümü de gözleri öfke dolu olarak anlayışın getirdiği dayanışma içinde başlarını salladılar. Konuşmama devam ettim, "Sorun şu ki, hepimiz bir odanın içinde bir yamyamla, kitleleri öldüren bir katille birlikteyiz ve bu konuda ne yapmamız gerektiğini düşünmeliyiz."

Gece oldu. Bilgisayarımın karşında oturuyor ve yazıyorum. Lamba açık – uzun bir direğin tepesinde halojen bir ampul ve altında ışığı tavana doğru yansıtması için tersine çevrilmiş bir çanak. Çanağın ortası yarı saydam plastikten yapıldığı için ampul tarafından ölümcül bir biçimde çekilen pervanelerin kabuklarını görebiliyorum. Böcekler odanın içinde oldukları zaman lambayı kapalı tutmaya çalışıyorum ve eğer birinin ışığa doğru sarmal çizerek ilerlediğini görürsem lambayı söndürüyorum. Ancak genellikle çok geç kalıyorum ve her şey yeniden sakinleşene dek kanatların çırpınma sesini duyuyorum. Yanmış pervanenin kokusu aşağıya geliyor.

Şimdi plastik bölüme çarpan kanat sesleri yok. Dışarıya bakıyorum ve kendisini cama vuran, içeriye girmeyi deneyen küçük bir pervaneyi görüyorum. Tüm gece boyunca bir yöne uçmayı deniyorlar ve gün boyunca diğer yönde dışarıya uçmayı deniyorlar. Minik yabanarılarının ve siyah arıların evlerine dönüş yolunu ararken görmedikleri ve de anlamadıkları bir engel tarafından engellendiklerini görmek kalbimi parçalıyor. Plastik, işi daha da zorlaştırıyor. Kışları ısı kaybını önlemek amacıyla camlarımdan birkaç tanesi saydam plastikle kaplıdır. Plastiğin üzerinde, yıllar içinde bir parmağın geçmesi için oldukça küçük ama bir böceğin içeriye girmesi için yeterince büyük delikler oluştu. Böcekler bu deliklerden içeriye giriyorlar ve dışarı çıkış yolunu bulmak onlar için neredeyse olanaksız. Bazen onları yönlendirmeyi deniyorum, ama bu çıldırtıcı bir şey: deliğe doğru hareket edsiyor, sonra onları yönlendirmek için kullandığım kağıdın yanından kayıp gidiyor ve plastiğe, yakında açlıktan ve susuzluktan yalnız başlarına ölecekleri yere geri dönüyorlar. Sonunda bile, başlarına geleni anladıklarını düşünmüyorum.

Şiddet

"Gözlerimizi yoksulluğa, eziyete veya rezilce harekete kapadığımız zaman katil oluruz. Daha kolay olduğu için, onlarla kararlı biçimde mücadele etmek yerine, körelmiş sosyal, politik, eğitimsel ve dinsel kurumları destekler veya onaylarmış gibi yaparsak, katil oluruz."

Hermann Hesse

Bugün güzel bir ilkbahar günü ve kazlar surat asıyorlar. Aslında somurtanlar yalnızca içlerinden iki tanesi: iki erkek. Baharın gelişiyle birlikte kuşlar özellikle aşka eğilimli, kazlar da görünüşe göre, hareket eden her şeyle ilgilenir oldular. Bir üçüncü erkek kaz ise özellikle ördeklerden bir tanesiyle (en azından iri bir ördekle) ilgileniyor. Dişi de onun bu sevgisini karşılıksız bırakmıyor gibi görünüyor. Sık sık ona gizli gizli sokuluyor ve sesli, tahminen ona erotik gelen bir vakvaklamayla "plof" sesiyle kendisini yere bırakıyor. Kuyruğunu davet edercesine havaya kaldırıyor ve o da tırmanarak onun üstüne çıkıyor.

İki erkek kaz son zamanlarda bana karşı öfkeliler; yanlarına yaklaştığım zaman kendilerini şişiriyor ve tıslıyor, sonra günlük işlerimi bitirdiğimde ve yanlarından ayrıldığımda heyecanlı biçimde bağırıyorlar. Öfke duydukları canlının bir tek ben olmadığımı biliyorum, çünkü köpeklerden büyük olanı, yani Amaru dışında herkesi kovalıyorlar. Önceki gün horozlardan büyük olanını yere yapıştırdılar ve kazlardan bir tanesi defalarca bir bacağı sakat olan bir tavuğun arkasından koşturdu.

Söz konusu tavuk sadece çok nadir olarak dışarı çıkma cesaretini göstererek, kışın çoğunu ahırda yığılmış odunların üzerinde geçirmişti. Bir süre için evden ayrılmam gerekmişti ve ona, eğer döndüğüm zaman daha iyi olmazsa kendisini öldüreceğimi söyledim. Geri döndüğümde o hâlâ perişan görünümüyle ahırda oturuyordu.

Ertesi sabah duş alırken, eğer giyindiğim ve dışarıya çıktığım zaman hâlâ içeride olacak olursa, onu öldürme konusunda kendi kendime karar verdim. Ahıra gittim ve onu bulamadım. Avluda yaptığım bir araştırma sonucunda tulumbanın yanında yayılıp yattığı ve toz banyosu yaptığı açığa çıktı. O günden sonra iki hafta boyunca her gün dışarıya çıktı ve yürüyüşü daha iyileşmiş gibi göründü.

Erkek kazlar ondan hoşlanmıyorlar. Şimdiye dek üç kez kazları ona zorbalık ederken buldum. Bugün en kötüsüydü. Çalışıyordum ve dışa-

rıda tuhaf bir çarpma sesi duydum. Pencereden dışarıya baktım ve erkeklerden bir tanesinin onun sırtında durduğunu, ağzıyla başını çekiştirdiğini gördüm. Bu, bir dişiyle çiftleşme girişimine benzediği halde, öyle olmadığını bilmeme yetecek kadar kuşların çiftleşmesini (ya da türler arası iletişimin *bu* türü söz konusu olduğunda çiftleşme denemelerini) görmüştüm. Erkek gerçekten ona saldırıyordu. En iyi arkadaşı da yanında duruyordu. Dışarıya fırladım, ayağımda ayakkabılarımın olmadığı fark ettim (tavukların olduğu bir avluda ayakkabısız dolaşmayın), gerisin geriye içeri koştum, sandaletlerimi buldum, yeniden dışarıya koştum, bir parça odun kaptım, kazı tavuğun üzerinden indirdim ve onu avlunun çevresinde kovaladım. Tabii bunu yaparken sandaletlerim iki kez ayağımdan çıktı. Kazı bir köşeye sıkıştırmak için uzun bir odun parçasını kullandım ve en sonunda onu yakaladım, tuttum ve eğer onu bir kez daha bunu yaparken yakalayacak olursam, kendisini kesip akşam yemeğinde yiyeceğimi söyledim.

Ertesi günü daha çok kaz ile tavuk üzerine düşünerek geçiriyorum. İki gece önce tavukları rüyamda gördüm ve hiçbirinin kaybolmadığını görünce şaşırdım. Yine de, daha sonra gün içinde ördeklerden bir tanesi ortadan yok oldu. Öyle görünüyordu ki rüya perisi benim bilmediğim bir şeyi biliyordu. Bunun üzerine, kazın da benden daha fazlasını bilip bilmediğini düşünmeye başladım. Belki o yalnızca, tavuğu acı çekmesini önlemek için öldürmeyi istiyordu.

Eğer kaz ona yeniden saldırırsa ve ben de onu öldürürsem, yanlış bir nedenden ötürü mü öldürmüş olacağım? Veya o bildik eski soruyu soracak olursak, ben bana ait olan duyguları duruma mı yansıtıyorum? Bir kaz yalnızca bir kaz mıydı? Belki de. Ama ortada üçüncü bir erkek kaz var ki bu ikilinin bir üyesi değil ve bunların yaptıkları şeylerin hiçbirini yapmıyor. Genellikle ördek arkadaşıyla takılıyor, yemek üzere kavun kabukları ve salata yaprakları arıyor.

Belki, bir kez daha bu, tüm sorumluluğu başkasının üzerine yıkmaktır. Eğer kaz yahnisi istiyorsam, belki de bahane aramamalıyım, yalnızca bir balta alarak bir tanesini öldürmeliyim. Ama bilmiyorum.

Kazı öldürdüm. Onu uyarmamın ardından yaralı tavuğu, sonra bir horozu, sonra da bir başka tavuğu öldürdü. Yine de tereddüt ettim.

Birkaç gün sonra getir götür işlerini yapıp geri döndüğümde yine bir başka tavuğu, derisi kafatasından sökülmüş bir durumda ölü olarak buldum. Sanki kafa derisi yüzülmüş gibi görünüyordu. Kazın yüzü kanlıydı ve kan damlaları beyaz göğsünü lekelemişti. "Bu kadarı yetti," dedim ve bir sopa kaptım. Bunu kullanarak onu yeniden bir köşeye kıstırdım. Başının daha büyük belada olduğunu biliyordu, çünkü başını eğerek sopadan kurtulmayı ve kaçmayı sürdürdü. En sonunda onu yakaladım ve bir kanadını göğsümde, diğerini ise sağ kolumun altında kıstırarak iri bedenini sıkıca tuttum. Gözlerinin kocaman açıldığını hatırlıyorum ve gözbebeklerinin siyahını, irisin mavisini, korkunun beyazını, gözkapağının kırmızısını, tüylerinin beyazlığını ve tavuğun kanının kırmızısını görebiliyordum.

Sopayı bıraktım ve kesim kütüğüne giderken sol elime el baltasını aldım. Başını kütüğe koydum. Çok uzun zaman önce kestiğim Pekin ördeği gibi boynunu uzatmadı, tersine sıkı sıkı S biçiminde tuttu ki darbe indirmek kolay olmasın. En sonunda, işbirliği yapmaktan daha çok, gelişigüzel bir hareketle boynunu rahatlıkla vurabilmeme yetecek kadar doğrulttu. Boynunu kırdım ama tamamını kesemedim. Yeniden vurdum ve başı serbest kaldı. Boynundan kanlar fışkırdı; soluk almaya uğraşırken ağzı açıldı ve kapandı; göğsü yukarı doğru kalktı ve çoktan tamamlamış olduğu yaşamının son birkaç dakikasında sesini çıkarabilmek için havayı gergin duran ses tellerine doğru itti. Kanatları güçlükle göğsüme ve koluma doğru hareket etti ve ben en sonunda açılmaları için onları serbest bıraktım. Kütüğü kan kapladı ve uzun zamandır kuşlara zarar vermeyi bırakan köpekler kanı yalayıp içmek için yaklaştılar.

Kanının akması için onu astım, sonra kaynar suyla temizledim ve aldım. Bağırsaklarını ve iç organlarını kesip çıkardım ve soğuması için onu buzdolabına koydum. Bir sonraki gün yahni yapabilirdim.

O akşam arkadaşım Julie Mayeda beni yemeğe davet etti. Tayland yemekleri yapan bir restorana gittik. Ben tavuk ısmarladım ve arkadaşım deniz ürünleri sipariş etti. Her ikimiz de yemeğimizin simgelediği yaşamları düşünmemeyi denedik. Kazın gözlerindeki bakışı açıklayamıyordum. Bu, şoktan daha çok, gözlerinin şimdi kapalı ve bedeninin ölü olduğunu *kendi* bedenimce bilmemden kaynaklanıyordu. Ben onu kovalarken ayağı her zaman için evi olan yere son kez basıyordu ve aşağıya doğru inen el baltası gördüğü en son şeydi. Julie ile varoluşa ait yanılgı üzerine konuştuk. Birisi bir an için varoluyor ve bir sonrakinde yok oluyordu. Kaz bu akşamüstü buradaydı, şimdi ise yok. Geride kalan tek şey buzdolabındaki et ve o artık bir can taşımıyor.

Akşamın ortalarına doğru bu günün aynı zamanda tavuğun da son günü olduğunun ayrımını yaptım. Onu ben öldürmediğim için varoluşumun onun ölümüyle o denli ilgili olduğunu düşünmüyordum. Bundan Julie'ye de söz ettim. "Ama bu doğru değil. Eğer sen..." diye karşılık verdi ve sesi giderek azalıp kayboldu.

Onun dile getirmediği yorumu onaylayarak başımı salladım. İkimiz de konuşmadık. Tabaklarımızdaki ete, bir canlının varoluşundan arta kalanlara uzandık. "Kazı geçen hafta öldürmüş olsaydım tavuk şimdi yaşayacaktı," dedim.

"Bunu söylemek istemedim."

"Ama..." durdum ve tavuktan bir lokma aldım. "Bu doğru."

O gün bir değil, iki ölümden sorumlu olduğumu fark ettim; birinde el baltasını kullanmıştım, diğeri ise hiçbir şey yapmam sonucunda olmuştu. Kazı öldürmemekle tavuğu öldürdüğüm kesin olduğu kadar, sanki derisini kafatasından yüzen de kaz değil bendim.

Benim için her zaman zor olan kaçınılamazlık ânı, karar verildikten sonra, ancak el baltası inmeye başlamadan geçen saniyelerle ifade edilen andır. O zamana kadar geçen her anda elimi kuştan çekebilirim ve onun pisliği gagalamaya ve içinde eşelenmeye geri dönmesine izin verebilirim, ama o dakikadan sonra kuş, her ne kadar bıçağın ağzı boynuna inene dek tamamıyla canlı olsa da, ölmüş gibidir.

Aynı şeyi her balık tuttuğumda hissederim ve aynı şeyi bir geyiği tüfeğimin arpacığında merkeze yerleştirdiğimde de hissettim. Geyik bir fundalığın içinde duruyordu ve ben birbirine karışmış küçük dalların arasından geyik boynuzlarını fark edebiliyordum. Parmağım tetiği çekmiş olsaydı, hayvanın yaşamı sona ermiş olacaktı. Bir başkasının yaşamının senin ellerinde olması korkunç bir güçtü.

Bu sabah yeni doğmuş bir kazı öldürdüm. Kör ve sakat olarak doğmuştu, asla yürüyemeyecekti. Onu öldürmeden önce avuç içlerimle özenle kucakladım. Yaşamında en azından bir kez hâlâ sıcak ve nemli olan sırtında güneşin sıcaklığını hissedebilmesi için onu güvenli bir biçimde tuttum. Başı titredi ve yeni doğmuş herhangi bir kazın bağırabileceği kadar yüksek sesle, bağırabildiği kadar sesli bağırdı. Boynunu okşadım ve güle güle dedim.

Daha gençken, bir balığı, bir kuşu, bir çekirgeyi veya bir sineği öldürmeden önce duygularımdan arınırdım. Yatay kirişin üzerindeki horoza veya kesim kütüğündeki tavuğa neredeyse ilgisiz gözlerle bakardım. İçimde bir şeyler uyanırdı ama bu çok derinlerdeydi ve ben aynı zamanda bunun açığa çıkmasına izin verirsem niyetlendiğim şeyi yapamayacağımı bilirdim.

Artık kolum yukarı kalktığında ve el baltasını indirdiğinde duygularımdan kaçmıyorum – Descartes'ın dediği gibi bedenimin "topraktan yapılmış bir anıt" olmasına izin veriyorum. Soru ne olursa olsun, yanıtın ölümden, hatta öldürmekten ve özellikle duygudan kaçınmak olmadığını biliyorum. Ölüm her yerde ve nereye gidersem gideyim şu veya bu biçimde beni arayıp bulacaktır.

Bu anlayış bana, oldukça tuhaf olsa da, tuvaleti kullandığım sırada geldi. İhtiyaç giderdiğim her defasında milyonlarca bakteriyi öldürdüğümü fark ettim. İçtiğim her şeyle birlikte mikro-organizmaları yutuyor ve başımı her kaşıdığımda minik keneleri öldürüyorum.

Bir yaşam diğerinden beslendiği için ve her hareket bir ölüme neden olduğundan, varoluşun amacı sadece can almaktan kaçınmak olamaz. Bu olanaksızdır. Akla yatkın olan ise, başkalarına ve böylece kendimize say-

gıyla davranmak ve gerekmedikçe ölüme ve acıya neden olmamaktır. Bu o kadar açık ki, bunu yazmaktan utanç duyuyorum, ama bu o kadar sıklıkla ve denetlenemez bir biçimde görmezden geliniyor ki bunu yapmaktan başka şansım yok – fabrikamsı çiftlikleri, kültürümüzde her zaman görülen kitle imhalarını ve çocuklara kötü davranmayı, yüz elli milyon çocuğun köle gibi çalıştırıldığını ve *bunun gibi örnekleri* düşünün.

Viktor Frankl dün öldü. Her ne kadar bir mahkum olarak Auschwitz'deki deneyimlerini anlattığı, yaşamlarında ve çektikleri acılarda anlam bulanların kamplardaki dehşete karşın yaşamayı sürdürmeyi daha iyi başarabildiklerini açık ve seçik bir biçimde ifade ettiği, *İnsanın Anlam Arayışı* (Man's Search For Meaning) kitabı ile ünlenmiş olsa da, burada ondan yaşamının sonuna doğru söylediği bir şeyden ötürü söz ettim: "Yalnızca iki insan ırkı vardır – dürüst olan ve olmayan insan ırkı."

Haklı... Bunu bu kitabın inceledikleri yönünden tekrar belirtirsek: dinleyen ve dinlemeyenler var; yaşama değer veren ve vermeyenler var; yok edenler ve etmeyenler var. Yazar Jack Forbes, yok edenlerin gerçek bir hastalığa, *wétiko* veya yamyam hastalığı adını verdiği öldürücü ve bulaşıcı bir hastalığa yakalandıklarını, çünkü böylesine hasta olanların kişisel amaç veya yarar uğruna –insan olan ve olmayan– diğerlerinin yaşamlarını tükettiğini ve bunu yaparken kendi yaşamlarından hiçbir şey vermediklerini anlatıyor.

Sağlıklı olanlar ve hasta olanlar var. Fark gerçekten böylesine katı. Bu farkla uğraşmak bizi yeniden zamanımızın temel sorusuna götürüyor: sağlıklı olan bizler, sağlıklı olmayanlara karşı etkili bir biçimde karşılık vermeyi nasıl öğreniriz? Dürüst olanlar, olmayanlara nasıl karşılık verebilirler? Eğer önemini kavramayı ve bu soruyu yanıtlamayı başaramazsak, yok edenler, sonunda bu gezegen üzerindeki yaşamın durmasına veya en azından durdurabildikleri kadarının durmasına neden olacaklar. Gezegenin sonunun gelme durumu, bu gerçekten kaçmanın artık yeterli bir karşılık olmadığını garanti ediyor. Yok edenlerin durdurulması gerekir. Soru şu: Nasıl?

17 Aralık 1996 günü Tupac Amaru Devrimci Hareketi (Tupac Amaru Revolutionary Movement–MRTA) üyeleri Peru'daki Japon büyükelçilik binasının yönetimini ele geçirdiler ve 500 kişiyi rehin aldılar. Kadın ve çocukları hemen serbest bıraktılar ve insancıl nedenlerden ötürü yetmiş iki kişi dışında geri kalan tüm rehineleri sonraki birkaç hafta içinde salıverdiler. Sona kalan gruptaki rehinelerin –ki bunların arasında birçok Anayasa Mahkemesi üyesi, Peru'nun eski gizli polis şefi (sayısız sivilin işkence görmesi ve öldürülmesinden sorumlu) ve birçok Japonya merkezli ulusötesi şirketin bölgedeki üst düzey yöneticileri vardı. Rehineleri bırakmak için başlıca istekleri, hapse atılmış olan MRTA üyelerinin serbest bırakılmalarıydı.

Kültür tarafından uygulanan şiddete karşı gösterilen silahsız ve silahlı direnç arasındaki ilişkiye duyduğum belli ilgiden ötürü 1984 yılından beri bir MRTA üyesi olan Isaac Velazco ile konuştum. Velazco 1988 yılında tutuklanmış ve dövülmüştü. Kaçıp kurtulmuş ve Alman ya'ya sığınmıştı.

Ona MRTA'nın niçin oluştuğunu sordum. O da şunları anlattı: "Tupac Amaru oluştu, çünkü ortada Perulu vatandaşların çoğunluğu için demokrasiye benzer hiçbir şey yoktu. Belki üç milyon kadar ayrıcalıklı Perulu için demokrasi vardı; ancak onlar için varolan demokrasi bizim için diktatörlüktü ve beş yüz yıldan beri Peru'da sürüp giden, büyük bölümü mantık dışı olan bir yıkımın uzantısıydı.

"Avrupalılar gelmeden önce Peru, Amerika kıtasının en ileri kültürlerinden bir tanesine ev sahipliği yapıyordu. Üretimden sağlanan gelirde ortak mülkiyet söz konusuydu ve açlık sorunu çözümlenmişti. Evet, İnkalar diğer insanları yönetimleri altına almışlardı; bazen şiddet uyguluyorlar ve bazen şiddetli bir direnişle karşılaşıyorlardı. Ancak benden daha iyi olan bilim adamları iktidardaki sınıfların bile toprağa ve çocuklara saygı duyduğunu göstermişlerdir. Herkesin yüksek teknoloji ürünü bir mağazalar ağından beslenmesini sağlıyorlardı.

Bunu bugünle karşılaştırdığımızda, Peru'daki her bin çocuğun yüz sekseni, beş yaşma gelmeden önce iyileştirilebilir hastalıklardan ölü-

yorlar ve yetişkinler *Madre de Dios*'un balta girmemiş ormanlarında köle işçiler olarak altın yıkarken yaşamlarını kaybediyorlar. FAO'nun bir raporu Peru'nun 2025 yılından önce yoksulluktan kurtulacağını ileri sürüyor, ancak bu, koşulların iyileşmesinden ötürü değil, hepimiz açlıktan öleceğimiz için olacak. Ülkemiz oldukça büyük bir toplama kampına dönüşüyor."

MRTA'nın Peru için neler istediğini sordum. Yanıtı şöyleydi: "Ne kastettiğinizi tam olarak anladığımdan emin değilim. Peru *biziz*. Peru'dan hiçbir şey istemiyoruz. Peru'dan başkaları bir dolu şey istiyor: petrolümüzü, ahşabımızı, balığımızı, altınımızı... Yaşamlarımızı... Kapitalizm yaşamlarımız için temel olan şeyleri alıyor. Toprağımız, nehirlerimiz ve ormanlarımız onların bizim için olan anlamlarına kulaklarını tıkamış olan kurumlar ve kişiler tarafından tecavüze uğruyorlar. Peru'nun çoğunluğu, geçimlerini geleneksel olarak avcılık ve balıkçılıkla ve meyveler yetiştirerek yaptıkları küçük çaplı tarımla sağlamışlardır. Bu insanlar neoliberal gelişmenin yararlarını –bunlar her ne iseler– toplamıyorlar. Onlar, yani biz öldürülüyoruz. İnsanlarımızın yok edilmesini durdurmak istiyoruz ve insanlarımızın –sözde demokrasimiz içinde sesleri tanınmayan büyük çoğunluğun– duyulmasını istiyoruz.

"Gerçek, bir zamanlar birisinin söylediği gibi, devrimcidir. Bu, iktidarda olanların düzenli olarak yalan söylemelerinin bir sonucudur. Büyükelçilik binasının ele geçirilmesi ve bunun sonucunda Peru'daki cezaevlerinin çok kötü, o zamana dek çok büyük bölümüyle görmezden gelinmiş olan durumu üzerine odaklanan dikkat gösteriyor ki, iktidarda olanlar yalan söyledikleri zaman onlarla anlamlı bir diyalog kurmak için tek yol, elinizde onları sorumlu olmaya zorlayacak bir yolun olmasıdır. Ancak o zaman, yani yalnızca onları elinizde sımsıkı tuttuğunuz sürece sadık kalacaklarından emin olabilirsiniz."

Siyasetle nasıl ilgilenmeye başladığını sordum.

"Her birimiz zaten günümüze kadar gelen politik sistemlerin içinde doğduğumuz için siyasetle ilgilenmemiz doğumumuzla başlıyor. Her birimiz, içinde bulunduğumuz dünyadaki politik sistemi kabul etmek

(bazen yokluktan) ya da reddetmek zorundayız. Politik gücün merkezinden uzakta doğmuş ve yetişmiş olanların ve kölelik politikaları tarafından etkilenmeleri olasılığı daha azdır.

"Uzun zamandır kapitalizme ve halkım üzerindeki etkilerine karşıyım. Silahsız direnişi denedim, ama kısa zamanda bunun yararsız olduğunu gördüm. İnsanın, kendilerini korumak için ellerinde silahları olmayan yazgı arkadaşlarının öldürülmesine tanıklık etmesi, bu yaklaşımın yararsızlığına ikna olması için en kısa yoldur. Hemen hemen tüm MRTA üyeleri bunu yaşamışlardır; anne babaları kaybolmuş, erkek kardeşlerine işkence edilmiş, kız kardeşleri tecavüze uğramıştır; diğerleri ise şiddeti, doğrudan kendileri yaşayarak acı çekmişlerdir."

"Eğer hükümet çekilecek ve MRTA devleti yönetecek olsaydı, neler yaparlardı," diye sordum. "Amacımız her bölgenin özerkliğine saygı duyan bir toplum oluşturmaktır. Her köyün sıradan insanlarının kurdukları örgütlere saygı duyan şimdiki programımızı sürdürürdük. Kendi temsilcilerini seçmeleri için onlara yardım ederdik. Birlikte yiyecek ve diğer gereksinimlerin üretimlerini geliştirirdik. Kendi yiyeceğimizi üretmeli ve dağıtmalıyız. Bunun nasıl yapılacağını zaten biliyoruz. Yalnızca bunu yapmamıza izin verilmeli."

Yazma eyleminin sosyal değişiklikler getirmeye yardımı olup olmadığını sordum. "Köylerimizdeki insanların büyük bir yüzdesi okuyamıyor veya yazamıyor. Ancak, sizin gibi bunu yapmayı bilenlerin yazması, orta ve yüksek sınıflardaki duyarlı insanların tüm canlıların yaşamlarına –ve yaşam tarzlarına– saygı duyulan bir dünyada yaşamanın olası olduğunu anlayabilmeleri açısından önemlidir. Bunu, hiçbir biçimde, yazmanın *ve* silaha sarılmanın birbirine aykırı olduğunu ima etmek için söylemiyorum. Birçok şair ve duyarlı veya dürüst entelektüel kişiler bunu Peru'da ve başka yerlerde yaptılar."

Büyükelçilik binasındaki bu olay, kışın ardından gelen ilkbaharda, Birleşik Devletler'de Dünya Günü olan 22 Nisan günü sona erdi. "Dürüst olan" ve "dürüst olmayan" insanların arasındaki beraberliklerin çoğu kez sona erdiği biçimde, dürüst olanların dürüst olmayanlar tara-

fından katledilmesiyle sona erdi. Tek bir olay göze çarpar: Perulu askerler Japon büyükelçiliği konutundan içeriye daldıklarında MRTA üyelerinden bir tanesi rehinelerden bir bölümünün tutulduğu odaya koşmuş. Otomatik silahını onlara doğrultmuş, durmuş, bakmış, dönmüş ve odadan çıkıp gitmiş. Dakikalar sonra teslim olmaya çalışırken vurularak öldürülmüş.

Bu görüntüyü aklımdan çıkaramıyorum. Tekrar ve tekrar onun silahını doğrulttuğunu, tam kaçınılmazlık ânından önce durduğunu ve yürüyüp gittiğini hayal ediyorum. Onu ölmüş olarak düşünüyorum. Dünyanın niçin ölmekte olduğunu veya daha doğrusu öldürüldüğünü, adalet ve akıl için savaşım veren bizlerin en iyi, en candan çabalarının böylesine sık sık ihanete uğratılarak, kayıp verdirilerek ve bazen kan dökülerek, kaçınılmaz olarak kendi kanımız ve korumayı denediklerimizin kanının dökülmesiyle son bulmasını örneklerle gösteren, bundan daha iyi bir şey düşünemem.

Artık yeterinden fazla açık olması gereken bir şey var ki, o da birçoğumuzun bu savaşımın içine girme nedeni, yaşama ve yaşam standardına önem vermemizdir. Gerçek, düşmanlarımızın, yani bu gezegen üzerindeki yaşamı yok edenlerin, "dürüst olmayan" ırkın ve yamyamların güçlerini arttırmak için öldürmeye hazır ve aslında istekli olduklarını defalarca göstermiş olduklarıdır. Bu, bu kadar basittir.

Büyükelçilik binasındaki kuşatma dört aydan biraz uzun sürmüştü. Bu dört ay boyunca MRTA tarafından ele geçirilen mahkumlar satranç oynadılar; yemek pişirme ve müzik dersleri alıp verdiler; doğum günlerinde birbirlerine şarkılar söylediler ve geçirdikleri hapis yaşamını "içkisiz bir kokteyl partisiyle" kıyasladılar. MRTA'nın gönüllü olarak salıverdiği mahkumlar serbest bırakıldıklarında harekatı yürüten MRTA komando şefi Nestor Cerpa'nın elini sıktılar ve ona iyi dileklerini sundular. Birçoğu imzasını istediler. Serbest bırakılmalarından sonra bazıları MRTA ile dayanışma içinde olduklarını ifade ettiler. Bu ifadeler Stockholm sendromunu* geçersiz kılmak için oldukça uzun bir

* Rehineler ile kaçıranlar arasında korku dolayısıyla duygusal bağ oluşması Stockholm sendromu olarak adlandırılır.

süre devam etti ve yeterince acımasız bir hükümet gücüne rağmen söylenip durdular.

Aynı dört ay boyunca Peru tarafından hapse atılmış olan MRTA üyeleri "Cumhurbaşkanı" Fujimori'nin cezaevi mezarlarında yaşamlarını sürdürdüler (cumhurbaşkanı sözcüğü tırnak içinde, çünkü yazılı olmayan basında sıkça söz edildiği üzere Fujimori 1992 yılında yasa koyucu meclisi dağıtmış, anayasayı yıkmış ve bir darbe yasası çıkarmıştı). Fujimori, "Orada çürüyecekler," demişti, "ve oradan ancak ölüleri çıkacak." Bu dört ay boyunca MRTA'nın kurucusu Victor Polay ve Callao Deniz Kuvvetleri Üssü'ndeki diğer mahkumlar, yerin 7,5 metre altındaki minik hücrelerde hapis yaşamlarını sürdürdüler; her gün yarım saat boyunca dışarıda gözü bağlı ve yalnız olarak yürüme izinleri vardı. Bu dört ay içinde 3650 metre yükseklikteki Yanamayo ve 4570 metre yükseklik ve en yakın köye otomobille sekiz saat uzaklıktaki Chacapalca'daki mahkumlar tek başlarına pencere camı olmayan odalarda kapalı tutularak, aşırı soğuktan zarar görmüşlerdir. Bu dört ay boyunca daha fazla MRTA üyesi –ya da daha büyük olasılıkla, gizli polisin dikkatini çekecek kadar şanssız olan köylüler veya yerliler– yakalanmış, işkence görmüş ve en azından bir olayda öldürülmüşlerdir. Hayatta kalanlar büyük bir olasılıkla yüzleri gizlenmiş askerî yargıçlar tarafından, yalnızca dakikalar süren mahkemelerde yargılanarak bu "cezaevi mezarlarda" ömür boyu hapse mahkum edilmişlerdir.

Bu dört ay boyunca binlerce Perulunun toplu olarak öldürülmelerinden sorumlu olanlar ise rahat yaşamlarını sürmeye devam ettiler. 16 Haziran 1995'te Fujimori tarafından ilan edilen, 1980 Mayıs ayından sonra meydana gelmiş olan insan hakları ihlâlleriyle ilgili olan tüm soruşturmaları ve suçlamaları geçersiz kılan genel afla birlikte korkuları dindi. MRTA tarafından serbest bırakıldıktan sonra dayanışma içinde olduklarını ifade eden rehineler Peru gizli polisinden ölüm tehditleri aldılar. En azından, orduyu eleştiren bir radyo muhabiri kaçırıldı ve işkence gördü.

Bu dört ay içinde bölgedeki uyuşturucu madde ticaretinin merkezi olan Peru hükümeti, kokain alım satımını sürdürdü; 1996 yılında cum-

hurbaşkanına ait uçakta yüz altmış dokuz kilo, Peru'ya ait bir savaş gemisinin içinde yüz yirmi kilo ve bir başkasında ise altmış iki kilo kokain bulundu. O yıl aynı zamanda, Latin Amerika'nın en büyük uyuşturucu madde krallarından bir tanesi olan Demetrio Chavez Petaherrera, halka açık bir duruşmada 1991 yılından beri Peru'nun uyuşturucu madde imparatoru Vladimiro Montesinos'a (uzun bir zamandan beri uyuşturucu madde, toplu ölümler ve sivillerin işkence görmeleri ile bağlantısı olan eski bir CIA muhbiri) Birleşik Devletler Uyuşturucu Maddeyle Mücadele Dairesi'nin etkinlikleri ile ilgili bilgiler karşılığında her ay 50.000 Amerikan doları ödediğini doğruladı. Bundan birkaç gün sonra Petaherrera Callao'ya götürüldü ve sözünü geri alana dek işkence gördü. Ve Fujimori'nin erkek kardeşi Santiago, yeğeni Isidro Kagami Fujimori ve başka akrabaları sayısız paravan şirket aracılığıyla kokain alım-satımını sürdürdüler. Bu yasadışı alım-satımdan elde edilen paranın bir bölümüyle sivillerin öldürülmesinde kullanılmak üzere karaborsadan helikopterler alındı.

Peru'da çocuklar ölmeye, ormanlar yok olmaya ve dalyanlar tükenmeye devam etti. Başka bir deyişle, Fujimori ulusötesi şirketlere kâr sağlamak amacıyla soykırım ve çevreyi katletme politikalarını uygulamaya devam etti. Başka bir deyişle, bu, uygarlaşmış, endüstrileşmiş dünyadaki olağan bir işti.

Fujimori ve ordu iyi niyet içinde görüşüyormuş gibi yaparak büyükelçilik binalar topluluğunun altına beş ayrı tünel kazdırdılar. Tünelleri kazmak için tutulan madencilerden ikisi öldü ve geri kalanları ortadan yok oldular; onlara ne olduğu konusunda ailelerinin hiçbir fikri yok. Güvenlik güçlerine üye olanlar –vergi mükelleflerinin paralarıyla Birleşik Devletler'de eğitilmişlerdi ve vergi mükelleflerinin paralarıyla satın alınmış uçaksavarcı ceketleri giyiyorlardı (Amerikalı eğitmenlerden bir tanesi saldırı ve onu izleyen katliam için "iyi harcanmış para" demişti)– ani ve şiddetli bir saldırı için hazırlandılar ve rehinelerden bir tanesi bir gitar istediği zaman, içeriye sızdırdıkları toplu iğne başı büyüklüğündeki bir mikrofon aracılığıyla düzenli olarak binanın

içini dinlediler (satranç setinin ve rehinelerin zaman geçirmelerine yardımcı olması için getirilmiş diğer hoş şeylerin içinde de mikrofonlar gizliydi). CIA Fujimori'nin büyük kıyıma hazırlanmasına yardım etti.

Ani ve şiddetli saldırı sırasında veya daha sonrasında tüm MRTA üyeleri derhal idam edildiler. Ordu mikrofonları, kendilerini vurmamaları için askerlere yalvaran iki gerillanın –on altı yaşındaki kızların– seslerini kaydetmişlerdi. Tabii, anında öldürülmüşlerdi. Nestor Cerpa'nın da aralarında bulunduğu diğer isyancılar doğrudan doğruya atış yapılacak kadar yakın bir uzaklıktan, alınlarmdan vurulmuşlardı. İsyancılardan en azından biri öldürülmeden önce işkence yapılmak üzere götürülmüştü. Katliama katılan askerlerden biri "Kimseyi canlı bırakmamak üzere emir verilmişti. Bize verilen direktif hiç tutsak alınmamasıydı," demişti. Öldürülenlerin cesetlerini almak için başvuruda bulunan yakınları, dövülmüş ve askerî bir hastanede tutuklanmışlardı. Nestor Cerpa'nın teyzesine cesetlere bakması için izin verilmişti. İkisi dışında hepsi parçalara ayrılmış ve plastik torbalara konmuştu. Yeğeninin başında otuz kurşun deliği vardı. İsyancıların çoğunun parçalanmış bedenleri işaretlenmemiş mezarlara dağıtılmışlar ve işaretlenmiş mezarları ziyaret eden bazı akrabalar tutuklanmıştı.

Kültürümüzün ayırıcı özelliği olan –ve her zaman için ayırıcı özelliği olmuş olan– soykırım ve çevreyi katletmeyi durdurmak için oldukça önemli olan bir gerçeğin olası etkilerini tamamıyla benliğimizin bilinçli veya bilinçdışı parçası durumuna getirmeyi öğrenmemiz gerekir: biz ve onlar –dünyayı yok edenler– bütünüyle farklı ve tamamen zıt iki değer sistemi altında çalışıyoruz. Frankl'ın söylediği gibi dürüst olanlar ve dürüst olmayanlar var. Biz, yaşama ve yaşam standardına değer veriyoruz. Onlar ise denetime ve güce değer veriyorlar. En geniş skala üzerinde bu gerçekten böylesine basit (bireysel bir skala üzerinde ise bu daha da karmaşıktır – insan hakları ve çevre ile ilgili kuruluşlar içinde dar kafalı güç savaşımları yaygındır ve orada, büyük bir olasılıkla, iktidarda olanlar arasında belli bir dürüstlük düzeyinde olan en azından birkaç kişi vardır). Tekrar tekrar ekolojik ve ekonomik doğruluğu ve akıllılığı desteklemek için canımızı vermeye hazır olduğumuzu göster-

dik ve düşmanlarımız –dürüst olmayanlar ve yok edenler– tekrar tekrar denetimi ellerinde tutmak için yalan söylemeye ve öldürmeye hazır olduklarını gösterdiler. Tüm kuşatma boyunca MRTA üyeleri tutsaklarına insanlık ve incelik içinde davranmışlardır. Karşılığında onlara yalan söylenmiş ve ihanet edilmiştir. Her ne kadar dünyanın daha ayrıcalıklı bölgelerinde yaşayan birçoğumuz için düşmanlarımızın davranışlarından doğan tüm sonuçlar henüz böylesi güçle kabul ettirilmeseler ve kesinlik aynı derecede normal olarak koloniler için ayrılmış olsa da, uzun zamandır eylemci olan tanıdıklarım arasında aynı yalanları ve aldatılmayı defalarca yaşamamış hiç kimse yoktur.

Yalnızca kuşatma üzerine değil, bundan neler öğrenebiliriz konusu üzerine de uzun uzun düşündüm. Isaac Velazco'nun sözcükleri kafamın içinde döndü durdular: "İktidarda olanlar yalan söyledikleri zaman onlarla anlamlı bir diyalog kurmak için tek yol elinizde onları sorumlu olmaya zorlayacak bir yolun olmasıdır. Ancak o zaman, yalnızca onları elinizde sımsıkı tuttuğunuz sürece sadık kalacaklarından emin olabilirsiniz." Bu ifade ve katliamın birçok anlamı var. Birincisi, sonuçta anlaşmaların başarısız olmaya mahkum olmalarıdır. Size sistemli olarak yalan söyleyen birisiyle anlaşmayı görüşemezsin. Eğer hedeflerini görüşme sırasında kazanırsan, anlaşma bozulacaktır. Kızılderililer bunu yaşadılar; aynı şekilde ormanların yok edilmesine, toksik ve nükleer maddelerin kullanılmasına, savaşların yapılmasına ve bu gibi şeylere karşı olan eylemciler bunu yaşadılar. Bunu söylerken anlaşmayı görüşmememiz gerektiğini söylemiyorum. Ancak, istediklerini elde etmek için yalan söyleme ve kaba güç kullanma konusunda hiçbir çekince göstermemiş olanların size adil davranmasını umut etmek, olanaksızı istemektir. Bu yanıltıcıdır. İşleyişini tam olarak yapmayan bir aileden söz ediyor olsaydık, bu, asalak ve sövgü dolu bir ilişki içinde diğerine bağımlı eş olmaya benzerdi. Bu, haksızlığa uğramamıza kişisel olarak katkıda bulunmak olurdu.

Birçoğumuzun karşı karşıya gelmeye istekli olmadığımız acı gerçek ise, düşmanlarımızın kurumsal ve çoğu kez bireysel olarak psikopatalojik bir yapıda olduklarıdır. Onlar yamyam hastalığına yakalan-

mışlar. Katillerin zihinlerinde öldürdüklerinin yaşamları yer almıyor. Kurban ne olursa olsun bu doğrudur. Ormancılık Hizmetleri ve kereste endüstrisi yaşayan ormanlardan daha çok, kerestenin uzunluğundan, tarımla uğraşan kuruluşlar da yaşayan domuzlar yerine 10.000 "birimin" kapatılma durumundan veya ortak medya raporları on binlerce erkek, kadın ve çocuğun evlerde, otobüslerde ve sığınaklarda ölmesindense Birleşik Devletler savaş uçaklarının Irak'ta neden olduğu "ikincil hasardan" söz eder. Bu yüzden ani saldırıdan sonra Fujimori, iki askeri ve saldırıda yaşamını kaybeden bir rehineyi kastederek, "üç insanın yaşamını kaybetmiş olmasından ötürü duyduğu üzüntüyü" dile getirmişti (ölen rehine bir Anayasa Mahkemesi yargıcıydı ve Fujimori'nin toplu ölümlere neden olanlar için çıkardığı genel affa karşı oy kullanmıştı; raporlar farklıdır, kalp krizinden mi yoksa bir kurşun yarasından mı öldüğü belli değildir; Perulu İnsan Hakları kuruluşu *DeRechos* onun ordu tarafından öldürüldüğünü ileri sürmüştü). Fujimori'nin, zamanından önce bitmesine neden olduğu diğer yaşamlar, açık bir biçimde bundan daha az değerliydi. Peru'nun kaynaklarıyla ilgilenen çeşitli ulusötesi kuruluşların temsilcileri soykırım ve çevrenin katledilmesi ile ilgili politikalarının değişmeyeceğini bildirdiler. Uluslararası kuruluşların çoğu güç kullanma kararını tamamen desteklediler. Mitsubishi'nin bir temsilcisi krizi sona erdirmek için "başka hiçbir yolun" olmadığını söyledi. Mitsui Metal'in bir temsilcisi, Perulu bir rehinenin ölmesinin "oldukça üzücü" olduğunu söyledi. Tabii, MRTA üyelerinin öldürülmelerine üzülmüyordu. Ortada üzülecek ne vardı ki?

Birleşik Devletler'de yaşayan bizler, en azından bir biçimde ayrıcalıklı olanlar –büyük çoğunlukla beyaz tenliler, belki erkekler, büyük olasılıkla zengin olanlar veya en azından Peru'daki çocuklar kadar aç olmayanlar– kabul etmek zorundadırlar ki, kaynakları eksilen bir dünyada silahların bize çevrilmesi yalnızca bir an meselesidir. Vicdanı yüzünden kurumun yaptıklarına karşı olduğunu açıkça söyleyen eski bir CIA ajanı John Stockwell'e birisi bir zamanlar, niçin henüz öldürülmediğini sormuştu. O da, "Çünkü kazanıyorlar," diye yanıtlamıştı. Göre ayrıcalıklı olan bizlerin kendimize nelerden vazgeçmeye istekli oldu-

ğumuzu, şimdiki durumu değiştirmek için hangi miktardaki güvenliği gözden çıkarmaya gönüllü olduğumuzu sormamız gerekir. MRTA tarafından yapılan bu eylemin ardından, ilgisi olanların buna bağlı olarak öldürülmelerinden sonra her birimiz şartların daha iyi olmasına yardım etmek ve dikkatsizce yok edilmeyi durdurmak için neler yapabileceğimizi sorgulamalıyız.

Bu dört ay boyunca on dört MRTA üyesi dünyanın dikkatini üzerlerinde topladılar ve karşılaştığı her şeyi acımasızca yok eden kültürümüzün sürekli ilerleyişini belki yalnızca kısa bir zaman için ve belki yalnızca Güney Amerika'nın bir ülkesinin bir kentinin çok küçük bir evi için de olsa durdurdular. O kısa zaman içinde dünya kararlı ve tam bir insan direnişi, *kendi şartları içinde* yaşama hakları için savaşan insanlar görmüştü. Ya orada on dört kişi daha veya on dörtden de daha fazlası ya da yüz katından daha fazla insan olsaydı ne olurdu? Ya her birimiz bireysel olarak hareketlerimizin –hem iyi hem de kötü– potansiyel sonuçlarının ve bundaki payımızın tamamen bilincinde olarak örgütlenmeye başlasaydık ne olurdu? Ya her birimiz örgütlerimizin içinde en sonunda ülkeyi yönetenlere, şirketleri idare edenlere, yıkımın daha ileri gitmesine, makinenin ilerlemesine yardım edenlere, "Daha ileri gidemezsin. Burası yaşadığım yer ve burası, eğer gerekirse, öleceğim yer olacaktır," deseydik ne olurdu? Veya bu konuda kararlı davransaydık ne olurdu?

Tek taraflı ve savunmalı bir savaşı kaybediyoruz. Eğer on dört Tupac Amaru üyesinin cesaretinden ve ölümünden başka hiçbir şey öğrenmiyorsak, saldırıya başlamak, inandığımız ve yaşamı doğrulayan değerlerin bir an için bile unutulmasına izin vermeden savaşım vermek ve bu savaşımı kendimizin değil, onların eşiklerine getirmek zorunda olduğumuzu öğrenmeliyiz. Aynı zamanda, direnişin asla etkisiz olmadığını ve insanoğulları olarak, sanki yaşamlarımız buna bağlıymış gibi –aslında tabii ki bağlı– her birimize varolma hakkının verilmiş olmasını kesinleştirmek için savaşım vermekten başka bir seçeneğimizin olmadığını öğrenmek zorundayız. Hedefimiz, her birimizin içinde doğduğumuz bu dünyaya insan olarak gelmenin ne anlama geldiğini yeniden keşfetmek olmalıdır. Gezegen kendisini yeniden keşfetmemizi ve

kendisine yalnızca varolma hakkının verilmesini bekliyor. Karşılığında o da aynı iyiliği bağışlayacak – başka herhangi bir şey tamamen gereksiz bir biçimde yok olmamıza neden olacaktır.

Kutunun Öyküsü

"Bana sevdiğinin adını söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim."

Arsene Houssaye

Bazen, şafak vakti gelmeden koyu gri renkteki karanlığın içinde sıçrayarak uyanırım. Uyku ile uyanıklık arasındaki akıl karıştıran anlarda, ara sıra, sözünü ettiğimiz sorunların hiçbir tanesinin yaşanmadığına inanarak kendimi kandırırım. Soykırım dürtüsü yok. Ücret köleliği yok. Beklenmeyen iklim değişiklikleri yok. Ekolojik çöküş yok. Paranın zorbalığı yok. O kısa anlarda yürüyüp Spokane Nehri'ne gidebileceğime ve bir kez daha –dünyanın uyanıkken gördüğümüz bu kabusu içinde– asla görmediğim ve göremeyeceğim sayısız somon balığı tarafından "şiddetli vuruş" sonucunda ortaya çıkmış olan girintileri görebileceğime inanırım. Bu anlarda yapmış olduğumuz ve yapmayı sürdürdüğümüz şey ile ilgili korkunç gerçek, öylesine saçma ve inanılmaz görünüyor ki. Bu anlarda insan, örneğin, rüya mı gördüm yoksa Birleşik Devletler hükümetinin (bu da bu rüyadaki bir hayal ürünü) –bağımlı Amerikalılardan oluşan bir nesil yetiştirerek ve yaşamlarını denetim altında tutan çeteleri zenginleştirerek– gecekondu bölgelerinde birinci sınıf kokain kaçakçılığı yaptığını (birinci sınıf ve gecekondu bölgeleri de bu anlardaki hayal ürünleri), sonra uyuşturucu madde satışlarından elde ettiği geliri Orta Amerika'daki köylüleri öldürmek için kullandığını mı okudum diye kendine sorabilir. Bu tümüyle çok aptalca, çok acımasız, çok saçma. Bu gerçek olamaz.

Ne kadar çabalarsam çabalayayım, sabahın ışıkları hayallerden içeri dalar ve ben uyanırım. Ancak daha sonra, tüm gün boyunca ve akşam olduğunda bu sözcükleri yazdığım sırada, sözünü ettiğim sorunlar daha az aptalca, daha az acımasız ve daha az saçma olmuyorlar.

Bu aptallık ile ilgili bir kıssa bir kutunun çevresinde geçer. Kutu somon balıkları ile doludur ve bir adam kutunun üzerinde oturur. Uzun zaman önce bu adam herhangi birisinin balıklarını yemesini önlemek için silahlı bekçiler tutmuştur. Boş olan nehrin yakınında oturan birçok insan açlıktan ölüme mahkum olur. Ama onları öldüren açlık değildir.

Onlar bir inançtan ölürler. Herkes kutunun üzerinde oturan adamın balıkların sahibi olduğuna inanır. Askerler buna inanırlar ve yanılsamayı korumak adına öldüreceklerdir. Diğerleri buna öylesine inanırlar ki açlıktan ölmeye hazırdırlar. Ancak gerçekte orada bir kutu vardır; orada boşaltılmış bir nehir vardır; orada kutunun üzerinde oturan bir adam vardır; orada silahlar vardır ve orada açlıktan ölen insanlar vardır.

1930'larda antropolog Ruth Benedict niçin bazı kültürlerin, kendi ifadesiyle, "iyi" olduğunu ve bazılarının olmadığını ortaya çıkarmayı denedi? Bazı kültürlerin üyelerinin genellikle "ters ve kötü" olduklarını –o ve asistanı Abraham Maslow bu sözcükleri bilimsel olmayan sözcükler olarak görmüşlerdi– bu arada diğer kültürlerin üyelerinin neredeyse değişmez bir biçimde "duyarlı" olduklarını gözlemlemişlerdi.

Bu ayrımı yapmış olan tek kişi, tabii ki, yalnızca Benedict değildir. Psikolog Erich Fromm, kültürlerin, "yaşamı doğrulayan" veya "yıkıcı" gibi farklı kategorilere ayrıldıklarını bulmuştu. İlk kategoriye soktuğu Zuni Pueblos, Semangs, Mbutus ve diğerleri kendi kültürümüzle zıtlık oluşturmaları açısından olağandışıdırlar. "İnsanlar arasında düşmanlık, şiddet veya acımasızlık en az derecededir, sert cezalar yoktur, suç hemen hemen hiç işlenmez ve savaş kurumu yoktur veya çok küçük bir rol oynar. Çocuklara sevecenlikle davranırlar, ciddi bedensel cezalandırma yoktur; kadınların genelde erkeklerle eşit oldukları düşünülür veya en azından sömürülmez ya da aşağılanmazlar; sekse karşı genellikle geniş ve onaylayan bir tavır söz konusudur. Kıskançlık, açgözlülük, hırs ve sömürgecilik çok azdır. Aynı zamanda rekabet ve bireysellik çok azdır ve bir hayli işbirliği vardır; kişisel mülkiyet yalnızca kullanılan eşyalar için geçerlidir. Yalnızca diğerlerine değil, özellikle doğaya karşı da genel bir sorumluluk ve güven düşüncesi egemendir; iyi huy genelde yaygındır ve bunalımlı ruh durumları göreli olarak yoktur."

Okuyucular Fromm'un "yıkıcı" kategorisine koyduğu Dobus, Kwaikutl, Aztekler ve diğerlerine ait tanımlamalarda kendi kültürümüzü daha yakından tanıyabilirler. "Bu kültürlerin ayırıcı özelliği, daha çok kişiler arası şiddet, yıkıcılık, saldırganlık ve acımasızlık, hem kabilenin içinde hem de diğerlerine karşı savaştan zevk alma, kötü niyet-

lilik ve ihanettir. Yaşam tümüyle bir düşmanlık, gerilim ve korku atmosferi içinde geçer. Genellikle ileri derecede rekabet, kişisel mülkiyetin vurgulanması (maddesel şeylerde olmazsa sembolik olanlarda), katı hiyerarşi ve önemli miktarda savaş söz konusudur."

Fromm aynı zamanda bir üçüncü kategoriyi "yıkıcı olmayan-saldırgan topluluklar" olarak tanımlamıştı ki bunların arasında Samoalılar, Crowlar diğerleri yer alıyordu. "Bu kültürlerin her noktası asla yıkıcılık veya acımasızlık ya da abartılmış şüphecilikle kaplanmamıştı, ancak yaşamı onaylayan toplulukların ayırıcı özelliği olan türde incelik ve güvene de sahip değillerdi."

Eğer bu kültürün her yerde görülebilen yıkıcılığı ve aynı zamanda teknolojik kapasitesi de göz önüne alınırsa, Ruth Benedict'in sorusunu sormak için bundan daha önemli bir zaman olmazdı: Niçin bazı kültürler "iyi" ve bazıları değildirler?

Benedict "güvenli" veya "az saldırgan" ya da "yüksek sinerjili kültürler" olarak adlandırmaya başladığı iyi kültürlerin ırk, coğrafya, iklim, yüzölçümü, varlık, mülkiyet, karmaşıklık, evlerin büyüklüğü, çok kanlılığın olması veya olmaması ve bunlar gibi şeyler temel alındığında "ters ve kötü" kültürlerden farklılaştırılamayacağını bulmuştur. Yaptığı daha başka araştırmalar da saldırgan kültürleri saldırgan olmayanlardan ayıran kolay anlaşılır ve sağduyulu bir kuralı, şimdiye kadar kültürümüzün yerine getirmekten kaçındığı bir kuralı ortaya koymuştur: saldırgan olmayan kültürlerin sosyal oluşumları ve kurumları bir bütün olarak grubun yararına olan davranışları olumlu biçimde güçlendirirken grubun bazı üyelerine zarar veren davranışları olumsuz biçimde güçlendirir (ve hedefleri eler).

Diğer yandan saldırgan kültürlerin sosyal oluşumları bireysel kazancı vurgulayan davranışları, özellikle bu kazanç topluluk içinde diğerlerine zarar verdiğinde ödüllendirir. Bu kültürlerin üyelerinin başlıca ve bazen her şeyi tüketen hedefleri "kıyasıya bencil" dünyalarının içinde ortaya çıkıp ileri gitmektir.

Bunun bir başka açıklaması, saldırgan olmayan kültürlerin sosyal düzenlemelerinin her ikisini de aynı yaparak bencillik ve başkacılık arasındaki uymazlığı elemesidir. "İyi" bir kültürde yukarıdaki öyküde anlatılan, kutunun üzerinde oturan adam küçümsenir, hor görülür, sürgüne gönderilir veya topluluğa zarar vermesi başka yollarla engellenirdi. Böylesi bencil ve yıkıcı bir kişisel davranış biçimi içinde olmak delilik olarak düşünülürdü. Tüm balıkları gizlice depolamak gibi saçma bir düşünceyi tasarlamış olsaydı bile, kesinlikle engellenirdi, çünkü kutu çoğunluk için olduğu kadar gelecek nesiller için de saklanırdı. İyi bir kültürün zengin ve etkili bir üyesi olmak için balıkların birçoğunu veya hepsini vermek zorunda kalırdı. Bu davranışı ona duyulan saygıyı arttırırdı. Ancak nehri soymasına asla izin verilmezdi. Balığın "armağan" olarak verilmesiyle ilgili olarak hiçbir korkusu olmazdı. Sosyal düzenlemeler sayesinde, eğer bir sonraki balık avlama çabaları sonuçsuz kalırsa, bu kez kendisinin onlara yardım ettiği gibi daha başarılı olan komşularının kendisine yardım edeceklerini bilmenin rahatlığı içinde kendisini güvende hissederdi.

Her şey bir kültürün varlığı nasıl ele aldığına bağlıdır. Eğer bir kültür bunu Benedict'in "sifon sistemi" adını verdiği, varlığın daima zenginden yoksula aktarıldığı bir sistem yoluyla düzenliyorsa, bir bütün olarak toplum ve bireyler olarak toplumun üyeleri apaçık nedenlerden ötürü güvende olacaklardır. Varlığı daha sonra kullanmak üzere toplamayacaklardır. Bu cömertlik yalnızca para ile ilgili olan konularda değil, yaşamın tüm yönlerinde gösterildiğinden, şimdi varolmayan güvensizliklerini başka yollarla belirtmek gereksinimini duymayacaklardır. Diğer yandan, eğer bir kültür varlığını çoğaltanlara saygı duyulan bir "huni sistemi"ni kullanıyorsa, sonuç "bir bireyin avantajının diğerlerine karşı kazandığı bir zafer olması ve zafer kazanmamış olan çoğunluğun değişebildikleri kadar değişmek zorunda kalması" biçiminde olacaktır. Yine apaçık olması gereken nedenlerden ötürü, böylesi sosyal oluşumlar hem kişisel hem de kültürel açıdan güvensizlik ve saldırganlığın gelişmesini desteklemektedir.

Sosyal ödüller sistemimizin başlıca sorunlarından bir tanesi, gereksiz yere tekrarlama yapan doğasıdır. Toplumsal sorumluluk ve saygıyı gücünü arttıran ve koruyanlara bağışlarız; ancak daha büyük topluluğu etkileyen kararları vermekle yükümlü olanlar için başlıca güdü gücün arttırılması ve korunmasında yatar. Toplumun iyiliği önemli değildir. Zaman içinde toplum bu saygı duyulan liderlerin karakterine bürünür. Bu, her şeyden önce doğrudan verilen kararlar, vatandaşlara saygı duyulan kişilere öykünmenin aşılanması ve liderlerin güç için duydukları doğal dürtünün kurumsallaştırılması yoluyla olur. Kurumlar –ister hükümetle ilgili, ister ekonomik, dinsel, eğitimle ilgili, ceza gerektiren, yardımsever olsun– kurucularının üstünlük üzerine eğilimlerini yansıtacaklardır. Bu kaçınılmazdır. Ödüller sistemi topluluk adına verilen kararların sorumluluğunun topluluk yararına olacak kararları verme konusunda en az yetenekli olana, dürüst olmayana, wétiko olanlara, yamyamlara ve yok edecek olanlara düşmesini garanti eder. Fransız anarşist Sebastien Faure, sistemimiz içinde tüm politikaları yönlendiren iki ilke tespit etmiştir: birincisi ne kadar değersiz olursa olsun, ne yapıp edip güç kazanma ve ikincisi ne kadar değersiz olursa olsun, ne yapıp edip bu gücü koruma.

Kültürümüzün denetim alanının bitmez tükenmez genişlemesi içinde bazı durumlarda, toplumsal denetimin ilgisiz ve yanıtlayıcı olmayan kurumlar tarafından yapılmasının kabul edilmesi topluluk düşüncesinin yerini alır. Kurum ne kadar geniş olursa, tepeye varmak için o kadar çok güç biriktirilmesi gerekir. Ardından gelecek olan ise, tepede olanların başlıca güdüleri gücün edinilmesinde ve korunmasında buldukları bir süreçtir ki bunun anlamı, büyük olasılıkla, kurumun yıkıcı (ve psikozlu) davranışın bu belirli biçimini göstereceğidir.

Birkaç yıl önce politikacıların cinsel alışkanlıkları üzerine yapılmış bir araştırmaya rast geldiğimde bu apaçık eğilimin özel onaylamasını, hem de ek olarak politik olanın kişisel olduğu onayını aldım. İnceleme Dr. Sam Janus ve Barbara Bess adlı psikologların uyuşturucu madde bağımlıları ile yaptıkları bir çalışmadan doğmuştu. Hastalarından bü-

yük bir bölümünün uyuşturucu madde alışkanlıklarını fahişelik yoluyla desteklediklerini fark ettiklerinde, dikkatlerini fahişelerle yaptıkları çalışmaya vermişlerdi. Sonuç olarak çalışmaları "tamamen farklı bir türde müşteriye hizmet veren" "seçkin fahişeler" üzerinde odaklanmıştı. En sonunda "günümüz toplumu içinde fahişeliğin işleyişini anlamak için eksik olan bağın" kadınların müşterileri ile ilgili bir incelemeden oluştuğunu fark ettiler.

Psikologlar yüksek ücret alan seksen fahişe ile toplam 7.645 kişi olan müşterileri hakkında geniş görüşmeler yaptılar. Müşterilerin yüzde 60'ının bir biçimde politik gücü tattıklarını, geri kalanların ise çoğunlukla varlıklı işadamları olduklarını buldular. Yazarlar, onaylamadan önce, müşterilerin cinsel alışkanlıklarıyla ilgili her bir bilgi için iki bağımsız kaynak istediler. Sonuçlar rahatsız edicidir: "Çok nadiren (geçen zamanın yalnızca yüzde 8 veya 10'u oranında) bir politikacı bir tele-kızla sapık olmayan cinsel ilişkiye girmek ister," bunun yerine başlıca istenen "aşağılama ve üstünlük oyunlarıdır." Yazarlar bunları anlatmışlardır: "Görüşme yaptığımız kadınlar müşterilerinin sık sık kırbaçlamalar, tırmalamalar, yapmacık çarmıha germeler ve cinsel organlarının sakatlamasını içerecek biçimde karmaşık işkence ve bedensel istekleri bastırma mizansenleri oynamalarını isteyerek daha da ileri gittiklerini bildirmişlerdir." Yazarların çıkardıkları sonucu tamamen alıntılıyorum, çünkü bu, kültürümüzün merkezinde yer alır: "Niçin bu kadar çok politikacının yalnızca bir sürü kimseyle düşüp kalkmakla kalmadıklarını, aynı zamanda 'profesyonel olmayan bir seks terapistinin' pahalı hizmetlerine gerek duydukları sadomazoşist uygulamalara bağımlı olduklarını anlamak için, gücü arayanın ruhsal dinamiklerine daha yakından bakmak gerekir. Bunlar boyun eğme için duyulan eşit derecede yoğun bir gereksinim ile birlikte tartışmalı bir denge içinde birlikte var olan güçlü bir üstün olma gereksinimi tarafından tanımlanırlar. Bu psikolojik örnek, dıştan başkalarını yönetimi altına almak ve denetlemek için duyulan bir dürtü tarafından (ancak bazı daha yüksek idealler için daima itaat içinde) ve özel olarak şiddet içeren saldırgan seks için buyurucu istekler tarafından ortaya koyulur ki bu, orgazm

üzerinde beklenmedik bir biçimde eşit derecede keskin bir çocuksu bağımlılığa dönüşür."

Biyosferin yıkımında daha büyük ölçüde gerçekleşen olay, daha küçük ölçüde kadınların bedenlerinde yaşanır ve liderlerimizin, bir tür olarak hayatta kalıp kalmayacağımıza karar verecek adamların ruhlarına kazınır.

1994 yılında Chiapas, Meksika'daki Mayan Yerlileri kendilerine Zapatistalar adını vererek bir devrim başlattılar. Devrim, ülkelerini denetim altında tutan ilgisiz ekonomik çıkarların neden olduğu aşırı yoksulluğa onların verdiği bir yanıttı. ("Yaşadığım yerde herkes hastalıktan ölüyor – kimse onları öldürmediği halde ölüyorlar.") Ayaklanmanın başlamasından kısa bir zaman sonra Chase Manhattan Bankası'nın bir danışmanı şu öğütlerin bulunduğu bir kısa not yazmıştı: "Düşüncemize göre, Chiapas Meksika'nın politik sürekliliğine önemli bir tehdit yöneltmese de, yatırım yapan topluluğun içinde birçokları tarafından öyle algılanmaktadır. Hükümet ulusal bölge ve güvenlik politikası üzerindeki etkin denetimini gözler önüne sermek için Zapatistalardan kurtulmak zorunda kalacaktır."

Politikacıların yatak odalarında daha küçük ölçüde olan şey, Meksika'nın güneyine doğru ve yaşamlarının yok edenler tarafından denetlenmesine karşı çıkan herhangi birisinin yaşadığı herhangi bir yerde daha büyük ölçüde yaşanmaktadır.

Saat sabahın 05:30'unu gösteriyor. Birkaç dakika önce sıçrayarak uyandım. Bu kez kafam karışık değil. Asla bundan daha net düşünemezdim. Kabusun yalnızca bir sonucunun olabileceğini ve aynı zamanda kabusun kendi şartları içinde yenilemeyeceğini biliyorum.

Bu kültürü düzenlemek, durdurmak ya da yıkıcılığını önemli ölçüde yavaşlatmak bile olası değildir. Artık daha belirginleştirdiğimden umut ettiğim gibi, kabusumsu biçim daha değişir; bu kültürün yıkıcı dürtüleri tüm şartlara kendi avantajından boyunduruk vurabilir. Bu

uyarlanabilirlik ile ilgili bir öyküdür ve yalnız bir kişiyle başlar. Bu kişi kültürümüzün davranış değişikliklerini reddetmek için kabustan uyanır. İşbirliği, paylaşma ve sevgiyi destekleyen popüler bir hareketin katalizörü olur. Bu kişiye İsa deyin veya Spartacus veya Martin Luther King ya da Gandhi ve bu hareket Zapatistaların olsun veya Anabaptistlerin ya da başka bir dolu ad sayın. Aynı zamanda kabusu gören yetkililer, kutunun üstündekiler ve askerler tarafından verilen karşılık çabuk ve bellidir. İlkönce yetkililer "ulusal bölge ve güvenlik politikası üzerindeki etkin denetimini gözler önüne sermek için" sıkıntı veya rahatsızlık veren kişi ve grubu ortadan kaldırır. Bu ortadan kaldırma, varlıklı olanların tanrısal hak olarak algıladıkları, yoksullaştırdıkları veya köleleştirdiklerinin yaşamlarını denetim altına almalarına etkin bir biçimde karşı çıkan herkesin yazgısı olmuştur: İsa, Martin Luther King Jr., Anabaptistler, Arawaklar, Khoikhoi, San ve on milyonlarca başka birey ve grup... Eğer yeterince geri gidersek, bunun eskiden kalma yerli Avrupalıların ve Orta Doğuluların başına geldiğini de görürüz.

Uyum sağlama kabusunun süreci içinde bir sonraki ve en önemli adım hıristiyanların İsa'nın öyküsüyle yapmış oldukları gibi, kuruluşların ve ana görüşteki çevreyle ilgili grupların sağlıklı bir gezegen üzerinde yaşam konusunda insanların arzularıyla yaptıkları gibi, New Age hareketinin Kızılderili sembolizmiyle yaptığı gibi, üyeliğe seçmek ve mesajı altüst etmek olmalıdır.

İsa'nın öyküsünden çıkarılacak gerçek ders, hıristiyan kültürümüzün en önemli miti buradadır: bize karşı çıktığınızda sizi öldüreceğiz, bize sevgiden söz ettiğinizde sizi çarmıha gereceğiz. Hayalinize tapacağız ve sözlerinize önem vermeyeceğiz. Üç nesli içine alan bir zaman aralığında değerli insanlarınız birbirlerini öldürecekler.

Kültürümüzün gerçek tanrıları –saygı duyulanlar, kendisine büyük sosyal güç bağışlanmış olanlar– eşitlikçiliği yerine getirmeyi deneyenler, bir "sifon sistemini" yerleştirmeye çalışanlar, kültürümüzü "iyi" bir kültür yapmayı deneyenler değillerdir; gerçek tanrılar güç kullanımı

yoluyla denetimi ellerine geçirenler ve bunu elinde bulunduranlardır. Gerçek tanrılar imparatorlar, krallar, başkanlar, varlıklı olanlar –Roose-veltler, Rockefellerler, Kennedyler, Weyerhaeuserler– toprağı, insanları, erişebildikleri her şeyi ve herkesi yağmalayarak kendilerini zenginleştirmiş olanlardır. Kabus *kendi şartları içinde* yenilemez.

Bu, İsa'nın, Spartacus'ün ve Arawakların boşuna yaşadıkları ve öldükleri anlamına gelmez. Onlar yalnızca bu kültürün yıkıcı yönünü değiştirmek için sözleri ve hareketleriyle oldukça erken bir zamanda ortaya çıkmışlardı. Onlar bu yamyam kültürü, o çevre-düzensel temelini yeterli bir biçimde yok etmeden ve son oyununa başlamadan önce ikiye bölmüşlerdi. Her ne kadar geleceği önceden tahmin edemesem de, doğal çevreden oluşan temelini tüketen herhangi bir kültürün, önünde sonunda kendi gücünün ağırlığının altında ezileceğini biliyorum. O zamana kadar her birimizin yapması gereken şey, bu kabusun içinde kendi kişisel rolümüzden uyanmak ve yanlış kanının devam etmesini önlemektir. Bir kez uyandıktan sonra, bir kez adamın kutunun üzerinde tanrısal hak yoluyla oturmadığını bildikten sonra, bir kez kültürel geleneğin yalnızca kültürel buluş olduğunu anladıktan sonra, bir kez işlerin bu yolda gitmek zorunda olmadığını, tüm kültürlerin yörüngelerinin merkezinde denetim ve sonunda yok etmenin olmadığını gördükten sonra, gerçek işe başlamanın zamanı, yaşamlarımızı geride kalan az miktardaki balığı kurtarmaya adamanın zamanı, bir daha kutunun üzerinde kimsenin oturmayacağından emin olmanın zamanı gelir.

Tekrar Eden Şiddet

"Kötü birisinin karşısında olmaktan ve hiçbir şey yapmamaktan korkarım. Bundan, ölümden bile daha fazla korkarım."

Otilia deKoster

Sırası gelmişken söyleyeyim, iyi amaçlanmış birkaç suikastın sorunlarımızın tümünü çözeceğini ileri sürmüyorum. Eğer bu o kadar kolay olsaydı, ben bu kitabı yazıyor olmazdım. Ancak, soykırım yanlısı ve çevreyi katleden türde iki senatör olan Slade Gorton ve Larry Craig'e suikast yapmak, dünyamızdaki yıkımı onlara mektup yazmaktan daha fazla yavaşlatmaz. Burada, ailem ve kültür arasındaki benzerlik birbirinden ayrılmaya başlıyor veya en azından yalınlığını kaybediyor. Babam, her ne kadar kültür içinde eşsiz olmasa da, aile içinde farklı bir şiddet öğesi olması açısından tekti. Bu da onun aileden çıkarılacak olmasının korkuları sona erdireceği anlamına gelir. Uyguladığı şiddet bir kez elimine edildikten sonra, geri kalanlarımız paramparça olmuş yaşamlarımızın parçalarını toplamayı ve hem fiziksel hem de ruhsal olarak iyileşmeyi deneyebilirdi. Onun uzaklaştırılması her ne kadar bizlerin duygusal açıdan hayatta kalmamızı garantilemese de, bunu destekleyebilirdi. Ancak Slade Gorton ve Larry Craig farklı şiddet ögeleri değiller. Onlar, kültür içinde ne eşsizler ne de tekler, ama soykırımın, çevrenin katledilmesinin ve diğer büyük kötülüklerin çıkmasına olduğu kadar barajlara, kuruluşlara, zincir testerelere, napalma, nükleer silahlara, Albay Chivington'a, *Malleus Maleficarum*'a ve doğruluk iddialarına alet olan kimseler.

Eğer Slade Gorton ve Larry Craig'i öldürecek olsaydım –bunu okurken balık veya kuşları öldürmede çektiğim zorluğu ve larva evresindeki bir uğurböceği tarafından öldürülen bir yaprak bitini gördüğümde duygularımın birden kabardığını unutmayın ve olanaksız olmasa bile bir insanoğlunu öldürmenin benim için aşırı derecede zor olacağını bilin– onların yerini aynı dünya görüşü içinde olan başka iki kişi alırdı. Özellikle Gorton ve Craig'in zarar görmüş olan ruhlarından kaynaklanan soykırımsal ve çevreyi katleden programlar onlarla birlikte yok olurdu. Ancak yıkıcı dürtünün paylaşılan doğasının yenilenmesi, yeni bir çapa satın almışçasına kolay bir biçimde yapılarak sürüp giderdi.

Yakın bir zamanda Budist arkadaşım George ile bu konu üzerine hararetli bir tartışma yaptık. Bir önceki paragrafla oldukça çelişse bile, bazı durumlarda suikastın uygun olduğunu ileri sürdüm. Hitler, örneğin. Eğer direniş gösteren Almanlar 20 Temmuz 1944 günü kurdukları bombalı komploda veya daha da iyisi, çok daha önceden Hitler'i öldürme konusunda başarılı olmuş olsalardı, milyonlarca Yahudi'nin, çingenenin, Rus'un, Slav'ın, homoseksüelin, komünistin, entelektüel insanın ve benzerlerinin yaşamları gerçekten kurtulmuş olacaktı. Generaller müttefiklerle birlikte barış görüşmeyi planlamışlardı ki bunun anlamı, milyonlarca askerin de aynı zamanda yaşamlarını kaybetmeyecek olmalarıydı. Aynı şey Birleşik Devletler ve İngiltere tarafından yapılan ve dehşet saçan bombalamalar sırasında ölen milyonlarca sivil insan için ve de sistemli olarak dehşet saçmak amacıyla uygulanan Alman ve Sovyet programları tarafından öldürülmüş milyonlarca kişi için de geçerlidir.

George, yeterince haklı olarak, Hitler'i öldürmenin altta yatan Yahudi düşmanlığını, aynı zamanda kültürün yok etmek için duyduğu daha geniş dürtüyü yeryüzünden silme konusunda hiçbir şey yapamayacağını ve Hitler'in kendisini seçerek ona bu gücü vermiş olanların kalplerini ve planlarını etkin bir biçimde uygulayan milyonlarca askerin ve yurttaşın bağlılığını kazanmak için bu dürtüyü yeterince zeki bir biçimde ortaya çıkardığını kanıtlamaya çalıştı. Aslında, George yalnızca, bir kez daha yeterince haklı olarak, Hitler'in yalnız başına hareket etmediğini belirtiyordu.

"Ama," dedim, "Anne Frank ne olacak? O hâlâ hayatta olabilirdi." Fransız Direnişinin bilinmeyen bir üyesinin görmüş olduğum bir fotoğrafını anımsadım. 1944 Eylülünde Gestapo tarafından öldürülmüştü. Fotoğrafta yalnızca sırtı ve işkenceden kalan ustura izleri görülüyordu. Yaşamını sürdürebilirdi. "Tarihsel güçlerden söz etmek iyi de," diyerek sözlerime devam ettim, "Hitler'i öldürmekte tereddüt ettiğimiz için ölmüş olan bu insana, şuna veya ona, her bir bireye ne demeli?"

George, "Ne yapacaksın?" diye sordu. "Ona yardım eden herkesi öldürecek misin? Peki, Endonezya'da Suharto'ya, Zaire'de Mobutu'ya, Irak'ta Hüseyin'e, Schwarzkopf ve Bush'a gelince ne olacak? Ya

Reagan'ı ne yapacaksın? Politikaları en azından Hitler'inkiler kadar soykırımsaldır. Her birini öldürecek misin? Eğer bunu yaparsan, sen ne olacaksın?"

"Eğer Hitler'i öldürseydim, Gestapo da beni öldürürdü. Nasıl öleceğimi düşünürsem, tabii ki ilk tercihim olmazdı, ama kendimi bu olasılığa hazırlamam gerekirdi."

"Anlatmak istediğim bu değil," dedi. "Eğer Hitler'i ya da hepsini öldürürsen, bu seni hangi konuma getirir?"

Aramızdaki sessizlik uzadı. George'un bana anlatmış olduğu, cinayet işleyen Buda'nın öyküsünü düşündüm. Ancak o an bundan söz etmenin bir yararı olmazmış gibi görünüyordu. En sonunda, "Bir katil," dedim.

Yok etmeyenleri edenlerden ayıran çok büyük farkı biz kez daha düşündüm. Bu fark yamyamlıkla ilgili hastalıkların başarısı ve bulaşması için nedenlerden bir tanesi, çünkü yamyamların öldürme konusunda yamyam olmayanlardan daha az sorunları var ve yamyamlar bizi özellikle çıkmaz bir geçitte tuzağa düşürdüler. Eğer onlarla savaşmayı becerememezsek ölürüz ve eğer onlarla savaşırsak onlar gibi olma riskini taşırız.

Şiddetle ilgili bir başka sorun, sonudur.

Yolda giderken bir yılan görürsem yardımı olur diye, kamyonumun arkasında devamlı bir beysbol sopası taşırım. Eğer yılan yolun ortasında güneşleniyorsa, kamyonu durdururum ve onu güvenli bir yere uzaklaştırmak için sopayı kullanırım. Bazen, eğer yılan özellikle hareketsizse, onu halka oluşturacak biçimde sopaya sararım ve trafiğin dışına taşırım. Eğer yılan çoktan ölmüşse, sopayı kullanmam, ama onu kamyonuma taşırım ve sonrasında sükunet içinde çürüyüp toprağa karışması için yatabileceği daha sakin bir yere götürürüm.

Ancak çoğunlukla durduğumda sopayı yılanı kurtarmak için değil de, öldürmek için kullanmak zorunda kalırım. Birçok kez onları kırılmış sırtları, düzleşmiş omurları ve hatta ezilmiş başlarıyla kıvranırken gördüm.

Bu ilkbaharın başlarında, yolun kenarında güneşlenen bir yılan gördüm. Ona yaklaştığımda hareket etmedi. Ayak parmağımla ona hafifçe dokundum ve o yine de hareket etmedi. Çok dikkatli olarak daha yakından baktığımda, başının tam olarak anlatamayacağım bir biçimde garip göründüğünü fark ettim. Onu yeniden dürtükledim. Hâlâ hiçbir tepki vermemişti. Daha yakından baktıkça sırtının yaralı olduğunu daha fazla düşünmeye başladım.

Sopayı aldım ve ona vurdum.

Ancak yanılmıştım. Yaralanmamıştı. Yalnızca soğuktu. Başına vurduğumda asfaltın üzerinde tüm gücüyle debelenmeye başladı. Tabii artık onu tamamen öldürmekten başka bir seçeneğim kalmamıştı.

Şimdi, o noktadan geçtiğim her defasında, yapmış olduğum hatayı ve özellikle hatanın sonunu düşünmeden edemem. Devam edebilirim ve gelecekte yoldaki yılanları uzaklaştırabilirim. Ama o öldü. Benim verdiğim yanlış kararın o yılanın hayatına mal olduğu gerçeğinden kaçamam.

Yakın bir zamanda kültürümüz hakkında birçok şeyi ortaya koyan üç alıntıya rastladım. Birincisi *Daily Sketch* gazetesinin 26 Ekim 1939 tarihli baskısıydı ve kısaca ekonomimizi tanımlıyordu: "New York Menkul Kıymetler Borsası dün Von Ribbentrop'un Danzig'de yaptığı konuşmanın ardından hızlı bir yükseliş gösterdi. Wall Street konuşmayı uzun bir savaş olarak yorumladı. Hisse senetleri hemen hemen yılın en yüksek düzeylerine kadar yükseldiler."

İkinci alıntı Winston Churchill'den idi ve kısaca geleceğimizi tanımlıyordu: "Ölüm, dikkatli, söz dinler biçimde, insanları hep birlikte yok etmeye hazır; çağırıldığında umut veya onarma olmaksızın uygarlıktan arta kalanları yerle bir etmeye hazır bir durumda duruyor. Yalnızca emredilmesini bekliyor."

Üçüncü alıntı Albert Einstein'dan idi ve yok etme yeteneğimizi tanımlıyordu: "Üçüncü Dünya Savaşı'nda hangi silahlarla savaşılacağını bilmem ama Dördüncü Dünya Savaşı'nda sopalar ve taşlarla savaşılacak."

Yeni yetiştiğim dönemlerde Karşılıklı Olarak Kesin Yıkım'ı, yani iki taraftan biri diğerine saldırdığında dünya üzerindeki tüm yaşamın yok olacağını garanti edecek büyüklükte nükleer silah depoları kurulması ile ilgili Amerikan ve Sovyet politikalarını– ilk kez duyduğumda, kültürümüzde bir şeyin ölümcül biçimde yanlış olduğunu açıkça anlamıştım. O zamanlar, her ne kadar muhafazakâr olduğumu düşünsem bile –üniversitenin birinci sınıfına giderken Ronald Reagan'a oy vermiştim– dünya üzerindeki herkesi yüzlerce kez öldürmeye yetecek kadar bomba yapmanın saçma olduğunu anlamıştım. Böylesine sorumsuz ve aptalca bir girişimden kim ne kazanır ki? Hatta bombalar, sinir gazı, şarbon basilleri şişeleri ya da aklınıza ne gelirse imal etmek bile, iğrenç bir biçimde anlamsız olurdu (kitle imha silahlarından *herhangi bir tanesini* imal etmek iğrenç bir biçimde anlamsızdır). Daha da anlamsız görünen şey, çoğu insanın denetimden çıkmış bu davranışı algılamıyor gibi görünmeleri, sanki bu yok etme gücü olağandışı olmayan bir şeymiş gibi, kendi işlerine bakmalarıydı, ki burada dünya üzerinde yaşayan herkesi öldürmekten söz ediyoruz. Bunu aklım almıyordu. Bana anlatılana; ülkemizin doğru şeyi, en iyi şeyi, en uygar şeyi ve en akla yatkın şeyi yapıyor olduğuna inanmak istediğimden tarih kitaplarını, konuşmaları, hatta siyasi belgeleri okumaya başladım. Hâlâ bir anlamı yoktu. Kız kardeşlerinin komünistlerle evlendiğini görmektense öldüğünü görmeyi yeğlediklerini ifade eden köşe yazarlarının politikayla ilgili yorumlarını okudum ve niçin hiç kimsenin bu düşünceye karşı çıkmadığını merak ettim. Lise çağlarımda bile böylesi kabul edilemez, utanç ve nefret verici ve belirgin bir biçimde aptalca olan düşünceleri dile getiren bu insanların güvenilir olmayı nasıl sürdürdüklerini merak ettim. Politikacıların, sanki buğday tanelerinin avuçlarından dökülmesinden söz ederlermiş gibi, yüz milyonlarca insanın ölümü hakkında neşeli biçimde konuştuklarını duydum. Daha fazla –belki de herkesi yüzlerce değil, binlerce kez öldürmeye yetecek kadar– bomba yapmazsak, Birleşik Devletler'in kısa zamanda Sovyetler Birliği tarafından denetim altına alınacağını, 100 milyon yaşam pahasına direnmenin akla uygun olduğunu düşünmeyeceğimizi yazan bir makale okudum. Yüz milyon...

Ailem... Arkadaşlarımın aileleri... Onların arkadaşları... Şimdiye dek karşılaştığım herkes... Şimdiye dek gördüğüm herkes... Hepsi ölecek, onları da milyonlar izleyecek. Bunun benim için bir anlamı yoktu.

Beni yanlış anlamayın. Ne türlü olursa olsun, komünizme karşı çıkıyordum ve Sovyetler Birliği'nin yalnızca komünist olduğuna değil, ki değildi, aynı zamanda Reagan'ın ifade ettiği gibi, "kötü bir imparatorluk" olduğuna da inanıyordum (ki böyleydi, yine de kesinlikle Birleşik Devletler'den daha kötü değildi). İki yüzüncü yıl dönümü nedeniyle Birleşik Devletler'den övgü ile söz eden bir yazı yazmam istendiğinde, Güney Vietnam'da "cesur müttefiklerimizi korumayı" başaramadıkları için yazımda hükümete saldırmıştım.

Ancak her ne kadar Güney Vietnam'ı "savunmanın" haklı bir girişim olduğunu düşünsem de, bunun yapılış biçiminin benim için bir anlamı yoktu. Hayır, ben tüm kırsal bölgenin yaprak döktürücü ilaç kullanmasını isteyen ve nükleer saldırıda bulunup komünistleri ortadan kaldırabilirsek her şeyin iyi olacağına inanan insanlardan birisi değildim. Onun yerine, savaşı sürdürmenin Amerikalı vergi mükelleflerine 250 ilâ 350 milyar Amerikan dolarına mâl olduğunu okuduğumu anımsıyorum. Bu para bir ilâ üç milyon arasındaki insanı öldürmek için kullanılmıştı ki bunun anlamı, hükümetin savaş sırasında Vietnamlı bir kişiyi öldürmek için 80.000 ilâ 350.000 Amerikan doları arasında para harcadığıdır. Bu kişi başına yıllık gelirin 1.000 Amerikan dolarından az olduğu bir ülkede olmuştu. Daha ucuz, çok daha etkili ve kesinlikle yaşamı çok daha fazla onaylayan bir Sovyet karşıtı politika uygulanarak sözde düşmanlarımızın her birine 40.000$ verilebilir, sonra onlara evlerine gitmeleri ve aileleri ile ilgilenmeleri söylenebilirdi. Kırk ilâ seksen yıl arasında çalışılarak kazanılan bir parayı bir seferde vermenin karşılığında bir dolu iyi niyet satın alınabilirdi: Sovyetler aynı miktardaki parayı, oyumu Birleşik Devletler'de Komünist partiden başkanlık seçimi için aday olan Gus Hall'a vermem için bana vermiş olsalardı, oyumu verir, dilekçeler imzalar, afişler taşır ve editöre mektuplar yazardım. Sürekli olarak beleşten para kazanmamı sağlayan herhangi bir şeyi yapardım.

Bu yüzden amaç asla Sovyetler'i durdurmak değildi. Söylenen buydu, ama hareketlerimiz ve buluşlarımız kültürümüzün gerçek amacına işaret ediyordu.

Tek bir gece içinde yüz binlerce insanın yanarak ölmesine yol açan ve çok büyük yangınlara neden olan bir yangına yol açan araçlar... Sıçratan muhteşem bombalar... Kara mayınları... Atom bombaları... Hidrojen bombaları... Nötron bombaları... Bunlardan nasıl bir anlam çıkarırız?

Ordu ve CIA uzmanları, James A. Dunnigan ve Albert A. Nofi, ordunun harcamalarını analiz etmiş ve kültürümüzün gerçek amacını fazlasıyla ortaya çıkaran karşılaştırmalar yapmışlardır: "Dünyada her 2,5 saatte bir 'savunma' için harcanan parayla, ki bu yaklaşık olarak 300 milyon Amerikan dolarıdır, çiçek hastalığı yetmişli yılların sonlarında elimine edilebilirdi. Tek bir yeni nükleer-saldırı denizaltısının, 726 milyon ile 1 milyar Amerikan doları arasındaki değeriyle, Üçüncü Dünya ülkelerinde yaşayan 5 ilâ 7,5 milyon arasındaki çocuğu bir yıllığına okula gönderebilirdik. Yaklaşık olarak 285 milyon Amerikan doları ederindeki tek bir B-1 bombardıman uçağının parası ile dünyada yaklaşık 575 milyon çocuğa yoksun oldukları suiçeği, difteri ve kızamık aşıları benzeri temel bağışıklık tedavilerini sağlayabilir, böylece her yıl 2,5 milyon kişinin yaşamını kurtarabilirdik. Dünyada her kırk saatte bir savunma için harcanan yaklaşık 4,6 milyar Amerikan doları ile temiz sudan yoksun olan her insana su sağlanabilir. Buna bir başka yönden bakarsak, Birleşik Devletler'in 1990 yılında savunma için harcadığı yaklaşık 290–300 milyar Amerikan doları:

• Amerikalıların her yıl yardım derneklerine bağışladıkları yaklaşık 100 milyar Amerikan dolarını bulan toplam miktardan,

• Eğitim için ABD merkezi hükümetinin, eyaletlerin, yerel yönetimlerin, halkın ve özel kişilerin yaptıkları yaklaşık 150 milyar Amerikan doları ederindeki toplam harcamalardan,

• NASA'nın 7,6 milyar Amerikan doları ederindeki tüm bütçesinden,

• Muhtaç çocukları olan ailelere yapılan 16,3 milyar Amerikan doları ederindeki merkezi hükümet ve eyalet yardımlarından,

• Tüm merkezi hükümet yargıçları ve Adalet Bakanlığının bir arada 5,5 milyar Amerikan dolarını bulan masraflarından,

• Merkezi hükümetten eyalet ve yerel yönetimlere yapılan 17,5 milyar Amerikan doları ederindeki taşıma yardımından *daha fazladır*...

Tek bir Stinger füzesinin bedeli 40.000 Amerikan doları veya ortalama bir Amerikan ailesinin gelirinden yaklaşık yüzde 30 daha fazla, ortalama bir siyah tenli Amerikan ailesinin gelirinin neredeyse iki katından fazla ve yoksulluk sınırından hemen hemen yüzde 400 daha fazla eder... [ve] yaklaşık 480 Amerikan doları olan 2.000 atışlık 7.62-mm tüfek veya makineli tüfek mermilerinin ederi, Sosyal Güvenlik yardımından faydalanan bir kişinin her ay eline geçen ortalama paradan biraz daha fazladır." Zihnimizde bu önceliklere nasıl yer açarız?

Ya da plütonyumu ele alın. Plütonyum yapılmasını nasıl açıklarız? Plütonyum temelde insanoğlu tarafından üretilen bir elementtir. Her ne kadar çok az bir miktarı doğal olarak uranyumun içinde bulunsa da, nükleer silahlar ve güçte kullanılması kimya kitabımın da ortaya koyduğu üzere, "büyük miktarlarda üretilmesine" neden olmuştur. Bu durumda, sözünü ettiğimiz *büyük miktarlar* hemen hemen 260 metrik ton* plütonyum-239, ek olarak plütonyumun diğer on beş izotopundan** yaklaşık bin tondur. İki yüz altmış metrik ton iki yüz altmış bin kilogram, iki yüz altmış milyon gram, iki yüz altmış milyar miligram eder. Bu miligramlardan birkaçının solunması ki bu gözle zar zor görülür bir zerredir, akciğer dokularında alfa ışıması bombardımanı sonucunda iz bırakan yaralar oluşması ve kana sağlanan oksijenin kesilmesi nedeniyle, birkaç ay içinde iç boğulma yoluyla ölüme neden olur. İki yüz altmış milyar miligram, iki yüz altmış trilyon mikrogram eder. Bu mikrogramlardan birkaçının solunması –ki çıplak gözle görülmesi, insan tarafından tat veya koku yoluyla hissedilmesi olanaksızdır– alfa ışımasıyla zarar görmüş hücrelerin denetlenemez biçimde çoğalması sonucunda beklendiği gibi on veya yirmi yıl içinde öldürücü akciğer kanserine neden olur; karşılaştırılabilir miktarlardaki plütonyumu soluma-

* 1 ton = 0,984 metrik ton.

** İzotop; bir elementin aynı kimyasal özelliklere sahip, fakat atom ağırlıkları farklı iki ya da daha fazla atomundan herhangi biridir.

ya zorlanan denek tazı cinsi köpekler arasında akciğer kanserine yakalanma oranı yüzde 100'dü. İki yüz altmış trilyon mikrogram, iki yüz altmış katrilyon nanogram eder. LD-50 plütonyum için yapılan en iyi tahmin veya kurbanların ölme olasılığının yüzde 50 olduğu doz, on nanogram civarındadır.

Plütonyumun öldürücü dozlarından on üç katrilyonun kasıtlı üretimi, kültürümüzün davranışının amacından saparak yok edici tek bir belirgin düşünceye yöneldiğini anlamaya ve düşünceleri birleştirerek bir sınır belirlemeye başlayabilene dek bana anlamsız gelmişti. Gezegenin tarihindeki en büyük kitle imhası... Pek çok sayıda veya yüz milyonlarca insanın ölümünde rol oynayan, aynı anda her yerde görünen soykırım... Bir kez daha pek çok sayıda veya yüz milyonlarca insanın ölümüne neden olan ve ırkı temel alan kölelik... Sınıfı temel alan kölelik... Çocuk köleliği... Kitlesel tecavüzler... Açımlama... Fabrikamsı çiftlikler... Akla uygun olmayan, öldürücü ve yok edici ordu bütçeleri ve politikaları... Tüm bunları birlikte gördüğünüzde ortaya nasıl bir resim çıkar?

Ortadoğu'nun, Avrupa'nın, Kuzey Amerika'nın, Amazon'un, şimdi de Sibirya'nın ormanlardan yoksun bırakılması... Dalyanların birbiri ardına tüketilmesi... Daha dün bilim adamlarının bluefin türü tuna balığının gelecek nesil içinde tükeneceğini şimdiden tahmin ettiklerini okudum. Posta güvercinlerinin, Eskimo çulluklarının yok olması...

Bunun tabii ki tek bir sonu olabilir. Kıyamet... Daha önce de belirttiğim gibi, ilk başta kendimize ait olan duygu ve düşünceleri yansıttığımız ve sonra tanrıların son savaşında dünyanın yok olması... Vücutta herhangi bir sıvının dolaşımının durdurulması... Ölüm... Eğer baskın kültür yolunu yürümeye devam ederse, tüm yaşamın sonu... Bu birkaç bin yıllık gezinin başından beri hareket ettiğimiz yön... Dönüşlü olanın tersine, doğrusal olarak ilerleyen bir süreç içindeki kültürün tek olası sonu budur. Başlangıç, orta ve son... Kendi ışığını söndürme... Tek avuntu ve ayrıltıktan: kendimizden, her birimizden ve dünyanın geri kalanından kaçış... Plütonyum... DDT... Diyoksin... Kendi kendimizi başka niçin zehirlerdik? Başka hiçbir açıklama geniş bir anlam taşımıyor. Kıyamet... "İlk meleğin sesi duyuldu ve ardından dolu yağdı ve ateş ka-

na karıştı ve onlar dünya üzerine fırlatıldılar; ve ağaçların üçte birlik bölümü yanıp kül olmuştu ve tüm yeşil çimenler yanıp kül olmuştu." Amerikan kestanesi... Amerikan karaağacı... Idaho beyaz çamı... Sekoya ağacı... Yemyeşil çayırlar... Shortgrass Prairie... "Ve ikinci meleğin sesi duyuldu ve koca bir dağ kadar ateş topu denizin içine fırlatıldı ve denizin üçte birlik bölümü kanla kaplandı ve denizde olan ve yaşayan yaratıkların üçte birlik bölümü öldü." Mavi balinalar... Düz renkli balinalar... Morina... Halibut... Tuna... "Ve üçüncü meleğin sesi duyuldu ve gökyüzünden büyük bir yıldız düştü, bir lamba gibi yanıyordu ve bu nehirlerin ve su kaynaklarının üçte birlik bölümünün üzerine düştü ve suların üçte birlik bölümü pelin otu oldu ve birçok insan bu su yüzünden öldü, çünkü sular daha acı olmuştu." Somon balığı... Alabama'nın mersin balığı... Batının mersin balığı... Arizona balığı... Tüm bunlar ve daha birçokları bireysel olarak, toplumsal olarak ve tür olarak melekler ya da Tanrı tarafından değil, başlangıçtan beri bütün çabalarını meydana konmuş sonuca doğru yönelten bir kültür tarafından yok edilmişlerdir.

Tüm bu anlaşılamaz davranışa karşı, diğerlerini ve kendisini yok etme arzusunun olduğunu en sonunda kabul etmek ve uzun zamandır içimde taşıdığım bu anlayışı ifade etmek benim açımdan, en azından bir rahatlamaydı. Kültürün son noktası: her şeyin yok edilmesi... Kültürün başlıca zihinsel görevi: bu hedefe yönelmiş hareketleri eşzamanlı olarak mantıklı biçimde açıklamak, haklı çıkarmak ve anlaşılmalarını güçleştirmek...

Belirginlik... Artık ne yan tarafta yanan sinagogdan çıkan dumanları görmezden gelmek, ne yıkıcı davranış için her gün paravan olarak kullanılan ve kendi içinde çelişen sayısız doğruluk iddialarını doğrulamayı denemek, ne de bizi gezegenimizin yok edilmesine zorunlu bırakan yanlış seçimler tarafından kendimi sersemletilmiş bulmak zorundaydım. Belirginlik...

Örnekler bol miktarda bulunur. Onlar birçok çocuğun yatak odası kadar yakında ve Vatikan'ın bizler gibi gerçek günah ve günahsızın ölümünü yaşamış olan varlıklara ışık ve sıcaklık getirmesini umut ettiği yıldızlar kadar uzaktadır.

Geçtiğimiz hafta gazetede Idaho'daki en büyük beyaz çamın ölmekte olduğunu okudum. Yaklaşık olarak dört yüz yıllık olan ağacın zamanı gelmişti ve kınkanatlılar onu bitirmek üzere oradaydılar. Ağaç, Ormancılık Hizmetleri'nin ilgilendiği alan içinde bulunuyor ve bölge ormancısı ne kınkanatlıların ne de ağacın kendi yoluna gitmesine izin veriyor. Tabii ki ağacın yaşamını kurtarmaktan söz etmiyor; o ağacı kesmek, hamur haline getirmek ve kütüğü bir teşhir malına çevirmek istiyor. Muhabir, ağacın büyüklüğüne rağmen, ormancının planını uygulamaya koymasını haklı çıkarmak için ağacın hamur olarak sağlayacağından çok daha fazla kağıdın harcanabileceğini belirtmişti. Bir vatandaş, eski ağacın önündeki levhanın üzerine şu cümleyi yazmıştı: "Bu ağaç ölüyor, arta kalanların tümünü kesmeleri çok yazık." Ağaç yalnız başına uzun zaman ayakta kalamayacak.

Aynı zamanda geçen hafta farklı bir gazetede Ormancılık Hizmetlerinin sağlıklı ağaçları öldürmek amacıyla onların kalbine çürük mantar aşılamaya başladığını okudum. Gerekçesi şuydu: tomrukçuluk ormanlara zarar vermişti. Süregelen ormandan yoksunlaştırmayı haklı çıkarmak adına Ormancılık Hizmetleri ve kereste endüstrisi daha önce belirtilmiş olan doğruluk iddiasını, tomrukçuluğun neden olduğu zararı onarmak için ek olarak tomruk çekmenin gerekli olduğunu uydurmuştu. Bu yüzden, daha önce dolaylı olarak sözünü ettiğim üzere, ölmüş, ölmekte ve bir gün ölecek olan ağaçlar –bu tanımlama tüm ağaçları dört bir yandan sarmak için kasıtlı olarak yaratılmıştı– kesilmek zorundaydılar... ki bir gün hastalanmasınlar. Artık, en azından bazı Ulusal Ormanlar ölmüş olarak ayakta duran ağaçların eksikliğinin acısını belli bir biçimde çekmeye başladılar. Çünkü sağlıklı, işlevsel bir ormanda ölü ağaçlar topluluğun diğer üyelerini barındırmak ve beslemek için on yıllar veya yüzyıllar boyunca kalırlar. Diğer üyeler acı çekiyorlar. Ormancılık Hizmetleri tarafından önerilmiş olan çözüm tabii ki ormansızlaştırmanın sonu veya en azından yavaşlaması anlamına gelen ağaçların kesilmesini durdurmak değil, ancak tersine daha fazla ağacı öldürmektir. Kalplerine zehir aşılamak... Tahminen bir kez yeterince ağaç aşılandıktan sonra Ormancılık Hizmetleri bir başka orman

sağlığı krizini duyuracak ve birkaç kilometrelik bir çember içinde kalan, ticareti yapılabilen tüm keresteyi kesecektir. Tüm bunlardan bir anlam çıkarabilmem için tek yol, kültürümüzün kıyamet günü savaşına ve onun çağrıştırdığı ölüm dürtüsüne inanmasını istemektir.

Şimdi bir başka örnek vereyim. 13 Ekim 1997 günü, Kolomb Günü'nden bir gün sonra NASA Cassini Uzay Araştırmasını başlattı. Görünürdeki amaç Satürn'ü araştırmaktı. 285 milyon Amerikan doları henüz kullandığımız gezegen üzerinde her yıl 2,5 milyon çocuğun yaşamını kurtarabilecekken, bir başka gezegenin araştırılması için 3,4 milyar Amerikan dolarının harcanmasındaki kibirliliği, aptallığı ve insanlık dışı davranışı tartışabilirdik. Ama ölüm dürtüsü bir başka etken tarafından daha da belirginleşmiştir. Cassini'nin itme gücü kaynağının onu doğrudan Satürn'e yollayacak gücü olmadığından NASA onu ilkönce Venüs'e gönderdi ve sonrasında o gezegenin etrafında iki tur attıktan sonra insansız uzay aracı geri dönerek dünyanın yüzeyine 502 kilometre yaklaştı. Uzay aracının Satürn'e katapult ile fırlatılmasına benzer bir etki yapması için dünyamızın yerçekiminin neden olduğu ivme kullanıldı. Tehlike şuradadır: aletlerine güç sağlaması amacıyla uzay aracında 32,8 kilogram plütonyum, çoğunlukla plütonyum-238 bulunuyor (bu 239'dan yaklaşık olarak iki yüz kez daha öldürücüdür.) 32,8 kilogram plütonyum neredeyse otuz üç bin gram veya hemen hemen otuz üç milyon miligram veya neredeyse otuz üç milyar mikrogram veya hemen hemen otuz üç trilyon nanogram eder.

Plütonyumun insanlara ulaşarak onları kurban etmesinin iki yolu var. Birincisi, uzay aracını taşıyan Titan IV adlı roketin uzaya gönderme sırasında patlayabileceğidir. NASA böyle bir tehlikenin yaşanması olasılığını dört yüz elli altıda bir oranında tahmin etmişti ki sonuçları düşünülürse bu yeterince kötüdür; ama gerçek, zaten bir Titan IV roketinin patlamış olduğudur. Yönetimde olmayanlar tarafından yapılan başarısızlık tahminleri "onda bir ile yirmide bir arasında" idi.

NASA'da çalışan bilim adamlarının basit bir biçimde ifade ettikleri gibi eğer uzay aracı alçak uçuş sırasında "kaza sonucunda dünyanın atmosferine yeniden girmiş" olsaydı, plütonyum bir başka yolla insan-

ları öldürebilirdi. Eğer NASA'nın hesaplamaları kesin olmasaydı (Mars'a gönderilen bir araç düşmüştü, çünkü bilim adamları metrik düzen ile ilgili hesaplamalarında sıfırlarla ilgili olarak çevirme hatası yapmışlardı) veya uzay aracı bozulmuş olsaydı, araç atmosfere girip yanarak dünyaya düşebilirdi. Bilim adamlarının ifade ettikleri üzere: "Eğer bir kaza veya hata sonucunda uzay aracının denetimi dünyaya dönüş yapmadan önce kaybedilecek olsaydı, uzay aracı düşünülebileceği üzere dünyaya çarpacağı bir yörüngeye girebilirdi." Eğer uzay aracı "dünyaya çarpacağı bir yörüngeye girmiş" olsaydı, bilim adamlarının söylediğine göre "plütonyum zehirlenmesinin potansiyel sağlık sonuçları iki farklı nüfus içinde, yani dünyanın atmosferine girişin olduğu yerde yaşayan nüfus içinde ve yakınında ve de kuzeyden güneye giderek genişleyen enlemler içinde yaşayan dünya nüfusunun çoğunluğunda ortaya çıkabilirdi." Başka bir deyişle, plütonyum çarpmanın olduğu yerin yakınında yaşayanları ve bunun dışındaki herkesi zehirlerdi. Bilim adamları "7 ilâ 8 milyar kişi olduğu tahmin edilen dünya nüfusunun yaklaşık olarak 5 milyarının dönüşler sırasında yüzde 99 veya daha fazla oranda radyoaktiviteye maruz kalabileceklerini bildirmişlerdir." Bu alıntılar NASA'nın Cassini Uzay Aracı için hazırladığı Çevresel Kesin Etki Bildirisi başlıklı, fırlatmayı haklı çıkarmak için kullanılan dokümanlardan bir tanesindendir.

Cassini Uzay Aracı, plütonyum taşıyan ilk uzay aracı değildi. Sonuncusu da olmayacaktır. 2002 yılında Comet Nucleus 25,5 kilogram plütonyum taşıyarak fırlatılacaktır. 2003 yılında Pluto Flyby aynı miktarı taşıyacaktır. Mars'a yapılan beş fırlatmada uzay araçlarının taşıdığı plütonyum toplamda yetmiş kilogramı bulacak ve Ay'a yapılacak olan dört fırlatmada da ayrıca 42,5 kilogram plütonyum taşınacaktır.

Plütonyum... Ölüm... Yahudilerin kalplerine asit-fenik ve ağaçların kalplerine çürük mantar enjekte ederiz. Patlayacağı bilinen roketlerin üzerinde plütonyum göndeririz. Kültürümüzün üyeleri ilk atom bombasını patlatmadan önce bilim adamları patlamanın tüm atmosferi tüketecek bir zincirleme tepkimeye neden olmayacağından emin değillerdi. Yine de ilerlediler. Hesaplamalarının doğru olduğuna inandılar,

kumar oynadılar ve kazandılar. Veya sizin bakış açınıza göre kaybettiler. Ve her kumarbazın bildiği gibi, rulet topu sonunda çift sıfıra gelmek zorundadır. Söz konusu olan yalnızca yeterince oyun oynamaktır.

Kültürümüzün amacı fazlasıyla sıkça –gerçekte her günün her ânında–açık seçik bir durum alıyor. Bu, çoğunlukla kasıtlı olmayan nadir dürüstlük anlarında konuşmalarda açığa çıkıyor. İlk atom bombasının patlaması böylesi bir andı. Manhattan Projesini yürüten bilim adamlarından biri olarak, ortaya çıkmasına yardımcı olduğu müthiş gücün karşısında şaşıran Robert J. Oppenheimer, kültürümüzün özünü tek bir cümle içinde toplayan, şu sözleri söylemiştir: "Ben dünyaları yok eden ölüm oldum." Gözlerini dikip güneşten daha parlak, daha sıcak ve daha az yararlı –yalnızca yok etmeye yarayan– bir patlamaya bakan Oppenheimer, yalnız değildi. Yalnızca Descartes, Chivington ve tüm geride kalanlar değil, aynı zamanda bu olayda kültürün ne olduğunu gören ve bu güce bakarken anlayamadan, korkmuş bir durumda onunla birlikte duran ve önümüzde açıldığını gördüğümüz etki ve tepkinin uzun ve bağlayıcı zincirini umutsuzca kırmayı deneyen bizler de onun yanındayız.

Artık her sabah patlamaların gümbürdeyen sesi rüyalarıma işliyor. Onlar –doğudaki ormanı yok edecek olanlar– gittikçe yaklaşıyorlar ve yok etmeye başladılar. Rüyalarımda patlamaları ve tank paletlerinin şakırdamaları halini almış buldozer seslerini duyuyorum. Her rüyamın sonunda koşarak kaçıyorum. Köpeklerin havlamasıyla uyanıyorum ve Amaru'nun kendisinden sadece on metre uzakta oturan ve bakışına karşılık veren çakala gözünü dikip baktığını görüyorum. Pencereyi açıyorum ve Amaru ile Narcissus çakalı kovalamaya başlamadan önce üçü de bir an için bana bakıyorlar. Gümbürdeyen ses ve patlamalar sürüp gidiyor. Kalkıyorum, duş alıyorum ve son günlerde yaptığım gibi kendilerine bağışladığım ekmeği elime alıp çakal ağacına yürüyorum. Çakalları mı yoksa geyikleri mi, oklu kirpileri mi yoksa kokarcaları mı, saksağanları mı yoksa çizgili sincapları mı beslediğimi bilmiyorum. Ancak her gün ekmeğin alındığını biliyorum. Çakal ağacının orada onların –onlar inşaat yatırımcıları ya da vurguncular değil, onlar katiller– geri döndük-

lerini ve yanlarında daha fazla kazık ve daha fazla bant getirdiklerini görüyorum. Onlar yeri boyadılar, bu yüzden uzun ahşap ve metal kazıkları çekip atmak bile artık onları yavaşlatmayacak. Ben orada düş kırıklığına uğramış, sabrı tükenmiş ve dehşete düşmüş bir durumda dururken, ayaklarımın altındaki toprak bir başka patlamayla sarsılıyor. Patlamayı kemiklerimde, bacaklarımda ve omurgamda hissediyorum ve patlamanın etkisiyle büyük ve küçük tüm ağaçların sallandığını görüyorum. Şaşırmış bir durumdayım – ne yapacağımı bilmiyorum.

Öfkelendiğimizde ne yaparız? Ne öfkeyi hissetmiyormuş gibi yapmak, ne de bu aldatmacayı izleyen uygunsuz belirtileri göstermek bir işe yarar. Akışı engellemek, yalnızca kendisini ifade etmek için yan yolları arama konusunda çok büyük kızgınlığın ortaya çıkışını zorlar ve daha önce sözünü ettiğim zehirli su örneğinde olduğu gibi, daima bir çıkış yolu bulunacaktır.

Bunu bana düşündüren şey şu: uzun yıllar hareketsiz kaldıktan sonra, basketbol oynamaya karşı duyduğum sevgiyi tekrar alevlendirmeyi deniyorum. Tüm lise ve üniversitenin ilk yılları boyunca haftada birkaç kez basketbol oynar, oyunu yalnızca yüksek atlama için bırakırdım. Ancak yaşlandıkça –şimdi otuzlu yaşlarımın içindeyim– sıçramalarım fazla sıkı değil ve ben artık engelin üzerinden kolayca akıp gidemiyorum. Onlu yaşlarımın sonlarında yaptığım gibi uzun adımlarımı güçbelâ denetliyordum, yirmili yaşlarımın sonlarında ise, yüksek atlama çitini ciddi biçimde üzerinde düşündükten sonra çitlerin üzerinden geçmeyi deniyordum; şimdi bunların hiçbiri yok. Şimdi geçmek için bir kapı arıyorum veya bunu bulamazsam çitin altından geçiyorum.

Anımsadığım kadarıyla şimdiye kadar basketbol oynamak hiç bu kadar eğlenceli olmamıştı. Ancak yaşımdan veya yeteneksizliğimden değil, (yeteneğimden *o kadar da* kaybetmedim) beyaz tenli olduğum için hoş karşılanmıyorum.

Spokane'in nüfusu gördüğüm kadarıyla tümüyle beyaz tenlilerden oluşuyor. Görüp konuştuğum renkli tene sahip yerli insanların çoğu

halk arasında iğneleyici bakışlardan tutun da polis tarafından atılan dayaklara kadar değişiklik gösteren nedenlerden ötürü duydukları kin ve nefret öykülerini anlatıyorlar. Doğu Washington Üniversitesi'nde ders verdiğim neredeyse her Afrika kökenli Amerikalı erkek, Spokane Polis Birliği'nin üyeleri tarafından dövülmüştür veya kendilerine sövülüp sayılmıştır. Geçen yıl, beyaz tenli bir gencin bir otoparkta siyah tenli bir gence saldırdığını okumuştum. Beyaz tenli gencin annesi arabasına koşup madeni sopa ve bıçak almıştı. Kavganın olduğu yere geri geldiğinde oğlunun saldırdığı gence vurdu ve sonrasında onu kasıklarından defalarca bıçakladı. Polis suç duyurusu yapmayı reddediyordu. Gonzaga Hukuk Okulu'nda okuyan ve beyaz tenli olmayan öğrencilerin her yıl bu olayı kınayan mektuplar göndermeleri bu kentte bir gelenek haline gelmiştir. Idaho'da sınırın tam karşısında yurt çapındaki ırkçılara önderlik eden Arî Irk'ın oturduğu binalar topluluğu izinsiz olarak yerleşmiştir. Benim uzun kollu pamuklu kazağımı, basketbol topumu ve yırtık pırtık ayakkabılarımı alarak paslanmış bedenimle halka ait bir spor salonuna gitmem bu ortama aykırıdır.

Binadaki birkaç beyaz tenliden biriydim. Oyuncuların çoğu varlığımı kabul etmediler ve oynadığım sırada bile "İyi atış," veya "Güzel şut" gibi sözlerimi duymazdan gelip başka taraflara baktılar. Gençliğimde gittiğim Chicago, New York ve Watts gibi birçok kent merkezinde basketbol oynadım. Bana daha önce hiç böyle davranan olmamıştı.

Dışarıda kalarak kenara yerleştirilmiş olan tribünün üzerinden bir oyunu izlemeye başladım. Oyunun kalitesi iyiydi. Soldan sağa doğru koşan ve dört siyah ile bir beyaz tenli adamdan oluşan takım, neredeyse her seferde sayı yapıyordu. Beyaz tenli oyuncu her ne kadar takımdaki en iyi oynayan adam olmasa da, daha önce ona markaj yaptığım için onun iyi bir oyuncu olduğunu biliyordum – savunmayı azalttığında üç sayı atar veya yanından kayıp gidecektir. Tribünlerden, tartışmalı bir turnikeyi kaçırdığını izledim. Solumda oturan iki siyah tenli adam bağırmaya başladı: "Salak beyaz, erkekler her şeyi berbat ederler. Topu ona vermeyin. Sadece ıskalayacak." Onlar bağırırken beyaz tenli adam şık bir hareketle topu çaldı ve siyah tenli bir takım arkadaşına pas

verdi ve arkadaşı da çok kolay bir turnikeyi kaçırdı. Solumda oturan adamlar bağırışlarına ara vermedikleri gibi, galiba izledikleri ve söyledikleri şeyler arasındaki çelişkiyi de algılamadılar.

Bunu bir mektubumda bir arkadaşıma yazdım. O da bana yanıt olarak şunları yazıp gönderdi: "Irkçılığın güç ve sınıf ile birbirine yakın bir biçimde bağlı olduğunu düşünmez misin? Eğer dünyanın sana karşı olduğunu hissediyorsan ve beyaz tenli adamın güce ve paraya sahip olduğuna dikkat ediyorsan –ki kültürümüz içinde bu aynı yere varır– siyah tenli bir kişinin ırkçı olmamasının zor olacağına inanıyorum."

Bu yanıt beni mutsuz etmişti. Onun yalnızca hoş karşılanmadığım için duyduğum hislerimi onaylamasını ve bana bu yorumların kaba olduğunu söylemesini istemiştim.

Ben ona yazdım ve o da bana tekrar yazdı: "Beyaz tenli adamın niçin dikkatle gözden geçirildiğini ve niçin ıskaladığı her topun ona karşı kullanıldığını kesinlikle görebilirsin. Onlar büyük olasılıkla senin orada olmanı istemediler –bu kişisel bir şey değil, Derrick– çünkü sen ya da temsil ettiğin şey (bu olayda beyaz tenli olma durumu) kentte basketbol sahaları dışında her şeyi denetim altında tutuyor. Beyaz tenliler hükümeti, ekonomiyi, gazeteleri, ek olarak polisi ve adalet sisteminin geri kalanını denetliyorlar. Ve şimdi biz kahrolası basketbol sahasını da denetimimiz altına almak istiyoruz. Onların beyazların ıskalamasını istemelerine şaşırmamak gerekir."

Tüm istediğim biraz egzersiz yapmaktı. Ancak haklı olduğunu biliyordum.

Bu, spor salonunda olanları anlaşılabilir kılıyor. Ancak aynı zamanda, öfkeyi yerinden çıkarmanın doğru olmadığını biliyorum. Rastlantısal veya yarı rastlantısal olarak seçilmiş insanlara karşı yapılan kaba veya şiddet dolu davranışı hiçbir şey affettiremez. Babamın çocukluğumu çalması benim başkasının çocukluğunu çalmamın nedeni olamaz. Aynı şekilde kendi anne babasının onun çocukluğunu mahvetmiş olmaları, onun benimkini mahvetmesi için bir neden oluşturmaz. Üst düzeydeki yöneticileri ve politikacıları yönlendiren psikolojik yaralar onların

soykırımsal ve çevreyi katleden politikalarının özrü olamaz. Kültürümüzü bu benzer noktalara yönlendiren yaralar, benzer biçimde özür olamazlar.

Daha önce İsa veya ona benzeyen birisinin çarmıha gerilmesi değil de, kabul edilmesi ile ilgili bir fantezimi anlatmıştım. Bir başka fantezim daha var. Aramızdan öfke hissedenlerin –ki bu çoğumuzu kapsar– öfkemizin neye karşı olduğunu görmeyi öğrenebilmelerini ve bunu uygun kaynaklara yöneltmelerini arzularım. Bir turnikeyi kaçıran beyaz tenli bir adama sövmek yerine spor salonundaki insanların bu öfkeyi değişiklik meydana getirmeye yöneltmelerini isterim. Irkçı basketbol oyuncularından yakınmak yerine kendi öfkemi de değişikliğe yöneltebilmeyi arzularım.

Arkadaşıma yeniden yazarak bunu anlattım. O da şöyle yanıtladı: "Keşke bu kadar kolay olsaydı. Zayıf olanın zayıf olana karşı savaşması yerine, yalnızca gerçek düşmanı seçebilseydik çok iyi olurdu. Ama kültürümüz bunu görmemizi engelleyecek biçimde tasarlanmıştır. Onun yerine, kendisine karşı birleşmek üzere birkaç 'ortak düşman' buluruz. Hepsi el çabukluğu sonucundadır. 'Sosyal yardım alan otlakçıların toplumu nasıl mahvettiğine bakın!' Ya da siyah tenliler, Yahudiler, Ayetullah, Saddam, Meksikalılar, Kübalılar, komünistler, homoseksüeller, feministler, çevreciler, Kızılderililer, turnikeyi kaçıran beyaz tenli adam... Aslında, bildiğimiz gibi yaşamı zorla kabul ettiren ve yok eden olağanüstü büyük kuruluşlardan dikkatimizi çeken her şey..."

Arkadaşım tabii ki yine haklıydı. Bu gerçekten daha da ciddi bir durumdur. Tam olarak kime kızmamız beklenir? Gözünüzün önünde şöyle bir sahneyi canlandırın: şehirlerarası yolda arabayla gidiyorsunuz ve Weyerhaeuser fabrikasına giden kütük yüklü bir tır kamyonu sizi geçiyor. Weyerhaeuser'in kendi dokümanlarından okuduğunuz için biliyorsunuz ki bu şirket dört milyon dönümden daha fazla alanı ormandan yoksun bırakmıştır. Şirketin, yalnızca 1992 yılında, Washington'da 115 kilometrekarelik, Oregon'da 64 kilometrekarelik ve Birleşik Devletler'in güneyinde 389 kilometrekarelik alanı ağaçlardan yoksun bıraktığını biliyorsunuz. Weyerhaeuser'in tropikal yağmur ormanlarının bü-

yük bir çoğunluğunu yok ettiğini biliyorsunuz. Şirketin, başlangıcından beri kendi vatandaşlarından neredeyse bir milyon kişiyi öldürmüş olan Endonezya askerî diktasının güçlü bir destekleyicisi olduğunu biliyorsunuz. Bölgede yaşayanların (ve bu konuda hepimizin) bel bağladığı toprak üzerinde, şirketin gerçekleştirdiği soykırımsal yok etme konusundaki eleştirilere başkan yardımcısı Charles Bingham'ın verdiği yanıtı okudunuz: "Bu [bir önceki cümlesinde söz konusu topluluklar için 'ilkel' tanımlamasını yapıyor] toplulukların üyelerine bir seçenek sunulduğu için özür dilemenin gereksiz olduğunu düşünüyorum." Weyerhaeuser'in dünya üzerinde bir köşeden diğerine yerli insanlara benzer seçenekler sunduğunu; bir kıtadan öbür kıtaya yolunun geçtiği her yeri ormandan yoksun bıraktığını; yönetim kurulu salonunda bulunan herkesin vicdanının hissedarlara kazanç sağlandığı ve yakınlarda topraksız kalmış ülkellere seçenekler yaratıldığı gibi çeşitli doğruluk iddiaları tarafından temizlendiğini biliyorsunuz. Şimdi, "ilkel" insanlara ulusötesi kuruluşlar tarafından sunulan seçeneklerin somut etkileri açısından çok da uzun olmayan bir zaman önce hıristiyan misyonerler tarafından sunulan seçeneklerden birazcık farklı olduğunu biliyorsunuz.

Ne yaparsınız? Kamyon sürücüsünü bir dinlenme noktasına kadar izler ve o tuvalete gittiğinde lastiklerini mi kesersiniz? Ne de olsa, o kişi bilerek veya bilmeyerek yeteneklerini ve zamanını çevreyi katleden bir projeye, etkin bir biçimde soykırımı gerçekleştiren bir kuruluşa veriyor. Onun lastiklerini parçalamak azıcık da olsa yıkımı *yavaşlatacaktır*. Ya da arabanızı sürmeye devam eder ve onun yanından geçerken el sallar ve gülümser misiniz? Ne de olsa o, yalnızca yaşamını kazanmak ve ailesini geçindirmek için çalışan bir insandır. Her durumda onun şirkete karşı sizin beslediğinizden daha yerinde ve anlaşılır bir nefret beslemesi olasılığı daha fazladır. Ulusötesi kereste firmalarıyla anlaşma yapmaya zorlanmış olduğunu bildiğim bağımsız ağaç kesicilerinin, sürücülerin ve atölye sahiplerinin durumu da buydu. Onun aracının lastiklerini kesmek büyük bir olasılıkla yarı rastlantısal olarak seçilmiş olan bir kişinin gününü mahvetmekten daha fazlasını kazandırmaz. Bunun yardımı olur mu? Bu çelişikliğin üstesinden nasıl gelirsiniz? Ada-

ma karşı kişisel olarak hiçbir şeyiniz yok ve belki de onun bu hareketinin nedenlerini anlayabiliyorsunuz, ama bir kez daha hareketlerinin somut etkileri çevrenin katledilmesine –birisinin evinin yok olmasına– ve soykırıma katkıda bulunuyor. Bu kişiye karşı bir harekette bulunmak öfkenin yanlış yönlendirilmesi değil midir?

Ya da şuna ne dersiniz? Charles Bingham'ın ev adresini bulur, oraya gider ve kararlarıyla dünya üzerinde bir yandan bir yana insan olan ve olmayanların evlerini yok ettiği gibi benzer biçimde evini yok eder misiniz? Artık evi olmadığına ve herhangi bir yere gidebileceğine göre, polis sizi tutuklayıp götürürken belki de ona: "Bu ailenin üyelerine gelecekte nerede yaşamak isterlerse orada yaşayabilmeleri için bir seçenek sunduğum için özür dilemenin gereksiz olduğunu düşünüyorum," der misiniz? Eğer bunu yaparsanız siz ne kazanmış olursunuz ve dünya ne kazanmış olur? Her ne kadar evinin yok edilmesi onun neden olduğu yıkımlardan daha az günah oluştursa da –bu daha çok bir suçu oluşturur– (başlıca üç nedenden dolayı: yeni bir yere yerleşmek için parası var; kurbanlarının hissettikleri gibi kendisini toprağıyla bir bütünlük içinde hissetmiyor veya çevre kıyımı suçunu işlemediği için suçsuz olamaz) bu kişiye karşı bir harekette bulunmak öfkenin yanlış yönlendirilmesi değil midir?

Ya da şuna ne dersiniz? Siz –yani siz ve tanıdığınız herkes– düzenli olarak gördüğünüz her Weyerhaeuser aracının lastiklerini keser misiniz? Weyerhaeuser'i iş yaşamının dışında bırakmak için yapabildiğiniz her şeyi yapar mısınız? Ve Weyerhaeuser ile işiniz bittiğinde Boise Cascade ile, sonra Potlatch ile, sonra Louisiana Pacific ile, sonra Georgia Pacific ile, sonra Daishowa ile ve sonra Mitsubishi ile ilgilenmeye başlar mısınız? Ulusötesi kereste kuruluşlarının yaşayan toplulukları yerle bir ederek kendilerine yol açtıkları aynı acımasızlıkla siz de onları yerle bir ederek kendisinize yol açar mısınız? Ve sonra kendisinize başka bir endüstri kolu seçer misiniz? *Bu*, öfkenin yanlış yönlendirilmesi değil midir?

Ya da hiçbir şey yapmaz mısınız? Gandhi'nin Hitler'e saygılı bir biçimde yazdığı gibi, Weyerhaeuser yöneticilerine nazik bir biçimde or-

mansızlaştırmayı durdurmalarını isteyen saygı dolu mektuplar yazar ve aynı zamanda Weyerhaeuser'in yöneticilerinin itiraf etmeyecekleri ve edemeyecekleri soykırımı durdurmalarını ister misiniz? Amerika Birleşik Devletleri Kongre üyelerine yazar mısınız? Bir yardım kuruluşuna yirmi beş Amerikan doları bağışta bulunur ve gününüze devam eder misiniz? Yapabildiğiniz kadarıyla açık bir biçimde sorunları dile getiren makale ve kitaplar yazar ve bunun, sonucu biraz etkilemesini ümit eder misiniz? Tüm bunlar öfkenin yanlış yönlendirilmesi değil midir? Ya da bu, öfkeyi yadsıma ve sorumluluğun yanlış yönlendirilmesi midir? Tüm yapabildiğiniz bu kadar mıdır? Eğer somon balıkları, ton balıkları ve diğer canlılar da insanca davranışlar sergileyecek olsalardı, *onlar* neler yaparlardı?

Öfkeyi nereye yönlendirmek gerektiğini bilmiyorum. Eğer daha önce belirttiğim gibi Slade Gorton ve Larry Craig çok büyük kötülükleri temsil eden araçlarsa ve eğer aynı şey daha az veya daha çok suçluluk dereceleri içinde Charles Bingham için, George Weyerhaeuser için, yeteneklerini Weyerhaeuser'e verenler için, Weyerhaeuser kuruluşunun kendisi için, tüm diğer ulusötesi kereste şirketleri ve başka tür kuruluşlar için, bizi çevreleyen, bizi bilgilendiren, bizi içine alarak ortadan kaldıran, uyanık olarak geçirdiğimiz saatlerin büyük bir çoğunluğunu nasıl geçireceğimizi bizim adımıza belirleyen, haberimiz olmaksızın hangi kimyasalları her yemekte yutacağımızı ve her solukta içimize çekeceğimizi bizim adımıza belirleyen, aramızdan hangi yaratıkların şimdilik yaşayacağına ve hangisinin öleceğine karar veren ölüm ekonomisi içinde olanaklar elverdiği ölçüde yer alan her birimiz için de söylenebilirse, o zaman tam olarak bu araçları elinde bulunduran kimdir? Tüm bunun arkasındaki kim veya nedir? En son sorumluluk için nereye bakmalıyız? Ya tüm yaşamın yok olmasına duyulan haklı öfke içinde ya da yapılması gereken doğru şey bu olduğu için, azimle, Buda gibi, ustasının katilini izleyen samuray gibi, serinkanlı ve sakin bir biçimde tam olarak nereye gitmeliyiz?

Baskı

"Aklı başında herhangi bir kişinin nasıl olup da başkaları üzerinde güç kullanarak kendisini mutlu kılmayı tasarlayabildiğini aklım asla almamıştır."

Thomas Jefferson,
Kölelerin sahibi

İtiraf etmem gerekir ki oldukça berbat bir durumdayım. Kendi kendime, şanslı olanlar arasında yer aldığımı –şanslı olduğumu– söyleyip duruyorum ve bu doğru. Bunu kendime kanepenin üzerinde oturduğum ve erkek kardeşlerimin dövülmesini ve aşağılanmasını izlediğim sırada da söyledim. Onların yerinde ben de olabilirdim, ama değildim. Kız kardeşlerimin odanın ortasında korkudan sinmiş bir durumda bir sonraki darbeyi beklediklerini izlediğimde kendi kendime bu olayda yalnızca tanık olduğum, kurban olmadığım için şanslı olduğumu söyledim. Başına aldığı darbelerden ötürü erkek kardeşimin epilepsi hastası olması, yaşadığı sorunlar arasında en küçük olanlarındandır. Beyninizin bu şekilde zarar görmesine neden olacak kadar çok dövülmüşseniz nasıl bir yaşam kurabilirsiniz? Bir nefret ateşi içinde –ya da bu sevgi midir, bundan asla emin olamam– biçimlenmişseniz ve bir şiddet potasından süzülmüşseniz, devam etmeyi nasıl düşünebilirsiniz? Nasıl düşünebilirsiniz ya da daha doğrusu düşünmeyi nasıl bırakırsınız? Evet, ben şanslıydım.

Bu zordur. Yaşadığım en büyük mutluluk ve yakınlık sahnelerinin bu kitapta anlattığım gibi yıldızlarla, bir ağaçla ve yüksek atlama ile gerçekleşmesine hayret ettiniz mi? Yüksek atlamanın bana sevgi üzerine neler öğrettiğini merak ettiniz mi? Ve bu kitapta tanımladığım duygusal arkadaşlar tartışılan konuda görece daha az önemliler: çakallar ile yaptığım söyleşiler sevgililerimle yaptığım konuşmalardan daha çok söz ettim. Bunun anlamı nedir? Politikacılarla karşı karşıya kaldığım gecede bir kadının değil de bir ağacın kollarına sığınmış olmam ne anlama gelir?

Yanıtları bilmiyorum ve çoğu zaman sanki sorular bile yokmuş gibi hissediyorum. Sıklıkla sorduğum sorular ne hissettiğim ve bunun altında ne hissetmekten korktuğum ile ilgili basit kaçınmalar gibi görünüyorlar.

Yirmili yaşlarımın sonlarına kadar neredeyse her gece kabus görürdüm. Kendisine, "Beni incitemezsin," dediğimde yüzümü ustura ile

boylu boyunca kesen bir vampiri; beni bir duvarın önünde sandalyeye oturtup kayışla döven, sonra sandalyeyi çekip alan ve bana tecavüz etmek için bacaklarımı ayıran bir doktoru görürdüm. Rüya içinde rüyada tehlikeden kaçıp kurtulurdum, yine de kendimi, başladığım yere dönmüş veya güvendiğim kişileri de değişmiş, vampir olmuş olarak bulurdum. Veya tecavüzcü... Ya da katil... Kabusların arası açılarak belki iki veya üç haftada bire indi.

Çoğu kez sanki uykuya nasıl dalındığını unutmuşum gibi hissederim. Yatakta saatlerce uyanık bir biçimde yatabilirim. Her zaman tedirgin olmam. Sadece uyanığımdır. Ve uykuya dalsam bile, sık sık, gecede büyük olasılıkla ortalama on beş ilâ yirmi kez yeniden uyanırım. Olasılıkla korkmamış olurum, çünkü yeniden uykuya dalabilirim. Bunun için minnettarım, yoksa hiç uyuyamazdım.

Flört ettiğim ilk kadın bir gün gıdıklamak amacıyla bana arkamdan sinsi sinsi yaklaşmıştı. Bir kez... Yumruğum havaya kalkmış olarak düşünmeksizin hızla döndüm ve onun yüzünden bana gerisin geriye yansıyan kendi yüzümün dehşet ifadesini sonsuza kadar unutamam. Tabii ki ona vurmadım. Asla hiç kimseye vurmadım. Ancak hiç kimse bana arkamdan sinsi sinsi yaklaşamaz.

Bazen bu kitabın genel havasının uygun olmadığı hissine kapılıyorum. Dilin yeterince doğal olduğundan emin değilim. Ne bir çocuğun ne de bir yetişkinin tanımlamaması gereken şeyleri tanımlarken, dilim fazlasıyla süslü, cümlelerim fazlasıyla coşkulu. Benim olmasa da başkalarının yaşamış olduğu çok büyük kötülükleri anlatırken, daha bugün Cezayir ile ilgili bir raporda polisin düzenli olarak siyasi tutukluların midelerine, "patlayana dek" tuzlu su pompaladığını ya da tutukluların çıplak olarak bir masanın önünde durduklarını, testislerinin masanın yüzeyinde olduğunu ve... okudum ki bunların da tanımlanmaması gerekir. Ancak aynı zamanda biliyorum ki eğer ben bunları yazmamakla bunlar olmuyormuş gibi yapsam ve siz bunları okumamakla bunlar olmuyormuş gibi yapsanız bile, yaşanılan dehşetler kendi kendilerine yok olup gitmeyecekler. Eğer rakamlar göz önüne alınırsa, tam şu anda Cezayir'in (veya başka birçok ülkenin) herhangi bir yerindeki bir iş-

kence merkezinde gardiyanlar sıradan bir kadının ırzına geçiyorlar ve bir adamın bacağında elektrikli matkapla bir delik açılıyor. Tam şu anda fabrikamsı çiftliklerde... Değişmek zorunda olan yazı değil, gerçek.

Bu kitabı yazmak şimdiye kadar yapmış olduğum en zor şey, ama kelimeleri tam olarak seçmeye odaklanmış kaldığım sürece kendimi yalnızca güçlükten değil, aynı zamanda duygulardan da uzaklaştırabilirim. Ve yaptığımız birçok şeyin amacı kendimizi duygularımızdan uzaklaştırmamız değil midir?

Bu kitap diğer herhangi bir kitap kadar yapmacıktır ve kültürel üretim yasaları tarafından sınırlanmıştır. Bildiklerimden, yalnızca bilmenizi istediğim kadarını bilmenize izin veriyorum. Hatta, benim bile, bildiklerimin yalnızca küçük bir bölümünü bilmeme izin verilmiştir.

Kim olduğumu bilmiyorum. Babam odama geldiğinde ve ben çekip gittiğimde –puf– geride kalan parçaya neler oldu? O kim ve neler hisseder? Neler hissetti? Bırakıp gitmekle ona çektirdiğim acılar karşısında kendimi nasıl haklı çıkarabilirim? Kendimi koruduğumu biliyorum ve kendimi tam olarak suçlamıyorum, ama arkamda bıraktığım benliğe ne demeli?

Binlerce küçük parçaya ayrıldım ve bir daha bir bütün olabilecek miyim, bilmiyorum. Bütünlüğün ne anlama geldiğini bile bilmiyorum ve etrafa baktığımda başka birçok kişi de bilir gibi görünmüyor.

Kültürümüzün ana inancı olmasa da temel inançlarından bir tanesinin, başkalarının dikkatini kendi arzumuz üzerinde toplamanın yalnızca kabul edilebilir olmakla kalmadığı, aynı zamanda arzu edilir ve gerekli olduğu artık apaçık ortadadır. Baskının doğruluğu ile ilgili olan bu inanç bizi yalnızca toplu olarak değil, aynı zamanda bireysel olarak ve yalnızca bilinçli olarak değil, aynı zamanda bilinçaltı ile de algılanan bir biçimde harekete geçirir.

Bizden farklı olanlara acil hıristiyanlık veya ölüm seçimini ya da daha ölümsüz İsa veya lânetlenme seçimini sunsak da sunmasak da, baskı dinimizin temelindedir.

Sözünü ettiğimiz ister Descartes'ın etki altına alan doğa rüyası, ister Bacon'ın dile getirdiği, kadını kölemiz yapma amacıyla doğanın kalelerine yapılan şiddetli saldırı, ister *Demonic Males* kitabında yer alan, kadının en güvenli geleceğinin şiddet yanlısı bir erkeğe bağlı olabileceği üzerine öneri ya da Dawkins'in yaptığı, başkalarına baskı yapmak için bizi zorlayan bencil genlerle ilgili dokunaklı tanımlama olsun, baskı bilimsel felsefemizin temelindedir.

Söz konusu olan baraj ile önleri kapanan nehirler, ormanların "bilimsel yönetimi", yağmacı "denetim" projeleri veya kendi kendilerini "genetik araştırmacılar" olarak nitelendirenler tarafından çoğu kez bu konuda isteksiz insanların kromozom yapılarından yararlanmaya çalışılarak yapılan insan genleri araştırması olsa da, baskı, uygulamalı bilimlerimizin temelindedir.

Bahsettiğimiz ister yüz elli milyon çocuğun günümüzdeki köleliği, ister gerçekçi seçme haklarının kaldırılması ve kapitalizmi tanımlayan ücret köleliğinin yayılması yoluyla insanları bordro ekonomisi içine girmeye zorlama ya da tepelerde oturan adamların varlıklarını arttırmaya yardım etmek için polis ve ordunun düzenli kullanımı olsun, baskı, ekonomimizin temelindedir.

Baskı bir yüzünü güçlü olanlara ve farklı bir yüzünü de bu güce karşı savaşanlara gösteren yasal sistemimizin temelindedir. İlk durumda, baskı maddî servet kazanmak için güçlü olanların kuvvet kullanmasını destekleyen ve mantıklı kılan veya farklı bir biçimde diğer bazı kişileri –güçsüz, susturulmuş ve tamamen insan olarak görülmeyenleri– zaten güçlü olanın arzusuna yönelten yasaları yapanlar ve yorumlayanlar tarafından oluşturulan bir kitle yoluyla sistematik hale getirilir. Aynen babamın iyi bir neden olmaksızın asla herhangi birisini dövmemesi gibi, kendilerini yalnızca silahlarla ve doğruluk iddialarıyla değil, aynı zamanda baskıyı haklı çıkaran bir yasal düşünceler sistemiyle de silahlandırmaları baskı uygulayanların şimdi susturulmuş olan vicdanları açısından daha sevindiricidir.

Yasal sistem güçlü olanların baskı uygulama hakkına karşı gelenlere farklı bir yüzünü gösterir. İsa'nın ve Spartacus'ün çarmıha gerilmeleri bu yüzdendir. Anabaptistlerin katledilmeleri bu yüzdendir. 1524'te Peasants Ayaklanması'nda –tabii ki tamamen yasal olarak ve Martin Luther gibi tanınmış kimseler tarafından tamamıyla desteklenerek– 100.000'den daha fazla insanın öldürülmesi ve liderleri Thomas Münzer'in işkence görmesi ve öldürülmesi bu yüzdendir. 1781'de bastırılana dek, Cuzco çevresindeki özgür bölgelerde her tür kuvvet kullanarak işçi çalıştırılmasını sona erdiren başarısız bir ayaklanmayı yürüten melez şef Tupac Amaru'nun işkence görmesi ve öldürülmesi bu yüzdendir. Crazy Horse'un öldürülmesi bu yüzdendir. Illinois'deki Haymarket komplocularının yarısının öldürülmesi bu yüzdendir. Rus devriminden sonra Nestor Makhno ve diğer anarşistlere ihanet edilmesi bu yüzdendir. 1995'te Nijerya ordusuna ardı ardına "[Ogonilere karşı] acımasız ordu operasyonları sözü verilmedikçe düzgün ekonomik etkinliklere başlamak için Shell [Petrol Şirketi] çalışmaları hâlâ olanaksızdır," diye muhtıra verilmesi bu yüzdendir. Nijerya, yazar ve çevreci Ken Saro-Wiwa'yı idam etti.

İster ülkemizin anayasal kongresi sırasında James Madison'ın politik sistemin ana hedefinin "varlıklı olan azınlığı çoğunluğa karşı korumak" olması gerektiği konusundaki diretmesinden söz edelim veya modern ekonominin babası Adam Smith'in, "Sivil hükümet gerçekte zengin olanı yoksul olana veya biraz mal varlığı olanları hiç olmayanlara karşı korumak için uygulamaya konmuştur," sözlerine kulak verelim ya da sonraki gelişmelere ufuklar açan politik kuramcı John Locke'un "Hükümetin mülkiyeti korumaktan başka bir amacı yok," gözlemi ile ilgili sözlerini okuyalım, baskı politikamızın temelindedir. Ya da Richard Nixon'ı dinleyebiliriz: "Amerikan ulusal psikolojisinin akıllı insanların tüm farklılıkları dürüst uzlaşma yoluyla halledebildikleri konusunda bazı şüpheleri vardır. Ancak gerçekte, güç, bir konferans masasında her zaman en son yaptırım olmuştur. Rakiplerimiz bizim hangi baskıları uygulamaya istekli olacağımızı bilmedikçe, diplomasi kendi başına etkin olamaz."

Söz edilen ister notlar, ister merkezî bir otorite önünde sıralar halinde dizilmiş okul sıraları veya kemerin pantolondan çıkarılıp ele alınması olsun, baskı çocuklarımızı yetiştirmenin temelindedir. Tersine, çocuklarına ders verdiklerini "kendilerini onlarla özdeşleştirerek yadsıyan" ancak "çocuklarımız kendi kendilerine öğreniyorlar" diye ısrar eden Malaya yarımadasında yaşayan Semaileri düşünün. Eğer bir anne baba bir çocuğa bir şey yapmasını söylerse ve çocuk da, "Ben *bood* ['bir şeyi yapmaktan hoşlanmadığını hissetmek' anlamında bir sözcük]," diye yanıtlarsa, konu kapanmıştır. Çocuğa baskı uygulamak kesinlikle yasaklanmıştır. Çocuklar çoğu etkinliği zaman içinde yetişkin davranışı durumuna gelen öykünmeci oyunlar yoluyla öğrenirler.

Söz konusu ister açımlama, ister fabrikamsı çiftlikler, ister endüstriyel ormancılık ya da ticarî balıkçılık olsun, baskı diğer türlerle olan ilişkilerimizin temelindedir. Tümü tiksindirici bir biçimde ahlâk dışı ve sömürücü, tümü çoğu kez en küçük ayrıntısına kadar yasal...

Kadınlara yapılan tecavüz ve diğer kötü muamele oranları açık bir biçimde ortaya koymaktadır ki baskı, karşı cinsle olan ilişkilerimizin temelindedir.

Balık için su, kuş için gökyüzü neyse, bizim için de baskı odur. Yaşadığımız yerdir. İçtiğimiz sıvıdır. Solukla içimize çektiğimiz havadır. Açık seçiktir. Öylesine derinden alıştırılmışızdır ki, artık ne zaman baskı uyguladığımızı veya bize baskı uygulandığını algılamayız. Notlar... Ücretler... İşler... Görünüşte para ile ilgili basit işlerin içinde seksin satın alınması... Daha büyük, yine de daha beklenmedik olmayan bir ölçekte napalm bombaları, hapishaneler ve ormandan yoksun bırakma: tüm bunlar başkalarına baskı yapma gereksinimini gösterir.

Bir kez daha tecavüz üzerine düşünüyordum. İçinde bulduğumuz coğrafya ve büyüdüğümüz bu doğal ortam, görünüşe bakılırsa baktığımız her yerde, kültürümüzün ulaşabildiği ve biçimini değiştirebildiği her yerde çevremizi saran bu baskı ile, yetişkin tecavüzleri, çocukları kötüye kullanma ve çocuk tecavüzleri düzeylerinin çok yüksek olduğunun aklıma sıklıkla gelmesine şaşırmamak gerekir. Ancak burada değ-

nilmesi gereken bir başka ve çok daha güçlü nokta var: bu kültür içinde doğmuş olan her insanı ve her hareketi kaplayan baskı derecesi ve baskının çoğu kez ifade ettiği saydamlık göz önüne alınırsa, daha çok baskı olmaması, her birimizin yapısında varolan esnek iyiliğin bir kanıtıdır.

Ama bunlar kanıt değildir. Aramızda hâlâ tecavüz etmeyen, saldırmayan ya da başkalarına berbat bir biçimde baskı yapmayan birçok kimse vardır. Şimdilik iyilik ve karşılıklı anlayış yok edilmemiştir. Hâlâ ekonomimizin şiddetli saldırısı karşısında yaşamayı sürdüren türler gibi, dinimiz, savaşlarımız, silahlarımız, içkimiz ve paramız karşısında hâlâ yaşamayı sürdüren yerli kültürler gibi, betonlarımız, ağır metaller ve böcek ilaçları karşısında hâlâ yaşamayı sürdüren nehirler gibi ve geceleri benimle yeniden konuşmaya başlayan ya da konuşmayı her zaman sürdürmüş olan yıldızlar gibi, şimdi her birimizin içinde bir yerlerde –kiminde diğerlerinden biraz daha fazla– tecavüz etmeyen ve etmeyecek olan, baskı yapmayan ve yapmayacak olan, yaşamanın ve bir ilişkinin, bir ailenin, insan veya değil bir topluluğun parçası olmanın ne anlama geldiğini anlayan "bir kişi" yaşamayı sürdürüyor. Sand Creek'ten sonra kaybolan kadınlar ve çocuklar gibi, yaşamayı sürdüren bu kayıp insanlar –ya da en sonunda kaybolduklarını anlayan ve derinden baskı yapmak istemeyenler– yalnızca kendilerini eve götürecek olan birisine –insan, yıldız, kurt, arı veya güneşin altındaki başka herhangi birisine– gereksinim duyarlar.

Balarıları

"Mutluluk sevgiden başka bir şey değildir. Sevmesini bilen insan mutludur."

Hermann Hesse

Türler arası iletişimin kanıtı ve diğer canlıların hâlâ temel *varlıklarını sürdürüyor olmaları,* daha önceki kuşkuculuğumun utandırıcı görünmesini sağlıyor. İnsan dışındaki varlıkların iletişim kurduklarını kanıtlamaya kalkışmak, yalnızca küçük düşürücü olmakla kalmayacak –sarışınların düşünebildiklerini kanıtladığını iddia eden bir kitap düşünün– yer çekiminin, sevginin, ölümün veya fiziksel varoluşu ispat etmek gibi saçma bir şey olacaktı. İki kelimeyle anlatılabilirdi – *dikkat edin,* ya da daha iyisi bir kelimeyle – *dinleyin.*

Geçtiğimiz ilkbaharda bir akşamüstü kanepede oturmuş pencereden dışarıya bakıyor ve telefonla konuşuyordum. İçeride ve dışarıda ışıklar sönüktü. Cam açıktı. Günün, şekillerin belirgin köşelerini kaybettiği ve üç boyutlu gölgelerin fonda bulanıklaştığı zamanıydı. Bir köpeğim, dış hatları bedenine uygun olacak biçimde kazmış olduğu bir oyuğun içine tıkıştırılmış olarak yatıyordu. Telefonda konuşurken, tavukları geceyi geçirmeleri için içeriye soktuğum zaman bir tanesinin kayıp olduğundan söz ettim. Söyleşi sürüp gitti ve ben tavuğu unuttum. Köpeğin gölgesi ayağa kalktığında ve evin etrafında yürüdüğünde onu ancak fark ettim. Dakikalar sonra o geri döndü, pencereye doğru yürüdü, öne doğru eğildi, küçük, siyah bir yığını bıraktı ve yürüyüp gitti. Neler olduğunun ayrımına vardığımda telefonu kapatıp dışarıya koştum. Köpek tavuğun bedenini getirmişti.

Yaz boyunca, kedilerin ihtiyaçlarını gidermek için dışarıya gideceklerine güvenerek, kutularının içine kedi kumu koymam. İki tanesi buna alıştı, ama ilk başta kutuyu kullanma fikrini kavramakta güçlük çekmiş ve çoğu kez kutunun içinde durarak dışkılarını yere düşürmüş olan üçüncüsü bu geçişi öyle kolayca yapamadı. Yine de, her ikimizi mutlu edebilecek bir orta yol buldu: dışkısını dışarıda ve idrarını küvette yapıyordu. Sonrasında, küvetin içine daha fazla civciv koyarak sonucunu hesaplamadan ve tek taraflı olarak bu anlaşmayı iptal ettim.

Bunu daha sonra düşündüğümde onun yalnızca diğer duşu kullanacağını umdum. Kullanmadı, sadece diğer ikisi gibi dışarıya gitti. Havalar serinlemeye başladığında kedilerin kutusunu içeriye getirmeyi unuttum. Kısa zamanda bir koku dikkatimi çekti ve onun oturma odasının bir köşesinde işediğini gördüm. Kutuyu içeriye taşıdım. O ilk gece –ve bu gerçekten bu öykünün ana fikridir– çalıştığım sırada kucağıma atladı. Bunu her bir kedim sık sık yapar; ben yazarken veya otururken kucağımda uyur. O gece, her nasılsa, hemen gerisin geri yere atladı ve odadan dışarı koştu. Onu izledim ve doğrudan kutuya gittiğini gördüm. Bana açıkça, eğer onları düzgün bir biçimde anlayabilirsem, kendisinin de kurallara uyabileceğini gösteriyordu.

Yalnızca birkaç dakika öncesinde Jeannette'in bir arkadaşından bir elektronik posta mesajı aldım: "Birkaç yıl önce Naramata, B.C.'de yaşayan iki arkadaş, kışın birkaç kere Okanagan gölüne gittiklerinde, su tavukları sürüsünün üzerinde dazlak bir kartalın daireler çizdiğini gördüler. Bir zaman sonra, değişmez biçimde, bir su tavuğu yükseliyordu ve kartal tarafından yakalanıyordu. Bunun, genç su tavuklarını veya grubun diğer üyelerini korumak için mi, yoksa bilinmeyen bazı nedenlerden ötürü mü yapıldığı belli olmasa da, anlaşılan bu fenomen dünyaya yakın yaşayan yerli ve yerli olmayan insanlar tarafından yaygın olarak bilinmektedir. Dünya üzerindeki tüm varlıkların karmaşık etkileşiminde işbirliğinin önemli bir faktör olduğunu biliyoruz."

Bir kez bakmaya başladıktan sonra, nerede olurlarsa olsunlar, insan bu olayları her yerde görür.

Komşularımın, yalnızca son birkaç gün içinde çakal ağacına yaptığım yürüyüşleri keşfeden ve köpeklerle beni izleyen, küçük bir ayı büyüklüğünde bir köpek yavrusu, bir Sivas kangalı var. Bugün tavukları keşfetti ve onların arkasından koşarken her yöne dağıldıklarını görmekten zevk aldı. Kedileri de keşfetti, hatta onları kovalamak daha da hoşuna gitti. Ben bu kelimeleri yazarken kedilerden biri bir ağacın tepesine çıktı. Zaman zaman dışarı çıktım ve "Hayır. Evine git!" dedim. Beni

duymazdan geldi. Bazen daha sağduyulu olmayı denedim: "Eğer tavukları ve kedileri kovalamazsan burada kalabilirsin." Buna rağmen beni duymazdan geldi. En sonunda, kedi ağaca çıktıktan sonra sabrımı kaybettim ve onu kabaca evine doğru ittim. Ayaklarımı yere güm güm basarak yürüdüm ve ne kadar aptalca göründüğümü fark edene kadar bunu tekrar tekrar yaptım. Köpek bunun ayrımını nasıl yapacaksa, hiç de sevecen olmayan bir biçimde ayağımı yeniden yere vurdum. En sonunda gitti. Şimdi komşunun verandasında uyukluyor. Geri geleceğinden eminim. İsteklerimi gönülsüzce kabul etmesi veya şimdilik çok fazla İngilizce bilmemesi olgusunun (ben de onları her gün duyduğum halde kedi, köpek, tavuk, kaz, ördek veya ötücü kuş dilinden çok az anladığımı kabul etmek zorundayım), insanlar ve insan olmayanlar arasında söyleşilerin varolmadığı anlamını taşımadığını savunuyorum. Şüphelenerek geçen yıllardan sonra, en sonunda, kuşkuculuğumun her zaman insanlar ve insan olmayanlar arasındaki ilişkilerin doğasındansa, tamamıyla karşılıklı olan söyleşileri algılama veya bunu kavramlaştırma konusunda kendi yeteneksizliğimi ve daha temelinde bir başkasına kendiminkilerden açık bir biçimde farklı arzulara sahip olmaya izin verme konusundaki yeteneksizliğimi açığa vurduğunu daha çok anlamaya başlıyorum.

Sizin de büyük olasılıkla tahmin edebileceğiniz gibi, her zaman böceklere karşı bir yakınlık duymuşumdur ve hatırlayabildiğim kadarıyla arılar, karıncalar ve diğer sosyal böcekler beni özellikle büyülemişlerdir. Üniversitedeki ikinci yılımda ilkbahar sömestri sırasında –aynı sömestrde yüksek atlamaya başlamıştım– küçük ilânlar arasında bir arı kovanı ilgili bir ilân gördüm, aradım ve onu hemen satın aldım.

Kısa zamanda kendimi, kovanın yanında oturmak ve evlerinin içinde hareket ettikleri, konuştukları ve şarkı söyledikleri sırada arıların çıkardıkları yumuşak sesleri dinlemek için akşamları geç saatte çayırlık arazinin köşesine yürürken buldum. Bazen yavaşça bir şarkının sözlerini müzik eşliğinde ritmik bir şekilde konuşur gibi hızlı hızlı söyler ve karşılığında onların vızıldamalarının yükseldiğini duyardım, ama daha ziyade, orada yalnızca otururdum. Yüzümü, balmumunun ve balın yo-

ğun, nemli ve çok verimli kokularını koklamak için, içeri girdikleri boşluğa dayardım. Bugüne kadar beni daha çabuk yatıştıran başka bir koku duymadım.

Gündüzleri de nöbetçilerin kovanın ön tarafındaki ufak çıkıntıda ağır adımlarla bir ileri bir geri yürümelerini izlemek için gider ve onların içeri giren her arının kovana ait olup olmadığını gözden geçirmelerini izlerdim. Erkek bal arıları –kovan etrafında hiçbir iş yapmamakla bilinen iri, hantal, güçlü erkekler– diğerlerinden ayrı bir kükreme ile havalanır veya inerlerdi. Bazen kovanın yanında ayakta dururdum ve çok sayıda arı etrafımı çevirerek başımın çevresinde büyük veya küçük daireler çizerek uçarlardı. Ya da kısa zamanda adının *dövüş oyunu oynama* olduğunu öğrendiğim şeyi yaparak, kendilerini toparlamaya fırsat bulamadan aniden düşmek üzere, yukarı doğru hızla yükselirlerdi. Bunların çoğunlukla kovandan birinci, ikinci veya üçüncü kez ayrılan ve güneş ışınlarının, uçmanın ve yakın zamanda uzamış olan kanatlarına havanın çarpmasının verdiği neşe içinde daireler çizen, fırıl fırıl dönen ve yuvarlanarak giden genç arılar olduğunu anlamaya başlıyordum. Daha yaşlı arılar –bunu söyleyebilirsiniz, çünkü genç arıların sırtlarında daha fazla tüy vardır, bunlar yaşlandıkça dökülürler– genellikle bana dikkatlerini vermiyorlar, yakınlardaki ağaçların tepeleri üzerinde dolaştıkları yere doğru daireler çizerek yükselirken, sanki bir telefon direğinin veya uzak durulması gereken bir engelin yanından geçip gider gibi, etrafımda uçuyorlardı. Eve geri döndüklerinde bekçilerin kendilerini karşıladığı ufak çıkıntıya inmek için alçalıyorlardı. Bazen birkaç kilometreyi bulan gezilerinden ötürü çok yorulmuş olarak eve dönen yiyecek arayıcılarının birçoğu girişi kaçırıyorlar ve son birkaç santimetreyi yavaş yavaş ilerleyerek eve dönüyorlardı.

Çekirgeler daima kovanın önünde toplanırlardı. Daha önceden bu böceklerin et yediklerini hiç bilmezdim, ama artık onların sıklıkla dışarıda ölmüş ya da içeride ölmüş olsa da herhangi bir nedenden ötürü taşınıp başka bir yere götürülmemiş olan arıların leşleriyle beslendiklerini gördüm. Çekirgeler kovanın girişinden uzak durdukları sürece arılar onlara aldırmaz görünürlerdi. Arada sırada –çoğu kez kaza sonucunda–

bir çekirgenin verandaya çıkması nöbetçilerin kanatlarını yayarak ve karınlarını kaldırarak saldırmalarına neden olurdu. Çekirgeler daima atlayıp kaçarlardı.

Daha fazla arı kovanı satın aldım. Sırtüstü yatıp arıların –sayıları artık yüzlerce veya binlerceydi– sabahları veya akşamüstleri gökyüzünde çapraz çizgiler çizerek uçmalarını izlemeyi severdim. Aralarından birinin daireler çizerek yükselmesini, sonra yönünü bulmasını ve uçup gitmesini, yazın açık mavi renkte olan gökyüzüne doğru uçarken bedeninin giderek küçülmesini izlerdim. O gözden uzaklaştığı zaman, izlemek için yeni bir tanesini seçerdim. Bu, belki de eve dönenlerden bir tanesi olurdu, midesi nektarla veya heybeleri polenle dolu olarak geri dönerken bedeni giderek büyürdü ve şekil alırdı.

Ancak tüm bunlar derin düşünülmeden yapılmıştı. Arıcılık şimdiye kadar yapmış olduğum en güç işlerden bir tanesidir. O ilk yıl kovanları bataklık gibi büyük bir çimenliğin üzerine dağıtarak estetik bir biçimde yerleştirdim. Sonrasında hemen, bunu bir daha yapmamam gerektiğini öğrendim: her biri elli kiloya yakın olan bal kutuları, kamyonu çok yakına park etseniz bile oldukça ağırlar. İlk yirmi metreden sonra taşınma mesafesinin geri kalanında kutular bir metrede yarım kilo daha ağırlaşmış gibi görünüyorlar. Dört yüz metre sonra arılara, Temmuz güneşine ve estetiğe sövüp sayıyor ve oya işine girmiş olmayı diliyordum. Ancak tabii ki o yıl, kovan başına yüz kilodan daha fazla olmak kaydıyla, en iyi rekolteyi elde ettim. O zaman on beş tane kovanım vardı. Hesabını siz yapın. Şimdi bile, aynı başarıyı gösterebilir miyim, bilmiyorum.

Kovanlar daha pratik bir düşünceyle yerleştirilmiş olsalar bile, iş yine de güçtür: Belli bir biçimde çok fazla indir kaldır işi yaparsınız ve en azından ilk başlarda iğnelerden endişelenmeniz gerekir. İlk başlarda, arılarla çalıştığım her seferinde, balarıları ile ilgili bir televizyon programı seyretmiş olan çoğu kişiye tanıdık gelen şapka, peçe ve fermuarlı tulumu giyiyordum. Onları daha çok tanıdıkça ve iğnelere daha fazla alıştıkça daha az koruyucu giysi giymeye başladım. Arıları saçlarımdan uzak tutmak için başıma bir beysbol başlığı takardım (arılar kumrallardan hoşlanmazlar, kahverengi saç onlara ayıları ve kokarcaları anımsa-

tır). Ve özellikle didişmeci bir tavır içinde olduklarında, bazen ellerime deri eldivenler geçirirdim. Bu giysilere geçmiştim, çünkü birkaç önemli ders almıştım. Birincisi, Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarında özellikle baştan aşağı çadır bezinden tulumlar giydiğinizde ve özellikle de elli kiloluk kutuları dört yüz metrelik bir yere taşıdığınızda, güneşin sıcaklığını çok daha fazla hissedersiniz. İkincisi, arı sokmalarının gerçekten o kadar da kötü değildir. Canınızı bir çimdikten daha az yakarlar (yeter ki burnunuzun içinden veya anüsünüzden sokulmuş olmayın; her biri bir kez başıma geldi ki ikisi de anımsamayı yeğleyeceğim gibi değildi) ve artık bende, soktukları yerde sivrisinek ısırığından bile daha az şişme oluyor. Bileğimden soktuklarında, beş dakika sonra hangi bileğimden soktuklarını söylemek benim için bile zor oluyor.

Üçüncü ders ise bu kitapta üzerine yazdığım her şeyle yakından ilişkilidir. İşbirliği ve uyumun ilk gerçek gövdesel anlayışına sahip olmamı sağlayan şey, yüksek atlamanın yanı sıra arılardır. Arılara *karşı* çalıştığınızda sizi sokarlar; onların birbirleriyle çalıştıkları gibi onlarla *birlikte* çalıştığınızda sizi bal, neşe ve ağrıyan kaslarla ödüllendirirler.

Onları izlediğinizde, onları dinlediğinizde, kızgın oldukları zaman iğnelerini veya elinizin üzerinde mutlu bir biçimde yürüdükleri zaman ayaklarının (böcekbilim sözlüğünde *pretarsi*) nazik dokunuşunu hissettiğinizde; bey denilen uzun ve incecik dişi arının her gün kendi ağırlığından daha fazla ağırlığı olan yumurtaları bırakırken bal peteğinin bir hücresinden diğerine yavaşça hareket ettiğini gördüğünüzde, erkek bal arılarının kovandan kovana mırıldandıklarını duyduğunuzda, heyecan içinde sağa sola kuyruk sallamalarına ve yeni yiyecek bulan ve bu sırlarını kız kardeşleriyle paylaşmak isteyen öncülerin dairesel danslarına yakından baktığınızda, zaman içinde arı kovanlarının kendi ritimleri ve kişilikleri olduğunu öğrenirsiniz. Eğer dikkat ederseniz sırlarını sizinle de paylaşmaya başlarlar. Soğuk günlerde canları sıkılır, çünkü içeride kalmak zorundadırlar. Bazı kovanlar her zaman kötü bir ruh hali içindedirler, diğerleri her zaman neşelidir. Yavaş hareket ederseniz, onlara saygı gösterirseniz, evlerini söküp parçalara ayırdığınızda ve yeniden monte ettiğinizde onları sıkıştırmazsanız, onlar da sizi kabul edecekler-

dir. Bu gerçekten oldukça basittir. Size ne kadar nazik davranmalarını istiyorsanız, siz de onlara o kadar nazik davranın. Nazik bir biçimde yanıt verme olasılıkları oldukça fazladır.

Devretme

"Bu ülke, kurumlarıyla birlikte burada yaşayan insanlara aittir. Varolan yönetimden bıktıkları zaman, anayasal haklarını kullanarak onu düzeltebilirler veya devrimsel haklarını kullanarak onu parçalayabilir veya iktidardan devirebilirler."

Abraham Lincoln

Biraz önce telefonda eski bir arkadaşımla konuştum. İkimiz de gençken kilisede tanışmış ve ben Montana'dan ayrılana dek birbirimize çok yakın olmuştuk. O zamandan beri yollarımız ayrıldı. Onun bir ailesi var, benim yok. Onun maaşlı bir işi var, benim yok. O sanatını –olağanüstü bir flütçüydü– bir kenara itmek zorunda kaldı, benim sanatım ve muhalif ruhum yaşamımın merkezine doğru kaydı. Yılda yalnızca birkaç kez telefonda konuşuruz. Onunla konuşurken, farklı yollardan da olsa, birçok benzer yere vardığımızı fark ettim.

Dave bana, "İnsanlar asla manevî açıdan değerli herhangi bir şeyden para kazanmıyorlar. Beth'i veya çocukları sevdiğim için ve flüt çaldığım için bana para ödenmiyor," dedi.

Herhangi bir yorumda bulunmadım. O, konuşmasını sürdürdü: "Ben yoruldum, Derrick. Üç işte birden çalışıyorum ve başarıya ulaşamıyorum. Beth hâlâ dükkanda çalışıyor ve bütün gün ayakta durduğu için ayaklarından ameliyat olması gerekiyor."

Derin bir soluk aldı ve devam etti: "Ameliyat için gerekli parayı nereden bulacağımızı bilmiyorum. Sağlık ödenekleri olan bir işten daha yeni ayrıldım. Ama biliyor musun? Ne zaman bir istekte bulunsak, sorunumuz halledilmezdi. Kağıt üzerinde her şey çok iyi gibi görünüyor, ama asla hayata geçmiyor. Bu işte paketleri düzenliyor ve taşıyordum. Zihnim öylesine uyuşuyordu ki, çıldıracağımı düşündüm. Ancak diğer işler de daha iyi değiller. Banka için kurye olarak çalıştığımı anımsıyor musun? Bahse girerim, şu geçen on yıl içinde sekiz yüz bin kilometre yol gitmişimdir. Bu, yaklaşık olarak 10.000 saat eder. Ya da daha fazla. Ve bunların karşılığında yaptığım neyi gösterebilirim?"

Ona ne yapmak istediğini sordum. "Beth'in, benim ve çocukların üzerinde yaşayabileceğimiz bir parça toprağımızın olmasını isterdim. Ama bunun gerçekleşeceğini zannetmiyorum."

Bir başka uzun duraklamadan sonra, "Beth mutlu değil," dedi.

"Seninle mi yoksa işinde mi?"

"Yalnızca mutsuz. İşinden nefret ediyor ve bu her halinden belli oluyor."

Telefondan uzanıp ona sarılmak istedim. Uzun zamandır konuşmamıştık. "Ne yapacağımı bilmiyorum, Derrick. Ne yapacağımı bilemiyorum," dedi.

Yıllar boyu devrimsel hareketlerin yoksul olana maddesel ve sürekli olarak yardım etmeyi neredeyse hiçbir zaman niçin başaramadığını kavramaya çalışırım. Bu, Rus Devrimi gibi silahla yapılan devrimler, İsa'nın öğretileri gibi duyguların devrimleri ve her ikisini birleştirme girişiminde bulunan devrimler için de geçerlidir. Devrim bittiğinde yeni patron –St. Augustine, Luther, Washington veya Lenin, ya da her kim olursa olsun– kaçınılmaz şekilde, rock müziği topluluğu The Who'nun ileri sürdüğü gibi, eski patronun aynısıdır.

İlk başta, sorunun esas olarak psikolojik olduğunu ve eski sosyal düzeni sona erdirmiş olan devrimsel liderlerin yeni buldukları gücü insanlara açıklayamadıklarını düşündüm. Bu tabii ki, devrimci oldukları zannedilenlerin eski sosyal düzeni asla tümden yıkmadıkları, ancak aynı eski egemenlik ve sömürmeye yeni adlar ve olası yeni mekanizmalar ekledikleri anlamına gelir. Olsa olsa, Castro'nun Küba'da yaptığı gibi, sosyal programları uygulamaya koymuş ve endüstrileri devren satın almış olabilirler, ancak sonuçta *baskı* sürer. Bunu sosyal programları uygulamaya koymanın önemini azaltmak için değil, baskıdan vazgeçilmediğini belirtmek için söylüyorum. Aynı zamanda, birçok olayda devrimcilerin –düşündüğüm özellikle Birleşik Devletler'in kurucuları ve Bolşevikler, ama bu Michael Bakunin gibi birçok sözde anarşist için de geçerlidir– hiyerarşileri yıkmaya asla niyet etmedikleri, ama her zamanki gibi, iktidarda bulunanları koruyanların değişmesinden ötürü çok az şey kazanacak olan ve her zamanki gibi, sürecin içinde en çok acıyı çekecek olan insan kitlesine karşı güce el koymalarını kabul edi-

lebilir bir duruma getirmek için bağımsızlık, demokrasi ve belki ekonomik eşitlik kelimelerini kullandıkları doğrudur.

Psikoloji birçok devrimin başarısızlığını açıkladığı halde, bu hiç de yeterli olmamaktadır. Şiddet içeren bir devrimi gerçekleştirmenin insan ruhu için yarattığı tehlikeyi ve kurulu düzeni barışçı ya da şiddet dolu bir yolla yıkmayı anlatan veya körükleyenlerin, hiyerarşik olmayan yeni bir sosyal düzeni kurmak için en nitelikli, doğuştan yetenekli veya başka türlü becerikli kişiler olmayabileceklerini düşünmüş olsam bile, daha fazlasının olması gerektiğini fark ettim –İsa güçlü olandan yakınma konusunda çok iyiydi; ama öldürülmemiş olsaydı, eşitlikçi görüşünü kabul ettirebilir ve sürdürebilir miydi? İnsanlar yetenekleri ve ahlâkları açısından türlü türlüdürler ve küçük, büyük binlerce tarihsel devrim göz önüne alındığında, birisi (veya daha olası olarak bir grup) tarih boyunca bir yerlerde sağlam biçimde eşitlikçi bir devrimi başarıya ulaştırabilirdi. Hiyerarşik olmayan bu yolu belirledikten sonra, en azından bazı gruplar bunu sürdürebilirlerdi. Belirgin bir biçimde, birçok yerli kültür, bazı dinsel grupların da yaptığı gibi, görece eşitlikçi toplumları kurabilmiş ve sürdürebilmişlerdir. Ancak özellikle Batı Uygarlığının ana akımı içinde bu gruplar nadir bulunurlar.

İkinci düşüncem, devrim yoluyla (silahlı veya silahsız) barışçı ve hiyerarşik olmayan bir toplum kurmayı başaran herhangi bir grubun daha önceden açıklanan nedenlerden ötürü yaşamayı sürdürmesine izin verilmeyeceğiydi. Eğer toplum, iktidarda olanların yararlanabileceği herhangi bir şeyi, örneğin kaynakları elinde tutuyorsa, bu durum özellikle geçerlidir. Fazla miktardaki kanıt bu tezi desteklemektedir. Yine de bu yanıt yeterli değilmiş gibi görünür, çünkü neredeyse her zaman bu toplumlarda ve özellikle eşitlikçi güç yapılarının vurgulandığı, ama dış güçler tarafından yıkılmadığı devletler veya uluslarda bile, yönetimle ilgili ve ekonomik oluşumlar er geç bir kez daha yeniden aynı eski egemenlik durumuna dönerler. Peki bu niçin olur?

Bu belki de, şiddetli biçimde travma yaşamış kişide görülen bir durumla, yani kendi duygularımıza dikkatimizi verme yetersizliği ile ilgilidir. Belki de, en kötü durumlara bile adapte olma konusundaki olağa-

nüstü yeteneğimiz devrimlerin başarısız olmalarının en büyük nedenidir. Acı çekmemize neden olan asıl koşulların anlamlı bir yönde değişmesine yardımcı olacak hareketler pahasına da olsa, uyum gösterme konusunda çok iyiyizdir. Yaşamımızın parçası olan saatlerimizi bir başkasının yararına satmak zorunda kalsak bile, hayatta olmanın ve burnumuzu sürtmenin ölü olmaktan daha iyi olduğunu bildiğimizden, kabul ettirilen düzen karşısında ayak sürür ve boynumuzu bükeriz. Sonra, yeni bir zorba, yeni eşitlik sloganlarını rasgele söyleyerek çıkıp geldiğinde, hem eski hem de yeni zorbalıklara karşı çıkmak yerine, belki de bir zaman için yeni sloganlara inanır ve adapte oluruz. Yeni sloganların sahte olduğu ortaya çıktığı zaman ne olur? Amnezi, yani hafıza kaybı tüm adaptasyon biçimleri arasında en fazla adapte olunabilendir.

Yıllar öncesinde, bir kitabın içinde karşıma çıktığından beri zihnime kazınmış olan bir görüntü vardır. Varşova Gettosu'ndan yeni getirilmiş olan binlerce Yahudi, bir avlu veya stadyum benzeri büyük bir arenanın içinde ayakta duruyor veya oturuyorlar. Beşer veya biraz daha fazla kişilik gruplar içinde bir yerlere götürülüyorlar. Her grubun koridoru geçmesinin ardından, onların gözden kayboldukları yönden çabucak bir dizi silah sesi duyuluyor. Geride kalmış olan insanlar niçin kaçmıyorlar? Anlamayı denemek için soruyu çevirerek kendime sordum. Gözümüzü dikip dosdoğru küresel ekolojik yıkımın her şeyi yutan ağzının içine bakarak, niçin eşit derecede güvenli ve eşit derecede halinden memnun bir durumda yalnızca tek bir çıkışının olduğunu bildiğimiz koridor boyunca yürümeye devam ediyoruz. Daha az dramatik, yine de kaçınılması daha az olmayan bir biçimde, parasal yeterliliğin bazı olanaksız hedefleri için yaşamlarımızı bir kenara iterek niçin ücret işçiliğinin yolundan yürüyüp gidiyoruz? Öğrencilerimle Varşova Gettosu'ndan gelen Yahudiler hakkında konuştuğumu ve onlara, bu insanların niçin böyle davrandıkları konusunda ne düşündüklerini sorduğumu anımsıyorum. Öğrencilerimden bir tanesi anlayış dolu bir yanıt vermişti: "Hiç şüphesiz ki bazıları sonuna kadar yadsıma içindelerdi. Ancak eminim ki diğerleri şunu fark etmişlerdi: dış dünya ile ilgili seçimleriniz ortadan kaldırılmış olsa bile, en azından hâlâ ağırbaşlılıkla

hareket edebilirsiniz." Bu yüzden makineli tüfekle karşı karşıya gelen anne, çocuğunun omzunu sıkıca tutar, onun teninin dokusunu son bir kez hisseder ve o anda kızına tüm bir ömre değecek sevgisini iletmeyi dener. Bu, bir çözüm müdür? Nazileri durdurma anlamında değildir. Ancak bu, mahkum edilmiş kadın ve ailesi tarafından karşı karşıya kaldıkları koşullar sonucunda doğrudan ortaya çıkan, güzel ve sevgi dolu bir biçimde uyarlanabilir bir yanıttır.

Belki bu, arkadaşım Dave'in de davranışını açıklar. Ekonomik durumundan kurtulamıyor, ama bu durum onun ailesi için duyduğu ve her günü bitirmesine yardım eden sevgiyi engellemiyor. Onlara sahip olabilir ve onları sevebilir; bu arada farkında olmadan zaman yaşamından geçip gidebilir. Aynı şey kesinlikle eşinin bakış açısından da geçerlidir.

Belki de budur, diye düşündüm: bir devrim yaratmak, silahlı nöbetçilerimize saldırmak ve yenmek yerine –hem somut hem de benliğin bilinçli veya bilinçdışı bir parçası haline getirilmiş olarak– adapte olabildiğimiz kadar olur, başlarımızı önümüze eğer ve günü geçiririz.

Sonra, başka bir düşünceye kapıldım: sorun belki de, eşitlik için çabalayan veya yalnızca yaşamı güzel, övgüye değer ve mutlu kılmaya çalışan bizlerin bu mücadelede diğerlerine göre daha yılmayan aramalarında çabuk yorulmamızdır. Belki devrimler başarısız oluyor, çünkü iktidarda olanlar bizim sevgiyi hissettiğimizden daha çok korkuyu hissediyorlar. Veya belki de biz korkuyu sevgiden daha fazla hissediyoruz. Bunu düşünmekten hoşlanmıyorum, ama kanıtlar bunun, en azından kısmen doğru olabileceğini ileri sürüyor.

Aynı zamanda, fazlasıyla kuramsal olduğumda ve coşkulu bir biçimde kendime insanların niçin nefret ettikleri işlerde çalıştıklarını, birçok insanın yaşamını niçin ağaçları keserek veya madencilik ya da açık bir biçimde yok edici olan başka işleri yaparak hayatlarını kazandıklarını sorduğumda, George'un sık sık tekrarladığı bir şeyi düşünüyorum: *Altmış gün,* der. Bu, insanların açlıktan ölmeye başlamalarından önce geçen zamandır. *Altmış gün.* Dave işinden ayrılamaz, çünkü çocukları altmış gün içinde öleceklerdir. Dave artık, bir zamanlar şimdi onun yaşadığı ye-

rin dosdoğru üzerinden uçup gitmiş olan bir sürüden kalan Eskimo çulluklarını öldüremez ve yiyemez. Kendim de dahil olmak üzere bir çoğumuz artık kendi yiyeceğimizi yetiştirme veya toplama yeteneğinden yoksunuz. İnsanoğlunun tarihinde kendi barınağını yapmayı bilmeyen sadece üçüncü veya dördüncü neslin üyeleriyiz. Bir devrim istediğimi ve "makineyi kapamak" gerektiğini söylüyorum, ama yeni bir denge bulana dek yiyeceğimizi nasıl sağlayacağız? Altmış gün: Şu iki kısa sözcük, şu her şeye rağmen oldukça kısa iki ay birçoğumuzun isyan etmemesinin başlıca nedenidir. Hâlâ kaybedecek çok fazla şeyimiz var.

Yakın zamanlarda en sonunda başarının eksikliğinin nedenini açıklayan bazı analizlere rastladım. Bunlar iyi haberler vermiyorlardı. Nasıl ki okullarımızdaki sorunlar psikolojik değillerse –yalnızca daha iyi öğretmenleri bulmamız yeterli değilse– yalnızca daha iyi devrimcileri bulmamız da yeterli olmayacaktır. Sorunlar, toplumumuzun yapısında ve işleyişinde varolmaktadır.

Analiz, Karl Kautsky tarafından yazılmış olan *Reform Döneminde Orta Avrupa'da Komünizm* başlıklı kitaptandı. Kautsky'nin tanımladığı gruplardan bir tanesi Taborite'lerdi ki bunlar dışarıdan asla kabul görmemiş, ancak yaşantıları buna rağmen çevrelerindeki kent yönetimleri kadar bencil, savaşçı ve hoşgörüsüz olan bir sözde toplum içinde geçen bir grup komünisttiler. Bu bencillik, savaşçılık ve hoşgörüsüzlük, birçokları arasından bir örnek vermek gerekirse, onlardan daha komünist olan bir bölümün, Adamitelerin yok edilmesine kadar yayılmıştır (Kautsky "Kılıcın ayırdığı, ateşin tükettiği kişiler" yorumunu yapar). Kautsky şunları yazmıştır: "Tabor"un yazgısı... eğer kabul edilmemiş olarak kalsalardı, Münzer hareketinin sonucunun ne olabileceğini gösterdiği için önemlidir... ve Anabaptist hareketinin." Aynı düşüncede olmadığım birkaç cümleyle devam eder ve sonra şunları söyler: "Yoksulların gereksinmeleri komünizm için savaşıma yol açarken, üretiminkiler kişisel mal sahipliğinin varlığına neden olmaktadır."

Buyurun bakalım! Kitlesel üretimin gereksinmeleri –kaynakların huni sistemiyle üreticilere aktarılması– toplumun gereksinmelerinin –kaynakların sifon sistemiyle yoksula aktarılmasının– karşısında...

Eşitlikçi özlemlerin başarısızlığı bir cümle içinde... Üretime, ilişkinin ve aslında yaşamın üzerinde bir değer verdiğimiz sürece sürekli artan çoğunlukta bugünkü sürekli artan cimrilik yolumuzda yürüyeceğiz.

Ruth Benedict'in gözlemlediği üzere barışçı ve üyelerinin neredeyse değişmez biçimde "iyi" oldukları "iyi" bir kültüre ulaştıran başlıca özelliğin, bu kültürlerin üyelerinin varlığın zenginden yoksula gidip gelmesi için bir "sifon sistemi" kurmuş olmaları olduğunu anımsayın. Bu "sifon sitemi" kişisel mülkiyet üstünlüğünün tam tersidir. Kişisel mülkiyeti alt edeceğini iddia eden devrimler bile –örneğin ne olursa olsun, katı hiyerarşiyi alt edeceğini bile ileri sürmeyen Marksist devrimler– kitlesel üretimin ve insanların gereksinimleri arasındaki bu açıklanamayan çelişki içinde devam ederler.

Bu oldukça basittir. Yarattığınız şeye değer verirsiniz. İster motosikletlerden, eyaletler arası otoyollardan, nükleer güç fabrikalarından, napalmden ve kapalı spor salonlarından ya da ister uyumlu ailevî ve toplumsal ilişkilerden ve kendimiz ve insan olmayan diğer canlı komşularımız arasındaki uyumlu ilişkilerden söz edelim, bu doğrudur. Tersi de doğrudur: bizim veya başka birinin ürettiği herhangi bir şeye bakarken, değerli oldukları düşünülen sözcüklerle, yalnız başına olduğundan daha dikkatli bir biçimde karar verebiliriz.

Üretimin üstünlüğünü ve bu yüzden kişisel mülkiyete (insan veya değil) ilişkilerin üzerinde değer verilmesini sorgulamayarak, çoğu devrimciler devrimlerinin belli başlı güç yapılarını değiştirmeyeceğini garantiliyorlar. Bu yüzden üretim gelirlerini denetleyenlerin kapitalistler, Sovyet kaymak – tabaka, emekçi sınıf, kilise veya aydınlar olması önemli değil. Gerçek, bu grubun –hangisi olursa olsun– daha sonra üretim gelirlerini denetlediğidir. Sahipleri kendilerinin kapitalist, komünist, "elleri nasırlı işçi" veya anarşist olduklarını iddia ede dursunlar, mülkiyet yalnızca kişiseldir. Varlık, bir bütün olarak toplumdan alınarak üreticilere doğru aktarılmaktadır. "Yeni patronla tanışın, eski patronun aynısı!"

Eğer patronları ortadan kaldırmayı istiyorsak, üretimin üstünlüğünü ortadan kaldırmamız gerekir. Eşitlikçi dinsel ve özellikle günümüze ka-

dar gelen yerli gruplardan toplumumuzdaki vurgunun süreç üzerinde, yani nesnelerin ve para veya politik güç ile ilgili birikim yaratılması üzerinde değil, hem kişisel hem de önemli ölçüdeki ilişkilerin onaylaması ve sürdürülmesi üzerinde olmak zorunda olduğunu öğrenmemiz gerekir.

Temelinde ilişkilerin sürdürülmesi esas olan bir grubun üretime dayandırılmış bir grupla arasındaki doğrudan anlaşmazlığı nasıl cesaretle karşılayabileceği, hâlâ yanıtını bilmediğim bir sorudur. Bu yine de, kısa zamanda sorulması ve yanıtlanması gereken bir sorudur.

İnsanlar arasındaki ilişkilerde süren her ne ise, bunun daha geniş anlamda dünyanın geri kalanı ile olan ilişkilerimizde de sürdüğü apaçık olmalıdır. Üretime yaşamın üzerinde bir değer veren kültür yanlış şeye değer veriyordur, çünkü *nesneleri* canlı varlıklar, yani insan olan veya olmayanlar pahasına üretecektir. Bu da kültürün, çevreyi düzenleyen temelini yok edecektir. Dünya yanarken, üretimi Weyerhaeuser mi, Bill Gates ve Microsoft mu, Bolşevikler mi yoksa küçük bir Maoist grup mu denetlemeli diye tartışmak, oldukça saçma ve daha ötesinde yararsız gibi görünüyor.

Bordro kölesi olarak Dave'in durumunun, Nazi polis memuru tarafından vurulmak üzere olan kadının durumuyla aynı olduğunu söylemiyorum. Şiddet uygulanan bir evde büyümenin bir Birleşik Devletler Zırhlı Birliği eri tarafından öldürülmekle aynı şey olduğunu da söylemiyorum. Ne Yahudi Katliamının yerli insanların yok edilmesiyle aynı olduğunu, ne de ormansızlaştırmanın tecavüzle aynı olduğunu söylüyorum. Bu iddialardan herhangi birinde bulunmak saçma olurdu. "Baskı"nın farklı biçimlerinin altında yatan birleştirici bir faktör: sessizlik... Kurbanları sömürme veya yok etme öncesinde, sırasında ve sonrasında, sessizleştirmenin gerekliliği ve aynı zamanda kişinin kendi vicdanını ve ilişkinin bilinçli farkındalığını sessizleştirmesinin gerekliliği yadsınamaz. Köklü biçimde birbirinden farklı olan büyük kötülükler sessizleştirme mekanizmalarını paylaşırlar. Örneğin bilim, kadınları olduğu gibi Yahudileri, ağaçları, kayaları, çocukları, şempanzeleri, yaşlı-

ları, rüyalarımızı, sağduyumuzu ve toplumun kutsallığı ile ilgili duygumuzu etkin bir biçimde sessizleştirmek için kullanılmıştır. Aynı şey dinimizin, ekonomimizin, politikamızın ve bunun gibilerin kullanımları için de söylenebilir. Bu büyük kötülükleri işleyenler kendi farklılıkları ve üstünlükleri konusunda derinden birleştiren ve hareketlerinin haklılığı konusunda sıkı bir biçimde mantıklı kılınmış bir inancı paylaşırlar. Suçu işleyenler birbirine bağlı olmanın ve yarın ölümle sona erebilecek veya yüzyıl sürebilecek ama yine de sona erecek bir yaşamın önceden bilinemezliğinin derin korkusunu paylaşırlar.

Psikolog Erich Fromm, Descartes'ın "Düşünüyorum, öyleyse varım," deyişini, "Etkiliyorum, öyleyse varım," biçiminde değiştirmişti. Eğer Gılgamış bir ormanı yerle bir edebilmişse, eğer kendine isim yapabilmişse, çevresindeki dünyayı etkilemiştir. Eğer Hitler, Arî "ırkı" "saf" duruma getirebilmişse, eğer bin yıllık bir imparatorluğun atası olabilmişse, o da etkilemiştir. Eğer babam bir genç kız olan kız kardeşimin korku ve acıdan altına etmesine neden olabilmişse veya bana cinsel tacizde bulunabilmişse –ve daha geniş çapta eğer ruhlarımızı mahvedebilmişse... gerisini siz anlayın. Frederick Weyerhaeuser, ilkönce Ortabatıyı, sonra Kuzeybatıyı ağaçlardan yoksun bıraktı ve şimdi dünyayı istiyor. Yaşamdan korkan suçlular, bir başkasının yaşamının doğasına, arzularına ve yazgısına göre daha iyi anlaşılmasına izin vererek ve bunu yapması için gerekli olanı temin ederek bir başka insanın sevgi ile etkilenebileceğini unutuyorlar. İnsan yalnızca orada olarak ve karşısındakini dikkatli bir biçimde dinleyerek de bir başkasını etkileyebilir. Sözünü ettiğimiz ormanlar, çocuklar, kayalar, nehirler, yıldızlar veya ırklar, kültürler ve insan toplulukları olsa da, bunların tümü doğrudur.

Yalnızca iki ırkın –dürüst olan ve olmayan– olduğunu söylediği aynı konuşmanın içinde Viktor Frankl aynı zamanda, "Her ulus Nazilerin yaptığı Yahudi katliamını yapabilir," demişti. Gördüğümüz gibi, bu doğrudur.

Babam Hitler değil, Weyerhaeuser'in başkanı veya Gılgamış da değil. Ancak onların ortak yanları olduğunu yadsımak, görmeyi reddetmektir. Suç işlemiş olan her birinde bir şekilde bir anormallik olduğu

konusunda diretmek –her birini bireysel olarak, hepsini yaratmış olan kültürel bağlamdan uzaklaştırmaya çalışmak– yalnızca onların büyük kötülüklerine yardımcı olmak değil, aynı zamanda bunların sürüp gitmesini de kaçınılmaz kılmak demektir. Koridorda, birbiri ardına patlayan silah seslerine doğru yürürken bile, mucize eseri olarak sıranın asla bize gelmeyeceğine inanmaktır.

Tarihsel devrimlerin hataları ile ilgili olarak yeni edindiğim anlayışımla çelişkiye düştüğümü hissediyorum. Bir yandan geçmişi anlamak önemlidir. Böylece en azından hataları tekrarlamamayı deneyebiliriz. Ancak, neyin yanlış olduğunu anlamanın doğru olanı belirlememize nasıl yardım edeceğini tam olarak bilmiyorum.

Zihnimde, liseden arkadaşım olan Jon'un –her zaman Amerikan Rüyasının çok istekli bir takipçisi– yüzünü görmeye ve sivri bir dille alay eden sesini kafamın içinde duymaya devam ediyorum: "Böylece, Rus Devrimi bir düzen miydi? Kurucularımız iki yüzlü kimseler miydi? Baskıları durdurun! Devrimlerin bir taraftan eski patron dışarıya çıkarken diğer taraftan yeni patronun içeri girdiği döner kapılar gibi olduklarını anlamayan herhangi birisi devrimler hakkında konuşmamalıdır. Bu arada sen elde edebildiğini ettin. Rahatına bak!"

Kafamın içinde onun sesi konuşmayı sürdürüyor: "Analizin nasıl yardımcı oldu? Üretimi ele geçiren yeni patronlar yerine üretimi tümden durdurmak mı istiyorsun?Açlıktan ölmek kelimesinin senin için bir anlamı var mı? Ve eğer sloganı 'Her şeyin daha fazlası,' olan bir Eagle Hardware mağazasından içeri girsen ve mağaza sahiplerini bir yana bırak, müşterilere jet-skilerinden ve jakuzilerinden, üç yüz çeşit ray üstü aydınlatmalarından ve ekonomik boy torbalarından vazgeçmelerini istediğini söylesen neler olurdu sanıyorsun? Bu insanlar seni paramparça ederlerdi ve bunu yapmaktan mutlu olurlardı."

Haklı... Ancak hayalimdeki sesinin daha söyleyecekleri var: "Eğer söylediğin gibi dinimiz, felsefemiz, bilimimiz, ekonomimiz, politikamız ve benzerleri kültürel arzunun belirtileriyse ve eğer," –ses duraksı-

yor, sonra sertçe bir sonraki sözcüklerini söylüyor– "*söylediğin gibi,* bu etkinlik alanları sömürüyü haklı çıkarmayı kendilerine amaç ediniyorlarsa, sana aynı kültürden çıkan bir devrimden "farklı" herhangi bir şey bekleyebileceğimizi düşündüren nedir?"

Yüksek sesle, "Kahretsin!" dedim.

Ses, "Şah mat," diye yanıt verdi.

Bugün gazetede, dünyanın dört bir yanında deniz kaplumbağalarının, nüfuslarının yüzde 90'ına kadarını hasta eden kocaman tümörlerden ölmekte olduklarını okudum. *Fibropapilloma* adı verilen ve kanser olmayan bu tümörler, kaplumbağaları üreyebildiklerinden çok daha hızla öldürüyorlar. Makalede yazıldığına göre: "Bu tümörler kaplumbağaları havasız bırakıp boğdukları için öldürüyorlar. Gözler ve burun kapanıyor. Akciğerler ve kalp, içeride büyümüş olan tümörler tarafından sıkıştırılıyor." Tümörler Brezilya'dan Florida'ya, Hawaii'den Endonezya'ya kaplumbağalar üzerinde görülüyorlar ve büyüklükleri en azından kaplumbağanın büyüklüğünün yarısını bulabiliyor. Tümörlerin oluşmalarının kesin nedeninin ne olduğu konusunda yapılan en iyi tahmin, fabrikamsı çiftliklerde kullanılan gübre veya hayvan gübresi akışının buna neden olacağıdır. Suyun ısısında meydana gelecek değişiklikler de aynı zamanda kaplumbağaların virüsleri savuşturma yeteneklerini etkiliyor olabilir.

Gazetede aynı zamanda McDonald's'ın, şirketine bağlanan yüz altıncı ülke olan Bolivya'da ilk restoranını açtığını okudum. Aniden, şirketin bir iş dergisine verdiği bir ilanı gördüğümü anımsadım. İlanda dünyanın bir fotoğrafı görülüyordu ve başlığı, "Genişleme planımız" idi. Galiba gübre ve hayvan gübresi akışının *fibropapilloma* oluşumuna neden olan virüsler açısından iyi haber olması gibi, McDonald's'ın ve daha geniş anlamıyla simgelediği kültürün her zaman yeni bölgelere yayılması küresel egemenlik virüsü veya daha iyisi, dementia için iyi haber olsa gerek.

En sonunda, başyazının da kabul ettiği üzere "hiç kalkmayan buz tabakasının erimesi, denizlerin yükselmesi, kıyı kentlerini su basması, seller, fırtınalar, hastalıklar ve içinde yaşanmaz hale sokulmuş vahşi yaşam" gibi felaketlerle sonuçlanabilecek küresel ısınmayı düzeltmek için sera gazlarının yayılmasının azaltılması emrini verme girişiminde bulunmanın "endüstri üzerine gerçeklere dayanmayan, gerekçesiz ve yasadışı bir saldırı" olduğunu bildiren bir başyazı okudum. Başyazı, dünya çapında iklimbilimcilerin büyük çoğunluğunu da içermek üzere, küresel ısınmanın meydana geldiğine inananları "korkak tavuklar topluluğu" ve "ayrı kanat azınlık" olarak nitelendiriyordu. Üretime yaşamın üzerinde değer vermeye başladığımız an, tüm bu zorlandığımız saçmalıklardan bıkmış olduğum halde, yine de kendimi okuduklarıma inandırmak için yazıyı birkaç kez inceledim.

Yıllar önce bu gazetenin editörlerinden bir tanesine başyazılarının amacının ne olduğunu sormuştum. Yanıtı, karşılaştığım ve tarafından verilmiş en dürüst demeçti: "İnsanlara ne düşüneceklerini söylemek."

Dünya yanıp kül oluyor. Güçler şaşırtıcı ve yalan. Ne yapacağız?

Kültürümüzün ölüm dürtüsünün kötü bir örneği olarak Cassini araştırmasını seçmem haksızlıktı. Gerçek, Cassini'nin olağandışı olmadığıdır ki sanırım önemli olan her zaman buydu. Gezegene radyoterapi uyguluyoruz. Yüzlerce ton nükleer atık, batık nükleer denizaltılardan binlerce ton plütonyum, rutenyum, amerikyum, kesyum 137, radyoaktif iyot ve birçokları arasından Britanya'nın Sellafield nükleer işlem fabrikasından düzenli olarak atılan diğer toksik atıklara kadar her şey okyanusun dibine yayılıyor. Yazar Marilyn Robinson şunları belirtiyor: "Sellafield ve daha genel olarak İngiliz hükümetinin nükleer ve çevresel politikalarını anlamayı denerken ortaya çıkan ilk sorular şunlardır: Nasıl böylesine paçayı sıyırdılar?"

Birkaç ay önce Rusya'nın Ulusal Güvenlik Konseyi eski sekreteri Birleşik Devletler yetkililerine en azından yüz bir kiloton nükleer silahın kayıp olduğunu açıkladı. "Bavul bombaları" adı verilen bu savaş

başlıkları adından da anlaşılacağı üzere bir bavulun içinde kolayca fark edilemeyecek bir biçimde taşınabilecek kadar küçüktürler. Ne Amerikan hükümeti ne de birleşik basın bu kayıp nükleer silahlarla ilgili bir imada bulunmadılar.

Cassini'nin doğurduğu tehlikeyi düşünürken, kayıp bavul bombalarını da anımsayın. Aynı zamanda Güney Washington'da Hanford Nükleer Rezervi'nde bulunan radyoaktif sarnıçları hatırlayın. Bu sarnıçlar yeraltı sularına ve kısa zamanda çoktan etrafı çevrilmiş olan Kolombiya Nehri'ne sızıntı yapıyorlar. Bunlar aynı zamanda bir düzen içinde patlıyorlar. Hiç kimse de birçoğunun içinde ne olduğunu bilmiyor. 1950'lerde Birleşik Devletler'in ne olacağını görmek için Hanford'da rüzgar yönünde yaşayan vatandaşlarını kasıtlı radyasyon tahliyeleriyle karşı karşıya getirdiğini anımsayın. Aynı zamanda nükleer denemeler –dünya çapında yüzlerce nükleer bombanın patlatılması– nedeniyle bir kutuptan diğerine canlı varlıkların bedenlerinde plütonyum tortularının bulunmuş olduğunu hatırlayın. Yine 1950 ve 1998 yılları arasında bu ülkede kadınlardaki göğüs kanseri oranının ellide birden sekizde bire yükseldiğini anımsayın.

Bunu söylemekten nefret ediyorum, ama Cassini pek görülmemiş bir şey değildir.

Kendime Ait Bir Yaşam

"Cennet ve dünya arasındaki en büyük erdem, yaşamaktır."

I Ching'den

Bordro ekonomisinin sona ermesini istemek, onun varolmasını engellemiyor. Saatlerimi satmayı durdurma kararım ne yiyecek ne de kalacak bir yer konusundaki gereksinmemi azaltıyor. Başka bir deyişle, tumturaklı felsefeme karşın yine de biraz para kazanmak için bir yol bulmak zorundaydım.

Şanslıydım. İyi para kazanacağın bir işe girme olanağına sahip olmak ve yürüyüp gitmek ile, her şeyden önce bu olanağın verilmemiş olması arasında dünyalar kadar fark vardır. Üniversiteden mezun olduktan hemen sonra öylesine yoksul olduğum bir dönem vardı ki, yiyecek alacak parayı bulmak için alüminyum teneke kutular topladım. Ama işler gerçekten kötü gidecek olsaydı, yalnızca bir işe girebilirdim. Ya da annemden borç para alabilirdim (bu çok büyük sıklıkla yaptığım bir şey). Açlıktan ölmezdim. Aynı şey dünyadaki insanların büyük bir çoğunluğu için söylenemez.

Annemle babamın boşanmaları sırasında babam ev dışında her şeyi aldı. Hisse senetlerini, Jackson Hole'daki apartman dairelerini ve fast-food bayiliklerini olduğu gibi, gerçekten (parasal olarak) varlıklı bir insanda olması gereken diğer oyuncaklar ve giyim kuşamı da o almıştı. Ancak ev değerliydi ve yıllarca yarış pistlerinden sanat galerilerine kadar birçok yerdeki işlerde çalıştıktan sonra, annem onu sattı. Eline geçen para, büyük bir olasılıkla, ömrünün sonuna dek bordro ekonomisine yeniden dönüş yapmaya zorlanmaksızm yaşamını sürdürebilmesi için yeterliydi.

Bir plan yaparak konuyu açtım. Arılarla çalışmayı seviyordum ve küçük ölçekli ticarî arıcılık yapmama yetecek kadar parayı borç almak istedim. Bu yolla sezon sırasında sıkı çalışabilir ve sezon dışı zamanı da okumak, düşünmek ve yazmak için kullanabilirdim. Annem razı oldu.

Arılarla geçen zamanımda bazı yönlerden tam bir başarısızlığa uğradım: hepsi öldüler – iki kez. Her iki seferinde de hata bende değildi.

Ama bu ne milyonlarca ölümü görmenin verdiği acıyı, ne de başarısızlık hissini azaltıyor.

Bu çok üzücü değil, yalnızca aldatıcı bir biçimde başladı. Arkansas'da, bu işi bırakacak olan bir adamdan üç yüz arı kovanı satın aldım. En azından bana başta söylediği ve galiba bankaya söylemeye devam ettiği şey şuydu: şansı çok kötü gitmişti. Birkaç yıl önce Oregon'dan buraya taşındığında sekiz yüz kovanı vardı, ama yüzlerce kovanı şu veya bu nedenden ötürü kaybetmişti. Birkaç yüz kovanını nehirler ve sulanmış soya fasulyesi alanlarının arasındaki çok güzel noktalara yerleştirmişti. Hiç kimse ona Güneyde her kış nehirlerin taştığını söylememişti ve o, ilkbaharın başlarında kovanları bıraktığı yerleri ziyarete gittiğinde ağaçların yüksekteki dallarına takılmış birkaç boş arı kovanı dışında hiçbir şey bulamamıştı. O yıl, daha sonra yağa bulanmış bir yığın paçavranın kendiliğinden tutuşup yanması sonucunda depolanmış yüzlerce arı kutusunu bal eviyle birlikte kaybetmişti. Banka geride kalan 150 kovanının ya da anladığım kadarıyla ipotek memurlarının bildiği 150 tanenin peşindeydi. Tüm bildiğim, 150 kovanı bankadan, bir o kadarını da bu adamdan satın aldığımdır. Ondan satın aldıklarım, gittiğim yoldan yalnız başıma dönemeyeceğim, labirentimsi yollardaki noktalara yerleştirilmişti.

Arıları, birçok yönden arıcılar için bir cennet olan Kaliforniya'ya götürdüm. Orada kışlar sıcaktır ve hemen hemen her zaman çiçeklenmiş bir şeyler bulunur. Ek olarak, tek rekoltenin yoğunluğu fazladan para kazanmak demektir.

Modesto, Kaliforniya Şubat ayında beyaz çiçek açmış badem ağaçlarıyla kaplı ve kilometrelerce uzanan inişli çıkışlı tepeleriyle çok güzeldir. Yüz binlerce dönümdeki bitkiler gerekli bir eşzamanlılık içinde çiçek açarlar ve eğer polenler çiçekten çiçeğe taşınmazlarsa, bademler gelişmezler. Her ne kadar kilometrelerce uzanan badem çiçekleri güzel görünseler de, Frankenstein'in canavarı kadar anormallerdirler. Bu yoğun şekilde bir araya toplanmış meyve bahçelerinde meyve vermeleri için polenlenecek çiçeklerin hayret verici sayıları bütünüyle yabanarıları, pervaneler, eşekarıları, kınkanatlılar ve başkaları gibi yabani po-

lenleme yapanların kapasiteleri ile birbirine fazlasıyla uyar. Bademi ağacı yetiştiren çiftlik sahiplerini, üç haftalık çiçek verme sırasında arılarını getirmeleri için arıcılara kovan başına 40 Amerikan dolarına kadar ödeme yapmaya zorlar.

Bademler polenlemeyi gerektiren tek ekin değildir. Elmalar kirazlar, armutlar, ağaççilekleri, kızılcıklar, yabanmersinleri, salatalıklar, karpuzlar, misk kavunları... Her biri yoğun şekilde bir araya toplanmış olan bu ekinler meyve vermeleri için benzer biçimde yoğunlukta bir araya toplanmış arı kovanlarını gerektirmektedir. Aynı şey diğer ekinlerin tohumları için de geçerlidir –soğan, karnabahar, marul, havuç, lahana, brokoli, turp... Arılar olmaksızın bu ekinler yok olurlar.

Doğru bağlantıları olan arıcılar, karşılığında çok para kazanabilirler. Bademlerden birkaç hafta sonra erikler (kovan başına 15 Amerikan doları), elmalar (kovan başına 12 Amerikan doları) kirazlar (kovan başına 12 Amerikan doları) ve başkaları gelir.

Arıları taşımak şimdiye dek yaptığım en zor iştir. Onları geceleri taşırsınız çünkü gün içinde uçarlar. Eğer kovanları o zaman taşırsanız, araziye dağılmış olan tüm bu arıları ardınızda ölüme terk etmiş olursunuz ki bu kovanın büyük bir bölümünü kapsar. Şaşılacak biçimde cömert bir çift olan bir başka arıcı ve eşiyle işi paylaşırdık. Bir keresinde haftalarca evlerinde kalmama izin verdiler ve tüm kira ödeme önerilerimi reddettiler. Karşılığında onları bir kez akşam yemeğine götürmeme izin verdiler, ama paramı boşa harcamamam için Burger King'e gitmemizde ısrar ettiler.

Her akşamüstü saat üç civarlarında, Glen ve ben çatallı kaldırıcı ve kovanların altına konulan yassı yatakları hazırlamaya başlardık ki hava kararmaya başladığında kovanların olduğu noktaya gidebilelim. Sonra kamyonu yükler –şaşırmış arılar her yerde kaynaşırlardı– ve kovanları bağlardık. Sonra kovanları çözer ve kamyonu boşaltırdık, çünkü ek ağırlıktan kamyonun dingili çamura batmış olabilirdi. Çatallı kaldırıcıyla kamyonu çekip çıkartırdık; kamyonu yeniden yüklerdik –şaşırmış arılar *hâlâ* her yerde kaynaşırlardı– kovanları yeniden bağlardık; bir meyve bah-

çesine gitmek için bir veya iki saat yol giderdik; kamyon yeniden çamura saplanırdı; çatallı kaldırıcıyla onu bir kez daha kurtarırdık; yetiştiricinin sözleşmesini yaptığı kadar kovanı boşaltırdık; bir başka meyve bahçesine giderdik ve kamyonu boşaltana kadar bu işlemi tekrarlardık. Sonra makineyi temizler ve bir sonraki gece için mümkün olduğunca hazırlardık. Belki sabah saat ondan akşamüstü ikiye kadar uyur, kalkar ve yeniden başlardık. Bu işe başladığımızda bir hafta veya on gün bu tempoda giderdik.

Bu yorucuydu. Yağmurlu bir gecede işin sonuna doğru beni ânında hipnotize ettikleri için cam sileceklerini çalıştıramadığımı anımsarım. Bir başkasında yolculuğun son üç saatinde gözlerimi her kırpışımda içinde stop lambalarının kırmızı ve bulanık izlerini gördüğümde aklımdan geçen tek şey "otomobil hipnozu, otomobil hipnozu" olurdu. Bunun yanı sıra, bir gece Glen'in koruyucu giysilerini unuttuğunu hatırlıyorum. Yük hafif olduğundan ve doğru düşünüp karar verme yetimiz bulanıklaştığından, ne olursa olsun ilerlemeye karar verdik. Arılar onun arıları olduğu için benim yalnızca aracı kullanmama ve onun benim giysilerimi giyerek işin çoğunu yapmasına karar verdik. Hiçbir sorunla karşılaşmadık ve Modesto kenti içindeki noktaya yaptığımız geri dönüş yolculuğu da aynıydı. Orada, çoğu Şubat gecelerinde olduğu gibi, yine sis vardı ve gördüğümüz tek tük araçlar, polis arabaları ve diğer arı kamyonlarıydı. Saat sabahın dördüydü. Kovanları indireceğimiz noktaya ulaştık ve Glen yükü boşaltmaya başladı. Dikkatim dağıldı ve bir ağacın altından çok yakın geçtim. Bir dal, hızla arkadaki arı kovanlarının en üst sırasının üzerinden geçti. Kamyonu durdurdum ve acil bir durum söz konusu olduğu için giysim olsa da olmasa da, kendinden geçmiş arıları kutuların içine geri sokmaya başladım. Her yerde kaynaşıyorlardı. Yığınla arı birbirlerini rahatlatmak için bir araya kümelenmişti. Bazıları ayakkabılarımın ve çoraplarımın üzerinde ve pantolonumun paçalarından yukarıya doğru kaynaşıyorlardı. Onlara vurup ezdim ama yüzlercesi vardı. Küfretmeye ve giderek daha yüksek sesle sövmeye başladım. Glen'e hemen döneceğimi söyleyip caddeye, ne yaptığımı görmeme yetecek kadar ışığın olduğu yere koştum ve giysilerimi bir

hamlede çıkarttım. Onları yeniden üzerime giydim ve hâlâ pantolonumdan yukarı gömleğime doğru çıkmakta olan arılara küfredip giysilerimi tekrar çıkarttım. Gömleğimin ve pantolonumun üzerinde bir o yana bir bu yana zıplayıp dururken hâlâ sövüp sayıyordum. En sonunda kendime geldiğimde, dört şeritli bir yolun ortasında, ayağımda çoraplarım ve ayakkabılarım, üzerimde iç çamaşırım ve ellerimde uzun deri eldivenlerimle ayağımı yere vurup durduğumu ve acı acı bağırdığımı fark ettim. Giysilerimi gerisin geri üzerime giyerken gülmeye başladım ve yardım etmek için geri döndüğümde daha çok gülüyordum. Arılar yeniden pantolonumun paçalarında kaynaştılar ve onları avuçlarıma doldurup evlerine geri götürürken tek yapabildiğim kendime gülmek ve gülmeyi sürdürmek oldu.

İlk kez yaşamım kendime aitti. Bir daha asla, en azından ileriyi görebildiğim kadarıyla, bir başkası için çalışmam gerekmeyecekti. Ne gece ne de ertesi gün boyunca çalışmaktan gocunmuyordum, çünkü çalışma kararını kendim veriyordum. Arıların beni sokmasını da önemsemiyordum, çünkü bunu yapanlar benim baktığım arılardı.

Her gün yeni bir maceraydı *–benim maceram–* ve zaman asla geçip gitmesini istediğim değil, tadına vardığım bir şeydi. Beysbol oynayan bir dizi göçmen işçi gördüğümde onlara katılmak için çitin üzerinden atlayıverirdim. Ben İspanyolca bilmem ve onların bildikleri tek İngilizce cümle "İyi atışlar" olunca sonraki üç saat boyunca her tek ve çift atıştan veya hatadan sonra birbirimize bu cümleyi söyledik ve gülümsedik.

Badem ağaçlarının çiçek açmaları sona erdikten kısa bir süre sonra arıları portakal ülkesine, Fresno'nun güneyindeki Orosi'ye götürdüm. Küçük beyaz çiçekler kokularıyla havayı dolduruyorlardı. Verim o kadar çoktu ki üç yüz kovanın hepsini bir noktada bıraktım ve yine de arılar bal yaptılar: hafif, lezzetli, tatlı.

Kovanları koyduğum arazinin yakınında şaşılacak biçimde cömert olan bir başka çift yaşıyordu. Beni akşam yemeğine davet ettiler ve bana yıkanmam için bir yer gösterdiler. Batı Hemisphere'deki en büyük

arı çiftliğini işletiyorlardı. İncirler, eşekarıları tarafından polenlenirler. Bu sadece herhangi bir eşekarısıyla olmaz, ancak yumurtalarını yalnızca yenmeye uygun olmayan belirli bir tür incirin içine koyan belirli bir tür ile olur. Yumurtalar çatlarlar ve tırtıllar meyveyi yiyip bitirirler. Sonra orada pupa halini alırlar. Meyve dalından yere düşer. Minik yetişkinler ortaya çıkarlar, çiftleşirler ve yeni incir çiçekleri bulmak için uçarlar. Yumurtalarını koyarken eşekarısı inciri polenler. Her iki türün de bir sonraki nesli iyi hizmet gördüler. Bu adam, çiftliğinden yenmeye uygun olmayan incirleri topladı, onları kesekağıtlarına koydu ve onları yenmeye uygun incir yetiştirenlere sattı. Onlar da bunları meyve bahçelerine yerleştirdiler. Eşekarılarının yeni nesli ortaya çıkacak; incir çiçeklerinin içine girecek. Ama sonra, ne yazık ki yumurtalarını bırakmak için uygun bir yer bulamayacak. Buna rağmen polenleme yapıldı.

Çiftliğin arazisi devlet tarafından büyük büyük büyükanne ve babasına işlemeleri koşulu ile verildiğinden ve başarılı olan tüm nesiller toprağı ipotek etmekten daha iyisini bildiklerinden; –daha önce devrimleri mahkum etmesinden söz ettiğimiz çelişkinin tarım alanındaki karşılığıyla– kültürümüz içinde sürdürülebilir tarımda çabaları en sonunda mahkum eden değişik bir biçimle yüz yüze gelmemişti. Ekonomik üretim, kaynakların üreticilere doğru aktarılmasını gerektirirken, çevreyi düzenlemeye yönelik üretim, özellikle toprağı içerecek biçimde, kaynakların doğal toplumun tüm üyelerine geri döndürülmesini gerektirir. Bu yüzden sık ve bağlı olmayan bir düzeni vardı. Günleri, benimkiler gibi, tadına varılmış ve özellikle paylaşılmış gibi görünürlerdi. Ötenazi uygulanacak hayvanları toplamak için, kayıp hayvanların sahipleri gelene dek alıkonuldukları yeri düzenli olarak ziyaret ederdi. Kör bir at, üç bacaklı bir köpek ve birkaç tane kısmen kör, çok sayıda sıska, yine de mutlu (ve ameliyatla yumurtalıkları veya cinsel organları çıkarılmış) kediler ve bir sürü erkek tavus kuşu ("Babam eski çiftlik evinde kendi başına yaşıyor ve eğer herhangi bir şey olursa, öğrenmek için tavus kuşlarını dinleyebiliriz.")... At bile etrafı çitle çevrilmemiş olarak yaşıyordu. Hepsi incir ağaçlarının arasında serbest olarak başıboş dolaşıp duruyorlardı.

O ilkbaharın her ânı, yeni bir anlam doğuyordu; sanki dünyayı ilk kez görüyordum. Fresno hayvanat bahçesine gittim. Orada, betonla kaplı küçük bir araziyi adımlayan yalnız bir kurt gördüm – normal olarak kurt, günlerce koşabilen bir yaratıktır. Yanımda duran kadın çocuğuna, "İşte bu büyük kötü kurt," dedi. Ben de, "Bir başka sanayici doğdu," diye düşündüm. Normal olarak günün ilk ışıklarıyla ve akşam karanlığında en uzun ağaçların tepelerine tırmanan ve oturdukları yerde sessizce güneşi seyreden Colobus maymunlarını gördüm. Bunlar, ağaçlar ve ufuk görüntüsü olmayan küçük bir kafesin içinde oturup sallanıyorlardı.

O günlerde zamanımın büyük çoğunluğunu Toyota marka pikapımın ön tarafında yaşayarak; yerimi giysilerim, aletlerim, defterim, parmaksız beysbol eldivenim ve iki cins köpeğimle paylaşarak geçiriyordum. Çoğu geceler birlikte ön tarafta uyuyorduk veya bazen onlar ön tarafta uyurken ben uyku tulumumu yere serip yatıyordum. Köpeklerden bir tanesi, dişi olanı kör olmak üzereydi ve diğeri, erkek olanı hemen hemen sağırdı. Özellikle erkek olanı, asla yorulacakmış gibi görünmezdi. Kulakları rüzgardan uçuşarak ve dili dışarıya sarkmış bir durumda oradan oraya koşardı. Sonsuza dek sürecek olan bir Noel sabahında, üzerinde pijamalarıyla o hediyeden bu hediyeye koşturan ve, "Oh, anne, bir basket topu! Hep bir basket topum olsun iste... Ah, şuna bak! Bana bir kitap almışsınız. Kitap okumayı çok severim," diyen ölümsüz bir çocuktu. Ona bir köşede oturmasını söyleseydim ve o beni duymuş olsaydı, eminim oraya koşturur, "Hey koçum! Hep bu köşede oturmak istemişimdir. Teşekkür ederim. Teşekkür ederim. Teşekkür ederim," der gibi kuyruk sallardı. Bunu onun akıllı olmadığını anlatmak için söylemiyorum. Beni duyduğunda bile söz dinlemediği zamanlar, dinlediğinden çoktu. Özdeyişlerinden bir tanesi sanki, "Kurallar kabul edilmek ve sonra bilmezliğe gelmek içindir," gibiydi. İsteklerime özellikle aldırmadığı zamanlarda bile, her zaman olduğu gibi yaşamın bolluğu içinde coşkulu ve neşeli bir biçimde davranırdı.

Daha iyi bir öğretmen düşünemiyorum.

Bağ

"Amacımız çok eskilere ve onların yollarına öykünmek değil, insana ait varoluşun yönlerini kendimiz için yaşamak olmalıdır. Onları gördüğümüzde özlem gibi bir duygu meydana çıkar. Aksi taktirde, çağdaş olan sonsuza dek yüzeysel kalacakken, gerçek olan eski, uzak ve bu yüzden dışımızda kalacaktır."

Mr. Aoki

Birkaç yıl önce, Ormancılık Hizmetleri müdür muavini Grey Reynolds'a, "Eğer endüstriyel ormancılığın yaşam çeşitliliği ile uyumsuz olduğunu keşfedersek, o zaman ne olur?" diye sorma olanağım olmuştu. Soru tabii ki saçmaydı. Bunu o gün kendisine koçluk yaptığım, yüksek atlamacı bir lise öğrencisine de belirtmiş, "Ne aptalca bir soru! Onların uyumsuz olduğunu herkes bilir," yanıtını almıştım. Reynolds'ın o akşam soruyu yanıtlamaması, gencin yanıtını onaylıyordu. "Ne yapmamızı istiyorsunuz? Çamurdan kulübelerde mi yaşayalım?"

Kitlesel üretimin gereksinimlerinin iyi bir kültürün gereklerine karşı ve uzun dönemli hayatta kalma ile uyumsuz olduğuna dikkat çekmem, sıcak duşlardan, beysbol oyunundan, iyi kitaplardan veya Beethoven'dan hoşlanmamak anlamına gelmez. Ürettiğimiz parçaların –en azından iyi olanların– daha geniş süreçlerden ayrılabilir olmalarını isterim. Barajlar ve nükleer güç fabrikaları inşa etmeksizin sıcak duşlar alabilmemizi arzu ederim.

Birtakım düzeylerde bu tabii ki *olasıdır*. Odun sobamın üzerinde suyu ısıtacak, sonra onu, bir kordonu çektiğimde başımdan aşağıya suyu salıverecek bir su deposunun içine boşaltacak bir sistemi kurmak uzun zaman almazdı. Ancak odun sobası için metal ve camı nereden bulurum? Kordonu veya su deposunu nereden alırım? Odunu nereden bulurum? Kendi kendimizi bir köşeye sıkıştırdık gibi görünüyor.

Lewis Mumford'un gözlemlediği üzere seçimlerimiz kaba bir biçimde sınırlandı: "Teknokrat toplum tarafından zorla kabul ettirilen koşullar altında insanın yaşamsal organlarının sağlam parçalarının tümü, büyük makinenin anlamsız varlığını sürdürmek adına alınıp bozuk makinenin tamirinde kullanılacak olsa bile, insanoğlu açısından hızlandırılmış teknolojik ilerleme için onun planlarıyla 'uyuşum içinde olmanın' dışında hiçbir ümit yoktur." Aynı zamanda belirttiği gibi, yine de her şey kaybedilmiş değil: "Ancak makinenin mitinden kendisini kurtarmış olan bizler için bir sonraki hareket, dahil olduğumuz bizim hare-

ketimizdir. Biz yürüyüp gitmeyi seçtiğimiz anda teknokrat hapishanesinin kapıları, paslı menteşelerine rağmen otomatik olarak açılacaktır."

Onun biraz iyimser olduğunu düşünüyorum. Her ne kadar makinenin *mitinden* kendisini kurtarmak, zorunlu olduğu kadar olası olsa da, makinenin kendisinden kurtulmak o kadar da basit değildir. Çağdaş ekonomi her akışı zor olan karmaşık bir ağdır ve kişisel olarak bu karışıklıktan kurtarmak zordur; (çoğu uzun zaman önce kaybedilmiş) bilgiyi, ileriyi görmeyi, çabayı, dikkati ve toprağa ulaşmayı gerektirir. Çağdaş ekonominin birbirine bağlanmış doğasının yanında uygarlıkla birlikte ortaya çıkan nüfus yoğunluğu, kaynakların tüketilmesi ve çevresel bozulma göz önüne alınırsa, tüm bir topluluk için kendisini bu ağdan kurtarmak neredeyse olanaksız gibidir.

Yiyecek, çağdaş ekonomiden geri çekilmenin güçlüğüne örnektir, çünkü yiyecek olmaksızın yaşayamazsın ve çoğu insan kendi yiyeceğinin tümünü üretemez. Ve çağdaş bir kişinin yiyeceğini sağlama konusunda kendine güvenmesi ne kadar yaygın değilse, bir topluluğun kendi yiyeceğinin hepsini kendisinin sağladığı da hemen hemen duyulmamış bir şeydir. Bu yalnızca son zamanlarda olan bir olaydır. Sadece yüz elli yıl önce burada Spokane'de yaşayan yerliler kendilerine güvenli ve güçlü bir biçimde yaşarlardı. Başlıca ürünlerinden bir tanesi, örneğin, somon balığıydı. Büyük balık sürülerinin geçtiği sırada insanlar şelalelerin altına, somon balıklarının yumurtlamak ve ölmek için geçtikleri yolun üstüne balıkların üzerinden sıçradıkları kutular yerleştirirlerdi. Somon balıklarından bazıları kutuların içine düşerlerdi; burada yaşayan insanlar bunları yerlerdi ve daha sonra yemek için kuruturlardı. Somon balıkları ve insan toplulukları birlikte varoldular ve tahminen sonsuza dek böyle olabilirdi. Şimdilerde somon balıkları özgürce akan bir nehir olan Kolombiya'yı mahveden barajlar tarafından öldürülmemiş olsalardı bile, burada Spokane'de somon balıklarının uzun dönemde besleyebileceğinden çok daha fazla sayıda insan yaşıyor –ilçe nüfusu 300.000 kişi. Topluluk nehirden başka yiyecek de elde edemez; Spokane Nehri yakınındaki işaretler nehrin balıklarının –orada yetişen ve onlara katılmış olan alabalıkların– zehirlenmiş oldukları konusunda uyarıyor.

Geçenlerde bir akşam George'la birlikte yemeğe gittik. Balık yemedik. Onun yerine yemeğimizi harika bir Vietnam restoranında yedik. Ben limon sosuna yatırılmış tavuk, yanında kırmızı biber yedim. George ise kızgın yağda çevire çevire pişirilmiş sebzeler yedi. Her iki yemek de mükemmeldi ve her ikisi de Spokane'den çok uzaklardan gelen yiyecekleri içeriyordu. Her ne kadar aşçıya tavuğun ve diğer gıda maddelerinin nerelerden geldiklerini sormadıysak da, bütünüyle mantığa uygun bir senaryo kurmak zor değil. Şöyle ki: tavuk Arkansas'da fabrikamsı bir çiftlikte yetiştirilmişti. Üretim yerinin sahibi bu ülkenin tavuklarının dörtte birini sağlayan ve onları Japonya gibi uzak yerlere gönderen Tyson Foods'dur. Tavuk Nebraska'dan gelen mısır ve Kansas'dan gelen buğday ile beslenmişti. O hafta içinde Tyson tarafından işlemden geçirilmiş onyedi milyon tavuktan biri olan bu tavuk dondurulmuş ve PACCAR tarafından yapılan bir kamyona konulmuştu. Kamyon Teksas'ta üretilen plastikten, Avustralya'dan kazılıp çıkarılan maden cevherinin ve Güney Afrika'dan çıkarılan kromun Japonya'da preslenmesiyle elde edilen çelikten ve Jamaika'dan kazılıp çıkarılan boksitin Birleşik Devletler'de işlemden geçirilmesiyle elde edilen alüminyumdan yapılmıştı. Parçalar Meksika'da bir araya getirilmişti. Dondurulmuş tavuklardan oluşan yüküyle birlikte bu kamyon Spokane'e doğru yol alırken Suudi Arabistan, Venezuela, Meksika, Teksas ve Alaska yönetimi altında çıkarılan petrolün Teksas, Oklahoma, Kaliforniya ve Washington'da arıtılmasıyla elde edilen yakıtı yakmıştı. Tüm bunların yanı sıra evimin hemen önünde tavuklarım var.

Sebzelerden oluşan yemeğin hazırlanması da daha az karmaşık değildi. George'un tabağındaki, kızgın yağda kısa süre içinde çevire çevire pişirilmiş sebzeler arasındaki brokoli Meksika'da yetiştirilmişti. Arazi diğer şeylerin yanı sıra Birleşik Devletler'de elde edilen amonyum nitratla, Florida'daki çökeltilerden Freeport McMoRan tarafından çıkarılan ve işlenen fosforla, Sasketchewan'daki potas çökeltilerinden elde edilen potasyumla gübrelenmişti. Bu potas Texasgulf, Swift, PPG Industries, RTZ veya Noranda gibi çok uluslu madencilik, petrol ve

kimyasal şirketlerinden herhangi bir tanesi tarafından işlenmişti. Yuttuğumuz böcek ilaçları eşit derecede kozmopolittir.

Yemeklerimizin neredeyse her yönü ile ilişkisi olan bir başka şirket 50 ülkede 350 şubesi bulunan AKZO idi. Yemekte onların 10.000 çeşit kimyasal ürünlerinden birçoğu kullanılmıştı: Tyson'a görece hastalıktan uzak çalışma olanağı veren tavuk aşıları, otomobil astarları, tarım ve üretim işlemlerinin birçok adımında kullanılan kimyasallar ve benzerleri...

Bu gerçekten uluslararası bir yemekti ve bu durum yalnızca bir Vietnam restoranında yememizden kaynaklanmıyordu. Kaliteli bir yemek yemenin basit zevki, iyi yağlanmış bir makine benzeri çalışan küresel ekonominin karma karışık ve birbirine bağlanmış doğasını ortaya koyarak, gerçekten binlerce insanın sayısız ülkede birçok şirket için çalışmasını içeren işlemlerle bağlantılıdır.

Yemeğin arkasındaki işlemler yalnızca çağdaş ekonomi ağının karmaşıklığını değil, aynı zamanda yıkıcılığını da ortaya koyar. Yemeğimiz kaçınılmaz biçimde dünyanın bir yanından diğer yanına çok zararlı etkinliklerle bağlantılıydı: Tyson Food's'un tekeli ve "yaşam veya sağlık için tehlike oluşturacak biçimde birleşme karşıtı" düşünceler, fabrikamsı çiftliklerin korkunç acımasızlığı ve alçaltılması ve Arkansas'da su kirliliği; Nebraska ve Kansas'da toprağın üst tabakasının kaybı, Meksika'da işçi sömürmenin tanımlanamaz alçaltıcılığı, Japonya'da hava kirliliği, Avustralya, Güney Afrika ve Jamaika'da toksik madencilik atıkları, dört eyaletteki rafinerilerin neden olduğu kimyasal kirlilik ve dört ülkedeki petrol araştırma ve incelemesinin niteliğini yitirmesi, toprağın toksik duruma gelmesi, yeraltı sularının zehirlenmesi, işçi sömürmedeki artış ve Meksika'da tarım işçilerinin zehirlenmeleri, Birleşik Devletler ve Kanada'da hava, su ve toprak kirliliği ve benzerleri... Yiyecek, acımasızlık kirlilik, sömürme, alçaltılma... Hepsi çağdaş ekonomi denilen bu anlaşılması ve izlenmesi güç ağın içinde birbirlerine bağlıdırlar.

Amaç, ne George'un ve benim kendimize özgü ikiyüzlülüğümüzü doğrulamak, ne de Tyson, PACCAR veya her ne kadar Birleşik Devletler'de en çok kirlilik yaratan tek şirket olsa da Freeport McMoRan'ı

açık bir biçimde kınamaktır. Amaç, tersine, çağdaş ekonominin birbirine bağlılığına ve neden olduğu yıkıcılığın her yerde görülebilirliğine dikkat çekmektir. Aynı alıştırma, giydiğimiz giysiler (askerî diktatörlükle yönetilen Burma'da işçileri kötü çalışma koşulları altında, düşük ücretle uzun saatler çalıştıran fabrikalar, pamuk bitkisine sıkılan böcek ilaçları, çoklu-propilen gaz içeren petrokimyasal maddeler), içinde yaşadığımız evler (kontrplâktaki formaldehit gazı, orman ağaçlarını kesme, balıkların ve vahşi yaşamın yok edilmesi), diğer tüketici ürünleri (her yıl iş başında öldürülen 40.000 Amerikalı işçi) veya ağın ince tellerini titreten başka herhangi bir etkinlik için de yapılabilirdi.

Eğer üretime verdiğimiz önem kaynakların üreticilere aktarılmasını gerektiriyorsa, ki bu açık bir biçimde görülebilir, eğer kaynakların zaten varlıklı olanlara aktarılması, Ruth Benedict'in gözlemlediği gibi, "bir bireyin avantajının diğerlerine karşı kazandığı bir zafer olduğu ve zafer kazanmamış olan çoğunluğun değişebildikleri kadar değişmek zorunda kaldığı" bir kültürün bir özelliği ise, eğer bu aktarma aynı zamanda geniş çaplı bir eşitsizliğin ve güvensizliğin bir nedeni ise, o zaman üretime aşırı önem vermemizin savaşçılığa yol açmasının bir anlamı olur. Zenginler sahip olduklarını korumak ve sahip olmadıklarını almak zorundalar. Bu, tavukları öldüren çakalları yok etmek istediğim zaman, tam olarak kendimde gözlemlediğim şeydir. Üretime önem verme, kişisel mülkiyete önem vermeyi gerektirir. Kişisel mülkiyete önem verme, bu mülkiyeti koruma yolunu gerektirir. Bu mülkiyeti koruma yolu, sonunda öldürmeyi gerektirir.

Sıcak duşların barajlara, nükleer güç fabrikalarına, hidrojen bombalarına ve napalme dayandırıldığını belirtmenin çılgınlık olduğunu söyleyebilirsiniz. Ben de, eğer bunlar sıcak duş almak için gerekli değillerse, bunları yapmış olduğumuzu düşünmenin daha çılgınca olduğunu söylerdim.

Bana, her ne kadar, ikisi birbirine bağlıymış gibi görünse de –yani, sıcak duşlar, bilgisayarlar, aşılamalar, büyük ligin beysbol oyunları ve Mozart'ın bestelerinin bulunduğu CD'ler, içinden çıkılamaz şekilde küresel ısınma, evrimsel erime, her yerde görülen soykırım, insan olamayan can-

lılara karşı kurumsallaştırılmış acımasızlık, "değişebildikleri kadar değişmek zorunda kalanlar", yüksek oranlarda hapis cezası, ve NASA uzay araştırmaları ile bağlantılı olsa da– böyle olup olmadıkları gerçekten önemli değildir. Bir an için olduklarını varsayın. CD'lerin soykırıma değdiğini mi tartışacaksınız? Grey Reynolds'ın öneriyor gibi göründüğü üzere, bu dengelerin adil olduğunu dile getirmek, kişinin işleyen bir toplumun üyesi olmaya uygun olmadığını düşündürecektir. Bu, kişinin başkalarının acılarına ve kendi vicdanına karşı sağırlaştığını gösterecektir.

Şimdi de bunların birbirleriyle bağlantılı olmadıklarını varsayın. Kültürümüzün olumsuz özelliklerini taşımayan sıcak duşlara, elektronik postalara ve satranç oynayan bilgisayarlara sahip olabilirsiniz. Bu, akla derhal daha da güç bir soruyu getirir. Bu durumda, her yerde görülen soykırım, kitle tecavüzleri ve biyolojik erime niçin oluyor?

Başlıca bağ nedensel değil, çünkü benim sıcak duş almam nedensel olarak Treblinka gaz odalarındaki sağanak yağmurlara neden olmuyor. Her ikisi de sonuçta aynı soydan geliyorlar ki bu, denetleme gereksinimi ve kendisini diğer tüm düşüncelere sağırlaştırma istekliliğidir. Sözünü ettiğim, başından aşağıya dökmek için basit bir biçimde suyu ısıtma hareketi değil. Diğerlerini –insan veya değil, canlı veya "cansız"– düzenli olarak, isteğimize göre yola getirmekten söz ediyorum. Benim duş almam ve Yahudilerin gaz odalarında öldürülmeleri arasında belli ki bir fark var. Ve sıcak duşlar ile napalm arasında besbelli bir fark var. Onların hemen hemen aynı olduğunu söylemedim: Onlar uzaktan akrabalar. Biri sözde tehlikesiz –en azından somon balıklarının barajlar yüzünden öldüğünü, nükleer güç fabrikalarının bölgeye ısı saçtığını, muslukçulukta kullanılan metal ve plastik ürünlerin çevredeki yeşillikte neden olduğu zehirleme ve benzerlerini görmezden geldiğimiz sürece– ve diğeri, yalnızca gücü elinde bulunduranların fazlasıyla farkında oldukları gibi, açık bir biçimde kötü niyetli...

Her arı bir bireydir. Bir kişiliği ve öncelikleri vardır. Her ne kadar arılar yaşlandıkça yapılan işlerde işten işe bir gelişim söz konusu olsa da

–daha genç arılar ev işi yapmaya ve bebeklere bakmaya eğilim gösteriyorlar; daha yaşlı arılar nektar ve polen toplamak için dışarıda uçuyorlar ve hepsinin arasında en yaşlı olan arılar (arılar kanatları bütün bütün eskimeden önce yazın belki bir ay yaşarlar) en zor görevi yerine getiriyorlar: bu, yeni nektar ve polen kaynakları araştırmaktır. Birey olarak bir arı yaşamını kovanı temizleyerek geçirmeyi seçebilir veya bakım evresini geçiştirebilir ve doğrudan araziye çıkabilir. Çoğunlukla istedikleri işleri yaparlar ve bunu yaparken o anda kovanın en çok gereksinim duyduğu işi algılarlar. Ancak aynı zamanda bir dolu zamanlarını da çok fazla bir iş yapmadan geçirirler (arı araştırma dilinde "aylaklık etmek").

Daha önceden de gözlemlendiği üzere kovanların da kişilikleri vardır –bazıları naziktir, bazıları arkadaşça, bazıları öfkeli ve bazıları hastalıklı– ve kovanı bir bütün olarak kendi başına bir yaratık olarak düşünmek yanlış olmaz. Kovanların Fahrenheit bazında yaklaşık olarak 95 derecelik sürekli bir beden ısıları vardır; bunu gerekli olduğunda evlerinin içindeki akım yoluyla buharlaşması için içeriye su getirerek düşürürler veya bal yaparak ya da kümelenerek yükseltirler. Bey denilen yeni bir dişi arının ne zaman yetiştirileceği (beyler normal bebekleri özel bir yiyecekle besleme yoluyla yetiştiriliyorlar; yeni bir bey yetiştirmek için nasıl karar verdiklerini veya hangi larvaların öyle beslendiklerini hiç kimse bilmez), eski beyin ne zaman öldürüleceği ve benzeri kararlarını topluluk olarak alırlar. Ve çoğalırlar. Yeni bir ev bulmak için yeni birini veya eski beyi yanlarına alarak arıların bir bölümünü oluşturan ve beyle hareket eden arı kümesi kovandan ayrılır. Böylece yeni bir kovan doğar.

Arılar küme halinde hareket ettiklerinde hemen hemen hiç sokmazlar. Bu olgu neredeyse hiçbir tehlike yokken sözde cesaretleriyle başkalarını etkilemek amacıyla sayısız arı yetiştiricisi tarafından kullanılmıştır. Glen ve Susan ile birlikte kaldığım sırada kasabanın her yanından arı kümelerini toplamalarını isteyen birçok çağrı alırlardı. Eğer arkadaşlarımın işleri varsa, onların yerine gitmekten mutlu olurdum; çünkü bu, kısmen özgür bir arı kolonisi ve kısmen de gösteriş yapmak için olanak anlamına gelirdi. Bir keresinde bir çağrı üzerine Modesto'nun ana kav-

şağı üzerinde bir motele gitmiştim. Öğlen saatleriydi ve hava sıcaktı. Caddede trafik vardı; ancak hiçbir yaya bel yüksekliğinde bir çalılığın dalından sarkan ve yaklaşık basketbol topu büyüklüğündeki arı kümesinin yakınına gitmiyordu. Arı kümesini toplamak beş dakikadan daha az zamanımı alırdı. Yapmam gereken yalnızca kümenin altına bir kutu koymak, arı demetini söküp almak için dalı kuvvetlice sallamak, kutuyu kapamak ve gitmekti. Ancak gömleğim olmaksızın üzerimde arıcı ceketim ve başımda beysbol şapkamla arılara yaklaştığımda ve arı kümesinin kenarında serbest olarak dolaşan arılar başımın etrafında uçmaya başladıklarında, insanlar motelin önündeki lobinin camına dizilmeye başladılar ve çılgın arılardan oluşan bir bulutun içine girerek ölüme meydan okuyan bu genç adamı görmek için sürücüler aşırı bir merakla seyretmeye başlayınca, trafik tıkandı. İşimi yarım saatte bitirdim. Arkadaşlarımın evine geri döndüğümde, Glen niçin bu kadar geç kaldığımı sordu. "Etrafta bir dolu insan vardı," diye yanıtladım.

Gülümseyerek, "Gösteri zamanı," dedi.

Yine de bey denilen dişi arıyla hareket eden arı kümelerini toplarken iki kez arılar tarafından sokuldum. Birincisi sadece bir kazaydı, diğeri ise benim hatamdı. Arılar genellikle ağaçların yüksek dallarında kümelenirler. Bu anlamlıdır, çünkü eski evlerini terk ettiklerinde akıllarında nadir olarak yeni bir tanesi vardır. Bu yüzden araştırma görevini yapan arılar ev diyebilecekleri uygun, yeni bir oyuk bulana kadar bir çalılıkta, kayada, saçakta veya geniş bir ağaç dalında asılı dururlar. Eğer kümelenmeleri birkaç gün sürerse ve bu arada çok fazla sokmazlarsa, niçin ağaçların tepelerine doğru tırmandıklarını tahmin edebilirim. Nedeni daha az yırtıcı olmalarıdır.

Kendimi sık sık, kalın çadır bezinden yapılmış torbam, giysimin bel yerine sıkıştırılmış durumda bir çam ağacına tırmanıverirken bulurdum. Arıları torbaya doldurduktan sonra sorun başlar. Belirli nedenlerden ötürü artık torbanın ağzını pantolonumun içine sokmak istemiyorum. Ancak ağaçtan nadiren tek elimi kullanarak inebiliyorum. Böylece torbanın ağzını dişlerimin arasına sıkıştırmaya başladım. Bu her defasında çok işe yaradı, ama bir defasında kazayla bir arıyı ısırdım ve o

da beni üst dudağımın iç tarafından soktu. Ön dişlerinizin arasında içi arılarla dolu çadır bezinden bir torba varsa, küfretmek zor oluyor.

Diğerinde ise, aptalca ve bağışlanamaz biçimde kaba davrandım. Arılar ise bunun karşılığında bana acı bir ders verdiler. Arı kümesi bir çam ağacının üzerinde yaklaşık olarak yirmi metre yükseklikteydi. Ağacın en alttaki dalları altı metreyi buluyordu. Bu yüzden ağaca bir merdiven dayadım. Tırmanmaya başladım ve kümeye yaklaştığım zaman arıların 1,5-2 metre kadar uzaklıkta, çapı büyük olasılıkla 7,5 santimetre olan bir dalın ucunda olduklarını gördüm. Dal beni taşıyamayacak kadar inceydi. Gerisin geriye aşağıya indim ve torbanın kenarına iki tane uzun, ince tahta parçasını zımbaladım. Bu zamazingo ve ek olarak bir başka uzun tahta parçasını alarak yeniden yukarıya tırmandım. Bir elimle iki tahta parçasını tutup torbanın açık olan ağzını arı kümesinin altına yerleştirirken diğerini de arıları daldan kazımak ve torbanın içine doldurmak için kullanacaktım. İyi fikir diye düşündüm, tabii düşmemeyi nasıl becerecektim bilmiyorum. Araç gerecimi ağaçta bırakarak yeniden aşağıya indim, bir ip aldım, tünediğim yere geri döndüm, ipi birkaç kez ağacın ve kendi gövdemin etrafına doladım, düğümledim ve kazımaya başladım. Beceremedim. Daha da kötü bir fikir aklıma gelmezden önce birkaç saat boyunca çabaladım. Dalı testere ile kesecek ve yere düşmesine izin verecektim. Düştüklerini hisseden arılar demet halindeki kümeden ayrılacak ve umarım yakalanmalarına daha fazla olanak veren bir yerde yeniden düzenleneceklerdi. Testere için yeniden aşağıya indim ve yukarı çıktım. Dal çatladı, kırıldı ve yaklaşık 1,5 metre aşağıdaki dalın tam üzerine düştü. Arılar kümelenmiş olarak durmayı sürdürdüler. Aşağıya, dalın yakınına indim, kendimi bağladım ve sabırla yeniden kazımaya başladım. Çalışmaya başlamamın ardından on dakikadan daha az zaman geçmişti ki arılar en sonunda sabırlarının sonuna geldiler. Ağaçta olduğum tüm zaman zarfında başımın etrafında uçuyorlar, görünüşe göre ne yaptığımı merak ediyorlardı, ama aniden bu kadar izlemenin yeterli olduğuna karar verdiler. Kızgın bir ruh halinin içine girdiler ve o anda bir dolu arı saçımın içine yerleşip derimi sokarken daha fazlası yüzümü ve ellerimi sokuyordu (çam ağa-

cının gövdesi kabuklu olduğundan uzun paçalı pantolon ve uzun kollu gömlek giymiştim). Aşağıya inmeye çalıştığım zaman ağaca bağlı olduğumu fark ettim. Bir an için kendimi arıların sokmaları sonucunda ölmüş olarak ağaçta asılı dururken hayal ettim. Daha önceleri de arıların aniden sinirlendikleri ve beni kırk, elli, hatta seksen yerimden soktukları felaketleri yaşamıştım, ama daha önceleri hep kaçabiliyordum. İpe sıkıca asıldım ve düğüm atma konusunda çok iyi olmadığımdan ip benim içinden çıkabileceğim kadar gevşedi. Saçlarımın içinde, kaşlarımın üzerinde, burnumun içinde ve göz kapaklarımın üzerinde daha fazla arı toplanmıştı. Ağaçtan atladım ve yere düştüğümde herhangi bir yerimi kırmamam için düşüşümü yavaşlatması amacıyla kollarımı, bacaklarımı önüme çıkan dallara çarptırarak kontrollü bir düşüş gerçekleştirdim. Yere düştüm, olduğum yerde yuvarlandım ve eve koştum. İçeride, küvetin suyunu soğuk ve kuvvetli akacak biçimde açtım ve inleyerek başımı altına soktum.

Suyu kapattıktan sonra ıslanmış olan arıları saçlarımın arasından çekip almaya ve derimdeki iğneleri kazımaya başladım. Kendimi artık tehlikede hissetmeyince başımın ağrıdığını fark ettim.

Nerede yanlış yaptığımı anlamak çok zamanımı almadı. *Wu wei.* Bunu zorla yapmayı denemiştim. Artık yeni bir evleri olması için onlara yardım ederek arılarla birlikte çalışmıyordum, tam tersine, istekleri ne olursa olsun bu arıları zorla ele geçirmeye kararlıydım. Ve bencil bir nedenden ötürü oldukça iyi durumda olan bir dalı kesip atmaya istekliydim. Arıların çılgına dönmelerine şaşırmamak gerekir. Ağaç büyük bir olasılıkla onları yüreklendiriyordu. Tüm olay, dinlemeye isteksizliğin, dostça uyum içinde yaşamanın temel kurallarına uymamanın doğuracağı sonuçların somut bir göstergesi ve arıların açısından saçmalığa karşı akla uygun direnç gibi göründü. Arı kümesinden ve ağaçtan özür diledim ve arıların nereye isterlerse oraya gitmelerine izin verdim.

Bir başka tür devrim vardır ki bu kültürden, felsefeden, teoriden ve duygudan soyutlanmış düşünceden değil, bedenlerimizden ve topraktan

ortaya çıkar. O da sözcüklerden daha eski olan bu dilin bir parçasıdır. O, kovanını ve daha geniş yaşamı savunmak amacıyla sokan balarısıdır; o, içinde taşıdığı iki oğlunu kendisinden alan ve bedenlerini parçalayan trene, her şeyin ötesinde analık duygusuyla tekrar ve tekrar saldıran boz ayıdır; o, öldürülmektense şiddetle karşı karşıya kalmanın daha iyi olduğunu bildiğinden, kendine tecavüz edene boyun eğen, ancak adam bıçağa veya çekice uzandığında mücadele etmeye başlayan kadındır; o, "Bana tecavüz eden şu adamlara bir sorum var. Beni niçin öldürmediniz? Canımı bağışlamak bir hataydı. Susmayacağım... bu beni felç etme noktasında sarsıntıya uğratmadı," diyen Zapatista sözcüsü Cecelia Rodriguez'dir. O, "Kendilerini köle olmak üzere başkalarının ellerine bırakanlar var... Ancak kendilerini bırakmayanlar, rahatsız olmaya karar verenler, kendilerini satmayanlar ve kendilerini teslim etmeyenler var... Savaşmaya karar verenler var. Dünyanın herhangi bir yerinde, herhangi bir zamanda, herhangi bir erkek veya kadın, boyun eğmenin onlar için dokuduğu ve sinisizmin gri renge boyadığı giysileri parçalama noktasında isyan ediyor. Hangi renkten olursa olsun herhangi bir adam ve herhangi bir kadın, hangi dilde olursa olsun kendi kendine, "Yeter artık!" diyor," diye iddia eden yerli Zapatistalardır. O, son sözleri olarak, "Tanrım, canımı al, ama mücadele devam eder," diyen ve Shell Oil şirketinin zorlamasıyla Nijerya hükümeti tarafından öldürülen Ogonili eylemci Ken Saro-Wiwa'dır. O, topluluğunun bir bölümünün 400 yıl önce İspanyol boyunduruğu altına girmektense kendilerini beş yüz metrelik uçurumdan aşağıya atarak toplu olarak intihar ettiği ve yaşayan üyelerinin bugün, eğer Occidental Petroleum ve Shell yok etmek için topraklarına girerlerse, atalarının izinden gidecekleri konusunda ant içtiği, Güney Amerika'da yaşayan U'wa insanlarıdır. O, "Çocuklarıma geleneksel şarkılar söylüyorum. Onlara her şeyin kutsal ve birleştirilmiş olduğunu öğretiyorum. Shell ve Oxy şirketlerine petrolü almanın bizim için kendi annenizi öldürmekten daha da kötü olduğunu nasıl anlatabilirim? Eğer dünyayı öldürürseniz, o zaman hiç kimse yaşamayacaktır. Ben ölmek istemiyorum. Hiç kimse istemez," diyen U'wa kadınıdır. O, kendisi için düşünmeye ve konuşmaya kalkışan her-

hangi birisidir. O, anavatanı Ukrayna ve toprağı işleyenlerin özerkliği için Almanlara, Bolşeviklere, Beyaz tenlilere, yeniden Bolşeviklere, yeniden Beyaz tenlilere ve yeniden Bolşeviklere karşı savaşan Nestor Makhno'dur. O, Varşova Gettosu'ndaki ayaklanmaya katılan erkekler ve kadınlar ve o, Treblinka'da başkaldıranlardır. O, tefecileri tapınağın dışına süren İsa'dır. O, buldozerlerin önünde yerde kendilerini bağlayan kadınlar ve erkeklerdir. O, oduncuların baltalarının ağaçlar yerine kendi etlerini kesmesi için kendilerini sımsıkı ağaçlara bağlayan kadınlar tarafından başlatılmış, Hindistan'daki Chipko hareketidir. O, Crazy Horse, Sitting Bull ve Geronimo adlı kızılderilidir. O, sahip oldukları tek şeyi, kendi bedenlerini kullanarak kendilerini evlerinden uzak tutan şeyi yıkmak için kendilerini güm güm betona vuran somon balıklarıdır.

O, ne gücü ele geçirme denemesi, ne de endüstriyel "üretim yolu"dur, ancak o, yaşamayı sürdürmek ve onurlu bir biçimde yaşamak için duyulan içgüdüsel dürtülere dayandırılmış hareketlerdir.

O, politik teori değildir. O, felsefe değildir. O, din değildir. O, bir insanoğlu, bir hayvan olmanın ne olduğunu hatırlamaktır. O, sevmenin ve hayatta olmanın ne anlama geldiğini anımsamaktır.

O, *hayır* sözcüğünün gücünü öğrenmektir. Daha fazla ormanı ağaçtan yoksun bırakmaya hayır... Daha fazla kaplumbağada tümör oluşmasına hayır... Daha fazla soykırıma hayır... Ne kendimiz ne de başkaları için daha fazla köleliğe hayır...

Biz veya ben, bunu kuramsal olarak tartışmaya devam ettiğimiz sürece bizim veya benim, hâlâ kaybedecek çok fazla şeyimiz vardır. Beklenir bir biçimde, anne boz ayı kendisini neyin doğru veya yanlış olduğu konusundaki kuramsal tartışmalar tarafından engellenmiş bulmadı ve beklenir bir biçimde, aynı şey kendine saldıran kişinin elinden silahını alan kadın için de geçerlidir. Eğer yalnızca bedenlerimizin ta içinde kaybettiğimiz şeylerin büyüklüğünü hissetmeye başlarsak –el sürülmemiş çevre düzenlemeleri, maaş karşılığında satılan saatler ve şiddet uygulanması nedeniyle kaybedilmiş çocukluklar– tam olarak ne yapmamız gerektiğini bileceğiz.

Dışarıda gerçekleşen herhangi bir devrim –güncel güç yapılarının herhangi bir biçimde yıkılmaları– algılama, varolma ve düşünmede bağlantılı bir devrim olmadıkça yalnızca daha ileri giden yıkım, soykırım ve çevrenin katledilmesi olarak kalacaktır. İçeride gerçekleşen herhangi bir devrim –kalpteki bir devrim– dışarıda bir devrime yol açmadıkça aldatıcı olur.

Anton Chehov bir keresinde, kölenin kanının her damlasını kendisinden sıkarak çıkaran bir adam hakkındaki bir öyküyü okumaktan hoşlanacağını söylemişti. Bu ilkönce yapmak zorunda olduğumuz şeydir. Bir köle tüm kölelik düşüncesine karşı savaşım vermeksizin başkaldırıyorsa, yalnızca yeni bir patronla karşı karşıya kalırız. Ancak, eğer kanın tümü, acı veren bir biçimde akıtılırsa ortaya çıkan özgür bir adam veya kadındır ve ölüm bile özgür olanları durduramaz.

Daha önce yazdıklarımı, insan olmayan diğer canlılarla yaşadığım mutluluk ve yakınlık olaylarını kısmen ortaya atarak berbat bir durumda olduğumu yazdığımı düşünüyordum ve yanlış düşündüğüm sonucuna vardım. Oh, bazı yönlerden hâlâ berbat bir durumdayım: uyku düzenim bozuk, yüzleşme benim için her zaman kolay değildir (bunu bu kitaptan anlayamazsınız) ve belirli sahneler bana çocukluğumu gereğinden fazla anımsatır (bugün için fasulyeden nefret ederim, çünkü onları fazlasıyla dar olan boğazımdan aşağı gitmeleri için zorlardım ve başka birisi daha mutfaktayken bulaşıkları yıkama yeteneğini yalnızca yakın zamanda kazandım). Ancak insan olmayan diğer canlılarla mutluluk ve yakınlık yaşamanın akıl hastalığı ile ilgili bir belirti olduğunu düşünmüyorum. Bu, daha çok tam tersidir. Böylesi sahneleri yalnızca insan olmayan diğer canlılarla yaşamak endişeye neden olabilir, ama kendi yarattığımız bu hapishanenin içinde katlanmak zorunda kaldığımız büyük kayıplardan bir tanesi başkalarıyla olan yakınlığın bitmesi, yalnızca en ufak parçası kalana dek bir kağıdı tekrar tekrar yırtar gibi toplumun parçalanmasıdır. Yakınlık ve mutluluk gereksinmelerimizi –yiyecek, su, onaylanma gereksinmeleri gibi– yalnızca bir türün üzeri-

ne, yalnızca bir kişinin üzerine, yalnızca ilişki sırasında birleşen cinsel organlar üzerine yüklemek, kendimizi ortaya koyamamaktır.

Bunu daha fazla sayıdaki eşle veya ağaçla, yüksek atlama çukurlarıyla ya da koyunla daha fazla birliktelik yaşayarak düzeltmemizi önermiyorum. Cinsellik her şeyin amacı değildir. Canlı varlıkların tüm davranışlarını, bunlar sanki makineymiş gibi açıklama eğiliminde olan bakış açımızın sorunlarından bir tanesi budur. Bilimimiz varoluşa ait yalnızlığı ölçemediğinden ve sayıya dökemediğinden, ayrıca sevgi de işkence aletine yatma ve sırlarını söyleyip rahatlama alçakgönüllülüğünü göstermediğinden, anlayabildiğimiz, fotoğrafını çekebildiğimiz, kopya edebildiğimiz ve görebildiğimiz şey, yani cinsellik konusunda çok fazla konuşuruz. Oysa bir buzdağı veya bir mağaranın girişi gibi ya da okyanusun kendisi gibi, yalnızca yüzeyde hissettirilenin altında çok daha fazlası vardır.

Yaklaşık on yıl öncesinden bir gece yarısını anımsıyorum. İlkbaharın sonlarına doğru yağmış karda yürüyor ve gökyüzüne bakıyordum. Şimşekler aniden karaltıdan karaltıya dans etmeye başladılar. Çok iri dalgalar ve eğriler, yıldırımların göz kamaştıran ışığının ardındaki morumsu beyazlığı yansıtıyordu. Kollarımı açarak karaltıların içine düştüm, sonra gülerek ve en sonunda yaşamımda ilk ve tek kez olmak üzere yerde kar varken bir şimşek fırtınası görmenin verdiği zevkle inleyerek, karın içinde sırtüstü yattım.

Bir başka gecede kuzey ışıkları ve Perseid* meteor yağmuru aynı zamanda olmuştu. Karanlığın içine bir örtü taşıdım. Ayağımda yalnızca ayakkabılarım vardı. Örtüyü yaydım ve üzerimdeki o tek giyim eşyasını da çıkarttım. Serin Ağustos gecesinde yatarken kuzey ışıklarının ritmik titreşimini ve meteorun ani parıltısını izledim. Neredeyse şafak sökene kadar orada öylece yattım. Hissettiğim tam olarak cinsellikle ilgili değildi, ama cinsellikten yoksun da değildi.

* Perseid: Her yıl 10 Ağustosa doğru görülen kayan yıldız.

Ve üçüncü bir gecede, Nevada'da kiraladığım bir evin yatak odasının penceresinden baktığımı ve ayı gökyüzünde herhangi bir incecik bir bulutun ardından çıktığı zaman oldukça parlak olarak gördüğümü hatırlıyorum. Gece kuşlarının gürültüsüz seslerini ve arka planda Humboldt Nehri'nin sakin ve yavaş bir biçimde aktığını duydum. Pencere kenarındaki yeşil renkli boya kabarcıklarına baktığımı ve onları yalnızca orada oldukları için sevdiğimi anımsıyorum. Sonra rayları üzerinde geniş bir sarmal eğri çizerek bana doğru kayıp gelen bir trenin uzaktaki farlarını gördüm. Kendine özgü sesleriyle, tüm acelesi, kükremesi ve tangırtısıyla ve hızı değiştikçe vagonların birbirlerine bağlı oldukları yerden çıkan çarpma sesleriyle birlikte tren yaklaştı. Yakınlaştı, çok yakınıma geldi ve sonra beni nehir, gece kuşları ve hepsinden çok, zamanla birlikte yalnız bırakarak geçip gitti.

Bazı yönlerden berbat bir durumdayım, ama bu o anlardan biri değil.

Bitkiler Karşılık Verir

"Bedenin karbonu, gerçekten karbondur. Bu yüzden ruh aslında gerçekten 'dünya'dır."

Carl Jung

Bazen öyle olur ki insan, yaşamını geriye döndürülemez bir biçimde değiştiren ânı tamı tamına seçebilir. Cleve Backster için bu, 1966 yılının 2 Şubat günü sabahın erken saatlerinde, idare ettiği yalan makinesinin çizelge zamanının on üç dakika ve elli beşinci saniyesinde gerçekleşmişti. Yalan makineleri üzerine dünyanın tanıdığı bir uzman ve dünya çapında yalan bulma incelemeleri yapan kişiler tarafından kıstas kabul edilen Backster Bölge Benzerlik Testi'nin yaratıcısı olan Backster, bir karşılığı başlatma beklentisiyle deneğin iyiliği açısından tehlike oluşturmuştu. Denek elektro-kimyasal olarak bu tehdide karşılık vermişti. Denek bir bitkiydi.

Yaklaşık otuz bir yıl sonra ona bu konuda sorular sormaya fırsatım olmuştu.

"Özel olarak bitkilerle ilgilenmiyordum, ama binanın zemin katında bulunan çiçekçi iş yerini kapattığı için bir satış yapılıyordu ve sekreter de büro için bir çift bitki satın aldı: bir kauçuk bitkisi ve latince adı *dracaena cane* olan bu bitki. Saksıların dibinden su akıp gidene dek musluğun altında tutarak onları suya doyana kadar sulamıştım ve nemin bitkinin en üstüne ne kadar zamanda çıkacağını görmek için meraklanıyordum. Özellikle dracaena ile ilgileniyordum, çünkü su uzun bir gövdeyi tırmanmak ve sonra uzun yaprakların ucuna ulaşmak zorundaydı. Eğer yalan makinesinin ciltteki ani karşılıkları gösteren detektörünü bir yaprağın ucuna bağlarsam, nem elektrotların arasına ulaştığında en küçük bir direncin kağıt üzerine kaydedileceğini düşündüm.

"Bu, en azından, asıl öyküdür. Daha derinde bir başka nedenin olup olmadığından emin değilim. Bir başka bilinç düzeyindeki herhangi birisinin bunu yapmam için beni dürtüklemesi de olasıdır.

"Çizelge üzerinde yalan makinesine bağlı bir insanın karşılığına benzer bir şeyler fark ettim: suyun yaprağa ulaşmasından beklediğim gibi bir şey değildi. Yalan detektörleri şu ilke üzerine çalışırlar. Eğer in-

sanlar iyiliklerine karşı yapılan bir tehdit algılarlarsa, fizyolojik olarak beklenen yollarla karşılık verirler. Eğer bir yalan makinesini bir cinayet soruşturmasının bir parçası olarak yönetiyorsanız, bir şüpheliye, "Şu ve şu kişiye ateş edip öldüren sen miydin?" diye sorabilirsiniz. Eğer doğru yanıt evet ise, şüpheli yalan söylerken yakalanacağından korkacaktır ve derisine bağlı elektrotlar da bu korkunun fizyolojik karşılığını bulacaklardır. Böylece bitkinin iyiliğine tehlike oluşturmanın yollarını düşünmeye başladım. İlkönce yakınlardaki bir yaprağı sıcak bir kahve fincanına batırmayı denedim. Bitki şimdi bıkkınlık olarak tanımlayacağım bir karşılık gösterdi – çizelge üzerindeki çizgi aşağı doğru yönelmeyi sürdürdü.

"Sonra çizelgenin on üç dakika, elli beşinci saniyesinde yaprağı yakma ile ilgili bir görüntü aklıma geldi. Sözle ifade etmedim; bitkiye ve donatıma dokunmadım. Yine de bitki çılgına döndü. Kalem çizelgenin tepelerine fırladı. Bitkinin tepki göstermiş olabileceği tek yeni şey, zihinsel görüntüydü.

"Yandaki büroya geçerek sekreterimin masasından kibritler aldım ve bir tanesini yakarak yakınlardaki bir yaprağın yanından birkaç kez geçirdim. Yine de, herhangi bir artışın dikkate değer olmayacağı aşırı bir tepkiyi zaten görüyor olduğumu fark ettim. Böylece farklı bir yaklaşım denedim: Kibritleri sekreterin masasına geri götürerek tehdidi uzaklaştırdım. Bitki ânında sakinleşti.

"Hemen önemli bir şeylerin yaşanıyor olduğunu anladım. Geleneksel bir bilimsel açıklama düşünemiyordum. Laboratuarın olduğu dairede başka hiç kimse yoktu ve mekanik bir tetiklemeyi sağlayabilecek herhangi bir şey yapmıyordum. O andan itibaren bilincim eskisiyle aynı değildi. Tüm yaşamım bu konuyu incelemeye adanmıştı," dedi.

Onunla bir dergi adına röportaj yapmak için uçakla buraya gelmiştim. Geldiğim için mutluydum. Çocukken çalışması hakkındaki yazıları ilk kez okuduğumdan beri onunla konuşmak istiyordum. Onun 2 Şubat 1966'da yapmış olduğu gözlemlerin yalnızca kendisinin değil, benim de yaşamımı değiştirdiğini söylemek yanlış olmaz sanırım. Genç-

lik yıllarım boyunca ve yirmili yaşlarımın başında canlı bir dünyayla ilgili algılamamın kararsız olduğu sırada, bir parçam onun çalışması ile ilgili olarak okuduklarıma geri dönüp duruyordu. Kalben anladığım şeyin –dünyanın canlı olduğunun ve duyulara ve algıya sahip olduğunun– deneysel olarak doğruluğunun saptanmasını sağlamıştı. Ve bu hâlâ bilime inandığım sırada olmuştu.

Backster sözlerini sürdürdü: "O ilk gözlemden sonra neler olduğu konusunda açıklamalarını almak için farklı alanlardan bilim adamlarıyla konuştum. Ancak bu onlara yabancıydı. Bu yüzden temel algılama adını vermeye başladığım şeyi daha derinlemesine araştırmak için bir deney tasarladım."

Onun "temel algılama" sözlerini duyunca kaşlarımı kaldırdım. "Tanık olduğum şeye aşırıduyusal algılama adını veremezdim, çünkü bitkiler başlangıçta ilk beş duyunun çoğunluğuna sahip değiller. Bu algılama bitki açısından daha temel veya birincil bir düzeyde yer alır gibi görünüyordu. Her neyse, tuzlu su karidesleri otomatik olarak gelişigüzel aralıklarla hafiften kaynayan suyun içine atılırken laboratuarın diğer ucundaki bitkinin tepkilerinin kaydedildiği bir deney ortaya çıktı," dedi.

Makineli tüfek benzeri sözcükleri ardı ardına sıraladığı konuşmasına ara verdi ve sonra devam etti: "Deneyi yapan kişi ve deneye tâbi tutulan bitkiler arasındaki bağı elemek çok, çok güçtür. Bitkilerle olan kısa bir birliktelik bile –yalnızca birkaç saat– onların size alışmaları için yeterlidir. Sonra siz deneyi otomatik ve gelişigüzel bir duruma getirerek ve laboratuarı terk ederek, deneyin ne zaman başladığından tamamen habersiz olmanızı garantileseniz bile, nereye giderseniz gidin bitkiler size alışmış olarak kalmayı sürdüreceklerdir. İlk başta ortağım ve ben bir blok ötedeki bir bara giderdik, fakat bir süre sonra bitkilerin tuzlu su karideslerinin ölümlerine değil de, onun yerine söyleşilerimizdeki heyecan düzeylerinin yükselişine ve düşüşüne karşılık verdiklerinden şüphelenmeye başladık.

"En sonunda bitkileri bir başkasına satın aldırdık ve onları binanın kullanılmayan bir yerinde sakladık. Deneyin yapılacağı gün bitkileri

içeriye getirdik, onları merkezi bir düzene bağladık ve oradan ayrıldık. Bunun anlamı bitkilerin yabancı bir çevrede olmalarıydı, elektrotların baskısı vardı, yaprakları arasından süzülüp giden bir elektrik akıntısı vardı ve terk edilmişlerdi. Bize veya başka hiç kimseye alışmış olmadıklarından, onlara çevreleri hakkında bilgi verecek herhangi bir şeyi bulmak için "etraflarına bakmaya" başladılar. Sonra ve yalnızca o zaman tuzlu su karideslerinin ölümleri kadar kolayca fark edilmeyen bir şey, bitkiler tarafından duyulmaya başlandı."

"Yalnızca insanlara mı alışıyorlar, yoksa çevrelerindeki başka şeylere de aynı biçimde alışabiliyorlar mı?" diye sordum.

Cleve, "Buna bir örnekle yanıt vereceğim," dedi. "Sık sık bir bitkiyi merkezi bir düzene bağlar ve yalnızca kendi işimle ilgilenirim. Sonra onun neye karşılık verdiğini gözlemlerim. Bir gün kahve yapmak için bir çaydanlıkta su kaynatıyordum. Sonra, çaydanlığa başka bir şey için gereksinim duyduğumu fark ettim ve böylece kaynar suyu musluğun içine döktüm. Monitöre bağlı olan bitki büyük bir tepki gösterdi. Sonunda, uzunca bir süre musluğun içine kimyasallar veya sıcak su dökmezseniz, orada balta girmemiş küçük bir ormanın yetişmeye başladığı ortaya çıktı. Bitki mikropların ölümüne karşılık veriyordu.

"Bakteri düzeyindeki algılama kapasitesinden hayrete düşmüştüm. Örneğin, örnek olarak aldığınız iki kaptaki yoğurttan bir tanesi diğerinin beslendiğini anlayabilecektir. Bir tür, 'O yiyeceğini alıyor. Benimki nerede?' der gibi. Bu eşit derecedeki bir tekrarlanabilirlikle oluyor. Ya da örnek olarak iki kap yoğurt aldınız, bir tanesine elektrotlar bağladınız ve diğerinin içine antibiyotik attınız. Elektrot bağlanmış olan yoğurt diğerinin ölümü karşısında büyük bir tepki veriyor. Ve her ikisinin aynı tür bakteri olması bile gerekmiyor. Şimdiye kadar sahip olduğum ilk Siyam kedisi yalnızca tavuk yerdi. Laboratuardaki buzdolabında pişirilmiş bir tavuk tutar ve her gün bir parçasıyla kediyi beslerdim. Sonlarına yaklaştığım zaman tavuk oldukça bayatlamış ve bakteri üremeye başlamış olurdu. Bir gün bir miktar yoğurdu donatıma bağlamıştım ve tavuğu buzdolabından çıkarıp etten dar ve uzun parçalar koparmaya başladığım zaman yoğurt karşılık verdi. Ardından tavuğu oda sı-

caklığına getirmek için sıcak bir lambanın altına koydum ve bakteriye ulaşan sıcaklık yoğurtta daha büyük tepkilere neden oldu."

"Bunu etkilemediğinizi nereden biliyordunuz?"

"O zaman tepkinin farkında değildim. Laboratuarın her yerinde şalterlerim vardı ve ne zaman bir iş yapsam uzaktaki çizelgenin üzerine bir işaret koyacak olan bir şaltere basardım. Yalnızca daha sonra yoğurttaki tepkileri laboratuarda olanlarla karşılaştırırdım."

"Kedi yemeğe başladığında bitki yeniden karşılık veriyor muydu?"

"Oldukça enteresan, bakterilerin bir savunma mekanizmaları var gibi görünüyor. Şöyle ki aşırı tehlike onların şok benzeri bir duruma gelmelerine neden oluyor. Aslında bayılıyorlar. Bunu aynı zamanda birçok bitki de yapıyor. Eğer onlarla yeterince uğraşırsanız, onlar tepki vermiyorlar. Görünüşe göre bakteriler bunu yapmıştı, çünkü onlar kedinin sindirim sistemine ulaşır ulaşmaz sinyal yok oldu. O andan sonra düz bir çizgi vardı."

Ölüm üzerine söyleşiyi, kendilerini Amaru'ya sunan tavukları, kendisini bana teslim eden ördeği ve aynı zamanda bir aslan tarafından etibutu paralanmış olan Afrikalı araştırmacı Dr. Livingstone hakkında okuduğum bir öyküyü düşündüm. Dr. Livingstone daha sonra saldırı sırasında acı hissetmediğini, ama cennetteymişçesine bir mutluluk hissine kapıldığını anlatmıştı. Kendisi için, kendisini başkalarına vermenin sorun olmayacağını söylemişti.

Bunu Cleve'e anlattım ve o gülerek başını salladı. Sonra şunları söyledi: "Bir kez bir uçaktaydım ve yanımda küçük bir pille çalışan, ani karşılıkları gösteren bir ölçü aleti vardı. Mürettebat tam yemek servisi yapmaya başladığı sırada aleti çıkardım ve yanımda oturan kişiye, 'İlginç bir şey görmek ister misiniz?' diye sordum. Bir parça salatayı elektrotların arasına yerleştirdim ve insanlar salatalarını yemeye başladıklarında bazı tepki oluşumları oldu ki bu, yapraklar şoka girdiklerinde durdu. 'Tepsiler toplanana kadar bekleyin,' dedim, 've ne olduğunu görün.' Mürettebat yemeklerimizi uzaklaştırdığında salata tepki oluşturmaya yeniden başladı. Koridor tarafındaki koltukta ben oturuyor-

dum ve hâlâ yanımdaki adamın salata yapraklarını elektronik bir aygıta bağlayan bu çılgın bilim adamından kaçmak için bir yol bulamadan camın yanında yerine bağlanmış olarak oturduğunu anımsarım."

Yolcunun yaşadığı şoku pekâlâ hayal edebiliyordum. Cleve çılgın bilim adamı gibi görünür. Beyaz saçları kısa kesilmiştir ve kaslı yapısı II. Dünya Savaşından sonra, gençken ordudan ayrıldığında vücut geliştirmenin onun için önemli olduğunu ele verir. Tarzı tam da beklediğim gibiydi. Hızlı bir biçimde konuşuyor, düşünceler dilinden çok hızlı boşalıyor ve kendisinin veya başkalarının esprilerine kolayca gülüyordu. Laboratuarda çılgın bir bilim adamı tipinden bekleyebileceğim gibiydi: ani karşılıkları gösteren bir yığın alet, bitkiler (şimdi odanın büyük bir bölümünü kaplayacak kadar büyümüş olan asıl dracaena cane), kediler, laboratuar sıraları, kimyasal başlıklar (çok zaman önce buranın Uyuşturucu Maddeyle Mücadele Dairesi laboratuarı olduğu yıllardan kalmış şeyler, ama artık başlıklar bitkilere ev sahipliği yapıyorlar ve oyuncu kedilerin patileriyle vurmalarından korunmaları için plastikle sımsıkı kaplanmışlar), büyük bir akvaryum kitaplar, buzdolabı ve bir dolu kapalı devre televizyon ekranı (binadaki kuyumculara elektronik güvenlik sistemi sağlama karşılığında daha düşük kira ödüyor)... Laboratuarda çalışıyor. Laboratuarda yiyip içiyor. Laboratuarda uyuyor. Bu onun yaşamı. Kendisini adama biçimine hayran olmuştum.

Cleve konuşurken, buraya gelmemden kısa bir süre sonra, laboratuarı ve aynı zamanda hâlâ yasayı uygulayan memurlara yalan bulma dersleri verdiği bodrum dairesini gezdirirken anlattığı bir öyküyü düşündüm. "Yaşamımı kazanmak zorundaydım ve temel algılama araştırmasından tek kuruş kazanmadım." Gençken yüksekten atlayarak suya dalanları çok kıskandığını, ama kendisinin daha sığ sulara bile balıklama atlamaktan korktuğunu söylemişti. Böylece on metre yüksekliğinde bir atlama kulesine tırmanmış ve arkadaşından eşofmanının altını benzinle ıslatarak kendisini ateşe vermesini istemişti. Bilinçli olarak seçilen daha büyük korku daha küçük korkuyu umursamamıştı. Sonunda iki yaz sezonu boyunca profesyonel olarak bir gösterinin parçası olan "ateşli dalışlar" yapmıştı.

Şimdiki zamana döndüm ve Cleve'in konuştuğunu duydum: "Söz konusu olayda salata, acı çekmemek için koruyucu bir duruma geçiyordu. Tehlike geçtiği zaman tepki oluşturma kapasitesi geri geliyordu. Hücresel düzeydeki bu elektrik enerjisi kesilmesinin, sanırım en uç noktada travma yaşayan insanların şok durumlarıyla bağlantısı bulunuyor."

"Bitkiler, bakteriler, salata yaprakları..."

"Yumurtalar... Eskiden New York'ta yaşarken doberman cinsi bir köpeğim vardı ve ben ona her gün bir yumurta yediririrdim. Bir gün, bitkilerden birini ani karşılıkları gösteren büyük bir ölçü aletine bağlamıştım ve yumurtayı kırdığım anda alet çıldırdı. Bu, yüzlerce saat sürecek olan yumurtaları izleme sürecimi başlattı. Döllenmiş veya döllenmemiş, fark etmez; o hâlâ canlı bir hücredir ve bitkiler bu devamlılığın sona erdiğini algılıyorlar. Yumurtalar da aynı savunma mekanizmasına sahipler. Eğer onlar için bir tehlike oluşturursanız, izleri düzleşir. Eğer yaklaşık olarak bir yirmi dakika kadar beklerseniz, geri gelirler.

"Bitkiler, bakteriler ve yumurtalarla çalışmalar yaptıktan sonra, hayvanların nasıl tepki vereceklerini merak etmeye başladım. Ancak anlamlı izleme yapmak için hareketsiz bir biçimde yeterince uzun süre oturacak bir kedi veya köpek bulamadım. Böylece bunu bedenin dışında uzun zaman dilimleri içinde canlı kalabilme yeteneğine sahip olan ve edinilmeleri kesinlikle daha kolay olan insan sperm hücreleriyle deneyebileceğimi düşündüm. Bir donörden örnek aldım ve bunu elektrotlarla birlikte bir deney tüpünün içine koydum. Sonra donörü spermden birkaç oda uzağa götürdüm. Donör kan damarlarını genişleten ve geleneksel olarak bir felcin durdurulmasında kullanılan 'amil nitrat'ı soluk la içine çekti. Ancak içeri dolan amil nitrat, spermde büyük bir tepkiye neden oldu ve donör soluğunu içine çektiğinde sperm çılgına döndü.

"Böylece insan düzeyindeki tek hücreli organizmaların –spermin– artık donörle birlikte aynı odada olmasalar bile, donörün duyularına karşılık verdiğini gördüm. Yine de araştırmayı sürdürebilmem için bir yol yoktu. Bilimsel olarak uygun olabilirdi, ama yönetsel olarak aptalca olurdu. Kendisini şüpheye adamış olanlar, özel yaşamımla ilgili sorular sorarak benimle kırıcı biçimde alay edeceklerdi.

"Sonra, ağızdan beyaz hücreleri toplamakla ilgili bir metodu mükemmelleştirmiş olan araştırmacı bir dişçi ile tanıştım. Bu, yönetsel olarak gerçekleştirilebilir ve yapması kolay bir şeydi ve tıbbî gözetim gerektirmiyordu. Çizelge göstergesini donörün etkinliklerini gösteren ekranın altında üst üste bindirerek deneyleri an be an videoya çekmeye başladım. Beyaz hücre örnekleri aldık ve daha sonra insanları duygusal bir karşılık elde edilme olasılığı olan, önceden seçilmiş televizyon programlarını izlemeleri için evlerine yolladık – örneğin Pearl Harbor'ı yaşamış eski bir askere Japon hava saldırıları ile ilgili bir belgesel film izlettirdik. Kilometrelerce uzakta olsanız bile, bedenin dışındaki hücrelerin hâlâ hissettiğiniz duygulara tepki gösterdiğini bulduk.

"Sınadığımız en büyük uzaklık yaklaşık beş yüz kilometreydi. *Uzayın İçini ve Dışını Araştırmak* kitabının yazarı astronot Brian O'Leary beyaz hücrelerini burada, San Diego'da bıraktı, sonra Phoenix'teki evine uçtu. Yolda her birinin zamanını dikkatlice kaydederek canını sıkan olayları dikkatle izledi. Bağlantılı olma durumu o uzaklıkta bile kalmıştı."

"Tüm bunların anlamı..."

Yeniden gülerek araya girdi. "Evet, çok şaşırtıcılar. Bakterilerin, bitkilerin ve benzerlerinin birbirleriyle nasıl olağanüstü bir biçimde uyumlu olduklarını tekrar tekrar gösteren çekmeceler dolusu yüksek kaliteli anekdotumsu veriye sahibim. Ve insan hücreleri de bu temel algılama yeteneğine sahipler, ancak her nasılsa bu, bilinç düzeyinde kaybedilmiş," dedi.

Kendi duyusuz halinin ve yakın zamanlarda yeniden uyanmamın doğrulanmasına gülümsedim. "Bilimsel topluluk sizin çalışmanızı nasıl karşıladı?" diye sordum.

"Rupert Sheldrake gibi sınırlarda olan bilim adamlarının dışında, bu ilkönce alayla, sonra düşmanlıkla ve şimdi çoğunlukla sessizlikle karşılandı.

"İlk başlarda, temel algılamaya bilim tarafından gözden kaçırılmış olguları gördüğünü iddia eden bu çılgın adamın adını vererek gözlem-

leri belki değersiz veya önemsizmiş gibi gösterebilirler ümidiyle, 'Backster Etkisi' adını verdiler. Ad kaldı, ama temel algılama kolaylıkla akıldan çıkarılıp atılabilecek bir şey olmadığından, bu artık bir küçümseme terimi değil."

"Bilim adamları tarafından yapılan başlıca eleştiri nedir?"

"Büyük sorun –ve bu genel olarak bilinç araştırması söz konusu olduğunda ortaya çıkan bir sorundur– tekrarlanabilirliktir. Gözlemlediğim olayların hepsi kendiliğinden olmuştu. Öyle olmak zorundaydı. Eğer onları önceden planlarsanız, onları çoktan değiştirmiş olursunuz. Tüm bunlardan şu sonuç çıkar: tekrarlanabilirlik ve kendiliğinden oluş birbirine uymaz ve bilimsel topluluğun üyeleri bilimsel metodolojide tekrarlanabilirliği aşırı önemsedikleri sürece bilinç araştırmasında çok fazla ileriye gidemezler.

"Kendiliğinden oluş yalnızca önemli olmakla kalmaz, amaç da odur. Herhangi bir şey için öyleymiş gibi yapamazsınız. Eğer bir bitkiyi yakacağınızı söylüyorsanız, ama bunu kastetmiyorsanız hiçbir şey olmayacaktır. Ülkenin farklı bölgelerindeki insanlardan sürekli olarak bitki tepkilerine nasıl neden olacaklarını bilmek istediklerini duyuyorum. Onlara, 'Özel herhangi bir şey yapmayın. İşinizi yapın; notlar alın ki daha sonra belirli zamanlarda ne yapıyor olduğunuzu söyleyebilesiniz ve sonra onları çizelge kayıtlarınızla karşılaştırın. Ancak herhangi bir şeyi planlamayın, yoksa deney işe yaramayacaktır,' diyorum. Bunu yapan insanlar sık sık benimkine yakın karşılıklar alırlar ve sık sık bilim fuarlarında birincilik ödülü kazanırlar. Ancak biyoloji dersine girdikleri zaman onlara yaşamış olduklarının önemli olmadığı söylenir.

"Bilim adamları birkaç kez benim tuzlu su karidesleriyle yapmış olduğum deneyleri yinelemeyi denediler, ama tüm bunlar metodolojik olarak yetersizlerdi. Deneyi otomatik hale getirmek zorunda olduklarını öğrendikleri zaman yalnızca bir duvarın öteki yanına geçtiler ve neler olduğunu izlemek için kapalı devre televizyon sistemleri kullandılar. Açık bir biçimde bilinçlerini deneyden uzaklaştırmıyorlardı."

Nadir bir olay olsa da, Cleve duraladı, sonra aniden ciddi bir biçimde, "Deneyi yaparken başarısız olmak öylesine kolay ki. Ve dürüst olmak gerekirse, bilim adamlarından bazıları başarısız olduklarında rahatlamışlardı, çünkü başarı, bilimsel bilginin özüne aykırı olacaktı," dedi.

"Bilim adamları için önceden tahmin edilebilirlikten vazgeçmek, denetimden vazgeçmek zorunda olmaları anlamına gelir. Bu, Batı kültüründen vazgeçmek zorunda oldukları anlamına da gelir: bunun anlamı uygarlık kendi kabul edilebilirlik sınırlarını aşan kötü çevrebilimsel hareketlerin ağırlığı altında yıkılana dek böyle bir vazgeçiş gerçekleşemez," dedim.

Başını salladı, ancak bunu, onaylamak için mi yoksa düşünürken mi yaptı emin değilim. Sonra, "Bu konuda diğer bilim adamlarıyla kavga etmekten vazgeçtim, çünkü deney başarısız olsa bile onların yine de bilinçlerini değiştiren şeyleri gördüklerini biliyorum. Yirmi yıl önce herhangi bir şey söylememiş olan insanlar bana sık sık, 'Sanırım artık size yetmişli yılların başlarında yapmış olduklarınızla yaşamımı gerçekten nasıl değiştirmiş olduğunuzu kesin bir biçimde söyleyebilirim,' diyorlar. Bu bilim adamları o zamanlar sorun çıkarma lüksüne sahip olduklarını düşünmüyorlardı; güvenilirlikleri ve böylece ödenek istekleri etkilenmiş olacaktı," dedi.

Backster'ın anlattıklarıyla karşı karşıya kaldığımda seçme hakkına sahiptim. Sanırım bunlar çakallarla olan etkileşimlerimle ilgili olarak okuyucuların karşı karşıya kaldıkları seçme hakkıyla aynıydı. Benzer gözlemleri yapmış olanlar dışında herkesin yaptığı gibi, onun yalan söylediğine inanabilirdim. Söylediklerinin doğru olduğuna inanabilirdim ki bu, yaşamış olduğum her şeyi geçerli kılar, ancak bilimsel metotta bilinç, iletişim, algı ve benzerleri üzerine önyargılı düşüncelerin yanı sıra tüm tekrarlanabilirlik düşüncesinin yeniden çalışılmasını gerektirirdi. Veya onun mekanizme özgü bazı değişmez açıklamaları gözden kaçırdığına inanabilirdim. Tüm bunları ona söyledim. Sonra yalan makinesinde gevşek bir telin olduğu konusunda direten bir bilim adamının yazdığı bir raporu gördüğümden söz ettim.

"Araştırmayla geçen otuz bir yıl içinde tüm gevşek tellerimi buldum. Hayır, mekanizme özgü herhangi bir çözüm göremiyorum. Zihin gücü bilgisi ile uğraşan bazı kişiler katı cisimleri zihin gücü ile hareket ettirebilme sanatını iyi bildiğime –yani kalemi zihnimle hareket ettirdiğime– inanıyorlar ki bu oldukça iyi bir beceri olurdu. Ancak benim, deneylerin birçoğunu otomatik ve gelişigüzel hale getirdiğim, daha sonra çizelgeler ve video bantları üzerinde çalışana dek neler olduğunun farkında olmadığım gerçeğini gözden kaçırıyorlar. Geleneksel açıklamalar oldukça eskidi. *Harper's*'da ileri sürülen böylesi bir açıklama statik elektrikti: eğer odanın içinde kavga ederseniz ve bitkiye dokunursanız, bir karşılık alırsınız. Ancak tabii ki gözlem süreleri sırasında bitkiye nadiren dokunurum ve her durumda karşılık tamamen farklı olurdu," diye yanıtladı.

"Öyleyse, bitki tarafından yakalanan sinyal *nedir*?"

"Bilmiyorum. Her ne ise, sinyalin uzaklaştıkça yok olduğuna inanmıyorum. Eğer elektromanyetik olguyla uğraşıyor olsaydık, bu gerçekleşirdi. Bir bitkiyi alete bağlar, sonra cebimde gelişigüzel ayarlanmış bir kronometreyle yürüyüşe çıkardım. Saat çaldığında eve dönerdim. Uzaklık ne olursa olsun, bitki daima ters yöne döndüğüm anda karşılık verirdi. Ve Phoenix'ten gelen sinyal Brian O'Leary sanki yan odadaymışçasına güçlüydü.

"Aynı zamanda kurşun kaplı kaplar ve başka materyaller kullanarak sinyali perdelemeyi denedik, ancak onu gizleyemedik. Bu da bana sinyalin aslında bir yerden başka bir yere *gitmediğini*, onun yerine kendisini farklı yerlerde gösterdiğini düşündürdü. Tüm bunlar, tabii ki bizi değişmez bir biçimde metafiziğe, maneviyata ait olan bölgeye ulaştırır. Örneğin, dua üzerine düşünün. Eğer Tanrıya yakarıyorsanız ve Tanrı galaksinin dışında uzaklarda bir yerdeyse ve duanız ışık hızında yol aldıysa, Tanrı'nın karşılık verebilmesinden çok uzun zaman önce kemikleriniz toprak olurdu. Ama eğer Tanrı –Tanrıyı nasıl tanımlarsanız tanımlayın– her yerdeyse duanız yolculuk etmek zorunda kalmazdı."

Yıldızları ve çocukken onların bana verdikleri cesareti ve benim onlara verdiğim düşünceler ve anıları düşündüğüm kadar Tanrıyı dü-

şünmemiştim. Cleve ve ben, her ikimiz de uzun bir an boyunca sessiz kaldık. İkimizin arasındaki masanın üzerinde duran ses kayıt aletine baktım ve makaraların yavaş yavaş döndüğünü gördüm. Yeniden yıldızların ilgisi üzerine düşündüm ve, "Temel algılama, bilincin köklü bir biçimde yeniden tanımlanmasını öneriyor," dedim.

"Bilinç düşüncesi gibi insanların tekelinde olan bir şeyin kaldırılacağını mı kastediyorsunuz?" Bir an durakladı, sonra sözlerine devam etti: "Batı bilimi bilinçte beynin rolünü olduğundan fazla büyütür. Bütün kitaplar atomun bilinci üzerine yazılmıştır. Bilinç tamamıyla farklı bir düzeyde varolabilir. Uzaktan izleme, yani uzak bir yerden durumları tanımlama üzerine bazı oldukça iyi araştırmalar yapılmıştı. Bedensel ölümden sonra yaşama üzerine çok daha iyi araştırma yapılmıştı. Bunların tümü bilincin özellikle beyinle bağlantılı olarak düşünülmemesi gerektiği düşüncesinin önemine işaret eder. Bu da kendimizi içine tıkılmaktan kurtarmamız gereken bir başka deli gömleğidir."

Jeannette'in bana bir keresinde anlattığı başka bir öyküyü düşündüm. Rusya'nın kuzeyinde yaşayan yerli bir gruptan bir şamanla görüşüyormuş. Adam ona önceki yıl karibu türü geyiklerin oldukça geç kaldığını anlatmış. Avlanmaya çıkanlar et bulamadan geri dönmüşler. Şaman transa girmiş ve sonrasında avcılara nereye gitmeleri gerektiğini söylemiş. Avcılar açıkça belirtilen vadiye gitmişler ve geyikleri bulmuşlar. Jeannette ona bir çevirmen aracılığıyla, "Onların nerede olduklarını nasıl bildiniz?" diye sormuş. Adam ellerini açık bir biçimde önünde tutmuş ve, "Siz parmaklarınızın nerede olduklarını nasıl biliyorsunuz?" demiş.

Cleve sözlerine devam etti: "Beynin bellekle ilgisi olabilir, ancak bu kadar çok anının orada biriktirilip saklanmadığı konusunda güçlü deliller gösterilebilir."

Uyumada çektiğim güçlüğü, sonra aynı zamanda yüksek atlamayı düşündüm. "Atletizmde antrenman yapmanın bütün amacı kaslarda anılar oluşturmakmış gibi görünüyor," dedim. Başını salladı ve genelde cansız oldukları düşünülen materyallerle çalışıp çalışmadığını sorarak bilinç üzerindeki sorgulamamı daha ileri götürdüm.

"Bazı şeyleri ufak ufak doğradım ve onları jelatinimsi bir maddenin içinde asılı tuttum. Elektrik sinyalleri aldım, ama bunlar mutlaka çevrede olan biten herhangi bir şeyle bağlantılı değillerdi. Benim açımdan elektrikle ilgili bir örneği deşifre etmek için fazlasıyla acemice yapılmıştı. Fakat bilincin çok, çok daha ileri gittiğinden şüpheleniyorum.

"1987 yılında Missouri Üniversitesi'nde Dr. Sidney Fox tarafından yapılan bir konuşmayı içeren bir programa katıldım, sonra Miami Üniversitesi'ndeki Molekül ve Hücre Gelişmesi Enstitüsü ile birlikte çalıştım. Fox, canlı hücrelerle çarpıcı biçimde benzerlik gösteren özellikleri olan protein benzeri maddelerden gelen elektrik sinyallerini kaydetmişti. Kullandığı maddenin yalınlığı ve bunun sergilediği kendi kendisini organize etme yeteneği, bende yaşamla ilgili iletişimin bu gezegen üzerinde yaşamın gelişiminin en erken evrelerinde de varolduğu izlenimini uyandırdı. Tabii Gaia varsayımı –dünyanın içindeki bir dolu düzenlemeyle birlikte mükemmel çalışan büyük bir organizma olduğu düşüncesi– bununla hoş bir biçimde uyuşuyor. Varsayımı daha ileri götürmenin ve gezegenin kendisinin zeki olduğunu kabul etmenin, sınırları zorlama olacağını düşünmüyorum," diye yanıtladı.

Çalışmasının dünyanın başka taraflarında nasıl karşılandığını sordum.

"Ruslar ve diğer Doğu Avrupalılar her zaman oldukça ilgili oldular. Ve ne zaman –Budist veya Hindu– Hintli bilim adamlarıyla karşı karşıya gelsem ve yaptıklarım üzerine konuşsak, bana üzüntülerini bildirmek yerine, 'Sizi bu kadar zamandır durduran neydi?' diye soruyorlar. Çalışmam Hinduizm ve Budizm tarafından benimsenen kavramların birçoğuyla oldukça mükemmel bir biçimde uyuşuyor."

"Bizi bu kadar zamandır ne *durduruyor*?"

"Eğer gözlemlediğim şeyler kesinlikle doğruysa, yaşamlarımızı üzerine kurmuş olduğumuz teorilerin birçoğu üzerinde tam bir 'yeniden çalışmak gerektirir' korkusunu yaşıyoruz. 'Eğer Backster haklıysa başımız dertte,' diyen biyologlar tanıyorum. Temel varsayımları böylesine sorgulamaya kalkışmak bile belli bir karakter ve kişiliği gerektiri-

yor. Batılı bilimsel topluluk ve aslında hepimiz zor bir noktadayız, çünkü varlığımızın şimdiki şeklini sürdürme adına müthiş bir bilgiyi görmezden gelmek zorundayız. Ve tüm bu zaman zarfında daha fazla bilgi toplanıyor. Örneğin, Rupert Sheldrake'in köpeklerle yaptığı çalışmayı duydunuz mu? Hem köpeğin beslendiği eve hem de besleyen kişinin işyerine zamanı da kaydeden bir kamera yerleştiriyor. Keşfettiği şey şu: insanlar işten eve her gün farklı bir saatte de dönseler, kişinin işyerinden ayrıldığı anda, evdeki köpek kapıya yöneliyor.

"Bilim adamları bile yaşamla ilgili iletişim fenomeninde tümden hataya düşüyorlar. Yalnızca uzun bir zaman için bu 'gevşek tellerin' neden olduğu bir sonuçmuş gibi yapmaya devam edebiliriz. Böylesine açık bir biçimde orada olan bir şeyi sonsuza kadar yadsıyamayız."

Bu onayı almak iyiydi, ama Backster'a güvenmek istemiyordum. Yalan söylüyor olabilirdi veya deli olabilirdi. Sadece öykünün tutarlı olması gerçeği, kesinlikle doğru olduğu anlamına gelmez.

Akşam yemeğine gittik ve sonra ben uzun bir yürüyüşe çıktım. Döndüğümde geç olmuştu ve Cleve, üzerinde yatmam için bodrum katındaki yastıkları düzenledi. Huzursuz bir biçimde uyudum. Oda fazlasıyla büyüktü, fazlasıyla yabancıydı ve birçok köşesi ve kapısı vardı. En sonunda uyku tulumumu çekerek yandaki küçük bir odaya götürdüm, bir kapıya sandalyeyle ve diğerine de ayağımla barikat kurdum ve uyuklamaya başladım.

Cleve beni erkenden uyandırdı ve laboratuara geri döndük. "Backster Etkisini" kendim görmek istiyordum. Bir bitkiyi alete bağladı ve ben kağıdın kayıt cihazından uzayıp gitmesini izledim. Hissettiğim herhangi bir şey veya söyleşi ile kalemin hareketi arasında bir ilişki kuramıyordum. Kedilerden biri bitkiyle oynamaya başladı. Kalemin gidip gelirken yaptığı salınım büyüklüğü açısından artmış gibi *görünüyordu*, ancak ben emin olamadım. Gönülsüz bir biçimde bitkiyi yakmayı önerdim. Bitkiden karşılık gelmedi. Cleve karşılık verdi: "Bunu gerçekten yapmayı istediğini sanmıyorum ve ayrıca bunu yapmana ben izin vermezdim."

Laboratuarın bir başka bölümüne gittik ve o, steril bir deney tüpünün içine yoğurt koydu, sonra içine bir çift steril altın elektrot batırdı. Yeniden konuşmaya başladık. Kalem aşağı yukarı kıpır kıpır kıpırdanıyordu ve bir kez daha tam Cleve'in söylediği bir düşünceye katılmadığımı söylemek için ağzımı açıp soluğumu içime çektiğimde yeniden hareket eder gibi *göründü*. Ancak emin olamadım. Bir şey gördüğümüz zaman onun gerçek olup olmadığını nasıl anlarız? Yoksa onu, yalnızca, inanmayı çok istediğimiz için mi görürüz?

Cleve binanın başka bir yerindeki işlerini yapmak üzere ayrıldı. Yoğurdun elektriksel karşılığını gösteren çizgi anında düzleşti. Ormanların ağaçlardan yoksun bırakılmasını ve bunun için yasa koyan politikacıları, kötü muamele ile karşı karşıya kalan çocukları ve onlara bunları yapanları düşünerek öfkemi kabartmayı denedim. Çizgi hâlâ düz. Cleve'in ileri sürdüğü gibi, ya bir duyguyu düşünerek bir şeyler hissetmeye çalışmanın önemi olmuyordu veya bu bir düzmeceydi. Belki de başka bir şeyler korkunç bir şekilde yanlış gidiyordu. Belki yoğurt benimle ilgilenmiyordu. Kendi ilgimi kaybederek laboratuarda dolaşmaya başladım. Gözlerim bir takvime takıldı. Daha yakından inceleyince bunun gerçekte bir gemicilik şirketinin reklamı olduğunu gördüm. Reklamcılığın her yerde görülebilirliği karşısında birden kabaran bir öfke duygusu hissettim. Sonra ayrımına vardım – kendi kendine olan bir duyguydu! Çizelgenin yanma koştum ve öfkeyi hissettiğim ânla bağlantılı olarak grafiklerde ani bir sivri uç gördüm. Sonra düz çizgi. Ve daha fazla düz çizgi. Ve daha fazla. Yeniden laboratuarda dolaşmaya başladım ve yeniden bir duyguyu harekete geçiren bir şey gördüm. Bu insanların gen haritasını gösteren bir posterdi. İnsan Geni Değişim Projesini düşündüm. Bu, birçok yerli insanın ve dostlarının soykırımsal çağrışımlarından ötürü nefret ettikleri çok büyük ölçekli bir çalışmaydı (Backster çalışmaya katılmamıştı ya da özellikle programın bir hayranı değildi. Daha sonra keşfettim ki sadece poster hoşuna gidiyor). Hareket etmeye başladığım saniyelerden önce birden kabaran bir başka öfke, çizelgede bir başka hamle ve grafikte bir başka sivri uç...

En sonunda Cleve geri geldi. İçimde saklı olan bilim adamı bile mutluydu. Bu uyum sağlama olayını daha önceden açık arazide yaşamış, bunu çakallarla, köpeklerle, ağaçlarla ve yıldızlarla birlikte hissetmiştim. Ve şimdi bunu laboratuarda görmüştüm.

Ölüm ve Uyandırma

"Yaşamdaki yolculuğumuzun ortasında, karanlık bir ormanda kendime geldim. Doğru yol kaybedilmişti."

Dante Alighieri

Arılarım ilk kez 1985 yılının ilkbaharında öldüler. Kaliforniya'da arıcılık yapmak yalnızca nakit para değil, tehlike de vaat eder. Glen ve benim arıları bir yerden bir yere taşırken bu kadar sıkışmamızın nedenlerinden bir tanesi de yetiştiricilerin onları genellikle çiçek tomurcuklanmaya başlar başlamaz istemeleridir. Daha önce istemezler, çünkü son âna kadar böcek öldürücü ilaçları kullanmak isterler. Aynı nedenden ötürü taç yapraklar düşmeye başladığında arıların gitmesini isterler. Asla çiçeklerin ne zaman açacaklarını tam olarak bilemezsiniz. Yağmur, çiçeklerin açmasını geciktirebilir veya güzel bir gün bunu hızlandırabilir. Ne de taç yaprakların ne zaman düşeceklerini bilirsiniz. Sıcak bir rüzgar ağaçların çiçeklerini yalnızca birkaç saat içinde dökebilir. O zaman, yetiştiricilerin bir sonraki gün kimyasalları sıkmaya başlayacaklarına dair iddiaya girebilirsiniz. Arıcıların, kovanların yerini sürekli olarak değiştirmelerine rağmen, böcek ilaçları her yıl Kaliforniya'da yaklaşık olarak 50.000 arı kovanının –mevcut olan tüm kovanların yaklaşık yüzde onunun– ölümüne neden oluyor.

Portakallar en tehlikeli ürünlerden bir tanesidir. Yetiştiricilerin (alışılmış) acil durumlar dışında böcek ilacı uygulamalarımn yasaklandığı çiçek verme zamanında bile, her sabah normalin dışında her kovanın önünde oluşmuş büyük ölü arı yığınlarını ve incinmiş bir durumda yürüyen yüzlerce arı bulurdum: Sanki felç olmuşçasına arka bacaklarını sürükleyen, düzensiz olarak olduğu yerde uçmaksızın kanat çırpan yönünü şaşırmış arılar.

Böcek ilaçları üzerine konmuş olan yasağın ne zaman kaldırılacağını öğrenmek için her gün ilçenin ilgili ofisini aradım ve bir Perşembe günü yasağın Cumartesi sabahı şafakla birlikte sona ereceğini bildirdiler. Hemen arıları Nevada'nın kuzeydoğusunda tüm yaz boyunca tutmak üzere alfalfa ve yonca çayırlarında ayarlamış olduğum yerlere taşımak amacıyla düz tabanlı bir tır kamyonu kiralamak için kamyon ta-

şımacılığı ile ilgilenen bir komisyoncuyu aradım. Aradığım ilk ve ikinci komisyoncu o tür araçlarla ilgilenmiyorlardı. Üçüncüsü benim için araştıracağını ve bir şeyler bulacağını söyledi. Onu akşamüstü geç saatlerde yeniden aradım ve o hiçbir şey bulamadığını söyledi. Yine de benim için soğutmalı bir kamyonet kiralayabilecekti.

Daha sonra, kolay aldanan birisi olduğumu ve kasıtlı olarak aldatıldığımı öğrendim. Düz tabanlı kamyonlar her yerde vardı; yalnızca yanlış üç komisyoncuyu aramıştım. En sonuncusu, diğerleri gibi, beni başkasına göndermeye istekli olmadığı için sadece yalan söylemişti. Yine de tüm bunları o zaman bilmiyordum. Nadir durumlarda arıcıların arılarını taşımak için soğutmalı kamyonetler kiraladıklarını, soğutmanın kapalı ortamda geçen uzun yolculuklar sırasında kovanları aşırı ısınmadan korumak adına çok önemli olduğunu biliyordum. Kovanlarım yüklemeyi kolaylaştırmak amacıyla istif raflarının üzerinde olduğundan, kamyonetin içinin iki istif rafını yan yana alacak kadar geniş olmasında ısrar ettim. Komisyoncu bana bu konuda garanti verdi.

Kovanların dördünü bir istif rafına sıkıca bağlamadan önce, son bir denetim yapmak için Cuma günü şafaktan önce uyandım. Topladığım arı kümeleriyle birlikte artık yaklaşık 320 koloniye sahiptim. Akşam saat yedi gibi bağlama işini bitirdim ve kamyon sürücüsüyle buluşmak üzere sözleştiğimiz restorana gittim. Kovanların olduğu yere geri döndük. Arıcılıkla uğraşan arkadaşımdan çatallı kaldırıcısıyla bana yardım etmesini istemiştim. O, istif raflarını römorkun arkasına yerleştirecek ve ben de bir krikoyla içeride onların yerlerini belirleyecektim.

Kamyon çok küçüktü. İki istif rafını yan yana sığdıramıyordum ki bu kovanlarımın hepsine yer sağlamak amacıyla onların birçoğunu raflardan sökmem ve onları elle köşelere ve boş yerlere yığmam demekti. Eğer ertesi sabah tarımsal ilaçlama yapanların toplu halde geleceğinden endişe etmiyor olsaydım, kamyoncuyu gönderir ve bir başka komisyoncuyu arardım. Ancak artık böyle bir seçeneğim yoktu.

Yükleyebildiğim istif raflarını yükledim, sonra elle yığmaya başladım. Balla tıka basa dolu olan kovanların bir tanesi kırk beş ilâ yetmiş

kilo geliyordu. Arılar, tabii ki her yerde kaynaşıyorlardı. Gecenin bir yarısında yüzümü örten filede bir yırtık oluştu ve arılar beni sokmaya başladılar. Gece karanlık olduğundan yırtığın yerini göremiyor ve bu yüzden arıların nereden giysimin içine girdiklerini bilmiyordum. Elinizde içinde on binlerce arı bulunan yetmiş kilo ağırlığında bir kutu tutuyorsanız, sadece iğneyi çekip çıkarmak için onu elinizden bırakamıyorsunuz. Ve bir de yapılması gereken bir iş vardı. İlk yirmiye kadar olan arı sokması için acıya duvar çekme yeteneğime güvendim. Sonraki yirmi için küfrettim, ama çok yüksek sesle değil, çünkü arıcılıkla uğraşan arkadaşım dindar bir adamdı. Üçüncü yirmide arıların durması için yalvardım. Ondan sonrasını da sayamadım.

Sabah saat 7:30 civarında işimiz bitmişti. Sekiz kovan dışında hepsini kamyona yükleyebilmiş ve geri kalanını da benim kamyonetimin arkasına koymuştuk. Giysimi çıkardım ve uzun bir aradan sonra, zehir kesecikleri çoktan boşalmış olan iğneleri yüzümden çekip çıkarmaya başladım. Bir mola yerinde aceleyle kahvaltı etmek için durduğumda garson kız saçlarımın arasında kaynaşıp duran arıları işaret etti.

Bütün gün arabayla yol aldım. Kamyon benim kilometrelerce arkamda kalmıştı –komisyoncudan benzin parasını alamamak gibi bir sorun yaşanmıştı– ancak kamyoncuya kovanları bırakacağımız yere ait yönergeyi çok dikkatli bir biçimde vermiştim. Araba yolculuğu on iki saat sürmüştü ve ben bir başka gece boyunca daha çalışıp arıları kamyondan indirdikten sonra en sonunda Nevada, Carlin'de kiralamış olduğum eve giderek (arabayla bir buçuk saat uzaklıkta) birkaç gün uyumak için can atıyordum. Sonra arıları tüm yaz boyunca kalacakları yere götürecektim.

Ancak bunlar olmadı. Bütün gün boyunca araba kullanırken arıların öldüklerini hissetmiştim. Onlar tabii ki kilometrelerce uzaktaydılar. Belki Backster'ın "temel algılaması" bilinç düzeyine getirilmişti. Tüm bildiğim, ilk önce onların rahatsızlıklarını ve sonra da bütün gün ve akşam boyunca ölümlerini algıladığımdır. Kamyon sürücüsü en sonunda buluşma noktasına vardığında kapıları açıp ölü arılar, bal ve erimiş balmumundan oluşan yarım metre derinliğindeki bir ırmağın römorkun

kenarından dışarı aktığını gördüğümde hiç şaşırmadım. Kamyonun soğutma ünitesi bozulmuş ve içerisi balmumunun erimesine ve arıların ölmesine neden olacak kadar ısınmıştı. Üzgündüm, yorgundum –gerçekten bitkin düşmüştüm– ve kollarımla bacaklarım sancıyordu. Ancak şaşırmamıştım.

Geceyi arta kalanları boşaltarak geçirdim. Ertesi sabah, doğudaki dağların üzerinden şafak sökerken eve gittim. Hiçbir şey hissedemeyecek kadar yorgundum. Uyudum.

1985 yılında yalnızca arılar ölmediler. Aynı zamanda ben de Crohn hastalığı, ağrı, iç kanama ve kendi duygularımı denetlemekten bittim.

Geriye dönüp baktığımda, gençliğimden beri Crohn hastalığını taşıdığım açıktı, ancak yirmi dört yaşıma gelene dek tanısı konulmamıştı. Çocukken iki büklüm olmama veya yüzümü okuldaki sırama bastırmama, gözlerimi kapamama ve bayılmama neden olan mide kramplarını yaşardım. Aynı zamanda büyüme hızım da gecikmişti –lisenin sonunda boyum 1.80 olmadan önce sekizinci sınıfta boyum 1.55 idi– ki daha sonra öğrendiğime göre bu Crohn hastalığının belirtisi niteliğinde bir şeydi. Ve bir de metabolizmam vardı: Gençler arasında iştahlı olarak tanınırdım. Bir öğünde onbeş veya yirmi takoyu* yer ve yine de 1.80 boyumla 63 kilodan az gelirdim.

Asıl sorunlar üniversitede başladı. Atlamaya başladıktan sonra (ağırlığım o zamanlar 70 kiloyu bulmuştu) her karşılaşma günü ishal olmaya başladım. Bunun aşırı sinirli olmamdan kaynaklandığını düşündüm. Sonra ishali bir gün önce oldum, sonra bir gün önceden önce, sonra o günden de önce, ta ki sezon boyunca ve sezon dışında rahatsız olmadığım günler, olduğumdan daha az olana dek rahatsızlık devam etti. O zamanlar kramplar çok ciddi değillerdi.

Crohn iyileştirilemez türde, sürekli olarak ilerleyen bir hastalıktır ve şiddetinin aniden artmasıyla birlikte mide-bağırsak sistemi boyunca

* Tako; içine genellikle et ve peynir konup dürüm biçiminde pişirilen bir tür Meksika Böreği.

dudaklardan anüse kadar herhangi bir yerde, özellikle kolonu merkez alarak ortaya çıkan yaralara neden olur. Bu hastalığın birçok yan etkisi var. Bazıları bende var: Arterit, anemi, aşırı yorgunluk, parmak ağrısı... Bazıları ise bende yok: Fistüller, iridis, *pyoderma gangrenosum* adı verilen dehşet verici bir deri rahatsızlığı... 1985 yılının yazında keşfettiğim üzere, kemiklerin kırılmasından ve bu hastalığı çeken kadınlardan duyduklarım doğrultusunda, çocuk doğurmaktan daha fazla acı veren karın kasılmaları bu hastalığın karakteristik özelliğidir.

Hiç kimse buna neyin neden olduğunu bilmiyor. Araştırmalar Crohn hastalığı olan kişilerin bağırsaklarının genellikle alışılmıştan daha büyük moleküllere karşı daha fazla geçirimli olduğunu göstermiştir. Ancak bunun, eğer bir şey ifade ediyorsa bile, ne anlama geldiğini hiç kimse bilmemektedir. Araştırmalar aynı zamanda, daha az gelişmiş tıbbî olanaklarla konulan –örneğin gerçekte Crohn hastalığından ölen birisinin dizanteriden öldüğüne inanmak gibi– yanlış tanılar düşünüldükten sonra bile, hastalığın sanayileşmemiş uluslarda oldukça nadir olduğunu göstermiştir. Sonra endüstrinin bir bölgeye girmesiyle hastalık da girmiştir. Japonya'da İkinci Dünya Savaşı öncesinde birkaç olay görülmüşken şimdi dünyada bu hastalığın en yüksek oranlarda görüldüğü ülkelerden bir tanesi Japonya'dır. Bunun anlamı, yalnızca benzetme olarak değil, tüm fiziksel gerçeklik içinde endüstriyel uygarlığın bağırsaklarımı yiyip bitirdiğidir.

Hastalık arıların ölümünden sonraki haftalar içinde ortaya çıktı. Büyük bir olasılıkla, büyük ölçüde, aylarca kamyonetin önünde yatmam ve çoğu geceler arıları taşımam sonucunda çok az uyku uyuduğum için fiziksel olarak zorlanmıştım. Ancak aynı zamanda başka bir şey de oluyordu. Ben ölüyordum.

Bir tavuğun bir çakalın dişleri arasında, bir yaprak bitinin bir uğurböceği larvasının ağzının içinde, başını bedeninden ayırmak için el baltasını indirmemle birlikte ördeğin yaşadığı ölüm gibi ölümler vardır. Bir de larvanın bir uğurböceği olarak uyanmak üzere uykuya yatması, bir balarısı olmadan önce larvanın siyah bir koza örmesi gibi ölümler vardır. Ve her birimiz her gece bir dünyanın içinden çıkarak kendimizi

bir başka dünyanın içinde buluruz ve her sabah o başka dünyanın içinden çıkarak yeniden şimdiki zamanın içinde yürür gideriz.

Çocukluğum boyunca güçlüklere rağmen dirençle devam etmeme izin veren eski yaşam –ya da daha doğrusu yaşamayı sürdürme– tarzım artık katlanılabilir gibi değildi. Belki hiçbir zaman olmamıştı, yalnızca tüm bu süre içinde patolojik bir çevreye karşı alınmış geçici bir önlemdi. Her ne olursa olsun, ne duygularımı denetim altına almayı veya onlara aldırmamayı, ne de bedenime önem vermemeyi sürdürebiliyordum ki bu da aynı anlama gelir. Bedene önem vermeme üzerine kurulmuş olan bir yaşam tarzı yalnızca bedensel çöküşe götürebilir.

Bunu o zamanlar bu şekilde görmüyordum. Yalnızca canımın çok yandığını, günde otuz kere dışkı boşalttığımı (Ne boşaltıyordum ki? İçimde hiçbir şey kalmıyordu, bu yüzden zaman içinde basit bir biçimde yemek yemekten vazgeçtim) ve karnımın alt kısımlarında dönüp duran ağrıdan ötürü en azından bir o kadar kez de kustuğumu biliyordum.

O yaz yalnızca tek bir pozisyonda, sırtüstü yatarken dizlerim göğsüme çekili bir durumda uyuyabiliyordum. Başka herhangi bir pozisyon, hemen iki büklüm tuvalete seğirtmeme neden olan krampların gelişini hızlandırıyordu. Bu yüzden geceler özellikle zor geçiyordu, çünkü kendimi çocukluğumdan beri yalnızca yüzüstü yatarak, vampirlerin veya başkalarının kanımı emerek beni kurutmalarını önlemek amacıyla boynum yukarı kaldırılmış olan omuzlarımın altına sokulmuş bir biçimde uyumaya alıştırmıştım.

Hastaneye gitmedim. Ne masrafları karşılayacak param, ne de herhangi bir sezim vardı. Eğer semptomları yeterli kararlılıkla ve yeterince uzun bir zaman için önemsemezsem, hastalık kendiliğinden geçip gidecektir diye düşünmeyi sürdürüyordum.

Sonra bir sabah uyandığımda hiçbir acı hissetmedim. Yalnızca tüm bağırsaklarımda bir çekilme vardı, parmak uçlarınızın altından yontulmamış bir odun parçasının kayıp gitmesine benzer bir histi. Dosdoğru ayağa kalktım ve seke seke alt kattaki tuvalete gitmeden önce gülümsedim. Dışarı çıkan şey sıvı halindeydi, ancak tüm semptomların bir

gecede yok olmasını bekleyemezdim. Bekleyebilir miydim? Temizlendim ve deliğin içine baktım. Açık kırmızı... Kan... İçimden kan geliyordu. En sonunda hastalığa aldırmamakla bu işin yürümeyeceğini anladım. Hastaneye gittim.

O da bir işe yaramadı. Daha sonradan anladığım kadarıyla doktorlar bana yanlış tanı koydular ve amaca aykırı ve zarar veren yöntemler uyguladılar. Bazı ilaçları gereğinden fazla, bazılarını ise gereğinden az verdiler.

Yaptıkları en beter şeylerden bir tanesi ise –ve açık bir biçimde bunun için hiçbir neden yoktu– bir gece bana müshil vermeleriydi. Kramplar daha da kötüleştiler. Buna hiç olasılık vermemiştim. Yaşamımda ilk kez bir şeyin üstesinden gelemiyordum ve karşı karşıya kaldığım bu durumda yeni bir duyguyla birlikte hastalıklı bir şaşkınlık hissini yaşadığımı anımsıyorum. Gece yarısını epeyce geçtikten sonra irademin boyun eğmeye başladığını ve çöktüğünü hissettim. Bu, üzerine aşırı yük binen kemerli bir üst geçidin patlaması benzeri fiziksel bir duyguydu. Odaya birisi girmiş, elime bir silah vermiş ve "Eğer diğer yatakta yatan kişiyi vurursan, uyumana izin vereceğim," demiş olsaydı, bunu yapardım. Bu kişi hastanenin bulunduğu caddenin biraz ilerisinde yaşamakta olan yeğenlerimi vurmamı önermiş olsaydı, bunu da yapardım. Uyumak için herhangi birisini vurabilir veya herhangi bir şeyi yok edebilirdim. Çok yorgun olduğumdan değil, öyleydim, ama içim boşalmıştı. Önemsemeyi ya da varolmayı tamamen bırakmıştım. Ben bitmiştim.

Sözcüklerden oldukça daha eski ve daha derin olan bir dil vardır. Bu, toprağın dili ve bedenlerimizin dilidir. Bu, rüyaların ve hareketin dilidir. Bu, anlam ve metafor dilidir. Jim Nollman'ın da metaforla ilgili belirttiği üzere, bu dil güvenli değildir ve bunun güvenine inanmak, anlatılmak istenen şeyin önemini azaltmaktır. Metaforlar tehlikelidirler, çünkü doğru olduklarında bizi bedenlerimize ve böylece harekete açık duruma getirirler ve bazen sessiz, bazen de açık seçik ve etkili bir biçimde ifade edilmiş olarak görülen ve görülmeyen arasında geçip gi-

derler. Bu sembol dili bizi başlangıçta kim olduğumuz, nereden geldiğimiz ve nereye gideceğimizin kaynağı her ne ise ona bağlayan göbek bağıdır. Bu metafor dilini izlemek, sözcüklerin bedenlerimizde ve toprakta izini sürmektir.

Dünyayı yanlış anlamanın acısını çekeriz. Sözcükler ve düşünceler yoluyla birbirimizden ve tüm diğerlerinden farklı olduğumuza inanırız. Mantıklı olma durumu tarafından ayrılmış olduğumuza ve dünyayı "mantıklı bir biçimde" algılamanın dünyayı olduğu gibi algılamak olduğuna inanır, bunu mantıklı bir biçimde düşünürüz. Fakat dünyayı "olduğu gibi" algılamak, aynı zamanda onu bütünüyle yanlış algılamaktır ve kendimizi daha da büyük bir bedende varolan gerçeğe karşı körleştirmektir.

Dünya büyük bir rüyadır. Hayır, geçici değildir, silinip gitmez, gerçek dışı ve önemsiz değildir. Bu sözcükler gece gördüğümüz rüyaları tanımlayamazlar bile. Ancak yaşayan, canlı, her ânında anlam olan ve olabilecek olan ve sembolik bir biçimde konuşulan... Dünyayı rüyalarımızı algıladığımız gibi algılamak onu olduğu gibi algılamaya daha yakın olurdu. Gökyüzü ağlıyor, sevinçten mi kederden mi bilmiyorum. Azgın bir nehrin dalgaları birbirine sarılmış sevgililer biçimini alıyorlar ve bana birlikten söz ediyorlar. Endüstriyel uygarlık beni içten içe yiyip bitiriyor.

Dünya her günün her ânında konuşuyor ve çoğunlukla İngilizce –veya kafese kapatılmış maymunlar durumunda olduğu üzere Amerikan İşaret Dili'ni– konuşmayı seçmediği için onun konuşmadığına inanmayı yeğliyoruz. Ne yazık! Bedenlerimiz de konuşuyor ve onları da çoğu kez dinlememeyi uygun görüyoruz. Bir kadın bir keresinde bana, "Çocuklarımı seviyorum ve onlar varoldukları için mutluyum, ama artık üç kez çocuk doğurma sürecini yaşadıktan sonra doğmuş olmayı çok istediğimi biliyorum. En sonunda ne istediğimi biliyorum," dedi.

Aynı zamanda hareketlerimiz de bize ölümden söz eder. Çoğu kez yok etme dürtüsünün, gerçekte bize mutluluk vermeyen bir yaşam tarzını ortadan kaldırma isteği olup olmadığını merak ederim. Belki de is-

tediğimiz şey plütonyum kullanarak dünyayı yok etmek değil de, şu andaki yaşam tarzını durdurmaktır. Ruhun varlığını yadsımakla (bunun ölçümünü laboratuarda yapamazsınız) ya da en azından ruh ve beden arasındaki bağları koparmaya yeltenmekle, onların birbirine bağlı olma durumlarını unuttuk.

Babam için bizi dövmekten, bize tecavüz etmekten vazgeçmek demek, acı içinde geçen kendi çocukluğunda ölmek demekti. Kız kardeşimi dövmesinin nedeni, kesinlikle köpek yavrularını suda boğulmuş olarak bulmak değildi. Bu yüzden, öfkesinin başka bir yerde yerleştirilmiş olduğunu bilebiliriz. Bu, ruhunu kalıcı korku ve öfkeden oluşan bir durumda dondurmuş olanlarla ilgili olarak benliğinin bilinçli veya bilinçdışı bir parçası haline getirdiği imgeler arasında gizlenmekteydi. Fokurdayan bir kap, kaynama sürecinin ortasında dondurulmuştu. Bunu çözmek için kabın içine düşmek, kendi hareketlerinin –sözcüklerden daha yüksek sesle konuşan hareketlerin– anlamının kendisini çepeçevre sarmasına izin vermek zorundaydı. Onların kendisiyle konuşmasına izin vermek zorundaydı. Kızına, oğluna ve eşine tecavüz etmenin anlamı nedir? Bunlar hangi derin arzuları gösterirler? Oğluna vurmak için elini yumruk yaptığında, yumruk neyi ifade eder?

Bu kolay değildir. Daha öncelerde, çok büyük kötülükleri arkada bırakmanın yolunun deneyime doğru adım atmak olduğunu söylemiştim. Ancak deneyim yakın bir biçimde algılamaya bağlıdır, o da yakın bir biçimde daha önceki deneyimlere. Bir insan deneyimlerin göründükleri gibi olduklarını nereden bilebilir? Babamın deneyimi kesinlikle öfkeyle ilgiliydi. *Öyleyse buna kulak ver koçum; ve şu kahrolası çocuğun ağzının üstüne patlat.* Sonunda doğrudan deneyimin yanında durmamalıyız; ancak bunun yerine öfke, acı, kin ya da sevginin sesini yeniden dinlemek için orada duraklamalıyız ve sonra yeniden daha ilerideki deneyime doğru adım atmalıyız.

Ancak bu bile hiçbir işe yaramayabilir. Babamla ilgili olarak daha önceki dileğim –hareketlerinin etkilerini anlaması– hüsnükuruntudan başka bir şey değildir. Birçoğumuz gibi, yaşadıkları topluluktan uzaklaştırılarak psikoza girmiş maymunlar gibi veya Viktor Frankl'ın sözü-

nü ettiği dürüst olmayan insan ırkı gibi, babamın da erişilemez olması olasıdır. Eğer durum buysa, babam gibi birisinin bunu anlaması için çalışmak sadece zaman kaybıdır. Anlaması için ilkönce ölmesi gerekir. Hepimizde olduğu gibi.

Mezarın içindeki İsa, balinanın içindeki Yunus, çöldeki Musa, bir kez daha ve aynı zamanda çöldeki İsa, yanarak yeniden kendi küllerinden yükselen Phoenix, eski ve ölü derisini döken yılan, kozalar oluşturan tırtıllar, yapraklarını döken ağaçlar... *Herkes*, büyüme olması için her zaman ölüp gitmenin de olması gerektiğini anlar.

George Gurdjieff, "Bir insan doğabilir, ancak doğmak adına ilkönce ölmek ve ölmek adına ilkönce yeniden uyanmak zorundadır," diye yazmıştı. Ölmeksizin doğmak yanlıştır ve bu, arındıran dipsiz bucaksız kuyuya girmemizi engellerken, yalnızca yeniden doğrulanmaya neden olur ve bizi dehşete düşmüş bir durumda ölüme doğru yönlendiren aynı dürtülerin güçlenmesine götürür. Yeniden uyanmaksızın ölmek de aynı derecede yanlıştır. Ölmeden uyurgezer duruma gelenlerin bastırılamaz yamyamlıklarında gördüğümüz gibi bitkin bir duruma getirir, bir ölümü canlandıranlar asla öldürmek istedikleri –ya da daha doğrusu ölmesine izin verdikleri– şeyin tümü ile içte olduğunu fark etmeyi istemezler. Beceri, ölüm ve yaşam arasındaki ince çizgide yürümek ve içerdiği tüm tehlikeleri dikkate alarak kendinizin başarısızlığa uğrayıp çökmenize, bir başka parçanızın ortaya çıkabilmesi için bir parçanızın ölmesine izin vermek, yaşamda yaptığınız gibi ölümün de tamamen içine dalmak, onu kucaklamak ve onun da sizi bağrına basmasına izin vermek, yaşam ve deneyim balığını yakalayıp yediğiniz gibi, çöküş ve ölüm balığını da yakalayıp yemek ve aynı zamanda onun oltasının ipinin sizi okyanusun dibine çekmesine izin vermektir.

Hastanedeki ilk gecemde telefon çaldı. Ahizeyi kaldırdığımda adımın söylendiğini duydum. "Kimsiniz?" diye sordum.

Karşıdaki kişi, "Baban," dedi.

Telefonu kapadım.

Hastaneye girdikten kısa bir süre sonra kanama durdu. Doktorların yaptığı herhangi bir şey yoktu, kanama basit bir biçimde durdu. Carlin, Nevada'daki evime geri döndüm. Yaz ayları sürünerek yatak odasından tuvalete ve tuvaletten yatak odasına tekrar ve tekrar gidip döndüğüm günler ve gecelerden oluşan odaksız bir tünelin içinde geçti. Kilo verdim ve 52 kiloya indim. Artık düz duramıyordum, yoksa yeniden kramp giriyor, sonrasında ise sendeleyerek musluğa ve tuvalete gidiyordum. Açık bir biçimde düşünme ve anımsama yeteneğimi yitirdim. Kelime haznem yok oldu ve başkaları tarafından açık biçimde söylenen dört hecenin üzerindeki sözcükleri algılayamadım.

Üniversite yıllarında ve daha sonrasında flört ettiğim, hani şu sorduğu soruyla turnalarla ilgili rüyayı görmeme neden olan kadın bana bakmak için yanıma geldi. Yemek yiyemiyordum ve o da birkaç gün sonra beni yeniden hastaneye yatırdı. Annemi, konuk olarak kaldığını düşündüğü İngiltere'den arayarak, "Eğer oğlunuzun yaşamasını istiyorsanız, buraya gelmelisiniz," dedi. Sonra bana, "Senin ölmeni izlemek istemiyorum," diyerek evine geri döndü.

Doktorlar hırpalamalarına devam ettiler ve ben kilo kaybetmeyi sürdürdüm. Bana kolostomi için gün verdiler. Annem geri dönmemiş ve beni hastaneden çekip çıkarmamış olsaydı, büyük bir olasılıkla yeniden doğmak üzere ölümümden sağ kurtulamayacaktım. On yıl sonra bu ölümlerden ve yeniden doğuşlardan kolaylıkla söz ediyorum, ancak gerçekte onlar tehlikeli ve karmakarışıktırlar. Bu ruhsal ölüm, bu çöküş, acılar ve gözyaşları, çoğu zamanlar fiziksel ölümü de gerekli kılarak bedelini almaksızın ortaya çıkmadı.

Crohn hastalığı ve ülsere bağlı kolit (bana yanlışlıkla bu ikinci rahatsızlığın tanısı konulmuştu) üzerine uzmanlarla konuştuktan ve yanlış testlerin yapıldığını ve doğru testlerin yapılmadığını öğrendikten sonra, annem beni Salt Lake City'deki bir başka hastaneye yatırdı. Orada bana hemen Crohn hastalığının tanısı konuldu (öyle klasik bir olaydı ki, daha sonra kolonumun bir bölümü alındığında bunu ders niteliğinde öğrencilere gösterdiler. Doktorlar beni damar yoluyla besleyerek güçlendirmeye çalıştılar. Daha önceki doktorların bana verdikleri ste-

roitleri kestiler ve haftalarca, bir dolu ilaç kullanarak hastalığı denetim altına almaya çalıştılar.

Crohn hastalığının ameliyat sonrasında yineleme oranı yüksektir –insana mutluluk duygusu veren bir rapora göre "yüzde doksan dokuzdan daha fazla" ve bir başkasına göre yıllık yüzde elli civarında– ve bu nedenden ötürü doktorlar ameliyatı yapma konusunda kararsızlardı. Ancak bir başka kanamam oldu ve sonra bir başkası ve kan nakillerine rağmen kan kaybından bayılmaya başladım.

Ameliyattan sonraki sabah acının yok olduğu hissiyle uyandım. Tabii ki ameliyat yerim acıyordu, ama kramplarla karşılaştırıldığında bu hiçbir şeydi. Yok olmuşlardı. Dirseğimin üzerinde doğruldum ve camdan dışarıya, batıya doğru dağılmış olan tepelerin üzerinden yansıyan günün ilk ışıklarına baktım. Cerrah geldi ve bana kolonumun üçte ikisini aldıklarını söyledi ("Bir sonraki sefer için mümkün olduğunca bıraktık!") ve ardından bir hemşire gelerek bana işememi söyledi. Ona yapamayacağımı söyledim. O da böbreklerimin hâlâ çalışıp çalışmadığından emin olmaları için bunu yapmak zorunda olduğumu söyledi. Bunu öğrenmeleri gerekiyordu, o yüzden gidip bir sonda alacaktı. Bunu gerçekten deneyeceğimi söyledim. Şişeyi geri verdiğimde onda dokuzu boştu.

Bağırsaklarım yeniden çalışmaya başlar başlamaz eve çıktım ve o sonbahar boyunca annem beni şişmanlatmak için bana günde dört veya beş öğün yemek pişirdi. Hatırlıyorum, hastaneden döndüğüm ilk gece o kadar güçsüzdüm ki, merdivenleri yürüyerek çıkmak yerine sürünerek çıkmıştım. Bir hafta sonra dışarıda yaptığım ilk yürüyüşte bitkin düşmüş bir durumda eve geri dönmeden önce, yalnızca bir sonraki açık alana kadar gidebilmiştim.

O sonbahar ve kışı nehre veya yalnız başıma durduğum ve saatlerce basket atışı yaptığım şehir parkına uzun, ağır yürüyüşler yaparak geçirdim. Başkaları gelse bile henüz takım kurup oynayacak kadar güçlü değildim, ama sonbaharda ayakta duruyordum ve oynayabildiğim kadar basketbol ve beysbol oynuyordum.

O kış boyunca, gücümün oldukça yavaş geri gelmesinden ötürü umutsuzluğa kapıldığım için annem bana sık sık, "Hastalanman uzunca bir zaman aldı, iyileşmen de zaman alacaktır," diyordu.

Uyku Zamanı

"Zihnin bu kültür içinde bize karanlık olan, içimizde uyuyan, 'bilinçaltı' adını verdiğimiz bölümünde, evrendeki tüm diğer varlıklardan ayrılmaz olduğumuzun bilgisi vardır."

Susan Griffin

Geçtiğimiz yaz Julie ile birlikte sahile gittim. Gökyüzü gri renkteydi ve rüzgar keskindi. Küçük yağmur damlacıkları yüzümüze çarpıyor, ayaklarımızın altındaki kuma düşüyordu. Öğle yemeğinde, içine kurutulmuş et koyduğumuz sandviçlerimizi yedik – hardal ve mayonezi unutmuştuk. Martılar tepemizde daireler çiziyor, aceleyle bize doğru uçuyor, aceleyle uzaklaşıyorlardı.

Bir kuş özellikle dokunaklı görünüyordu; deniz yıldızı çıkarmada açıkça deneyimsiz ve yalnız bırakılmış bir yeni yetmeydi. Aç görünüyordu. Julie sandviçinin sona kalmış ufak parçasını ona atmayı denedi. Daha ekmek kuma düşmeden bir başka martı kapmak için aniden üzerine atıldı. Julie başka bir parça almak için çantaya uzandı. Havaya fırlattığı bir başka ekmek parçasını da bir başka martı atıştırdı. Genç kuş hâlâ duruyordu, hâlâ dokunaklı ve aç görünüyordu. Julie yeniden attı ve yeniden bir başka kuş ekmeği kaptı.

Güldüm, sonra, "Bu onların kurmuş oldukları bir yem ve değişme düzeni. Sırayla öksüz-yetim oluyorlar," dedim.

Julie bunun komik olduğunu düşünmüyordu. "Dokunaklı Olan" bir ısırık alana dek yiyecek atmayı sürdürdü.

İçimden daha çok gülmek değil, onun yerine ekmeği kapma ve çocukken tekrar tekrar duyduğum uyarıyı ona tekrarlama isteği geliyordu. Hayvanları besleme! Onların insanlara alışmasına neden olma. Bu, uzun dönemde, onları yalnızca incitecektir. Martıları besleme, çünkü onlar yalnızca bir baş belası olacaklar ve bunun yanı sıra kendi başlarının çaresine bakmayı öğrenemeyecekler. Ve eğer deniz yıldızı yakalamayı öğrenemezlerse onlar ölürler. Bu en uygun olanın yaşamayı sürdürmesidir. Aynı şey tüm diğerleri için de geçerlidir. Ayıları besleme, yoksa onlar korkularını kaybederler ve korkmazlarsa saldırabilirler. Eğer evcilleşirlerse, çöp tenekelerini ve buzlukları devirecekler ve biz onları vurmak zorunda kalacağız. Sonra çakallara yaptığım teklifleri anımsadım ve kendi ikiyüzlülüğümün farkına vardım.

Julie, "Her zaman için hayvanları beslemeyi severim. Çocukluğumdan beri. Yanlış olduğunu mu düşünüyorsun?" dedi.

Evet demek istedim ancak, "Hayır," diyen sesimi duydum.

"Ben de öyle düşünmüyorum," dedi. "Yapmamız gereken şeyin bu olduğunu düşünüyorum."

Niçin diye sormam gerekmedi. Sadece başımı salladım. Şimdi düşüncelerini paylaşıyordum ve uzun kış uykuları boyunca onlara yetecek olan yiyeceği bekleyen ayılara doğru yüzen somon balıklarını düşündüm. Yaşamını bana veren ördeği düşündüm. Bir topluluğun üyeleri olarak görevimizin bir bölümü birbirimizi beslemektir. Yeniden, tüm bağlı olma durumunu temelde ters çevirdiğimizi, nasıl olup da neredeyse her zaman tam olarak yanlış soruyu *–Bundan ne elde edebilirim?–* ve bu yüzden nadiren doğru olanı *–Karşılığında ne verebilirim?–* sorduğumuzu düşündüm. Diğerlerinden bir şeyler öğrenmeyi denesek bile, bu aynı kazanç elde etme ruhundandır: *En yüksek düzeyde kaynak çıkarmak için ormandaki bütün canlılar topluluğu ile çevreleri ve yaşam şartlarını nasıl yöneteceğimi bana öğretecek olan bu sistemden neler öğrenebilirim? Nadiren: Kendisine daha iyi nasıl hizmet etmem gerektiğini bana öğretecek olan bu orman topluluğundan neler öğrenebilirim?*

Uzun bir süre konuşmadık. Onun yerine, martıların bize duydukları ilgiyi kaybedince rüzgarda hızlı hızlı uçmalarını izleyip öylece oturduk. Parmaklarım, üzerinde oturduğumuz, rüzgar ile sürüklenip sahile vurmuş olan büyük kütüğe dokundu ve güneşin, tuzun, suyun ve kumun aşındırarak düzleştirdiği yumuşak dokulu yüzeyi duyumsadım. Sezon başlamadan aylar önce yapılan bir işlemle ayı avlamayı düşündüm. Bir "avcı" ormanda belli bir noktaya yiyecekler koyar. Sezon geldiğinde bir ağaca çıkıp oturarak ayının yiyecekleri yemek için gelmesini bekler ve onu çok yakın mesafeden vurur. Sık sık o ayının kendisine sunulmuş olan yiyeceklerin yanında yatar bir durumda ölürken neler düşündüğünü ve hissettiğini merak etmişimdir. Şok, üzüntü ve derin bir ihanet duygusu içinde olduğunu hayal ederim. *Bunu nasıl yapabildin? Bana bu yemeği verdiğini düşünmüştüm.*

Bu gibi anlarda –ilişkilerimizin birçoğunun tekrarlanan doğasını düşündüğümde– aklıma benim asla bilmediğim, çocukların kurt yavrularının yüzlerini boyadıkları ve onları nazikçe mağaraların içine yerleştirdikleri ve kurtların kaybolan aileleri buldukları ve onları evlerine geri götürdükleri zamanlar gelir. İnsan olan ve olmayanların söyleşide bulundukları, dünyanın ve üzerindeki her şeyin tüketilecek kaynaklar değil de sevilecek ve hoşlanılacak arkadaşlar ve komşular oldukları ve öldürülseler ve yenseler bile bir değerbilirlik ve şaşkınlık duygusuyla birlikte algılandıkları bir dönem... Bunun gibi anlarda aklıma erkeklerin kadınlara ve çocuklara tecavüz etmedikleri ve babaların oğullarına veya kızlarına şiddetle vurmadıkları zamanlar gelir. Bu gerçekten öyle çok da önceden yaşanmış bir dönem değildi, ama benim asla bilmediğim bir zamandı.

Yalnızca bir gece için ölmedim, ancak o geceden ders alarak bedenimin her bir hücresinde gezinmek ve yaşamayı sürdürmek için farklı gereksinimlerim olduğunu anladım. Daha önceki travma zamanlarında oluşmuş eski deri tabakalarını kazıyıp sökmek veya atıp kurtulmak ve yerine yenilerini koymak birkaç yıllık bir zaman dilimini gerektirdi.

Bir başkasını hapsettiğimizde aynı zamanda kendimizden birisini de nöbetçi olarak hapishaneye yerleştirmek zorundayızdır. Benzer biçimde kendimizin bir parçasını hapsettiğimizde, diğer parçalar da aynı zindana girmek zorundadır. Hapishaneler –ister çelikten, elektrikli tellerden, projektörlerden ve gözlem noktalarından, isterse duyguları ve bedeni denetim altında tutan çelik gibi bir iradeden yapılmış olsun– büyük bir miktarda enerji tüketirler. Çocukken daha fazla öfkeyle, artık herhangi bir şey hissetmemeye yemin ettiğimde yalnızca zihnimden çıkarıp attığım duygularıma ulaşma yolunu değil, aynı zamanda onları köşeye sıkıştırılmış durumda tutmak için harcadığım enerjiyi de kaybettim. Bu duygular nereye gittiler, neler yaptılar? Görünmezlere karışıp ortadan yok olmadılar. Sonuçta dışarı çıkmak zorunda kaldıklarında yollarını bulmak için nasıl dönüp durdular? Düş kırıklığına uğramış duygular, anlatıma gereksinim duyduklarını nasıl saptıyorlar ve sonunda nasıl ifade ediliyorlar?

O gece hastanede yaşadığım çöküş bana denetim için yapılan girişimin faydasızlığım öğretti. İshal, almam gereken bir dersin somutlaştırılmış belirtisi ve Crohn hastalığı, bir öğretmendi. *Serbest bırak, Derrick. Serbest bırak.* Eğer bağırsaklarımı kontrol edemiyorsam, duygularımı denetim altına almayı nasıl umabilirdim ve tabii ki başka herhangi bir şeyin denetimini elimde tutmayı nasıl bekleyebilirdim? Eğer artık basit bir duvar çekmekle, fiziksel acının altından kalkamıyorsam, nasıl olmuştu da bu işlemin psikolojik acılar söz konusu olduğunda daha da işe yaradığını düşünmüştüm? "O gece" bana, hem fiziksel hem de ruhsal olarak acıları önemsememe girişimlerimin beni öldürmekte olduğunu açıkça göstermişti. Bu, aynı zamanda, denetimin bir çıkmaz sokak olduğunu da öğretmişti.

Hâlâ o zamanlardan kalma bir defterim var ve içinde bu yeni yönün açıklaması bir öneri niteliğinde yazılı: "Tüm yaşamım boyunca kendimi zihinsel olarak önsezim [standartlaştırılmış ve başka türdeki testlerde her zaman iyiydim, çünkü iyi tahmin yaparım], duygusal ve pratik olarak irade tarafından yönlendirilecek şekilde eğittim. Artık önsezimi yaşamımın diğer yönlerini irade tarafından hafifletilmiş olarak yönetmesi için eğitmeye başlamak istiyorum." Bu o zaman için söyleyebildiğim şeydi. Henüz önsezimi "eğitmeye" gereksinim duymaktan daha çok, irademe bir şeyi zorla kabul ettirmeye çalışmaktan vazgeçmem ve onun yerine onu dinlemeye başlamam gerektiğini fark etmemiştim. Henüz hastalığın bana vereceği dersi yeterince öğrenmemiştim.

Crohn hastalığının –hem gerçek anlamıyla hem de mecaz kullanımıyla– bir öğretmen olduğundan söz ederken, yaşamlarımızdaki her şeyin öğrenmeye gereksinim duyduğumuz şeyleri bize öğretmesi için çağrıda bulunmamız sonucunda başımıza gelmiş olduğunu ileri sürmüyorum. Napalm bombası yüzünden yaşamını yitirmiş çocuklar, yanarak ölmeyi yaşamlarının içinde istemezler ya da somon balıkları kendilerine nesillerinin tükenmesinin ne olduğunu öğretmeleri için barajların varolmasını dilemezler. Çok kötü ve korkunç olayların bazı ölçüler içinde kendi kendine verilmiş cezalar olduğu düşüncesi, yalnızca suç işleyenlerin sorumluluğunu yadsımak için yapılmış bir başka deneme

ve kurbanları susturmak için bir başka yoldur. Bu yalnızca kurbanı aşağılamakla kalmaz, aynı zamanda felâket etmenini de nesnelleştirir ve bunu bu kez de eğitimimiz için tüketilecek bir başka kaynağa indirger. Fakat bu etmenin iletmek üzere bir dersi olabilir de olmayabilir de. Bu diğerine veya bazen rastlantıya bağlıdır.

Hastalığım geçtikten kısa bir süre sonra bu "kurbanı suçlama" olayı ile çok karşılaştım. Tüm 1985 yazı boyunca ve sonraki birkaç yıl süresince belki de bir düzine insan bana hastalığımın kendi sorumluluğum olduğunu ve bir şekilde onu kendimin ortaya çıkardığını söyleme yaklaşımında bulundu. Bu ilk kez söylendiğinde bile yeterince rahatsız edici bir şey iken, dördüncü veya beşinci kez söylendiğinde sabrımı kaybettim ve öfkeyle, "Bir depremde yaralandığım için bana sorumluluk taşıdığımı söyler miydiniz?" deyiverdim. Sorudan ötürü mü, yoksa onu sorarken sergilediğim sertlikten ötürü mü emin değilim, ama bu onları susturdu.

Bir kişi susmadı. Chicago'nun O'Hare havaalanında pilotlar uçağı kaldırmak için tipinin geçmesini beklerken, saatlerdir uçak pistindeki bir uçağın içinde tıkılıp kalmıştım. Sıra arkadaşım bir psikologdu. Birbirimize geçmişimizden söz ettik ve bir noktada ben ona Crohn hastalığımı anlattım. O, sorumluluğumdan bahsetmeyi engellenemez duruma getirdiğini düşündüğüm şeyi yapmadan önce, bu konu üzerinde bir süre konuştuk. Ezbere, yanıtını beklemediğim ve etkili olsun diye kullandığım soruyla karşılık verdim. Duraksamaksızın evet yanıtını verdi.

Başka bir şey söylemesi gerekmedi, ben aniden anladım. Birine sorumluluğu gelişigüzel vermekle –bu Crohn hastalığına ben *yol açtım,* napalm bombası yüzünden yaşamını yitiren çocuk çok büyük kötülüğe *neden oldu*– birinin onları içine çeken olaylardan sorumlu olması (yani yanıt vermeye yeterli olması) arasında fark vardır. Başka bir deyişle, Crohn hastalığı başıma gelmişti; şimdi buna nasıl karşılık vereceğimi öğrenmek ve onunla bir diyaloga girmek benim sorumluluğumdu. Açık bir biçimde, birçok olayda söz konusu felâketin koşulları öylesine ezici olabilir ki, sağduyu engellenir –napalm bombası yüzünden yaşamını yitiren çocuk, bir çocuk olarak kendim ve her birimiz, korkarım,

kültürümüzün ölüm dürtüsünün çok büyük hızıyla karşı karşıya geldik. Ancak, yapabildiğimiz sürece koşullarımızı şimdiki gibi tutmak bizim görevimiz ve mutluluğumuzdur.

O anda içimde bir şeyler değişti. Artık sadece Crohn hastalığından ötürü acı çeken birisi değildim; onun yerine yaşamında yeni bir arkadaşa sahip bir insandım. Bu arkadaş her zaman dost canlısı olmayacaktı ve aslında seçimini o yönde yaparsa beni öldürebilirdi de, ama şu andan sonra yaşamlarımız çözülemez biçimde bağlanmıştı. İyi ya da kötü, ben ondan, o da benden sorumluyduk. Hangi türden olursa olsun, ilişkimi sürdürmeyi planladığım arkadaşlarımı ve aile bireylerini dinlemeyi ve aynı zamanda onlarla dürüst bir biçimde konuşmayı –ilişkiye devam etmek adına onların neyi gereksindiğini duymayı ve neye gereksinim duyduğumu açıklamayı– öğrenmek benim için nasıl gerekliyse, o uçakta otururken farkına vardım ki eğer bu hastalıkla yaşamımı sürdüreceksem, onu dinlemeyi öğrenmem daha iyi olacaktı. Hastalığı dinlemeyi öğrenmemin beni yalnızca hayatta tutmakla kalmayacağını, aynı zamanda çocukken dünyayı kendi dışımda tutmak için geliştirdiğim, ama şimdi beni daha sıkı bir biçimde kilitli tuttuğunu düşündüğüm, çelik irademden oluşan kendi hapishanemden kurtulamama da yardımcı olacağını fark ettim.

Psikolog Rollo May, Uyuyan Güzel'in öyküsünü, üzerinde durulan noktayı değiştirerek yeniden anlatıyor. Şöyle ki: o artık yalnızca değişmeksizin bir öpücükle uyandırılmayı bekleyen bir uyuyan güzel değildir, onun yerine o –veya daha doğrusu onun olgunlaşma ile ilgili başlıca bilinçaltı oluşumları– artık öyküde etkin olmaktadır. Öpücükten daha önemli olan uyku zamanıdır –yüz yıllık ölüm– ve artık yeniden uyanma zamanı konusunda kararı veren prens değil, kendisidir. Şanslı prens, yalnızca, doğru tavırla doğru zamanda doğru yerdedir.

Öykü, eğer hatırlarsanız, şöyledir: bir kral ve kraliçenin çocukları olmamaktadır. Bir gün kraliçe gölde yıkanırken bir kurbağa ortaya çıkar ve "Bir yıl geçmeden bir kızın olacak," der.

Briar Rose (Yaban Gülü) adını verdikleri kız çocuğu doğar ve kral büyük bir şölen verir. Ülkenin on üç Bilge Kadını arasından yalnızca on iki tanesini davet edebilir, çünkü yeterli sayıda altın tabağı yoktur. Şölenin verildiği gece ilk on bir Bilge Kadının her biri prensese armağanlar bağışlarlar: doğruluk, güzellik, zenginlik vb. Sonra davet edilmemiş olan on üçüncü kadın ansızın ortaya çıkar ve çağırılmamasının öcünü almak için prensesin on beş yaşında eline bir iğ batıracağını ve öleceğini söyler. Henüz bir iyilikte bulunmamış olan on ikinci Bilge Kadın diğerinin söylediklerini geri aldıramayacağını, ancak yumuşatabileceğini söyler; prenses ölmek yerine yüz yıllık bir uykuya dalacaktır.

Babası, geleceğini herkesin bildiği ölümden kızını korumak için krallıktaki tüm iğlerin uzaklaştırılmasını emreder. Mantıksız olanı mantıkla çözmek olası olsa da, kaderi aldatmak artık olanaksızdır. Bir gün prenses şatoda gezinirken terkedilmiş bir odada iplik eğiren yaşlı bir kadın görür. Briar Rose iği parmağına "batırır" ve parmağı kanamaya başlar –cinsel nitelendirme burada çok gizli değildir– ve uykuya dalar.

Uyku şatodaki herkese yayılır ve şatonun çevresindeki dikenler büyüyüp öylesine bir çit oluştururlar ki çatıdaki bayrak görülemez (kozanın içindeki tırtıl bir önceki kimliğinden vazgeçmek zorundadır ki zamanı geldiğinde bir başkasını üstüne alabilsin). Sonraki yüzyıl boyunca birçok prens bu uyuyan güzeli bir öpücükle uyandırmayı denerler. Ancak asla başaramazlar, çünkü onlar prensese ulaşamadan dikenlerden oluşan çit onları kapar ve öldürür. En sonunda, belirlenmiş zamanın sonunda, daha önce gelenlerden gerçekten hiç de farklı olmayan bir başka prens aynı denemeyi yapar. Fakat Briar Rose için yeniden uyanma zamanı geldiğinden, birbirinden ayrılan dikenler çiçeklere dönüşürler –bir kez daha, cinsel sembolizm neredeyse yüzümü kızartacak kadar açık– ve onun içeri girmesine izin verirler. Prens onu öper ve gerisi biliyorsunuz.

Rollo May, Briar Rose'un hazır olduğu bu âna, *kairos*, *yazgı zamanı* adını verir. Bu krizalit evresinin bittiği andır ve o bir yetişkin olarak ortaya çıkmaya hazırdır. Amacının gerçekleşmeye başladığı andır (ve umalım ki yaşamdaki amacı, yakışıklı prensine basit bir eş olmaktan çok daha öteye gitsin). Daha önceden duyarsız olduğu uyarıcı şeylere

en sonunda açıktır. İç değişikliklerden ötürü dış değişikliğe hazırdır, bir öpücük kadar basit bir şeyle uyandırılmaya hazırdır.

Kairos düşüncesi, yalnızca peri masallarında uyuyan prensesler ve onların başarılı veya ölü talipleri için önemli değildir. Bu, herhangi bir ölüme katlanan ve gerekli yeniden doğuşu beklemek zorunda olan herhangi birisine özgüdür ve inanıyorum, bu, kesinlikle doğru zaman geldiğinde tam olarak büyümüş ve gelişmiş, ergin ve tamamen karşılıklı, yetişkin ilişkilere girmeye hazır olarak yeniden uyanabilmek için bir yaşam tarzına son vermek zorunda olan kültürlere de etkili olur.

Dünya üzerindeki her bir yaratık en azından bencil bir biçimde kültürümüzün yeniden uyanma zamanının yakında geleceğini ummak zorundadır. Belki bir gün somon balıkları ve geride kalanlarımız öteden beri karşılaştığımız anlayışsızlığı –İsa, Spartacus, Tupac Amaru ve Thomas Münzer'i öldüren inatçı direnişi– hissetmeyi umarak kendimizi barajlara doğru fırlatıp atacağız ve en sonunda tüm bu zaman zarfında orada gizlenmiş olan vahşi nehri bulacağız.

Maaşlı bir işte çalışmıyor ve anlamlı bir ölüm ve yeniden doğuşa katlanmanın benim için olası olabileceğine inanmıyorum. Bunun için zaman olmazdı. Hiç kimse bir tırtılın bir koza eğirmesini, on dakikalığına içine girmesini, sonra bir kelebek olarak ortaya çıkmasını beklemez ve en azından annem Crohn hastalığı serüvenimden fiziksel olarak toparlanmamın bile aylar veya yıllar sürebileceğini görebiliyordu. Hâlâ birçoğumuz kim olduğumuz, neleri sevdiğimiz, nelerden korktuğumuz ve birbirimize neler yaptığımız konusunda doğru soruları sormaya başlamak amacıyla gerekli zamanı yaratmak için istekli veya yetenekli değiliz. Bu istekli veya yetenekli olma durumu, bu soruları yanıtlama durumunda kalındığında daha az ve onları yaşamak daha da azdır.

Doğru soruların neler olduğunu her zaman bilmem; yalnızca onların bedenimde yaşadığını ve onları keşfetmek –ya da daha iyisi anımsamak– için huzurlu olmam gerektiğini biliyorum. Bu anlamda hastalık bana çok büyük bir iyilik yaptı; herhangi bir zamanda yoksulluk,

harcamalardaki yaygın hesap açığı ve sosyal baskı, bir işe girme konusunda aklımı çelecek olsaydı, bedenim beni öldürürdü.

Yirmili yaşlarım boyunca "neyin doğru olduğunu değil, yalnızca neyin yanlış olduğunu" ve" ne istediğimi değil, yalnızca ne istemediğimi" biliyordum. Nasıl yaşayacağımı değil, yalnızca nasıl yaşamayacağımı görüyordum. İstediğim ya da gereksinim duyduğum şeyin bir iş olmadığını biliyordum.

Gelişimimizi, başkaları için haftada kırk saat veya daha fazla çalışarak sürdürmüyoruz. Derece derece aşamalar kaydettik ve kişi bunun böyle olduğunu görmek için zamanının büyük bir bölümünü hiçbir şey yapmadan geçirerek (veya bir kez daha arı araştırma dilindeki gibi söyleyecek olursak "aylaklık ederek"), yalnızca, insan olmayanlara veya geride kalmış olan yerli insanlara bakmalıdır. Dane Frederick Andersen Bolling, Güney Afrika'daki Khoikhoi'ları anlatırken şunları söylemiştir: "Bizim, yani Hıristiyanların, çalışmasını garip buluyorlar ve hepimizin ölümlü olduğunu, çok çalışıp didinerek hiçbir şey kazanmadığımızı, en sonunda yeraltına sokulduğumuzu, bu yüzden yapmış olduğumuz her şeyin boşuna olduğunu söylüyorlar." Bir başka sömürgeci aynı insanlarla ilgili olarak, "zenginliği küçümsemelerinin gerçekte işe duydukları nefretten başka bir şey olmadığını" kaydetmiş ve bir üçüncüsü ise, "erkeklerin asıl işlerinin, zamanı yan gelip yatarak harcamak olduğunu" belirtmiştir.

Bu yorumlarla yirmili yaşlarımdayken karşılaşmış olsaydım, bunlar içimdeki sesi körletmeye yardım ederek beni cesaretlendirirlerdi. *Sorun nedir? Tembellik mi?* Dönüp geriye baktığımda, bu yıllara bir krizalit evresi adını vererek veya bir ölüm ve yeniden doğuşa katlandığımı söyleyerek ya da buna sahradaki kırk günüm diyerek eylemlerime –ya da bunlardan yoksun olmama– olumlu bir yön verebilirim. Ancak doğrusu sonraki birkaç yıl, ilk önce Nevada'da ve daha sonra Idaho'da yaşarken gerçekte pek fazla bir şey yapmadığımdır. Bu konuda kendimi suçlu hissediyordum, ama hiçbir şey yapmamaktan daha çok ilgimi çeken herhangi bir şey bulamıyordum. Fizik bilimine veya saatlerimi sattığım başka herhangi bir yönteme kesinlikle geri dönmeyecektim.

Bir yazar olduğumu söylüyordum, ancak fazlaca bir şey yazmıyordum. Ne yazacaktım ki? Söyleyecek bir sözüm yoktu, çünkü kim olduğumu bilmiyordum. Bunu keşfetmek uzun, ağır ilerleyen ve kesintisiz bir zamanı gerektiriyor. Sıkılmak ve sonra sıkıntının ötesine geçmek için yeterli zaman gerekiyor ki bu, gerçekten neler hissettiğimizi anımsamak için kendimize sağladığımız sessizliğin güç ama güzel, neşeli ama acı veren işleminden dikkatimizi saptırmak ve yaşamlarımızın sorumluluğunu üstlenmeye başlamak için bir başka perdedir.

Neredeyse her gün Humboldt Nehri'ne giden demiryolu hattında yürüyor, sonra da bir köprünün beton ayağından aşağıya iniyordum. Orada güneşte otururken bir şeyler okuyor ya da daha çok yalnızca nehri izliyordum. Nehir kıyısında yürüyordum ve ilkbaharda, beni yuvasından uzaklaştırmak için kanadı kırıkmış gibi yapan bir anne kuş gördüm. Rayların üzerinde ölmüş olan bir kunduzun içinde ve dışında kınkanatlıların kaynaştıklarını ve kunduzun dişlerinin havuç gibi turuncu renkte olduklarını gördüm. Bir dolu tren gördüm.

Albert Einstein bir zamanlar, "dünyanın önemli sorunları, yaratılmış oldukları aynı bilinç düzeyinde çözülemezler," gözlemini yapmıştı. Haklı olduğunu düşünüyorum. İnanıyorum ki, Carl Jung da şunları yazarken hemen hemen aynı şeylerin üzerinde duruyordu: "Yaşamın tüm büyük ve çoğu önemli sorunları temelde çözülemezler... Asla çözüme kavuşturulamazlar, ancak yalnızca daha fazla büyürler. Bu 'daha fazla büyüme'nin yeni bir bilinç düzeyi gerektirdiği daha ilerdeki araştırmalarla kanıtlanmıştır. Hastanın düşünce, bilgi veya deneyim sınırlarında bazı daha yüksek veya geniş ilgiler ortaya çıkmıştır ve genel bakış açısındaki bu genişleme sayesinde çözülemez sorun acilliğini kaybetmiştir. Sorun, kendi bakımından mantıklı bir biçimde çözüme kavuşturulmamış, ancak yeni ve daha kuvvetli yaşam dürtüsü ile karşılaştığında gözden kaybolmuştur."

İlk ifade bana, izleyen anlamlı bir değişim olması için niçin her zaman bir ölümün olması gerektiğini gösteriyor. Bizi öldürüyor olsalar bile varlık olmanın edinilmiş yönlerinden kolayca vazgeçmeyiz. Ço-

cukken kanepenin üzerinde oturduğum ya da babamın bedeninin benimkine değdiğini hissederek yatakta yattığım zaman duygularımı ve bedenimi denetim altında tutmak benim için her ne kadar anlatılamayacak biçimde önemli olsa da, daha sonra beni az kalsın öldürene dek aynı denetimi göstermekten vazgeçemedim. O bilinç düzeyi kendisini bitirmek ya da daha doğrusu sona erdirmek zorunda kaldı.

İkinci ifade bana kış uykusu döneminin niçin bu kadar uzun sürdüğünü gösteriyor. Bir ağacın önünde durup, "Büyü! Kahrolası, büyü!" diye bağırmayız ve kırık bir ayağın bir günde iyileşmesini dilemenin boşuna olduğunu biliriz. Ancak kendimde ve arkadaşlarımdan birçoğunda, eski bilinç düzeyini başından atmış olsan bile yeni bir tanesini geliştirmek için uzun zaman gerektiğini kabul etme konusunda bir isteksizlikle karşılaştım.

Kültüre dil uzatmamın, bir kişinin kırık bir ayağa bağırması gibi, oluşumu kavrama veya değerlendirmedeki aynı eksikliği sergilediği tartışılabilir. Kültür kırılmıştır ve bağırmak onu daha iyi yapmayacaktır. Fakat arada iki fark vardır.

Birincisi, eğer bir kişi tüm kanıtlara karşın ayağı kırılmamış gibi yapmayı sürdürürse –yüksek atlamada yaptığım gibi– onu yeniden kırabilir. Atlama yaptığım son yıl, sonbahar süresince ayağımın iyileşmesine izin vermiş olsaydım, ilkbaharda atlayabilirdim. Bir atlayıcı olarak gelişme olanağım olduğunu bile kanıtlayabilirdim. Asla bilemeyeceğim. Koçumun bana bir kez bağırması uygun olabilirdi – ayağıma değil, ama ayağımı dinlemediğim için bana.

İkinci fark ise, düş kırıklığından ötürü bağırmak ile bir ev yıkıldığı ve hiç kimse dikkat etmediği için bağırmak arasında, yapılması gereken bir ayrımın olduğudur. Bunu söylemenin bir başka yolu, yeterli zaman verildiğinde –belki on bin yıl– babamın bile iyileşebileceğidir, ancak bu arada ruhlarını öldürdüğü insanlar ne olacak? Kendi yıkıcılığı, uyguladığı şiddetin kökenini oluşturanların neden olduğu ikincil zarar, örneğin, zararı kendi çocuklarına geçirdiklerinde ne olacak? Panelde sevecenlik ile ilgili soruyu yanıtlarken bunu yüzlerine gözlerine bulaş-

tıran Budistlerin tersine, bağlılığım masum olandan yanadır ve zararı durdurmak için yapmam gereken her ne ise onu yapmalıyım.

Yürüyeceğiniz çok ince bir yoldur; sonunda anlayışa ulaşmayı bekleme *–kairos–* ve hareket gereksinimi vardır. Şimdi aktifim. Yirmili yaşlarımda değildim. Şu andaki enerji düzeyimin o zaman derin bir biçimde zihin tembelliğinin içine düşmüş olmamın bir sonucu olduğuna inanıyorum. Eğer uyuma zamanı olmasaydı, bu "yeniden uyanma" zamanı da olamayacaktı; ancak onun yerine hâlâ daha önceden olduğum gibi olacak ve kendi duygularımı hapsetmeyi sürdürmek için enerjimin çoğunu içime yöneltecektim.

Artık söylediğim şeyin biraz uzağına adım atmam gerekir. Bir an için Nevada'da yaptığım şeye ve sonrasında oluşturulan "zamanı yan gelip yatarak harcama" veya "hareketsizliğe" inanmak, sessizleştirmenin bir başka biçimini ve bir kez daha öbür dünyayı kolay anlaşılır yapar. Burada gizlenmiş olan, köfteleri çevirme veya televizyonları onarmanın zorlayıcı bir yetiştirme ve eğitimin etkilerini silkip atmaktan ve zorlayıcı ve yoğun bir biçimde şiddet içeren bir kültürün benliğin bilinçli veya bilinçdışı bir parçası haline getirilmiş olan seslerini elden geldiğince içinden söküp atmaktan daha önemli ve güç olduğu konusundaki saçma varsayımdır. Bu, üretime, yaşamın üzerinde değer vermemizin bir başka yoludur.

Ödüllendirdiğimiz şeyi yapıyoruz ve değer verdiğimiz şeyi ödüllendiriyoruz. Tüm imgelenen felsefe bir yana, birilerine köftelerinin yanında patates kızartması isteyip istemediğini sormaya, zengin ve sağlıklı bir duygusal ve ruhsal yaşama ve yaşamsal bir topluluğa değer verdiğimizden daha çok değer veriyoruz. Tabii... Birincisi kültürümüzün temellerini tehdit etmiyor.

Tüm seçenekler kapsamadıkları fırsatların kaybını içerir. Kültürün her tarafa yayılan yıkıcılığını anlamayı ve önlemeyi deneyerek geçirdiğim zaman, kızarmış patatesleri küreklemekle geçirilemezdi ve sütlü içecekleri karıştırmak zorunda olsaydım bu zamanı çakalları, ağaçları, yaprak bitlerini, köpekleri, rüya perisini veya hastalığımı nasıl dinleyeceğimi öğrenerek geçiremezdim.

Cleve Backster, bilincinin sonsuza dek değiştiği ânı nasıl adlandırabiliyorsa, ben de yeniden doğmaya başladığım zamanı adlandırabilirim. 1987 yılıydı. Kuzey Idaho'ya taşınmıştım, çünkü orası iki köpeğimle birlikte çevrede dolaşırken görmüş olduğum en güzel yerdi. Galiba onlar da aynı düşüncedeydiler. Bu arada eski kiloma geri dönmüş ve Crohn hastalığı karşısında kilolarımı yeniden kaybetmiş, sonra tekrar eski kiloma dönüp aldığım kiloları yeniden kaybetmiş ve bir kez daha eski kiloma gelmiştim. Bu arada hastalığın verdiği dersleri almak için zaman gerektiğini ve nüksetmelerden ötürü özgürlüğün garantilenmediğini öğrendim. Annemle birlikte korkunç bir otomobil kazası geçirmiştik. Kontrplak yüklü bir tır kamyonu yolda devrilmiş ve biz de hızla ona çarpmıştık. Bana bir şey olmamıştı; annemin kolu paramparça olmuş, boynu kırılmış ve göz hareketlerini denetleyen sinirlerin felç olması sonucunda işlevsel olarak kör kalmıştı.

Spirit Lake adında küçük bir kasabada yaşıyordum. Yoksuldum. Hâlâ soğutma sistemi çalışmadığı için arıların ölümüne neden olan kamyoncudan bir tazminat alamamıştım ve bu yüzden tekrar işe başlamak için yeni arılar satın alamıyordum. Çok da mutlu değildim.

Bir telefonum yoktu ve bakkal dükkanına yürüyerek, dışarıdaki umumi telefonu kullanıyordum. Eylül ayının ilk günlerinde bir akşamı anımsıyorum. Koyu gri renkte gökyüzü giderek daha da koyulaşıyor; yarasalar ufak böceklerden oluşan günlük yiyeceklerini bulmak için otoparkta asılı olan lambaların çevresinde daireler çiziyorlardı. Eski bir arkadaşımla telefonda konuşuyorduk. O Kaliforniya'da yaşıyordu ve biz birkaç yıldan beri konuşmamıştık. Craig, "Senin için endişeleniyorum, dostum. Daima senin bir şeyler yapacağını, bir yerlere geleceğini düşündüm," dedi.

"Buradayım."

"Orası neresi ki? Idaho'nun arka yakasında hiçbir şey yapmadan küçük bir apartmanda yaşıyorsun. Oğlum, senin yeteneklerin var ve herhangi bir yetenekle birlikte sorumluluk da gelir. Yalnızca yürüyüp gidemezsin. Eğer evrenin sana verdiğini sen evrene geri vermezsen, o zaman

gerçekten beş para etmezsin. Bunu söylemekten nefret ediyorum ama seni şimdi olduğun gibi görmekten çok daha fazla nefret ediyorum."

Hiçbir şey söylemedim. Ne diyebilirdim ki?

"PayLess'de kahrolası bir işe girmek zorunda olduğunu söylemiyorum, hayır. Söylediğim şu: eğer herhangi bir şeyde başarılı olacaksan bu, yaşamındaki en önemli şey olmak zorundadır. Neye değer veriyorsun, Derrick? Nerede yaşıyorsun? Buna yanıt verebilir misin?"

Bunları bir yıl veya belki de bir gün önce söylemiş olsaydı, sözleri beni incitir ve üzerdi. Ancak doğru zamanda söylendikleri için, yardımcı oldular. O gece daha sonra, telefonu kapattıktan, Spirit Lake'e bir yürüyüş yaptıktan ve sessizce kıyıda oturduktan saatler sonra, uzun zaman öncesinden Craig'in sorularını yanıtlamış olduğumu fark etmeye başladım. Babam tarafından ve babamdan önce büyükbabam tarafından ve büyükbabamdan da önce büyük büyükbabam tarafından bana gösterilen yolu izlemeyi reddederek, maaş ekonomisi içinde kalmayı kabul etmeyerek, hiçbir şey yapmayarak ve kendi yaşamıma başlamak için kendime zaman vererek, onları yanıtlamaya başlamıştım. Artık bununla uzlaşma zamanı gelmişti.

"Toprağı işlemekle uğraştığımız sürece herhangimizin ilkel olmaktan ötürü korku duyması gerekmez," diye yazan Amerikalı göçmen haklıydı. Krallıktaki iğleri uzaklaştırmakla ve nehirlerin önünü kesmek için barajlar inşa etmekle, sıkıcı derslerde notlar tutmakla ve bıktırıcı işgünlerinde saatleri saymakla uğraştığımız sürece, hiçbirimiz ilkel olmaktan korku duymayız. Ne de olduğumuz kişiler olmaktan korkarız ki bu, hemen hemen aynı şeydir.

Yeniden arıcılıkla uğraşmaya başladım. Kovanları kuzey Idaho'daki Hoodoo Vadisi çevresine yaydım ve bu noktalara gidip gelirken sık sık, kısmen inşa edilmiş olan bir kilisenin terkedilmiş kalıntılarını gördüm. İnşaatı yapanlar projelerini devam ettirmemekle akıllıca davranmışlar, diye düşündüm. Tüm o ağaçların ve tepelerin ve çimenlerle kaplı otlakların arasında Tanrı için bir ev inşa etmekten daha gülünç ne

olabilirdi ki? Ahşap gövde yalnızca içeridekileri dışarıdakilerden ayırmaya yarayacaktı. Ancak sanırım amaç, ta başından beri buydu.

Idaho'da geçirdiğim son yaz mevsiminde, kovanların durduğu bir tezgâhı ayılara kaptırdım. Oraya vardığımda kutular dağıtılmış, bal petekleri parçalanmış ve atılmışlardı. Sanki ayılar bu büfeden yalnızca en leziz yiyecekleri toplayarak, tüm kolonilerin tadına bakmışlardı. Ürkmüş olan arılar kümeler halinde yoncaların arasında toplanmışlardı.

Bize A.A. Milne tarafından *Winnie The Pooh*'da öğretilmiş olanın tersine ayılar bir arı kovanını parçalara ayırdıklarında baldan daha çok bebek arılarla ilgilenirler. Yaşlıların (arıcıların, ayıların değil) larvaların tatlı olduğunu söylediklerini duymuştum, yalnızca yiyeceklerini göz önünde tutunca bu anlamlıdır. Temizleyebildiğim kovanları temizledikten ve bulabildiğim arıları evlerine geri yerleştirdim ve geride yavrularla dolu birçok bal peteği kaldı. Bebeklerin hâlâ korkudan titrediklerini ve ayıların buraya en azından bir gün öncesinde gelmiş olduklarını biliyordum. Bu yüzden bebekler ya ölülerdi veya ölüyorlardı. Ayılar için yeterince iyi olanın benim için de yeterince iyi olacağını düşündüm. Böylece arı larvalarını katur kutur yemeye başladım. Ayıların niçin zahmete girdiklerinden emin değilim; sulu olsalar da, larvalar düş kırıklığı yaratacak biçimde macun kıvammdaydılar ve hiç de öyle tatlı değiller.

Ardından, yazma eğitimi görme amacıyla üniversite mezunlarını öğrenci olarak kabul eden fakülteye geri dönmek için Spokane'e taşındım ve arıları beraberimde getirdim. Kovanları Washington'un doğusundaki alfalfa tarlalarına yerleştirdim ve bazılarını yalnızca izlemek için evde tuttum. Bir keresinde arıların yeni bir yer bulmak için küme halinde kovandan topluca ayrıldıklarını gördüğümü anımsıyorum. On binlerce arı bir evin üç katı büyüklüğünde bir bulutun içinde dönüp duruyorlardı. Herhangi tek bir arının uçuşunu izleyemiyordum – çok fazlaydılar ve fazlasıyla karmaşık bir biçimde uçuyorlardı. Ancak bir süre sonra bulutun merkezini oluşturan kümenin ilkönce fark edilmeyecek şekilde ve sonra dikkat çekici bir biçimde uzun bir çam ağacına doğru yön değiştirmeye başladığını fark ettim. Ağaç, arılarla birlikte titrekçe parıldıyordu ve vızıldamalarla birlikte canlanmıştı. Kaynaşan küme ya-

vaş yavaş büyük bir dal üzerinde birleşti –dal tabii sıkı bir tırmanışı gerektirecek yükseklikteydi– ve büzüle büzüle bir basketbol topu büyüklüğünde sıkı bir demeti oluşturdular.

Bir yaz, uzun bir çizgi oluşturan karıncaların her gece ahırdan en yakın arı kovanına kadar yirmi beş metrelik bir mesafeyi tek sıra halinde gidip döndüklerine dikkat ettim. Daha önce, karıncaların nöbetçilik yapan arılara sayıca çok üstün bir güçle yüklenip çaresiz bıraktırarak, bir arıya karşı altı karınca gelecek biçimde, nöbetçi arı karıncayı geri püskürtmek için iğnesini öfkeyle hareket ettirirken kürkünü veya bacaklarını çeneleriyle sıkıca tutarak ve sonrasında arının üzeri örtülene dek daha fazla ve daha fazla karıncayla yüklenerek kovanları öldürdüklerini görmüştüm. Koloninin etrafını sardıktan sonra karıncalar balı ve larvaları yuvalarına geri taşırlar. Bu yüzden bu karıncaların iyi bir şeyin peşinde olmadıklarını varsaydım.

Zorlayıcı bir kültürün içinde yetişmiş olduğumdan, bazen denetleme arzusunun tüm izlerinden kendimi kurtarmam güç oluyor (İzler mi? Kimi kandırıyorum ki? Kendimi *o* bölgenin parçalanmamış çoğu uzantısından uzak tutmak güç oluyor). Uzun saplı bir süpürgeyle süpürerek karıncaları uzaklaştırmayı denedim. Bazılarının üzerine bastım. Yollarına engel olarak tahta parçaları yerleştirdim. En sonunda onları yalnızca izlemeyi akıl ettim. Kovanlara hiç de zarar vermiyorlardı. Karıncalar, çok yıllar önce çekirgelerin yaptıkları gibi, arıların sadece çöplerini taşıyorlardı. Daha yakından baktığımda kovanın tam ve sağlıklı olduğunu gördüm. Nöbetçiler yalnızca içeri girip çıkarken karıncaları gözden geçiriyorlar, sonra işlerine devam etmeleri için onlara geçiş izni veriyorlardı.

1989 yılında okula geri döndüğümde ders vermeye başladım. Ya da daha doğrusu, ders vermekten çok etkinliklerde rol oynadım. Okulda kendi deneyimlerimden, derslerin benim başarı ile tamamlamış olduklarımdan farklı olmalarını istediğimi biliyordum. Herhangi bir eğitmenin bana şimdiye kadar söylemiş olduğu en önemli sözcüklerin, "Okuduğun herhangi bir şeye asla inanma ve düşündüğün herhangi bir şeye

nadiren inan," olduğunu biliyordum. Şimdiye kadar sahip olduğum en iyi öğretmenin, o kolay heyecanlanan cins köpek olduğunu biliyordum. Benden öğrencilerin daha iyi yazarlar olmalarına bir yolla yardım etmemin beklendiğini biliyordum, fakat aynı zamanda en iyi yazının tutku, sevgi, nefret, korku ve ümitten kaynaklandığını da biliyordum. Bu yüzden, tanımlamaya göre, burası yazmada olduğu kadar yaşamda da tutku, sevgi, korku, deneyim ve ilişki içinde bir sınıf olmak zorundaydı. Aynı zamanda en çok öğrenmemiz gereken şeyi en iyi öğrettiğimizi biliyordum. Bu yüzden Crohn hastalığının öğretmiş olduğu dersleri düşündükçe, yeniden hissetmeye başlamak ve o hisleri yazı ve hatta belki de yaşamlarımız yoluyla anlatmak için kendim de dahil olmak üzere sınıfın üyelerine ulaşmak için büyük çaba harcamak zorunda olduğumu biliyordum. Ve en sonunda, ilk kez bir derse girmemden önceki gece, Carl Rogers'ın *Kişi Olma Yolunda* – On Becoming a Person adlı kitabında, öğrenen bir insan olarak benim yaşadıklarımı anlatır gibi görünen şu sözcüklerle karşılaştım: "Bana öyle geliyor ki, bir başkasına öğretebileceğiniz herhangi bir şey, görece önemsizdir ve davranış üzerindeki önemi çok azdır veya hiç yoktur... Davranışı önemli ölçüde etkileyen tek öğrenmenin, kendi kendine keşfedilmiş ve uygun duruma getirilmiş öğrenme olduğunu hissetmeye başladım. Bireyin, çoğu kez tamamen doğal bir coşkuyla, böylesi deneyimi doğrudan anlatmayı denemesiyle birlikte bu, "öğreti" olur ve sonuçları önemsizdir... Zaman zaman bazı önemli sonuçlar karşısında dehşete düşerim, çünkü bazen öğreti başarıya ulaşmış gibi görünür. Bu olduğunda sonuçların zarar verici olduğunu düşünürüm. Bireyin kendi deneyimine güvenmemesine ve önemli olan öğrenmeyi bastırmasına neden olur gibi görünür. Bu yüzden öğretinin sonuçlarının önemsiz ya da zararlı olduklarını hissetmeye başladım. Geriye dönüp geçmişteki öğretilerimin sonuçlarına baktığımda gerçek sonuçlar aynı gibi görünüyorlar – ya zarar vermişler veya önemli hiçbir şey meydana gelmemiş... Sonucunda yalnızca bir öğrenci olmakla, yeğlenebilir biçimde önemli olan ve kendi davranışım üzerinde bazı önemli etkileri olan şeyleri öğrenmekle ilgilendiğimi kavrıyorum... Benim açımdan öğrenmek için en iyi ama en güç yol-

lardan bir tanesinin, kendi savunmacılığımı en azından geçici olarak suya indirmek ve bir başkasının deneyiminin diğer kişiye göründüğü yolu anlamayı denemek olduğunu düşünürüm. Öğrenmenin bir başka yolunun benim için kendi kuşkularımı dile getirmek, şaşkınlıklarımı aydınlatmayı denemek ve böylece deneyimimin gerçekte sahipmiş gibi göründüğü anlama daha yaklaşmak olduğunu bilirim... Bu, o deneyimin en azından şimdiki anlamını anlamayı denerken, deneyimimin beni daha ilerideymiş gibi görünen bir yöne, belirsiz bir biçimde tanımlayabileceğim hedeflere doğru götürmesine izin verme anlamına gelirmiş gibi görünüyor." Tabii ki Rogers'ın sözlerini yalnızca o söylediği için kabul etmiyorum, ancak onları kendi öğrenme ve yakın zamandaki "öğretme" deneyimime de uyduruyorum.

O ilk gün sınıfa girdim ve ilk iş dersin, "Düşünme ve Yazma Prensipleri" olan adını "Nitelikli, Çok Nitelikli ve Aşırı Derecede Nitelikli İnsan için Zihinsel, Felsefi ve Ruhsal Kurtuluş ve Araştırma" olarak değiştirdim. Birçok öğrenci doğru yerde olduklarından emin olmak için ellerindeki sınıf listelerine uzandılar. Sözü aldığımda her kişiye neleri sevdiğini sordum. Başlangıçta kuşku duysalar da dakikalar geçtikçe açılmaya başladılar.

Kısa zamanda onlara not veremeyeceğimi fark ettim. Birinden yüreğinden geçenleri yazmasını istemek, sonra yazdıklarına bir C vermek ahlâka aykırı olacaktı. Bölüm başkanlığı not vermemi istediğinden, bu bir sorun yarattı. Notları gelişigüzel bir biçimde vermeyi önerdim, ancak ne öğrenciler ne de bölüm bu düşünceden hoşlanmadı. Böylece herkese bir 4 vermeyi teklif ettim. Bu öğrenciler için uygun, ama yönetim için değildi. Bir sonraki planım herkese not olarak 3,14159 veya p vermekti. Sınıftaki matematik ustaları buna gülmekten kırıldılar, ancak yöneticiler şakayı anlamadılar.

Sonuç olarak öğrenciler ve ben şunu düşünüp bulduk: düşünmeyi öğrenmenin yolu düşünmekten geçtiğinden, ders zamanının çoğunu önemli konular üzerine açık tartışmalarla geçirecektik. Sevgi nedir? Eğer varsa; duygusal, zihinsel, ruhsal ve fiziksel yakınlığın arasındaki fark nedir? Evrensel iyilik diye bir şey var mıdır? Yaşamdan neler bek-

liyorsunuz? Eğer yaşayacak yalnızca sınırlı bir zamanınız olsaydı (ki durum zaten budur) zamanınızı nasıl geçirirdiniz? Evren dostça bir yer midir, yoksa değil midir? (Bu arada, Einstein bu son sorunun bir insanın sorabileceği en önemli şey olduğunu düşünürdü.) İrlandalı öğrenciler bize İrlanda Kurtuluş Ordusu'nu anlatmak için kendi aralarında yarışa girdiler ve Afrika kökenli Amerikalı öğrenciler bize ırkçılıkla ilgili kendi deneyimlerini içeren dersler verdiler. Bir Samoalı bize daha önce bir çete içinde geçirdiği yaşamını anlattı. Anne babaları çiftçilikle uğraşanlar bize bir çiftlikte büyümenin nasıl bir şey olduğundan söz ettiler. Voleybol oyuncuları voleyboldan, futbol oyuncuları futboldan bahsettiler.

Benzer biçimde, yazmayı öğrenmenin yolu bunu çokça yapmaktır. Bu yüzden, sınıftaki asıl işim daha fazla yazmaları için onları yüreklendirmek olacaktı. Öğrenciler, tabii ki istedikleri herhangi bir şey üzerine, istedikleri herhangi bir şeyi yazabilirlerdi. Yazılanların herhangi bir tanesini yargılamayacak, ancak yazanlara yalnızca olumlu tepkiler verecek ve araştırmalarında gitmek istedikleri yer her neresiyse onlara yol göstermeye çalışacaktım. Öğrencilerden, yaşamlarında yaptıkları şeyler içinde en fazla gurur duydukları ve en çok utanç duymalarına neden olan şeyi yazmalarını istedim (bunu yapmalarını söylemedim, rica ettim). Az önce sözünü ettiğimiz iki şeyden ikincisini yazdıkları kağıtları (çoğunluğu okunmamış) toplantı salonuna götürdük ve yaktık; böylece on beş dakika içinde polis geldi ve bizi ateşe tapmakla suçlayarak sorguladı. Gelecek yaz evlenecek olan bir öğrenci, evlilik yeminini kilisede sıraların arasından geçip törendeki yerini almasından dakikalar önce nişanlısına verilmek üzere bir mektup olarak yazmıştı. Bir başkası, şarap satışıyla ilgilenen birisi, üç aylık satış dönemini yazarak geçirmişti. Birçok kişi kendi kötü davranışını dikkatli biçimde incelemiş ve bazıları gerçek olmayan bir anlatı yazmışlardı. Bir öğrenci yazdığı her bir parça için bir artı işareti alıyordu (daha uzun yazılmış olanlar daha fazla alıyordu). Final notu artı işaretlerinin sayısına eşit oluyordu. Eğer birisi dönem sonunda, örneğin, otuz dört tane artı işareti almışsa, notu 3,4 oluyordu. Yeterince basit... Sınıftakiler bir başka bölümdekilerden beş kat daha fazla yazı yazmışlardı, ancak kendi yaşam-

ları ile ilgisi olduğundan çalışmayı seviyorlardı. İnsanlar özellikle sevdikleri parçaları yazdıkları zaman, her bir sözcük bir sihir durumuna gelene dek, tekrar tekrar parçaların üzerinden geçmek için özel toplantılar programlıyorduk. Kendilerine ait önemli bir parçayı paylaşmanın genel çerçevesi içinde aniden dilbilgisi bile önemli oldu. Örneğin gelin olacak kız, cümlelerini yüksek sesle okurken papazın duraklamasını ve yanlış yapmasını veya nedimelerinin ne söylemeye çalıştığına hayret etmelerini istemiyordu. Kendilerini ifade etme olanağı tanındığında bu insanlar, bunu nasıl yapmaları gerektiğini öğrenmek istiyorlardı.

Her öğrenciden yazmanın yanı sıra farklı ifade biçimleri içinde oluşturulmuş birkaç örnek getirmelerini istedim. Birçoğu yiyecek, bazıları yağlıboya resim, birkaçı da kendi yaptıkları müziği kaydettikleri kasetleri getirdi. Kuveytli bir şef bize yedi kap yemek pişirdi ve ülkesinin fotoğraflarını gösterdi. Bir başka öğrenci kendisinin kayalara tırmanırken çekilmiş video bandını getirdi.

Yine de bazı şeylerin eksik olduğunu fark etmemiz birkaç dönemimizi aldı. Deneyim... Tüm bilgilerin kalemi kağıdın üzerine koymakla ortaya çıktığını düşünmek deliliktir. Yaşamın kendisinden ne haber? İnsanların daha önceden hiç yapmadıkları bazı şeyleri her yaptıklarında da artı işaretleri almalarına karar verdik. İnsanlar senfonilere, rock müziği konserlerine ve Vietnam restoranlarına gittiler. Yabancı filmleri izlediler ("Şu Akira Kurosawa denen adam oldukça eğlenceli olabiliyor"). Araba kazaları yaptılar (özellikle artı almak için değil, ama başa gelmişse pekala not alabilirler). Danışmana başvurdular (Umarım bu derse katılmalarının sonucunda olmamıştır). Bir adam babasına ilk kez onu sevdiğini söyledi (sıkı bir beysbol fanatiğiydi, o gün kendisini hazırlamak için *Field of Dreams* filmini üst üste izlemişti).

Başka bir şey daha eksikti. Hâlâ sınıfın üzerinde çok fazla denetime sahiptim. Onları daha fazla serbest bırakmak için ne yapabilirdim, bilmiyordum. En sonunda aklıma, onları gruplara ayırmak ve her gruptan, iki saatlik bir zaman dilimi içinde dersi yürütmesini istemek geldi (genellikle haftanın iki akşamı buluşuyorduk). Ne isterlerse yapabiliyorlardı. Bir grup Bayrak Kapmaca oyunu oynamak istedi. "*Bunun*

yazmayla ne ilgisi var?" diye düşündüm. Ancak oyunu oynadık ve bunu yazdık. Grubumuzun fiziksel etkinliğinden sonra kendimi o sınıfa zorlu duygusal tartışmalar yaptıktan sonrasına oranla daha yakın hissettim (üstelik benim takımım kazanmıştı).

Bir sonraki ders süresinde paylaşılan fiziksel etkinlikler ve yakın arkadaşlık duyguları arasındaki ilişki üzerine konuştuk. Bir başka grup bize buzlu şekerlemeler yedirdi ve çizgi film izlettirdi. Sonra daha az kullandığımız elimizle çocukluğumuzla ilgili resimler çizdik (Bir arkadaş resmini sınıfa gösterdiğinde yüreğim parçalandı: "Bu resimde babam, esrar içmeyi ilk kez denemem için beni ormana götürüyor"). Aynı grupla yakınlardaki boş bir binanın bodrumunda saklambaç oynadık. İnsanların çoğu öğrenimlerini devam ettiren öğrencilerdi ve bu yüzden daha yaşlılardı. Geriye dönüp baktığımda, herhangi bir kimse, hepsi fazla kilolu yaşlı adamlarla, yirmi yaşındakilerle, beş çocuk annesi orta yaşlı bayanlarla ve ana dili İngilizce olmayan yarım düzine erkek ve kadınla birlikte saklambaç oynamadan, yazarlık dersini başarıyla yürütmek nasıl düşünülür bilmiyorum. Bir grup bize halk oyunu ve kovboy dansının nasıl yapıldığını öğretti. Bu benim için özellikle zordu, çünkü hiç dans edemem. Sınıf çok küçük olduğundan bunu binanın ana avlusunda yaptık. Dansın tam ortasında herkes poposunu sallarken, akşam geç saatlere kadar çalışmış olan ve bölümün mizahtan en anlamayan yöneticilerinden birkaç tanesi yanımızdan geçti. Ben gülümsedim ve el salladım. Bu ders bile bana çok şey öğretti. Yıllardır yazarlığımı geliştirmek için çalışıyordum ve birçok öğrencinin sözcüklere karşı olan tutkularını sergilemede çok küçük adımlar atmaları beni bazen hayrete düşürüyordu. Ancak dans etme konusunda zincirlerimi kırmayı denemem söz konusu olduğunda aniden onların çekingenliklerini anladım. Sözcüklerle kendilerini ifade etmede oldukça utangaç olanların birçoğu kalçalarını alabildiğince sallarken ben popomu azıcık sallıyordum (aralarında elli yaşında bir şerif yardımcısı vardı ki, onun bu dansı yapacağını asla düşünemezdim). Bir başka sınıfta umutlarımızı ve hayallerimizi simgeleyen şekerleme biçimleri yaptık. Ok ve yay kullanarak avlanan bir arkadaş, şekerlemeden boynuzları, kürdandan

yapılmış ve göğsünden kürdandan kocaman bir ok çıkmış olan büyük bir erkek geyik yapmıştı; benimki ise şekerlemeden yapılmış yıkık bir barajla birlikte nehrin içinde yüzen somon balığıydı (sürpriz, sürpriz). Sınıfta gözleri kapalı futbol oynadık. Dört kişinin gözleri bağlanıyordu ve gözleri açık olan oyun arkadaşları nereye gideceklerini söylüyordu (Duvara çarptığımda arkadaşım "Sol, sol," diye bağırmıştı. "Ah, özür dilerim, yönleri karıştırdım"). Gruplara ayrıldık. Her grup bir şapkadan, bir senaryo yaratmak üzere taslak halinde olan birbirine bağlı olaylar dizisi çekiyordu (bizim grup bir dağdan aşağı iniyordu ve dünyada bizden başka herkesin kaybolduğunu keşfediyordu) ve sonra gruptaki her bir kişi farklı bir şapkadan, piyeste oynamak üzere bir karakter seçiyordu (ben aktrist Sharon Stone'u oynadım). Bunun sonrasında bir saat içinde senaryolarımızı yazıyor, oyunu oynuyor ve videoya çekerek seslendiriyorduk.

31 Ekim'de Cadılar Bayramı için uyku tulumlarımızı yere serdik, küçük tahta parçalarıyla çevrelenmiş bir el fenerinin çevresine oturduk (kamp ateşi görünümü verilmişti), abur cubur yedik ve hortlak öyküleri anlattık. Sevgililer Günü için ilk aşklarımızı anlatan öyküler ve kırılan ya da kabına sığmayan kalplerimizle ilgili anılarımızı yazdık. Çoğunlukla eğleniyorduk.

Her dönem, insanların sınıfta üzerinde yazılar yazmaları için bir başlık kararlaştırırdım. Bu final sınavıydı. Her birine verilen görev, suyun üzerinde yürümeleri ve sonra bu konuda yazmalarıydı. Olanaksız olan bir şeyi yapmaya karar vermek, bunu yapmak ve sonra bunun neye benzediğini yazmak zorundaydılar. Birkaç kişi banyo küvetlerini yarım santimlik suyla doldurmuş, bir baştan diğerine yürümüş ve verilen görevi yaptıklarını düşünmüşlerdi. Başkaları donmuş göllerde yürümüşlerdi. Ancak bir tanesi sigara içmekten vazgeçmiş, bir başkası kaba bir ilişkiyi bitirmiş, çok utangaç bir kadın bir adama kendisiyle çıkmasını teklif etmiş (adam kabul etmiş), bir başka kadın ilk kez oburluk hastalığını kabul etmiş ve tedavisi için yardım istemiş ve bir adam anne babasına muhasebeci değil, aktör olmak istediğini söylemişti.

Kendim de dahil olmak üzere, sınıfımdaki insanlar denetim altında tutulmayan, yönetilmeyen, hatta kendilerine bir şeyler öğretilmesine gereksinim duymayan kişilerdi. Gerekli olan cesaretlendirilmek, onaylanmak ve yalnızca olduğumuz kişiler olarak sevilmekti. Ne öğrenmeye ve neyi ifade etmeye gereksinim duyduğumuzu bize söyleyen bir dizi kural tarafından yönetilmemize gerek yoktu. Fakat bizimle yürekten ilgilenenlerin yardımıyla kim olduğumuzu ve ne istediğimizi araştırmak için destekleyici bir alan içinde bize zaman verilmesine gereksinmemiz vardı. Bunun yalnızca öğrencilerim için değil, insan olan ve olmayan hepimiz için geçerli olduğuna inanıyorum. İster balarıları olalım, isterse somon balıkları, çöp toplayan karıncalar, büyük çam ağaçları, çakallar, insanlar veya yıldızlar, tüm istediğimiz sevmek ve yalnızca olduğumuz gibi sevilmek, onaylanmak, sevgiyle kucaklanmak ve övülmektir. Bu o kadar zor bir şey mi?

Yas Süresinin Dışında, Oyun

"*Büyük Yol*'un kapısı yoktur. Ona giden binlerce yol vardır. Eğer engeli aşarsanız evreni tek başınıza gezinirsiniz."

sWu-Men

Son birkaç yıldır arıcılık gereçlerimi yakmaya başladım. Yıllarca kullanmaktan üzerleri balmumu ile kaplanmış olan çerçeveler ve kutular evi sıcak tutuyorlar. Diğer gereçleri ahıra yığdım. Piliçler aspiratörün kenarında tünüyorlar ve geçen yıl bir tavuk eski su tankının içinde yaşamaya başladı.

Arılarla uğraşmaya yeniden başlamak isterdim. Hâlâ avlumda duran boş kovanlara bakıyorum ve her bir yöne uçan binlerce arının vızıltılarını yeniden duymak için içimde güçlü bir istek hissediyorum, ama korkuyorum.

Korkuyu 1992 yılında duymaya başladım. O yıl çok iyi başlamıştı; sıcak ve yağmurlu geçen ilkbahar sonrasında mavi ve mor yaban çiçekleri bele varan bir halı oluşturmuştu. Kovanlar arılarla coşup taşıyordu ve her koloni yerini alır almaz, kutuları otuz kilo balla dolduruyordu. Arılar mutluydu, ben de öyle.

Sonra arılar ölmeye başladılar. İlk önce suçu havada aradım – Haziranın ortasından Eylülün başına kadar kuru bir hava vardı. Sonra böcek ilaçlarını suçladım. Sonra kentsel yayılmayı... Fakat en çok da kendimi suçladım. Nerede yanlış yaptığımı bilmiyordum, ama bir şeyler yanlış gidiyor olmalıydı.

Arıların her yerde öldüklerini öğrenmek garip bir avuntuydu. Avuntuydu, çünkü bu benim ölümlere neden olmadığım anlamına gelirdi; garipti, çünkü böylesi bir kayıp ne tür bir avuntu olabilirdi? 1996 yılında Amerikan Arıcılık Federasyonu tarafından bir önceki kış yaşanan ölümlerle ilgili olarak yapılan kamuoyu araştırması, korkunç bir savaş sonrasında yapılan kazazede hesaplamalarına benziyordu: "Maine, yüzde 80 kayıp... Massachusetts, yüzde 55-75... Michigan, yüzde 60..."

Her ne kadar sık sık kabuslar görsem de, rüya perisinden çekinmedim. Korkunç rüyaların amaçsız olmadıklarını düşünürüm (tabii, babamın iyi bir nedeni olmaksızın herhangi birisini asla dövmediğini biliyorum, ancak bu farklı *görünüyor*). Onlar bana çoğu kez bilincimin görmezden geldiği şeyleri anımsatıyorlar. Bu, gün içindeki hareketlerimizin sembolik destekçisi gibi –babamın çocuklarını döverken gizlenmiş olan kendi dövülme öyküsünü yeniden anlatmayı denemesi ve varlığımızı sona erdirmeyi fazlasıyla istediğimizden, gezegeni topluca yok etmek istememiz gibi– ve bu, gece içindeki hareketlerimizin sembolik destekçisi gibi...

Bir seferinde rüya perisine benimle ne tür bir ilişki istediğini ve bizim ne tür bir ilişkiye sahip olduğumuzu sordum. Uykumun geldiğini hissettim ve kısa bir süre içinde rüyamda derin ve sıcak bir okyanusta kıyıdan uzakta suya dalıp çıktığımı gördüm. Mutluydum. İri bir yaratık daha derinlerden yüzerek geldi ve arkamda durup dinlendi. Arkamı dönmedim, ancak korkmamıştım da. Yaratık benimle oynamaya başladı ve cinsel organlarıma dokunmak için uzandı. Aniden kıyıda duruyor, bir kürek kullanarak köpek dışkılarını topluyor ve çöp tenekelerine koyuyordum. Gülerek uyandım. Rüya perisi benimle oynamak için derinlerden çıkıp gelmekten başka bir şey istemiyordu, ancak, ne yazık ki ikimiz de zamanımızın büyük çoğunluğunu başka insanların pisliklerini temizlemekle geçirmek zorunda kalmıştık.

İnsanların yüz binlerce yıldır yaptıkları gibi, bir sonraki veya daha sonraki yıl ağaçların öldürülüyor olduklarını, ormanın kesiliyor olduğunu öğreneceğinizden endişe duymak zorunda kalmaksızın, eskiden yetişmiş olan bir ormanla yakın bir biçimde ve onun içinde oynayabilmek iyi olurdu.

Her zaman olduğu gibi bu öğleden sonra da piliçleri beslemek için dışarıya çıktım. Şimdi kış olduğundan ve kar her yeri kapladığından, ötücü kuşlar piliçler için yaydığım ekmek ve sebzeleri yemek amacıyla toplanıyorlar. Yem verdikten sonra, elimde onlara her gün verdiğim

ekmekle, çakal ağacına doğru yürüdüm. Artık bunu yiyenin geyik veya saksağanlar değil çakallar olduğunu biliyorum, çünkü taze yağmış karın içinde bir köpeğin izlerine benzer küçük izler görebiliyorum. Kendi köpeklerim ileride aceleyle koşuyorlar. Gözlerimi yansıyan güneş ışınlarından koruyorum. Güneş bir haftadır ilk kez bulutların arasından çıkıyor.

Ekmeği ağacın dibine yerleştirdim, içtenlikle gövdesine dokundum ve kadastro memurlarının arkalarında bırakmış oldukları, hâlâ duran kazıkların yanından geçerek eve yürümeye başladım. Yarın onları da toplayacağım. Sonra yeniden, her gün bir parça ekmek bıraktığım kaya çıkıntısının yanından geçtim. Birkaç kere, bir çizgili sincabın kayanın üzerinde durduğunu görmüştüm ve paylaşacak yeterli ekmeğim vardı. Kaya çıkıntısını geçtikten sonra ağaçların arasından kıvrıla kıvrıla, hafif yokuş aşağı giden bir keçiyolunu izleyerek sonunda evime geldim. Bugün, bir ağaç, altından geçerken üzerinde birkaç gündür birikmiş olan karı dosdoğru başımdan aşağıya boşalttı.

Son birkaç yüz bin yıldır yalnızca insanların ormanlarla oynadıkları doğru değil. Ormanlar da bizimle oynuyorlar.

Travma ve İyileşme

"İnsanın güce karşı savaşımı, belleğin unutmaya karşı verdiği savaşımdır."

Milan Kundera

Başlangıçta, yaşam tarzımızın yıkıcılığını apaçık ortaya koymanın ne derecede bir şiddeti gerektireceğini sormuştum. Bu doğru sorulmuş bir soru değil, çünkü suçu işleme, hatta şiddete uğramayla, o şiddetin farkında olma durumu arasındaki ilişki doğrusal değildir. Şiddet, gitgide her yerde görülüyor. Eğer dört kadından biri yaşamı boyunca bir kez tecavüze uğruyorsa ve beşte ikisine ya tecavüz ediliyor ya da tecavüz girişiminde bulunuluyorsa, şimdi, cinsel olarak aniden ve şiddetle saldırıya uğrama durumu normal midir? Aynı zamanda, cinsel saldırıda bulunmaya yatkın olma, hatta bunu yapmış olma durumu normal midir? Buna bir de travmanın soyutlayıcı etkilerini –tehlikeli bir dünyayı kaçamayacak durumda tutmak için iç duvarların yükselmesini– ve bu duvarların daha sonra (duygusal, ruhsal ve fiziksel) şiddeti uygulamayı daha da kolaylaştırmasını –en azından bazı olaylarda kaçınılmaz hale getirmesini– ekleyin ve sonuç, travma geçirmiş ve soyutlanmış bireylerin düzenli bir biçimde yayıldıkları bir çevreden başka bir şey olmayacaktır. İçeride olanlar –çoktan travma geçirmiş olanlar– bir kez olsun neden oldukları zararı ve yol açtıkları soyutlanmayı görmeksizin sınırdakileri (yeni çocukları, yeni temas kurulmuş yerli insanları, insan olsun olmasın yeni keşfedilmiş sömürülebilen kaynak rezervlerini) yok edecekler. Zararı görmek için kendi uğradıkları asıl hakarete geri dönmeleri gerekecektir. Eğer bunu yapsalardı, acaba nerede olurlardı ve ne yaparlardı?

İçinde geliştikleri sosyal oluşumdan zoraki uzaklaştırılarak çıldırtılmış olan maymunları anımsayın. Bu yaratıklar diğer varlıklarla normal biçimde etkileşimde bulunmaktan fazlasıyla korkuyorlardı ve bilim adamlarının tasarlayabilecekleri en iyi "canavar anneler" olmuşlardı. Soyutlama, psikopatolojiye* götürür. Doğanın geri kalanından, korku duvarlarıyla birbirimizden, kendi bedenlerimizden ve hepsinden daha

* Psikopatoloji, şiddet veya suça dönük davranışlara yol açan çok ciddi kişilik bozukluğu.

çok kendi ürkütücü deneyimimizden soyutlanmışsak, hepimizin deli olması şaşırtıcı mıdır?

Eğer bizi böylesine mahveden sapkınlığı algılayamayacak kadar buna alıştırılmışsak, artık travmanın yaşam biçimimiz haline geldiğini görmeliyiz. Somon balıklarının soyu mu tükeniyor? *Tostu uzat, dostum. Açım.* Irak'ta iki yüz elli bin kişi mi ölmüş? *Kahretsin, işe geç kalacağım.* Eğer baskı doğal ortamımızsa, o zaman travma her gün bedenlerimizden içeriye giren yiyecektir.

Psikolojik travmanın etkileri üzerinde dünya çapındaki uzmanlardan biri olan Dr. Judith Herman'la konuştum. Ona, çok büyük kötülük ve sessizlik arasındaki ilişki üzerine sorular sordum.

"Çok büyük kötülükler öylesine dehşet verici hareketlerdir ki, bunlar sözcüklerin ötesine geçerler. Çok büyük kötülüklere tanıklık etmiş veya yaşamış olan insanlar için bu yaşananları sözcüklere nasıl dökeceğini bilememekten gelen bir tür sessizlik söz konusudur. Aynı zamanda, çok büyük kötülükler, bunu yapanların çoğunun gizlemeyi istedikleri suçlardır. Bu da güçlü bir ortak noktayı yaratır: hiç kimse bunlardan söz etmek istemez. Hiç kimse bunları anımsamak istemez. Herkes sanki bunlar olmamış gibi davranmayı ister," dedi.

Ona bir keresinde yazdığı bir cümleyi sordum: "Suçu işleyen kimse, sorumluluktan kaçıp kurtulmak adına unutmayı desteklemek için gücü dahilindeki her şeyi yapar."

"Bu hepimizin alışık olduğu bir şeydir. Suçlar ne kadar büyük olursa, bunların yaşandığını yadsımak için harcanan çabalar da o kadar kararlı olur. Yahudi Katliamı hâlâ inkar edilir. Bosna'dan daha yeni döndüm. Ortada doğruyu söylemek için etkili bir ortam yok. Neler olduğunu saptamak için bir kayıt tutulmadığından, milliyetçi hükümet birimleri etnik temizliğin olmadığını, bu savaşta işlenmiş olan çeşitli savaş suçlarının ve çok büyük kötülüklerin basit bir biçimde meydana gelmediğini söylemekte ısrar ediyorlar."

"Bu nasıl olur?"

"Bu, en kaba düzeyde, suçların işlendiğini yadsıma meselesidir. İster soykırım, ister askerî saldırganlık, tecavüz, eşini dövme ya da çocuğa kötü muamele etme olsun, aynı dinamik kızgınlık, neredeyse öfke dolu bir yadsımayla başlar. Bir de tabii, eğer kanıt görmezden gelinemeyecek ya da daha doğrusu bastırılamayacak kadar çok güçlüyse, suçu işleyenlerin kaçabilecekleri bir sürü yol ortaya çıkar. Bu da alışık olduğumuz bir şeydir. Tecavüzden soykırıma kadar her şeyi haklı çıkarmak için kullanılan bir yığın kestirilebilir mantıklı açıklama yapılır. Kurban abartıyor; kurban bundan zevk aldı; kurban tahrik etti ya da bunun başına gelmesine kendisi neden oldu; kurban gerçekten zarar görmedi ve eğer önemsiz bir zarar verilmişse bile geçmişi unutmanın ve yaşamlarımıza devam etmenin zamanıdır. Huzuru korumak adına –veya aile içinde şiddet uygulanması durumunda aile uyumunu korumak için– bu konuları örtbas etmemiz gerekir. Olaylar asla tartışılmamalıdır ve bütünüyle unutulmalıdır."

Ona çocukluğumdan beri canımı sıkmış, beni kendimden geçirmiş ve dehşete düşürmüş olan bir soruyu sordum: "Suçu işleyenler ve savunucuları kendi doğruluk iddialarına ne derecede inanıyorlar? Babam gerçekten bizi dövmediğine mi inanıyordu?"

Yanıtı, bir çocuk olarak anladığım şeyi açıklığa kavuşturuyordu: asla bilemeyecektim. "Suçu işleyenler kendi yalanlarına inanırlar mı? Hiçbir fikrim yok ve inandıklarını iddia edenlere de fazla güvenmiyorum. İster politik büyük kötülükler, ister cinsel ve aile içi işlenmiş suçlar olsun, akıl sağlığı ile uğraşan bizlerin suç işleyenlerin yüreklerinden ve akıllarından geçenleri bilmek söz konusu olduğunda, hiçbir ipucuna sahip olmadığımız kesindir.

"Her şeyden önce onları iyi tanıma olanağımız yok. Araştırılmak ilgilerini çekmiyor –genellikle gönüllü olmuyorlar– bu yüzden onları, yakalandıklarında inceliyoruz. Ancak yakalandıklarında da, duymak istediğimizi düşündükleri şeyleri söylüyorlar.

"Bu, birkaç tane sorunun ortaya çıkmasına neden oluyor. Birincisi, gerçekte neler olup bittiğini keşfetmek için yalanlar ve şaşırtmacalar

arasından yavaş yavaş ilerleyerek yolumuzu bulmak zorunda olduğumuzdur. İkinci sorun daha da büyük ve daha da güçtür. Suç işleyenler üzerine yazılı psikolojik eserlerin çoğu, yargılanmış veya suçlu olduğu bildirilmiş kişilerin incelenmelerine dayandırılmıştır ki bunlar, çok küçük ve çarpıtılmış, örnek olamayacak bir grubu simgeler. Örneğin, eğer tecavüzden söz edersek, suçu bildirme oranları en iyi tahminlere göre yüzde yirmilerin altında olduğundan, suç işleyenlerin yüzde seksenini daha en başından kaybediyorsunuz. Sizin örneğinizde tutuklamaların yapıldığı, suçlamaların işleme konulduğu, mahkumiyetlerin olduğu olayların oranları daha da düşüktür. Bunun anlamı yargılanmış suçluların tüm suç işleyenler arasında yaklaşık olarak yüzde biri simgelediğidir. Şimdi, eğer yakalanma ve tecavüzden yargılanma olasılığınız yüzde birse, tecavüzden suçlu bulunmak için fazlasıyla beceriksiz olmanız gerekir. Bu yüzden normal olarak inceleme olanağı bulduğumuz kişiler oldukça dokunaklı görünüyorlar ve çoğu kez kendi geçmişlerinde bir dolu psikopatoloji ve şiddet bulgusuna sahipler. Ancak alıştığımız türde, parkta tecavüz edenleri veya işkencecileri ya da bir etnik temizlik hadisesine devam etmek için çalıştırılan kişileri temsil etmezler. Bu insanlar hakkında çok fazla şey bilmeyiz. Kurbanların çoğunlukla söyledikleri şey, bu insanların normal göründükleri ve hiç kimsenin onların böyle bir şey yapacaklarına inanmayacağıdır. Bu, Nazi savaş suçluları için de geçerliydi. Psikiyatrik bir bakış açısıyla, bu insanlar özellikle rahatsız görünmezler. Bazı yönlerden bu, her şeyden daha da korkutucudur."

"Kültürümüzdeki kadın düşmanlığı, soykırım ve her zaman görülen çevre katline bakılırsa," dedim, "bu normalliğin ne kadarının yalnızca *görünüşte* olduğunu merak ediyorum."

"*Aslında*, eğer yağmacı ve savaşçı bir kültürün parçasıysanız, o zaman yağmacı ve sömürücü bir tarzda davranmak sapkın değildir. Tabii ki –eğer bu terimleri kullanmak isterseniz– yasal bir kurbanın kim olabileceği, karşılığında ceza görmeden bir kişiye saldırıda bulunulabileceği ile ilgili kurallar vardır. Ve suç işleyenlerin çoğu bu kurallara mükemmel bir biçimde duyarlıdırlar."

Merakımı sesli olarak dile getirerek, "Davranışımız niçin böylesine yağmacı? Yağmacı kültürler arasındaki ortak etmenler nelerdir?" dedim.

Judith, "Bu ilgi çekicidir," diye yanıtladı. "Antropolog Peggy Reeves Sanday, tecavüzün yaygın olması ile ilgili olarak yüzün üzerinde kültürün verilerine baktı ve onları tecavüz oranı yüksek veya düşük kültürler olarak ayırdı. Tecavüz oranı yüksek olan kültürlerin, ileri derecede askerleştirilmiş ve cinsellikten ayrılmış olduklarını buldu. Sosyal düzeyde, erkekler ve kadınlar arasında bir dolu fark var. Çocuk bakımının değeri düşürülmüş ve değer verilmeyen dişilere emanet edilmiştir. Sanday aynı zamanda, tecavüz oranı yüksek kültürlerin yaratım mitlerinin, dişi veya bir çift tanrıdan ziyade, yalnızca erkek bir tanrıyı tanıdığını ortaya koymuştur. Bunun üzerinde düşünürseniz, bu oldukça tuhaftır. Kadınların bebekleri kendi başlarına yaptıklarını düşünmek anlaşılabilir bir hata olurdu, ancak erkeklerin bunu yalnız yaptıklarını düşünmek saçmadır. Bu yüzden, yalnızca bir erkek tanrıyı tanıyan bir yaratım miti uydurmak için oldukça farklı ve sezgilerin ters yönde geliştiği bir mit çıkarırsınız. Bir başka ilgi çekici bulgu daha vardı: bu, tecavüz oranı yüksek olan kültürlerin yakın zamanlarda –son birkaç yüzyıl içinde– kıtlık ve göç deneyimleri yaşadıklarıydı. Bu da onların yaşadıkları çevrede devamlı bir adaptasyona ulaşamadıklarını gösterir. Ne yazık ki bu risk faktörlerini bağdaştırdığınızda, kültürümüzü fazlasıyla tanımlamış olduğunuzu fark edersiniz."

Eğer sözcükler tek başına kültürümüzü yıkabilecek olsalardı, onları yazardım. Eğer hareketler kendi başlarına çok büyük kötülükleri durduracak olsalardı, onları yapardım. Eğer yürekteki bir değişiklik somon balıklarını geri getirecek olsaydı, yüreğimi tekrar ve tekrar değiştirirdim.

Yıllar önce kamyonumda birlikte yolculuk yaptığım kör köpeğe bir tren çarpmıştı. Yola bakmak yerine, yalnızca bana ve arkadaşına odaklanmış olduğundan, kendine neyin çarptığını asla bilemedi; ancak demiryolu hattından çıkarak yan taraftaki uzun yabani otların arasına tepe taklak yuvarlandı. Koştum, onu buldum, yerden kaldırdım ve onun

korkunç yarasını, parçalanmış karnını görene dek, öldüğüne inanamadım. Kör bir köpeği demiryolu hattında yürüyüşe çıkardığım için aptallığıma ağlamaktan ve zamanı geriye çevirmeyi ve bu kez doğru olanı yapmayı dilemekten başka yapabileceğim hiçbir şey yoktu.

Yapıldıktan sonra hatayı görmek, olayın yaşanmamış olmasını dilemek ve özellikle bu olayda acı çekmek yeterli değildir.

Önce, bir trenin gelmesinden endişe duydum, ama çok fazla endişelenmedim, çünkü uzun ve dönemeçsiz bir tren yolunun ortasındaydık. Uzakta, köpeğin ilerisinde tam bir dönemeç vardı. Bu köşeden bir trenin çıktığını gördüğümde köpeğe doğru koşmaya başladım. Koşmam gerektiği için değil, ancak koşmak zevk verdiği için koştum. Sonra trenin umduğumdan daha hızlı geldiğini gördüm ve o güne dek koşmadığım kadar hızlı koştum. Ve sonra köpeğin havada taklalar attığını gördüm.

Yok oluşun çelik rayların üzerinden hızla sevdiğiniz birisine doğru geldiğini gördüğünüzde ve yapabileceğiniz hiçbir şeyin bunu durdurmayacağını anladığınızda ne yaparsınız – ne hissedersiniz? Hızlı koşabilirsiniz, ama bir treni geçemezsiniz.

Her kültür komediyi keşfetse de, trajedilerin uygarlığın eşsiz buluşu olduğuna inanırmış. Aptal, kendi yanlışlarına karşı kör olmaya mahkum edilmiş olan bir kahraman, kavrayamadığı ve sakınamadığı kaderin karşısında çabucak –ya da daha doğrusu karşı konulmaz biçimde– yıkılır.

İçimde, asla yanlış yapılmaması gereken şeyleri doğru yapmayı deneyebilirim, kayıplar için hem içten hem de dıştan acı çekebilirim ve tüm yaşamım boyunca çevremde insan olan ve olmayan varlıklarla sürdürdüğüm ilişkilerimi geliştirmeyi deneyebilirim. Hatta yaklaşan trenin büyük olasılıkla bize çarpacağını –veya daha doğrusu bize çarpmaya devam edeceğini– ve yalnızca bedenlerimizin ağırlığı altında ve etlerimizin tekerleklerini raylara yapıştırması durumunda duracağını kabul edebilirim.

Fakat ben vazgeçmeyeceğim. Önlenemez kötülüğün karşısında tamamıyla ifadesiz bir yüzle ve kımıldamadan oturmanın neye benzediğini çok iyi bilirim. Ve yatağımda yattığım sırada tecavüze uğramanın

ne demek olduğunu tüm bedenimle bilirim. Aynı zamanda direnmenin neye benzediğini bilirim. Artık, yalnızca bir çocuğun seçenekleriyle karşı karşıya olan bir çocuk olmadığımı biliyorum. Şimdi bir yetişkin olduğumu ve en sonunda yetişkin birisi gibi davranmaya başlamamın zamanı geldiğini biliyorum. Benim için saldırıya saldırı ile yanıt vermenin zamanıdır.

Açmazımızın zorluklarından bir tanesi de bir kez çok büyük bir kötülükle karşı karşıya kalınca, inşa ettiğiniz duvarların bedeninizin bir parçası durumuna gelmesi ve en yakın tehlike geçtiğinde bile kendiliklerinden yıkılmamalarıdır.

Judith Herman, "Travmanın sonraki döneminde insanlar tehlikeyi her yerde görürler. Hırçın olurlar, kolaylıkla korkutulabilirler ve uyumada güçlük çekerler. Aşırı duyarlıdırlar ve öfkeye daha yatkın olurlar. Bu yalnızca psikolojik değil, biyolojik bir fenomen gibi görünür. İnsanlar aynı zamanda deneyimi kabuslarda ve geçmişe dönüşlerde yaşarlar. Örneğin Vietnam'da helikopterle bir çarpışmaya katılmış olan eski bir asker, yıllar sonra haber veya hava durumu programı yapmak için tepesinde uçan helikoptere tepki verebilir," dedi.

Tüm onlu ve yirmili yaşlarım boyunca birisi bana su kayağı yapmayı önerdiğinde yanıtımın dıştan, "Hayır, teşekkür ederim," olduğunu, ama içten "S..tir git," yanıtını verdiğimi anımsadım. Birkaç yıl öncesinde anneme sorana dek bunun niçin böyle olduğunu asla düşünemezdim. Annem, küçük bir çocukken yaptığım su kayağı gezileriyle, zihnimde, dayakların birleştiğini söyledi. Bunu asla bilmezdim. Yalnızca su kayağına gitmenin her zaman canımı sıktığını bilirdim. Bunu Judith'e anlattım.

"Bazen insanlar buna neyin yol açtığını anlarlar, ancak bazen olayla ilgili olarak tam bir anıya sahip değillerdir. Sizin yaptığınız gibi dehşete düşerek, endişelenerek veya öfkelenerek anımsatıcı şeye karşılık verebilirler. Bazen bu hiç de kolay fark edilmez. Bir arabanın arka koltuğunda tecavüze uğramış birisi arabaya her bindiğinde, özellikle bu

araba, içinde tecavüze uğradığı arabaya benziyorsa, bir sürü farklı duygu yaşayabilir.

"Bu yeniden yaşama, bu izinsiz anımsatmalar, örneğin tarçınlı küçük ekmeklerin kokusunun size büyükannenizi anımsatabilmesi gibi, normal türde bir anımsama değildir. Tersine aynı video bandının, dehşete düşüren hayaller ve duygularla dolu yineleyen bir dizinin tekrar tekrar oynatılması gibidir.

"İnsanların yaşadıkları üçüncü grup semptomlar –dramatik semptomlardır. Bunlar çoğunlukla istenmeden görülen kabusların ve geri dönüşlerin tersidir– hislerin göz ardı edilmesi, duyguların, zihnin ve davranışların kısıtlanmasıdır. Travma geçirmiş insanların karakteristik özellikleri ezilmişlik, öfkeden kudurma, aşırı korku, gözü dönmüşlük, aşırı kıskançlık, acı hissetme ya da hiç acı hissetmeme arasında sürekli olarak gidip gelir. İnsanlar kendilerini hiçbir şey hissedemez durumda tanımlarlar. Hiçbir şey hissetmezler; eskiden onları ilgilendiren şeyler artık onları ilgilendirmez; onlara travmayı hatırlatacak olaylardan uzak dururlar. Siz, örneğin büyük olasılıkla travma dolu anılardan uzak durmak için su kayağı yapmaktan kaçmış olabilirsiniz. Su kayağından vazgeçmek fazla zorlayıcı olmayabilir, ancak insanlar bazen karşı konulamaz hislerden uzak durmak için ilişki kurmaktan kaçabilir, cinsellikten kaçabilir ve yaşamlarını kısıtlarlar."

Sadece kendimi düşünmeyerek, "Eğer bir kişi defalarca veya sistemli olarak travma geçirirse, neler olabilir?" diye sordum.

"İnsanlar kişiliklerini ve kendilerine duydukları saygıyı kaybetmeye başlarlar. Özerkliklerini ve özgürlüklerini kaybetmeye başlarlar.

"Tutsak olan insanlar, büyük çoğunlukla diğer ilişkilerden yalıtılmışlardır –ki normal tutsaklık içinde bu apaçık ve kasıtlıdır, ama aile içi şiddetin uygulandığı durumlarda suçu işleyenler çoğunlukla kurbanlarının diğer sosyal bağlarının yavaş yavaş kesilmesini isterler– onlar temelde yaşamlarını sürdürebilmek için kendilerine kötü muamele eden insanlara bağlanmaya zorlanırlar. Bu, ikisi arasında karmaşık bir bağ oluşturur ve kurbanın insan ilişkilerinin doğasını algılaması çarpı-

tılır. Olay bu şartlar altında yetişen çocuklar için daha da kötüdür, çünkü kişilikleri baskı ve denetimin, üstünlük ve önemsememenin en üst düzeyde olduğu, sömürücü ilişkiler bağlamında biçimlenir.

"Sözünü ettiğimiz ister yetişkinler ister çocuklar olsun, genellikle tutsağın duygusal yaşamına, bir tür sadistçe yozlaştırma girer. İnsanlar kendilerine ve başka insanlara olan güven duygularını kaybederler. Bütün ilişkilerin zorlayıcı olduğuna inanırlar veya öyle görürler. Güçlü olanların egemen olduğuna ve istediklerini yaptıklarına, dünyanın kurbanlar, suç işleyenler, seyirciler ve kurtarıcılar diye bölümlere ayrıldığına inanmaya başlarlar. Tüm karşılıklı ilişkilerin kirletilmiş ve yozlaşmış olduğuna, sadizmin tüm ilişkileri yöneten ilke olduğuna inanırlar."

"Güç, insanı haklı kılar," dedim, "Sosyal Darwinizm. Bencil gen* teorisi... Gerçek günah... Tam da politik, ekonomik, bilimsel ve dinsel sistemlerimizi alttan destekleyen ilkeleri tanımladınız."

"Ve başka kayıplar da söz konusudur. Temel güvenin kaybedilmesi... Bağlılığın karşılıklılığı hissinin kaybedilmesi... Onun yerine bireyin kendisi ve başkaları için bir küçümseme yerleştirilir. Eğer özerklik, girişim veya özgürlük gösterdiğiniz için cezalandırıldıysanız, bir zaman sonra bunları göstermezsiniz. Bu tür insancıl duygulardan yoksun bırakıldıktan sonraki dönemlerde, kurbanlar kendi yaşamlarının sorumluluğunu almada çok büyük zorluklar yaşıyorlar. Çoğu kez yardım etmeyi deneyen insanlar düş kırıklığına uğruyorlar, çünkü kurbanların niçin böylesine pasif, kendilerini kurtarmak için bu denli yeteneksiz göründüklerini veya kendi adlarına savunma yapmadıklarını anlamıyoruz. Artık özgür olduklarını düşünsek bile, davranışlarıyla sanki hâlâ suç işleyenlerin denetimi altındaymışlar gibi görünürler. Ancak bazı yönlerden, suç işleyen benliğin bilinçli veya bilinçdışı bir parçası haline gelmiştir."

Konuştuğum Kızılderililerin tümü, her birimiz için baskın kültürün benliğin bilinçli veya bilinçdışı bir parçası haline gelmiş mesajlarını

* *Gen Bencildir* (The Selfish Gene), Richard Dawkins (Tübitak Popüler Bilim Kitapları.)

uzaklaştırarak, zihinlerimize egemenlik hakkı tanımanın öneminden söz etmişlerdi.

Judith, "Tutsaklık aynı zamanda yakın dostlukta da bozukluklar yaratır, çünkü eğer dünyayı herkesin bir kurban, bir suçlu, aldırmaz veya çaresiz bir seyirci ya da bir kurtarıcı olduğu bir yer olarak görürseniz, orada karşılıklı ilişkilere, işbirliğine ve güvenilir tercihlere yer yoktur. Orada herkesin karşılıklı memnun olduğu anlaşmalara yer yoktur. Kendi başına bir anlamı olmayan, işbirliği içinde ortaya konan becerilerin kapsamı ve bunların beraberinde getirdiği tüm duygusal doyum kaybedilmiştir. Ve bu kaybedilmemesi gereken çok önemli bir şeydir," dedi.

"Bana öyle geliyor ki, bu kayıp için gösterilen nedenlerin bir bölümü, yalnızca fiziksel travmanın kendisinden değil, ancak aynı zamanda travmayı yaratan hareketlerin varlığının tanınmaması olgusundan da kaynaklanmaktadır."

Söylediklerimi kabul etti ve sonra ekledi: "Ve bu daha geniş biçimdedir, çünkü bunlar bir ilişki içinde hükmetme gereksinimi tarafından harekete geçirilir ve baskıcı denetimin ana özellik olduğu bir ilişkinin içinde yer alırlar."

Yeniden kültürümüzü düşündüm.

Judith, "Bunu öğretirken, suç işleyenlerin kullandıkları baskıcı denetim yöntemlerini tanımlıyorum. Şiddetin yöntemlerden yalnızca bir tanesi olduğu ortaya çıkıyor ve bu da en sık görülen özellik değil. Bunun o kadar da sık kullanılması gerekmiyor; yalnızca inandırıcı olmak zorunda. Dövülmüş kadınların oluşturdukları hareketin içinde, 'İyi bir dayak bir yıl sürer,' diye bir deyiş vardır," dedi.

"İyi bir dayağı neler oluşturur?"

"Eğer son derece yeterliyse, kurban suç işleyenin gözlerinin içine baktığında şunu anlar: 'Oh, Tanrım, beni gerçekten öldürebilirdi.'"

"Bu şiddetin yanı sıra, kurbanın direncinin ve ruhunun çözülmesini amaçlayan başka baskıcı denetim yöntemleri vardır. Bir dolu kuraldan

oluşan kaprisli uygulamalar ve bunun doğal sonucu olan ödüller vardır. Tutuklular ve rehineler her zaman bundan söz ederler. Eğer iyi davranırsan, belki bir duş almana izin verirler veya sana fazladan yiyecek bir şeyler verirler. Dışa açık herhangi bir ilişkinin veya bilgi kaynağının kesilmesinin ardından, algılamanın tüm denetimine sahip olma söz konusudur. En sonunda –ki bunun insanların ruhlarını gerçekten yaralayan şey olduğunu düşünüyorum– suç işleyenler çoğu kez kurbanlarını, onların sezilebilir biçimde çok kötü veya iğrenç buldukları etkinliklerle uğraşmaları için zorluyorlar. Bir insanı bir kez ahlâk kuralları düzenini bozmaya, kendine olan güvenini yıkmaya zorlamışsanız –bunun baskı altında yapılmış olması gerçeği, deneyimin utancını veya suçluluk duygusunu ortadan kaldırmaz– hatta tehditleri asla yinelemeniz bile gerekmeyebilir. Bu noktada kurbanın kendi kendine duyduğu kin, iğrenme ve utanç öylesine büyük olur ki, onu dövmek zorunda kalmazsınız, çünkü o bunu kendi kendine yapar."

Aklıma hemen, sırf gönülsüzce kabul etmem sonucunda babamın benimle başlattığı gizli işbirliği geldi. Ailemin diğer üyelerini ve her birimizin günü geçirmek için yapmak zorunda olduğumuz anlaşmayı da düşündüm – *Eğer beni öldürmezsen, sessizliği bozmayacağım. Eğer beni öldüreceksen, bunu önceden bilmeyim.* Judith'e, Nazilerle işbirliği yapan Yahudilerle ilgili okuduğum bir tanımlamadan söz ettim: "Şerefini, bilerek tehlikeye atan bir adam, efendilerine karşı ayaklanmaz, onu işbirliğine sürükleyen düşünce önemli değildir: dolapta karşılıklı birçok taslak vardır... İşbirliği içine sürüklenmiş olan şerefli adamlardan beklenebilecek mutlak itaatin birçok örneği görülmüştür."

"Suç işleyenler bunu bilirler. Bu yöntemler bilinirler, onlar öğretilirler. İspiyoncular bunları birbirlerine öğretirler. Devletin desteklediği işkenceyle ilgili olarak çeşitli gizli polis kuvvetlerindeki işkenceciler, bunları birbirlerine öğretirler. Bunlar vergi mükelleflerinin ödedikleri paralarla okullarımızda öğretilirler. Latin Amerika'ya gitmiş olan Nazi savaş suçluları bu bilgiyi aktardılar. Birçok Latin Amerikalı işkenceci arasında, Nazilerin bilmedikleri teknikleri öne sürmek, görünüşe göre bir gurur kaynağıdır."

Deneyim insanı mükemmel yapmaz. Eğer yüreklerimiz ve akıllarımız yanlışsa, ne yaparsak yapalım ya da kararlarımızı desteklemek için hangi geçerli nedenleri gösterirsek gösterelim, hareketlerimiz bu yıkımı daha da ileri götürecektir. Ormanları ağaçlardan yoksun bırakmak için ardı ardına öne sürülen doğruluk iddialarını düşünün. Babamın iyi bir neden olmaksızın asla birisine vurmadığı olgusunu düşünün. Eğer İsa'nın yok edenler tarafından sürekli olarak ortaya atılan sözlerinden başka hiçbir şey öğrenmiyorsak, en azından şunu öğrenmemiz gerekir: eğer kalbiniz yanlış hisler içindeyse –Viktor Frankl'ın öne sürdüğü gibi, eğer dürüst olmayan insan ırkının bir üyesiyseniz, Jack Forbes'un söylediği gibi, eğer bir yamyamsanız– kötü amaçlara hizmet etmek için herhangi bir sözcüğü çarpıtabilirsiniz ve çarpıtırsınız. Bir kadına Havva günah işlediği için mi, onun bir cadı olup olmadığına karar vermeniz gerektiğinden mi ya da giydiği elbiselerle sizi tahrik ettiğinden mi tecavüz ettiğiniz çok önemli değildir; gerçek, sizin ona tecavüz ediyor olmanızdır. Tutuşturulan çıra, ister bir kadın "erkeklik organları ile ilgili olarak hayret verici şeyler yaptığı için" veya "kurtarıcımız Hazretî İsa ve on iki Havari şerefine" ya da yamaçları açmak için kesilen ağaç yığınlarını temizlemek zorunda olduğunuzdan yakılmış olsun, sonuç, dünyanın ve içindekilerin yandığıdır. Başlangıcındaki dürtü...

İsa bunu biliyordu. Ve bunun olmasını engelleyecek bir duayı bilmediğime inanıyorum. Kendilerini betona fırlatıp atan somon balıkları gibi, yalnızca tek bir son olabileceğini biliyordu. Başka türlü düşünecek kadar aptal olamazdı.

Bunun tersi de doğrudur. Eğer yüreğiniz ve aklınız doğruysa, ne yaparsanız yapın, bu doğru şey olacaktır. Çocuklarını seven bir baba ne onlara tecavüz eder, ne de onları döverdi. Bunları yapamazdı. Hatalar yapabilir, ancak bu onları sarsıntıya uğratmayacaktır. Dünyayı ve içindekileri seven bir kişi onu yok etmeyecektir. Seven bir kişi başkalarını seslerinden yoksun bırakmayacaktır.

İsa bunu bilirdi. Bunu hepimiz biliriz. Şimdiye kadar kötü veya iyi bir ilişkiye girmiş olan herkes bunu bilir. Eğer sevginin büyüsü yoksa, ne kadar gül gönderdiğiniz ya da aldığınız çikolatalar önemli değildir,

kazanmayı umabileceğiniz şey en fazla her ikinizin de bir yalanı devam ettirme konusunda anlaşacağınızdır (Halil Cibran: "Sevginin uzun bir arkadaşlıktan veya kur yapmadan doğduğunu düşünmek yanlıştır. Sevgi, ruhsal benzeşmeden doğar ve bu benzeşme bir an içinde yaratılmazsa, yıllar hatta nesiller içinde yaratılmayacaktır," diye yazmıştır. Sevgili ister bir insan, ister bir sanat eseri, çakal ağacı ya da dünya olsun, bu doğrudur). Aynı şey yazma için de geçerlidir. Ne kadar yeniden yazarsanız yazın, sayfanın üzerinde ölü gibi yatan sözcükler canlanmayacaklardır. Aynısı müzikte de geçerlidir: eğer sormak zorundaysanız, bu caz değildir.

Bunu hepimiz biliriz, yine de yok edenlerin bir başka düzeyde dünyayı sevdiklerine ve yalnızca çevrelerindekilerin iyilikleri doğrultusunda davrandıklarına kendilerini sürekli olarak inandırabildikleri de doğrudur. Kendi kendilerini Yahudilerin iyilikleri doğrultusunda davrandıklarına inandırmış olan Nazi doktorları anımsayın. Yamaçları ağaçtan arındırmayı çiçek hastalığı aşısına benzeten Boise Cascade ilanını hatırlayın. Yaşam tarzımızı sürdürmek adına birbirimize ve özellikle kendi kendimize yalanlar söylemek zorunda olduğumuzu anımsayın.

En sonunda apaçık, rahatsız edici gerçeklere verdiğimiz ortak karşılığı hatırlayın. Yerde bir el bombası yuvarlanıyor. Bu kez, dünya tehlikedeyken bakışlarınızı kaçırmayın.

"Sessizliği bozma ve iyileşme arasındaki ilişki nedir?" diye sordum. "'Gerçek en sonunda görüldüğünde, yaşamayı sürdürenler kendilerine gelmeye başlayabilirler,' diye yazmıştınız. Bu nasıl olur? Gerçek *görüldüğünde* yaşamayı sürdürenlerin içinde neler yaşanıyor?"

Güldü. "Bunu bilmeyi isterdim. Bu mucizevî bir şeydir. Ben bunu anlamıyorum. Bunu yalnızca gözlemlerim ve daha kolaylaştırmayı denerim. Bunun insan ilişkisi ve aracılığı ile ilgili olan bir doğal iyileşme süreci olduğunu düşünüyorum. Travmayı bu iki şeyin yok olduğu an olarak düşünürseniz, o zaman travma öyküsünü, duyulabileceği ve kabul edilebileceği bir yerde anlatma ile ilgili bir şeyler söz konusudur.

Böylece bağlantı kurulmuş gibi görünür. Karşılıklı ilişkiler olasılığı yeniden ortaya çıkıyor. İnsanlar kendilerini daha iyi hissediyorlar.

"İyileşme için en önemli ilke güç ve seçimin veya kurban edilmiş olan kişiye yapılan denetimin yeniden uygun bir duruma getirilmesi ve kişinin doğal sosyal destekleriyle, yani o kişinin yaşamında önemli olan insanlarla yeniden bağlantısının kolaylaştırılmasıdır. En yakın zamanda atılması gereken ilk adım, tabii ki, güvenle ilgili bazı duyguların yeniden kurulmasıdır. Bu, fiziksel tehlikenin dışına çıkma ve aynı zamanda kişinin kendi içinde hesaba katacağı, güveneceği ve bağlanacağı çok az sayıdaki insanın bulunduğu bir tür güvenli sosyal çevre yaratması anlamındadır. Hiç kimse soyutlama içinde iyileşemez.

"Yalnızca güven kurulduktan sonra bu kişi için travma öyküsünü daha etraflı olarak anlatma şansı doğabiliyor. Orada iki tür hatayla karşılaşıyoruz. Biri, öyküyü anlatmanın gerekli olmadığı ve bunun hakkında konuşmazsa kişinin daha iyi olacağı düşüncesidir."

"O geçti. Sadece yaşamına devam et!"

"Bu bir süre için işe yarayabilir ve belirli herhangi bir koşulda doğru seçim olabilir, ancak sonunda öyle bir zaman gelir ki, eğer öykü anlatılmazsa durum daha da kötü olur. Böylece bunu bastırmak bir hatadır ki bu, daha önce sözünü ettiğimiz sessizleşmeyi akla getirir. Bu anılar dehşet vericidir ve hiç kimse gerçekten bunları duymayı veya düşünmeyi istemez. Kurban istemez, seyirci istemez ve suçu işleyen kesinlikle istemez. Bu yüzden herkes açısından "Her şeyi unutalım," demek oldukça doğal bir eğilimdir.

"Diğer hata, zamanından önce insanları bu konuda konuşmaya itmektir. Eğer zamanlama ve çevre doğru değilse, elinize pek bir şey geçmez. Kişinin o zaman neler hissetmiş olduğu ve şimdi bu konuda neler hissettiğini, bu olayın ona o zaman ne ifade etmiş olduğunu ve şimdi ne ifade ettiğini, o zaman bundan nasıl bir anlam çıkardığını ve şimdi nasıl bir anlam çıkmaya çalıştığını bir an önce anlatabilmesini istersiniz. Bu, insanların kendi yaşamları ve diğerleriyle olan bağlantıları ile ilgili olarak devamlılık duygularını yeniden kurmaya çalıştıkları türden bir süreçtir."

"Bu, kaybedilen şeye kederlenmekle bağlantılı gibi görünüyor."

"'Bu konuda konuşmayalım,' düşüncesinin nedenlerinden bir bölümü travmadan önce bulunduğunuz yere geri dönebileceğiniz inancıdır ve insanlar bunun hiç de olası olmadığını keşfederler. Bir kez kötü insanların neler yapabildiklerini yakından gördükten sonra dünyayı, diğer insanları ve kendinizi artık aynı biçimde görmezsiniz. Hepimiz zor durumlarda nasıl cesur veya korkakça davranacağımızı hayal edebiliriz; ancak böylesi bir durumla karşı karşıya bırakılmış insanlar ne yaptıklarını ve ne yapmadıklarını bilirler. Ve hemen hemen kaçınılmaz bir biçimde kendileriyle ilgili bazı beklentileri yüksek bir düzeyde tutup bunu sürdürmeyi beceremezler. Burada, kaybedilen bir şeye duyulan üzüntü duygusu söz konusudur. Ancak kederlenme sürecinden sonra insanlar bunu atlatıyorlar ve, 'Bu zor bir dersti ve bunun en ciddi düşmanımın başına bile gelmesini dilemem, ama daha güçlendim ve daha akıllandım,' diyorlar. Bir yol var ki, insanlar zor günlerden bir şeyler öğreniyorlar. İnsanlar, 'Bir güven krizi yaşadım ve neyin önemli olduğunu, gerçekten neye inandığımı keşfettim,' diyecekler."

"Yas tutmayı hiç bilmese de, kötü muamele gören bir çocuk özellikle nasıl kederlenir?" (Tabii ki kendimle ilgili soruyordum.)

"Bu başınıza asla gelmemiş bir şeydir, kederlenmek en zorudur. Bu haksızlıktır. Yalnızca tek bir çocukluk yaşarsınız ve sizi kandırıp her çocuğun hakkı olan şeyi elinizden almışlardır."

Aramızda uzun bir sessizlik oldu. Artık yalnızca kendimi değil, aramızdan gökyüzünün posta güvercinleri tarafından karartıldığını veya çok büyük bir ovanın bizonlarla kaplandığını hiç görmemişleri, sağlıklı ve "iyi" bir topluluğu asla yaşamamışları, dünyanın bir bütün olduğu deneyimini hiç yaşamamış olanları, saldırganlardan korkmadan bir gece boyunca yalnız başına yürümenin zevkine asla varamamışları düşündüm. Ve bunları asla yapamayacak olanları... En sonunda, "Sonrasında ne gelir?" diye sordum.

"İyileşme, öykünün anlatılması ve dinlenilmesiyle bitmez. Bundan sonra bir başka adım vardır ki bu, bağlantılarını geliştiren, geçmişle il-

gili bir endişeden sıyrılıp gelecekle ilgili umut dolu bir duyguya doğru yönelen, bir geleceğe *sahip olduklarını*, bunun yalnızca bir katlanma ve yaşamı 'yürüyen ölüler grubunun bir üyesi' olarak sürdürme meselesi olmadığını hisseden insanlarla ilgilidir. En kötüsünü yaşayıp hayatta kaldıktan sonra bile yaşamı bilerek doğrulama yeteneği söz konusudur. Ve sanırım insanları yenileyen şey, kendi sevme kapasitelerinin yok edilmemiş olduğu umudu ve inancıdır. İnsanlar lanetlenmiş ve acı bir sona mahkum edilmiş olduklarını ve yaşamaya devam edemeyeceklerini hissettiklerinde, duydukları korku çoğu kez suç işleyenin nefretiyle fazlasıyla kirletilmiş oldukları ve yaşadıklarından sonra geride öfke, nefret, kuşku, korku ve küçümsemeden başka bir şey kalmadığı duygusu ile ilgilidir.

"İnsanlar kederlenme ve güven krizi yaşama süreçlerini geçirdikten sonra, temelde ulaştıkları yer kendi sevme kapasiteleridir. Bazen bu bağlantı dayanıksız ve önemsizdir, ancak hayvanlarla, doğayla, müzikle veya başka insanlarla ilişkilerinde, geri dönmek zorunda kalabilecekleri dayanak, suç işleyenin yok etmeyi asla başaramayacağıdır. Ve sonra insanlar buradan yola çıkarak gelişirler.

"Sanırım insanlar yaşamlarına geri döndüklerinde, en iyisini yapmayı başaranlar, Robert Jay Lifton'ın sağ kalan misyonu adını verdiği şeyi geliştirmiş olanlardır. Bunun gerçekleştiğini, insanların bu deneyimi dönüştürdüğünü ve bunu başkaları için bir armağan haline getirdiklerini birçok kez gördüm. Bu gerçekten çok büyük bir kötülüğü aşabilmenizin tek yoludur. Onu gömemezsiniz. Onu yok edemezsiniz. Onu ayrı tutamazsınız. O geri gelir. Ancak ilkönce hakkındaki gerçeği anlatarak ve sonra onu insanlığın hizmetine sunarak, 'Bu yaşamak istediğimiz tarz değil. Biz farklı bir biçimde yaşamak istiyoruz,' diyerek onun ötesine geçebilirsiniz.

"Dehşeti yaşadıktan sonraki dönemlerde sağ kalanların çoğu yaşamda ve ilişkilerde istediklerini elde etme konusunda kendilerini daha açık ve çok daha yürekli buluyorlar. Aileleriyle, sevgilileriyle ve arkadaşlarıyla ilişkilerini yoluna koyuyorlar ve çoğu kez, 'Bu istediğim

türde bir yakınlık ve ben şu tür bir şeyi istemiyorum,' diyorlar. Ve çoğunlukla güce karşı gerçeği konuşma konusunda oldukça cesurlar.

"Sağ kalanların birçoğunun 'Dehşetin ne olduğunu biliyorum. Yaşamımın geri kalanında her gün korku içinde yaşayacağım. Ama aynı zamanda iyi olacağımı ve kendimi iyi hissettiğimi biliyorum,' dediklerini duydum. Ve onların diğerlerine katılarak 'Bu, korumak istediğimiz şey ve şu, durdurmak istediğimiz şey. Bunu nasıl yapacağımızı bilmiyoruz ama istediğimiz şeyin bu olduğunu biliyoruz. Ve biz kayıtsız değiliz,' dediklerini duydum. Bazen çok büyük kötülükler aracılığıyla insanlar kendi içlerinde sahip olduklarını bilmedikleri cesareti keşfediyorlar."

Çok büyük kötülüklerden soyutlanma içinde iyileşmek olası değildir ve kültürden gelen tüm işaretler sizi baskı, denetim ve en sonunda yok etmeye doğru giderken, var olmak için yeni bir yolu keşfetmek –ya da eski bir yolu anımsamak– güçtür. Çocukluğumdan ve Colorado Madencilik Okulu'ndan çıkar çıkmaz, çakallarla doğrudan bir söyleşiye başladım ve kültürümüzün çok büyük kötülüklerden oluşan bir kültür olduğu anlayışı içine girmedim. Bu yolda birçok yeniden doğuşlar, birçok ölümüne istekler –duygularımın denetimi, bedenimin sessizleştirilmesi, dine, Birleşik Devletler hükümetinin iyiliğine karşı bir inanç, gücü elinde bulunduranların canlıların iyilikleri için davranacak kapasitede olduklarına, kötü bir kültürün geliştirilme kapasitesine, insanların üstünlüklerine ve hatta temel özelliklerine karşı bir güven– sessizlik zamanları ve büyük ve küçük, birçok *kairos* zamanları vardı.

İlkönce saatlerimi satmaya karşı olan isteksizliğimi, sonra bedenimin gönderdiği işaretleri, sonra içimde yerleşen ve bu yüzden benim bir parçam olan hastalığı dinlemeyi öğrenmeden, çakalları dinlemeyi öğrenemezdim. Ve canlı bir dünyayı algılamamı geçerli kılması açısından yeterince cesur davranan başka insanlarla konuşmadan, çakalları dinlemeyi öğrenemezdim. Yazar Christopher Manes ile konuştum. "Tarih boyunca birçok kültürde, yazılı belgelerin bırakılmadığı zamanlarda kendi kültürümüz de dahil olmak üzere, tüm dünya konuşurdu. Ant-

ropologlar buna animizm adını verirler ki bu, insanlık tarihinde en çok yayılmış olan dünya görüşüdür. Animizmi savunan kültürler doğal dünyayı dinlerler. Onlar için kuşların söyleyecek bir şeyleri vardır. Aynı şekilde solucanların, kurtların ve çağlayanların da," dedi. Daha sonra filozof Thomas Berry bana şunları anlattı: "Evren; düşünce, fikir ve duygu alışverişinde bulunulması için bedenlerden oluşturulmuştur; sömürülmesi için nesnelerden değil. Her şeyin kendi sesi vardır. Gök gürültüsü ve şimşek, yıldızlar ve gezegenler, çiçekler, kuşlar, hayvanlar ve ağaçlar – tüm bunların sesleri vardır ve son derece bağlantılı bir yaşam topluluğunu oluştururlar."

Kendi gerçeklerini konuşmaya gönüllü olan diğer insanların cesaretleri olmaksızın, çocukken yaptığım gibi, yeniden dinleyebilme cesaretine sahip olamazdım.

Yediğimiz şey neyse biz de oyuzdur. Eğer her gün kolanın gerçek gereksinme olduğu ve kişinin McDonald's'dan uygun yemekler satın alabileceği bilgisiyle yoğrulursak, o zaman çok kısa bir sürede kolanın gerçek bir gereksinim *olduğuna* ve mutluluğun yalnızca bir hamburger kadar uzakta olduğuna inanacağız. Bu, aynı zamanda, eğer tüm bu zaman içinde bizimle konuşmalarını sürdüren diğer sesleri, kadınların, çocukların, diğer ırkların, diğer kültürlerin, kendi deneyimlerimizin, dışarıda şarkı söyleyen kuşların ve pencerelerimize konan uğurböceklerinin seslerini dinlemeye başlarsak, kısa zamanda onların dünyalarına, içinde doğduğumuz, geliştiğimiz ve bazen farkına varmasak da öteden beri yaşadığımız dünyaya yeniden gireceğimiz anlamına gelir.

Bağlantı ve İşbirliği

"İnsan soyunun geleceği, yaşamları anlamaya ilgi gösterecek ve tüm canlılara karşı sorumlulukları ile ilgilenecek olanları beklemede yatıyor."

Vine Dèloria, Jr.

Varlığın temel ilkesi olmasını dilediğim işbirliği; ölümün yenildiği, tüm canlıların sonsuza kadar mutlu yaşadıkları, yalnızca suçluların yaptıklarının cezası olarak acıyla karşılaştıkları, onların bile, örneğin yüzlerine atılan bir tart, içinden elbiseleri kirlenmiş ve bıyıkları alazlanmış olarak çıkacakları ateşli bir araba kazası gibi, yalnızca rahatsızlık derecesinde acı çektikleri duygusal bir biçimde ele alınmış bir uyarlama değildir. Onun yerine bu, işbirliğine gitmeyenlerin –er ya da geç, hareketlerinin sonuçlarından yalıtılma derecelerine bağlı olarak– yok edildikleri, ama daha da önemlisi işbirliği yapmayı reddedenlerin daha büyük topluluk içindeki anlamlı katılımdan uzaklaştırılacakları acımasız bir durumdur.

Bir adamın bir şahini vardır. Adam Washington'un Batı yakasından Spokane yakınlarında küçük bir kasabaya taşınır. Yeni evi bir gölün kıyısındadır. Bir kartalın her gün bir hayli yükseklerde saatlerce daireler çizerek uçtuğunu ve kanatlarını asla hareket ettirmiyormuş gibi göründüğünü görür. Adam orada birkaç gün yaşadıktan sonra şahini salıvermek için dışarı çıkarır. Şahin adamın elinden uçar uçmaz kartal onu öldürmek için hızla fırlar. Evcilleştirilmiş şahin, tahminen, gölün kurallarını bilmiyordu ya da bilse bile, sahibinin elinden bırakıldığında başka seçeneği yoktu ve evcilleştirilmiş sahibi de öğrenmek için zahmet etmemişti. *Ben buradayım, bu yüzden sen olmamalısın. Senin burada bulunmanın bu topluluğa bir yararı yok, bu yüzden seni şimdi öldüreceğim.* Toplulukta zaten yeterince avlanan kuş vardı. Daha fazlası avlanarak yaşama temeline zarar verecekti.

Yerli Amerikalıların doğal dünyayla iyi ilişkiler içinde olduklarını söyleriz ve bazılarının hâlâ vardır. Jeannette'in bana anlattığına göre, Batılı ve yerel felsefeler arasındaki başlıca farkın yerel felsefelerin toprağı dinlemeyi bir metafor olarak düşünmemeleridir. Ama aynı zamanda bu ulusların daha geniş anlamdaki topluluklarının insan olmayan

üyeleriyle işbirliğini garantilemek için karmaşık kurallar tasarladıkları da bir gerçektir. Kolombiya Nehir sisteminde somon balığı alımını karmaşık bir antlaşmalar ağı yönlendiriyordu. Her Kızılderili ulusu diğer uluslar için, ayılar, kartallar ve kuzgunlar için, somon balıklarının gelecek nesilleri için yeterince balık kaldığına emin olup yalnızca o kadarını öldürebilecekti. Bu bölgenin Kızılderilileri ve somon balıkları arasındaki ilişki, derin bir biçimde ruhsal ve karşılıklıydı. Şimdi de öyle. Ancak antlaşmalar binlerce yıl sürmüş olan kolay etkilenmez politik anlaşmalardı. Benzer biçimde ovanın Kızılderilileri ve sığırlar arasındaki ilişki de derin ve saygı doluydu. Bu, Kızılderililerin aşırı öldürmeye karşı yasa çıkarmalarına ve kesin sınırlamaları uygulamalarına engel olmazdı. Tom McHugh bu kuralları çiğneyen bir avcıya neler olduğunu şöyle tanımlar: "Onu kırbaçladıktan sonra subaylar köpeklerine ve atlarına el koydular veya öldürdüler, Kızılderili çadırını parçalara ayırdılar, silahlarını kırdılar, et stoklarını aldılar ve postlarını yırtarak onu tam bir yoksulluk içinde yaşamak zorunda bıraktılar." Richard Manning bu kuralların yorumunu yapar: "Sığır kültürü, işbirliğine dayanırdı ve kuralların amacı bunu sağlama almaktı." McHugh'un uygulamayı, sığır kültürünün uygarlıkla bağlantı kurmasından çok sonra tanımladığına dikkat edin. Bağlantıdan önce ne yasaların ne de şiddetin gerekli olmaması olasıdır. İşleyen bir topluluk içinde yaşamla ilgili olarak yapılan ekonomik ve ailesel teşvikler, aşırı avlanmayı (öldürmeyi) kendiliğinden engelleyecektir. Bunu bir başka biçimde anlatırsak, varlığı zenginden yoksula aktarmak için daha dokunulmamış sistemlere sahip başka kültürlerde işbirliğini uygulatmak için şiddet kullanmaya gerek kalmamıştır. İşbirliği yapma arzusu, varolan değerlerin doğal bir parçasıdır. Bunun yanı sıra, yaşamınız sığıra bağlı olduğunda kim çok fazlasını öldürecek kadar aptal olabilirdi ki?

Mevsimlerden ilkbahar... Toprağın derinlerinde eski mahsulden kalan bir kesenin içinde bir köknarın tohumu filizleniyor. Minik bir kök, ucunu, bir tarla faresi tarafından yeni bırakılmış olan küçük topağa doğru uzatıyor. Önceki gece fare yermantarı yemişti ve bu yüzden küçük to-

pak farenin sindirim sisteminden dokunulmadan geçmiş olan yarım milyon yermantarı sporu* içeriyor. Küçük topak yeni bırakılmış olduğundan kökün ucu onu kolaylıkla delip geçiyor ve hem sporlara hem de aynı zamanda nitrojen ayarlayan bakterilerin besin kaynağı olan maya özüne ulaşıyor. Maya, büyümeye başlamaları için sporları canlandırıyor, onlar da kökün ucunun içinde ve etrafında büyüyorlar ve aynı zamanda büyüdükçe nitrojen ayarlayan bakterileri ve mayayı sarıyorlar. Bakteriler hem mantardan hem de mayadan besleniyor ve karşılığında hem mantar hem de ağaç için çok önemli olan nitrojeni ayarlıyorlar. Yermantarı genişlemeyi sürdürüyor ve ağacın beslenen kökünün çevresinde bir örtü oluşturuyor. Bu birleşmeye *mycorrhiza* adı veriliyor; anlamı, tam olarak "kökmantar"dır. Ağaç basit şekerleri ve besini sağlıyor; onlar olmadan mantar yaşayamaz. Mantar mineralleri, yaşamı sürdürmeye yarayan ve büyümeyi sağlayan maddeleri, nitrojeni ve suyu sağlıyor; onlar olmazsa ağaç ölür. Mantar aynı zamanda yeni tarla farelerini beslemek için yeni yermantarlarını yetiştiriyor ve tüm senfoni yeniden başlıyor.

Bir divik,** odunu çiğnemek için güçlü çenelerini kullanır. Ancak bu yiyeceği sindiremez. Bu görev onun bağırsaklarında yaşayan bir tek hücreli canlı tarafından başarıyla sonuçlandırılır. Bununla beraber bir başka sorun vardır: tek hücreli canlı çürüyen odunun sağladığından daha fazla nitrojene gereksinim duyar. Çözüm? Bir başka yaratığı dansın içine dahil et: nitrojen ayarlayan bakteriler... Divikler, odunu her ikisi de bağırsaklarında yaşayan tek hücreli canlı ve bakterilere yedirir. Bakteriler nitrojeni tek hücreli canlıya yedirir ve tek hücreli canlı diviğe asetik asit yedirerek odunu ve nitrojeni sindirir. Herkes memnundur.

Eski bir ağaç ölmeye hazır. O bir çam ağacı. Onun ölümünden sonra bedenini kuşlar, sincaplar, fareler, divikler, karıncalar, arılar ve mantarlar evleri olarak kullanacaklar. Çürümesi ve bir zamanlar olduğu toprak olması yüzyıllar sürebilir. Ancak o yine de ölmez. Bunun için

* Spor, üreme hücresi, üreme organı; bazı bitkiler ve bazı basit hayvanlarca üretilen ve gelişip yeni bir bitkiye veya hayvana dönüşebilen, ufacık, tohumsu, genellikle tek bir hücre.

** Divik: Akkarınca.

yardıma gereksinimi vardır. Bu yüzden konuşur. Yalnızca bu sesi dinleyen bir tür kınkanatlıların duyduğu işitilebilir bir sinyal yayar. Duyunca kınkanatlılar gelir ve bu ağacı öldürürler.

Bu, dünyanın nasıl işlediğini gösterir.

Geçen ay, doğal çevre ile ilgilenen bir avuç dolusu eylemci Eureka, Kaliforniya'dan seçilmiş olup büyük kereste kuruluşlarına yardımca olan kongre üyesi Frank Riggs'in bürosuna yürüdü. Eylemciler –iki genç kızın da içlerinde olduğu genç kadınlar– Riggs'in bu kıtada eskiden yetişmiş sekoya ağaçlarının en sonuncularını kestirme çabalarını protesto etmek için yere bıçkı tozu döktüler, sonra da getirmiş oldukları bir kütüğün etrafında daire oluşturarak kendilerini kelepçelediler. Riggs'in sekreteri polis çağırdı. Polis geldiğinde elleri kelepçeli ve çaresiz olan kadınların gözlerinin içine beş santimetre kadar bir uzaklıktan biber gazı sıktı. Kadınların çığlıklar atmalarına rağmen polisler onları gözlerini açmaya zorladılar ve bu maddenin koyu sıvı bir biçimini doğrudan göz kürelerinin üzerine rasgele sürdüler. Kadınların zaten kelepçelenmiş olduklarını unutmayın. Her zamanki gibi, bu polis memurlarının tek başlarına hareket ettiklerine veya her nasılsa serseriler olduklarına inanmak rahatlatıcı olurdu. Her zamanki gibi yanılırdık. Polis memurları resmi yolu doğru bir biçimde izlediklerini göstermek için gazı uygularken kendilerini videoya kaydetmişlerdi. İki hafta sonra Eureka'da yapılan bir anket, oturanların yüzde 86'sının şiddet uygulamadan ve direnç göstermeden politikayı ve çevre düzenini protesto edenlerin üzerinde polisin biber gazı kullanmasının yerinde olduğuna inandıklarını ortaya çıkardı. Bundan iki hafta sonra bir hakim, "söz dinlemez göstericiler üzerinde biber gazı kullanma gücünden yoksun bırakılan yasa uygulamasının karşılaşacağı güçlük insanların çektikleri rahatsızlık ve uğradıkları tehlikeden daha büyüktür," gerekçesiyle ileride polis tarafından biber spreyi veya konsantresi kullanmaya karşı bir uyarı vermeyi reddetmişti. Polis biber spreyi kullanmayı doğru buluyordu. Eylemciler yerel yönetimi dava ettiler ve davaları, biber spreyinin bu kullanımının yerinde olduğunu, çünkü bu eylemcilerin birçok şeyin yanı sıra işlerin normal akışını da engelledeklerini söyleyen bir hakim tarafından redde-

dildi. Böylece yine –kültürümüzde kaçınılmaz bir biçimde olduğu üzere– üretime yaşamdan daha fazla değer verilmiştir.

Şiddet uygulamadan politikayı ve çevre düzenini protesto edenlere karşı biber spreyi kullanımı alışılmış çalışma yöntemidir. Biber spreyi kullanımı yoluyla altmıştan fazla insan polis tarafından öldürülmüştür. Eureka'daki olaydan sadece iki hafta önce, aynı polis güçleri aynı şeyi başka çevrecilere yapmışlar, ancak bunu videoya kaydetmeyi başaramamışlardı. Bundan kısa bir süre önce Eugene, Oregon'da polis altı adet biber spreyini bir çevrecinin yüzüne boşaltmış, sonra da çıkan tüm bu yaygaranın neyle ilgili olduğunu görmek için duran vatandaşların gözlerine biber spreyi sıkmıştı. Yine bu polisler aynı zamanda ağaçlarda bağlı olarak gösteri yapmakta olan iki genç kadının eteklerini kaldırarak cinsel organlarına biber sıkmışlardı.

Bu, sistemimizin nasıl işlediğini gösterir.

Eğer yaşamayı sürdüreceksek, gerçek ile sahte umutlar arasındaki farkı ayırt etmemiz gerekir. Bizi gerçek olasılıklara karşı kör eden ve kabul edilemez durumlara bağlayan sahte umutlardan kurtulmak zorundayız. Herhangi birisi Weyerhaeuser veya diğer ulusötesi kereste şirketlerinin ormanları yok etmeyi durduracağına gerçekten inanır mı? Herhangi birisi "somon balıklarının soyunun tükenmesini, böylece yaşantımıza devam edebilmemizi istediklerini" söyleyen aynı tüzel yöneticilerin dile getirdikleri arzularını gerçekleştirmenin dışında davranacaklarına gerçekten inanır mı? Herhangi birisi uygarlığımız kadar eski bir sömürü biçiminin yasalarla emredilen, hukukî bir biçimde ya da ilk sırada sömürüyü tasarlayıp yapan düşünceler dizisinin kesin bir biçimde reddedilmesinin dışında herhangi bir yolla durdurulabileceğine gerçekten inanır mı? Bunun anlamı, eğer yok etmeyi durdurmak istiyorsak, düşünceler dizisinden tümü ile kurtulmak zorunda olduğumuzdur.

Polisin, yaşamı üretime yeğleyenlerin üzerinde biber spreyi veya daha kötüsünü kullanmanın dışında, bir şey yapmasını beklemek kendi kendimizi kandırmaktır. Kültürümüz tarafından yaratılmış olan kuruluşların suları zehirlemek, yamaçların doğal koruyucu örtüsünü yok

etmek, alternatif yaşam biçimlerini elemek, soykırım yapmak ve benzerleri dışında herhangi başka bir şey yapmasını beklemek büyülü düşüncelerle uğraşmaktır. Adam Smith, hükümetin başlıca amacının, ekonomiyi yürütenleri zarar görmüş vatandaşların hiddetinden korumak olduğuna dikkat çekerken söyledikleri doğruydu.

Bizimki içinde yaşamayı değil, ele geçirmeyi baz alan bir politika, ekonomi ve din ve sonuçta biçimlendirildiğimiz ve yönetildiğimiz yöntemlerin yasalara uygun olma durumları söz konusu değil. Onlar bir silahın ucundan, bir biber spreyi kabından, bir tecavüzcünün cinsel organından, modern eğitimin kötü bir kopyasından, içimize yerleştirilmiş olan uzak bir cehennem korkusundan ve gelecekteki bir teknolojik ütopyanın sahte beklentisinden, çocukları yataklara ve dokuma tezgahlarına bağlayan zincirlerden ve her gün duyulan açlıktan ölme korkusundan olduğu kadar, birçoklarını maaş köleliğine bağlayan, sosyal başarıyı veya başarısızlığı nelerin oluşturduğu ile ilgili olarak benliğin bilinçli veya bilinçdışı bir parçası haline getirilmiş bir görüşten çıkıp büyüyorlar. Uygulamada, üretime yaşamın üzerinde değer veren herhangi politik, ekonomik, dinî veya felsefî sistem yasaktır; çünkü böyle bir sistem vatandaşların yaşamlarına üretimin gereksinmeleri üzerinde değer vermez. Bu, yasak olma durumunu tanımlamak için yeterlidir. Başka bir ölçü birimi gerekmez. Aynısı, aynı nedenlerden ötürü katlanılamaz herhangi bir sistem için de geçerlidir, çünkü sonuçlar aynıdır.

Yok edici kurumları –daha genel olarak sistemleri ve daha da genel olarak kültürleri– sorumlu tutmanın sorumluluğu hepimizin üzerine düşer. Yönetilenler olduğumuz kadar yönetenlerizdir de; yalnızca her gün bize hizmet edenlere –seçilmiş temsilcilerimize– bizim aleyhimize davranmaları için izin verirsek gerçekten bunu yapabilirler. Bunun anlamı, yaşama önem veren herkesin üzerine sorumluluk almayanları buna zorlamamız gerektiğidir; bize iyi hizmet vermeyen politik, ekonomik, dinsel, cezaî, eğitimsel ve diğer kurumlara bağlı olmaktansa kendimizden, vicdanımızdan, komşularımızdan ve topluluğumuzun insan olmayan üyelerinden –örneğin, somon balıklarından ve boz ayılardan– sorumlu olmayı öğrenmek zorundayız.

Birkaç yıl önce bir konuşmasında Beyaz Saray eski sözcüsü uyuşturucu madde kaçakçılarını tehdit etti: "Çocuklarımız pahasına zengin olma kararını verdiğinizde kendi ölüm emrinizi imzalıyorsunuz." Bu bir tehdit değil, gerçeğin basit bir bildirisidir. Çevrebilimsel temelimiz pahasına –ki buna yalnızca ekonomimiz değil, yaşamlarımız da bağlıdır– para "kazanan" bir sistemin içinde yer alan her birimiz kendi ölüm emrimizi imzalıyoruz. Çılgın sistemimizin toprağımızı yok etmesine izin vermek yalnızca ahlaksızca ve akılsızca değil, aynı zamanda yok edicidir de.

Bağımsızlık Bildirisi'nde şunlar açıklanır: "Her ne zamanki herhangi bir Yönetim Biçimi bu amaçları [Yaşam, Hürriyet ve Mutluluğu Arama] yok edici bir durum alır, onu değiştirmek veya ortadan kaldırmak insanların hakkıdır..." Bunun yalnızca insanların hakkı veya sorumlulukları olduğunu söylemek tam doğru olmazdı. Onun yerine, bu, daha çok nefes almak gibi bir şeydir – öyle bir şeydir ki, eğer yapmayı başaramazsak ölürüz. Eğer biz insan olarak topluluğumuzu yok edici kurumlardan kurtarmayı başaramazsak, bu kurumlar topluluğumuzu yok edecektir. Ve eğer biz bir topluluk olarak insanların yiyecek, giyecek ve barınak gereksinimlerini karşılamaları için anlamlı ve yıkıcı olmayan yollar sağlayamazsak, o zaman biyolojik sistemleri kırılma noktalarının ötesine iteleyenin sadece yok edici kurumlar değil, aynı zamanda tüm ekonomimiz –tüm uygarlığımız– olduğunu görmek zorundayız. Bir kez uygarlığımızın yok ediciliğinin farkına vardığımızda, kendimizin ve çocuklarımızın ölüm emirlerini imzalamayı istemedikçe bunu değiştirmek için tüm gücümüzle ve elimizden gelen her biçimde savaşmaktan başka seçeneğimiz yoktur. Yapılacak başka hiçbir şey yoktur.

Gezegenin yok olması üzerine bir kitabın kurgusunu bitirirken okuyucuların izlemeleri açısından elle tutulabilir çözümleri sunmak alışılmıştır. Dünya sona erip de kıyamet koptuğu zaman neler olacağını öğrendikten sonra bize senatörlere mektuplar yazmamız, üst düzey yöneticilere fakslar göndermemiz ve özellikle mesajı dağıtmış olanlara para göndermemiz söylendi. İnsanlara deliler gibi mücadele etmelerini söyle-

menin dışında daha ayrıntılı olamayacağım ve olmamam için farklı nedenler var. Birincisi, farklı çözümler önermek, daha önce bunu yapmış olanların çabalarını değersizleştiriyor. Eğer çözüm bu kadar basit olsaydı –yalnızca kavrama gerektiren sezişin ani bir pırıltısını yakalama meselesi olsaydı– birisinin altın anahtarı çoktan vermiş olacağını düşünmüyor musunuz? Fısıldarız, *Hey, arkadaş, ne yaparsan yap, sağanakta yürüme.* Ve aniden toplama kampında yaşayan iskeletimsi kişi avuç içiyle alnına şaplatır. Kadın tecavüzcüden becerikli bir biçimde kurtulduğunda, *Bu, bu kadar basit, der, Niçin bunu daha önce düşünmedim ki?*

Çözümler sunamamamın bir sonraki nedeni "sorunun" –bu da her ne demekse– kasıtlı olmasa bile, bilinçsiz bir biçimde çözümleri olanaksız yapmak için planlanmış olmasıdır. Çift taraflı can sıkıcı bir durum tanımlanmıştır; eğer birinci tercihi seçersen kaybedersin, eğer ikinci tercihi seçersen kaybedersin ve geri çekilemezsin. Cumhuriyetçiler için mi yoksa Demokratlar için mi oy vermek istersin? Soldaki çizgiden mi yürüyüp gitmen lazım yoksa sağdakinden mi? Köpek yavrularını havuzdan çıkarsan mı yoksa ağabeyini mi çağırsan? IBM için mi çalışmalısın yoksa Microsoft için mi? Maaş ekonomisini bırakmayı deneyin. Çift taraflı can sıkıcı bir durumu yenmenin tek yolu, onun tüm izlerini ortadan kaldırmaktır.

17. yüzyılda Zen şairi Bunan şöyle yazmıştı: "Canlıyken ölün, tümüyle. Sonra her ne istiyorsanız yapın. Bu en iyisidir." Biz tabii ki zaten ölüyüz. Hiç umut yok. Makine fazlasıyla güçlü, zarar fazlasıyla şiddetli. Çok fazla çocuk suiistimalcisi, çok fazla tecavüzcü, çok fazla kuruluş, çok fazla tank ve silah ve havaalanı var. Ve ben yalnızca bir kişiyim; ben hiçbir şey yapamam. Siz ölüsünüz, tamam mı, o zaman ne bekliyorsunuz ki? İrlandalı bir arkadaşım bana bir keresinde en gözde özdeyişini söylemişti: "Bu kişisel bir savaş mı yoksa herhangi birisi de girebilir mi?" Vazgeçin. Düşmana boyun eğin. Hiçbir umut olmadığını kavrayın, sonra saldırın. Eğer ölüyseniz, kaybedeceğiniz hiçbir şeyiniz ve kazanacağınız bir dünya vardır.

Çözüm önerememenin üçüncü nedeni, buna kalkışmanın çözümlerin varolduğunu peşin olarak kabul etmek olmasıdır. Ancak sorunları

mantıklı bir biçimde çözeceğimize inanmak sorunlara mantıklı oldukları süsünü vermek ve bizi en başta buraya getiren aynı megalomaniyi göstermektir. Sorunları, bir ormanı denetim altına alabildiğimizden daha fazla dizginleyemeyiz.

Sunabileceğim en iyi öneri, eğer yaşamayı sürdüreceksek, yalnızca gerçek ve sahte umutlar arasındaki farkı öğrenmeye başlamak zorunda olmadığımız, aynı zamanda nasıl teslim olunduğunu da anımsamamız gerektiğidir. Hayır, ne kültürümüzü çöküşüne doğru götüren yok edici güçlere, ne de bu kadar çok insanın, bu kadar çok türün, bu kadar fazla güzelliğin öldürülmesini görmenin neden olduğu çaresizliğe değil... Ancak onun yerine, toprağın kendisine nasıl teslim olacağımızı, bizi içine alan doğal ve sosyal koşulların sezinlendirmelerine kendimizi nasıl kaptıracağımızı anımsamak zorundayız. Eğer çevremize ve onlara neler olduğuna dikkat etmez ve sezinlendirmeleri ta içimizde hissetmek için kendimize izin vermezsek, duruma uygun ve ciddi bir karşılığı nasıl verebiliriz?

Ölmekte olan somon balıkları ve ormanlar size neler söylüyorlar? Posta güvercinlerinin hayaletleri veya bir mamut sürüsünün gök gürültüsünü andıran gümbürtüsü tarafından kulağınıza fısıldanan dersler nelerdir? Bu seslerin hareketlerinizi belirlemelerine izin verin.

Tao Te Ching'de çok sevdiğim birkaç satır vardır. Der ki: "Çamur dibe çökene ve su temiz olana kadar beklemeye sabrın var mı? Doğru hareket kendiliğinden ortaya çıkana kadar hareketsiz kalabilir misin?"

Bunların hiçbiri, ortak fermanları yürürlükten kaldırmaya çalışmamamızı, ortak olduğu iddia edilen toprakları eski sahiplerine iade etmememizi, kereste satış başvurularını dosyalamamamızı, oy vermememizi, yazmamamızı, kadın sığınaklarında çalışmamamızı, barajları uçurmamamızı ya da Slade Gorton ve Larry Craig'e mektuplar yazmamamızı söylemek için değil. Bu hareketlerin tümü doğal bir biçimde ortaya çıktıklarından fazlasıyla gerekliler. Eğer yeterince dikkatli bir biçimde dinlersek, bedenlerimizin, toprağın ve koşulun bize ne yapılması gerektiğini söyleyeceğine inanıyorum. Eğer herhangi birisi bana bugün dünya

üzerinde karşı karşıya kaldığımız sorunlar hakkında ne yapmak gerektiğini soracak olsa, "Dinle! Eğer yeterince dikkatli bir biçimde dinlersen, zaman içinde tam olarak ne yapman gerektiğini bileceksin," derdim.

Değişim geliyor. Bunun tam ortasındayız. Çevremizdeki ekolojik sistemler ardı ardına çöküyor ve bizler sanki gerçekte, olmak için o kadar çok çabaladığımız robotumsu insanlarmışız gibi, günlerimizi net olarak düşünüp hissedemeyecek hale gelmiş bir durumda amaçsızca yaşıyoruz.

Sık sık uyandığımda bizden sonra gelecek olanların seslerini duyarım ve bazen yüzlerini görürüm. Bana açlıktan söz eder ve her zaman somon balıklarının nerede olduklarını sorarlar. Benimle aynı zamanda güzellik üzerine de konuşur ve yeniden aynı soruyu sorarlar. Onlara verecek yanıtım yok. Onlara bazen yazmış olduğum bir kitabı ya da bir makaleyi veririm. Onu okur, başlarım sallar, üzgün bir biçimde gülümser ve yeniden balıkları sorarlar. Ne hareketlerimizi –ve hareketsizliğimizi– ne kadar büyük bir beceriyle mantıklı bir biçimde açıklamamızı, ne de yıkımı ne kadar içten tartışmamızı o kadar önemserler. İstedikleri, yeterince mantıklı bir biçimde, canlı ve yaşanabilir bir dünyadır. Onların evine neler yapmış olduğumuzu sorarlar.

Yalnızca somon balıklarını değil, aynı zamanda ormanları, ayıları, sansarları, karakulakları, mersin balıklarını da sorarlar. Onların hepsini sorarlar. Ve onlara kitabımı uzatmaktan ve üzgün olduğumu söylemekten başka yapabileceğim hiçbir şey yoktur.

Bazen gezegendeki diğer canlılar makineyi kapatmak için yapabilecekleri şeyi yapıyorlar mı, diye merak ederim. Belki de somon balıkları yalnızca barajlar yüzünden, karşılıklı ilişkilere katılma konusundaki isteksizliğimizden hoşlanmadıklarından ve yaşamı tüm başkaları açısından dayanılmaz kılmamızdan ötürü değil de, aynı zamanda bizi güçten yoksun bırakmak için terk edip gidiyorlar. Belki varoluşlarını uygarlığı durdurmak için bağışlamaya istekliler. Belki ağaçlar bazen

ağaçların kesilmiş oldukları yamaçlarda büyümeyi reddediyorlar, çünkü bedenlerinin, gücü elinde bulunduranları güçlendirmek için kullanılmasını istemiyorlar. Belki çekirgelere karşı olan iştahları meşhur olan Eskimo çullukları gezegeni biz kendi kendimizi böcek ilaçlarıyla zehirleyelim diye terk ettiler. Belki gezegen bir bütün olarak şimdi bizi kendi kendimizi ortadan kaldırma konusunda gözü kapalı olarak gösterdiğimiz aceleye doğru iteliyor ki böylece ne türden olursa olsun geride kalan canlılar en sonunda yeniden kolaylıkla soluk alabilsinler.

Ya da belki somon balıkları ve ağaçlar yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda sembolikde davranıyorlar. Belki sonra onlara ölümleri yoluyla söyledikleri şeyin ne olduğunu, bize anlatmayı çok istedikleri şeyin ne olduğunu açık ve dikkatli bir biçimde sormak bizim görevimiz olur. Bundan sonra onların öykülerini dinlemek ve söyleyecekleri şeye göre davranmak görevimiz olur.

İşte size bir başka düşünce: Belki diğerleri –kökü kurutulmuş somon balıkları, yok olan kurbağalar– sonsuza kadar yok olup gitmemişlerdir. Belki onlar yalnızca saklanmışlar ve uygarlık çöktükten, bizler bir kez nasıl davranmak gerektiğini öğrendikten ya da anımsadıktan sonra geri döneceklerdir. Onları kabul etmeye ve onların şimdiye kadar kendilerini bizlere ve birbirlerine teslim etmiş oldukları gibi kendimizi onlara teslim etmeye hazır olduğumuzda, geri dönecekler. Yalnızca o zaman...

O noktada bir ufuktan diğerine uzanan bizon sürülerini, bir insandan daha uzun çimenleri yiyen devasa yaratıkları yeniden göreceğiz. Aynı şekilde her bir yana uzanan ve geçip gitmeleri günler süren posta güvercinleri sürülerini göreceğiz. Sonra yine, bin yıl yaşasak sayamayacağımız kadar çok Eskimo çulluklarını göreceğiz. Somon balıkları kuyruklarını suya vurarak geceleri bizleri uyutmayacaklar ve yemek için bir dolu somon balığımız olacak. Akşam yemeği için bir balık yakalamak istediğimizde yalnızca suya içine taş konmuş bir sepet daldırmamız gerekecek. Aslında bütün köyü beslemeye yetecek kadar balığımız olacak.

Ve geceleri... Birbirimizle konuşacağız ve aşağıya hiç de öyle üzgün bakmayan ayla konuşacağız. Kurtlarla, ayılarla, oklu kirpilerle ve gelinciklerle konuşacağız. Ve onlar bizimle konuşacaklar. Çocuklar kurt yavrularının yüzlerini boyayacaklar. Belki kadınlar ve çocukların geceleri çok korkmaları gerekmeyecek. Kadınlar tecavüz korkusu olmadan yalnız başlarına yürüyebilecekler –*tecavüz mü? Ben bu sözcüğü bilmiyorum*– ve çocuklar babalarının geceleri odalarına gelmesinden endişe duymadan mışıl mışıl uyuyabilecekler. Babalar ve anneler çocuklarına bakacaklar ve, "Bu her zaman böyle değildi," diyecekler ve çocuklar hayrete düşmüş bir durumda dinleyecekler.

Yıldızlar da konuşacaklar ve artık kendilerini çocukların içlerinde tutamayacakları kadar acı dolu anıların saklayıcıları olmayacaklar. Aynı zamanda kutlamalar, mevsimlerin değişimi, yaşlanma veya belki genç ölme ile ilgili başka anıları ve başka söyleşileri saklayacaklar; ancak her durumda daha geniş bir topluluğun içinde olacaklar.

Veya belki bunlar olmayacak. Belki somon balıkları gerçekten gittiler. Belki yok etme gerçekten sonsuza kadar sürecek. En sonunda plütonyum, tecavüz, soykırım ve baskı kabuslarımızdan uyandığımızda, kendimizi en sonunda yaratmış olduğumuz dünyayla karşı karşıya bulacağız. Belki yüreklerimize ve akıllarımıza yaraşır biçimde işe yaramaz ve boş bir çevrede uyanacağız. Belki uyandığımızda hıristiyanlığın en azından bir öğretisinin tam olarak doğru olduğunu, cehennemin aslında varolduğunu ve bizim de içinde olduğumuzu keşfedeceğiz. Cehennem, doğrusu, birbirine bağlı olmanın çok geç kalmış kavramasıdır.

Çok yıllar önce; Thomas Berry ile konuştuktan birkaç gün sonra ve çakallarla ilk karşılaşmamdan birkaç gün önce, Ocak ayının soğuk bir akşamüstünde tavuklarla ilgilenmek için dışarı çıkmıştım. Soluğum beyaz bir bulut halinde havada asılı kalıyordu. Köpekler ayağımın dibinde dans ediyorlardı.

Uzaktan kazların gürültülerini duydum, sonra gökyüzünde alçaktan uçarak giden kocaman V şeklini izlemek için sessizce durdum. Bir şey

söylemek için ağzımı açtım –ne diyeceğimi bilmiyordum– ve üç kez, "İyi yolculuklar," diyen sesimi duydum. Aniden nedenini bilmeden gözyaşlarına boğuldum. Sonra koşarak eve girdim. Daha sonra yeniden dışarı çıktığımda ve artık boş olan gökyüzüne baktığımda şunu fark ettim ki, yalnızca ben güneye yaptıkları yolculukta onlara iyilikler dilememiştim. Onlar da benim sesimi ve soluğumu kullanarak aynı derecede güç yolculuğumda bana aynı derecede iyilikler dilemişlerdi. Anladım ki gözyaşları ne üzüntüden, ne de sevinçtendi; daha çok uzun zamandır denizde olan ve evine attığı adımla hıçkırıklara boğulan bir denizcininki gibi, eve dönüş heyecanındandı.

Çok büyük kötülükler sonrasında soyutlanma içinde iyileşmek olası değildir. Aslında, çok büyük kötülüklere neden olan tam olarak bu soyutlanmadır. Eğer bu kötülükleri durdurmak istiyorsak, sadece soyutlanmadan uzaklaşmamız gerekir. Orada bizi bekleyen ve içtenlikle karşılamaya hazır kocaman bir dünya var. Bizim onu özlediğimiz kadar o da bizi özledi. Ve şimdi geri dönme zamanı.

İyi yolculuklar.

Teşekkür

Meister Eckhart, yaşamınızda ettiğiniz tek dua "Teşekkür ederim," olsa da bunun yeterli olacağını söylemişti. Bu kitap, diğer birçok şeyin yanı sıra bir şükran duasıdır.

İlk sözcüğün yazılmasından uzun zaman önce birçok insan düşüncemi uygarlığın yapışkan ağından kurtarmama yardım etti. Onların destekleri ve yardımları olmadan yaşadığım şeylere bir anlam vermeye başlama ve daha sonra, deneyimimi götürdüğü yere kadar izleme cesaretini gösterir miydim, bilmiyorum. Bu arkadaşlarımla yaptığım sayısız uzun ve sevgi dolu söyleşiler olmasaydı, bu kitap varolmazdı. Onların birçoğu kitabın önemli bölümlerini çoğu kez taslaklardan okudular. Onların önerileri biçim ve içeriği şekillendirdi ve enerjim azaldığında coşkuları beni canlandırdı. Bu kişilerin içinde Melanie Adcock, Jeannette Armstrong, Paul Bond, Brian Brothers, George Draffan, Molly Eichar, Bruce Hutton, Mary Jensen, Claire ve John Keeble, Vick Lopez, Laiman Mai, Julie Mayeda, Melissa McCann, John Osborn, Laurel Pederson, Carolyn Raffensperger, Royann Richardson, Lee Running ve Bethanie Walder var.

Arkadaşım Julie Mayeda kitabın çoğunu benim için satır satır baskıya hazırladı. Benim kulağım yanılsa da onunki asla yanılmadı.

George Draffan *End Game* projemizin bir parçası olarak kitabın bir çift bölümünü yazmama yardım etti.

Bir arkadaş ve bir yayıncı olarak Beau Friedlander'ı bulmuş olduğum için mutluyum. Cesareti sadece güvenilirliğiyle denktir.

Bana Jim Nollman, Cleve Backster ve Judith Herman ile röportaj yapma olanağı tanıdıkları için *The Sun*'dan Sy Safransky ve diğerlerine minnettarım.

Julie Burke kitabı biçimlendirirken bekleyebileceğimden daha iyi bir iş çıkardı.

Beni babamın uyguladığı şiddetten korumak için ellerinden geleni yapan ailemin üyelerine teşekkür etmeliyim. Annem, erkek kardeşlerim ve kız kardeşlerim... Sizler olmasaydınız ben hayatta kalamazdım.

Çocukluğumun travmasından iyileşmemde annemin desteği yardımcı oldu. Aynı zamanda yukarıda saydığım arkadaşlarımdan birçoğuyla yaptığım birçok söyleşi çok önemliydi.

Ben bunu bilmesem bile, bu zaman içinde beni besleyip geliştiren diğer canlılar olmasaydı hayatta kalamazdım. Yıldızlar, arılar, penceremin dışındaki büyük çam ağacı, çakal ağacı, çakallar, köpekler, kediler, kümes hayvanları, bana yaşamını veren ördek, rüya perisi, ilham perisi, hatta Crohn hastalığı mikropları ve diğerlerinin arasından hatırlayamadığım pek çokları...

Sizlerin yardımı ve sevgisi olmasaydı, ben olduğum kişi olamazdım.

Kelimelerden Eski Dil

Derrick Jensen

DHARMA